

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการ “แนวทางการพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับ
เกษตรกรชาวไร่อ้อยเพื่อการคงอยู่ในอาชีพได้อย่างยั่งยืนในภาคเหนือตอนล่าง”

โดย

ธีราพร ทองปัญญา
พงศ์ภัก บานชื่น
พูนศักดิ์ ไม้โกศทรัพย์

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

พฤศจิกายน 2560

สัญญาเลขที่ RDG5950083

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการ “แนวทางการพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรชาวไร่อ้อย
เพื่อการคงอยู่ในอาชีพได้อย่างยั่งยืนในภาคเหนือตอนล่าง”

โดย

ธีราพร ทองปัญญา
พงศ์ภาค บานชื่น
พูนศักดิ์ ไม้ไผ่ทรัพย์

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

พฤศจิกายน 2560

บทสรุปผู้บริหาร

งานวิจัยนี้ใช้วิธีการวิจัยแบบผสม โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาวิถีชีวิตของเกษตรกรชาวไร่อ้อยในมิติด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม 2) เพื่อศึกษาเส้นทางการประกอบอาชีพของเกษตรกรชาวไร่อ้อย ตั้งแต่การก้าวเข้าสู่อาชีพ ขั้นตอนการทำงาน เส้นทางการพัฒนา และเป้าหมายของการประกอบอาชีพ และ 3) เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรชาวไร่อ้อยเพื่อการคงอยู่ในอาชีพได้อย่างยั่งยืน โดยมีขอบเขตของพื้นที่การวิจัยอยู่ในภาคเหนือตอนล่าง ซึ่งได้แก่ จังหวัดนครสวรรค์ จังหวัดกำแพงเพชร และจังหวัดสุโขทัย และได้ทำการเก็บข้อมูลทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพเพื่อให้มีความเหมาะสมในแต่ละวัตถุประสงค์ของการวิจัย กล่าวคือ ในวัตถุประสงค์ที่ 1 ได้ทำการเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามกับกลุ่มเกษตรกรชาวไร่อ้อยจำนวน 231 คน ร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึกเฉพาะรายกับเกษตรกรชาวไร่อ้อยจำนวน 31 คนจาก 231 คนดังกล่าว เพื่อให้ข้อมูลมีความลุ่มลึกชัดเจนมากขึ้น สำหรับวัตถุประสงค์ที่ 2 ได้ทำการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกเฉพาะรายกับเกษตรกรชาวไร่อ้อยจำนวน 31 คน ส่วนวัตถุประสงค์ที่ 3 ได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสนทนากลุ่ม ซึ่งเป็นลักษณะของการจัดเป็นเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันระหว่าง 2 กลุ่ม คือ (1) กลุ่มเกษตรกรชาวไร่อ้อยจำนวน 21 คน กับ (2) กลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง จำนวน 20 คน ประกอบด้วยตัวแทนจากโรงงานน้ำตาล ผู้แทนเครือข่าย ผู้แทนภาครัฐ/เอกชน

สำหรับผลการวิจัยในครั้งนี้ได้สะท้อนให้เห็นภาพของความเป็นเกษตรกรชาวไร่อ้อยโดยแบ่งออกได้เป็น 3 มิติ คือ 1) มิติทางด้านสังคม 2) มิติทางด้านเศรษฐกิจ และ 3) มิติทางด้านสิ่งแวดล้อม โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. มิติทางด้านสังคม พบว่า วิถีชีวิตของเกษตรกรชาวไร่อ้อยเป็นลักษณะของการอาศัยทุนที่ตนเองมีอยู่และที่สร้างเพิ่มเติมขึ้นมา ซึ่งมีอยู่ 2 ประเภทคือ (1) ทุนมนุษย์ ได้แก่ ความรู้และทักษะความชำนาญ ซึ่งเกษตรกรมีที่มาของแหล่งความรู้ต่างกันโดยอาจมาจากบุคคลในครอบครัวหรือจากบุคคลภายนอก และแม้ว่าเกษตรกรส่วนใหญ่มีความรู้ในอาชีพ แต่ก็ยังคงมีความต้องการพัฒนาตนเอง และในแง่ของการถ่ายทอดความรู้และกรรมสิทธิ์ความเป็นเจ้าของในทรัพย์สินพบว่า การที่เกษตรกรมีที่ดินเป็นกรรมสิทธิ์ของตนเองจะมีแนวโน้มความเป็นไปได้ในการถ่ายทอดความรู้เพื่อส่งต่ออาชีพแก่ลูกหลานในสัดส่วนที่สูงกว่าเกษตรกรที่ยังไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง (ร้อยละ 81.36 และร้อยละ 51.28 ตามลำดับ) และในขณะเดียวกัน เกษตรกรชาวไร่อ้อยรุ่นเก่าก็มีแนวโน้มความเป็นไปได้ในการส่งต่ออาชีพการทำไร่อ้อยให้กับลูกหลานในสัดส่วนที่สูงกว่าเกษตรกรชาวไร่อ้อยรุ่นใหม่ (ร้อยละ 82.69 และร้อยละ 79.45 ตามลำดับ) ส่วนในเรื่องของสุขภาพทางกายและใจนั้นพบว่า เกษตรกรได้ประเมินตนเองว่ามีสุขภาพทางกายที่แข็งแรงถึงร้อยละ 90.83 โดยมีเพียงส่วนน้อยคือ ร้อยละ 9.17 ที่ประเมินตนเองว่ามีสุขภาพที่ไม่แข็งแรง อันเนื่องจากความเจ็บป่วยตามวัยที่มากขึ้น และโรคต่างๆ ที่ไม่ได้เกี่ยวข้องมาจากอาชีพ ในขณะที่ทางด้านสุขภาพใจ พบว่า เกษตรกรชาวไร่อ้อยส่วนใหญ่ยังคงมีสัดส่วนของความสุขใจ-สบายใจ ซึ่งสะท้อนถึงสภาวะสุขภาพทางใจที่ดีอยู่ โดยมีถึงร้อยละ 92.48 และ (2) ทุนสังคม ได้แก่ กลุ่มทางสังคม ซึ่งในวิถีชีวิตของเกษตรกรชาวไร่อ้อยได้มีความเกี่ยวข้องกับกลุ่มอาชีพ กลุ่มชุมชน และกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับอาชีพ ในลักษณะของการสนับสนุนหรือช่วยเหลือกันในรูปแบบที่ต่างกันไป โดยขึ้นอยู่กับบทบาทของแต่ละกลุ่ม เช่น การสนับสนุนในเรื่องกำลังแรงงาน ที่มาช่วยทำไร่อ้อยทั้งในเชิงของการ

แลกเปลี่ยนแบบให้เปล่าหรือแบบการจ้าง และกำลังปัญญา ที่มาช่วยแก้ไขปัญหาก็ำแนะนำ ให้คำปรึกษา อันถือเป็นการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกันของกลุ่มเกษตรกรที่อยู่ในชุมชนเดียวกัน หรือการรับซื้ออ้อย การให้กู้เงิน การให้ความรู้ และการให้คำปรึกษาของโรงงานน้ำตาล เป็นต้น สำหรับในเรื่องของความสัมพันธ์ทางสังคม พบว่า เกษตรกรมีความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดีกับคนในครอบครัว ชุมชน และบุคคลในอาชีพเดียวกัน รวมทั้งในแง่ของวัฒนธรรมที่ยึดถือและปฏิบัติในการทำงานพบว่า เกษตรกรชาวไร่อ้อยในปัจจุบันส่วนใหญ่ (ร้อยละ 64.90) มีความเชื่อบางประการและยังคงนำมาปฏิบัติในการทำงานของตน เช่น การถือฤกษ์วันดี วันธงชัยในการปลูกอ้อย การไหว้เจ้าที่ในไร่ของตน ซึ่งทำในช่วงจะเริ่มปลูกหรือช่วงจะเก็บเกี่ยวผลผลิต หรือการไหว้เจ้าที่กับรถขนส่ง โดยความเชื่อเหล่านั้นพบได้ทั้งในเกษตรกรรุ่นเก่าและรุ่นใหม่ ซึ่งมีผลในแง่ของความรู้สึกทางด้านจิตใจและเป็นขวัญกำลังใจในการทำงานของเกษตรกร ทั้งนี้ ในภาพรวมเกษตรกรชาวไร่อ้อยส่วนใหญ่ (ร้อยละ 83.88) ยังคงมีความพึงพอใจต่อวิถีชีวิตของการเป็นเกษตรกรชาวไร่อ้อยอยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด

สำหรับเส้นทางการประกอบอาชีพของเกษตรกรชาวไร่อ้อย พบว่า การเข้าสู่อาชีพของเกษตรกรชาวไร่อ้อยมี 3 ลักษณะสำคัญคือ (1) สืบทอดจากครอบครัว (2) คิดและเริ่มทำด้วยตนเอง และ (3) ได้รับคำแนะนำ/ถูกชักชวนจากบุคคลอื่น โดยเกษตรกรทั้งรุ่นเก่าและรุ่นใหม่ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 53.85 และร้อยละ 50.00) ได้เข้าสู่อาชีพด้วยการสืบทอดอาชีพมาจากครอบครัว โดยเกษตรกรส่วนใหญ่ เห็นตรงกันว่าสิ่งจำเป็นอันดับแรกที่มีความจำเป็นในการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อยก็คือ การมีที่ดินในการปลูกอ้อยที่เป็นกรรมสิทธิ์ของตนเอง รองลงมาคือ การต้องมีความรู้หรือทักษะเกี่ยวกับการทำไร่อ้อย ร่วมกับการมีความสัมพันธ์ทางสังคมกับกลุ่มคนต่างๆ ส่วนเรื่องที่เป็นปัญหาหรืออุปสรรคต่อการเข้าสู่อาชีพก็คือ การขาดความรู้หรือทักษะความสามารถเกี่ยวกับการเพาะปลูกอ้อยเป็นปัญหาหรืออุปสรรค รองลงมาคือ เรื่องของสิทธิหรือผลประโยชน์ที่ได้รับไม่น่าพอใจ และเรื่องของปัญหาสุขภาพกาย

เมื่อเกษตรกรชาวไร่อ้อยได้เข้าสู่อาชีพแล้ว ก็พบว่า ในกระบวนการของการทำไร่อ้อย เกษตรกรได้มีความเกี่ยวข้องกับกลุ่มคนต่างๆ ที่ไม่ใช่เฉพาะแต่เกษตรกรชาวไร่อ้อยด้วยกันเท่านั้น แต่ยังเป็นลักษณะของการทำงานร่วมกันระหว่างกลุ่มทางสังคมต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์กับกลุ่มของเกษตรกรชาวไร่อ้อยด้วยกันและกลุ่มทางโรงงานน้ำตาล ซึ่งทั้งสองกลุ่มนี้สามารถสนับสนุนในเรื่องของแรงงานและเครื่องจักรให้กับเกษตรกรชาวไร่อ้อยได้ โดยเป็นในรูปแบบของการจ้างและหรือเช่า ผ่านขั้นตอนการทำงานของเกษตรกรชาวไร่อ้อย 5 ขั้นตอน คือ (1) ขั้นตอนการเตรียมก่อนปลูก ทั้งในเรื่องของการเตรียมดินและเตรียมพันธุ์อ้อย (2) ขั้นตอนการปลูก (3) ขั้นตอนการดูแล (4) ขั้นตอนการเก็บเกี่ยว และ (5) ขั้นตอนการขนส่ง ดังนั้น การมีเครือข่ายและความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดีกับกลุ่มคนต่างๆ จึงเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับการทำงานของเกษตรกรชาวไร่อ้อยและเป็นช่องทางหนึ่งของการได้พัฒนาความรู้ที่จะนำไปสู่การพัฒนาอาชีพของตน ซึ่งเกษตรกรในปัจจุบันส่วนใหญ่มีความตื่นตัวที่จะพัฒนาตนเอง โดยมีการตั้งเป้าหมายในการทำงานของตน (ร้อยละ 77.42) และมีความคาดหวังในอนาคต (ร้อยละ 83.87) เช่น เรื่องความสำเร็จในการทำไร่อ้อย การมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และการมีลูกหลานรับช่วงอาชีพต่อจากตน เป็นต้น ซึ่งเป้าหมายและความคาดหวังดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าเกษตรกรยังคงคิดที่จะเป็นเกษตรกรชาวไร่อ้อย ซึ่งสอดคล้องกับผลที่พบว่าเกษตรกรชาวไร่อ้อยเกือบทั้งหมดคือ ร้อยละ 96.77 มีความคิดที่จะยังคงอยู่ในอาชีพการทำไร่อ้อยของตนต่อไปเรื่อยๆ ในขณะที่ความคิดในการจะสืบทอดอาชีพสู่ลูกหลานมีอยู่ร้อยละ 83.87 ซึ่งพบว่า สิ่งที่ทำให้ความคิดในการสืบทอดอาชีพมีจำนวนน้อยกว่าการคงอยู่ในอาชีพของเกษตรกรก็คือ (1) การคงอยู่ในอาชีพ

ของเกษตรกรชาวไร่อ้อยส่วนหนึ่งมาจากการที่เกษตรกรมีความคิดว่าตนไม่มีทางเลือกอื่นและไม่รู้จะทำอะไร อันเนื่องจากการมีประสบการณ์ในการทำไร่อ้อยที่ไม่ประสบความสำเร็จตามที่คาดหวังไว้ จึงไม่ต้องการที่จะสืบทอดการเป็นเกษตรกรชาวไร่อ้อยให้กับลูกหลานต่อไป และ (2) ความต้องการของลูกหลานเกษตรกร ซึ่งลูกหลานของเกษตรกรบางรายไม่ปรารถนาที่จะเข้าสู่อาชีพการทำไร่อ้อยตามรอยของพ่อแม่ นั่นเอง

ดังนั้น การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรชาวไร่อ้อยจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่ไม่อาจมองข้ามได้ ซึ่งผลการวิจัยพบว่า แนวทางที่จะช่วยพัฒนาและสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรชาวไร่อ้อยสามารถคงอยู่ในอาเซียนได้ต่อไปต้องประกอบไปด้วยความร่วมมือระหว่างกันของกลุ่มต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มเกษตรกรชาวไร่อ้อย กลุ่มจากโรงงานน้ำตาล และกลุ่มจากหน่วยงานภาครัฐ ที่จะมาขับเคลื่อนให้เกิดการพัฒนาอาชีพการทำไร่อ้อยให้เข้มแข็งขึ้น ด้วยการแสดงบทบาทและมีความรับผิดชอบต่อน้ำที่ของตนด้วยความถูกต้อง เหมาะสม และเท่าเทียมกัน ไม่ว่าจะเป็นบทบาทในเรื่องของการให้ความรู้ การสนับสนุนเงินทุน การให้โอกาส การทำเป็นแบบอย่าง การสร้างภาพลักษณ์ที่ดี และการสร้างเครือข่าย ซึ่งทำให้เกิดเป็นความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกัน ในการช่วยเหลือและแบ่งปันกัน รวมถึงการผลักดันให้เกิดมีเกษตรกรชาวไร่อ้อยรุ่นใหม่ รายใหม่ เพิ่มเติมขึ้นมา เนื่องจากการแสดงบทบาทเหล่านั้นจะนำไปสู่การช่วยปรับเปลี่ยนความเข้าใจในเชิงลบต่ออาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อย และทำให้ภาพของความเป็นเกษตรกรชาวไร่อ้อยกลับมาเป็นภาพที่ดีในสายตาของคนในสังคมรวมถึงตัวของเกษตรกรเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำแบบอย่างหรือความสำเร็จที่เกิดขึ้นกับเกษตรกรชาวไร่อ้อยในปัจจุบันมาแสดงให้เห็นสู่สายตาของคนในสังคมและเกษตรกรด้วยกันก็จะกลายเป็นตัวช่วยขับเคลื่อนในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับอาชีพของเกษตรกรชาวไร่อ้อย รวมทั้งยังเป็นการจูงใจบุคคลให้เกิดความต้องการที่จะเข้าสู่การเป็นเกษตรกรชาวไร่อ้อยรายใหม่ต่อไปได้ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะมีความร่วมมือในการแสดงบทบาทเพื่อพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นดังกล่าว แต่ตัวของเกษตรกรจำเป็นต้องมีคุณลักษณะของการเป็นเกษตรกรที่ดีอันนำไปสู่ความเข้มแข็งในอาชีพ ซึ่งประกอบด้วย 4 ลักษณะสำคัญคือ (1) เป็นผู้รู้จักแสวงหาความรู้หรือประสบการณ์ (2) เป็นผู้ที่มีความขยันและตั้งใจในการทำงาน (3) เป็นผู้ที่มีใจรักในอาชีพทำไร่อ้อย และ (4) เป็นผู้ที่มีวินัยการใช้จ่ายและรู้จักการต่อยอดเงิน

2. มิติทางด้านเศรษฐกิจ พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่มีที่อยู่หรือที่ทำกินเป็นของตนเองซึ่งสามารถใช้พื้นที่ของตนในการสร้างผลผลิตเพื่อหาเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้ รายได้ตลอดปีของเกษตรกรชาวไร่อ้อยขึ้นอยู่กับปริมาณผลผลิตอ้อยเป็นหลัก โดยสามารถคาดการณ์รายได้ได้ค่อนข้างแน่นอนกว่าการปลูกพืชชนิดอื่น หากปีใดไม่ประสบกับสภาวะภัยแล้ง ปริมาณผลผลิตจะอยู่ในเกณฑ์ที่ดี ซึ่งพบว่า เกษตรกรในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์มีแนวโน้มที่มีรายได้รวมเฉลี่ยต่ำกว่าเกษตรกรในจังหวัดกำแพงเพชรและสุโขทัย คือ 264,000 บาท ในขณะที่เกษตรกรจังหวัดกำแพงเพชรและจังหวัดสุโขทัยมีรายได้รวมเฉลี่ยอยู่ที่ 500,000 บาท และ 250,000 บาท ตามลำดับ แต่ทั้งนี้ เกษตรกรส่วนใหญ่ยังขาดความสามารถในการบริหารจัดการการเงินในครัวเรือน โดยเงินในการทำไร่อ้อยส่วนใหญ่จะพึ่งพาการกู้ยืมเงินจากโรงงานน้ำตาลเป็นหลัก ซึ่งเกษตรกรส่วนใหญ่กว่าร้อยละ 78.2 มีหนี้สินค้างชำระ โดยมีหนี้สินค้างชำระเฉลี่ยอยู่ที่ประมาณ 200,000 บาท แต่ทั้งนี้เกษตรกรก็ยังคงมีความมั่นใจว่าจะสามารถชำระหนี้ทั้งหมดคืนได้เมื่อนำอ้อยกลับมาขายให้โรงงานในฤดูหีบอ้อย อย่างไรก็ตามก็ตีพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่มีลักษณะของการกู้เงินในระยะยาวถึงร้อยละ 74.6 โดยเฉพาะเกษตรกรขนาดกลางและใหญ่จะเป็นเงินกู้ระยะยาวจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) เพื่อใช้ในการลงทุนในที่ดิน เครื่องจักรและอุปกรณ์การเกษตร เป็นต้น สะท้อนให้เห็นถึงความสามารถในการวางแผน

ทางการเงินที่มีประสิทธิภาพ เกษตรกรส่วนใหญ่มีความถี่ในการออมเงินไม่เกินสองครั้งต่อปี มีรูปแบบการออมเงินที่ไม่แน่นอนและขาดความสม่ำเสมอ เป็นการออมเงินเมื่อมีโอกาส ไม่ได้กำหนดแผนการออมเงินที่ชัดเจน และเป็นการออมที่เกิดขึ้นหลังจากการหักค่าใช้จ่าย ด้วยเหตุนี้เงินออมของเกษตรกร โดยเฉพาะเกษตรกรรายย่อยจึงมีอยู่ในปริมาณที่ไม่สูงมากนัก เกษตรกรส่วนใหญ่เกินกว่ากึ่งหนึ่งมีเงินสำรองฉุกเฉินเพื่อใช้จ่ายไม่เกิน 6 เดือน หรืออาจจะน้อยกว่านั้น ทำให้สถานะทางการเงินของเกษตรกรนั้นอยู่ในเกณฑ์ที่ค่อนข้างมีความเสี่ยง ยิ่งหากได้รับผลกระทบจากปัจจัยเสี่ยงภายนอก เช่น ภัยแล้ง น้ำท่วม โรคระบาด จะทำให้เกษตรกรเกิดภาวะการณ์เป็นหนี้ระยะสั้น รวมไปถึงศักยภาพในการชำระหนี้โรงงานที่ลดต่ำลงไปด้วย ในขณะที่เกษตรกรก็ยังคงขาดความรู้ความเข้าใจในการบริหารจัดการความเสี่ยงในการดำเนินชีวิตด้วย

ในส่วนของสภาพแวดล้อมโดยรอบของถิ่นที่อยู่อาศัยอยู่ในเกณฑ์ที่ดี ไม่พบปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อความสามารถในการดำเนินชีวิต ไม่ว่าจะเป็นการเข้าถึงบริการสาธารณะและสิ่งอำนวยความสะดวก ความสามารถในการใช้ระบบสื่อสารโทรคมนาคม ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน และภูมิทัศน์และสุนทรียภาพของชุมชนที่อยู่อาศัย ยกเว้นในส่วนของการครอบคลุมของพื้นที่การให้บริการอินเทอร์เน็ตที่เกษตรกรมีระดับความพึงพอใจอยู่ในระดับปานกลาง สะท้อนให้เห็นถึงความไม่พร้อมในระดับโครงสร้างพื้นฐานของพื้นที่ที่ทำการสำรวจ ที่อาจจะกลายเป็นจุดอ่อนสำหรับการพัฒนาการเกษตรของไทยในอนาคตได้

เมื่อพิจารณาถึงต้นทุนการปลูกอ้อย ผลการวิจัยพบว่า ต้นทุนการทำไร่อ้อยของเกษตรกรค่อนข้างสูง โดยมีต้นทุนแปรผันที่เป็นต้นทุนหลักกว่าร้อยละ 82.4 ของต้นทุนทั้งหมด ต้นทุนเหล่านี้ค่อนข้างมีความแตกต่างกันกันสูงตามแต่เทคนิค ประสิทธิภาพ และองค์ความรู้ของเกษตรกร โดยเฉพาะในช่วงปีแรก เกษตรกรส่วนใหญ่อาจจะไม่สามารถทำกำไรได้ในปีแรกของการปลูกได้ หากมีผลผลิตต่อไร่ในระดับค่าเฉลี่ยหรือต่ำกว่า ผลตอบแทนที่แท้จริงของเกษตรกรจะเกิดขึ้นในช่วงการปลูกอ้อยต่อในปีที่ 1 เป็นต้นไป ซึ่งกำไรที่เกิดขึ้นนั้นจะมากหรือน้อยนั้นขึ้นอยู่กับผลผลิตต่อไร่ คุณภาพของอ้อย (ค่า C.C.S) และจำนวนปีที่สามารถปลูกอ้อยต่อได้

สำหรับการวางแผนเป้าหมายในการพัฒนาอาชีพพบว่า เกษตรกรชาวไร่อ้อยมีทิศทางการวางแผนเป้าหมายที่ค่อนข้างชัดเจน โดยเป็นการมุ่งเน้นไปที่การเพิ่มรายได้จากการประกอบอาชีพไร่อ้อย ผ่านความพยายามในการลดต้นทุน และการหารายได้ใหม่ทั้งจากการขยายพื้นที่การทำไร่และการประกอบอาชีพเสริม ส่วนการรับรู้การเปลี่ยนแปลงของสถานะเศรษฐกิจนั้น เกษตรกรยังคงรับรู้ผ่านช่องทางวิทยุและโทรทัศน์ ยังขาดการเข้าถึงช่องทางการรับรู้ข่าวสารและข้อมูลใหม่ที่คนในสาขาอาชีพอื่นๆ ใช้กันในปัจจุบัน ส่งผลทำให้ข้อมูลที่ได้รับอาจจะไม่สามารถนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาอาชีพตามความต้องการของเกษตรกรมากนัก การค้นคว้าข้อมูล และการแลกเปลี่ยนความรู้จากแหล่งต่างๆ ที่อยู่ไกลออกไปทั้งในและนอกประเทศยังมีอยู่อย่างจำกัด เป็นอุปสรรคสำคัญในการพัฒนาอาชีพเพื่อความยั่งยืนในอนาคต ประกอบกับการสนับสนุนจากภายนอกส่วนใหญ่ทั้งจากโรงงานและภาครัฐยังเป็นการสนับสนุนในเรื่องการเงินเป็นหลัก ส่งผลทำให้เกษตรกรยังคงใช้เป็นทางออกในการแก้ปัญหาสภาพคล่อง และเงินทุนหมุนเวียน ในการผลิตอ้อย ด้วยเหตุนี้การสนับสนุนส่งเสริมให้เกษตรกรเกิดการพัฒนาด้านเองอย่างต่อเนื่องผ่านการแสวงหาความรู้จากช่องทางการสื่อสารสมัยใหม่ สามารถพัฒนาอาชีพของตนเชิงรุกด้วยตัวเอง มีการบริหารจัดการความรู้ร่วมกันอย่างเป็นระบบ การส่งเสริมและการเรียนรู้ของเกษตรกรในการวางแผนการปรับปรุงคุณภาพการปลูกอ้อยในองค์กร รวมทั้งระบบ ตั้งแต่การเตรียมดินจนถึงการเก็บเกี่ยวและขนส่งเข้าสู่โรงงาน มุ่งเน้นให้เกิดกระบวนการพัฒนา

คุณภาพอย่างต่อเนื่อง จึงเป็นอย่างยิ่งในการยกระดับการดำเนินงานของเกษตรกรในปัจจุบัน การกำหนดเป้าหมายในการบริหารจัดการที่ชัดเจน การจัดทำบัญชีและวางแผนการเงินที่เหมาะสม ตลอดจนความรู้ความเข้าใจในเรื่องการบำรุงดินให้มีสภาวะที่เหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของอ้อย และการบริหารจัดการน้ำในไรให้เหมาะสม การลงทุนหรือการประยุกต์ใช้เครื่องจักรสมัยใหม่เพื่อลดการพึ่งพาแรงงานคน การเรียนรู้การใช้เทคนิคและเทคโนโลยีใหม่ๆ จะทำให้สามารถลดต้นทุนการดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลทำให้เกษตรกรสามารถพัฒนาและบรรลุเป้าหมายในอาชีพได้อย่างยั่งยืน

3. มิติทางด้านสิ่งแวดล้อม พบว่า จังหวัดนครสวรรค์ และจังหวัดกำแพงเพชรมีการเปลี่ยนแปลงพื้นที่เพาะปลูกจากเดิมที่เป็นนาข้าว มันสำปะหลัง และข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ มาปลูกอ้อย จึงทำให้พื้นที่ปลูกอ้อยเพิ่มสูงขึ้น โดยเมื่อพิจารณาปริมาณผลผลิตของจังหวัดที่เป็นพื้นที่ศึกษา จังหวัดกำแพงเพชรเป็นจังหวัดที่มีผลผลิตเฉลี่ยสูงสุด คือ 9.56 ตันต่อไร่ รองลงมา ได้แก่ จังหวัดสุโขทัย 9.15 ตันต่อไร่ และจังหวัดนครสวรรค์ 8.81 ตันต่อไร่ ซึ่งผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ที่ต่างกันมาจากการเข้าถึงทรัพยากรสิ่งแวดล้อมที่ไม่เท่าเทียมกัน โดยเฉพาะทรัพยากรที่ดิน ทรัพยากรน้ำ คุณภาพท่อนพันธุ์ และการเข้าถึงเทคโนโลยีการปลูก หากมีต้นทุนการผลิตที่ดีแล้วย่อมส่งผลให้ผลผลิตอ้อยสูงขึ้นด้วย นอกจากนี้แล้ว ภายใต้สถานการณ์ความแปรปรวนของสภาพลมฟ้าอากาศได้ส่งผลอย่างมากต่อปริมาณน้ำฝนที่ตกไม่สม่ำเสมอ ซึ่งมีผลโดยตรงต่อผลผลิตอ้อย

ในแง่ทรัพยากรที่ดินที่มีคุณสมบัติเหมาะสมกับการเพาะปลูกอ้อยนั้นพบว่า มีอยู่อย่างจำกัด เนื่องจากทรัพยากรที่ดินมีการเสื่อมโทรมลง อีกทั้งการขยายตัวของพื้นที่เขตเมือง ทำให้เกิดปัญหาการขาดที่ดินเพื่อการปลูกอ้อย และแนวทางในการขยายพื้นที่ปลูกอ้อยเพื่อเพิ่มผลผลิตจึงไม่สามารถดำเนินการได้ นอกจากนี้ในบางพื้นที่ของการปลูกอ้อยถือได้ว่ามีศักยภาพของดินต่ำทำให้ส่งผลต่อผลผลิตอ้อยที่จะได้รับ ซึ่งพื้นที่ที่มีศักยภาพสามารถพิจารณาได้จากปัจจัยด้านคุณภาพของดิน ปริมาณน้ำผิวดินสำหรับการเพาะปลูก สภาพลมฟ้าอากาศที่เหมาะสม และไม่ใช้พื้นที่น้ำท่วมขัง โดยในการศึกษาพบว่า พื้นที่ปลูกอ้อยของเกษตรกรมีทั้งที่เป็นพื้นที่ลุ่มและพื้นที่ดอน โดยปัญหาที่ดินที่มีผลต่อผลผลิตอ้อยของเกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 82.22) ก็คือ การประสบกับปัญหาความอุดมสมบูรณ์ของดิน อันเนื่องมาจากการปลูกพืชเชิงเดี่ยว รองลงมาคือ ปัญหาน้ำท่วมขัง (ร้อยละ 40.00) และปัญหาที่ดินเป็นแอ่งกะทะ (ร้อยละ 35.6) ซึ่งทำให้เกิดน้ำขังและการไหลสะสมของธาตุอาหารจากปุ๋ย

ในการตัดสินใจเข้าสู่อาชีพพบว่า การเข้าถึงปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อมของเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่ส่งผลต่อการผลิตอ้อย มีส่วนอย่างมากต่อการตัดสินใจก้าวเข้าสู่อาชีพของเกษตรกร ได้แก่ คุณภาพของดิน ความเพียงพอของแหล่งน้ำ การเข้าถึงท่อนพันธุ์และเทคโนโลยี รวมถึงความแปรปรวนของสภาพภูมิอากาศ ปัญหาร้ายโรคต่างๆ ซึ่งทั้งหมดมีผลต่อผลผลิตอ้อย อันจะนำมาซึ่งการได้กำไรหรือขาดทุน ทั้งนี้ การทำไร่อ้อยจำเป็นต้องใช้เงินทุนจำนวนมาก โดยเฉพาะการปลูกอ้อยใหม่ เกษตรกรจึงมีการพิจารณาไตร่ตรอง รวมถึงศึกษาเปรียบเทียบข้อดีข้อด้อยของการปลูกอ้อยเทียบกับการปลูกพืชชนิดอื่นๆ ซึ่งเหตุผลสำคัญของเกษตรกรชาวไร่อ้อยรายใหม่ คือ อ้อยเป็นพืชไร่ชนิดเดียวที่มีการประกันราคา และมีแหล่งรับซื้อที่แน่นอน จึงมีความเสี่ยงน้อยกว่าพืชไร่ชนิดอื่นๆ และถ้าที่ดินได้รับสืบทอดมามีคุณลักษณะที่เหมาะสมก็จะส่งผลต่อการตัดสินใจเข้าสู่อาชีพเกษตรกรไร่อ้อยได้ง่ายขึ้น ส่วนปัญหาสำคัญที่เกษตรกรเจอคือ เรื่องของการขาดท่อนพันธุ์ที่มีคุณภาพและข้อจำกัดในการเข้าถึงการใช้เทคโนโลยี และเมื่อพิจารณาถึงขั้นตอนการทำงานในไร่อ้อยพบว่า

ก่อนการปลูกอ้อย เกษตรกรชาวไร่อ้อยส่วนใหญ่ (ร้อยละ 57.78) มีการใช้ปุ๋ยอินทรีย์บำรุงดิน ในขณะที่ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 71.11) มีการไถพรวนดินก่อนเพื่อบำรุงต่ออ้อย และเมื่อถึงเวลาของการตัดอ้อยพบว่า ร้อยละ 68.44 เลือกใช้วิธีตัดอ้อยสด โดยใช้รถตัด ส่วนในพื้นที่บางแห่งที่มีปัญหาแองกระทะ ดินปนก้อนหิน หรือที่ลุ่มที่ดินอ่อนตัว ไม่สามารถตัดอ้อยด้วยรถตัดได้ ก็จะใช้คนงานตัด ซึ่งส่วนมาก (ร้อยละ 22.22) มีการเผาอ้อยก่อนเพื่อให้ง่ายต่อการตัด จึงทำให้เกิดฝุ่นละอองจากการเผาไหม้ กลิ่น ก๊าซพิษ และมีเพียงร้อยละ 9.33 ที่ตัดอ้อยสดโดยไม่มีการเผา สำหรับการจัดการเศษวัสดุเหลือทิ้งในไร่อ้อยพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 58.22) ใช้รถไถในการกลบเศษวัสดุเหลือทิ้งดังกล่าว

สำหรับปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมที่เกษตรกรได้เคยประสบปัญหามีดังนี้คือ (1) ปัญหาภัยแล้ง โดยเกษตรกรได้ประสบปัญหาภัยแล้ง 1-2 ปี และ 3-4 ปี ในรอบ 10 ปีที่ผ่านมา คิดเป็นร้อยละ 45.73 และ 47.56 ตามลำดับ โดยเฉพาะระหว่างปี 2555 - 2558 ซึ่งประเทศไทยได้รับอิทธิพลจากปรากฏการณ์เอลนีโญ ส่งผลต่อจำนวนปีของการไว้ต่ออ้อย จากเดิมสามารถเก็บต่ออ้อยได้ 5-7 ปี ลดเหลือเพียง 2-3 ปี (2) ปัญหาอุทกภัยพบในเกษตรกรชาวไร่อ้อยจังหวัดนครสวรรค์ที่มีการเปลี่ยนพื้นที่ปลูกข้าวมาทำไร่อ้อย มีต้นทุนการผลิตอ้อยเพิ่มขึ้นเป็นค่าใช้จ่ายในการผันน้ำออกจากไรในช่วงที่เกิดน้ำท่วมขัง รวมถึงค่าจ้างทำแนวคันดิน (3) ปัญหาการขาดแคลนพื้นที่ที่เหมาะสมกับการปลูกอ้อย ซึ่งพบในเกษตรกรชาวไร่อ้อยรายใหม่ (4) ปัญหาโรคระบาดและศัตรูพืชในไร่อ้อย ซึ่งจะพบในช่วงที่เกิดภัยแล้ง เช่น โรคใบขาว การระบาดของหนอนกอ เพลี้ยสนิม (5) ปัญหาดินดาน เนื่องจากการปลูกอ้อยต่อเนื่องยาวนาน น้ำหนักกดทับจากการใช้เครื่องจักร รถไถ รถตัดอ้อย รวมถึงการใช้ปุ๋ยเคมีโดยขาดการเติมอินทรีย์วัตถุให้กับดิน (6) ปัญหาการใช้สารกำจัดวัชพืชและแมลง ซึ่งเกษตรกรเพียงร้อยละ 11.40 เคยเจ็บป่วยจากสารเคมีกำจัดแมลงและวัชพืช และ (7) ปัญหาโรคระบบหายใจที่เกิดจากการเผาอ้อย ซึ่งเพียงร้อยละ 23.68 ของเกษตรกรที่มีคนในครอบครัวป่วยเป็นโรคเกี่ยวกับระบบการหายใจ เช่น โรคภูมิแพ้ เนื่องจากใช้แรงงานในไร่อ้อยที่มีการเผาอ้อยก่อนตัด

ในด้านแนวทางการปรับตัวของเกษตรกรชาวไร่อ้อยพบว่า เกษตรกรได้ปรับตัวเพื่อรับมือกับภัยแล้งด้วยการขุดบ่อน้ำบาดาล และการขุดสระไว้ในไร่ รวมถึงหันมาใช้ระบบน้ำหยดแทนการให้น้ำแบบปล่อยน้ำในร่องมากขึ้น ยกเว้นในบางพื้นที่ไม่สามารถดำเนินการได้เนื่องจากสภาพของน้ำบาดาลและเนื้อดินไม่อุ้มน้ำ ทั้งนี้บางรายได้นำหลักของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ในการจัดพื้นที่เพื่อให้มีรายได้ไว้ใช้ตลอดทั้งปี สำหรับเกษตรกรที่ประสบปัญหาอุทกภัยได้ปรับตัวด้วยการการกั้นดินกั้นน้ำ รวมถึงเร่งระบายน้ำออกจากไร่เมื่อเกิดน้ำท่วมขัง ซึ่งแม้จะทำให้ต้นทุนสูงขึ้น แต่เกษตรกรยังมองว่าดีกว่าการปลูกข้าว เนื่องจากอ้อยมีการประกันราคาซื้อขายที่ชัดเจน ส่วนแนวทางในการปรับปรุงคุณภาพดินนั้น ทางเกษตรกรได้มีการหันมาใช้การไถกลบเศษวัสดุเหลือทิ้ง มีการพักหน้าดินเปลี่ยนสลับปลูกพืชชนิดอื่น รวมถึงการปลูกพืชตระกูลถั่วเพื่อทำปุ๋ยพืชสด เช่น ปอเทือง เพิ่มการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ การใส่น้ำกากส่า และลดการเผาอ้อย รวมทั้งได้ปรับตัวต่อปัญหาการระบาดของโรคพืชและศัตรูพืชโดยลดการใช้สารเคมีกำจัดวัชพืช เปลี่ยนมาใช้ในการไถพรวนดินแทน หรือใช้การฉีดยาคุมวัชพืช ใช้วิธีแบบชีวภาพโดยปล่อยแมลงหางหนีบหรือแตนเบียนเพื่อควบคุมการระบาดของศัตรูพืช

บทคัดย่อ

รหัสโครงการ	RDG5950083
ชื่อโครงการ	แนวทางการพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรชาวไร่อ้อย เพื่อการคงอยู่ในอาชีพได้อย่างยั่งยืนในภาคเหนือตอนล่าง
หัวหน้าโครงการ	ดร.ธีราพร ทองปัญญา
ระยะเวลาดำเนินการ	1 ปี 6 เดือน (ตั้งแต่วันที่ 1 มิถุนายน 2559 ถึง 30 พฤศจิกายน 2560)

งานวิจัยนี้ใช้วิธีการวิจัยแบบผสม โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาวิถีชีวิตของเกษตรกรชาวไร่อ้อยในมิติด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม 2) เพื่อศึกษาเส้นทางการประกอบอาชีพของเกษตรกรชาวไร่อ้อย ตั้งแต่การก้าวเข้าสู่อาชีพ ขั้นตอนการทำงาน เส้นทางการพัฒนา และเป้าหมายของการประกอบอาชีพ และ 3) เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรชาวไร่อ้อยเพื่อการคงอยู่ในอาชีพได้อย่างยั่งยืน โดยได้ทำการศึกษากับกลุ่มเกษตรกรชาวไร่อ้อยจากจังหวัดนครสวรรค์ จังหวัดกำแพงเพชร และจังหวัดสุโขทัย ซึ่งได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสำรวจด้วยแบบสอบถาม การสัมภาษณ์เชิงลึกเฉพาะราย และการสนทนากลุ่ม ซึ่งในการสนทนากลุ่มนี้ได้ใช้การจัดเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่าง 2 กลุ่ม คือ (1) กลุ่มเกษตรกรชาวไร่อ้อย กับ (2) กลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้แก่ ตัวแทนจากโรงงานน้ำตาล ผู้แทนเครือข่าย ผู้แทนภาครัฐ/เอกชน

สำหรับผลการวิจัยในมิติทางด้านสังคมพบว่า วิถีชีวิตในมิติด้านสังคมของเกษตรกรชาวไร่อ้อยเป็นลักษณะของการอาศัยทุน ทั้งทุนมนุษย์และทุนสังคมที่ตนเองมีอยู่เดิมและที่สร้างเพิ่มเติมขึ้นมาเพื่อช่วยในการสนับสนุนการทำงานและการใช้ชีวิตของเกษตรกร ซึ่งในภาพรวมเกษตรกรชาวไร่อ้อยส่วนใหญ่ (ร้อยละ 83.88) ยังคงมีความพึงพอใจต่อวิถีชีวิตของการเป็นเกษตรกรชาวไร่อ้อยอยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด ทั้งนี้ในการเข้าสู่อาชีพของเกษตรกรชาวไร่อ้อยพบว่า มี 3 ลักษณะสำคัญคือ (1) สืบทอดจากครอบครัว (2) คิดและเริ่มทำด้วยตนเอง และ (3) ได้รับคำแนะนำ/ถูกชักชวนจากบุคคลอื่น โดยเกษตรกรทั้งรุ่นเก่าและรุ่นใหม่ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 53.85 และร้อยละ 50.00) ได้เข้าสู่อาชีพด้วยการสืบทอดมาจากครอบครัว และเมื่อเข้าสู่อาชีพแล้ว เกษตรกรได้มีความเกี่ยวข้องกับกลุ่มคนต่างๆ ที่ไม่ใช่เฉพาะแต่เกษตรกรชาวไร่อ้อยด้วยกันเท่านั้น แต่ยังเป็นลักษณะของการทำงานร่วมกันระหว่างกลุ่มทางสังคมต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์กับกลุ่มของเกษตรกรชาวไร่อ้อยด้วยกันและกลุ่มทางโรงงานน้ำตาล โดยเป็นในรูปแบบของการจ้างและหรือเช่า ผ่านขั้นตอนการทำงานของเกษตรกรชาวไร่อ้อย 5 ขั้นตอน คือ (1) ขั้นตอนการเตรียมก่อนปลูก ทั้งในเรื่องของการเตรียมดินและเตรียมพันธุ์อ้อย (2) ขั้นตอนการปลูก (3) ขั้นตอนการดูแล (4) ขั้นตอนการเก็บเกี่ยว และ (5) ขั้นตอนการขนส่ง ทำให้การมีเครือข่ายและความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดีกับกลุ่มคนต่างๆ จึงเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับการทำงานของเกษตรกรชาวไร่อ้อยและเป็นช่องทางหนึ่งของการได้พัฒนาความรู้ที่จะนำไปสู่การพัฒนาอาชีพของตน ซึ่งเกษตรกรส่วนใหญ่มีการตั้งเป้าหมายในการทำงานของตน และมีความคาดหวังในอนาคต โดยมีความคิดในการสืบทอดอาชีพสู่ลูกหลานและต้องการที่จะอยู่ในอาชีพการทำไร่อ้อยของตนต่อไป ซึ่งแนวทางที่จะช่วยพัฒนาและสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรชาวไร่อ้อยสามารถคงอยู่ในอาชีพได้ต่อไปต้องประกอบไปด้วย 1) ความร่วมมือระหว่างกันของกลุ่มต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มเกษตรกรชาวไร่อ้อย กลุ่มจากโรงงานน้ำตาล และกลุ่มจากหน่วยงานภาครัฐ ที่จะมาขับเคลื่อนให้เกิดการพัฒนาอาชีพการทำไร่อ้อยให้

เข้มแข็งขึ้น ด้วยการแสดงบทบาทและมีความรับผิดชอบต่อน้ำที่ของตนด้วยความถูกต้อง เหมาะสม และเท่าเทียมกัน และ 2) เกษตรกรมีคุณลักษณะของการเป็นเกษตรกรที่ดีอันนำไปสู่ความเข้มแข็งในอาชีพ ซึ่งประกอบด้วย 4 ลักษณะสำคัญคือ (1) เป็นผู้รู้จักแสวงหาความรู้หรือประสบการณ์ (2) เป็นผู้ที่มีความขยันและตั้งใจในการทำงาน (3) เป็นผู้มีใจรักในอาชีพทำไร่ไถ และ (4) เป็นผู้มีวินัยการใช้จ่ายและรู้จักการต่อยอดเงิน

ในมิติทางด้านเศรษฐกิจ พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่มีที่อยู่หรือที่ทำกินเป็นของตนเองซึ่งสามารถใช้พื้นที่ของตนในการสร้างผลผลิตเพื่อหาเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้ รายได้ตลอดปีของเกษตรกรชาวไร่ไถขึ้นอยู่กับปริมาณผลผลิตไถเป็นหลัก สามารถคาดการณ์รายได้ได้ค่อนข้างแน่นอนกว่าการปลูกพืชชนิดอื่น หากปีใดไม่ประสบกับสภาวะภัยแล้ง ปริมาณผลผลิตจะอยู่ในเกณฑ์ที่ดี แต่ทั้งนี้ เกษตรกรส่วนใหญ่ยังขาดความสามารถในการบริหารจัดการการเงินในครัวเรือน โดยเงินในการทำไร่ไถส่วนใหญ่จะพึ่งพาการกู้ยืมเงินจากโรงงานน้ำตาลเป็นหลัก และถ้าเป็นการกู้ระยะยาวเพื่อใช้ในการลงทุนในที่ดิน เครื่องจักรและอุปกรณ์การเกษตร เกษตรกรรายกลางและรายใหญ่จะกู้จากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) นอกจากนี้ เกษตรกรยังค่อนข้างมีต้นทุนการทำไร่ไถสูง โดยมีต้นทุนแปรผันที่เป็นต้นทุนหลักกว่าร้อยละ 82.4 ของต้นทุนทั้งหมด อย่างไรก็ตาม เกษตรกรได้มีการวางแผนเป้าหมายโดยมุ่งเน้นไปที่การเพิ่มรายได้จากการประกอบอาชีพไร่ไถ ผ่านความพยายามในการลดต้นทุนและการหารายได้ใหม่ทั้งจากการขยายพื้นที่การทำไร่ไถและจากการประกอบอาชีพเสริม แต่ทั้งนี้ เกษตรกรยังคงรับรู้การเปลี่ยนแปลงของภาวะเศรษฐกิจผ่านช่องทางวิทยุและโทรทัศน์ โดยขาดการเข้าถึงช่องทางใหม่ที่คนในสาขาอาชีพอื่นใช้ในปัจจุบัน ประกอบกับการสนับสนุนจากภายนอกส่วนใหญ่ทั้งจากโรงงานและภาครัฐยังเป็นการสนับสนุนในเรื่องการเงินเป็นหลัก ส่งผลทำให้เกษตรกรยังคงใช้เป็นทางออกในการแก้ปัญหาสภาพคล่องและเงินทุนหมุนเวียนในการผลิตไถ

ในมิติทางด้านสิ่งแวดล้อม พบว่า การที่เกษตรกรชาวไร่ไถมีผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ที่ต่างกันมาจากการเข้าถึงทรัพยากรสิ่งแวดล้อมที่ไม่เท่าเทียมกัน โดยเฉพาะทรัพยากรที่ดิน ทรัพยากรน้ำ คุณภาพท่อนพันธุ์ และการเข้าถึงเทคโนโลยีการปลูก นอกจากนี้ภายใต้สถานการณ์ความแปรปรวนของสภาพภูมิอากาศได้ส่งผลอย่างมากต่อปริมาณน้ำฝนที่ตกไม่สม่ำเสมอ ซึ่งมีผลโดยตรงต่อผลผลิตไถ โดยลักษณะของพื้นที่ปลูกไถของเกษตรกรมีทั้งที่เป็นพื้นที่ลุ่มและพื้นที่ดอน และปัญหาที่ดินที่มีผลต่อผลผลิตไถของเกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 82.22) ก็คือ การประสบกับปัญหาความอุดมสมบูรณ์ของดิน นอกจากนี้ ในการตัดสินใจเข้าสู่อาชีพพบว่า การเข้าถึงปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อมของเกษตรกรชาวไร่ไถที่ส่งผลต่อการผลิตไถ มีส่วนอย่างมากต่อการตัดสินใจก้าวเข้าสู่อาชีพของเกษตรกร ได้แก่ คุณภาพของดิน ความเพียงพอของแหล่งน้ำ การเข้าถึงท่อนพันธุ์และเทคโนโลยี รวมถึงความแปรปรวนของสภาพภูมิอากาศ ปัญหาภัยพิบัติต่างๆ ส่วนขั้นตอนการทำงานในไร่ไถพบว่า เกษตรกรชาวไร่ไถส่วนใหญ่ก่อนการปลูกไถได้มีการใช้ปุ๋ยอินทรีย์บำรุงดิน และมีการไถพรวนดินก่อนเพื่อบำรุงไถ โดยเมื่อถึงเวลาของการตัดไถพบว่า ส่วนใหญ่เลือกใช้วิธีตัดไถสดด้วยการใช้รถตัด และได้ใช้รถไถในการกลบเศษวัสดุเหลือทิ้ง นอกจากนี้เกษตรกรยังได้รู้จักวิธีการปรับปรุงคุณภาพดินและปรับตัวต่อปัญหาการระบาดของโรคพืชและศัตรูพืช รวมถึงการรับมือกับภัยแล้ง

คำสำคัญ: การพัฒนามนุษย์ การพัฒนาอย่างยั่งยืน เกษตรกรชาวไร่ไถ

Abstract

Project Code: RDG5950083
Project Name: Guidelines on The Reinforcement and Development to Strengthen the Sugarcane Farmers Sustainable Existing Career in Lower Northern
Project Chief: Dr. Teeraporn Thongpanya
Implementing Period: 1 year and a half (from 1 June 2016 to 30 November 2017)

This research, both quantitative and qualitative, had the objectives of 1) studying the ways of life of sugar cane farmers with regard to their society, economy and environments, 2) learning their occupational paths from career entry, working processes, developmental routes and career targets and 3) looking for the developmental and strengthening guidelines for sugar cane farmers' sustainable careers. The subjects were sugar cane farmers in Nakhon Sawan, Kamphaengphet and Sukhothai Provinces. The data were collected by questionnaire, in depth interview with certain specific subjects and group discussion. Idea exchange between the two groups, namely, the sugar cane farmers VS the people relevant to this farming, who were the representatives of the sugar cane plants, the network delegates and the representatives of the private and governmental sectors.

The socio-dimensional results indicated that the social ways of life of the sugar cane farmers were based on capital, i.e. the then-held and additionally created human and social capitals that supported the farmers' work and living. Most sugar cane farmers, 83.88 per cent, were satisfied with their farming life much to the most. The sugar cane farmers had come into their careers from three main ways, (1) transmission within family, (2) through thoughts and start by themselves, and (3) recommendations / persuasion by others. Most of the farmers, old and new, 53.85 and 50 per cent respectively, started their farming jobs from their own families. After the entry, the farmers had been associated with various groups of people including non-farmers and with the co-working between social groups especially the relationships among the sugar cane farmers and the sugar making plants in the format of hiring and / or lease via the 5 stages of the farmers' sugar cane working process, which were (1) the pre-growing stage with regard to soil and sugar cane variety preparation, (2) the growing stage, (3) the care-taking stage, (4) the harvesting stage, and (5) the transport stage. The social networks and relationships with other groups of people thus are necessary for the sugar cane farmers and were one channel of the know-how and career development. Most farmers set their working goals and had future expectations that they planned to transmit their careers to their afterwards generations and wished to do their works further. Accordingly, the

developmental and strengthening guidelines for the sugar cane farmers to sustain their careers must comprise of (1) the cooperation between groups, regardless of being the sugar cane farmers, the sugar producing plants and the governmental offices, all of whom need to drive on the sugar cane career development by assuming the correct, proper and equal roles and responsibilities, and (2) the creation of the good farmer qualifications that will lead to their career strength. The four main traits of being the good farmers are: (1) knowledge or experience seekers, (2) diligent persons with working determination, (3) love of sugar cane careers, and (4) income top-ups upon spending discipline.

In the economic dimension, the research discovered that most farmers had residential or income-earning land of themselves, where they could produce yields to raise themselves and families. The annual income of the sugar cane farmers depended on the sugar cane output volume mainly and their income projections showed more constant outcome than those of other farm plants. Without drought, yield volume were sufficiently high. Nonetheless, most sugar cane farmers still needed household financial management capacity on the ground that their farming activities mostly relied on loans at cane sugar making plants. The long term loans went to the investment in land and farming machinery and equipment. The medium and large farmers borrowed at the Agricultural and Cooperatives Bank. Besides, sugar cane growing recorded high costs, with the variable cost, the main in all, at more than 82.4 per cent. In reply to the high financial burden, farmers set up the targets with the emphasis on income adding via the cost reduction and new income sources from farming land increase and extra jobs. Notwithstanding, the farmers still recognized the economic change from television and radio without access to the new channels other professions have currently deployed. Meanwhile, the mainly financial supports from the external sources, i.e. plants and the governmental sector, rendered the solution to liquidity and current capital problems solely.

Regarding the environmental dimension, sugar cane farmers' varied yield averages per rai were attributable to the unequal access to the environmental resources, particularly land, water, breeding stems, and growing technology. The weather variation that led to the unsteady rainfall volume directly affected sugar cane growing that stood on either the wetlands or high terrain. The land problem that hurt the sugar cane growers (82.22 per cent) was the infertile land. In addition, the access to the growing environmental factors much led to the farmers' entry into the sugar can farming career. Those factors were the soil quality, the sufficiency of the water resources, the access to breeding stems and technology, including the weather variation and disaster problems. As for the working in the sugar cane farms, most farmers used organic fertilizers to maintain the soil before growing and subsequently

ploughing to maintain the sugar cane butts. The sugar cane harvesting scenario manifested the fresh cutting and ploughing over the waste materials by tractor vehicles. The farmers also learned how to improve the soil quality and adjust themselves to the epidemics of the plants and pests including how to handle drought.

Key words: human development, sustainable development, sugar cane farmers.

สารบัญ

	หน้า
บทสรุปผู้บริหาร	ก
บทคัดย่อ (ไทย-อังกฤษ)	ข
สารบัญ	ฎ
สารบัญตาราง	จ
สารบัญภาพ	ด
บทที่ 1 บทนำ	1-1
1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา	1-1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	1-4
1.3 ขอบเขตของการวิจัย	1-5
1.4 ผลที่คาดว่าจะได้รับ	1-6
บทที่ 2 ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	2-1
2.1 การพัฒนาที่ยั่งยืน	2-1
2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	2-3
บทที่ 3 วิธีการดำเนินการวิจัย	3-1
3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	3-1
3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล	3-5
3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล	3-7
บทที่ 4 วิถีชีวิตของเกษตรกรชาวไร่อ้อยในภาคเหนือตอนล่าง	4-1
4.1 วิถีชีวิตทางสังคมของเกษตรกรชาวไร่อ้อยในภาคเหนือตอนล่าง	4-4
4.2 วิถีชีวิตทางเศรษฐกิจของเกษตรกรชาวไร่อ้อยในภาคเหนือตอนล่าง	4-29
4.3 วิถีชีวิตทางสิ่งแวดล้อมของเกษตรกรชาวไร่อ้อยในภาคเหนือตอนล่าง	4-41
บทที่ 5 เส้นทางประกอบอาชีพของเกษตรกรชาวไร่อ้อยในภาคเหนือตอนล่าง	5-1
5.1 เส้นทางประกอบอาชีพของเกษตรกรชาวไร่อ้อยในมิติทางด้านสังคม	5-1
5.2 เส้นทางประกอบอาชีพของเกษตรกรชาวไร่อ้อยในมิติทางด้านเศรษฐกิจ	5-49
5.3 เส้นทางประกอบอาชีพของเกษตรกรชาวไร่อ้อยในมิติทางด้านสิ่งแวดล้อม	5-69

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 6 แนวทางการพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งในอาชีพของเกษตรกรชาวไร่อ้อย	6-1
ในภาคเหนือตอนล่าง	
6.1 แนวทางการพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งในมิติทางด้านสังคม	6-1
6.2 แนวทางการพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งในมิติทางด้านเศรษฐกิจ	6-23
6.3 แนวทางการพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งในมิติทางด้านสิ่งแวดล้อม	6-27
บทที่ 7 สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ	7-1
7.1 ภาพรวมเกษตรกรชาวไร่อ้อยในมิติทางด้านสังคม	7-1
7.2 ภาพรวมเกษตรกรชาวไร่อ้อยในมิติทางด้านเศรษฐกิจ	7-9
7.3 ภาพรวมเกษตรกรชาวไร่อ้อยในมิติทางด้านสิ่งแวดล้อม	7-11
7.4 ข้อเสนอแนะ	7-13
บรรณานุกรม	บ-1
ภาคผนวก ก แบบสอบถามวิถีชีวิตและเส้นทางการประกอบอาชีพของเกษตรกรชาวไร่อ้อย: กรณีศึกษาพื้นที่ภาคเหนือ จังหวัดนครสวรรค์ กำแพงเพชร สุโขทัย	ก-1
ภาคผนวก ข ภาพประกอบในการสำรวจข้อมูลภาคสนาม	ข-1
ภาคผนวก ค ภาพบรรยากาศการสนทนากลุ่มในการจัดเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็น	ค-1

สารบัญตาราง

	หน้า	
ตารางที่ 3.1	จำนวนเกษตรกรจังหวัดนครสวรรค์ กำแพงเพชร และสุโขทัย ที่จดทะเบียนเป็นคู่สัญญากับโรงงานน้ำตาลในภาคเหนือ ปีการผลิต 2556/57	3-1
ตารางที่ 3.2	จำนวนเกษตรกรที่จดทะเบียนเป็นคู่สัญญากับโรงงานน้ำตาลเกษตรไทยอินเตอร์ โรงงานน้ำตาลนครเพชร และโรงงานน้ำตาลไทยเอกลักษณ์ ปีการผลิต 2556/57 แบ่งตามขนาดพื้นที่ปลูก	3-3
ตารางที่ 3.3	จำนวนตัวอย่างของเกษตรกรที่จดทะเบียนเป็นคู่สัญญากับโรงงานน้ำตาลเกษตรไทยอินเตอร์ โรงงานน้ำตาลนครเพชร และโรงงานน้ำตาลไทยเอกลักษณ์ ปีการผลิต 2556/57 แบ่งตามขนาดพื้นที่ปลูก (สำหรับการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ)	3-3
ตารางที่ 3.4	จำนวนตัวอย่างของเกษตรกรที่จดทะเบียนเป็นคู่สัญญากับโรงงานน้ำตาลเกษตรไทยอินเตอร์ โรงงานน้ำตาลนครเพชร และโรงงานน้ำตาลไทยเอกลักษณ์ ปีการผลิต 2556/57 แบ่งตามขนาดพื้นที่ปลูก (สำหรับการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ)	3-5
ตารางที่ 4.1	คุณลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างชาวไร่อ้อยที่ศึกษา	4-1
ตารางที่ 4.2	ความรู้เกี่ยวกับอาชีพของเกษตรกรชาวไร่อ้อยจำแนกตามจังหวัดที่เกษตรกรเป็นสมาชิก	4-5
ตารางที่ 4.3	การพัฒนาความรู้ของเกษตรกรชาวไร่อ้อยในภาคเหนือตอนล่าง	4-8
ตารางที่ 4.4	ความต้องการพัฒนาตนเองของเกษตรกรชาวไร่อ้อยจำแนกตามช่วงรุ่นของเกษตรกรชาวไร่อ้อย	4-10
ตารางที่ 4.5	การถ่ายทอดความรู้และทรัพย์สินเพื่อส่งต่ออาชีพของเกษตรกรชาวไร่อ้อยจำแนกตามการเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในที่ดินและช่วงรุ่นของเกษตรกรชาวไร่อ้อย	4-12
ตารางที่ 4.6	ภาวะสุขภาพทางกายของเกษตรกรชาวไร่อ้อยจำแนกตามจังหวัดที่เกษตรกรเป็นสมาชิก	4-16
ตารางที่ 4.7	ภาวะสุขภาพทางใจของเกษตรกรชาวไร่อ้อยจำแนกตามจังหวัดที่เกษตรกรเป็นสมาชิก	4-17
ตารางที่ 4.8	สิทธิหรือประโยชน์จากการเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคมของเกษตรกรชาวไร่อ้อยจำแนกตามจังหวัดที่เกษตรกรเป็นสมาชิก	4-21
ตารางที่ 4.9	ความต้องการเปลี่ยนแปลงลักษณะของกลุ่มทางสังคมที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยเป็นสมาชิกจำแนกตามจังหวัดที่เกษตรกรเป็นสมาชิก	4-22
ตารางที่ 4.10	ลักษณะความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยมีต่อกลุ่มคนต่างๆ จำแนกตามจังหวัดที่เกษตรกรเป็นสมาชิก	4-23
ตารางที่ 4.11	ความเชื่อของเกษตรกรชาวไร่อ้อยจำแนกตามช่วงรุ่นของเกษตรกรชาวไร่อ้อย	4-28
ตารางที่ 4.12	จำนวนและร้อยละช่วงเวลาการมีรายได้ของเกษตรกร	4-30
ตารางที่ 4.13	ค่าเฉลี่ยรายได้ของเกษตรกรไร่อ้อย	4-31

สารบัญตาราง (ต่อ)

	หน้า
ตารางที่ 4.14 จำนวนและร้อยละของแหล่งที่มาของรายได้ชาวไร่อ้อย	4-31
ตารางที่ 4.15 จำนวนและร้อยละของความคิดเห็นที่มีต่อการประกอบอาชีพเสริม	4-32
ตารางที่ 4.16 จำนวนและร้อยละของรายจ่ายภายในครัวเรือนของเกษตรกร	4-33
ตารางที่ 4.17 จำนวนและร้อยละของการออมเงินของเกษตรกร	4-34
ตารางที่ 4.18 จำนวนและร้อยละของความรู้ในการออมและสัดส่วนรายได้ที่ออมของเกษตรกร	4-34
ตารางที่ 4.19 จำนวนและร้อยละของการจัดสรรเงินออมของเกษตรกร	4-35
ตารางที่ 4.20 จำนวนและร้อยละของการทำประกันชีวิตและทรัพย์สินของเกษตรกร	4-36
ตารางที่ 4.21 จำนวนและร้อยละของเกษตรกรไร่อ้อยที่มีหนี้สินค้างชำระ	4-36
ตารางที่ 4.22 จำนวนและร้อยละของความเกี่ยวข้องของหนี้สินกับการทำไร่อ้อย	4-36
ตารางที่ 4.23 จำนวนและร้อยละของประเภทหนี้สินของเกษตรกร	4-37
ตารางที่ 4.24 ความมั่นใจในความสามารถชำระหนี้ของเกษตรกร	4-38
ตารางที่ 4.25 จำนวนและร้อยละของสถานะทางการเงินเรื่องผลต่างระหว่างรายรับกับรายจ่าย	4-38
ตารางที่ 4.26 จำนวนและร้อยละของสถานะทางการเงินเรื่องเงินสำรองฉุกเฉิน	4-39
ตารางที่ 4.27 ความคิดเห็นของเกษตรกรไร่อ้อยที่มีต่อทุนทางกายภาพและความสามารถในการดำรงชีวิต	4-40
ตารางที่ 4.28 พื้นที่เพาะปลูกและผลผลิตอ้อย ปีการผลิต 2558/2559	4-42
ตารางที่ 4.29 คุณลักษณะของที่ดินปลูกอ้อยของกลุ่มตัวอย่างเกษตรกรชาวไร่อ้อยในพื้นที่ศึกษา	4-43
ตารางที่ 4.30 คุณลักษณะของกลุ่มตัวอย่างเกษตรกรชาวไร่อ้อยในพื้นที่ศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำ	4-47
ตารางที่ 5.1 การเข้าสู่อาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อยจำแนกตามการเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ที่ดินของตนเอง	5-2
ตารางที่ 5.2 การเข้าสู่อาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อยจำแนกตามจังหวัดและขนาดพื้นที่	5-3
ตารางที่ 5.3 การเข้าสู่อาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อยจำแนกตามช่วงรุ่นของเกษตรกรชาวไร่อ้อย	5-3
ตารางที่ 5.4 ความพึงพอใจต่อวิถีชีวิตของการเป็นเกษตรกรชาวไร่อ้อยจำแนกตามการเข้าสู่อาชีพเกษตรกร ชาวไร่อ้อย	5-5
ตารางที่ 5.5 สิ่งจำเป็นที่พึงมีเป็นอันดับแรกในการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อยจำแนกตามการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อย	5-7
ตารางที่ 5.6 สิ่งที่เป็นปัญหาหรืออุปสรรคอันดับแรกของการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อยจำแนกตามการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อย	5-9
ตารางที่ 5.7 สิ่งจำเป็นที่ต้องมีในการทำงานและปัญหาหรืออุปสรรคอันดับแรกในขั้นตอนของการเตรียมก่อนปลูกของเกษตรกรชาวไร่อ้อย	5-16
ตารางที่ 5.8 เสียงบอกเล่าประสบการณ์ในขั้นตอนการปลูกอ้อยของเกษตรกรชาวไร่อ้อย	5-17

สารบัญตาราง (ต่อ)

		หน้า
ตารางที่ 5.9	การเป็นเจ้าของเครื่องจักรทางการเกษตรของเกษตรกรชาวไร่อ้อยจำแนกตามขนาดพื้นที่ปลูกอ้อยของเกษตรกรชาวไร่อ้อย	5-19
ตารางที่ 5.10	สิ่งจำเป็นที่ต้องมีในการทำงานและปัญหาหรืออุปสรรคอันดับแรกในขั้นตอนการปลูกของเกษตรกรชาวไร่อ้อย	5-20
ตารางที่ 5.11	สิ่งจำเป็นที่ต้องมีในการทำงานและปัญหาหรืออุปสรรคอันดับแรกในขั้นตอนการดูแลของเกษตรกรชาวไร่อ้อย	5-23
ตารางที่ 5.12	สิ่งจำเป็นที่ต้องมีในการทำงานและปัญหาหรืออุปสรรคอันดับแรกในขั้นตอนการเก็บเกี่ยวของเกษตรกรชาวไร่อ้อย	5-26
ตารางที่ 5.13	สิ่งจำเป็นที่ต้องมีในการทำงานและปัญหาหรืออุปสรรคอันดับแรกในขั้นตอนการขนส่งของเกษตรกรชาวไร่อ้อย	5-30
ตารางที่ 5.14	ตัวอย่างเสียงสะท้อนของเกษตรกรชาวไร่อ้อยถึงสิ่งจำเป็นต่อการพัฒนาอาชีพที่เกษตรกรพึงต้องมีอยู่กับตน	5-32
ตารางที่ 5.15	จำนวนและร้อยละของลำดับความสำคัญที่เป็นสิ่งจำเป็นต่อการพัฒนาอาชีพของ เกษตรกรชาวไร่อ้อย	5-34
ตารางที่ 5.16	จำนวนและร้อยละของสิ่งที่เป็นปัญหาหรืออุปสรรคต่อการพัฒนาอาชีพของเกษตรกรชาวไร่อ้อยในลำดับความสำคัญที่ 1-5	5-38
ตารางที่ 5.17	การพัฒนาในอาชีพของเกษตรกรชาวไร่อ้อยจำแนกตามจังหวัด	5-40
ตารางที่ 5.18	เป้าหมายในอาชีพของเกษตรกรชาวไร่อ้อยจำแนกตามจังหวัด	5-42
ตารางที่ 5.19	ความคาดหวังในอนาคตของเกษตรกรชาวไร่อ้อยจำแนกตามจังหวัด	5-44
ตารางที่ 5.20	ระยะเวลาความสำเร็จตามความคาดหวังของเกษตรกรชาวไร่อ้อยจำแนกตามจังหวัด	5-45
ตารางที่ 5.21	จำนวนและร้อยละของการคงอยู่ในอาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อยจำแนกตามจังหวัด	5-46
ตารางที่ 5.22	จำนวนและร้อยละของการสืบทอดอาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อยสู่ลูกหลานจำแนกตามจังหวัด	5-47
ตารางที่ 5.23	โครงสร้างต้นทุนสำหรับกิจกรรมการเตรียมพื้นที่ปลูกอ้อย	5-50
ตารางที่ 5.24	จำนวนและร้อยละของลำดับความสำคัญแนวทางในการพัฒนาระบบการของเกษตรกรสำหรับขั้นตอนการเตรียมดินปลูก	5-50
ตารางที่ 5.25	โครงสร้างต้นทุนสำหรับกิจกรรมการเตรียมพื้นที่และปลูกอ้อย	5-51
ตารางที่ 5.26	จำนวนและร้อยละของลำดับความสำคัญแนวทางในการพัฒนาระบบการของเกษตรกรสำหรับขั้นตอนการเตรียมพื้นที่และการปลูกอ้อย	5-52
ตารางที่ 5.27	โครงสร้างต้นทุนสำหรับกิจกรรมการบำรุงรักษา	5-53

สารบัญตาราง (ต่อ)

	หน้า
ตารางที่ 5.28 จำนวนและร้อยละของลำดับความสำคัญแนวทางในการพัฒนากระบวนการ ของเกษตรกรสำหรับขั้นตอนการบำรุงรักษา	5-54
ตารางที่ 5.29 โครงสร้างต้นทุนสำหรับกิจกรรมการเก็บเกี่ยวและขนส่ง	5-55
ตารางที่ 5.30 จำนวนและร้อยละของลำดับความสำคัญแนวทางในการพัฒนากระบวนการ ของเกษตรกรสำหรับขั้นตอนการเก็บเกี่ยว	5-56
ตารางที่ 5.31 จำนวนและร้อยละของลำดับความสำคัญแนวทางในการพัฒนากระบวนการ ของเกษตรกรสำหรับขั้นตอนการขนส่ง	5-57
ตารางที่ 5.32 โครงสร้างต้นทุนในภาพรวมสำหรับการปลูกอ้อย	5-57
ตารางที่ 5.33 จำนวนและร้อยละของการเปลี่ยนแปลงของในรอบ 12 เดือนที่ผ่านมา ในการประกอบอาชีพของชาวไร่อ้อย	5-63
ตารางที่ 5.34 จำนวนและร้อยละของลำดับความสำคัญแนวทางในการปรับปรุงเพื่อ พัฒนาอาชีพและเป้าหมายในอาชีพ	5-64
ตารางที่ 5.35 จำนวนและร้อยละของลำดับแผนการดำเนินงานในอีก 5 ปี ข้างหน้า	5-66
ตารางที่ 5.36 จำนวนและร้อยละของลำดับความสำคัญแนวทางในการปรับปรุงเพื่อ พัฒนาอาชีพและเป้าหมายในอาชีพ	5-67
ตารางที่ 5.37 จำนวนและร้อยละของลำดับความสำคัญแนวทางในการปรับปรุงเพื่อ พัฒนาอาชีพและเป้าหมายในอาชีพ	5-68
ตารางที่ 5.38 สัดส่วนของแนวทางบำรุงดินของกลุ่มตัวอย่างเกษตรกรชาวไร่อ้อยในพื้นที่ศึกษา	5-71
ตารางที่ 5.39 สัดส่วนของวิธีการตัดอ้อยและการจัดการไร่อ้อยของกลุ่มตัวอย่างเกษตรกรชาวไร่อ้อย ในพื้นที่ศึกษา	5-73
ตารางที่ 5.40 ความถี่ในการเกิดปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมของกลุ่มตัวอย่างเกษตรกรชาวไร่อ้อย	5-75

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1.1 เปรียบเทียบปริมาณอ้อยส่งโรงงานและราคาอ้อยขั้นต่ำและขั้นสุดท้าย ปีการผลิต 2551/52- 2557/58	1-2
ภาพที่ 1.2 จำนวนผู้มีงานทำ จำแนกตามอุตสาหกรรม ปี พ.ศ.2550-2557	1-3
ภาพที่ 2.1 กรอบแนวคิดการวิจัย	2-3
ภาพที่ 4.1 แผนที่พื้นที่เพาะปลูกอ้อยในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ กำแพงเพชร และสุโขทัย ปีเพาะปลูก 2558/2559	4-44
ภาพที่ 4.2 แผนที่ความสูงต่ำของพื้นที่เพาะปลูกอ้อยในจังหวัดนครสวรรค์ กำแพงเพชร และสุโขทัย	4-45
ภาพที่ 4.3 แผนที่พื้นที่เพาะปลูกอ้อยในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ กำแพงเพชร และสุโขทัย ปีเพาะปลูก 2558/2559 แยกในเขตและนอกเขตชลประทาน	4-48
ภาพที่ 5.1 สิ่งที่เป็นต้องมีการพัฒนาอาชีพของเกษตรกรชาวไร่อ้อยลำดับแรก	5-33
ภาพที่ 5.2 ปัญหาหรืออุปสรรคต่อการพัฒนาอาชีพของเกษตรกรชาวไร่อ้อยในลำดับแรก	5-36
ภาพที่ 5.3 โครงสร้างต้นทุนตามกิจกรรมการปลูกอ้อยกรณีใช้แรงงานคนตัดอ้อยสด	5-59
ภาพที่ 5.4 โครงสร้างต้นทุนการเพาะปลูกอ้อยกรณีการใช้แรงงานคนตัดอ้อยสด	5-59
ภาพที่ 5.5 โครงสร้างต้นทุนตามกิจกรรมการปลูกอ้อยกรณีใช้รถตัดอ้อยสด	5-60
ภาพที่ 5.6 โครงสร้างต้นทุนการเพาะปลูกอ้อยกรณีใช้รถตัดอ้อยสด	5-61
ภาพที่ 5.7 ราคาอ้อยขั้นสุดท้ายและผลตอบแทนการผลิตและจำหน่ายน้ำตาลทราย ขั้นสุดท้าย ฤดูการผลิตปี 2549/2550 - 2558/2559 (บาท/ตัน)	5-62
ภาพที่ 5.8 ราคาอ้อยขั้นสุดท้ายและผลตอบแทนการผลิตและจำหน่ายน้ำตาลทราย ขั้นสุดท้าย ฤดูการผลิตปี 2549/2550 - 2558/2559 (บาท/ตัน)	5-65
ภาพที่ 5.9 การเข้าถึงปัจจัยการผลิตอ้อยด้านสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลต่อการตัดสินใจ ก้าวเข้าสู่อาชีพของเกษตรกรชาวไร่อ้อย	5-70
ภาพที่ 6.1 ลักษณะของเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่ดี	6-7
ภาพที่ 6.2 แนวทางการพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งในมิติทางด้านสังคม	6-22
ภาพที่ 7.1 มิติทางสังคม: ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกที่มีผลต่อการคงอยู่ในอาชีพ ของเกษตรกรชาวไร่อ้อย	7-8

บทที่ 1

บทนำ

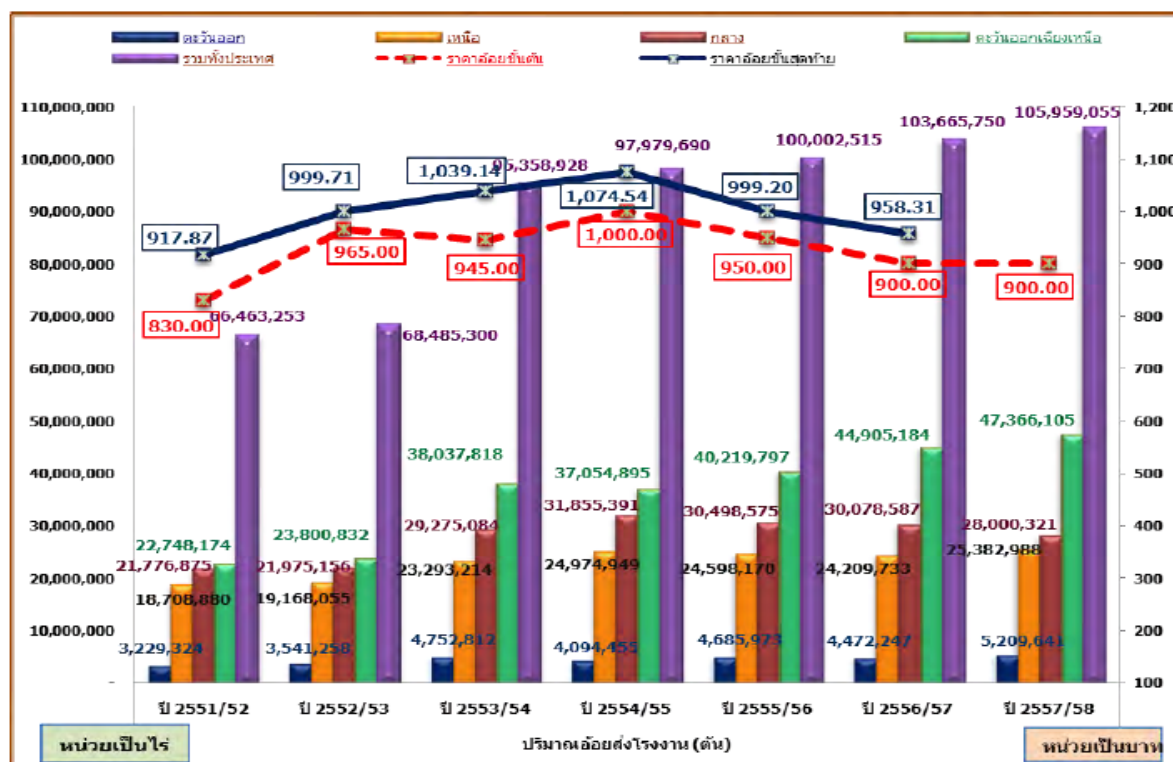
1.1 ที่มาและความสำคัญของโครงการ

อ้อยเป็นวัตถุดิบของอุตสาหกรรมอ้อยและน้ำตาลที่มีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศ คือ 1) มีการบริโภคน้ำตาลในประเทศปีละประมาณ 1.6-1.7 ล้านตัน คิดเป็นมูลค่าประมาณ 17,000-19,000 ล้านบาท 2) ปัจจุบันประเทศไทยเป็นผู้ผลิตน้ำตาลและส่งออกจำหน่ายน้ำตาลเป็นอันดับ 2 ของโลก สามารถสร้างรายได้ 70,000 ล้านบาท ทำให้ประเทศไทยจะต้องผลิตอ้อยตอบสนองกำลังการผลิตน้ำตาลให้เพียงพอไม่ต่ำกว่าปีละ 60 ล้านตัน 3) เกษตรกรผู้ปลูกอ้อยจะมีรายได้จากการจำหน่ายอ้อยไม่ต่ำกว่า 30,000 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 4 ของรายได้ภาคเกษตรทั้งหมด และ 4) เป็นตลาดแรงงานใหญ่ มีผู้เกี่ยวข้องทั้งด้านแรงงานตัดอ้อยและแรงงานในโรงงานน้ำตาล (อภิชาติ ศรีสะอาด, 2556ก: 5-6) จากความสำคัญของอ้อยที่มีต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศดังกล่าวนี้นี้ชี้ให้เห็นว่าการผลิตอ้อยถือได้ว่าเป็นกลไกหนึ่งที่สำคัญที่จะทำให้อุตสาหกรรมอ้อยและน้ำตาลดำเนินต่อไปได้ นั่นคือการสะท้อนว่าเกษตรกรชาวไร่อ้อยเป็นกำลังสำคัญอย่างมากต่อความมีเสถียรภาพและความยั่งยืนของอุตสาหกรรมอ้อยและน้ำตาลว่าจะสามารถตอบสนองต่อความต้องการของภาคอุตสาหกรรมได้หรือไม่ อย่างไร แต่งานวิจัยที่ผ่านมา รวมถึงนโยบายต่างๆ ได้มุ่งเน้นเพียงในเรื่องของการปรับปรุงพันธุ์อ้อย และพัฒนาเครื่องมือที่จะใช้ช่วยในการผลิตและเพิ่มผลผลิต

นอกจากนี้การสร้างมูลค่าเพิ่มของอ้อย โดยที่ไม่ได้ให้ความสนใจต่อการพัฒนาแรงงานภาคการเกษตรเท่าที่ควร ซึ่งเมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นกับเกษตรกรชาวไร่อ้อยก็จะดำเนินการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าเท่านั้น เช่น เมื่อปี พ.ศ.2548-2554 เกิดปัญหาภัยแล้งขึ้น ทางรัฐบาลจึงได้ร่วมกับธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) ดำเนินโครงการแก้ปัญหาภัยแล้งให้กับเกษตรกรชาวไร่อ้อยด้วยการอนุมัติเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำให้กับชาวไร่อ้อย (อภิชาติ ศรีสะอาด, 2556ข: 90-91) หรือในฤดูปีการผลิต 2557/2558 คณะรัฐมนตรีและคณะกรรมการอ้อยและน้ำตาลทรายได้มีการอนุมัติให้สำนักงานกองทุนอ้อยและน้ำตาลทรายกู้เงินจาก ธ.ก.ส. เพื่อให้ความช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของชาวไร่อ้อยโดยการจ่ายตรงให้กับชาวไร่อ้อยที่ส่งอ้อยเข้าหีบโรงงานน้ำตาลในอัตราตันอ้อยละ 160 บาท เป็นต้น (Saman, 2558a: Online)

จากการแก้ปัญหาให้กับเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่ผ่านมานี้อาจไม่ใช่ว่าการแก้ไขที่ต้นเหตุ แต่กลายเป็นการก่อให้เกิดหนี้สินกับเกษตรกรชาวไร่อ้อยเพิ่มมากขึ้น ซึ่งโดยทั่วไปแล้วเกษตรกรจำนวนมากประสบปัญหาภาวะขาดทุนและหนี้สิน อันเนื่องมาจากต้นทุนการผลิตที่สูงและราคาผลผลิตที่ตกต่ำ ทำให้มักได้ค่าอ้อยไม่คุ้มทุน เกษตรกรชาวไร่อ้อยจึงมีรายได้น้อย และก่อให้เกิดหนี้สินตามมา (สำนักนโยบายอุตสาหกรรมอ้อยและน้ำตาลทราย และ สำนักงานคณะกรรมการอ้อยและน้ำตาลทราย, Online) ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยที่พบว่าเกษตรกรต้องมีการหนี้นอกจากการทำไร่อ้อย เนื่องจากปัจจุบันมีเทคโนโลยีใหม่ๆ เข้ามามีส่วนช่วยในการทุนแรงและการใช้แรงงานคนลดน้อยลงมาก จึงส่งผลให้ต้นทุนการผลิตเพิ่มสูงขึ้น เกษตรกรต้องกู้ยืมเงินเพื่อให้ได้มาซึ่งเทคโนโลยีที่จะมาช่วยเพิ่มผลผลิตและรายได้ให้แก่ตนเอง เช่น รถไถ รถปลูกอ้อย รถบรรทุกอ้อย ปูย และสารเคมีกำจัดศัตรูพืช เป็นต้น จนก่อให้เกิดภาระหนี้สินขึ้น (นิภาพร ศรีวงษ์ และ อุไรวรรณ อินทร์ม่วง,

2556) ประกอบกับราคาอ้อยที่มีความไม่แน่นอนในแต่ละปี (ดังภาพที่ 1) โดยขึ้นอยู่กับราคาน้ำตาลในตลาดโลกและราคาปัจจัยการผลิตในปีนั้นๆ เกษตรกรจึงมีความต้องการบริการและสนับสนุนระดับมากในเรื่องของการประกันราคาอ้อย (พืชไร่ บำรุง และ นิวตัน มาศวรรณ, 2555)

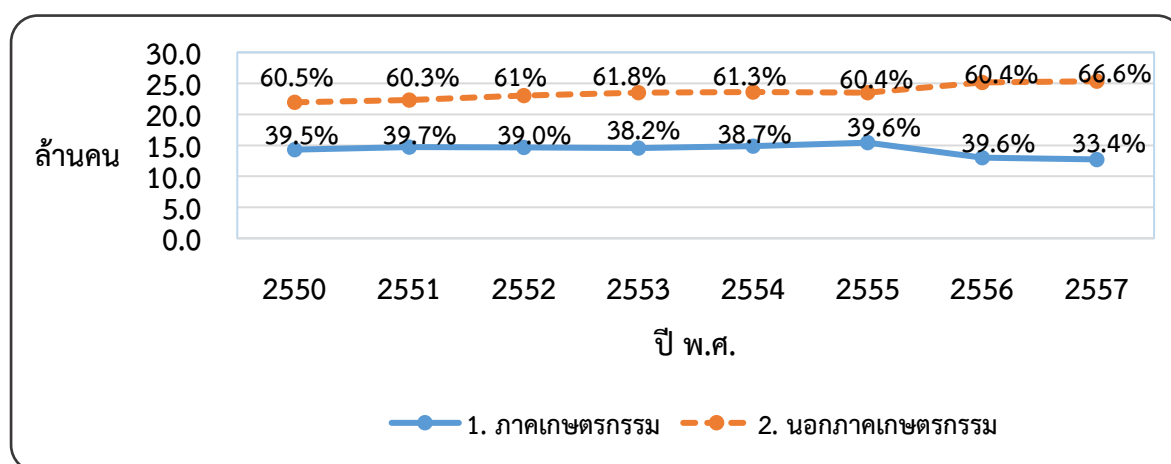
ภาพที่ 1.1 เปรียบเทียบปริมาณอ้อยส่งโรงงานและราคาอ้อยขั้นต้นและขั้นสุดท้าย ปีการผลิต 2551/52-2557/58

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการอ้อยและน้ำตาลทราย (2558)

นอกจากราคาอ้อยที่มีความไม่แน่นอนและมีแนวโน้มที่ลดลงตั้งแต่ปีการผลิต 2555/56 แล้วนั้น เกษตรกรชาวไร่อ้อยยังมีลักษณะของการต้องพึ่งเงินกู้ยืม ซึ่งเป็นเงินมัดจำในการขายอ้อยล่วงหน้า โดยพบว่า ชาวไร่อ้อยมักนำไปขายลดกับธนาคารที่โรงงานมีเครดิตอยู่ (สำนักงานคณะกรรมการอ้อยและน้ำตาลทราย, Online) และยอมเสียค่าส่วนลดตามอัตราของธนาคาร เพราะชาวไร่อ้อยต้องการใช้เงินสดในการลงทุนทำไร่อ้อย ในขณะเดียวกันชาวไร่อ้อยยังตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของโรงงานน้ำตาลโดยเจ้าหน้าที่ของโรงงานที่เรียกว่า หยง เป็นผู้จ่ายเงินกู้ยืมให้แก่ชาวไร่อ้อย โดยคิดค่าธรรมเนียมรายหน้าในอัตราที่สูง (สำนักความหลากหลายทางชีวภาพ สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, Online) สิ่งเหล่านี้ทำให้เกษตรกรชาวไร่อ้อยไม่มีแรงจูงใจที่จะพัฒนาตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หากเกษตรกรชาวไร่อ้อยไม่สามารถบริหารจัดการได้ ย่อมส่งผลให้รายรับจากการขายอ้อยเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอต่อรายจ่าย และสิ่งที่จะเกิดขึ้นตามมาในที่สุดก็คือ การหันไปประกอบอาชีพอื่นแทนการเป็นเกษตรกรชาวไร่อ้อย ดังที่ชาวไร่อ้อยในเมืองกาญจน์หลายรายหันมาสนใจปาล์มน้ำมันกันขึ้นมาเมื่อราคาอ้อยตกต่ำจนถือได้ว่าคนปลูกอ้อยขาดทุน (พรชัย เหลืองอาภาพงศ์, 2555) ด้วยเหตุนี้ แม้ว่าอุตสาหกรรมอ้อย น้ำตาลทราย ถือว่าเป็นสินค้ายุทธศาสตร์

สำหรับการพัฒนาประเทศในการสร้างงาน และเสถียรภาพรายได้ของอาชีพเกษตรกรไทยให้เกิดการกินดีอยู่ดี แต่ในความเป็นจริงแล้วในฐานะเกษตรกรที่เป็นผู้ผลิตวัตถุดิบเบื้องต้นกลับมีฐานะทางเศรษฐกิจที่ด้อยลงไป ทั้งที่โอกาสของราคาน้ำตาลในตลาดโลกยังถือว่าเป็นผลตอบแทนที่คุ้มค่าสำหรับการลงทุน (สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, Online)

การที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยในปัจจุบันประสบปัญหาดังกล่าวข้างต้น ได้นำไปสู่การทำให้ภาพลักษณ์ของอาชีพเกษตรกรรวมในทัศนคติของแรงงานรุ่นใหม่กลายเป็นงานที่หนัก ราคาไม่แน่นอน ผลผลิตต้องพึ่งพาธรรมชาติ ส่งผลให้แรงงานเคลื่อนย้ายไปสู่แรงงานนอกภาคเกษตรมากขึ้น และอาชีพการเกษตรก็เป็นเพียงทางเลือกเพื่อเป็นอาชีพเสริมหรือเพื่อความมั่นคงด้านอาหารของครัวเรือน ทำให้เกิดปัญหาการขาดแคลนแรงงานในภาคเกษตรกรรม โดยพบว่าแรงงานรุ่นใหม่เข้าสู่ภาคเกษตรน้อยลง ส่งผลให้อายุเฉลี่ยของแรงงานภาคเกษตรสูงขึ้น นั่นคือ กลุ่มแรงงานอายุตั้งแต่ 40 ปีขึ้นไปมีแนวโน้มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง แต่กลุ่มแรงงานที่มีอายุตั้งแต่ 15-39 ปี กลับมีแนวโน้มลดลง โดยเฉพาะกลุ่มแรงงานรุ่นใหม่ที่มีอายุระหว่าง 15-24 ปี ได้มีแนวโน้มลดลงอย่างรวดเร็ว ซึ่งจะทำให้ประสิทธิภาพการผลิตในอนาคตลดลง เนื่องจากปัญหาสุขภาพของแรงงานและข้อจำกัดในการที่จะเรียนรู้เทคโนโลยีใหม่ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต (กรวิทย์ ต้นศรี, ม.ป.ป. และ ธนิต โสรัตน์, 2557: 4) นอกจากนี้ แรงงานภาคเกษตรในภาพรวมก็ได้มีแนวโน้มลดลง กล่าวคือ ในปี 2556 แรงงานในภาคเกษตรมีสัดส่วนร้อยละ 39.6 ของผู้มีงานทำรวม แต่ในปี พ.ศ.2557 สัดส่วนกลับลดลงเหลือเพียงร้อยละ 33.4 (ดังภาพที่ 2)

ภาพที่ 1.2 จำนวนผู้มีงานทำ จำแนกตามอุตสาหกรรม ปี พ.ศ.2550-2557

ที่มา: ปรับจากตารางสถิติข้อมูลการสำรวจภาวะการทำงานของประชากร (รายปี) สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร

จากปรากฏการณ์ที่คนรุ่นใหม่เข้าสู่ภาคเกษตรกรรมลดน้อยลงนี้ ถือเป็นการตอกย้ำให้เห็นว่าภาคอุตสาหกรรมกำลังเริ่มเผชิญปัญหาการขาดกำลังคนที่เป็นผู้ผลิตป้อนวัตถุดิบในอนาคตได้ อย่างกรณีของอุตสาหกรรมอ้อยและน้ำตาลทราย แม้ปัจจุบันจะพบว่าเกษตรกรที่เป็นชาวไร่อ้อยได้มายื่นคำร้องขอจดทะเบียนเป็นชาวไร่อ้อยระหว่างวันที่ 1-29 พฤษภาคม 2558 รวม 10,209 ราย เปรียบเทียบกับปีที่ผ่านมาเพิ่มขึ้นร้อยละ 40 (Saman, 2558b: Online) แต่จำนวนที่เพิ่มขึ้นมาใหม่นี้ได้มาพร้อมกับการออกจากการ

เป็นชาวไร่อ้อยของเกษตรกรรายเดิมจึงทำให้ดูเหมือนว่าจำนวนเกษตรกรชาวไร่อ้อยไม่ได้ลดน้อยลงไปจากเดิม ซึ่งการที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเดิมไม่สามารถคงอยู่ในอาชีพได้ ย่อมเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต้องตระหนักว่า วิถีชีวิตของเกษตรกรชาวไร่อ้อยเป็นเช่นไร ทำไมจึงเกิดปัญหาของการออกสู่อาชีพ อะไรที่เป็นอุปสรรค และอะไรที่จะช่วยสนับสนุนให้เกษตรกรชาวไร่อ้อยคงอยู่ในอาชีพได้อย่างยั่งยืน นอกจากนี้ หากต้องการให้เกิดเสถียรภาพอย่างแท้จริงก็เป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องศึกษาให้เข้าใจถึงเส้นทางการประกอบอาชีพของเกษตรกรชาวไร่อ้อย เพื่อช่วยในการหาแนวทางในการพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรที่สอดคล้องกับปัญหาที่เกษตรกรเผชิญอยู่ และตรงกับความต้องการของเกษตรกร อันนำไปสู่ความมั่นคงในอาชีพและสามารถดึงดูดให้คนรุ่นใหม่หันมาสนใจเข้าสู่อาชีพเกษตรกร อย่างน้อยที่สุดก็คือการมีคนรุ่นใหม่ในครอบครัวที่ยินดีสานต่ออาชีพการเป็นเกษตรกรชาวไร่อ้อยต่อไป

ดังนั้น แม้จะมีเทคโนโลยีหรือนวัตกรรมใหม่ๆ ที่ช่วยในการผลิตหรือเพิ่มผลผลิตให้กับเกษตรกรชาวไร่อ้อย แต่หากเกษตรกรไม่สามารถเข้าถึงหรือไม่ได้ต้องการเรียนรู้สิ่งใหม่เหล่านั้น ก็ย่อมไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ใดขึ้นมา และในขณะเดียวกันหากพัฒนาเกษตรกรด้วยการให้พึ่งพิงแต่ปัจจัยภายนอกและมุ่งเน้นเพียงแค่มิติทางด้านเศรษฐกิจเพียงด้านเดียว ก็ไม่อาจเรียกได้ว่าเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งหากในอนาคตเกษตรกรชาวไร่อ้อยไม่สามารถคงอยู่ในอาชีพต่อไปได้ก็ย่อมส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพของอุตสาหกรรมอ้อยและน้ำตาล จึงเป็นสิ่งสำคัญที่การหาแนวทางเพื่อพัฒนาเกษตรกรชาวไร่อ้อยควรมีข้อมูลพื้นฐานที่มาจากความต้องการและหรือปัญหาที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยเผชิญอยู่จริง และเป็นการเสนอแนวทางที่มาจากการสะท้อนคิดร่วมกันของเกษตรกรชาวไร่อ้อยกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อนำไปสู่การทำให้แนวทางการพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรสามารถตอบสนองความต้องการหรือแก้ไขปัญหของเกษตรกรได้อย่างเหมาะสม ซึ่งจะทำให้เกษตรกรได้รับการพัฒนาและสามารถคงอยู่ในอาชีพได้อย่างยั่งยืน ในขณะที่อุตสาหกรรมอ้อยและน้ำตาลก็จะมีเสถียรภาพและยั่งยืนเช่นกัน การศึกษานี้จึงได้มุ่งเน้นการวิจัยในเรื่องของวิถีชีวิตและเส้นทางการประกอบอาชีพของเกษตรกรชาวไร่อ้อย รวมถึงการหาแนวทางการพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรชาวไร่อ้อย

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษาวิถีชีวิตของเกษตรกรชาวไร่อ้อยในมิติด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม

1.2.2 เพื่อศึกษาเส้นทางการประกอบอาชีพของเกษตรกรชาวไร่อ้อย ตั้งแต่การก้าวเข้าสู่อาชีพ ขั้นตอนการทำงาน เส้นทางการพัฒนา และเป้าหมายของการประกอบอาชีพ

1.2.3 เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรชาวไร่อ้อยเพื่อการคงอยู่ในอาชีพได้อย่างยั่งยืน

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษานี้มีขอบเขตการวิจัย แบ่งได้เป็นดังนี้

1.3.1 ขอบเขตเนื้อหา โดยประกอบด้วย

ก. การศึกษาวิถีชีวิตของเกษตรกรชาวไร่อ้อยในมิติสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม เพื่อสะท้อนให้เห็นว่า ในวิถีชีวิตของชาวไร่อ้อยมีมิติเรื่องใดบ้างที่ช่วยสนับสนุน หรือเป็นอุปสรรคต่อการประกอบอาชีพปลูกอ้อยของเกษตรกร

ข. มีการศึกษาเส้นทางการทำงานของเกษตรกรชาวไร่อ้อยเพื่อให้เกิดความเข้าใจและมองเห็นถึงสิ่งที่ปัญหาหรืออุปสรรคของเกษตรกร รวมถึงความต้องการที่เกษตรกรได้สะท้อนออกมา

ค. มีการเก็บรวบรวมข้อมูลความคิดเห็นและความต้องการของเกษตรกรชาวไร่อ้อย และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเกษตรกร (หัวหน้าโคกตา ตัวแทนฝ่ายโรงงานและภาคเอกชน ตัวแทนภาครัฐ) เพื่อนำไปใช้ในการหาแนวทางการพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรชาวไร่อ้อยให้คงอยู่ในอาชีพได้อย่างยั่งยืน และสามารถพัฒนาตนเองได้ต่อไป

1.3.2 ขอบเขตวิธีการ ใช้การวิจัยแบบผสม (mixed methodology) ที่ใช้แนวทางการวิจัยและการเก็บข้อมูลผสมผสานกันทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ได้แก่ การสำรวจด้วยแบบสอบถาม การสัมภาษณ์เชิงลึกเฉพาะราย การสนทนากลุ่ม และการสังเกต

1.3.3 ขอบเขตพื้นที่ พื้นที่การศึกษาสำหรับการวิจัยนี้ คือ พื้นที่ภาคเหนือ เนื่องจากเป็นภาคที่ถือได้ว่าให้ผลผลิตอ้อยจำนวนมากกว่าภาคอื่นๆ เมื่อเทียบกับสัดส่วนพื้นที่ปลูกอ้อยที่มีอยู่ โดยเฉพาะภาคเหนือตอนล่าง ซึ่งมีดินที่มีความเหมาะสมสำหรับการปลูกอ้อยโรงงาน ดังนั้น การศึกษาวิจัยนี้จึงเจาะจงเลือกพื้นที่การวิจัยในภูมิภาคนี้ โดยเน้นพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ กำแพงเพชร และสุโขทัย ซึ่งเป็นจังหวัดที่มีพื้นที่ปลูกอ้อยมากติดอันดับ 1 ใน 5 ของภาคเหนือ มาเป็นพื้นที่นำร่องในการศึกษา เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรชาวไร่อ้อยให้คงอยู่ในอาชีพได้อย่างยั่งยืน

1.4 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1.4.1 ทำให้ทราบถึงลักษณะของพฤติกรรมทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยในปัจจุบันยึดถือและปฏิบัติ ซึ่งนำไปสู่การสร้าง ความเข้าใจที่มีต่อวิถีชีวิตด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมของเกษตรกรชาวไร่อ้อยมากยิ่งขึ้น

1.4.2 ทำให้ทราบข้อมูลปัจจุบันสำหรับการประกอบอาชีพชาวไร่อ้อย ขั้นตอนการทำงาน เส้นทาง การพัฒนา และเป้าหมายในการประกอบอาชีพ อันได้แก่ สาเหตุของปัญหาและอุปสรรคในการประกอบอาชีพของเกษตรกรชาวไร่อ้อย รวมถึงสิ่งสนับสนุน และความต้องการที่ช่วยเสริมสร้างการคงอยู่ในอาชีพ

1.4.3 ทำให้ได้แนวทางในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรชาวไร่อ้อยสามารถคงอยู่ในอาชีพได้อย่างยั่งยืน

บทที่ 2

ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

บทนี้เป็นการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน รวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรชาวไร่อ้อย

2.1 การพัฒนาที่ยั่งยืน

จากการที่แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ได้มีการกล่าวไว้ว่าการเติบโตทางอุตสาหกรรมอาจจะขัดแย้งกับการดำรงรักษาทรัพยากรธรรมชาติ แต่ถ้าพิจารณาในระยะยาว การใช้ทรัพยากรธรรมชาติด้วยความรับผิดชอบจะทำให้เกิดความมั่นใจว่าสังคมนั้นจะสามารถจัดหาทรัพยากรต่างๆ เพื่อให้อุตสาหกรรมสามารถเติบโตได้อย่างยั่งยืนต่อไปในอนาคตได้ นั่นคือ การจะพัฒนาให้สิ่งใดยั่งยืนนั้น จำเป็นต้องพัฒนาในด้านอื่นๆ ที่อยู่รอบตัวสิ่งนั้นด้วย เช่นเดียวกับการที่หากรัฐบาลจะส่งเสริมให้อุตสาหกรรมอ้อยและน้ำตาลเกิดความมีเสถียรภาพและยั่งยืนก็ควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาเกษตรกรชาวไร่อ้อยให้สามารถคงอยู่ในอาชีพได้อย่างยั่งยืนเช่นกัน โดยหลักของการพัฒนาที่ยั่งยืน คือ การที่พยายามทำให้วัตถุประสงค์หรือความต้องการต่างๆ ทั้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมเกิดความสมดุล (balance) ซึ่งทางธนาคารโลก (The World Bank Group, 2001: Online) ได้กล่าวถึงการพัฒนาสังคมให้ยั่งยืนว่าจะต้องทำให้เกิดดุลยภาพในแต่ละด้านดังนี้ 1) ด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ การบริการ ความต้องการในครัวเรือน การเติบโตทางอุตสาหกรรม การเติบโตทางเกษตรกรรม การใช้แรงงานอย่างมีประสิทธิภาพ 2) ด้านสังคม ได้แก่ ความเท่าเทียม การมีส่วนร่วม การเสริมพลังอำนาจ การเลื่อนชั้นทางสังคม การดำรงรักษาวัฒนธรรม และ 3) ด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ความหลากหลายทางชีวภาพ ทรัพยากรธรรมชาติ ความสมบูรณ์เชิงระบบนิเวศ น้ำและอากาศที่บริสุทธิ์

จากคำกล่าวของธนาคารโลกดังกล่าวข้างต้นสามารถเทียบเคียงกับที่ ชัยวุฒิ ชัยพันธุ์ (2544: 319-320) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนว่าหมายถึงการพัฒนาที่ก่อให้เกิดทรัพยากรสินทรัพย์ที่สำคัญ 4 ประเภท คือ ทุนธรรมชาติ ทุนฝีมือมนุษย์ ทุนสังคม และทุนมนุษย์ โดยทรัพยากรสินทรัพย์ทั้ง 4 ประเภทนั้นจะต้องอยู่คงที่หรือเพิ่มขึ้น จึงจะนำไปสู่ความยั่งยืนได้ ดังนั้นจึงได้มีการสรุปการพัฒนาที่ยั่งยืนว่า คือการพัฒนาทุกด้านอย่างเป็นองค์รวม มีดุลยภาพอย่างต่อเนื่อง ตอบสนองความต้องการของคนในปัจจุบันและในอนาคตอย่างเท่าเทียมกัน (ธนากร สังเขป, 2555: 121) และเมื่อพิจารณาร่วมกับแนวคิดการพัฒนามนุษย์ (human development) ซึ่งมีแนวคิดที่ มนุษย์เป็นศูนย์กลางและเป้าหมายของการพัฒนา คือ การเพิ่มทางเลือกในด้านต่างๆ ให้แก่มนุษย์ ไม่ใช่เฉพาะรายได้ซึ่งเป็นมิติทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ต้องให้ความสำคัญต่อคุณภาพของการพัฒนาและการกระจายรายได้ ทั้งนี้เพื่อความเป็นอยู่ที่ดีของมนุษย์และความยั่งยืนของสภาพแวดล้อมที่มนุษย์ดำรงอยู่ โดยมีองค์ประกอบสำคัญของการพัฒนามนุษย์คือ 1) ความเป็นธรรม 2) ความยั่งยืน 3) ผลผลิตภาพ และ 4) การเสริมพลังอำนาจ (ปาริชาติ วลัยเสถียร, 2553: 43-44)

ดังนั้นเมื่อพิจารณาหลักแนวคิดของการพัฒนาที่ยั่งยืนกับแนวคิดการพัฒนามนุษย์ ทำให้มองเห็นว่าในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรชาวไร่อ้อยให้คงอยู่ในอาชีพได้อย่างยั่งยืนนั้นเป็นสิ่งหนึ่ง

รัฐบาลควรให้ความสำคัญและให้ความสำคัญ เพราะการพัฒนาเกษตรกรชาวไร่อ้อยเปรียบได้กับวิธีการหนึ่ง ที่ช่วยส่งเสริมอุตสาหกรรมอ้อยและน้ำตาลให้เกิดความมีเสถียรภาพและยั่งยืนได้ โดยการพัฒนาเกษตรกร ชาวไร่อ้อยให้เข้มแข็งจะต้องส่งเสริมศักยภาพที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยมีอยู่ อันได้แก่ ทุนต่างๆ ของเกษตรกรให้มีความสมดุลระหว่างกันในแต่ละมิติ นั่นคือ

1. มิติสังคม: ประกอบด้วยทุนมนุษย์และทุนสังคม ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับประเด็นต่อไปนี้

1.1 ความสัมพันธ์ทางสังคมกับกลุ่มคนต่างๆ ได้แก่ ครอบครัว ชุมชน และคนในกลุ่มอาชีพ (โอกาสการเข้าร่วมกระบวนการตัดสินใจและการทำกิจกรรม, การช่วยเหลือ/พึ่งพากัน, รูปแบบความสัมพันธ์ของเกษตรกรกับครอบครัว กับเกษตรกรรายอื่น และกับคนที่เกี่ยวข้องในอาชีพ, การยอมรับและไว้วางใจ/ความเชื่อมั่น)

- 1.2 ลักษณะของกลุ่มสังคม (ความเป็นเครือข่าย, สิทธิ /ผลประโยชน์ที่ได้หรือมี)
- 1.3 ลักษณะทางวัฒนธรรม (ความเชื่อ ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และธรรมเนียมปฏิบัติ)
- 1.4 ความรู้และทักษะเกี่ยวกับอาชีพ, ความสามารถ, โอกาสในการพัฒนาตนเอง
- 1.5 การถ่ายทอดและสืบทอดทางด้านทรัพย์สิน (กรรมสิทธิ์ในที่ดิน, บ้าน) และองค์ความรู้
- 1.6 สุขภาพ (ทางกาย กับทางใจ)
- 1.7 การปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและวัฒนธรรม

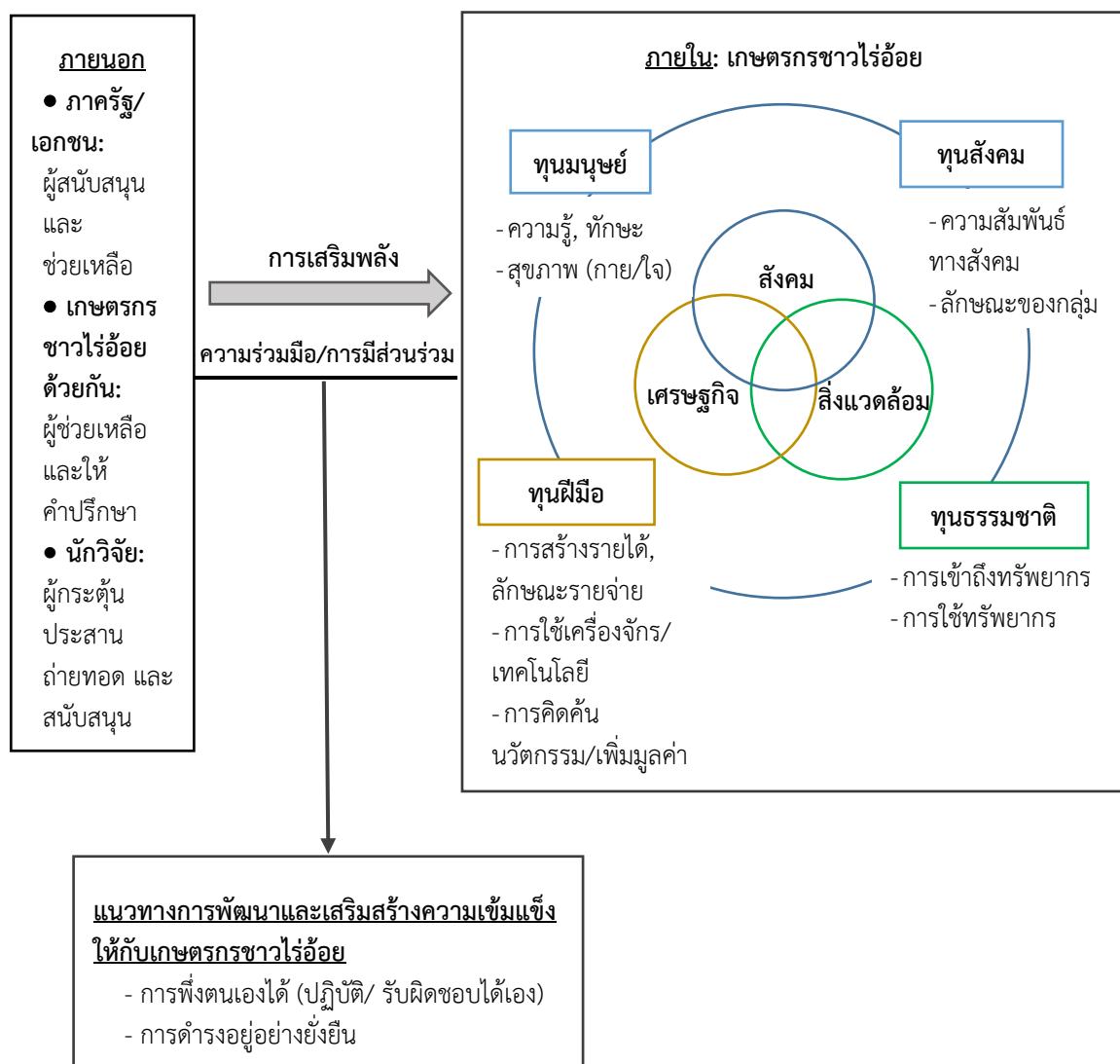
2. มิติเศรษฐกิจ: ประกอบด้วยทุนฝีมือมนุษย์ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับประเด็นต่อไปนี้

- 2.1 การสร้างรายได้ (กี่ทาง เท่าไร), ลักษณะรายจ่าย (อะไรบ้าง, พอเพียง/เป็นหนี้)
- 2.2 การใช้เครื่องจักร/เทคโนโลยี (อะไร อย่างไร ปริมาณการผลิต, ประสิทธิภาพการผลิต)
- 2.3 การคิดค้นนวัตกรรม/สิ่งใหม่, การเพิ่มมูลค่าของผลผลิต
- 2.4 ความสัมพันธ์ระหว่างเกษตรกรกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องภายใต้โซ่อุปทาน
- 2.5 การปรับตัวต่อสภาพการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ

3. มิติสิ่งแวดล้อม: ประกอบด้วยทุนธรรมชาติ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับประเด็นต่อไปนี้

- 3.1 การเข้าถึงทรัพยากรสิ่งแวดล้อม (สภาพพื้นที่ น้ำ และภูมิอากาศ)
- 3.2 การใช้ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม (การรักษา-ป้องกัน/ทำลาย-สร้างมลพิษ)
- 3.3 ความเสี่ยงจากสิ่งแวดล้อม/ความแปรปรวนในสภาพภูมิอากาศ (ปริมาณน้ำฝน ปริมาณน้ำในเขตชลประทาน อุณหภูมิ ความชื้นสัมพัทธ์ในอากาศ)
- 3.4 การปรับตัวต่อสภาพแวดล้อม (สภาพพื้นที่ น้ำ และภูมิอากาศ)

นอกจากการส่งเสริมหรือพัฒนาศักยภาพในทุนประเภทต่างๆ ที่เกษตรกรมีอยู่แล้ว ยังต้องประสานเข้าด้วยกันกับบริบทภายนอก ซึ่งได้แก่ ภาครัฐ ภาคเอกชน และ นักวิจัย โดยเฉพาะบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเกษตรกรชาวไร่อ้อยในการเข้ามามีส่วนร่วมกันสนับสนุน ช่วยเหลือเกษตรกร จนกลายเป็นการเสริมพลังอำนาจให้กับเกษตรกร นั่นคือ การทำให้เกษตรกรมีความเข้มแข็ง ด้วยความสามารถพึ่งตนเองและดำรงอยู่ในอาชีพได้อย่างยั่งยืน จึงนำไปสู่กรอบแนวคิดการวิจัยครั้งนี้ดังภาพที่ 2.1

ภาพที่ 2.1 กรอบแนวคิดการวิจัย

2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรชาวไร่อ้อยนั้น มีผู้ให้ความสนใจในหลากหลายประเด็นด้วยกัน โดยเฉพาะประเด็นเกี่ยวกับเรื่องของการพัฒนาหรือปรับปรุงพันธุ์อ้อย เครื่องจักรหรือเครื่องมือที่เกี่ยวข้องกระบวนการปลูก ดูแล เก็บเกี่ยว และขนส่งอ้อย รวมทั้งการใช้ประโยชน์จากเศษเหลือของอ้อย ได้เป็นประเด็นที่มีผู้สนใจทำการศึกษา มากมายด้วยมุ่งหวังในเรื่องของการลดต้นทุนการผลิตอ้อย เพิ่มผลผลิตอ้อย และการใช้ประโยชน์จากอ้อย ในขณะที่งานวิจัยเกี่ยวกับเกษตรกรชาวไร่อ้อยโดยตรงนั้นยังคงมีน้อยมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติทางด้านสังคมที่สะท้อนวิถีชีวิตและการทำงานของเกษตรกรชาวไร่อ้อย ทำให้งานวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจึงให้ความสนใจศึกษาในประเด็นที่ยังเป็นช่องว่างขององค์ความรู้ดังกล่าวเพื่อนำไปสู่การได้ข้อมูลสำหรับเป็นแนวทางการพัฒนาเกษตรกรชาวไร่อ้อยให้สามารถคงอยู่ในอาชีพได้อย่างยั่งยืน สำหรับการนำเสนอในส่วนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนี้ผู้วิจัยจึงขอเสนอเฉพาะงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรหรือชาวไร่อ้อย

ในประเด็นที่ช่วยเสริมให้เกิดความเข้าใจเบื้องต้นถึงวิถีชีวิตและเส้นทางการทำงานของเกษตรกรชาวไร่อ้อย ซึ่งสามารถสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

2.2.1 ความต้องการของเกษตรกรชาวไร่อ้อย

เกษตรกรเป็นอาชีพหนึ่งที่ต้องมีการปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคม ซึ่งย่อมทำให้เกษตรกรหลายรายเกิดความต้องการใหม่ๆ ที่ช่วยทำให้ตนสามารถรับมือกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนั้นได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีเรื่องของการแข่งขันเพื่อให้ได้ผลผลิตที่ดีและมีคุณภาพ เกษตรกรชาวไร่อ้อยก็เช่นเดียวกันที่มีความต้องการสิ่งเหล่านั้น ได้แก่ ความต้องการความรู้เกี่ยวกับการผลิตอ้อย และวิธีการแก้ปัญหาเกี่ยวกับการผลิตอ้อย ดังเช่น การเลือกพันธุ์อ้อย การปรับปรุงบำรุงดิน การป้องกันโรค การกำจัดโรค เป็นต้น ดังที่ พัทธา บำรุง และนิวัฒน์ มาศวรรณา (2555) พบว่าเกษตรกรชาวไร่อ้อยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีความต้องการความรู้เกี่ยวกับการผลิตอ้อยในระดับมาก ทั้งในเรื่องของการป้องกันกำจัดโรคใบขาว การเลือกพันธุ์อ้อย และการปรับปรุงบำรุงดิน โดยเฉพาะชาวไร่อ้อยรายใหม่หรือที่มีอายุน้อย จะมีความต้องการความรู้ในสิ่งเหล่านี้มากกว่าชาวไร่อ้อยที่ได้ปลูกอ้อยมานาน นอกจากนี้ยังมีการศึกษาถึงความต้องการของเกษตรกรโดยทั่วไป ซึ่งพบว่า ครूरเรือนเกษตรกรในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีระดับความต้องการให้รัฐบาลช่วยเหลือในนโยบายต่อไปนี้คือ 1) การประกันราคาผลผลิตทางการเกษตร 2) การประกันราคาปัจจัยการผลิตและราคาปุ๋ย 3) การควบคุมและลดการพนันและยาเสพติด 4) เงินทุนหมุนเวียนในหมู่บ้านและเงินทุนเพื่อการเกษตร 5) การจัดสรรที่ดิน 6) การแก้ปัญหามลพิษ 7) การแก้ไขปัญหาการว่างงาน 8) การบริหารจัดการน้ำ 9) การให้เงินทุนเพื่อการทำเกษตรกรรม และ 10) การก่อสร้างถนน (ฐิติวรรณ ศรีเจริญ, 2560)

2.2.2 ปัญหาของเกษตรกรชาวไร่อ้อย

ปรากฏการณ์หนึ่งของเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่มักจะได้ยินอยู่เสมอคือ การที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยต้องเผชิญกับปัญหาเกี่ยวกับการผลิต การเก็บเกี่ยว และผลผลิต รวมไปถึงเรื่องของราคาอ้อย ซึ่งปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นเหล่านี้ในแต่ละปีมีความหนักเบาของปัญหาแตกต่างกันไป ทำให้เมื่อมีการศึกษาเกี่ยวกับการปลูกอ้อยของเกษตรกรก็จะมีผลสะท้อนให้เห็นถึงปัญหาของเกษตรกรชาวไร่อ้อยอยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาทางด้านการตลาด และการผลิต ซึ่งในการศึกษาของ อิชฎิ อินทรภูมิ (2553) ได้เสนอให้เห็นว่า ปัญหาที่สำคัญในการผลิตอ้อยของเกษตรกรส่วนใหญ่เป็นปัญหาทางด้านการตลาด ได้แก่ 1) ราคาอ้อยไม่แน่นอนในแต่ละปี 2) ความหวานของอ้อยไม่เป็นไปตามที่คาดหวัง และ 3) ผลผลิตอ้อยในไร่อ้อยต่ำ ส่วนปัญหาทางการผลิต ได้แก่ 1) เงินทุนในการปลูกอ้อยไม่เพียงพอ 2) วัชพืชในไร่อ้อยมากเกินไป และ 3) ฝนไม่ตกตามฤดูกาล จากผลการศึกษายังคงยืนยันว่าเป็นปัญหาของเกษตรกรชาวไร่อ้อยเรื่อยมา ดังกรณีการศึกษาสภาพทางสังคมและเศรษฐกิจ และปัญหาการปลูกอ้อยของเกษตรกรในอำเภออุ้มผาง จังหวัดสุพรรณบุรี ของ ทัดสันต์ชัย ตรีสัตย์ และจำนงค์ จุลเอียด (2556) ที่ยังคงพบว่า เกษตรกรชาวไร่อ้อยแม้จะมีประสบการณ์ในการปลูกอ้อยส่วนใหญ่เฉลี่ยที่ 21.9 ปี แต่ก็ยังต้องเผชิญกับปัญหาในการบริหารจัดการไร่ทั้งในด้านความรู้ ทักษะความชำนาญ และการนำเทคโนโลยีมาใช้ เนื่องจากการรับรู้ข่าวสารยังคงเป็นลักษณะสืบทอดต่อกันมาผ่านทางเพื่อนบ้าน และผู้นำท้องถิ่นเป็นหลัก รวมถึงปัญหาจากภัยธรรมชาติฝนแล้ง ปัญหาด้านราคาผลผลิตจากนโยบายของรัฐในการประกาศราคาอ้อยขั้นต่ำต่ำ และปัญหาด้านต้นทุนที่เกิดจากราคาน้ำมัน ซึ่งปัญหาที่มาจากภัยธรรมชาติและเรื่องของราคาผลผลิตเป็นสิ่งที่อยู่เหนือการควบคุมของเกษตรกรชาวไร่อ้อยจึงทำให้เกษตรกร

ชาวไร่อ้อยรายใหญ่ที่ถึงแม้เป็นเจ้าแกไร้อยู่แล้วก็ตาม แต่ก็ยังต้องเผชิญกับปัญหาดังกล่าวเช่นเดียวกัน ซึ่งสอดคล้องกับที่ พัทธกษ ศิริวงศ์ และประภาภรณ์ พวงเนียม (2556) พบว่า เจ้าแกไร้อยู่ต้องเผชิญกับปัญหาฝนแล้งและน้ำท่วมตามฤดูกาล รวมถึงปัญหาด้านราคาน้ำตาลจากนโยบายภาครัฐที่ขาดความชัดเจน อีกทั้งปัญหาหลักที่เจ้าแกไร้อยู่ถือว่าเป็นปัญหาสำคัญที่สุดก็คือ ปัญหาด้านการขาดแคลนแรงงาน และคนงานไม่มาทำงานตามสัญญา ทำให้เจ้าแกไร้อยู่ที่ไม่มีลูกไร่จึงมีปัญหาน้อยกว่าการมีลูกไร่ เนื่องจากไม่ต้องดูแลและตัดปัญหาด้านการบริหารจัดการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาการถูกโกงและไม่สามารถทวงหนี้ได้ สำหรับปัญหาอื่นๆ ที่ตัวเจ้าแกไร้อยู่ประสบคือ ปัญหาด้านการเก็บเกี่ยว เช่น รถตัดอ้อยไม่พอเพียงในช่วงเวลาที่มีความต้องการ ข้อจำกัดของรถตัดอ้อย เป็นต้น และปัญหาด้านราคาปุ๋ยที่มีราคาแพงทำให้เกษตรกรต้องแลกผลผลิตที่ลดลงกับปริมาณการใช้ปุ๋ยที่น้อยลง จากผลการวิจัยที่กล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่าปัญหาของเกษตรกรส่วนหนึ่งมาจากสภาพภูมิอากาศ/ภัยธรรมชาติที่ถือว่าเป็นปัจจัยภายนอกที่ยากต่อการควบคุมได้ และเมื่อปัจจัยภายนอกเหล่านี้ไม่ได้มีสภาพที่เกื้อหนุนต่อการปลูกพืชของเกษตรกรจึงนำไปสู่การเกิดผลกระทบขึ้นตามมา ดังที่ นิโรจน์ สินณรงค์ (2559) พบว่า การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในพื้นที่เป็นสิ่งที่เกษตรกรรับรู้ได้ และการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้ส่งผลให้ผลผลิตทางการเกษตรลดลง พบปัญหาจากโรคและแมลงศัตรูพืชเพิ่มขึ้น

สำหรับเกษตรกรชาวไร่อ้อยรายใดที่ไม่มีการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตก็มักต้องเผชิญกับปัญหาด้านทุนการผลิตที่สูงขึ้น ทำให้การทำไร่อ้อยกลายเป็นการสร้างภาระหนี้สินให้กับเกษตรกรชาวไร่อ้อยเพิ่มมากขึ้น ดังที่ พัทธรา บำรุง และนิวัฒน์ มาศวรรณ (2555) พบว่า เกษตรกรชาวไร่อ้อยส่วนใหญ่เป็นลูกค้านาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธ.ก.ส.) เพื่อทำการกู้ยืมเงินมาลงทุนทำไร่อ้อย ซึ่งนิภาพร ศิริวงศ์ และอุไรวรรณ อินทร์ม่วง (2556) มองว่า การมีภาระหนี้สินเพิ่มขึ้นจากการที่ต้นทุนการผลิตสูงขึ้นได้ส่งผลกระทบต่อสุขภาพทางสังคมด้านลบ โดยจากผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรชาวไร่อ้อย ตำบลหนองกุงแก้ว อำเภอศรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภูร้อยละ 78.8 ได้รับผลกระทบต่อสุขภาพทางสังคมดังกล่าวจากการทำไร่อ้อย นอกจากนี้พบว่า การทำไร่อ้อยยังได้ส่งผลกระทบต่อสุขภาพทางกายของเกษตรกรชาวไร่อ้อย กล่าวคือ ในรอบ 1 ปี เกษตรกรร้อยละ 69.9 เคยเจ็บป่วยด้วยโรคที่เกี่ยวข้องกับการทำงาน ได้แก่ ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ ปวดหลัง และกล้ามเนื้อเป็นตะคริวจากการทำงานหนัก อาการวิงเวียนศีรษะเนื่องจากแสงแดด พักผ่อนไม่พอ และสารเคมีกำจัดศัตรูพืช เป็นต้น โดยสิ่งที่คุกคามต่อสุขภาพของเกษตรกรชาวไร่อ้อย ประกอบไปด้วย ฝุ่นสารเคมีจากการเตรียมดิน ยุงแมลง แสงแดด และขั้นตอนการทำงานที่ไม่ถูกต้อง โดยจากผลกระทบต่อสุขภาพทางกายดังกล่าวข้างต้นจึงมีความสัมพันธ์กับการผลการศึกษาที่พบว่า เกษตรกรชาวไร่อ้อยส่วนใหญ่ร้อยละ 97.3 รู้สึกไม่มีความมั่นคงปลอดภัยและวิตกกังวล กลัวการปนเปื้อนของสารเคมีและพิษตกค้าง นั่นเอง

2.2.3 ผลกระทบจากปัญหาของเกษตรกรชาวไร่อ้อย

ในหลายๆ ปัญหาที่เกิดขึ้นกับเกษตรกรชาวไร่อ้อยมักพบว่าเป็นการแก้ไขปัญหามาแบบเฉพาะหน้าเพื่อให้ผ่านไปเพียงช่วงหนึ่งแล้วก็วนกลับมาใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากเกษตรกรชาวไร่อ้อยรายใดไม่มีความสามารถหรือความรู้ในการจัดการแก้ไขปัญหาก็ ย่อมได้รับผลกระทบจากปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งไม่เพียงกระทบต่อตัวเกษตรกรชาวไร่อ้อยเอง แต่ยังส่งผลกระทบต่อครอบครัวของเกษตรกรชาวไร่อ้อยด้วย ดังจะเห็นได้จากงานวิจัยเรื่องผลกระทบของการประกอบอาชีพปลูกอ้อยต่อเศรษฐกิจและสังคม: ศึกษากรณีบ้านโนนมะข่า ตำบลหนองหว้า อำเภอภูพาน จังหวัดอุดรธานี ของ กุลสมบัติ หินซุย (2536) ที่พบว่า ชาวบ้านโนนมะข่าส่วนใหญ่มีภาระหนี้สินที่ต่อเนื่องเกี่ยวกับการลงทุนด้านเครื่องมือการเกษตรและเทคโนโลยีสำหรับการปลูก

อ้อย แต่รายได้ที่ได้รับไม่สอดคล้องกับการลงทุนที่เสียไป ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครัวเรือน เครือญาติ และผู้ปลูกอ้อยด้วยกันยังคงดีอยู่ นั่นคือมีการช่วยเหลือกันในด้านแรงงาน ให้ความเคารพญาติผู้ใหญ่ มีการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อแบบดั้งเดิม เช่น การเลี้ยงผีบรรพบุรุษเมื่อครอบครัวมีงานแต่งงาน งานบวชนาค การเลี้ยงศาลหลักบ้าน การเลี้ยงผีหัวไร่ปลายนา เป็นต้น แต่ชาวบ้านจะลดขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมความเชื่อลงเพราะมีข้อจำกัดในเรื่องของเวลา รวมทั้งระบบการลงแขกลดลงโดยมีระบบการจ้างงานเข้ามาแทนที่ อีกทั้งให้ความสำคัญทางวัตถุและใช้เป็นเกณฑ์ตัดสินฐานะทางเศรษฐกิจของครัวเรือน ซึ่งแม้งานวิจัยชิ้นนี้ได้ผ่านมานานหลายปี แต่จากการศึกษาในระยะต่อมาก็ยังคงพบว่าเกษตรกรชาวไร่อ้อยยังมีปัญหาหนี้สินที่ส่งผลกระทบต่อครอบครัวของเกษตรกรชาวไร่อ้อย ดังเช่น เมื่อต้นทุนการผลิตอ้อยสูง เกษตรกรชาวไร่อ้อยได้ใช้วิธีการแก้ปัญหาด้วยการกู้ยืมเงินจากธนาคาร และหรือ/โรงงานน้ำตาล ซึ่งทำให้กลายเป็นสาเหตุของหนี้สินขึ้นมา จนส่งผลกระทบต่อครอบครัว อันได้แก่ มีหนี้สินเพิ่มขึ้นทำให้บุตรไม่ได้รับการศึกษาที่ดี ครอบครัวแยกกันอยู่โดยหัวหน้าครอบครัวไปประกอบอาชีพอื่น ทำงานที่อื่น ค่าใช้จ่ายในครอบครัวไม่เพียงพอ เป็นต้น (สำราญ ศิริรัตนพงษ์, 2544)

การที่เกษตรกรเผชิญกับปัญหาต่างๆ ในการทำเกษตรกรรม ทำให้เกษตรกรจำเป็นต้องหาทางแก้ไขปัญหานั้น ซึ่งหากการแก้ไขไม่ประสบความสำเร็จย่อมส่งผลกระทบต่อเกษตรกรและครอบครัวดังที่กล่าวมาข้างต้น แต่ทั้งนี้ได้มีผลการศึกษาต่อมาพบว่า เกษตรกรได้รู้จักวิธีการปรับตัวต่อความเสี่ยงหรือปัญหาที่เกิดขึ้นกับตนในหลากหลายวิธี ดังที่ นิโรจน์ สิ้นณรงค์ (2559) พบว่า เกษตรกรมีการปรับตัวร้อยละ 68 ด้วยการเปลี่ยนรูปแบบการจัดการฟาร์ม รองลงมาคือการทำอาชีพเสริม การปรับเปลี่ยนช่วงเวลาเพาะปลูก และการปรับเปลี่ยนสายพันธุ์พืช โดยมีปัจจัยสำคัญที่ช่วยส่งเสริมการปรับตัวของเกษตรกรได้แก่ ลักษณะของพื้นที่ดิน การสนับสนุนจากภาครัฐทั้งในรูปแบบการท่องเที่ยวและการอบรมให้ความรู้/ดูงาน การได้รับข้อมูลด้านสภาพอากาศจากผู้นำชุมชนและจากอินเทอร์เน็ต รวมถึงการได้รับผลกระทบจากอากาศร้อน/ความผิดปกติทางอากาศ ซึ่งวิธีการปรับตัวของเกษตรกรดังกล่าวนี้มีความสอดคล้องกับผลการศึกษาของ ฐิตีวรรณ ศรีเจริญ (2560) ที่พบว่า เกษตรกรมีกลยุทธ์การปรับตัวที่ผ่านมาด้วยการสร้างความหลากหลายของแหล่งที่มาของรายได้ ซึ่งก็คือการมีอาชีพเสริม/หลากหลายจากการทำเกษตรกรรมอย่างเดียว นอกจากการสร้างความหลากหลายของแหล่งที่มาของรายได้แล้ว ฐิตีวรรณยังได้พบว่า เกษตรกรมีกลยุทธ์การปรับตัวอื่นๆ อีก เช่น การสร้างระบบการผลิตที่ลดความเสี่ยง การออมในรูปแบบตัวเงิน และการสร้างความหลากหลายของพืชที่ปลูก เป็นต้น

2.2.4 การป้องกันปัญหาของเกษตรกร

อาชีพเกษตรกรรมถือเป็นอาชีพหนึ่งที่มีความเสี่ยงเหมือนกับอาชีพอื่นๆ เพียงแต่ลักษณะความเสี่ยงจะแตกต่างกันไปในแต่ละอาชีพ สำหรับการเป็นเกษตรกรอาจต้องเผชิญกับความเสี่ยงต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นความเสี่ยงทางการผลิต อันได้แก่ ภัยแล้ง และความไม่แน่นอนของปริมาณผลผลิตต่อไร่ รวมถึงความเสี่ยงทางการตลาดและราคาของปัจจัยการผลิตและผลผลิต ซึ่งหากเกษตรกรไม่รู้จักการหลีกเลี่ยงหรือป้องกันความเสี่ยงก็จะกลายเป็นปัญหาต่อตัวเกษตรกรเอง โดยลักษณะของเกษตรกรที่รู้จักการหลีกเลี่ยงความเสี่ยงนั้น ทางธนาภรณ์ อธิปัญญากุล (2555) ได้กล่าวไว้ว่า เกษตรกรที่มีระดับการหลีกเลี่ยงความเสี่ยงสูงจะมีแนวโน้มความน่าจะเป็นในการยอมรับเทคโนโลยีสูงเช่นกัน ซึ่งธนาภรณ์พบว่าปัจจัยสำคัญในการทำให้เกษตรกรยอมรับเทคโนโลยี ได้แก่ ความรู้ความเข้าใจที่เกษตรกรมีต่อตัวเทคโนโลยี การพบปะกับเจ้าหน้าที่

ส่งเสริมหรือเพื่อนบ้านเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ด้านเทคโนโลยี รวมถึงเกษตรกรที่มีอายุน้อยมีแนวโน้มที่จะเพิ่มจำนวนเทคโนโลยีที่ยอมรับ เนื่องจากเกษตรกรที่อายุน้อยมีความใฝ่รู้หรือเปิดรับสิ่งใหม่ๆ มากกว่าเกษตรกรที่มีอายุมาก ซึ่งเรื่องของเทคโนโลยีในปัจจุบันได้กลายเป็นกลไกหนึ่งของการพัฒนาอาชีพของเกษตรกรหลายกลุ่ม โดยต่างคาดหวังว่าเทคโนโลยีจะช่วยลดต้นทุนการผลิตให้แก่เกษตรกรได้ ดังที่ต่อมา ธนาภรณ์ อธิปัญญากุล และสุรัชย์ จันทร์จรัส (2557) พบว่า เกษตรกรในบางจังหวัดแม้มีความสามารถในการพึ่งพาตนเอง แต่ยังคงขาดการพัฒนาด้านเทคโนโลยีการผลิตใหม่ที่สามารถลดต้นทุนการผลิตและเพิ่มผลผลิตการผลิต จึงได้ให้ข้อเสนอแนะด้านการผลิตโดยภาพรวมว่ารัฐบาลควรให้ความช่วยเหลือด้านการกำหนดเขตการผลิตและส่งเสริมด้านการประชาสัมพันธ์ ตลอดจนการส่งเสริมเทคโนโลยีใหม่ๆ ที่ช่วยลดต้นทุนการผลิตและเพิ่มผลผลิต เนื่องจากตลาดยังมีความต้องการผลผลิตทางการเกษตรในระดับสูง

นอกจากนี้ เทคโนโลยียังสามารถเอื้อประโยชน์ต่อการบริหารและจัดการอ้อยให้แก่โรงงานน้ำตาลได้ อีกทั้งยังช่วยป้องกันปัญหาในการทำงานที่เกี่ยวข้องกับชาวไร่อ้อยได้ ดังที่ ดนัยพงศ์ เชษฐโชติศักดิ์ และคณะ (2560) ได้มีการร่วมมือกับโรงงานน้ำตาลพัฒนาระบบสารสนเทศในการจัดเก็บข้อมูลขึ้น ซึ่งระบบสารสนเทศดังกล่าวได้ถูกนำไปใช้ในการบริหารจัดการในส่วนของโลจิสติกส์เข้าในอุตสาหกรรมอ้อยและน้ำตาลให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น และเพิ่มความถูกต้องและรวดเร็วในการตัดสินใจของผู้บริหารโรงงานน้ำตาล รวมทั้งยังสามารถพัฒนาระบบบัญชีเกษตรกรเพื่อความสะดวกรวดเร็วและถูกต้องในส่วนของการให้เงินสนับสนุน รวมไปถึงระบบสินเชื่อและระบบการเงินอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกร ซึ่งดนัยพงศ์ และคณะ มองว่าระบบที่พัฒนาขึ้นนี้สามารถช่วยพัฒนาศักยภาพของอุตสาหกรรมอ้อยและน้ำตาลให้มีความมั่นคงและยั่งยืนได้ แต่ทั้งนี้เทคโนโลยีถือเป็นเพียงเครื่องมือหนึ่งที่จะช่วยในการบริหารจัดการให้กับโรงงานน้ำตาล และช่วยป้องกันหรือลดปัญหาบางอย่างให้แก่เกษตรกรเท่านั้น เนื่องจากข้อจำกัดของเทคโนโลยีที่ไม่สามารถกระจายให้แก่เกษตรกรได้อย่างทั่วถึงทุกราย ดังนั้นเกษตรกรจึงจำเป็นต้องรู้จักจัดการกับความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นด้วยตนเองร่วมด้วย โดยการจัดการความเสี่ยงถือเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยป้องกันหรือลดปัญหาที่จะเกิดขึ้นกับเกษตรกรได้ ดังที่ สาธิต อติโต และคณะ (2560) พบว่า มาตรการจัดการความเสี่ยงของเกษตรกรผู้ปลูกพืชเศรษฐกิจหลัก 3 ชนิดคือ ข้าว อ้อย และมันสำปะหลัง ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่ถือว่าเป็นมาตรการในการป้องกันความเสี่ยงคือ 1) การจัดการความเสี่ยงทางการผลิต ได้แก่ การเก็บเมล็ดพันธุ์/ท่อนพันธุ์ไว้ใช้เพื่อลดต้นทุนชุดบ่อ/สระน้ำกักเก็บน้ำไว้ในหน้าแล้ง และการปลูกพืชหลายชนิดในรอบปี และ 2) การจัดการความเสี่ยงทางการเงิน ได้แก่ การสำรองเงินสดไว้ใช้จ่ายในฟาร์มเวลาฉุกเฉิน และการพยายามลดระดับหนี้สินในฟาร์ม

อย่างไรก็ตาม จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวข้างต้นเป็นเพียงภาพสะท้อนเสียหนึ่งของสิ่งที่เกิดขึ้นกับเกษตรกร แต่ยังไม่ได้มีแนวทางในการพัฒนาที่ช่วยเสริมความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรชาวไร่อ้อยได้อย่างเป็นรูปธรรมนัก โดยเฉพาะการให้เกษตรกรชาวไร่อ้อยได้ร่วมในการสะท้อนแนวทางการพัฒนาอาชีพของตนเองให้คงอยู่ได้อย่างยั่งยืน ซึ่งการให้ข้อเสนอแนะที่ผ่านมาเป็นเพียงสิ่งที่นักวิจัยหลายๆ ท่านได้สะท้อนขึ้นมาเองเท่านั้น ดังนั้น ขั้นตอนสุดท้ายของการศึกษานี้จึงได้ให้เกษตรกรชาวไร่อ้อย รวมถึงผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้เข้ามามีส่วนร่วมในการเสนอแนะแนวทางการพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรชาวไร่อ้อยเพื่อการคงอยู่ในอาชีพได้อย่างยั่งยืนด้วย ดังที่จะกล่าวต่อไปในวิธีการดำเนินการวิจัย

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้ใช้วิธีการวิจัยแบบผสม (mixed methodology) ซึ่งเป็นการใช้แนวทางการวิจัยและการเก็บข้อมูลผสมผสานกันทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ได้แก่ การสำรวจด้วยแบบสอบถาม การสัมภาษณ์เชิงลึกเฉพาะราย การสนทนากลุ่ม และการสังเกต

3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในการวิจัยครั้งนี้เป็นเกษตรกรที่จดทะเบียนเป็นชาวไร่อ้อยของจังหวัดนครสวรรค์ กำแพงเพชร และสุโขทัย ในปีการผลิต 2556/57 ซึ่งผู้วิจัยได้เลือกเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่อยู่ในพื้นที่ของทั้ง 3 จังหวัด โดยใช้ฐานข้อมูลจากสำนักงานคณะกรรมการอ้อยและน้ำตาลทราย กระทรวงอุตสาหกรรม เกี่ยวกับการจดทะเบียนเป็นคู่สัญญากับโรงงานน้ำตาล พบว่าโรงงานน้ำตาลที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยจังหวัดนครสวรรค์ จังหวัดกำแพงเพชร และจังหวัดสุโขทัยได้จดทะเบียนเป็นคู่สัญญาด้วยนั้นมีทั้งหมด 9 โรงงานน้ำตาล ดังรายละเอียดในตารางที่ 3.1

ตารางที่ 3.1 จำนวนเกษตรกรจังหวัดนครสวรรค์ กำแพงเพชร และสุโขทัย ที่จดทะเบียนเป็นคู่สัญญากับโรงงานน้ำตาลในภาคเหนือ ปีการผลิต 2556/57

โรงงานน้ำตาล	จำนวนเกษตรกรที่จดทะเบียนเป็นคู่สัญญากับโรงงานน้ำตาล		
	จังหวัดนครสวรรค์	จังหวัดกำแพงเพชร	จังหวัดสุโขทัย
ทิพย์กำแพงเพชร (จ.กำแพงเพชร)	159	912	16
ทิพย์สุโขทัย (จ.สุโขทัย)	1	120	2,038
ไทยเอกลักษณ์ (จ.อุตรดิตถ์)	3	46	3,105*
กำแพงเพชร (จ.กำแพงเพชร)	6	773	0
เกษตรไทยอินเตอร์ [รวมผล] (จ.นครสวรรค์)	1,400	226	1
นครเพชร (จ.กำแพงเพชร)	118	1,815*	189
ไทยรุ่งเรือง (จ.เพชรบูรณ์)	326	0	1
เกษตรไทยอินเตอร์ฯ (จ.นครสวรรค์)	6,642*	5	0
พิษณุโลก (จ.พิษณุโลก)	7	180	37
รวมทั้งหมด	8,662	4,077	5,387

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการอ้อยและน้ำตาลทราย กระทรวงอุตสาหกรรม. จำนวนเกษตรกรที่จดทะเบียนเป็นคู่สัญญากับโรงงานน้ำตาลในภาคเหนือ ปีการผลิต 2556/57

จากตารางที่ 3.1 แสดงให้เห็นว่า เกษตรกรชาวไร่อ้อยในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ จังหวัดกำแพงเพชร และจังหวัดสุโขทัยเป็นคู่สัญญากับโรงงานน้ำตาลจำนวนน้อยแตกต่างกัน ผู้วิจัยจึงได้พิจารณาเลือกโรงงานน้ำตาลที่สามารถนำไปสู่การได้เกษตรกรชาวไร่อ้อยที่เป็นตัวแทนของพื้นที่ใน 3 จังหวัดนั้นๆ ด้วยเกณฑ์การคัดเลือกดังนี้คือ 1) เป็นโรงงานน้ำตาลที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยได้จดทะเบียนเป็นคู่สัญญาจำนวนมากที่สุด และ 2) เป็นโรงงานน้ำตาลที่มีความยินดีในการให้ข้อมูลและความร่วมมือในการร่วมกันหาแนวทางในการพัฒนาเกษตรกรชาวไร่อ้อย ดังนั้นเมื่อพิจารณาตามเกณฑ์การคัดเลือก 2 ข้อดังกล่าวข้างต้น ทำให้ได้โรงงานน้ำตาลที่เป็นฐานของการได้เกษตรกรชาวไร่อ้อยที่สามารถเป็นตัวแทนของชาวไร่อ้อยจังหวัดนครสวรรค์ กำแพงเพชร และสุโขทัย ดังนี้

(1) จังหวัดนครสวรรค์มีโรงงานน้ำตาลอยู่ 2 แห่ง คือ โรงงานน้ำตาลเกษตรไทยอินเตอร์ฯ กับ โรงงานน้ำตาลเกษตรไทยอินเตอร์ (รวมผล) แต่ทั้ง 2 โรงงานดังกล่าวเป็นของบริษัทเดียวกัน ผู้วิจัยจึงเลือกทำการศึกษาเกี่ยวกับเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่เป็นคู่สัญญากับโรงงานน้ำตาลเกษตรไทยอินเตอร์ ซึ่งเป็นบริษัทแม่ และเป็นโรงงานน้ำตาลที่มีจำนวนเกษตรกรจดทะเบียนเป็นคู่สัญญามากกว่า

(2) จังหวัดกำแพงเพชรมีโรงงานน้ำตาลอยู่ 3 แห่ง คือ โรงงานน้ำตาลนครเพชร โรงงานน้ำตาลกำแพงเพชร และโรงงานน้ำตาลทิพย์กำแพงเพชร ผู้วิจัยได้เลือกทำการศึกษาเกี่ยวกับเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่เป็นคู่สัญญากับโรงงานน้ำตาลนครเพชร ซึ่งมีจำนวนเกษตรกรจดทะเบียนเป็นคู่สัญญามากที่สุด

(3) จังหวัดสุโขทัยมีโรงงานน้ำตาลเพียง 1 แห่ง คือ โรงงานน้ำตาลทิพย์สุโขทัย แต่เมื่อพิจารณาถึงจำนวนการจดทะเบียนเป็นคู่สัญญากับโรงงานน้ำตาลของเกษตรกรชาวไร่อ้อยจังหวัดสุโขทัยกลับพบว่า ชาวไร่อ้อยจังหวัดสุโขทัยส่วนใหญ่ได้จดทะเบียนเป็นคู่สัญญากับโรงงานน้ำตาลไทยเอกลักษณ์มากที่สุด แม้ว่าโรงงานน้ำตาลไทยเอกลักษณ์จะมีที่ตั้งของโรงงานอยู่ในพื้นที่จังหวัดอุดรธานี แต่โรงงานน้ำตาลไทยเอกลักษณ์ถือเป็นโรงงานน้ำตาลเก่าแก่ของเกษตรกรชาวไร่อ้อยจังหวัดสุโขทัยและมีการตั้งหน่วยส่งเสริมอยู่ในพื้นที่ของจังหวัดสุโขทัยอยู่หลายแห่งเพื่อทำหน้าที่ประสานงานและสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงงานน้ำตาลไทยเอกลักษณ์กับชาวไร่อ้อย ประกอบกับเมื่อพิจารณาตามเกณฑ์การคัดเลือก 2 ข้อข้างต้น ทำให้การวิจัยครั้งนี้จึงได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่จดทะเบียนเป็นคู่สัญญากับโรงงานน้ำตาลไทยเอกลักษณ์ ซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มตัวอย่างที่สามารถเป็นตัวแทนของเกษตรกรชาวไร่อ้อยในพื้นที่จังหวัดสุโขทัยได้

จากกลุ่มเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่เป็นคู่สัญญากับโรงงานของทั้ง 3 จังหวัดดังกล่าว ผู้วิจัยได้ทำการเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้น (stratified random sampling) ด้วยการแบ่งกลุ่มเกษตรกรชาวไร่อ้อยตามขนาดพื้นที่ปลูกซึ่งแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มเกษตรกรชาวไร่อ้อยขนาดเล็ก (1-59 ไร่) 2) กลุ่มเกษตรกรชาวไร่อ้อยขนาดกลาง (60-199 ไร่) และ 3) กลุ่มเกษตรกรชาวไร่อ้อยขนาดใหญ่ (มากกว่า 200 ไร่) ได้จำนวนประชากรของเกษตรกรที่แบ่งตามขนาดพื้นที่ปลูกของทั้งสามโรงงาน ดังตารางที่ 3.2

ตารางที่ 3.2 จำนวนประชากรของเกษตรกรที่จดทะเบียนเป็นคู่สัญญากับโรงงานน้ำตาลเกษตรไทย อินเตอร์ โรงงานน้ำตาลนครเพชร และโรงงานน้ำตาลไทยเอกลักษณ์ ปีการผลิต 2556/57 แบ่งตามขนาดพื้นที่ปลูก

โรงงานน้ำตาล	ขนาดพื้นที่ปลูกของเกษตรกรที่เป็นคู่สัญญากับโรงงาน			รวม
	เล็ก	กลาง	ใหญ่	
เกษตรไทยอินเตอร์ฯ (ชาวไร่อ้อย จ.นครสวรรค์)	4,874	1,506	262	6,642
นครเพชร (ชาวไร่อ้อย จ.กำแพงเพชร)	698	557	560	1,815
ไทยเอกลักษณ์ (ชาวไร่อ้อย จ.สุโขทัย)	2,407	593	105	3,105
รวมทั้งหมด	7,979	2,656	927	11,562

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการอ้อยและน้ำตาลทราย กระทรวงอุตสาหกรรม. จำนวนเกษตรกรที่จดทะเบียนเป็นคู่สัญญากับโรงงานน้ำตาลในภาคเหนือ ปีการผลิต 2556/57

จากจำนวนประชากรที่แบ่งตามกลุ่มขนาดพื้นที่ปลูกในตารางที่ 3.2 ผู้วิจัยจึงได้กำหนดตัวอย่างของแต่ละกลุ่มขนาดพื้นที่ในแต่ละโรงงานด้วยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบช่วงชั้นอย่างมีสัดส่วน (proportional stratified sampling) ซึ่งทำให้ได้จำนวนตัวอย่างของแต่ละกลุ่มจาก 3 โรงงาน ดังตารางที่ 3.3

ตารางที่ 3.3 จำนวนตัวอย่างของเกษตรกรที่จดทะเบียนเป็นคู่สัญญากับโรงงานน้ำตาลเกษตรไทย อินเตอร์ โรงงานน้ำตาลนครเพชร และโรงงานน้ำตาลไทยเอกลักษณ์ ปีการผลิต 2556/57 แบ่งตามขนาดพื้นที่ปลูก (สำหรับการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ)

โรงงานน้ำตาล	ขนาดพื้นที่ปลูกของเกษตรกรที่เป็นคู่สัญญากับโรงงาน			รวม
	เล็ก	กลาง	ใหญ่	
เกษตรไทยอินเตอร์ฯ (ชาวไร่อ้อย จ.นครสวรรค์)	84	26	5	115
นครเพชร (ชาวไร่อ้อย จ.กำแพงเพชร)	12	10	10	32
ไทยเอกลักษณ์ (ชาวไร่อ้อย จ.สุโขทัย)	41	10	2	53
รวมทั้งหมด	137	46	17	200

จากสัดส่วนจำนวนตัวอย่างของเกษตรกรชาวไร่อ้อยโดยแบ่งตามขนาดของพื้นที่ปลูกในตารางที่ 3.3 ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเลือกตัวอย่างอย่างง่าย (simple random sampling) โดยใช้คอมพิวเตอร์ในการสุ่มจากรายชื่อของเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่จดทะเบียนเป็นคู่สัญญากับโรงงานน้ำตาลทั้งสามแห่งตามสัดส่วนจำนวนตัวอย่างที่แบ่งตามขนาดของพื้นที่ปลูก แต่ทั้งนี้ผู้วิจัยยังได้คำนึงถึงความสมัครใจของเกษตรกรชาวไร่อ้อยเข้ามาเป็นส่วนประกอบสำคัญในการคัดเลือกตัวอย่างในครั้งนี้ด้วย ซึ่งหากมีเกษตรกรชาวไร่อ้อยรายใดไม่สะดวกหรือไม่ยินดีในการให้ข้อมูล การคัดเลือกตัวอย่างได้ใช้วิธีการให้เกษตรกรชาวไร่อ้อยและ/ผู้จัดการฝ่ายไร่ และ/หัวหน้าหน่วยส่งเสริมเป็นผู้แนะนำเกษตรกรชาวไร่อ้อยรายอื่นแทน โดยให้มีคุณลักษณะอยู่ในกลุ่มของขนาดพื้นที่ปลูกเหมือนกันและมีความสมัครใจในการให้ข้อมูล นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดจำนวนตัวอย่างสำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลในภาคสนามด้วยสัดส่วนที่เพิ่มขึ้นอีก 20% เพื่อป้องกันปัญหาของการได้แบบสอบถามกลับคืนมาไม่ครบและหรือไม่สมบูรณ์ในกรณีของชาวไร่อ้อยที่สะดวกตอบแบบสอบถามด้วยตนเอง ทำให้จากที่กำหนดไว้สำหรับการวิจัยและเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ (ใช้แบบสอบถาม) จำนวน 200 คน จึงได้แบบสอบถามกลับคืนจากกลุ่มตัวอย่างจำนวนทั้งสิ้น 231 คน ซึ่งจะขอลำรายละเอียดคุณลักษณะของกลุ่มตัวอย่างนี้ไว้ในบทที่ 4 ต่อไป

ส่วนผู้ให้ข้อมูลหลักในการวิจัยและเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพเป็นลักษณะของการคัดเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (purposive sampling) จากกลุ่มเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่ได้ 231 คนข้างต้น โดยได้กำหนดเกณฑ์การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างดังนี้ 1) ให้กระจายอยู่ในแต่ละขนาด (ตามเกณฑ์ของสำนักงานอ้อยและน้ำตาลทรายที่พิจารณาโดยใช้เกณฑ์พื้นที่ปลูกในการแบ่งขนาดของเกษตรกรชาวไร่อ้อย) 2) มีทั้งที่เป็นเกษตรกรรุ่นเก่ากับรุ่นใหม่ และ 3) มีความเต็มใจหรือยินดีในการให้ข้อมูลเชิงลึกแก่ผู้วิจัย โดยการได้มาซึ่งกลุ่มตัวอย่างในการสัมภาษณ์ของข้อมูลเชิงคุณภาพให้เป็นไปตามเกณฑ์ดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยใช้ฐานข้อมูลที่ได้จากสำนักงานคณะกรรมการอ้อยและน้ำตาลทรายในการกำหนดโควตาเพื่อแบ่งสัดส่วนของกลุ่มตัวอย่างที่จะเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก ร่วมกับการใช้หลักการสุ่มแบบลูกโซ่ (snowball sampling) ด้วยการให้ผู้จัดการฝ่ายไร่ของโรงงานน้ำตาล รวมถึงเกษตรกรชาวไร่อ้อยได้เป็นผู้แนะนำต่อๆ กันมา เพื่อให้ได้จำนวนผู้ให้ข้อมูลหลักครบตามโควตา 30 คน โดยเป็นเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่มีพื้นที่ปลูกทั้งขนาดเล็ก ขนาดกลาง และขนาดใหญ่ รวมทั้งครอบคลุมกลุ่มเกษตรกรรุ่นเก่าและรุ่นใหม่

อย่างไรก็ตาม จากการลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพโดยใช้วิธีการดังกล่าวและคำนึงถึงเกณฑ์ 3 ข้อข้างต้น ทำให้ได้ผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวนทั้งสิ้น 31 คน ซึ่งเป็นจำนวนมากกว่าโควตาที่กำหนดไว้ เพียงแต่สัดส่วนของกลุ่มตัวอย่างมีการปรับเปลี่ยนไปโดยให้ความสำคัญกับความเต็มใจในการให้ข้อมูลของเกษตรกรชาวไร่อ้อย จึงทำให้ได้การกระจายของลักษณะผู้ให้ข้อมูลหลัก ดังตารางที่ 3.4

ตารางที่ 3.4 จำนวนตัวอย่างของเกษตรกรที่จดทะเบียนเป็นคู่สัญญากับโรงงานน้ำตาลเกษตรไทย อินเตอร์ โรงงานน้ำตาลนครเพชร และโรงงานน้ำตาลไทยเอกลักษณ์ ปีการผลิต 2556/57 แบ่งตามขนาดพื้นที่ปลูก (สำหรับการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ)

โรงงานน้ำตาล	ขนาดพื้นที่ปลูกของเกษตรกรชาวไร่อ้อย ที่เป็นคู่สัญญากับโรงงาน			รวม
	เล็ก	กลาง	ใหญ่	
เกษตรไทยอินเตอร์ฯ (ชาวไร่อ้อย จ.นครสวรรค์)	8	9	2	19
นครเพชร (ชาวไร่อ้อย จ.กำแพงเพชร)	3	2	0	5
ไทยเอกลักษณ์ (ชาวไร่อ้อย จ.สุโขทัย)	5	1	1	7
รวมทั้งหมด	16	12	3	31

3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษานี้ใช้การวิจัยแบบผสม (mixed methodology) ที่ใช้แนวทางการวิจัยและการเก็บข้อมูลผสมผสานกันทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ได้แก่ การสำรวจด้วยแบบสอบถาม การสัมภาษณ์เชิงลึกเฉพาะราย และการสนทนากลุ่ม โดยพิจารณาตามความเหมาะสมของการวิจัยในแต่ละวัตถุประสงค์ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

3.2.1 ในการศึกษาวิถีชีวิตของเกษตรกรชาวไร่อ้อยในมิติด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม มีวิธีเก็บข้อมูลด้วยการใช้แบบสอบถามถึงวิถีชีวิตทั้ง 3 มิติของเกษตรกรชาวไร่อ้อย จำนวน 231 คน ทั้งนี้ จะมีการสัมภาษณ์เชิงลึกเพิ่มเติมกับเกษตรกรชาวไร่อ้อยจำนวน 31 คน จาก 231 คนดังกล่าว

3.2.2 ในการศึกษาเส้นทางการทำงานของเกษตรกรชาวไร่อ้อย ตั้งแต่การเริ่มเข้าสู่อาชีพจนถึงการทำงานในปัจจุบัน ใช้วิธีการเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามและการสัมภาษณ์เชิงลึกกับเกษตรกรชาวไร่อ้อยจำนวน 31 คน (31 คนนี้เป็นกลุ่มเดียวกันกับข้อ 1) ข้างต้น

3.2.3 ในการหาแนวทางเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรชาวไร่อ้อยเพื่อการคงอยู่ในอาชีพได้อย่างยั่งยืน จะใช้วิธีการจัดเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นด้วยเทคนิคการสนทนากลุ่มกับ 2 กลุ่ม คือ

ก. กลุ่มเกษตรกรชาวไร่อ้อย จำนวน 21 คน ที่มีความเต็มใจในการร่วมกันเสนอแนะแนวทางเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มอาชีพของตน ซึ่งประกอบด้วย

- 1) ตัวแทนเกษตรกรชาวไร่อ้อยจังหวัดนครสวรรค์ จำนวน 8 คน
- 2) ตัวแทนเกษตรกรชาวไร่อ้อยจังหวัดกำแพงเพชร จำนวน 5 คน
- 3) ตัวแทนเกษตรกรชาวไร่อ้อยจังหวัดสุโขทัย จำนวน 8 คน

ข. กลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้แก่ ตัวแทนจากโรงงานน้ำตาล ผู้แทนเครือข่าย ผู้แทนภาครัฐ/เอกชน ซึ่งเป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเกษตรกรชาวไร่อ้อยจังหวัดนครสวรรค์ จังหวัดกำแพงเพชร และจังหวัดสุโขทัย จำนวน 20 คน ประกอบด้วย

- 1) ตัวแทนของกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในจังหวัดนครสวรรค์ จำนวน 6 คน
- 2) ตัวแทนของกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในจังหวัดกำแพงเพชร จำนวน 6 คน
- 3) ตัวแทนของกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในจังหวัดสุโขทัย จำนวน 8 คน

การใช้เทคนิคการสนทนากลุ่มดังกล่าวเพื่อนำไปสู่การได้แนวทางที่ตอบสนองความต้องการหรือแก้ปัญหาได้อย่างแท้จริง และถือเป็นการค้นหาแนวทางที่มาจากผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรง ไม่ใช่มาจากการคิดหรือเสนอแนะของนักวิจัยเท่านั้น นอกจากนี้ เมื่อเสร็จสิ้นการสนทนากลุ่มได้มีการขอสัมภาษณ์เชิงลึกกับบุคคลที่ได้มาร่วมสนทนากลุ่มในครั้งนี้บางรายที่ทางทีมผู้วิจัยมองเห็นว่าเป็นผู้ที่สามารถให้ข้อมูลในประเด็นที่ทางผู้วิจัยต้องการรายละเอียดเพิ่มเติม อันนำไปสู่การทำให้เกิดความชัดเจนมากขึ้นและยังสามารถเป็นการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลอีกด้วย

สำหรับสถานที่ในการเก็บข้อมูลนั้นได้ดำเนินการวิจัยโดยลงภาคสนามไปตามที่פקอาศัย โรงงานน้ำตาล หน่วยส่งเสริมของโรงงานน้ำตาล สมาคมชาวไร่อ้อย และสถานที่ซึ่งเกษตรกรชาวไร่อ้อยมีความสะดวกในการให้ข้อมูลแก่ผู้วิจัย ส่วนการจัดเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นนั้น ผู้วิจัยได้ทำการนัดหมายล่วงหน้ากับผู้ให้ข้อมูลหลักที่เป็นตัวแทนจากทั้ง 2 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มเกษตรกรชาวไร่อ้อย กับ 2) กลุ่มของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยทำการจัดเวทีประชุมระดมสมองเพื่อร่วมกันหาแนวทางในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรชาวไร่อ้อยของไทยในภาคเหนือตอนล่าง ในลักษณะของการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและให้ข้อเสนอแนะ ซึ่งการจัดเวทีดังกล่าวได้ดำเนินการจัดขึ้นในแต่ละจังหวัด อันประกอบด้วย 1) จังหวัดนครสวรรค์ ดำเนินการจัดเวที ณ สมาคมชาวไร่อ้อย เขต 11 จ.นครสวรรค์ 2) จังหวัดกำแพงเพชร ดำเนินการจัดเวที ณ โรงงานน้ำตาลนครเพชร จ.กำแพงเพชร และ 3) จังหวัดสุโขทัย ดำเนินการจัดเวที ณ เทศบาลตำบลศรีสัชนาลัย จ.สุโขทัย ซึ่งทั้ง 3 แห่งเป็นสถานที่ที่ผู้ให้ข้อมูลหลัก นั้นคือ กลุ่มเกษตรกรชาวไร่อ้อยและกลุ่มผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องมีความสะดวกในการเดินทางเพื่อมาร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรชาวไร่อ้อย

3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลจะมีทั้งการวิเคราะห์เชิงพรรณนา (descriptive analysis) และเชิงปริมาณ (quantitative analysis) รวมถึงการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (content analysis) โดยมีรายละเอียดดังนี้

3.3.1) การวิเคราะห์เชิงพรรณนาประกอบตารางและใช้สถิติอย่างง่าย ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าสูงสุด ค่าต่ำสุด เพื่อวิเคราะห์ลักษณะวิถีชีวิตและเส้นทางการประกอบอาชีพของเกษตรกรชาวไร่อ้อย

3.3.2) การวิเคราะห์เชิงเนื้อหาสำหรับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกในประเด็นเกี่ยวกับวิถีชีวิตและเส้นทางการประกอบอาชีพของเกษตรกรชาวไร่อ้อย รวมทั้งข้อมูลจากการสนทนากลุ่มในเรื่องของแนวทางในการพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรชาวไร่อ้อยเพื่อการคงอยู่ในอาชีพได้อย่างยั่งยืน

บทที่ 4

วิถีชีวิตของเกษตรกรชาวไร่อ้อยในภาคเหนือตอนล่าง

ในการศึกษาวิถีชีวิตของเกษตรกรชาวไร่อ้อยในภาคเหนือตอนล่างสำหรับการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้คือ เกษตรกรชาวไร่อ้อยที่มีพื้นที่ปลูกอ้อยอยู่ในจังหวัดนครสวรรค์ จังหวัดกำแพงเพชร และจังหวัดสุโขทัย จำนวนทั้งสิ้น 231 คน ซึ่งมีคุณลักษณะโดยทั่วไปดังนี้คือ

กลุ่มตัวอย่างที่เป็นเกษตรกรชาวไร่อ้อยส่วนใหญ่เป็นเพศชาย (ร้อยละ 66.7) มีอายุอยู่ระหว่าง 46-58 ปี (ร้อยละ 48.92) การศึกษาอยู่ในระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า (ร้อยละ 57.89) และได้แต่งงาน/สมรสแล้ว (ร้อยละ 84.78) โดยส่วนใหญ่จะมีสมาชิกอยู่ในครัวเรือนเดียวกันจำนวน 3-4 คน (ร้อยละ 51.30) และเมื่อสอบถามถึงประสบการณ์ในการประกอบอาชีพชาวไร่อ้อยพบว่า ส่วนใหญ่เกษตรกรจะมีประสบการณ์มาแล้วประมาณ 11-20 ปี (ร้อยละ 41.52) โดยส่วนใหญ่มีพื้นที่ในการปลูกอ้อยอยู่นอกเขตชลประทาน (ร้อยละ 75.56) ยกเว้นเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่อยู่ในจังหวัดกำแพงเพชรที่ส่วนใหญ่มีพื้นที่ปลูกอ้อยอยู่ในเขตชลประทาน (ร้อยละ 65.79) แต่สิ่งที่เหมือนกันคือ ส่วนใหญ่จะมีพื้นที่ปลูกอ้อยจำนวน 1-59 ไร่ (ร้อยละ 63.60) ซึ่งถือว่ามีพื้นที่ปลูกขนาดเล็ก และเป็นผู้ที่อยู่ในพื้นที่มาตั้งแต่กำเนิด (ร้อยละ 83.55) โดยมีที่อยู่อาศัยหรือบ้านพักอยู่นอกพื้นที่ไร่ (ร้อยละ 69.47) ดังรายละเอียดในตารางที่ 4.1

ตารางที่ 4.1 คุณลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างชาวไร่อ้อยที่ศึกษา

คุณลักษณะทั่วไป	จังหวัด			ภาพรวม
	นครสวรรค์	กำแพงเพชร	สุโขทัย	
เพศ (n = 231)				
ชาย	94 (65.28)	26 (66.67)	34 (70.83)	154 (66.67)
หญิง	50 (34.72)	13 (33.33)	14 (29.17)	77 (33.33)
รวม	144 (100.00)	39 (100.00)	48 (100.00)	231 (100.00)
อายุ (n = 231)				
20-32 ปี	12 (8.33)	1 (2.56)	0 (0.00)	13 (5.63)
33-45 ปี	36 (25.00)	6 (15.38)	8 (16.67)	50 (21.65)
46-58 ปี	70 (48.61)	15 (38.46)	28 (58.33)	113 (48.92)
59-71 ปี	19 (13.19)	16 (41.03)	11 (22.92)	46 (19.91)
72-84 ปี	7 (4.86)	1 (2.56)	1 (2.08)	9 (3.90)
รวม	144 (100.00)	39 (100.00)	48 (100.00)	231 (100.00)
อายุเฉลี่ย	49.91	54.51	52.88	51.30

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

คุณลักษณะทั่วไป	จังหวัด (ค่าร้อยละ)			ภาพรวม (ค่าร้อยละ)
	นครสวรรค์	กำแพงเพชร	สุโขทัย	
ระดับการศึกษา (n = 228)				
ประถมศึกษาหรือต่ำกว่า	75 (52.45)	25 (67.57)	32 (66.67)	132 (57.89)
มัธยมศึกษาตอนต้น	27 (18.88)	5 (13.51)	4 (8.33)	36 (15.79)
มัธยมศึกษาตอนปลาย หรือปวช.	30 (20.98)	4 (10.81)	8 (16.67)	42 (18.42)
สูงกว่ามัธยมศึกษา	11 (7.70)	3 (8.11)	4 (8.33)	18 (7.90)
รวม	143 (100.00)	37 (100.00)	48 (100.00)	228 (100.00)
สถานภาพสมรส (n = 230)				
โสด	13 (9.09)	4 (10.26)	0 (0.00)	17 (7.39)
สมรส	119 (83.22)	31 (79.49)	45 (93.75)	195 (84.78)
หม้าย/หย่าร้าง/แยกกันอยู่	11 (7.70)	4 (10.25)	3 (6.25)	18 (7.82)
รวม	143 (100.00)	39 (100.00)	48 (100.00)	230 (100.00)
จำนวนสมาชิกในครัวเรือน (n = 230)				
1-2 คน	38 (26.58)	9 (23.08)	11 (22.91)	58 (25.22)
3-4 คน	79 (55.24)	17 (43.59)	22 (45.84)	118 (51.30)
มากกว่า 4 คน	26 (18.18)	13 (33.33)	15 (31.26)	54 (23.48)
รวม	143 (100.00)	39 (100.00)	48 (100.00)	230 (100.00)
จำนวนสมาชิกเฉลี่ย	3.47	3.92	3.85	3.63
ประสบการณ์ในการประกอบอาชีพชาวไร่อ้อย (n = 224)				
1-10 ปี	42 (29.58)	15 (44.12)	11 (22.92)	68 (30.36)
11-20 ปี	65 (45.77)	12 (35.29)	16 (33.33)	93 (41.52)
มากกว่า 20 ปี	35 (24.65)	7 (20.59)	21 (43.75)	63 (28.12)
รวม	142 (100.00)	34 (100.00)	48 (100.00)	224 (100.00)
ประสบการณ์ในอาชีพเฉลี่ย	18.20	12.80	21.30	18.00

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

คุณลักษณะทั่วไป	จังหวัด (ค่าร้อยละ)			ภาพรวม (ค่าร้อยละ)
	นครสวรรค์	กำแพงเพชร	สุโขทัย	
ที่ตั้งของไร่อ้อย (n = 225)				
ในเขตชลประทาน	6 (4.29)	25 (65.79)	10 (21.28)	41 (18.22)
นอกเขตชลประทาน	128 (91.43)	11 (28.95)	31 (65.96)	170 (75.56)
ในและนอกเขตชลประทาน	6 (4.28)	2 (5.26)	6 (12.77)	14 (6.22)
รวม	140 (100.00)	38 (100.00)	47 (100.00)	225 (100.00)
ขนาดพื้นที่ปลูกอ้อย (n = 228)				
เล็ก (1-59 ไร่)	97 (68.79)	16 (41.03)	32 (66.67)	145 (63.60)
กลาง (60-199 ไร่)	38 (26.95)	13 (33.33)	11 (22.92)	62 (27.19)
ใหญ่ (มากกว่า 200 ไร่)	6 (4.26)	10 (25.64)	5 (10.42)	21 (9.21)
รวม	141 (100.00)	39 (100.00)	48 (100.00)	228 (100.00)
พื้นเพโดยกำเนิด (n = 231)				
อยู่ในพื้นที่มาตั้งแต่กำเนิด	137 (95.14)	26 (66.67)	30 (62.50)	193 (83.55)
ย้ายมาจากที่อื่น	7 (4.86)	13 (33.33)	18 (37.50)	38 (16.45)
รวม	144 (100.00)	39 (100.00)	48 (100.00)	231 (100.00)
สถานที่อยู่อาศัยในชีวิตประจำวัน (n = 226)				
สถานที่อยู่อาศัยนอกพื้นที่ไร่	101 (72.14)	24 (63.16)	32 (66.67)	157 (69.47)
สถานที่อยู่อาศัยในพื้นที่ไร่	39 (27.86)	14 (36.84)	16 (33.33)	69 (30.53)
รวม	140 (100.00)	38 (100.00)	48 (100.00)	226 (100.00)
ร้อยละชาวไร่อ้อยแยกตามจังหวัด (n = 231)				
	144 (62.34)	39 (16.88)	48 (20.78)	231 (100.00)

จากตารางที่ 4-1 จะเห็นได้ว่า เกษตรกรชาวไร่อ้อยของทั้งสามจังหวัดมีลักษณะทั่วไปส่วนใหญ่ที่เหมือนกัน ยกเว้นในบางเรื่องที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยมีความแตกต่างกัน ซึ่งเมื่อลงพื้นที่เก็บข้อมูลวิถีชีวิตและเส้นทางการประกอบอาชีพของเกษตรกรชาวไร่อ้อยแต่ละรายก็พบว่าเกษตรกรชาวไร่อ้อยมีลักษณะทั้งความเหมือนและความแตกต่างที่น่าสนใจเช่นกัน โดยในที่นี้ขอนำเสนอแยกออกเป็น 3 มิติ คือ 1) มิติทางด้านสังคม 2) มิติทางด้านเศรษฐกิจ และ 3) มิติทางด้านสิ่งแวดล้อม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

4.1 วิธีชีวิตทางสังคมของเกษตรกรชาวไร่อ้อยในภาคเหนือตอนล่าง

ก่อนการเรียนรู้และทำความเข้าใจถึงวิถีชีวิตทางสังคมของเกษตรกรชาวไร่อ้อย จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องรู้เบื้องต้นก่อนว่าเกษตรกรชาวไร่อ้อยนั้นมีพื้นฐานของวิถีชีวิตเช่นไรมาก่อน ซึ่งในที่นี้พบว่า เมื่อกล่าวถึงคำว่า “เกษตรกรชาวไร่อ้อย” สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 รูปแบบคือ

1) เป็นผู้ที่เคยมีประสบการณ์ในการประกอบอาชีพอื่นมาก่อนที่จะตัดสินใจหันมาประกอบอาชีพทำไร่อ้อย ซึ่งสามารถแบ่งย่อยได้เป็น 2 ลักษณะคือ

- 1.1) เป็นเกษตรกรตั้งแต่เริ่มแรก โดยทำไร่ข้าวโพด ไร่ถั่วเหลือง ไร่ฝ้าย ไร่นามาก่อนทำไร่อ้อย
- 1.2) ไม่เคยเป็นเกษตรกร เช่น เป็นพนักงานบริษัท/โรงงาน พนักงานในหน่วยงานภาครัฐ

ซึ่งทั้งสองลักษณะนี้แบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่ม คือ

- ก. เปลี่ยนมาเป็นเกษตรกรที่ประกอบอาชีพทำไร่อ้อยอย่างเดียว
- ข. หันมาปลูกอ้อยเพิ่มเติม โดยการทำไร่อ้อยอาจเป็นอาชีพหลักหรืออาชีพเสริม

2) เป็นผู้ประกอบอาชีพทำไร่อ้อยตั้งแต่เริ่มแรกของชีวิตการทำงาน

จุดเริ่มต้นของการเป็นเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่แตกต่างกันในสองรูปแบบดังกล่าวนี้มีส่วนทำให้วิถีชีวิตทางสังคมส่วนหนึ่งของเกษตรกรชาวไร่อ้อยมีความแตกต่างกัน โดยเฉพาะในส่วนที่เป็นเรื่องของความรู้และทักษะ ซึ่งจัดเป็นทุนประเภทหนึ่งที่สำคัญสำหรับวิถีชีวิตการทำงาน of เกษตรกรชาวไร่อ้อย และในขณะเดียวกันเมื่อมองถึงวิถีชีวิตทางสังคมของเกษตรกรชาวไร่อ้อยโดยภาพรวมก็สามารถสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะของพฤติกรรมทางสังคมที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยได้ยึดถือและปฏิบัติร่วมกัน ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้พบว่า ภาพของวิถีชีวิตเกษตรกรชาวไร่อ้อยในมิติทางด้านสังคมสะท้อนถึง (1) ทุนมนุษย์ ได้แก่ ความรู้และทักษะ ความชำนาญ การถ่ายทอดความรู้และกรรมสิทธิ์ความเป็นเจ้าของในทรัพย์สิน สุขภาพทางกายและใจ และ (2) ทุนสังคม ได้แก่ กลุ่มทางสังคม ความสัมพันธ์ทางสังคม วัฒนธรรมที่ยึดถือและปฏิบัติในการทำงาน โดยมีรายละเอียดดังนี้

4.1.1 ความรู้และทักษะความชำนาญ

เกษตรกรชาวไร่อ้อยในภาคเหนือตอนล่างส่วนใหญ่ทำไร่อ้อยโดยอาศัยพื้นฐานของความรู้ที่ตนมีอยู่ ซึ่งเกษตรกรทั้งสามจังหวัดล้วนเป็นผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับการทำไร่อ้อยมากกว่าร้อยละ 90 กล่าวคือ เกษตรกรชาวไร่อ้อยจังหวัดกำแพงเพชรมองว่าตนเป็นผู้ที่มีความรู้ในอาชีพของตนถึงร้อยละ 97.37 รองลงมาคือ เกษตรกรชาวไร่อ้อยจังหวัดนครสวรรค์ (ร้อยละ 97.06) และเกษตรกรชาวไร่อ้อยจังหวัดสุโขทัย (ร้อยละ 91.67) ตามลำดับ ที่เหลือไม่ถึงร้อยละ 10 ของเกษตรกรชาวไร่อ้อยในแต่ละจังหวัดที่ประเมินตนเองว่ายังไม่มี ความรู้เกี่ยวกับอาชีพใดเลย คือ มีอยู่ร้อยละ 4.05 รายละเอียดดังตารางที่ 4.2 ข้อสังเกตที่พบคือ กลุ่ม เกษตรกรชาวไร่อ้อยส่วนน้อยนี้มีลักษณะของการตัดสินใจเข้าสู่อาชีพการทำไร่อ้อยก่อน แล้วจึงเริ่มหาความรู้ ในขั้นตอนของการทำไร่อ้อยจากกลุ่มคนต่างๆ โดยเฉพาะจากหน่วยส่งเสริมของโรงงานน้ำตาลหรือที่เรียกกันว่า “ฝ่ายไร่”

ตารางที่ 4.2 ความรู้เกี่ยวกับอาชีพของเกษตรกรชาวไร่อ้อยจำแนกตามจังหวัดที่เกษตรกรเป็นสมาชิก

(n=222)

ความรู้เกี่ยวกับอาชีพ ของเกษตรกรชาวไร่อ้อย	จังหวัดที่เกษตรกรเป็นสมาชิก			ภาพรวม
	นครสวรรค์ (n=136)	กำแพงเพชร (n=38)	สุโขทัย (n=48)	
- มีความรู้	132 (97.06)	37 (97.37)	44 (91.67)	213 (95.95)
- ไม่มีความรู้	4 (2.94)	1 (2.63)	4 (8.33)	9 (4.05)
รวม	136 (100.00)	38 (100.00)	48 (100.00)	222 (100.00)

การที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยส่วนใหญ่ (ร้อยละ 95.95) ได้พิจารณาว่าตนเป็นผู้มีความรู้เกี่ยวกับอาชีพ ทั้งนี้ สาเหตุสำคัญมาจากการที่เกษตรกรมีกลุ่มทางสังคมทั้งกลุ่มปฐมภูมิ อันได้แก่ พ่อแม่ ญาติพี่น้อง และกลุ่มทุติยภูมิ เช่น เพื่อนชาวไร่อ้อย คนจากโรงงานน้ำตาล/หน่วยงานภาครัฐ ที่ได้เป็นแหล่งความรู้ให้กับตัวของเกษตรกรชาวไร่อ้อยเอง เพียงแต่แหล่งของความรู้เกี่ยวกับอาชีวดังกล่าวมีที่มาแตกต่างกันไป และความรู้เหล่านั้นได้มีผลต่อพฤติกรรมต่างๆ ของเกษตรกรในการทำไร่อ้อย ซึ่งแหล่งความรู้ของเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่พบจากการศึกษาครั้งนี้สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ทางคือ

ก. ครอบครัว ได้แก่ พ่อแม่ ญาติพี่น้อง

ครอบครัวถือเป็นจุดเริ่มต้นของการเป็นเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่สำคัญ โดยพบว่า การที่เกษตรกรมีครอบครัวที่พ่อแม่ทำไร่อ้อยมาก่อนจะมีความได้เปรียบในแง่ขององค์ความรู้ที่ได้รับการขัดเกลาทางสังคมจากพ่อแม่โดยตรง ซึ่งมักมีลักษณะของการทำต่อเนื่องกันมาจนกลายเป็นประสบการณ์หนึ่งที่ช่วยสร้างทักษะความชำนาญติดตัวให้กับเกษตรกร ซึ่งลักษณะดังกล่าวนี้มักพบเห็นได้ในกลุ่มเกษตรกรชาวไร่อ้อยรุ่นเก่าที่เคยมีประสบการณ์ในการประกอบอาชีพทำไร่อ้อยชนิดอื่นมาก่อนที่จะตัดสินใจหันมาประกอบอาชีพทำไร่อ้อยดังที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายกลาง รุ่นเก่า วัย 59 ปี ซึ่งเป็นชาวไร่ตั้งแต่อายุ 15 ปี โดยเคยทำไร่ถั่วเหลืองมาก่อนที่เปลี่ยนมาทำไร่อ้อยได้สะท้อนให้ฟังว่า “รู้เกี่ยวกับการทำไร่ รู้หมด ใครถามตอบได้หมด ได้จากพ่อแม่

พ่อแม่ทำไรก็ต่อเนื่องกันมา...” การที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยมีความรู้ในเรื่องของการทำไร แม้จะเป็นไร่ชนิดอื่นมาก่อน แต่ถือได้ว่าความรู้จากการทำไรเหล่านั้นได้กลายเป็นพื้นฐานสำคัญของการเป็นเกษตรกรชาวไร่อ้อยได้ โดยความรู้สึกรู้สึกของเกษตรกรชาวไร่อ้อยกลุ่มนี้กลับมองเห็นว่าวิถีชีวิตของตนไม่ต้องมีการปรับตัวอะไรมากเมื่อหันมาทำไรอ้อย และในขณะเดียวกันยังเห็นว่าการทำไรชนิดอื่นมีความเหนื่อยยากกว่าการทำไรอ้อย ซึ่งประสบการณ์จากการทำไรอื่นมาก่อนได้ช่วยให้เกษตรกรมีทักษะความชำนาญในเรื่องเกี่ยวกับการเตรียมดิน การใส่ปุ๋ย การฉีดยากำจัดศัตรูพืช เป็นต้น เพียงแต่เพิ่มเติมความรู้ว่าต้องเป็นดินอย่างไร ใช้ปุ๋ยหรือยาอะไร ที่เหมาะสมต่อการทำไรอ้อย ซึ่งความชำนาญได้เกิดขึ้นจากการถูกสอนโดยพ่อแม่และการได้ปฏิบัติจริง โดยเฉพาะเกษตรกรชาวไร่อ้อยรุ่นเก่าที่มักประกอบอาชีพตั้งแต่วัยเด็ก ดังเสียงสะท้อนของเกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็ก รุ่นเก่า วัย 72 ปี ที่ว่า “...ความรู้มันมาจากสถานที่ที่เราทำเอง จากประสบการณ์ที่เราทำมานาน ...ทักษะจะมีได้ต้องทำเองเลย ถึงคราวปลูกก็ไปช่วยเขาปลูก...”

ข. บุคคลภายนอกครอบครัว ได้แก่ เพื่อนชาวไร่อ้อย โรงงานน้ำตาล หรือหน่วยส่งเสริมอ้อยของโรงงานน้ำตาล

บุคคลภายนอกครอบครัวถือเป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่สำคัญของการเป็นแหล่งความรู้ให้กับเกษตรกรชาวไร่อ้อย โดยเฉพาะเกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็กรุ่นใหม่ que เริ่มต้นชีวิตการทำงานด้วยการเป็นเกษตรกรชาวไร่อ้อย และหรือเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่ไม่มีสมาชิกในครอบครัวประกอบอาชีพทำไรอ้อยมาก่อน โดยการได้มาซึ่งความรู้เกี่ยวกับอาชีพการทำไรอ้อย เกษตรกรได้ใช้วิธีการของการสอบถามและหรือการสังเกตจากชาวไร่อ้อยคนอื่นๆ ที่ทำมาก่อน แล้วจึงลองทำตาม ซึ่งถือเป็นความรู้ที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยได้พยายามขวนขวายด้วยตนเอง และในบางครั้งก็มีลักษณะของการลองผิดลองถูกจนกระทั่งได้วิธีการที่เหมาะสม ดังที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็ก รุ่นใหม่ กล่าวถึงที่มาของความรู้ในอาชีพว่า “...ก็มีประชุมที่โรงงาน เพื่อนพี่น้องชาวบ้าน...เขาประชุม แนะนำให้ทำวิชาการ ทำไรอ้อยตามวิธีขั้นตอนของโรงงาน”, “ประชุมที่โรงงาน แล้วก็ลองมากทำเอง ก็ได้ความรู้ไปเรื่อยๆ”, “...ติดปัญหาอะไรก็ปรึกษา นสร. (หมายถึง นักสำรวจไร ซึ่งปัจจุบันคือนักส่งเสริมของโรงงานน้ำตาล) เขาก็จะมาสำรวจไรบ่อยอยู่”, “...ได้จากหน่วยส่งเสริมอ้อยของโรงงาน”

จากเสียงสะท้อนของเกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็ก รุ่นใหม่ ได้แสดงให้เห็นอีกว่าโรงงานน้ำตาลมีบทบาทสำคัญในการให้ความรู้แก่เกษตรกรชาวไร่อ้อยรุ่นใหม่ ซึ่งสอดคล้องกับที่พนักงานของโรงงานน้ำตาลแห่งหนึ่งเล่าให้ฟังว่า “ทางโรงงานจะมีการสนับสนุนให้ความรู้แก่ชาวไรเป็นประจำ โดยเฉพาะรายใหม่ ซึ่งทางโรงงานจะจัดอบรมให้ความรู้เบื้องต้นก่อนที่จะลงมือปลูกอ้อย และก็มี การส่งฝ่ายสำรวจไรไปตามไรของชาวไร...” บทบาทของโรงงานน้ำตาลดังกล่าวถือได้ว่าช่วยสนับสนุนการทำงานของเกษตรกรชาวไร่อ้อยให้คงอยู่ในอาชีพได้ต่อไป จึงทำให้วิถีชีวิตของเกษตรกรชาวไร่อ้อยในปัจจุบันมีความสัมพันธ์ที่ดีกับโรงงานน้ำตาล โดยผ่านกลุ่ม นสร.ของโรงงานน้ำตาล หรือที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยอาจเรียกต่างกันไปว่า “ฝ่ายไร”, “หน่วยส่งเสริม”, “ฝ่ายส่งเสริม” ซึ่งเปรียบเป็นกลุ่มนักวิชาการจากทางโรงงานน้ำตาลที่มีหน้าที่คอยดูแลและให้คำแนะนำต่างๆ กับเกษตรกรชาวไร่อ้อย ดังรายละเอียดที่จะกล่าวในหัวข้อความสัมพันธ์ทางสังคม

อย่างไรก็ตามมีข้อสังเกตที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ว่า เกษตรกรที่มีความพึงพอใจในวิถีชีวิตทางสังคมของการเป็นชาวไร่อ้อยนั้นมีการใช้ชีวิตที่ไม่อยู่นิ่งกับที่ กล่าวคือ มีการรู้จักศึกษาเพิ่มเติมจากหลาย

แหล่งความรู้ โดยเฉพาะเกษตรกรชาวไร่อ้อยรุ่นใหม่ ซึ่งบางรายแม้จะได้เรียนรู้จากพ่อแม่ของตนโดยตรง แต่ก็ไม่เคยคิดหยุดนิ่งที่จะพัฒนาตนเอง โดยหลังจากสำเร็จการศึกษาในระดับปริญญาตรีก็ได้กลับมาประกอบอาชีพทำไร่อ้อยมาตลอด ดังเช่น เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายกลาง รุ่นใหม่ ซึ่งปัจจุบันมีอายุ 31 ปี ได้สะท้อนว่า “...ความรู้ตอนแรกก็ซึมซับมาจากพ่อแม่ครับ พอทำได้ เราก็เริ่มศึกษา...มีทักษะเพราะว่าทำมาตั้งแต่เด็ก...ยังงี้ก็ต้องพัฒนาให้ดีขึ้นอยู่แล้วครับ ทั้งจากการศึกษา จากการแนะนำ จากทางโรงงานด้วยครับ”

ดังนั้น ไม่ว่าเกษตรกรชาวไร่อ้อยได้รับความรู้เกี่ยวกับอาชีพจากแหล่งใดก็ตาม สิ่งสำคัญที่ทำให้เกษตรกรชาวไร่อ้อยยังคงอยู่ในอาชีพและสามารถใช้ชีวิตของการเป็นเกษตรกรชาวไร่อ้อยได้ประสบความสำเร็จก็คือ การรู้จักพัฒนาความรู้ของตนเอง ซึ่งการพัฒนาจะเกิดขึ้นได้ย่อมขึ้นอยู่กับตัวของเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่ให้ความสนใจใฝ่รู้ มีความต้องการพัฒนาตนเอง และได้รับโอกาสเพื่อการพัฒนาตนเอง ซึ่งในแง่ของการพัฒนาความรู้นี้จะขอนำเสนอออกเป็น 2 ประเด็นคือ (ดังตารางที่ 4.3)

1) ความต้องการในการพัฒนาตนเอง พบว่า เกษตรกรชาวไร่อ้อยทุกคนล้วนมีความต้องการในการพัฒนาให้ตนมีความรู้ในวิธีการสำหรับจัดการอ้อยของตนเพื่อให้ได้ผลผลิตที่ดี มีคุณภาพ โดยเฉพาะกับกลุ่มเกษตรกรชาวไร่อ้อยรุ่นใหม่ หรือที่เพิ่งเริ่มเข้ามาทำไร่อ้อย แต่สำหรับเกษตรกรชาวไร่อ้อยรุ่นเก่าจะมีความแตกต่างกันไป คือ เกษตรกรชาวไร่อ้อยรุ่นเก่าบางรายที่คิดว่าตนมีประสบการณ์ในการทำไร่อ้อยมานานจะเกิดความรู้สึกว่าตนมีความรู้มากแล้ว จึงยังไม่ต้องการพัฒนาอะไรเพิ่มเติม ณ เวลานี้ ในขณะที่บางรายแม้มีประสบการณ์มาก แต่ก็ยังต้องการพัฒนา โดยมองว่าการพัฒนาไม่มีสิ้นสุด ต้องให้ทันยุคสมัย แต่ทั้งนี้ ตัวแปรที่มีอยู่ร่วมกันในกลุ่มเกษตรกรชาวไร่อ้อยรุ่นเก่าที่ทำให้ไม่คิดอยากพัฒนาตนเองในเรื่องใดแล้วคือเรื่องของอายุ ซึ่งพบโดยส่วนใหญ่กับเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่มีอายุมากแล้ว

2) โอกาสของการพัฒนาตนเอง พบว่า เกษตรกรชาวไร่อ้อยส่วนใหญ่มองว่าโอกาสของการพัฒนาตนเองให้มีความรู้ก้าวหน้าทันสมัยกับสิ่งใหม่ๆ นั้น ได้มาจากทางโรงงานน้ำตาลเป็นผู้คอยจัดอบรม จัดประชุม และการพาไปดูงานนอกสถานที่ ที่ซึ่งโรงงานน้ำตาลต้องการให้นำมาเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติต่อไป รวมทั้งการจัดนักส่งเสริมของโรงงานน้ำตาลที่คอยไปตามไร่อ้อยของเกษตรกรเพื่อคอยแนะนำและแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับเกษตรกรชาวไร่อ้อย เพียงแต่โอกาสของการพัฒนาเหล่านี้พบว่า ไม่สามารถให้โอกาสได้ทั่วถึงกับเกษตรกรชาวไร่อ้อยทุกราย ซึ่งเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่มักได้รับโอกาส คือ เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายใหญ่ หรือไม่ก็เป็นเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่โรงงานน้ำตาลมองว่ามีศักยภาพในการพัฒนาต่อไปได้

ตารางที่ 4.3 การพัฒนาความรู้ของเกษตรกรชาวไร่อ้อยในภาคเหนือตอนล่าง

การพัฒนาความรู้ ของเกษตรกร ชาวไร่อ้อย	ลักษณะที่เกิดขึ้นของ การพัฒนาความรู้	ตัวอย่างเสียงสะท้อนจาก เกษตรกรชาวไร่อ้อย
1. ความต้องการในการพัฒนาตนเอง		
1.1 ต้องการ	1) เกษตรกรชาวไร่อ้อยทุกคนมีความต้องการในการพัฒนาตนเอง โดยเฉพาะเกษตรกรชาวไร่อ้อยรุ่นใหม่หรือรายใหม่	1.1) “อยากจะพัฒนาเพิ่มมากกว่านี้อีก...ทำ ยังงัยถึงจะได้ผลผลิตมาก” 1.2) “มันพัฒนาไม่สิ้นสุด อย่างเราคิดว่าปีนี้ดี ปีหน้ามันก็ไปอีกอย่างหนึ่งแล้ว...ต้อง พัฒนาไปเรื่อย ๆ”
	2) เรื่องที่ต้องการพัฒนา ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับวิธีการที่ทำให้ได้ผลผลิตสูง, ความรู้เรื่องโรคต่างๆ ที่เกิดกับอ้อย, ความรู้เรื่องดิน, ความรู้เกี่ยวกับพันธุ์อ้อย เป็นต้น ทั้งนี้ความต้องการส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยกำลังเผชิญปัญหาอยู่ จึงอยากได้ความรู้มาแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น	2.1) “...ตอนนี้อ้อยมันเป็นโรค ดินไม่ค่อยดี หาสาเหตุไม่ได้ ก็อยากรู้ว่าดินมันเป็น อะไร” 2.2) “อยากให้เขามาดูแลสนับสนุน ช่วยคิด ส่งเสริมว่าทำอย่างไรถึงจะได้ผลผลิตสูง” 2.3) “อยากให้ราชการพัฒนาทางพันธุ์อ้อย มากกว่า”
1.2 ไม่ต้องการ	1) เกิดขึ้นกับเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่มีอายุมาก	1.1) “ไม่อยากละ แก่แล้ว จะหกลีบละ” 1.2) “อายุ 72 แล้ว ไม่พัฒนาแล้ว อยากรอยู่ แบบเดิม รักษาระดับไว้”
	2) เกิดขึ้นกับเกษตรกรชาวไร่อ้อยบางรายที่คิดว่าตนมีความรู้หรือประสบการณ์มากเพียงพอแล้ว	2.1) “...(ทักษะความรู้) ไม่น่าจะมีอะไรเพิ่ม แล้วนะ น่าจะหมดแล้ว” 2.2) “ยัง เพราะว่าพอมมีความรู้อยู่แล้ว”
2. โอกาสของการพัฒนาตนเอง		
2.1 ได้รับโอกาส	1) โรงงานน้ำตาลเป็นแหล่งที่มาของการให้โอกาสพัฒนาความรู้และทักษะต่างๆ แก่เกษตรกรชาวไร่อ้อย	1.1) “...ได้จากการแนะนำจากทางโรงงาน ครับ” 1.2) “...ความรู้ได้จากการไปอบรม ประชุมที่ โรงงาน..หัวหน้าหน่วย กับ นสร. เป็นคน อบรมให้” 1.3) “มีทางโรงงานพาไปดูงานที่เขาประสบ ความสำเร็จเรื่องการใช้น้ำหยด เขาก็จะ พาไปดูว่าทำงัยงัย”

ตารางที่ 4.3 (ต่อ)

การพัฒนาความรู้ของ เกษตรกรชาวไร่อ้อย	ลักษณะที่เกิดขึ้นของการพัฒนา ความรู้	ตัวอย่างเสียงสะท้อนจาก เกษตรกรชาวไร่อ้อย
2. โอกาสของการพัฒนาตนเอง		
2.1 ได้รับโอกาส (ต่อ)	2) เกษตรกรชาวไร่อ้อยได้รับ โอกาสของการพัฒนาไม่เท่ากัน	2.1) “เขาก็เลือกชาวไร่อ้อยที่เป็นผู้นำ หน่อย สามารถทำได้” 2.2) “...มีจากหน่วย (หมายถึงหน่วย ส่งเสริมของโรงงานน้ำตาล) ก็ ให้ไปดูนั่นดูนี่ แนะนำพันธุ์อ้อย ใหม่ เครื่องมือใหม่...เขาจะ เจาะจงเป็นบางกลุ่ม เหมือน อย่างเรามีเครื่องมืออยู่ เขาจะ โทรให้ไปดู” 2.3) “...คนที่เคยไป มักจะได้ไป”
2.2 ไม่มีโอกาส	1) เกษตรกรชาวไร่อ้อย โดยเฉพาะรายเล็ก มักเกิด ความรู้สึกว่าไม่ได้รับโอกาสใน พัฒนาตนเอง	1.1) “...ไม่ค่อยได้มีโอกาส ส่วนมาก โรงงานจะให้คนเดิมๆ คือเรา เพิ่งทำัย แต่คนที่ทำเยอะก็อาจ ไปทุกปี” 1.2) “ไม่มีโอกาส...ก็อยากพัฒนาเพิ่ม นะ แต่ปัจจัยเราไม่มี ที่ดินก็ น้อย”

จากตารางที่ 4.3 จะเห็นได้ว่าการที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยส่วนใหญ่มีความต้องการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องถือเป็นเสียงสะท้อนที่ต่อแฉวงทางการเกษตร เนื่องจากต้องยอมรับว่าในสังคมปัจจุบันมีการพัฒนาเทคโนโลยีที่เป็นองค์ความรู้ใหม่ๆ เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งการเกษตรของไทยก็เช่นกันที่จำเป็นต้องผลักดันให้เกษตรกรมีความคิด ความต้องการที่จะพัฒนาตนเองอยู่เสมอ เพื่อให้สามารถพัฒนาอาชีพและแข่งขันกับกลุ่มคนอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องได้ สำหรับลักษณะของการทำไร่อ้อยได้มีการเปลี่ยนแปลงจากอดีตมากพอสมควร ดังนั้นเกษตรกรชาวไร่อ้อยจึงมีความจำเป็นต้องเตรียมพร้อมและเรียนรู้ตลอดเวลาเช่นกัน ซึ่งจากการศึกษาที่พบว่าเกษตรกรชาวไร่อ้อยส่วนใหญ่ (ร้อยละ 73.26) มีความต้องการพัฒนาตนเองจึงถือเป็นนิมิตหมายที่ดี แต่ความเสี่ยงจะเกิดขึ้นได้กับกลุ่มเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่มีความคิดเกี่ยวกับตนเองว่ามีความรู้เพียงพอแล้ว ซึ่งมักเป็นเกษตรกรชาวไร่อ้อยรุ่นเก่าที่ผ่านประสบการณ์การทำงานในไร่อ้อยมานาน โดยมักจะรอให้เกิดปัญหาขึ้นก่อน แล้วถึงจะยอมเปิดรับความรู้ใหม่ๆ เพิ่มเติมเพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น ดังนั้นเกษตรกรชาวไร่อ้อยรุ่นใหม่โดยภาพรวมจะมีความต้องการพัฒนาตนเอง ทั้งความรู้และความสามารถในการตัดสินใจที่สูงกว่าเกษตรกรชาวไร่อ้อยรุ่นเก่า ดังตารางที่ 4.4

ตารางที่ 4.4 ความต้องการพัฒนาตนเองของเกษตรกรชาวไร่อ้อยจำแนกตามช่วงรุ่นของเกษตรกรชาวไร่อ้อย
(n = 187)

ความต้องการพัฒนาตนเอง ของเกษตรกรชาวไร่อ้อย	รุ่นของเกษตรกร		ภาพรวม
	รุ่นใหม่ (อายุต่ำกว่า 51 ปี)	รุ่นเก่า (ตั้งแต่อายุ 51 ปีขึ้นไป)	
- ต้องการพัฒนาตนเอง	62 (80.52)	75 (68.18)	137 (73.26)
- ไม่ต้องการพัฒนาเพิ่ม	15 (19.48)	35 (31.82)	50 (26.74)
รวม	77 (100.00)	110 (100.00)	187 (100.00)

จากตารางที่ 4.4 จะเห็นได้ว่า เกษตรกรชาวไร่อ้อยทั้งรุ่นเก่าและรุ่นใหม่ต่างมีความต้องการพัฒนาความรู้และความสามารถของตนเองเกินกว่าร้อยละ 50 เพียงแต่เกษตรกรชาวไร่อ้อยรุ่นใหม่มีสัดส่วนของความต้องการพัฒนาตนเองที่สูงกว่าเกษตรกรรุ่นเก่า นั่นคือ ความต้องการพัฒนาตนเองของเกษตรกรรุ่นใหม่ มีอยู่ร้อยละ 80.52 ในขณะที่เกษตรกรรุ่นเก่ามีความต้องการพัฒนาตนเองอยู่ที่ร้อยละ 68.18 ซึ่งความต้องการที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยอยากพัฒนานั้น ได้แก่ การทำเกษตรแบบครบวงจร การใช้เครื่องมือ/เทคโนโลยีสมัยใหม่ การจัดการน้ำ การขยายพื้นที่ปลูกอ้อย การจัดการต้นทุนการทำไร่ การปรับปรุงดินและลดการใช้สารเคมี การเพิ่มผลผลิต การบำรุงดิน เป็นต้น ทั้งนี้ จากสัดส่วนของความต้องการพัฒนาตนเองที่ต่างกันระหว่างเกษตรกรชาวไร่อ้อยรุ่นเก่ากับรุ่นใหม่ได้สะท้อนให้เห็นถึงความสนใจและความใส่ใจที่ต่างกันของเกษตรกร โดยข้อสังเกตที่พบคือ เกษตรกรชาวไร่อ้อยรุ่นใหม่มีแนวโน้มที่จะปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงในสิ่งที่เป็นอย่างองค์ความรู้หรือเทคโนโลยีอะไรใหม่ๆ ที่เข้ามาได้มากกว่าเกษตรกรชาวไร่อ้อยรุ่นเก่า เนื่องจากประสบการณ์การทำงานที่มีมายาวนานกว่าเกษตรกรชาวไร่อ้อยรุ่นเก่า จึงมักมีคำตอบจากเกษตรกรว่า “ทำมาทุกอย่างแล้ว” “ดื้ออยู่แล้ว” “แก่/อายุมากแล้ว” “มีความรู้พอแล้ว” “เพียงพอแล้ว” ยกเว้นเกษตรกรชาวไร่อ้อยรุ่นเก่าบางรายที่มองว่าความรู้ไม่มีสิ้นสุด ก็มีความต้องการพัฒนาตนเองทุกครั้งที่ได้รับโอกาส

อย่างไรก็ตาม ลักษณะของการมีความคิดว่าไม่ต้องการพัฒนาอะไรเพิ่มเติม นั้น ไม่เพียงพบในเกษตรกรชาวไร่อ้อยรุ่นเก่าเท่านั้น แต่ยังพบในเกษตรกรชาวไร่อ้อยรุ่นใหม่บางรายเช่นกัน ซึ่งมองว่าตนรู้หรือทำเป็นในเรื่องใดแล้ว ก็จะปฏิเสธในการไปอบรมเพื่อได้ความรู้ใหม่ๆ ในเรื่องนั้น ด้วยมีเหตุผลเรื่องของการไม่มีเวลาว่างเข้ามาสนับสนุนความคิดของตน ดังคำพูดที่ว่า “...บางทีเราเป็นแล้วก็ไม่ได้ไป ไม่ค่อยว่าง” พฤติกรรมที่เป็นความเสี่ยงนี้ถือเป็นอุปสรรคต่อการประกอบอาชีพทำไร่อ้อยในอนาคตได้ นอกจากนี้ สิ่งที่ต้องคำนึงถึงเพิ่มเติมคือ ความเข้าใจหลังจากการได้รับโอกาสในการพัฒนาตนเองของเกษตรกรชาวไร่อ้อย เนื่องจากเกษตรกรชาวไร่อ้อยบางรายได้สะท้อนให้เห็นว่าการที่ตนได้รับโอกาสจากโรงงานให้ไปดูงาน ไปอบรมเพิ่มเติม แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นก็คือ ความไม่เข้าใจต่อเนื้อหาที่ได้ไปฟังหรือไปดูมา ดังที่ว่า “...ไปแล้วไม่เข้าใจ เนื้อหาไม่ค่อยเข้าใจ” ซึ่งทำให้โอกาสที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยได้รับนั้นกลายเป็นการสูญเสียเปล่าได้ หากไม่มีการหาแนวทางในการติดตามที่เป็นระบบ หรือเป็นกระบวนการต่อไป

4.1.2 การถ่ายทอดความรู้และกรรมสิทธิ์ความเป็นเจ้าของ

ครอบครัวถือเป็นจุดเริ่มต้นของการเป็นเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่สำคัญ โดยพบว่า การที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยมีครอบครัวที่พ่อแม่เป็นเกษตรกรมาก่อนจะมีความได้เปรียบในแง่ของการมีทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับอาชีพ เช่น ที่ดิน เครื่องจักร เครื่องมือ รวมทั้งองค์ความรู้ต่างๆ ในการทำการเกษตรจากผู้ที่เป็นพ่อแม่ ซึ่งถือเป็นข้อได้เปรียบให้กับเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่มีทุนดังกล่าวในการสนับสนุนอาชีพของตน โดยเกษตรกรชาวไร่อ้อยทั้ง 2 รูปแบบ คือ ที่เคยมีประสบการณ์ทำอาชีพอื่นมาก่อน และที่ทำไร่อ้อยตั้งแต่เริ่มแรก ของการทำงาน มีเหตุผลของการเลือกมาเป็นเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่สำคัญก็คือ การที่พ่อแม่มีที่ดินสำหรับทำการเกษตรได้ และเมื่อพิจารณาถึงประโยชน์ที่ได้รับจากการปลูกอ้อย ประกอบกับความเหมาะสมของดินจึงตัดสินใจใช้ที่ดินดังกล่าวมาปลูกอ้อย ดังที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็ก รุ่นเก่า วัย 72 ปี สะท้อนว่า “...เป็นชาวไร่อ้อยมาตก 30-40 ปีแล้ว แต่ก่อนมีทำข้าวโพด ก่อนที่จะทำไร่อ้อย...ก็อาชีพดั้งเดิมมา มันทำอย่างอื่นไม่ได้ นาก็ไม่ค่อยได้ มันเหมือนเป็นที่สูง ต้องอาศัยน้ำฝนอย่างเดียว มันก็ไม่ค่อยดี” หรือ เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็ก รุ่นใหม่ วัย 33 ปี กล่าวไว้ว่า “...เพิ่งจบครับ ก็มาทำไร่อ้อย...ครอบครัวก็มีพี่คนเดียว ก็เลยแบบไม่มีใครบริหารไร่นา ที่ 40-50 ไร่ ก็ต้องทำคนเดียว” ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการที่เกษตรกรมีทุนในเรื่องของกรรมสิทธิ์ในที่ดินเป็นของตนเอง และที่ดินดังกล่าวมีการใช้ประโยชน์ด้วยการทำเกษตรกรรมมาก่อนย่อมเป็นการง่ายสำหรับการตัดสินใจให้เกษตรกรสืบทอดอาชีพเป็นเกษตรกรต่อไป โดยจะมีปัจจัยภายนอกอื่นๆ เข้ามาเป็นตัวแปรสำคัญให้เกษตรกรพิจารณาว่าจะตัดสินใจปลูกพืชชนิดใด ซึ่งจากการศึกษาพบว่า เกษตรกรชาวไร่อ้อยส่วนใหญ่ที่สะท้อนว่าจะยังคงอยู่ในอาชีพทำไร่อ้อยต่อไปนั้นมักเป็นผู้ที่เห็นประโยชน์ของการปลูกอ้อยเข้ามาเป็นปัจจัยภายนอกร่วมด้วย ประโยชน์ดังกล่าวก็คือ เรื่องของราคาอ้อยที่แน่นอนเมื่อมีการประกาศราคาอ้อยจากหน่วยงานภาครัฐในแต่ละรอบปี เมื่อเทียบกับพืชชนิดอื่นๆ ที่เกษตรกรมองว่ามีราคาไม่แน่นอน ดังที่ว่า “ราคามันมาตรฐาน รัฐบาลประกาศมาให้แค่ไหน มันก็หยุดแค่นั้น ราคาไม่เปลี่ยนแปลง ไม่ขึ้นไม่ลงอย่างข้าวโพด...” (เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็ก รุ่นเก่า)

นอกจากกรรมสิทธิ์ความเป็นเจ้าของในเรื่องที่ดินที่ได้รับสืบทอดจากรุ่นพ่อแม่แล้ว ยังมีในเรื่องของเครื่องจักร เครื่องมือต่างๆ ที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยได้มีการลงทุนซื้อเป็นของตนเอง ซึ่งเมื่อมีการลงทุนเกิดขึ้น จึงนำไปสู่การทำให้เกษตรกรชาวไร่อ้อยต้องพยายามใช้ประโยชน์จากเครื่องจักรและเครื่องมือต่างๆ ของตนให้คุ้มค่าที่สุด ซึ่งจากการศึกษาพบว่าเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่มีเครื่องจักรต่างๆ มักเป็นเกษตรกรชาวไร่อ้อยรายใหญ่ ซึ่งมีที่ดินในการปลูกอ้อยมากกว่า 200 ไร่ และเกษตรกรชาวไร่อ้อยรายใหญ่เหล่านั้นจะมีรูปแบบของวิถีชีวิตที่แตกต่างจากเกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็กเหล่านั้นตรงที่ว่า นอกจากจะทำไร่อ้อยของตนแล้ว ยังได้กลายเป็นผู้รับจ้างในการปลูกอ้อย ตัดอ้อย รวมถึงการมีรถใช้บรรทุกอ้อยเพื่อขนส่งไปยังโรงงานน้ำตาลด้วย ในขณะที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็กส่วนใหญ่ยังไม่มีความพร้อมในเรื่องของเครื่องมือต่างๆ ที่ช่วยอำนวยความสะดวกในกระบวนการปลูกอ้อยจึงต้องอาศัยการจ้างเข้ามาเพิ่มเติม ส่วนเกษตรกรชาวไร่อ้อยรายกลางหลายรายพยายามค่อยๆ ซื้อเครื่องจักรที่เข้ามาช่วยในการทำงานทีละอย่าง เพราะการจะได้เป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในเทคโนโลยีเหล่านั้นต้องแลกกับการใช้จ่ายเงินลงทุนเพื่อให้ได้มา ซึ่งก่อให้เกิดภาวะหนี้สินจากการลงทุนในอุปกรณ์ทางการเกษตรและพาหนะในการขนส่ง ดังรายละเอียดในส่วนของวิถีชีวิตทางด้านการธุรกิจของเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่จะกล่าวต่อไป

นอกจากนี้ สิ่งสำคัญอีกสิ่งหนึ่งในการช่วยให้เกิดการคงอยู่ของเกษตรกรที่ประกอบอาชีพทำไร่ อ้อยนั้นคือ ความรู้ที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยมีอยู่ได้มีการถ่ายทอดให้กับคนรุ่นต่อไปอย่างไร หรือไม่ โดยในฐานะที่เป็นเกษตรกรชาวไร่อ้อยในยุคปัจจุบันจะมีการสานต่อความรู้ของตนอย่างไรนั้น สามารถเห็นได้จาก พฤติกรรมที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยปฏิบัติต่อรุ่นลูก รุ่นหลานของตน ซึ่งจากการศึกษาพบว่าเกษตรกรชาวไร่อ้อย ในยุคปัจจุบันแบ่งออกได้เป็น 2 รุ่น คือ (1) เกษตรกรชาวไร่อ้อยรุ่นเก่า อายุมากกว่า 50 ปีขึ้นไป กับ (2) เกษตรกรชาวไร่อ้อยรุ่นใหม่ อายุระหว่าง 30-50 ปี เกษตรกรชาวไร่อ้อยทั้งสองรุ่นนี้ได้สะท้อนให้เห็นว่ามีความแตกต่างกันในเรื่องของการถ่ายทอดความรู้ ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่มคือ (1) กลุ่มที่มีการถ่ายทอดความรู้และส่งต่ออาชีพให้กับรุ่นลูกของตนแล้ว (2) กลุ่มยังไม่มีการถ่ายทอดความรู้เพื่อส่งต่ออาชีพให้กับรุ่นลูกของตน และ (3) กลุ่มที่ไม่คิดจะถ่ายทอดความรู้และส่งต่ออาชีพ โดยพบว่า เกษตรกรชาวไร่อ้อย ทั้งสองรุ่นได้ตัดสินใจถ่ายทอดความรู้และทรัพย์สินเพื่อส่งต่ออาชีพการทำไร่อ้อยในลักษณะที่แตกต่างกัน ดังตารางที่ 4.5

ตารางที่ 4.5 การถ่ายทอดความรู้และทรัพย์สินเพื่อส่งต่ออาชีพของเกษตรกรชาวไร่อ้อยจำแนกตามการเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในที่ดินและช่วงรุ่นของเกษตรกรชาวไร่อ้อย

(n = 216)

การเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในที่ดิน	รุ่นของเกษตรกร		ภาพรวม
	การถ่ายทอดความรู้และทรัพย์สินเพื่อส่งต่ออาชีพ	รุ่นใหม่ (อายุ < 51 ปี)	รุ่นเก่า (อายุ ≥ 51 ปี)
1. เป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์			
- มีการถ่ายทอดและส่งต่ออาชีพ	58 (79.45)	86 (82.69)	144 (81.36)
- ยังไม่ได้ถ่ายทอดและส่งต่ออาชีพ	10 (13.70)	12 (11.54)	22 (12.43)
- ไม่คิดจะถ่ายทอดและส่งต่ออาชีพ	5 (6.85)	6 (5.77)	11 (6.21)
รวม	73 (100.00)	104 (100.00)	177 (100.00)
2. ไม่ได้เป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์			
- มีการถ่ายทอดและส่งต่ออาชีพ	8 (40.00)	12 (66.67)	20 (51.28)
- ยังไม่ได้ถ่ายทอดและส่งต่ออาชีพ	9 (42.86)	4 (22.22)	13 (33.33)
- ไม่คิดจะถ่ายทอดและส่งต่ออาชีพ	4 (19.05)	2 (11.11)	6 (15.38)
รวม	21 (100.00)	18 (100.00)	39 (100.00)

จากตารางที่ 4.5 แสดงให้เห็นว่า เกษตรกรชาวไร่อ้อยรุ่นเก่ามีการถ่ายทอดความรู้และทรัพย์สินเพื่อส่งต่ออาชีพแก่ลูกหลานในสัดส่วนที่สูงกว่าเกษตรกรชาวไร่อ้อยรุ่นใหม่ นั่นคือ กรณีที่เป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในที่ดิน พบว่า เกษตรกรชาวไร่อ้อยรุ่นเก่ามีการถ่ายทอดความรู้และทรัพย์สินเพื่อส่งต่ออาชีพ อยู่ร้อยละ 82.69 ในขณะที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยรุ่นใหม่มีอยู่ร้อยละ 79.45 ส่วนกรณีที่เกษตรกรไม่ได้เป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ ก็ยังพบว่า เกษตรกรชาวไร่อ้อยรุ่นเก่ามีการถ่ายทอดความรู้เพื่อส่งต่ออาชีพให้แก่ลูกหลานในสัดส่วนที่มากกว่าเกษตรกรชาวไร่อ้อยรุ่นใหม่เช่นกัน คือ ร้อยละ 66.67 และร้อยละ 40.00 ตามลำดับ ซึ่งสิ่งที่สังเกตเห็นได้คือ การที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยมีที่ดินเป็นกรรมสิทธิ์ของตนเองจะมีแนวโน้มความเป็นไปได้ในการ

ถ่ายทอดความรู้เพื่อส่งต่ออาชีพแก่ลูกหลานในสัดส่วนที่สูงกว่าเกษตรกรที่ยังไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง และในขณะเดียวกัน เกษตรกรชาวไร่อ้อยรุ่นเก่าก็มีแนวโน้มความเป็นไปได้ในการส่งต่ออาชีพการทำไร่อ้อยให้กับลูกหลานในสัดส่วนที่สูงกว่าเกษตรกรชาวไร่อ้อยรุ่นใหม่ โดยจากตารางที่ 4.5 จะเห็นได้ว่า กรณีของเกษตรกรที่ไม่คิดจะถ่ายทอดความรู้และทรัพย์สินเพื่อส่งต่ออาชีพนั้นพบว่ามียู่ในกลุ่มของเกษตรกรชาวไร่อ้อยรุ่นใหม่ในสัดส่วนที่สูงกว่าเกษตรกรรุ่นเก่า คือ 1) กรณีมีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน: เกษตรกรรุ่นใหม่ไม่คิดถ่ายทอดเพื่อส่งต่ออาชีพอยู่ร้อยละ 6.85 ซึ่งเป็นสัดส่วนที่สูงกว่ากลุ่มเกษตรกรรุ่นเก่า ซึ่งมีอยู่ร้อยละ 5.77 และ 2) กรณีไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน: เกษตรกรรุ่นใหม่ไม่คิดถ่ายทอดเพื่อส่งต่ออาชีพอยู่ร้อยละ 19.05 ซึ่งเป็นสัดส่วนที่สูงกว่ากลุ่มเกษตรกรรุ่นเก่า ซึ่งมีอยู่ร้อยละ 11.11 ทั้งนี้เมื่อเปรียบเทียบพฤติกรรมของเกษตรกรชาวไร่อ้อยทั้งสองกรณีได้ชี้ให้เห็นว่า การมีกรรมสิทธิ์ในที่ดินเป็นเรื่องหนึ่งที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจของเกษตรกรชาวไร่อ้อยว่าจะดำเนินการถ่ายทอดความรู้และทรัพย์สินเพื่อส่งต่ออาชีพแก่ลูกหลานหรือไม่ได้ โดยสิ่งที่เห็นได้คือ เกษตรกรชาวไร่อ้อยที่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินเป็นของตนเองมีสัดส่วนของการไม่คิดจะถ่ายทอดความรู้และทรัพย์สินเพื่อส่งต่ออาชีพน้อยกว่าเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่ไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน นั่นคือ มียู่ร้อยละ 6.21 และร้อยละ 15.38 ตามลำดับ

อย่างไรก็ตาม สิ่งสำคัญของการเกิดลักษณะที่แตกต่างกันดังกล่าวข้างต้นนี้ไม่ได้ขึ้นอยู่กับตัวเกษตรกรชาวไร่อ้อยเป็นหลักเพียงอย่างเดียว แต่กลับพบว่าการถ่ายทอดความรู้ของเกษตรกรชาวไร่อ้อยมีลักษณะแบบใดนั้นยังขึ้นอยู่กับบุคคลที่เป็นรุ่นลูกของเกษตรกรชาวไร่อ้อยเองว่ามีความสนใจหรือต้องการสานต่ออาชีพของรุ่นพ่อแม่หรือไม่ รวมถึงเรื่องระดับการศึกษาของผู้เป็นลูกด้วย กล่าวคือ

ก. กรณีเกษตรกรชาวไร่อ้อยมีการถ่ายทอดความรู้ให้กับรุ่นลูกของตนแล้ว พบว่า เป็นลักษณะที่เกิดขึ้นได้ในครอบครัวของเกษตรกรชาวไร่อ้อยดังนี้

1) ในครอบครัวของเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่ผู้เป็นลูกไม่คิดเรียนหนังสือ หรือเรียนไม่จบ ทำให้เกษตรกรชาวไร่อ้อยตัดสินใจในการถ่ายทอดความรู้ให้กับลูกของตนเพื่อเป็นการสร้างอาชีพให้กับลูกได้มีรายได้ต่อไป ดังเสียงสะท้อนว่า “...ความรู้ก็ให้ลูกๆ สองคน...เขาไม่เรียนแล้ว มีแฟน มีลูกแล้ว ก็ต้องสอนเขา” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายกลาง รุ่นเก่า วัย 59 ปี]

2) ในครอบครัวของเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่ผู้เป็นลูกมีความสนใจหรือมีความต้องการทำไร่อ้อย จึงได้รับการถ่ายทอดความรู้จากเกษตรกรชาวไร่อ้อย ดังเสียงสะท้อนว่า “...ทำก็สอนเขา (หมายถึงลูก) ว่าทำอย่างไรๆ” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็ก รุ่นเก่า วัย 58 ปี]

3) ในครอบครัวที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยมีความต้องการให้ผู้เป็นลูกสืบทอดอาชีพและใช้อุปกรณ์ทางการเกษตรที่ครอบครัวมีอยู่สืบทอดไปอย่างมีคุณค่า สำหรับลักษณะที่ 3 นี้มีความแตกต่างจากลักษณะที่ 1 กับ 2 ตรงที่ว่าเป็นความต้องการโดยตรงของเกษตรกรชาวไร่อ้อย และเป็นลักษณะที่พบได้ในครอบครัวเกษตรกรชาวไร่อ้อยรายใหญ่ ซึ่งมีทุนทั้งความรู้และทรัพย์สินที่สามารถส่งต่อให้ผู้เป็นลูกสามารถใช้ในการประกอบอาชีพเป็นเกษตรกรชาวไร่อ้อยได้อย่างสบาย ดังนั้นเกษตรกรชาวไร่อ้อยนี้จะมีการวางแผนอนาคตของลูกไว้ล่วงหน้า เช่น การส่งให้เรียนแค่ระดับใด หรือให้เรียนเฉพาะในด้านที่เกี่ยวกับการเกษตรเพื่อ

สนับสนุนในการประกอบอาชีพต่อไป เป็นต้น ดังเสียงสะท้อนว่า “...ลูกชายผมก็มาทำอ้อยนี้แหละ เรียนจบเกษตรมา...ผมให้จบแค่ ปวส. ผมให้ออกเลย และให้มาทำไร้อ้อย” โดยเหตุผลที่ต้องการให้ลูกเป็นเกษตรกรนั้น เกษตรกรชาวไร้อ้อยได้สะท้อนเพิ่มเติมว่า “...ถ้าลูกของเราไม่ทำต่อไป อาชีพมันก็ด่วนที่เราเลย...เครื่องมืออะไรที่เรามีอยู่ก็เหมือนกับเศษเหล็ก ถ้าไม่รู้จักคุณค่า มันก็ต้องขายทิ้งไป ถ้ามีคนสืบทอด มันก็ซ่อมบำรุงใช้ไปอะไรไป...แต่เขาก็ชอบอยู่นะ” [เกษตรกรชาวไร้อ้อยรายใหญ่ รุ่นเก่า วัย 53 ปี]

อย่างไรก็ตาม ข้อสังเกตอย่างหนึ่งของการถ่ายทอดความรู้ดังกล่าวข้างต้นคือ เกษตรกรชาวไร้อ้อยยังคงให้ความสำคัญกับความรู้สึกและความสนใจของผู้เป็นลูก แม้แต่ลักษณะที่ 3 ดังที่กล่าวมาแล้วนั้น ก็พบว่า สุดท้ายเกษตรกรชาวไร้อ้อยยังคงประเมินถึงความรู้สึกของลูกตนว่าชอบหรือไม่ชอบ นั้นแสดงให้เห็นว่า การคงอยู่ในอาชีพของเกษตรกรชาวไร้อ้อยที่สำคัญจึงต้องขึ้นอยู่กับ การหาแนวทางที่ทำให้คนรุ่นลูกหรือรุ่นหลานของเกษตรกรชาวไร้อ้อยมีใจที่อยากจะสืบทอดอาชีพของพ่อแม่ตน ซึ่งแนวทางจะเป็นอย่างไรนั้น ควรต้องสะท้อนจากตัวเกษตรกรชาวไร้อ้อยที่เป็นผู้ใช้ชีวิตและสัมผัสถึงความเป็นเกษตรกรชาวไร้อ้อยโดยตรงที่จะช่วยในการหาแนวทางร่วมกัน ดังจะกล่าวต่อไปในบทที่ 6 เรื่องแนวทางการพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรชาวไร้อ้อย

ข. กรณีเกษตรกรชาวไร้อ้อยยังไม่มี การถ่ายทอดความรู้ให้กับรุ่นลูกของตน ในที่นี้ไม่ได้หมายความว่าเกษตรกรชาวไร้อ้อยปฏิเสธการไม่ถ่ายทอดความรู้ให้กับลูกของตน แต่หมายถึง ณ ช่วงเวลาปัจจุบันที่ได้ทำการศึกษาพบว่า เกษตรกรชาวไร้อ้อยยังไม่ถ่ายทอดความรู้ให้กับรุ่นลูก เนื่องจากเกษตรกรชาวไร้อ้อยมีความเห็นว่าลูกของตนยังมีวุฒิที่ไม่พร้อมจะการประกอบอาชีพได้ อีกทั้งในแง่ของเพศสภาพความเป็นหญิงทำให้ตัวเกษตรกรชาวไร้อ้อยมีความลังเลใจว่าจะมีความเหมาะสมหรือไม่ หรือจากความไม่แน่ใจของตัวเกษตรกรชาวไร้อ้อยเองที่มีต่ออาชีพของตน แต่ทั้งนี้สิ่งสำคัญที่ตรงกันกับเกษตรกรชาวไร้อ้อยกลุ่มแรกที่ได้ถ่ายทอดความรู้ให้กับรุ่นลูกของตนแล้วนั้นก็คือ ความสนใจหรือความต้องการของผู้เป็นลูก ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างเสียงสะท้อนต่อไปนี้

“ลูกเรามีแต่ผู้หญิงทั้งนั้นเลย ยังไม่คิด ไม่รู้จะเอาหรือป่าว” (เกษตรกรชาวไร้อ้อยรายกลาง รุ่นใหม่ วัย 37 ปี)

“น่าจะอยู่ที่ลูกคนใดคนหนึ่งจะสนใจหรือป่าว...ปล่อยให้เขาเรียนก่อน ส่งเสริมให้เรียนจบก่อน ยังไม่คิดอะ เพราะยังเด็ก...แต่ในใจอยากให้ทำงานที่ดี งานบริษัทอย่างเนี่ย...ไม่รู้เขาจะไปด้านไหน” (เกษตรกรชาวไร้อ้อยรายเล็ก รุ่นใหม่ วัย 33 ปี)

“คิดจะถ่ายทอดให้ลูกครับ...เผื่อนาคตเรียนไม่จบ ไม่สูง ไม่มีงานทำ ก็กลับมาทำไร้อ้อย ได้มีความรู้สูง แต่ถ้าจบสูง ก็ปล่อยเขา (หมายถึงลูก)...อยากทำไร้อ้อยก็ได้...” (เกษตรกรชาวไร้อ้อยรายเล็ก รุ่นใหม่ วัย 37 ปี)

จากเสียงสะท้อนดังกล่าวข้างต้นได้ตอกย้ำให้เห็นว่า พลังสำคัญของการผลักดันให้เกษตรกรชาวไร้อ้อยยังคงยืนหยัดประกอบอาชีพทำไร้อ้อยก็คือ ความเป็นอยู่และอนาคตของสมาชิกใน

ครอบครัว ซึ่งวิถีชีวิตการทำงานของเกษตรกรชาวไร่อ้อยในปัจจุบันถือเป็นการปูรากฐานที่เตรียมไว้ให้กับคนในครอบครัว โดยเฉพาะผู้เป็นลูกของตน โดยอาจมองได้ว่าการปูรากฐานดังกล่าวก็เพื่อเป็นตัวเลือกหนึ่ง ที่เตรียมสำรองไว้ให้กับลูก ซึ่งตัวเกษตรกรชาวไร่อ้อยเองโดยแท้จริงแล้วไม่ได้คาดหวังว่าบุตรของตนจะต้องสืบทอดอาชีพชาวไร่อ้อยต่อไป หากผู้เป็นลูกไม่มีความต้องการก็ไม่คิดที่จะบังคับ เพียงแต่การถ่ายทอดความรู้ในอาชีพของตนเปรียบเสมือนการให้ทุนที่เรียกว่า “ทุนมนุษย์” แก่ผู้เป็นลูก ซึ่งอาจจะมีประโยชน์ในอนาคตได้ โดยลักษณะความคิดดังกล่าวนี้เห็นได้ชัดในกลุ่มเกษตรกรชาวไร่อ้อยรุ่นใหม่

อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ต้องตระหนักถึงในปัจจุบันก็คือ ทายาทในการสืบทอดความรู้ของเกษตรกรชาวไร่อ้อย ซึ่งกำลังกลายเป็นประเด็นปัญหาหรืออุปสรรคต่อการคงอยู่ของเกษตรกรชาวไร่อ้อยในอนาคต เมื่อรุ่นลูกไม่มีความต้องการในการรับช่วงต่อพ่อแม่ของตน ดังที่ปรากฏขึ้นกับเกษตรกรชาวไร่อ้อยรุ่นเก่าบางรายที่กำลังไม่มีผู้สานต่ออาชีพทำไร่อ้อยว่า “ลูกเต้าไม่เอา ไม่ได้สอนใคร ไ้หลานมันจะเอาหรือเปล่านั้นไม่รู้ ตอนนี้อย่างไรก็ไม่คิด” ดังนั้นการร่วมกันคิดหาแนวทางการพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรชาวไร่อ้อยจึงเป็นสิ่งจำเป็นเร่งด่วนที่ต้องดำเนินการต่อไป

4.1.3 สุขภาพทางกายและใจ

แม้เป็นที่รู้กันว่าการทำอาชีพเกษตรกรรมมักมีการใช้สารเคมีเข้ามาช่วยร่วมด้วยในขั้นตอนการทำงาน ซึ่งการใช้สารเคมีเป็นสิ่งที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยก็หลีกเลี่ยงไม่ได้เช่นเดียวกัน โดยพบว่า ในขั้นตอนการทำงานตั้งแต่การเตรียมดินที่ต้องมีการบำรุงดินไปจนถึงการบำรุงรักษาอ้อยล้วนมีความเกี่ยวข้องกับสารเคมีไม่มากนักน้อยในเกษตรกรชาวไร่อ้อยแต่ละราย ดังจะเห็นรายละเอียดได้ในบทที่ 5 เรื่องเส้นทางการทำงานของเกษตรกรชาวไร่อ้อยต่อไป แต่เมื่อได้ทำการศึกษาถึงความเกี่ยวข้องระหว่างสุขภาพกับการทำงานของเกษตรกรชาวไร่อ้อย กลับพบว่า การที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยมีการใช้สารเคมี เช่น ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าหญ้า ยากำจัดแมลงศัตรูพืช ฯลฯ แต่โดยภาพรวมเกษตรกรชาวไร่อ้อยไม่เคยมีปัญหาการเจ็บป่วยใดๆ จากการทำไร่อ้อย ซึ่งชี้ว่าการทำไร่อ้อยไม่ได้ส่งผลเสียต่อสุขภาพทางกายแก่เกษตรกรชาวไร่อ้อยแต่อย่างใด โดยความเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นกับเกษตรกรชาวไร่อ้อยมักเป็นความเจ็บป่วยตามวัยที่มากขึ้น ซึ่งถือเป็นเรื่องธรรมชาติที่มนุษย์ทุกคนไม่สามารถเลี่ยงได้ ดังนั้น เมื่อเกษตรกรชาวไร่อ้อยรู้สึกได้ว่าตนมีสุขภาพที่แข็งแรง เสียงที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยได้สะท้อนกลับมาก็คือ การยังคงอยู่ในอาชีพทำไร่อ้อยต่อไป โดยแม้เกษตรกรชาวไร่อ้อยบางรายมีอายุเกิน 60 ปี ซึ่งถือว่าอยู่ในวัยเกษียณได้แล้วเมื่อเทียบกับการประกอบอาชีพอื่นๆ แต่ก็พบว่า เกษตรกรชาวไร่อ้อยที่มีอายุมากกว่า 60 ปี ส่วนใหญ่พูดได้เต็มปากเต็มคำว่ามีสุขภาพแข็งแรง และยังต้องการทำไร่อ้อยต่อไป โดยบางรายได้สะท้อนถึงข้อดีของการทำไร่อ้อยในอีกแง่มุมหนึ่งที่น่าสนใจว่า “ตอนนี้ยังทำไหว เลยยังไม่คิดจะเลิก... การทำอ้อยนี้ทำให้แข็งแรงขึ้น เราได้ออกกำลังกาย เราทำเท่าที่เราทำได้ อะไรที่มันหนัก อย่างฉีดยานี้ เราก็จ้างเขา” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็ก รุ่นเก่า วัย 72 ปี] เสียงสะท้อนดังกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่าการมองมุมบวกได้เป็นสิ่งที่มาเสริมพลังให้เกษตรกรชาวไร่อ้อยมีกำลังกายในการทำงานของตน ซึ่งในการศึกษาค้นคว้านี้พบว่า เกษตรกรชาวไร่อ้อยเกือบทั้งหมดได้ประเมินตนเองว่าตนมีสุขภาพทางกายที่แข็งแรงถึงร้อยละ 90.83 โดยมีเพียงส่วนน้อยคือ ร้อยละ 9.17 ที่ประเมินตนเองว่ามีสุขภาพที่ไม่แข็งแรง ดังตารางที่ 4.6

ตารางที่ 4.6 ภาวะสุขภาพทางกายของเกษตรกรชาวไร่อ้อยจำแนกตามจังหวัดที่เกษตรกรเป็นสมาชิก

(n=229)

ภาวะสุขภาพทางกาย ของเกษตรกรชาวไร่อ้อย	จังหวัดที่เกษตรกรเป็นสมาชิก			ภาพรวม
	นครสวรรค์ (n=144)	กำแพงเพชร (n=37)	สุโขทัย (n=48)	
- แข็งแรง	135 (97.75)	35 (94.59)	38 (79.17)	208 (90.83)
- ไม่แข็งแรง	9 (6.25)	2 (5.41)	10 (20.83)	21 (9.17)
รวม	144 (100.00)	37 (100.00)	48 (100.00)	229 (100.00)

สำหรับภาวะสุขภาพทางกายที่ไม่แข็งแรงอันมาจากความเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นกับเกษตรกรชาวไร่อ้อยในปัจจุบันนั้น เกษตรกรชาวไร่อ้อยได้สะท้อนให้ฟังว่ามาจากโรคร้ายไข้เจ็บต่างๆ อันได้แก่ โรคไขมันในเส้นเลือด โรคความดันโลหิต โรคไทรอยด์ โรคเบาหวาน โรคภูมิแพ้ โรคกระเพาะอาหาร โรคหัวใจ โรคหอบ โรคชรา ซึ่งโรคที่เกษตรกรเป็นอยู่ดังกล่าวเหล่านี้จะเห็นได้ว่าไม่มีส่วนเกี่ยวข้องมาจากอาชีพ ยกเว้นที่อาจจะดูว่าพอเชื่อมโยงความเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นจากการทำงานก็คือ การที่มีเกษตรกรบางรายมีอาการปวดหลัง ปวดขา แต่ทั้งนี้ตัวของเกษตรกรชาวไร่อ้อยเองก็ได้ยืนยันว่า โรคดังกล่าวไม่ได้เกิดขึ้นจากการทำไร่อ้อย แต่เป็นผลจากอายุที่เพิ่มมากขึ้น ซึ่งการศึกษาครั้งนี้ทำให้พบอีกว่าเกษตรกรชาวไร่อ้อยได้มีความตระหนักถึงสภาพร่างกายที่เปลี่ยนแปลงตามวัยด้วย จึงเลือกทำในส่วนงานที่กำลังของตนพอทำได้ ดังที่ว่า “...ก็สบายใจ อย่างน้อยเราก็ได้ออกกำลังกาย ทำไร่อ้อยอะไรนิดๆ หน่อยๆ เท่าที่เราทำได้” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็ก รุ่นเก่า วัย 69 ปี] และยอมรับว่าสุขภาพกายที่เปลี่ยนแปลงไปตามวัยนี้ถือเป็นอุปสรรคต่อการทำงาน ดังที่ว่า “เป็นปัญหาเหมือนกัน ถ้าเราสุขภาพไม่ดี ก็ทำอะไรไม่ได้” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็ก รุ่นเก่า วัย 58 ปี]

อย่างไรก็ตาม การประกอบอาชีพทำไร่อ้อยแม้จะไม่ได้ส่งผลให้เกิดปัญหาทางด้านสุขภาพทางกายของเกษตรกร แต่ได้ส่งผลต่อสุขภาพทางใจของเกษตรกรชาวไร่อ้อย อันได้แก่ ความทุกข์ใจเนื่องจากผลผลิตไม่ดี รายได้จากการขายผลผลิตไม่พอกับการใช้หนี้ ดังเสียงสะท้อนว่า

“เกี่ยวนะ...ไปดูไร่ผลผลิตดีก็สบายใจ ถ้าผลผลิตไม่ดีก็ไม่สบายใจ” (เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายกลาง รุ่นเก่า วัย 59 ปี)

“ก็ทุกข์ใจบ้าง เรื่องการเงิน เพราะทำแล้วผลผลิตไม่ได้ตามเป้าหมาย” (เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็ก รุ่นใหม่ วัย 37 ปี)

“...อยู่ที่กำลังใจ ทำแล้วผลผลิตมันดีก็ดีใจ ไม่เหนื่อยใจ ท้อไม่มี...ถ้าไม่ดีก็ท้อ ได้นิดหน่อยก็เหนื่อยใจ” (เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็ก รุ่นใหม่ วัย 33 ปี)

ถึงแม้ว่าเกษตรกรชาวไร่อ้อยบางรายได้สะท้อนถึงผลกระทบจากการประกอบอาชีพทำไร่อ้อยที่มีต่อสุขภาพทางใจก็ตาม แต่ในภาพรวมของเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ ก็ยังพบว่าเกษตรกรชาวไร่อ้อยส่วนใหญ่ยังคงมีสัดส่วนของความสุขใจ-สบายใจ ซึ่งสะท้อนถึงสภาวะสุขภาพทางใจที่ดีอยู่

โดยมีถึงร้อยละ 92.48 ในขณะที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยที่มีสภาวะสุขภาพทางใจที่ไม่ดีนั้นมีเพียงร้อยละ 7.52 ดังตารางที่ 4.7

ตารางที่ 4.7 สภาวะสุขภาพทางใจของเกษตรกรชาวไร่อ้อยจำแนกตามจังหวัดที่เกษตรกรเป็นสมาชิก

(n=226)

สภาวะสุขภาพทางใจ ของเกษตรกรชาวไร่อ้อย	จังหวัดที่เกษตรกรเป็นสมาชิก			ภาพรวม
	นครสวรรค์ (n=140)	กำแพงเพชร (n=38)	สุโขทัย (n=48)	
- แข็งแรง	134 (95.71)	32 (84.21)	43 (89.58)	209 (92.48)
- ไม่แข็งแรง	6 (4.29)	6 (15.79)	5 (10.42)	17 (7.52)
รวม	140 (100.00)	38 (100.00)	48 (100.00)	226 (100.00)

นอกจากนี้ ในอีกด้านหนึ่งเกษตรกรชาวไร่อ้อยยังได้ชี้ให้เห็นว่า สิ่งสำคัญอีกอย่างที่ทำให้เกษตรกรชาวไร่อ้อยยังคงอยู่ในอาชีพต่อไปได้ ก็คือ การมีใจรักต่ออาชีพที่ตนเองทำ มีความเต็มใจในการทำงานในอาชีพของตน อันนำไปสู่การช่วยเสริมความเข้มแข็งให้กับสุขภาพทางใจให้กับเกษตรกรชาวไร่อ้อยได้มีความสุขไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าการได้ผลผลิตที่ดีหรือการมีเงินเหลือใช้ ดังที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายใหญ่ รุ่นเก๋าวัย 53 ปี กล่าวไว้ว่า “...เราทำอาชีพที่ใจเรารัก มันก็มีความสุขไปกับที่เราทำงาน เราทำโดยไม่ถูกใครบังคับ เราทำของเราไป ก็มีความสุขในงานของเราไป”

ดังนั้น ความเกี่ยวข้องของสุขภาพที่มีต่อการทำไร่อ้อยสามารถสรุปได้ว่า การมีสุขภาพกายที่ดีช่วยสนับสนุนให้เกษตรกรชาวไร่อ้อยยังคงสามารถทำงานได้ต่อไป และการมีสุขภาพใจที่ดีช่วยเสริมพลังให้กับเกษตรกรชาวไร่อ้อยมีกำลังใจในการทำงาน รวมทั้งอยากให้อาชีพทำไร่อ้อยได้รับการสืบทอดต่อไป ซึ่งการมีสุขภาพใจที่ดีได้นั้นย่อมขึ้นอยู่กับว่าเกษตรกรชาวไร่อ้อยสามารถทำงานได้บรรลุเป้าหมายและความคาดหวังที่ตั้งไว้ได้หรือไม่ โดยเป้าหมายสำคัญของเกษตรกรในการทำไร่อ้อยก็คือ การได้ผลผลิตตามที่คาดหวัง และความคาดหวังที่ตามมาคือ การมีรายได้สุทธิเพียงพอและเหลือใช้สำหรับการดำรงชีวิตของตัวเกษตรกรชาวไร่อ้อยและครอบครัว รวมทั้งการมีใจรักในงานหรืออาชีพที่ตนทำหรือไม่ก็เป็นสิ่งสำคัญที่ไม่อาจมองข้ามไปได้ เพราะนั่นหมายถึงความสุขในการทำงานของตน และมีพลังที่จะแก้ไขปัญหาใดๆ ที่อาจเกิดขึ้นมาได้ อันนำไปสู่การเสริมความเข้มแข็งให้กับสุขภาพทางใจของเกษตรกรชาวไร่อ้อยมากยิ่งขึ้น

4.1.4 กลุ่มทางสังคม

กลุ่มทางสังคมในที่นี้คือ กลุ่มคนที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยได้มีความสัมพันธ์หรือความเกี่ยวข้องด้วย โดยในการศึกษาครั้งนี้มุ่งพิจารณากลุ่มทางสังคมที่สัมพันธ์หรือเกี่ยวข้องกับเกษตรกรในประเด็นของการทำไร่อ้อยว่าเกษตรกรเป็นสมาชิกอยู่ในกลุ่มทางสังคมใดบ้าง กลุ่มทางสังคมเหล่านั้นสนับสนุนหรือเป็นอุปสรรคต่อการประกอบอาชีพทำไร่อ้อยของเกษตรกรหรือไม่ อย่างไร ซึ่งจากการศึกษาพบว่า กลุ่มทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรชาวไร่อ้อยประกอบด้วย 3 กลุ่มใหญ่คือ

ก. กลุ่มอาชีพ

ภาพที่มองเห็นได้ชัดของการประกอบอาชีพทำไร่อ้อยก็คือ การที่บุคคลในละแวกบ้านเดียวกันกับเกษตรกรชาวไร่อ้อยได้ประกอบอาชีพทำไร่อ้อยด้วยเช่นกัน ซึ่งทำให้เกิดกลุ่มอาชีพเดียวกันขึ้นในชุมชนหรืออาณาบริเวณใกล้เคียงกันของเกษตรกรชาวไร่อ้อย ที่เรียกว่า สมาคมชาวไร่อ้อย ซึ่งเป็นกลุ่มอาชีพของชาวไร่อ้อยที่เกษตรกรได้มารวมตัวกันสมัครเป็นสมาชิก โดยเกษตรกรชาวไร่อ้อยสะท้อนให้ฟังว่าสมาคมชาวไร่อ้อยช่วยสนับสนุนการทำงานของตนเนื่องจากเป็นศูนย์กลางในการประสานงานและแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร รวมถึงส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีในหมู่สมาชิกชาวไร่อ้อย และกับโรงงานน้ำตาลหรือส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งสนับสนุนและช่วยเหลือสมาชิกแก้ไขอุปสรรค ข้อขัดข้องต่างๆ ให้กับเกษตรกรชาวไร่อ้อย โดยเฉพาะในเรื่องของราคาอ้อย ซึ่งบางครั้งยังเป็นตัวกลางในการเจรจาต่อรองให้กับเกษตรกรชาวไร่อ้อย ดังเสียงสะท้อนที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยได้พูดถึงสมาคมชาวไร่อ้อยว่า “...ก็มีร่วมสมาคมชาวไร่อ้อยนี้แหละ มีอยู่กระจายทั่วไปนะแต่ก็มีเครือข่ายถึงกันได้”, “ประชุมที่ เขา (หมายถึงสมาคมชาวไร่อ้อยที่เกษตรกรเป็นสมาชิกอยู่) ก็ประกาศหรือมีหนังสือถึงหรือแจ้ง” โดยการเป็นสมาชิกสมาคมชาวไร่อ้อยได้สนับสนุนการทำงานของเกษตรกรด้วยประโยชน์ที่ว่า

“...อย่างเป็นสมาชิกก็ได้เข้ารับการประชุมประจำปี รอรับฟังข้อมูลข่าวสาร ถึงปีก็ประชุมที่”
(เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายใหญ่ รุ่นเก่า วัย 57 ปี)

“เป็นสมาชิกสมาคมชาวไร่อ้อย ลูกพระยาพิชัย...เป็นกลุ่มที่ช่วยเหลือในเรื่องราคาอ้อย เวลาเรามีปัญหาบรรทุกเกิน มีกำหนดความสูงอะไรมา เขาก็คอยประสานงานให้ถูกต้องตามกฎหมาย คอยดูแลช่วงหน้าหีบอ้อย...จะมีจัดชุดเจ้าหน้าที่ เกิดอ้อยร่วง อ้อยหล่น เขาก็จะมากับกวาดถนน...อ้อยที่เข้าโรงงาน สมาคมจะเก็บตังค์เราไปตันละ 3 บาท เพื่อไปบริหารจัดการ” (เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายใหญ่ รุ่นเก่า วัย 53 ปี)

“สมาคมเขาก็มาหาแหล่งชูดบ่อบาดาลให้...อย่างผมนี่เขาก็มาเจาะให้หนึ่งบ่อ” (เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็ก รุ่นเก่า วัย 72 ปี)

“กลุ่มไร่อ้อยเขาจะจัดโครงการต่างๆ นัดประชุมกันที่ก็พบปะกัน...เวลามีข่าวสารเขาจะแจ้งทางวารสาร...แจ้งข่าวเรื่องราคาอ้อยบ้าง สถานการณ์ราคาตลาดโลก ปีละ 3 ฉบับ 4 เดือนครั้ง” (เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็ก รุ่นใหม่ วัย 37 ปี)

ด้วยเหตุนี้ จึงพบว่าเกษตรกรชาวไร่อ้อยทุกรายต่างล้วนสมัครเป็นสมาชิกอยู่ในกลุ่มทางสังคมที่สะท้อนความเป็นอาชีพของตน นั่นคือ การเข้าไปเป็นสมาชิกสมาคมชาวไร่อ้อย โดยเกษตรกรชาวไร่อ้อยได้รับรู้ถึงประโยชน์ที่ได้จากการเข้าไปเป็นสมาชิกของสมาคมดังกล่าว ซึ่งเกษตรกรชาวไร่อ้อยบางรายได้เคยมีโอกาสเข้าไปเป็นกรรมการอยู่ในสมาคมฯ จึงทำให้มีบทบาทเพิ่มเติมในเรื่องการแสดงความคิดเห็นและตัดสินใจในประเด็นต่างๆ ที่เข้ามาในสมาคมฯ บทบาทที่เพิ่มเติมเข้ามานี้เกษตรกรชาวไร่อ้อยได้สะท้อนว่าทำ

ให้ทันได้พบปะคนในวงการอาชีพเดียวกันมากขึ้น ได้ทำงานร่วมกัน และสามารถปรึกษากันได้ อันนำไปสู่การทำไร่อ้อยของตนเองมีการพัฒนาได้เรื่อยๆ

นอกจากนี้ กลุ่มอาชีพที่เกิดขึ้นในการทำไร่อ้อยก็คือ กลุ่มที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยเรียกว่า “กลุ่มตัด” ซึ่งเป็นกลุ่มทางสังคมที่เกิดขึ้นจากการที่ชาวไร่อ้อยมีการตั้งกลุ่มของตนเองขึ้นมาเพื่อจัดสรรคิวในการตัดอ้อยให้กับชาวไร่อ้อยด้วยกัน โดยเกษตรกรที่เป็นหัวหน้ากลุ่มตัดก็คือผู้ที่มีรถตัดอ้อยเป็นของตนเอง และมักเป็นหัวหน้าโควตาที่มีลูกไร่ ซึ่งลูกไร่เหล่านั้นได้เป็นสมาชิกอยู่ในกลุ่มตัดของหัวหน้าโควตาตนเองด้วย ดังนั้นผู้เป็นหัวหน้ากลุ่มตัดจึงถือว่าได้รับประโยชน์โดยตรงจากกลุ่มตัดของตน เนื่องจากเป็นผู้ที่ได้เงินจากการรับจ้างตัด โดยจะคอยจัดคิวในการตัดให้กับชาวไร่อ้อยที่เป็นสมาชิกอยู่ในกลุ่มตัดของตน ดังที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายกลาง รุ่นใหม่ วัย 37 ปี ที่เป็นหัวหน้ากลุ่มตัด กล่าวว่า “เราอยู่ในกลุ่มตัด เรามีรถตัดก็ทยอยตัดให้เขา (หมายถึง ลูกไร่ และชาวไร่อ้อยที่ว่าจ้างตน)...ตัดเราก็ได้ตั้งค์ เหมือนรับจ้างเขา”

การเกิดขึ้นของกลุ่มตัดนี้ยังมองได้ว่าเป็นการช่วยสนับสนุนการทำไร่อ้อยให้กับเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่ยังไม่มีรถตัดเป็นของตนเอง ซึ่งจากการศึกษาพบว่า แม้ทางโรงงานน้ำตาลมีรถตัดบริการให้กับเกษตรกรชาวไร่อ้อยในลักษณะของการจ้าง แต่ก็มีความไม่เพียงพอกับความต้องการของเกษตรกรชาวไร่อ้อย โดยต้องมีการรอคิวกัน ดังเสียงสะท้อนที่ว่า “แย่งรถตัดกันเลย เมื่อไหร่จะไปตัด...”, “...ปัญหาคือพอถึงกำหนดก็แย่งกัน ใครๆ ก็อยากตัด” ซึ่งบางครั้งเกษตรกรชาวไร่อ้อยไม่สามารถรอจนถึงคิวตนเองได้เนื่องจากอ้อยมีอายุที่เหมาะสมกับการตัดแล้ว หากทิ้งไว้นานจะทำให้คุณภาพของอ้อยด้อยลง เช่น เรื่องความหวานของอ้อย ด้วยเหตุนี้การมีกลุ่มตัดจึงถือเป็นแนวทางหนึ่งที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยเลือกใช้สำหรับแก้ปัญหาดังกล่าว

ข. กลุ่มชุมชน

ชุมชนถือเป็นกลุ่มทางสังคมหนึ่งที่มีขนาดใหญ่มากขึ้นจากกลุ่มครอบครัว ซึ่งการที่หลายๆ ครอบครัวมาอยู่รวมกันในพื้นที่อาณาเขตเดียวกันได้นำไปสู่ลักษณะของความเป็นชุมชนเกิดขึ้น ลักษณะของความเป็นชุมชนดังกล่าวที่เห็นได้ชัดคือ การที่สมาชิกมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันในทางใดทางหนึ่ง และแน่นอนว่าเกษตรกรชาวไร่อ้อยย่อมเป็นสมาชิกอยู่ในชุมชนใดชุมชนหนึ่งที่ครอบครัวของตนตั้งอยู่ ซึ่งโดยทั่วไปเกษตรกรชาวไร่อ้อยจะมีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่เป็นกิจกรรมประจำปีของชุมชนที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ อันนำไปสู่การทำให้รู้จักคนในวงกว้างขึ้น และยิ่งไปกว่านั้นหากเกษตรกรชาวไร่อ้อยรายใดได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชน ก็ยิ่งสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างกันมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับผู้ที่ประกอบอาชีพเดียวกัน อย่างกรณีของเกษตรกรชาวไร่อ้อยพบว่า การที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยได้เป็นสมาชิกของกลุ่มชุมชน ไม่ว่าจะเป็นในฐานะกรรมการหมู่บ้าน กรรมการวัด สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) กลุ่มสตรีอาสา กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ได้ให้ประโยชน์ทางอ้อมต่อการประกอบอาชีพของชาวไร่อ้อยในลักษณะของการช่วยสนับสนุนการทำไร่อ้อย และแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ เนื่องจากคนในชุมชนเดียวกันมักประกอบอาชีพเหมือนกัน เพียงแต่การสนับสนุนในที่นี้มีลักษณะต่างจากกลุ่มอาชีพตรงที่ว่า การสนับสนุนช่วยเหลือกันเกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ส่วนตัวที่มีความยินดีและเต็มใจให้กัน ซึ่งยังถือเป็นสิ่งสำคัญมากของการทำไร่อ้อยในปัจจุบัน เพราะถึงแม้ว่า การทำไร่อ้อยของเกษตรกรในปัจจุบันมีเรื่องของเทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทช่วยในการทำงานมากขึ้น แต่ในขณะเดียวกัน ในบางขั้นตอนก็ยังคงต้องอาศัย

แรงงานคนช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อีกทั้งไม่ว่าเกษตรกรชาวไร่อ้อยทุกรายจะสามารถเป็นเจ้าของเครื่องมือทางการเกษตรได้ ดังนั้นการที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยมีเครือข่ายมากเท่าใด ก็ยิ่งมีโอกาสได้รับการสนับสนุนมากเท่านั้น ซึ่งพบว่า การสนับสนุนที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยได้รับก็คือ กำลังแรงงาน ที่มาช่วยทำไร่อ้อยทั้งในเชิงของการแลกเปลี่ยนแบบให้เปล่าหรือแบบการจ้าง และกำลังปัญญา ที่มาช่วยแก้ไขปัญหา หรือให้คำแนะนำ ให้คำปรึกษา อันถือเป็นการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกันด้วย ดังเสียงสะท้อนของเกษตรกรชาวไร่อ้อยว่า “...เวลาจะทำอะไรหรือจะไปรู้อะไร ก็จะมาปรึกษากัน”, “มันก็ดีครับ อย่างน้อยเราก็ได้พบปะสังสรรค์กัน แลกเปลี่ยนความคิดเห็นการทำมาหากินกัน”

ค. กลุ่มที่เกี่ยวข้องกับอาชีพ

วิถีชีวิตของเกษตรกรชาวไร่อ้อยในสังคมการทำงาน พบว่า เกษตรกรชาวไร่อ้อยมีความจำเป็นต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับกลุ่มคนที่ไม่ได้เป็นชาวไร่อ้อยและไม่ได้เป็นคนในชุมชนเดียวกันกับตน จึงทำให้เกษตรกรชาวไร่อ้อยกลายเป็นสมาชิกอยู่ในกลุ่มทางสังคมอื่นๆ ซึ่งในที่นี้เรียกว่า “กลุ่มที่เกี่ยวข้องกับอาชีพ” โดยจากการศึกษาทำให้ทราบว่ากลุ่มที่เกี่ยวข้องกับอาชีพของเกษตรกรชาวไร่อ้อย ประกอบด้วย 2 กลุ่มหลักคือ

1) คู่สัญญากับโรงงานน้ำตาล

เกษตรกรชาวไร่อ้อยทุกรายล้วนเป็นสมาชิกกับโรงงานน้ำตาล ที่เรียกว่าต้องจดทะเบียนเป็นคู่สัญญากับโรงงานน้ำตาล ซึ่งโดยทั่วไปเกษตรกรชาวไร่อ้อยมักจดทะเบียนกับโรงงานน้ำตาลแห่งใดแห่งหนึ่ง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปริมาณอ้อยหรือผลผลิตของเกษตรกรว่ามีมากน้อยแค่ไหน กรณีมีผลผลิตมาก ชาวไร่อ้อยบางรายอาจมีการแบ่งส่งผลผลิตให้กับโรงงานน้ำตาลแห่งอื่นด้วย แต่ลักษณะของการเป็นคู่สัญญากับโรงงานน้ำตาลมากกว่า 1 แห่งนี้ถือว่ามีน้อยมาก เนื่องจากโรงงานน้ำตาลในปัจจุบันส่วนใหญ่มีความต้องการอ้อยจำนวนมากอยู่แล้ว โดยเฉพาะอ้อยที่มีคุณภาพดี ซึ่งบางครั้งโรงงานน้ำตาลเองยังมีความกังวลกับปัญหาของการแย่งตัวเกษตรกรชาวไร่อ้อย เพราะการจดทะเบียนเป็นคู่สัญญากับโรงงานน้ำตาลมีอายุ 1 ปี ทำให้เกษตรกรชาวไร่อ้อยสามารถเปลี่ยนแปลงได้ทุกปี แต่จากการศึกษาพบว่า เกษตรกรชาวไร่อ้อยส่วนใหญ่จดทะเบียนเป็นคู่สัญญากับโรงงานน้ำตาลเพียงแห่งเดียว โดยพิจารณาเลือกโรงงานน้ำตาลที่มีการจัดสิ่งสนับสนุนให้กับเกษตรกร และมีการปฏิบัติที่ดีต่อเกษตรกร เช่น การรับซื้ออ้อยจากเกษตรกรหมดครบถ้วน โดยไม่มีการปิดหีบก่อน การช่วยเหลือในรูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการให้กู้เงิน การให้ความรู้ การให้คำปรึกษา เป็นต้น ซึ่งความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างเกษตรกรชาวไร่อ้อยกับโรงงานน้ำตาลถือเป็นสิ่งสำคัญที่ยึดเหนี่ยวให้เกษตรกรชาวไร่อ้อยยังคงตัดสินใจอยู่เป็นสมาชิกกับโรงงานน้ำตาลแห่งนั้นต่อไป ดังที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายกลาง รุ่นใหม่ วัย 31 ปี ได้สะท้อนให้ฟังว่า “...โรงงานส่งเสริม ต้องมีหลักฐานว่าเราเป็นชาวไร่ของเขา...ถ้าเราอยู่ในกลุ่ม มีนโยบายเราก็ได้รับฟัง ถ้าไม่ได้อยู่ในโควตาก็ไม่มีแนวทาง อีกทั้งยังเชื่อมโยงชาวไร่กับราชการได้ง่ายครับ”

2) สมาชิกของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.)

การเป็นสมาชิกกับธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) ของเกษตรกรชาวไร่อ้อยพบว่า เกษตรกรชาวไร่อ้อยมีวัตถุประสงค์ของการเป็นสมาชิกกับ ธกส. เพื่อการกู้เงินมาใช้ในการทำไร่อ้อยของตน ซึ่งถือเป็นการลงทุนที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยทำเป็นประจำทุกปี โดยเมื่อได้เงินจากการขายผลผลิตแล้วก็ต้องนำมาชำระหนี้จากการกู้เงินดังกล่าว ทั้งนี้พบว่าในความคิดของเกษตรกรชาวไร่อ้อยมองการกู้เงินดังกล่าวว่าเป็นการต่อยอดและพัฒนาอาชีพของตนได้ นั่นคือ การทำให้ตนมีเงินในการซื้อปุ๋ย ซื้อยากำจัดศัตรูพืช รวมทั้งได้มีทรัพย์สินเป็นของตนเอง เช่น การลงทุนซื้อเครื่องจักรและพื้นที่ทำการเกษตรเพิ่มเติมด้วยการกู้เงินกับ ธกส.

จากเสียงสะท้อนต่างๆ ที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่า เกษตรกรชาวไร่อ้อยมีมุมมองในเชิงบวกต่อการที่ตนเข้าไปเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคมดังกล่าวข้างต้น ซึ่งถือว่ามีผลสอดคล้องกับผลในเชิงปริมาณที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ โดยพบว่า เกษตรกรชาวไร่อ้อยส่วนใหญ่ได้ประเมินถึงการเข้าไปเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคมต่างๆ ของตนว่าเป็นการทำให้ตนได้รับประโยชน์หรือสิทธิต่างๆ จากการเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม นั่นคือ มีอยู่ถึงร้อยละ 93.75 ที่มองว่ากลุ่มทางสังคมได้ให้สิทธิ/ประโยชน์กับตน ในขณะที่มีเพียงร้อยละ 6.25 ที่มองว่าการเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคมต่างๆ ไม่ได้ให้ประโยชน์ใดๆ ดังตารางที่ 4.8

ตารางที่ 4.8 สิทธิหรือประโยชน์จากการเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคมของเกษตรกรชาวไร่อ้อยจำแนกตามจังหวัดที่เกษตรกรเป็นสมาชิก

สิทธิหรือประโยชน์จากการเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม	จังหวัดที่เกษตรกรเป็นสมาชิก			ภาพรวม
	นครสวรรค์ (n=102)	กำแพงเพชร (n=29)	สุโขทัย (n=45)	
- ให้สิทธิ/ประโยชน์	94 (92.16)	27 (93.10)	44 (97.78)	165 (93.75)
- ไม่ให้สิทธิ/ประโยชน์	8 (7.84)	2 (6.90)	1 (2.22)	17 (7.52)
รวม	102 (100.00)	29 (100.00)	45 (100.00)	176 (100.00)

จากตารางที่ 4.8 ชี้ให้เห็นว่า เกษตรกรชาวไร่อ้อยจากทั้ง 3 จังหวัด ส่วนใหญ่เกือบทั้งหมดล้วนมีความรู้สึกที่ดีต่อการเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคมต่างๆ อันเนื่องมาจากระบบการที่ตนได้รับประโยชน์หรือสิทธิต่างๆ ที่ผ่านมา ซึ่งเกษตรกรชาวไร่อ้อยได้มีการสะท้อนถึงสิ่งที่ได้รับประโยชน์จากในหลายๆ เรื่อง อันได้แก่ การได้พูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้ การได้รับข่าวสารเรื่องอ้อยที่ทันเหตุการณ์ การได้กู้เงิน การใช้พันธุ์อ้อย การได้รับเงินเพิ่มจากการตัดอ้อยสด การช่วยเหลือกันในการทำไร่อ้อยในแต่ละขั้นตอน การได้รู้ถึงสิทธิที่จะได้ การคอยดูแลแปลงอ้อยซึ่งกันและกัน การได้รับสนับสนุนเรื่องเงินทำอ้อย/เงินทุน การได้รับคำแนะนำหรือแนวทางดำเนินงานต่างๆ การปรึกษากัน และการสร้างอาชีพ ดังนั้น เกษตรกรชาวไร่อ้อยส่วนใหญ่จึงไม่มีความคิดอยากจะทำให้มีการเปลี่ยนแปลงสิ่งทีกลุ่มทางสังคมต่างๆ เหล่านั้นได้ปฏิบัติมา ดังเสียงสะท้อนของเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่ว่า “มันดีอยู่แล้ว” “ดีอยู่แล้วนะ อยากให้มีต่อไป” “อยากให้มันต่อไป เพราะดี” “อยากให้มันเหมือนเดิม” เป็นต้น โดยส่วนใหญ่ได้สะท้อนว่าต้องการให้คงเดิมถึงร้อยละ 90.38 โดยมีเพียงส่วนน้อย

คือ ร้อยละ 9.62 ที่ยังมีความต้องการอยากจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงลักษณะของกลุ่มทางสังคมที่มีอยู่ ดังตารางที่ 4.9

ตารางที่ 4.9 ความต้องการเปลี่ยนแปลงลักษณะของกลุ่มทางสังคมที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยเป็นสมาชิกจำแนกตามจังหวัดที่เกษตรกรเป็นสมาชิก

ความต้องการเปลี่ยนแปลง ลักษณะของกลุ่มทางสังคม	จังหวัดที่เกษตรกรเป็นสมาชิก			ภาพรวม
	นครสวรรค์	กำแพงเพชร	สุโขทัย	
	(n=93)	(n=19)	(n=44)	
- ไม่ต้องการให้เปลี่ยนแปลง	88 (94.62)	13 (68.42)	40 (90.91)	141 (90.38)
- ต้องการให้เปลี่ยนแปลง	5 (5.38)	6 (31.58)	4 (9.09)	15 (9.62)
รวม	93 (100.00)	19 (100.00)	44 (100.00)	156 (100.00)

อย่างไรก็ตาม ในประเด็นของความต้องการให้เปลี่ยนแปลงกลุ่มทางสังคม ในที่นี้เกษตรกรชาวไร่อ้อยได้สะท้อนในลักษณะที่ดี ไม่ใช่ต้องการให้กลุ่มทางสังคมที่ตนเป็นสมาชิกอยู่เลิกละหายไป แต่เป็นความต้องการที่ให้เปลี่ยนแปลงเพื่อให้เกิดการพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น

ดังนั้น กลุ่มทางสังคมต่างๆ ที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยได้เลือกเข้าไปเป็นสมาชิกนั้น ล้วนมีบทบาทที่สามารถช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรชาวไร่อ้อยได้ เพียงแต่เกษตรกรชาวไร่อ้อยจะต้องปฏิบัติหน้าที่ในส่วนของตนให้ถูกต้องและเหมาะสม รวมถึงรู้จักจัดการและรับผิดชอบต่อสิ่งที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยได้ปฏิบัติในฐานะที่เป็นสมาชิกของกลุ่มทางสังคมเหล่านั้น ซึ่งทำให้การเป็นสมาชิกของกลุ่มทางสังคมมีลักษณะของการช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้ต่อไป

4.1.5 ความสัมพันธ์ทางสังคม

จากการที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยได้เป็นสมาชิกอยู่ในกลุ่มทางสังคมต่างๆ ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ทำให้เกษตรกรชาวไร่อ้อยมีวิถีชีวิตทางสังคมที่ต้องมีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นๆ ที่นอกเหนือไปจากสมาชิกในครอบครัวของตน และการมีความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดีได้นำไปสู่การสนับสนุนการทำงานของเกษตรกรชาวไร่อ้อยได้ โดยจากการศึกษาพบว่า ภาพรวมของความสัมพันธ์ทางสังคมกับคนในครอบครัว ชุมชน และบุคคลในอาชีพเดียวกันของเกษตรกรชาวไร่อ้อยถือได้ว่าเป็นความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน (ดังตารางที่ 4.10) แม้จะมีเกษตรกรชาวไร่อ้อยบางรายที่ตนเองอาจไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชน หรือคนในอาชีพเดียวกันมากนัก แต่เกษตรกรชาวไร่อ้อยได้มีวิธีการจัดการด้วยการให้สมาชิกในครอบครัวเข้าไปมีส่วนร่วมกิจกรรมต่างๆ แทน ซึ่งถือเป็นรูปแบบหนึ่งของวิถีชีวิตเกษตรกร เนื่องจากการใช้ชีวิตประจำวันโดยทั่วไปของเกษตรกรชาวไร่อ้อยมุ่งไปที่การทำงานในไร่อ้อย หรืองานเสริมอื่นๆ ที่จะนำไปสู่รายได้เพิ่มเติมให้กับครอบครัวที่ตนรับผิดชอบ จึงทำให้เวลาของการเข้าไปร่วมกิจกรรมอื่นๆ มีอยู่อย่างจำกัด การส่งตัวแทนครอบครัวเข้าร่วมจึงถือเป็นการจัดการที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยเลือกใช้ เพื่อให้อย่างน้อยตัวเกษตรกรเองยังสามารถรับรู้ความเคลื่อนไหวภายนอกต่างๆ รวมถึงข้อมูลสำคัญบางอย่างเกี่ยวกับอาชีพจากผู้ที่เป็นตัวแทน ดังที่เกษตรกร

ชาวไร่อ้อยรายเล็ก รุ่นใหม่ วัย 33 ปี ได้กล่าวถึงการเข้าร่วมกิจกรรมกับคนในชุมชนว่า “...ส่วนมากให้พ่อเป็นหัวหน้าครอบครัวไป เป็นกรรมการหมู่บ้าน...ตัวเองไม่ค่อยได้ไปหรอก เพราะว่าไม่มีเวลา”

ตารางที่ 4.10 ลักษณะความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยมีต่อกลุ่มคนต่างๆ จำแนกตามจังหวัดที่เกษตรกรเป็นสมาชิก

ลักษณะความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีต่อแต่ละกลุ่ม	จังหวัดที่เกษตรกรเป็นสมาชิก			ภาพรวม
	นครสวรรค์	กำแพงเพชร	สุโขทัย	
กลุ่มคนในครอบครัว (n = 229)				
- ดี	132 (92.96)	37 (94.87)	46 (95.83)	215 (93.89)
- ปานกลาง	10 (7.04)	2 (5.13)	2 (4.17)	14 (6.11)
- ไม่ดี	0 (0.00)	0 (0.00)	0 (0.00)	0 (0.00)
รวม	142 (100.00)	39 (100.00)	48 (100.00)	229 (100.00)
กลุ่มคนในชุมชน (n = 221)				
- ดี	102 (76.12)	33 (84.62)	40 (83.33)	175 (79.19)
- ปานกลาง	32 (23.88)	6 (15.38)	7 (14.58)	45 (20.36)
- ไม่ดี	0 (0.00)	0 (0.00)	1 (2.08)	1 (0.45)
รวม	134 (100.00)	39 (100.00)	48 (100.00)	221 (100.00)
กลุ่มคนในอาชีพเดียวกัน (n = 220)				
- ดี	102 (76.69)	33 (84.62)	42 (87.50)	177 (80.45)
- ปานกลาง	30 (22.56)	6 (15.38)	4 (8.33)	40 (18.18)
- ไม่ดี	1 (0.75)	0 (0.00)	2 (4.17)	3 (1.36)
รวม	133 (100.00)	39 (100.00)	48 (100.00)	220 (100.00)

จากตารางที่ 4.10 ได้แสดงให้เห็นว่า เกษตรกรชาวไร่อ้อยส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์ที่ดีกับกลุ่มคนต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับกลุ่มคนในครอบครัวตนเอง ซึ่งมีถึงร้อยละ 93.89 รองลงมาคือ การมีความสัมพันธ์ที่ดีกับกลุ่มคนในอาชีพเดียวกัน และกลุ่มคนในชุมชน ซึ่งมีอยู่ร้อยละ 80.45 และร้อยละ 79.19 ตามลำดับ ทั้งนี้ เกษตรกรชาวไร่อ้อยเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่ได้มีความรู้สึกถึงความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีต่อกลุ่มนั้นมีลักษณะความสัมพันธ์ที่ไม่ดีต่อกัน นั่นคือ เกษตรกรชาวไร่อ้อยมีความสัมพันธ์ที่ไม่ดีต่อกลุ่มคนในอาชีพเดียวกันอยู่ร้อยละ 1.36 ซึ่งพบอยู่ในเกษตรกรชาวไร่อ้อยจังหวัดสุโขทัย 2 ราย และจังหวัดนครสวรรค์ 1 ราย ในขณะที่ความสัมพันธ์กับกลุ่มคนในชุมชนนั้น เกษตรกรชาวไร่อ้อยมีรู้สึกถึงความสัมพันธ์ที่ไม่ดีเกิดขึ้นเพียงร้อยละ 0.45 ซึ่งเกิดขึ้นในเกษตรกรชาวไร่อ้อยจังหวัดสุโขทัย 1 ราย ส่วนความสัมพันธ์กับกลุ่มคนในครอบครัวพบว่า เกษตรกรชาวไร่อ้อยไม่มีที่รู้สึกถึงความสัมพันธ์ที่ไม่ดีต่อกัน นั่นแสดงให้เห็นว่า ความรักและความผูกพันทางสายเลือดหรือความเป็นเครือญาติของเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่มีลักษณะความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันยังคงมีอยู่ เพียงแต่ระดับความสัมพันธ์ดังกล่าวอาจอยู่ในระดับดีหรือปานกลาง ทั้งนี้ส่วนหนึ่งเป็นผลจากเรื่องของเวลาว่างที่มีต่อกันในครอบครัวของเกษตรกรชาวไร่อ้อยในยุคปัจจุบันได้มีให้กันน้อยลง โดยเฉพาะหาก

ครอบครัวที่มีสมาชิกในครอบครัวอยู่ในวัยเรียน หรือทำงานในอาชีพอื่น ก็ทำให้กิจกรรมที่ได้ทำร่วมกันน้อยลง อันส่งผลต่อความสัมพันธ์ในครอบครัวได้นั่นเอง โดยเห็นได้จากเสียงสะท้อนของเกษตรกรชาวไร่อ้อยหลายราย ที่มีความสัมพันธ์ที่ดีกับครอบครัวว่ามีการชี้ให้เห็นถึงการได้มีเวลาทำกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งอาจเป็นลักษณะของ กิจกรรมในครอบครัวที่บ้าน หรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำไร่อ้อย ดังที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยสะท้อนไว้ว่า “ได้อยู่...เราได้กินข้าวด้วยกันทุกมื้อ” “ก็ถือว่าดีนะ มีการกินข้าว ดูหนังด้วยกัน” “ครอบครัวไม่เคยมีปัญหาอะไร” “ครอบครัวเดียวกัน รักกัน ช่วยกัน” “เวลามีอะไร เราคุยกันดี” “...ช่วยกันทำงานดี” “คอยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน...ดีมาก” “แม้ทำงานหนัก แต่ก็ได้ใช้เวลาร่วมกันอยู่” “ปรึกษา ไม่ทะเลาะกัน” “ลูกเชื่อฟัง ปรึกษากันตลอด” เป็นต้น

นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาภาพรวมของความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยมีต่อบุคคลต่างๆ พบว่า เกษตรกรชาวไร่อ้อยมีลักษณะความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับบุคคล 4 กลุ่ม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ก. สมาชิกในครอบครัว พบว่า โดยปกติทั่วไป วิถีชีวิตของเกษตรกรชาวไร่อ้อยกับบุคคลในครอบครัวมีลักษณะของการช่วยกันทำไร่อ้อย โดยที่ไม่มีการเกี่ยงงอนกัน ซึ่งทุกคนในครอบครัวที่ได้ทำไร่อ้อยต่างจะรู้ถึงหน้าที่ของตนเองในไร่อ้อยว่าต้องทำอะไร อย่างไรบ้าง ดังนั้นกิจกรรมที่ทำร่วมกันในครอบครัวส่วนใหญ่จึงเป็นเรื่องของการทำไร่ โดยจะมีการเที่ยวบ้างเป็นครั้งคราวหรือเฉพาะช่วงเทศกาลวันหยุดยาว ดังที่ว่า “...ก็มีไปทำไร่นาด้วยกัน”, “...ต่างคนต่างทำ ก็คือรู้งานกันอยู่ เราไป เขา (หมายถึงคนในครอบครัว) ก็ไป...เที่ยวก็มีบ้างนิดหน่อย ส่วนมากจะไปตามเทศกาลหรือไม่ก็วันหยุด” แต่ทั้งนี้ มีข้อยกเว้นกรณีถ้าสมาชิกในครอบครัวมีครอบครัวเป็นของตนเองและมีการแบ่งที่ดินในการทำไร่อ้อยเป็นของแต่ละคน ก็จะทำให้มีลักษณะเปลี่ยนแปลงไป นั่นคือ ต่างคนต่างทำ แบบไม่ค่อยได้ช่วยกัน ดังเสียงสะท้อนที่ว่า “...4 พี่น้องทำไร่อ้อยกันหมด...ต่างมีครอบครัวของตนเอง ไม่ค่อยได้ช่วยกัน ทำของแต่ละคนเลย”

ข. บุคคลในอาชีพเดียวกัน ในที่นี้หมายถึง ชาวไร่อ้อยด้วยกัน ซึ่งพบว่าเกษตรกรชาวไร่อ้อยมีความสัมพันธ์กับบุคคลกลุ่มนี้ค่อนข้างมาก เนื่องจากลักษณะของวิถีการทำงานของชาวไร่อ้อยยังคงเป็นแบบ แลกเปลี่ยนกันในลักษณะต่างตอบแทน โดยใครมาช่วยก็จะได้รับการช่วยกลับคืน แม้ส่วนใหญ่จะไม่ได้เป็นลักษณะของการให้เปล่า แต่เป็นลักษณะของการจ่ายค่าตอบแทน (ค่าจ้าง) ก็ตาม เกษตรกรชาวไร่อ้อยก็ยังถือว่าเป็นการสนับสนุนอาชีพให้กัน ดังเสียงสะท้อนของเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่ว่า

“เราลงแขกทำอะไร ไถที่ เราก็ไปช่วยกันไถ ไปเอาแรง...เราไปช่วยเขาสองวัน เขาก็มาใช้คืน เราสองวัน...อย่างมีที่อยู่แปลงหนึ่ง เราไปทำรถไถ 5-6 คันก็เสร็จไปเลย ถ้ามีแค่ 2 คันมันก็ทำหลายวันกว่าเสร็จ...ถ้าไปเอาแรงกัน มันก็เสร็จวันเดียวเลย...สนับสนุนอาชีพให้เราทำงานเสร็จเร็ว” (เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายใหม่ รุ่นเก่า วัย 53 ปี)

“...ช่วยเอาแรงทำอ้อย มีการเอาแรงไถทุกๆ ปี เค้ามาช่วยเรา เราก็ไปช่วยเค้า” (เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็ก รุ่นเก่า วัย 52 ปี)

“...เขาเรียกว่าเหมือนเอาแรงกัน บางที่ไม่ต้องใช้ทุน คือ เราช่วยเขา 2 วัน 3 วัน เขาก็มาช่วยคืน ประมาณนี้” (เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็ก รุ่นใหม่ วัย 33 ปี)

ความสัมพันธ์ทางสังคมในลักษณะที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยเรียกว่า “การเอาแรง” นั้น พบว่ามี 2 ลักษณะความสัมพันธ์ กล่าวคือ ลักษณะแรกเป็นการเอาแรงตามความหมายเหมือนในอดีต คือ ไม่มีการจ่ายค่าตอบแทนในรูปของเงิน แต่เป็นการให้กำลังแรงงาน ซึ่งมีรูปแบบของการแลกเปลี่ยนกำลังแรงงานให้กัน กับลักษณะที่สองเป็นการเอาแรงในความหมายสมัยใหม่ คือ เป็นการให้กำลังแรงงานโดยได้รับค่าตอบแทนหรือค่าจ้างในรูปของเงินร่วมด้วย เปรียบเหมือนการจ้างแต่มีพันธะผูกพันของการตอบแทนกลับคืนด้วยการช่วยคืนโดยได้รับค่าจ้างเช่นกัน

นอกจากนี้ ความสัมพันธ์ระหว่างชาวไร่อ้อยด้วยกันนี้ ยังสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่ดีในรูปแบบของการให้คำแนะนำ ปรีกษา และพูดคุยกันได้ โดยเฉพาะเมื่อมีปัญหาหรือข้อสงสัย ชาวไร่อ้อยยังคงมีการพูดคุยเพื่อแก้ไขปัญหาหรือช่วยคลายข้อสงสัยต่างๆ ได้ ดังที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยรุ่นใหม่สะท้อนว่า “...ช่วยเราในการให้ความรู้ ช่วยกันอยู่ตลอด...เขาพูดอะไร เราก็ทำตามเขา เพราะว่าเราก็เพิ่งเริ่มเข้ามางัย ก็ช่วยส่งเสริม...เหมือนเราเริ่มเรียนปี 1 ปี 2 รุ่นพี่ก็แนะนำเรา เหมือนเป็นพี่รหัส” ซึ่งสอดคล้องกับเสียงสะท้อนจากเกษตรกรชาวไร่อ้อยรุ่นเก่าที่ยืนยันว่า “...ได้เพื่อน ได้พรรคพวก เวลาทำอะไรก็ปรึกษาหารือกันไป” นั้น แสดงให้เห็นว่าการมีความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกันของเกษตรกรชาวไร่อ้อยเป็นการช่วยสนับสนุนให้กับการทำไร่อ้อยของเกษตรกรได้เป็นอย่างดี ดังเสียงยืนยันจากเกษตรกรชาวไร่อ้อยรุ่นใหม่อีกท่านที่กล่าวไว้ว่า “ความสัมพันธ์ของคนในอาชีพถือว่าดีเลยครับ ช่วยเหลือกันตลอดเวลา แบ่งปันกัน...ถ้าคนไหนไม่ค่อยรู้จักใคร ก็ไม่ค่อยมีคนมาช่วยเท่าไร เรารวมตัวกัน ก็ช่วยกัน”

ดังนั้น จากรูปแบบความสัมพันธ์ดังกล่าว เกษตรกรชาวไร่อ้อยจึงล้วนต่างต้องการรักษา รูปแบบความสัมพันธ์ของการช่วยเหลือกันเหล่านั้นให้คงมีอยู่ตามเดิม ดังที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยกล่าวไว้ว่า “ดีอยู่แล้ว ไม่ต้องเปลี่ยน” หรือ “อยากให้มียุ่ตลอด เพราะประหยัดค่าใช้จ่ายไปได้เยอะ ถ้าจ้างคนมาทำเสียตั้งค์เยอะ” หรือ “อยากให้ (รูปแบบความสัมพันธ์ของการรวมตัวและช่วยกัน) คงเดิมและพัฒนาเพิ่มขึ้นๆ ไป”

ค. คนในชุมชนเดียวกัน พบว่า ในวิถีชีวิตทางสังคมของเกษตรกรชาวไร่อ้อยไม่เพียงแต่เฉพาะกับเรื่องการทำงานในอาชีพเท่านั้น แต่ยังมีความสัมพันธ์กับคนในชุมชนหรือในหมู่บ้านเดียวกันกับตน โดยรูปแบบความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่เป็นลักษณะของการช่วยเหลือกันทำกิจกรรมของชุมชนหรือหมู่บ้าน ซึ่งมักเป็นช่วงเทศกาลประจำปีต่างๆ ของสังคมไทย ดังที่ว่า “ความใกล้ชิดกับคนในชุมชนดินะ มีงานอะไรก็คอยช่วยเหลือกัน พวกงานส่วนรวม งานเทศกาลต่างๆ” หรือ “กิจกรรมก็มีวันพ่อ วันแม่ ช่วยกันพัฒนาสถานที่หมู่บ้าน ตัดกิ่งไม้ ทำถนน” ทั้งนี้เกษตรกรชาวไร่อ้อยมองว่าการร่วมกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน แม้จะไม่ได้มีค่าตอบแทนอะไรให้ ก็ถือเป็นการที่ตนได้มีส่วนในการทำประโยชน์อะไรเพื่อส่วนรวมได้บ้าง ดังเหตุผลที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยได้สะท้อนความคิดของตนว่า “เราก็ต้องมีส่วนร่วมนะในชุมชน ถ้าเราไม่ไปก็เหมือนกับเราเห็นแก่ตัว ก็ต้องไปอยู่ตรงนั้น บำเพ็ญประโยชน์ก็ต้องไป”

ง. บุคคลที่เกี่ยวข้องกับอาชีพ พบว่าในการทำไร่อ้อยได้กลายเป็นช่องทางหนึ่งที่ทำให้เกษตรกรชาวไร่อ้อยต้องมีความสัมพันธ์ทางสังคมกับบุคคลของโรงงานน้ำตาล เช่น หัวหน้าหน่วยส่งเสริม นักส่งเสริม ผู้จัดการโรงงาน ฯลฯ เพียงแต่รูปแบบความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจะเป็นแบบห่างเหินกันหรือใกล้ชิดกัน ย่อมขึ้นอยู่กับ การแสดงบทบาทของทางฝ่ายโรงงานน้ำตาลเป็นสำคัญ โดยจากการศึกษาพบว่า เกษตรกรชาวไร่อ้อยส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับนักส่งเสริมของโรงงานน้ำตาลมากที่สุด เนื่องจากในวิถีชีวิตการทำงาน ของเกษตรกรชาวไร่อ้อยมีนักส่งเสริมของโรงงานน้ำตาลที่เป็นผู้คอยมาใกล้ชิดด้วยการคอยมาเยี่ยมเยียนหรือตรวจดูพืชผลตามไร่อ้อยของเกษตรกร เมื่อมีปัญหาหรือข้อสงสัยเรื่องใดในการทำไร่อ้อย เกษตรกรชาวไร่อ้อยก็สามารถสอบถามข้อมูลหรือขอคำแนะนำจากนักส่งเสริมของโรงงานน้ำตาลได้ จึงทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างชาวไร่อ้อยกับนักส่งเสริมของโรงงานน้ำตาลมีความสนิทสนม กันเคยกันดี มากกว่ากลุ่มผู้จัดการโรงงานน้ำตาล หรือผู้บริหารระดับบนของโรงงานน้ำตาล ซึ่งในความเป็นจริงแล้วถือเป็นความสำเร็จของโรงงานน้ำตาล เนื่องจากหน่วยส่งเสริมของโรงงานน้ำตาลที่ประกอบด้วยนักส่งเสริมเหล่านั้นก็คือตัวแทนที่โรงงานน้ำตาลมอบหมายให้มีหน้าที่ประสานความสัมพันธ์ ให้ความรู้ ให้คำปรึกษากับเกษตรกรชาวไร่อ้อยนั่นเอง ดังนั้นความสัมพันธ์ทางสังคมกับบุคคลที่เกี่ยวข้องกับอาชีพนี้จึงเป็นสิ่งสนับสนุนการทำไร่อ้อยของเกษตรกรได้เช่นกัน

4.1.6 วัฒนธรรมที่ยึดถือและปฏิบัติในการทำงาน

วัฒนธรรมของเกษตรกรชาวไร่อ้อยในที่นี้ ได้แก่ ความเชื่อ ธรรมเนียมปฏิบัติ และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ชาวไร่อ้อยมีการยึดถือและนำไปปฏิบัติในการทำงาน ซึ่งจากการศึกษาครั้งนี้พบว่า เกษตรกรชาวไร่อ้อยในปัจจุบันส่วนใหญ่มีความเชื่อบางประการและยังคงนำมาปฏิบัติในการทำงานของตน เช่น การถือฤกษ์วันดี วันธงชัยในการปลูกอ้อย การไหว้เจ้าที่ในไร่ของตน ซึ่งทำในช่วงจะเริ่มปลูกหรือช่วงจะเก็บเกี่ยวผลผลิต หรือการไหว้เจ้าที่กับรถขนส่ง ฯลฯ เนื่องจากเกษตรกรชาวไร่อ้อยรู้สึกว่าได้รับผลดีเมื่อปฏิบัติตามความเชื่อเหล่านี้ หรือบางรายถือว่าการทำตามความเชื่อเหล่านี้ช่วยให้ตนรู้สึกดี มีขวัญกำลังใจในการทำงาน โดยคาดหวังว่าจะมีผลผลิตที่ดีในอนาคตสำหรับการปลูกอ้อยในรอบปีนั้นๆ ซึ่งข้อสังเกตที่พบคือ ความเชื่อดังกล่าวไม่ใช่ว่าเกิดขึ้นกับเกษตรกรชาวไร่อ้อยรุ่นเก่าที่อายุมากเท่านั้น แต่เป็นลักษณะที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับวัย โดยขึ้นอยู่กับจิตใจและความคิดที่ต่างกันไปของเกษตรกรชาวไร่อ้อยมากกว่า ดังที่พบว่าเกษตรกรชาวไร่อ้อยรุ่นใหม่ก็มีเรื่องการยึดถือวันดี วันธงชัยในการทำไร่อ้อยของตน เช่น “ก็มีเชื่อวันดี วันไม่ดี...วันออกทำงานวันแรกต้องเป็นวันดีหน่อย ให้เป็นวันดีก็จะดีกับเรา ที่เราลงทุนปลูกอ้อย” (เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็ก รุ่นใหม่ เพศชาย วัย 37 ปี)

นอกจากความเชื่อข้างต้นแล้ว ยังพบว่าเกษตรกรชาวไร่อ้อยรุ่นเก่ามีความเชื่อที่ปฏิบัติเกี่ยวกับเรื่องของการขอฝน โดยยังคงปฏิบัติเป็นประจำทุกปี แม้บางครั้งไม่ได้เป็นตามความเชื่อก็ตาม แต่ยังคงยึดปฏิบัติตามเดิมเพื่อความสบายใจของตน ดังที่ว่า “มีครับ เช่น ตอนฝนแล้ง ก็นิมนต์พระมาสวดขอฝน ได้ทำทุกปี...ตกเหมือนกัน แต่บางทีก็ไม่ตก...ทำแล้วสบายใจ เคยทำทุกปี ก็ทำ...มันเหมือนเป็นประเพณีไปแล้ว ทำต้องทำทุกปี” (เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็ก รุ่นเก่า เพศชาย วัย 72 ปี), “ให้พระท่านสวดเรียกฝน” (เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายใหญ่ รุ่นใหม่ เพศหญิง วัย 42 ปี)

ทั้งนี้จะเห็นได้ว่า เมื่อเกษตรกรชาวไร่อ้อยยึดถือในความเชื่อใดแล้ว ก็มักปฏิบัติตามความเชื่อนั้นเป็นประจำ โดยที่ผลของการปฏิบัติอาจเป็นไปตามความคาดหวังหรือไม่ก็ได้ แต่เกษตรกรชาวไร่อ้อยถือว่าการปฏิบัติตามความเชื่อดังกล่าวเป็นเหมือนการสร้างกำลังใจและสร้างความรู้สึกที่ดีให้เกิดขึ้นกับชีวิตและการทำงานของตน ดังตัวอย่างเสียงสะท้อนของเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่ว่า

“...แล้วแต่ความเชื่อของแต่ละคน...อย่างป่าตอนทำไร่อ้อยก็มี มีไหว้เจ้าที่ประจำทุกปี เลี้ยงเจ้าที่ตลอด...ป่าก็จัดแจงของไหว้ทุกอย่าง...ถ้าเราไม่ทำก็จะมีไม่ดี ชีวิตเราก็ไม่ดี” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็ก รุ่นเก่า เพศชาย วัย 58 ปี]

“สิ้นปี ก็จะมีไหว้หัวหมูเลี้ยงเจ้าที่” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็ก รุ่นเก่า เพศหญิง วัย 53 ปี]

“...ไหว้แม่พระธรณี และเจ้าปู่เจ้าตาจะทำอ้อย” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็ก รุ่นเก่า เพศชาย วัย 69 ปี]

“ที่ผ่านมามทุกปี ได้ทำการไหว้แม่ย่านางรถ” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็ก รุ่นเก่า เพศชาย วัย 61 ปี]

“...ที่ทำการก็จะเป็นการเรียกขวัญอ้อย และเลี้ยงเจ้าที่ทุกปี” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็ก รุ่นใหม่ เพศหญิง วัย 43 ปี]

“...ที่ได้ทำคือ ได้เลี้ยงเจ้าที่ก่อนการเตรียมดิน” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็ก รุ่นใหม่ เพศหญิง วัย 27 ปี]

“ไหว้บอกเจ้าที่ เราไหว้ทุกปี เพื่อเป็นสิริมงคล” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็ก รุ่นใหม่ เพศชาย วัย 36 ปี]

“...เวลาช่วงขนส่ง เราต้องไหว้แม่ย่านางรถก่อน เพื่อให้การขนส่งราบรื่น” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็ก รุ่นใหม่ เพศหญิง วัย 46 ปี]

“...ก็มีไ้ว้เจ้าที่เจ้าทางนะ โดยจะบนบานขอเจ้าที่ให้ผลผลิตดีๆ” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายกลาง รุ่นใหม่ เพศชาย วัย 49 ปี]

“...ตอนเข้าแปลงจะทำการบิบนตรบอกเจ้าที่ทุกครั้ง” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายกลาง รุ่นเก่า เพศหญิง วัย 52 ปี]

“...ทำการไหว้หัวหมู หลังเก็บเกี่ยวแล้ว” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายกลาง รุ่นใหม่ เพศชาย วัย 50 ปี]

“...มีไหว้เจ้าที่เจ้าทางเวลาทำงานทุกครั้ง ทำแล้วมันดี ชีวิตมีความมั่นคงและความเป็นอยู่ดีขึ้น”
[เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายใหญ่ รุ่นใหม่ เพศชาย วัย 35 ปี]

“ตั้งแต่ทำอ้อยมา...ยายก็มีไหว้เจ้าที่ พร้อมกับการทำพิธีขอฝน...” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายใหญ่ รุ่นเก่า เพศหญิง วัย 84 ปี]

จากเสียงสะท้อนดังกล่าวข้างต้นชี้ให้เห็นว่า เกษตรกรชาวไร่อ้อยไม่ว่าจะเป็นรายเล็ก รายกลาง หรือรายใหญ่ ต่างล้วนมีความเชื่อในการทำไร่อ้อยของตนเอง ซึ่งมีทั้งที่เหมือนและแตกต่างกันไป โดยความเชื่อดังกล่าวข้างต้นมีทั้งที่อยู่ในกลุ่มเกษตรกรชาวไร่อ้อยรุ่นเก่าและเกษตรกรชาวไร่อ้อยรุ่นใหม่ด้วย ซึ่งทั้งนี้มักเป็นผลจากการถ่ายทอดให้กันของเกษตรกรชาวไร่อ้อย โดยไม่เพียงแต่จะถ่ายทอดในเรื่องของความรู้เท่านั้น แต่ในบางครั้งได้มีพ่วงในเรื่องของความเชื่อที่นำไปสู่การปฏิบัติเช่นกัน ดังตารางที่ 4.11

ตารางที่ 4.11 ความเชื่อของเกษตรกรชาวไร่อ้อยจำแนกตามช่วงรุ่นของเกษตรกรชาวไร่อ้อย

(n = 208)

ความเชื่อของเกษตรกรชาวไร่อ้อย	รุ่นของเกษตรกร		ภาพรวม
	รุ่นใหม่	รุ่นเก่า	
	(อายุ < 51 ปี)	(อายุ ≥ 51 ปี)	
- มีความเชื่อที่นำมาใช้ในการทำไร่อ้อย	59 (68.60)	76 (62.30)	135 (64.90)
- ไม่มีความเชื่อที่นำมาใช้ในการทำไร่อ้อย	16 (18.60)	34 (27.87)	50 (24.04)
- ไม่ทราบว่ามีเชื่อหรือไม่	11 (12.79)	12 (9.84)	23 (11.06)
รวม	86 (100.00)	122 (100.00)	208 (100.00)

จากตารางที่ 4.11 จะเห็นได้ว่า เกษตรกรชาวไร่อ้อยจำนวนมากกว่าครึ่งได้มีความเชื่อในการทำไร่อ้อย (ร้อยละ 64.90) โดยทั้งรุ่นใหม่และรุ่นเก่าส่วนใหญ่มีความเชื่อที่นำมาใช้ในการทำไร่อ้อยของตน คือ มีอยู่ร้อยละ 68.60 และ 62.30 ตามลำดับ ส่วนเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่ไม่มีความเชื่อในการนำมาใช้กับการทำไร่อ้อย และที่ไม่ทราบว่ามีความเชื่อหรือไม่ มีอยู่ร้อยละ 24.04 และร้อยละ 11.06 ตามลำดับ

อย่างไรก็ตาม การที่มีเกษตรกรชาวไร่อ้อยบางรายไม่มีการยึดถือความเชื่อในเรื่องใดมาปฏิบัติในการทำไร่อ้อยนั้น เนื่องจากเกษตรกรชาวไร่อ้อยกลุ่มดังกล่าวมองถึงความสำคัญในเรื่องความเหมาะสม และความเป็นไปได้ของวิธีการที่จะเป็นผลดีต่อการทำไร่ของตนมากกว่ายึดติดกับความเชื่อ ดังที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยได้สะท้อนให้ฟังว่า “...บางทีถ้าเรามีความเชื่อมากๆ วันนี้อันตราย เราไม่ปลูกก็ไม่ได้ มันต้องดูความเป็นไปได้ หรือดูที่ความเหมาะสม” ทั้งนี้เป็นไปได้ว่า การทำเกษตรกรรมในยุคปัจจุบันให้ความสำคัญกับเรื่องของเทคโนโลยีการผลิตที่ดี ซึ่งหากวิธีการใดที่ก่อให้เกิดประโยชน์กับการทำงาน เกษตรกรจะยินดียอมรับและนำมาปฏิบัติตาม ดังนั้น ในเรื่องของความเชื่อของเกษตรกรชาวไร่อ้อยในปัจจุบันจึงแทบมองไม่เห็น เพราะทุกอย่างเกษตรกรต้องมีการแข่งขัน และรู้จักการเลือกใช้วิธีการที่เหมาะสมกับไร่ของตน หากต้องเสียเวลาเนื่องจากการยึดถือความเชื่อบางอย่าง ก็อาจส่งผลความเสียหายต่อพืชผลและรายได้ตามมา

ดังนั้น ไม่ว่าเกษตรกรชาวไร่อ้อยมีวัฒนธรรมที่ยึดถือในการทำงานหรือไม่ อย่างไร ผลการศึกษาพบว่าเรื่องของวัฒนธรรมในการทำงานไม่ได้ทำให้วิถีชีวิตทางสังคมของเกษตรกรชาวไร่อ้อยในเรื่องอื่นๆ ได้รับผลกระทบไปด้วย และเกษตรกรชาวไร่อ้อยในปัจจุบันส่วนใหญ่ถือได้ว่าเป็นคนมีความพยายามในการปรับตัวและเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ตามสถานการณ์ทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปเพื่อให้สามารถคงอยู่ในอาชีพทำไร่อ้อยได้ต่อไป อย่างไรก็ตามในวิถีชีวิตของเกษตรกรชาวไร่อ้อยไม่ได้มีความเกี่ยวข้องกับด้านสังคมเพียงมิติเดียว แต่ยังมีมิติด้านเศรษฐกิจและด้านสิ่งแวดล้อมที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของเกษตรกรชาวไร่อ้อยด้วยเช่นกัน ดังที่จะกล่าวในหัวข้อต่อไป

4.2 วิถีชีวิตทางเศรษฐกิจของเกษตรกรชาวไร่อ้อยในภาคเหนือตอนล่าง

การลงพื้นที่เพื่อสำรวจวิถีชีวิตของเกษตรกรในมิติด้านเศรษฐกิจ ซึ่งประกอบไปด้วย ประเภทของเกษตรกร รายรับ-รายจ่าย การออมและการทำประกันสุขภาพ ชีวิต และทรัพย์สิน ภาวะหนี้สิน สถานะทางการเงินของเกษตรกร และทุนทางกายภาพและความสามารถในการใช้ชีวิต ได้ผลการวิจัยเบื้องต้นสำหรับแต่ละด้านดังต่อไปนี้

4.2.1 ประเภทของเกษตรกร

เกษตรกรผู้ประกอบอาชีพไร่อ้อยในปัจจุบัน มีอยู่สองประเภท คือเกษตรกรแบบดั้งเดิม และเกษตรกรที่ประกอบอาชีพไร่อ้อยเป็นอาชีพเสริม

เกษตรกรแบบดั้งเดิมโดยมากเคยทำไร่เพื่อผลิตสินค้าเกษตรประเภทอื่นมาก่อน ประกอบไปด้วย ข้าว ถั่ว ข้าวโพด แต่สุดท้ายมาจบลงที่การทำไร่อ้อยเนื่องจากให้ผลตอบแทนที่สูงกว่า ดังคำให้สัมภาษณ์ของเกษตรกรในจังหวัดนครสวรรค์ว่า “อยู่กับพ่อและแม่ สมัยมัธยมก็ทำสวนข้าวโพด ช่วงหลังก็มีโครงการอ้อยเข้ามา ก็เลยมาปลูกอ้อย...ที่มาปลูกอ้อยเพราะว่าอ้อยราคาดี ทำอ้อยมาตอนนี้ก็ 20 ปีแล้ว” โดยเกษตรกรในจังหวัดนครสวรรค์จะเคยปลูกข้าวโพด และทำนาข้าวมาก่อน ในขณะที่เกษตรกรในจังหวัดสุโขทัยจะทำไร่ถั่วเหลืองและนาข้าว ส่วนเกษตรกรในจังหวัดกำแพงเพชรจะเคยทำนาข้าวมาก่อนเป็นส่วนใหญ่

ในขณะที่เกษตรกรที่ประกอบอาชีพไร่อ้อยเป็นอาชีพเสริม จะประกอบอาชีพอื่นเป็นหลัก เช่น การเป็นพนักงานบริษัท หรือพนักงานหน่วยงานภาครัฐ แต่เข้ามาลงทุนทำไร่อ้อย โดยการเช่าพื้นที่เพื่อปลูกอ้อยและใช้การจ้างในการดูแลกิจการไร่อ้อย ในการลงพื้นที่จังหวัดกำแพงเพชร พบว่าโรงงานน้ำตาลได้หันมาให้ความสำคัญกับการส่งเสริมเพื่อพัฒนาชาวไร่อ้อยรุ่นใหม่และการสร้างความร่วมมือทางธุรกิจร่วมกันโดยการปล่อยเงินลงทุนกู้ยืมระยะสั้น 1 ปี มีระยะเวลาผูกพันส่งอ้อย 3 ปี ให้นักลงทุน/ชาวไร่รายย่อยหน้าใหม่ ในบริเวณพื้นที่โดยรอบรัศมีโรงงานประมาณ 5 กิโลเมตร มุ่งเน้นการสร้างรายได้เสริมให้กับผู้มีทุนและหรือมีพื้นที่เปล่า โดยโรงงานจะเป็นผู้ให้บริการดูแลตั้งแต่การเตรียมดิน เตรียมพันธุ์ ปลูก บำรุงรักษา และเก็บเกี่ยวให้ทั้งหมด

4.2.2 รายรับ-รายจ่าย

รายได้หลักเพียงก้อนเดียวของเกษตรกรชาวไร่อ้อยจะเกิดขึ้นในช่วงฤดูหีบอ้อยของโรงงาน ใน เดือน พฤศจิกายน-มีนาคม ดังแสดงในตารางที่ 4.12 จะพบว่า เกษตรกรทั้งสามจังหวัด ในภาพรวม กว่าร้อยละ 72.8 มีรายได้สูงสุดในช่วงไตรมาสแรกของทุกๆปี ในเดือน มกราคม-มีนาคม ซึ่งผลที่ได้เป็นไปในทิศทางเดียวกันในทุกจังหวัดที่ลงพื้นที่ศึกษา และสอดคล้องกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ดังที่เกษตรกรรายหนึ่งเล่าให้ ฟังว่า “คือชาวไร่จะได้เป็นปี หนึ่งปีจะได้หนึ่งครั้ง ส่วนปีที่แล้วจะได้อ้อยประมาณ 800 กว่าตัน แล้วจะมีเงินที่ รัฐบาลช่วยด้วย ก็ตกประมาณตันละ 1000 แต่ยังไม่หักค่าใช้จ่าย เช่น ปุ๋ย ยา น้ำมัน ค่าตัด ค่าเข็น ปีที่แล้วก็ ได้ประมาณ 800,000 บาท (ยังไม่รวมค่าใช้จ่าย)” โดยเกษตรกรส่วนใหญ่มีผลผลิตเฉลี่ยอยู่ที่ประมาณ 10-12 ตันต่อไร่ จากการสัมภาษณ์ยังพบว่าพบว่ารายได้จากการขายผลผลิตอ้อยของเกษตรกรส่วนใหญ่สามารถ ครอบคลุมรายจ่ายในการทำไร่อ้อยได้ โดยมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยที่ประมาณร้อยละ 80 ของมูลค่าผลผลิตอ้อยที่ขาย ได้สำหรับอ้อยปลูกใหม่ และที่ร้อยละ 50 สำหรับอ้อยต่อ จากข้อมูลเบื้องต้นพบว่าเกษตรกรในพื้นที่จังหวัด นครสวรรค์แนวโน้มที่จะมีรายได้รวมเฉลี่ยต่ำกว่าเกษตรกรในจังหวัดกำแพงเพชรและสุโขทัย ดังแสดงใน ตารางที่ 4.13

ตารางที่ 4.12 จำนวนและร้อยละช่วงเวลาการมีรายได้ของเกษตรกร

ความเห็นด้วยต่อเหตุผลในการ ประกอบอาชีพเสริม	จังหวัด			ภาพรวม (n=202)
	นครสวรรค์ (n=120)	กำแพงเพชร (n=35)	สุโขทัย (n=47)	
ช่วง ม.ค.-มี.ค.	82 (68.3)	30 (85.7)	32 (68.1)	123 (72.8)
ช่วง เม.ย.-มิ.ย.	2 (1.7)	0 (0.0)	13 (27.7)	123 (73.2)
ช่วง ก.ค.-ก.ย.	1 (0.8)	0 (0.0)	0 (0.0)	142 (81.1)
ช่วง ต.ค.-ธ.ค.	4 (3.3)	2 (5.7)	1 (2.1)	145 (82.4)
แต่ละปีไม่แน่นอน	28 (23.3)	1 (2.9)	1 (2.1)	112 (67.1)
รายได้เฉลี่ยใกล้เคียงกันทุกเดือน	3 (2.5)	2 (5.7)	0 (0.0)	5 (2.5)

ตารางที่ 4.13 ค่าเฉลี่ยรายได้ของเกษตรกรไร่อ้อย

รายได้เกษตรกรไร่อ้อย (บาท)	จังหวัด			ภาพรวม (n=223)
	นครสวรรค์ (n=139)	กำแพงเพชร (n=38)	สุโขทัย (n=46)	
เฉลี่ยรายได้ของเกษตรกรไร่อ้อย (Median)	264,000	500,000	250,000	300,000

การทำไร่อ้อยเป็นกิจการหารายได้ร่วมกันในครัวเรือน สมาชิกในครัวเรือนของเกษตรกรชาวไร่อ้อยส่วนใหญ่ ทำงานร่วมกันในไร่อ้อย แล้วใช้เงินรายได้จากการทำไร่อ้อยในการใช้จ่ายร่วมกันในครัวเรือน ดังที่เกษตรกรได้กล่าวไว้ว่า “ก็ต้องพึ่งกันหมด เพราะว่ารายได้ส่วนใหญ่ไม่มีอะไรแล้ว นอกจากเราไปรับจ้าง คือ ด้อย่าง คือโรงงานเขาก็ที่มีเพิ่มมา คือ เก็บใบอ้อยขาย คือเป็นรายได้เสริมแต่มันดีกว่ารายได้หลัก หากมีลูกเมื่อเรียนจบหรือออกจากโรงเรียนก็จะเข้ามาเป็นกำลังเสริมในการทำไร่อ้อยต่อไป” จากตารางที่ 4.14 ได้แสดงให้เห็นว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 50.7) มีรายได้ทางเดียวจากการทำไร่อ้อย และถึงแม้จะพบว่าเกษตรกรมีการทำอาชีพเสริมระหว่างการรอผลผลิต ก็พบว่ารายได้กว่าร้อยละ 80 ของเกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 71.6) ก็ยังคงมาจากการทำไร่อ้อยเป็นหลัก ซึ่งหากพิจารณาต่อไปในรายจังหวัดจะพบว่า เกษตรกรกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ในจังหวัดสุโขทัยมีแนวโน้มที่จะประกอบอาชีพเสริมเพื่อหารายได้เพิ่มจากการทำไร่อ้อยสูงกว่าชาวไร่อ้อยในจังหวัดนครสวรรค์ และกำแพงเพชร

ตารางที่ 4.14 จำนวนและร้อยละของแหล่งที่มาของรายได้ชาวไร่อ้อย

แหล่งที่มาของรายได้ชาวไร่อ้อย	จังหวัด			ภาพรวม (n=215)
	นครสวรรค์ (n=136)	กำแพงเพชร (n=34)	สุโขทัย (n=45)	
รายได้ทางเดียวจากการทำไร่อ้อย	80 (58.8)	18 (52.9)	11 (24.4)	123 (50.7)
ร้อยละ 80 ของรายได้หรือมากกว่า มาจากการทำไร่อ้อย	104 (76.5)	24 (70.6)	26 (57.8)	154 (71.6)

โดยเฉพาะในช่วงเดือนพฤศจิกายน-ธันวาคม ซึ่งเป็นช่วงเวลาสุดท้ายเพื่อรอเก็บเกี่ยวอ้อยป้อนเข้าโรงงาน เป็นช่วงที่มีสภาพเศรษฐกิจในครัวเรือนฝืดเคืองทำให้เกษตรกรจำเป็นต้องประกอบอาชีพเสริมเพื่อใช้เป็นเงินทุนสำรองฉุกเฉินสำหรับครอบครัว และเพื่อให้ครอบคลุมค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน เช่น การรับจ้างตัดหญ้า รับจ้างทำไร่ เป็นต้น สำหรับเกษตรกรที่มีรถบรรทุก หรืออุปกรณ์เครื่องจักรทางการเกษตรเป็นของตนเอง ในช่วงเวลาที่รอผลผลิตจากอ้อย มักจะนำรถและอุปกรณ์ของตนไปรับจ้างเพื่อให้บริการกับเกษตรกรอื่นทั้งในกลุ่มชาวไร่อ้อยด้วยกันและเกษตรกรที่ปลูกพืชชนิดอื่น เช่น การนำรถหกล้อไปลากข้าว เป็นต้น เพื่อใช้รายได้จากอาชีพเสริมเหล่านี้ในการใช้ชีวิตประจำวัน รวมไปถึงเป็นค่าการศึกษาสำหรับบุตรหลาน ซึ่งสอดคล้องกับ ผลจากข้อมูลในตารางที่ 4.15 แสดงให้เห็นถึงความคิดเห็นของเกษตรกรที่มีต่อการประกอบ

อาชีพเสริม พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ให้เหตุผลสนับสนุนการประกอบอาชีพเสริมเพื่อให้ครอบคลุมค่าใช้จ่ายมากที่สุด (ร้อยละ 82.4) รองลงมาคือเพื่อเป็นแหล่งรายได้สำรองในยามฉุกเฉิน (ร้อยละ 81.1) และในอันดับถัดไปคือ เพื่อการพบปะสังสรรค์กับชุมชน เพื่อเสริมสร้างประสบการณ์ใหม่ในการทำงาน และเพื่อใช้เป็นเงินทุนใช้จ่ายในการทำกิจกรรมช่วงวันหยุด ตามลำดับ

อย่างไรก็ดี ทางออกอีกทางหนึ่งเมื่อเกษตรกรประสบปัญหาขาดสภาพคล่อง เงินขาดมือเพื่อการใช้จ่ายในชีวิตประจำวันหรือใช้สำหรับกิจกรรมการไร่ เกษตรกรจะขอความช่วยเหลือจากแหล่งเงินทุนดังจะเห็นได้จากบทสัมภาษณ์ที่กล่าวว่า “ถ้าไม่พอก็ไปเบิกมาใช้ทำทุน มาใช้จ่ายในครอบครัว” โดยแหล่งการเงินสำคัญของเกษตรกรนั้นประกอบไปด้วย 4 แหล่ง คือ ธกส. โรงงานน้ำตาล สหกรณ์การเกษตร และธนาคารชุมชน โดยเกษตรกรส่วนใหญ่นิยมที่จะกู้ยืมเงินผ่านช่องทางโรงงาน เนื่องจากขั้นตอนในการกู้ยืมเงินของโรงงานนั้นไม่มีความยุ่งยากซับซ้อน และเกษตรกรส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับโรงงาน เป็นสมาชิกของโรงงาน มีภาระผูกพันในการจัดส่งผลผลิตอ้อยให้กับโรงงานน้ำตาลที่ตนกู้ยืมเงินอยู่แล้ว ซึ่งเงินกู้ยืมเหล่านี้จะถูกชำระหมดภายใน 1 ฤดูกาลอ้อย โดยโรงงานจะดำเนินการหักเงินกู้ยืมดังกล่าวจากยอดรวมรายได้จากการขายผลผลิตอ้อยของเกษตรกรให้กับโรงงานในฤดูกาลนั้น

ตารางที่ 4.15 จำนวนและร้อยละของความคิดเห็นที่มีต่อการประกอบอาชีพเสริม

ความเห็นด้วยต่อเหตุผลในการประกอบอาชีพเสริม	จังหวัด			ภาพรวม
	นครสวรรค์	กำแพงเพชร	สุโขทัย	
- เพื่อให้ครอบคลุมค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน	86 (82.7)	23 (74.2)	36 (87.8)	145 (82.4)
- เพื่อเป็นแหล่งรายได้สำรองในยามฉุกเฉิน	76 (73.8)	29 (93.5)	37 (90.2)	142 (81.1)
- เพื่อการพบปะสังสรรค์กับชุมชน	73 (70.2)	21 (67.7)	29 (87.9)	123 (73.2)
- เพื่อเสริมสร้างประสบการณ์ใหม่ในการทำงาน	77 (74.0)	22 (71.0)	24 (70.6)	123 (72.8)
- เพื่อใช้เป็นเงินทุนใช้จ่ายในการทำกิจกรรมช่วงวันหยุด	74 (71.2)	17 (54.8)	21 (65.6)	112 (67.1)

ถึงแม้เกษตรกรส่วนใหญ่ได้รับผลกำไรจากการทำไร่อ้อยแต่กลับพบว่าเกษตรกรรายย่อย ไม่สามารถบริหารจัดการรายได้จากการทำไร่อ้อยให้ครอบคลุมค่าใช้จ่ายภายในครัวเรือนได้อย่างมีประสิทธิภาพได้ ขาดสภาพคล่องทางการเงินภายในครัวเรือน ส่งผลทำให้รายจ่ายของเกษตรกรรายย่อยส่วนใหญ่สูงกว่ารายรับ ซึ่งค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่จะเป็นค่าใช้จ่ายในการทำไร่อ้อย โดยพบว่าค่าใช้จ่ายส่วนตัวของเกษตรกรรายย่อยส่วนใหญ่ไม่ค่อยมีค่าใช้จ่ายอะไรมากนัก ส่วนใหญ่เป็นค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยสี่เพื่อใช้ในการชีวิตประจำวัน ดังตัวอย่างคำพูดของผู้ให้ข้อมูลดังนี้ “ก็ไม่ค่อยได้ใช้อะไรส่วนใหญ่ก็ใช้รวมๆ มีซื้อเสื้อผ้าบ้าง แต่ก็ไม่ใช่

อะไร” ในขณะที่เกษตรกรรายกลางและรายใหญ่จะมีค่าใช้จ่ายส่วนตัวเฉลี่ยสูงขึ้นตามลำดับ อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี ค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่ที่เกิดขึ้นยังคงอยู่ในขอบเขตของการใช้จ่ายเพื่อการใช้ชีวิตประจำวัน

ข้อมูลในตารางที่ 4.16 เป็นข้อมูลแสดงถึงประเภทของรายจ่ายของชาวไร่อ้อยที่เกิดขึ้นในการดำรงชีวิตประจำวัน ซึ่งในภาพรวมแล้วก็มีลักษณะของการใช้จ่ายไม่แตกต่างไปจากผู้ประกอบอาชีพอื่น ๆ นัก อย่างไรก็ตาม จากข้อมูลพบว่า รายจ่ายเพื่อการท่องเที่ยวและความบันเทิงอยู่ในระดับต่ำ โดยมีเกษตรกรเพียงร้อยละ 27.6 ที่มีการใช้จ่ายในส่วนนี้ จะพอมีบ้างในกลุ่มของเกษตรกรขนาดกลางและขนาดใหญ่ ในรูปของการท่องเที่ยวประจำปี ขึ้นอยู่กับสถานะเศรษฐกิจ โดยเกษตรกรขนาดกลางรายหนึ่งแสดงความเห็นเพื่อถามถึงค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวและความบันเทิงต่างๆ ว่า “ไม่มีเลยครับ ปีที่แล้วพอได้ไปมาบ้าง แต่ปีนี้ไม่ได้ไปไหนเลย เศรษฐกิจไม่ดี”

ตารางที่ 4.16 จำนวนและร้อยละของรายจ่ายภายในครัวเรือนของเกษตรกร

รายจ่ายภายในครัวเรือน	จังหวัด			ภาพรวม (n=221)
	นครสวรรค์ (n=138)	กำแพงเพชร (n=38)	สุโขทัย (n=41)	
ค่าอุปโภคบริโภค	134 (97.1)	38 (100.0)	41 (91.1)	213 (96.4)
ค่าเดินทาง/ค่าน้ำมัน	118 (85.5)	31 (81.6)	38 (84.4)	187 (84.6)
ค่าสาธารณูปโภค (น้ำ ไฟ โทรศัพท์ ฯลฯ)	135 (97.8)	33 (86.8)	45 (100.0)	213 (96.4)
ค่าผ่อนบ้านและรถ	41 (29.7)	12 (31.6)	16 (35.6)	69 (31.2)
ค่าเลี้ยงดูและการศึกษาของบุตร	76 (55.1)	17 (44.7)	27 (60.0)	120 (54.3)
ค่าเช่าที่ดิน	42 (30.4)	17 (44.7)	33 (73.3)	92 (41.6)
การท่องเที่ยวและค่าใช้จ่ายเพื่อความบันเทิง	50 (36.2)	4 (10.5)	7 (15.6)	61 (27.5)

4.2.3 การออมและการทำประกันสุขภาพ ชีวิต และทรัพย์สิน

เกษตรกรชาวไร่อ้อยในภาพรวมส่วนใหญ่ร้อยละ 79.3 มีการออมเงินจากการทำงาน โดยเกษตรกรทั้งสามจังหวัดไม่มีความแตกต่างกันมากนักในประเด็นนี้ดังแสดงในตารางที่ 4.17

ตารางที่ 4.17 จำนวนและร้อยละของการออมเงินของเกษตรกร

การออมของเกษตรกรไร้อ้อย	จังหวัด			ภาพรวม (n=222)
	นครสวรรค์ (n=138)	กำแพงเพชร (n=37)	สุโขทัย (n=47)	
เกษตรกรมีการออมเงินจากการ ทำงาน	111 (80.4)	28 (75.7)	37 (78.7)	176 (79.3)

จากการศึกษาเบื้องต้นพบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่มีความถี่ในการออมเงินไม่เกินสองครั้งต่อปี คิดเป็นภาพรวมประมาณร้อยละ 60.4 โดยมีค่าเฉลี่ยเงินออมประมาณร้อยละ 10 ของรายได้ที่หามาได้ ดังแสดงในตารางที่ 4.18

ตารางที่ 4.18 จำนวนและร้อยละของความถี่ในการออมและสัดส่วนรายได้ที่ออมของเกษตรกร

การออมของเกษตรกรไร้อ้อย	จังหวัด			ภาพรวม (n=154)
	นครสวรรค์ (n=94)	กำแพงเพชร (n=23)	สุโขทัย (n=37)	
ความถี่ในการออม				
- มีการออมไม่เกิน 2 ครั้งต่อปี	59 (62.8)	15 (65.2)	19 (51.3)	93 (60.4)
- มีการออมเกิน 2 ครั้งต่อปี	26 (27.7)	1 (4.3)	17 (45.9)	44 (28.6)
การออมคิดเป็นร้อยละของรายได้ (Median)	10	10	10	10

อย่างไรก็ดี การพฤติกรรมการออมเงินของชาวไร้อ้อยนั้นกว่าร้อยละ 43.9 จะมีรูปแบบการออมเงินที่ไม่แน่นอนและขาดความสม่ำเสมอ โดยพบว่าเป็นการออมเงินเมื่อมีโอกาส ไม่ได้กำหนดแผนการออมเงินที่ชัดเจน ในขณะที่อีกกลุ่มหนึ่งจะมีการออมเมื่อเหลือจากค่าใช้จ่าย หลังจากที่ได้หักค่าใช้จ่ายทั้งในส่วนของค่าใช้จ่ายภายในครัวเรือนและค่าใช้จ่ายในการทำไร้อ้อย ค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นเป็นค่าใช้จ่ายที่เป็นกิจวัตรตามจังหวะการดำเนินชีวิต คิดเป็นร้อยละ 26.5 และจะพบว่าเกษตรกรเพียงประมาณหนึ่งในสาม หรือร้อยละ 29.6 เท่านั้นที่มีการจัดสรรเงินออมก่อนการใช้จ่าย ดังแสดงในตารางที่ 4.19

ตารางที่ 4.19 จำนวนและร้อยละของการจัดสรรเงินออมของเกษตรกร

ลักษณะของการออม	จังหวัด			ภาพรวม (n=196)
	นครสวรรค์ (n=122)	กำแพงเพชร (n=34)	สุโขทัย (n=40)	
- จัดสรรเงินออมก่อนการใช้จ่าย	36 (29.5)	7 (20.6)	15 (37.5)	58 (29.6)
- จัดสรรเงินออมเมื่อเหลือจากการใช้จ่าย	35 (28.7)	8 (23.5)	9 (22.5)	52 (26.5)
- ออมเมื่อมีโอกาส ไม่ได้กำหนดตายตัว	51 (41.8)	19 (55.9)	16 (40)	86 (43.9)

จากการสัมภาษณ์พบว่า เกษตรกรรายย่อยส่วนใหญ่มีความคิดเห็นเกี่ยวกับลักษณะการออมในทิศทางเดียวกับผลที่ได้จากการสำรวจนี้ โดยเกษตรกรกล่าวว่า การออมจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อ “เมื่อมีโอกาสนะครับ ถ้าไม่มีก็ต้องเบิกมาใช้อีก ถ้ามีก็ต้องเอาไปคืนอีก” หรือ “ก็มีค่าฌาปนกิจ ที่ให้ออมไว้ 10 ปีจะได้คืน แต่พวกสมุดธนาคารไม่มี ก็ทำไปกินไป” ในขณะที่จากการสัมภาษณ์พบว่าเกษตรกรรายกลางและรายใหญ่บางรายจะมีระบบการวางแผนออมเงินที่มีความชัดเจนกว่า ดังจะเห็นได้จากความคิดเห็นของเกษตรกรรายหนึ่งที่กล่าวถึงระบบการออมเงินของตนว่า “ก็มีครับ จากเงินเหลือ ออมทุกเดือน มีมากเก็บมาก มีน้อยเก็บน้อย เดือนละ 1,500 บาท”

ข้อมูลข้างต้นทำให้พบว่า เกษตรกรไม่มีการวางแผนเพื่อจัดสรรค่าใช้จ่ายล่วงหน้า เกษตรกรส่วนใหญ่ยังขาดความรู้พื้นฐานในการวางแผนการเงินส่วนบุคคล และความรู้ในการบริหารจัดการบัญชีครัวเรือนทำให้ไม่สามารถวางแผนทางการเงิน และสะสมเงินออกเพื่อขยับฐานะทางการเงินของตนได้ เป็นการทำงานวนเวียนเดิมที่ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงหรือปรับตัวไปตามสภาพเศรษฐกิจและโอกาสทางสังคมได้

สำหรับการทำประกันสุขภาพ ชีวิต และทรัพย์สินนั้น เกษตรกรมีความคิดเห็นในเชิงบวกต่อการทำประกัน โดยจะให้ความสำคัญมากขึ้นกับการทำประกันเมื่อมีเงินเหลือพอหลังจากการหักค่าใช้จ่าย จากการสำรวจพบว่า เกษตรกรกว่าร้อยละ 89.1 มีการทำประกันชีวิตและทรัพย์สิน ดังแสดงในตารางที่ 4.20 โดยเกษตรกรให้ความเห็นว่าการทำประกันเป็นการลดความเสี่ยงในอนาคตให้กับตนเองและสมาชิกครัวเรือนในอนาคต ดังเช่นความคิดเห็นของเกษตรกรรายหนึ่งได้กล่าวไว้ว่า “ดีนะ ประกันชีวิต ถ้ามีเงินต้องทำ ครั้งแรกคือทำให้ลูก ตอนลูกยังเล็กๆ เพราะว่าการทำประกันชีวิต ก็ช่วยได้เยอะ เวลาเจ็บไข้ไม่สบาย ทุกวันนี้ก็ทำให้กับตัวเอง” หรือความคิดเห็นที่สอดคล้องกันของเกษตรกรอีกท่านหนึ่งก็กล่าวว่า “...ลูกไม่ต้องเดือดร้อนเวลาเราเสียชีวิต”

ตารางที่ 4.20 จำนวนและร้อยละของการทำประกันชีวิตและทรัพย์สินของเกษตรกร

ลักษณะของการออม	จังหวัด			ภาพรวม (n=230)
	นครสวรรค์ (n=143)	กำแพงเพชร (n=39)	สุโขทัย (n=48)	
เกษตรกรมีการทำประกันชีวิตและทรัพย์สิน	125 (87.4)	34 (87.2)	46 (95.8)	205 (89.1)

4.2.4 ภาวะหนี้สิน

เกษตรกรร้อยละส่วนใหญ่กว่าร้อยละ 78.2 มีหนี้สินค้างชำระ โดยมีหนี้สินค้างชำระเฉลี่ยอยู่ที่ประมาณ 200,000 บาท และเมื่อพิจารณารายจังหวัดจะพบว่า เกษตรกรในจังหวัดนครสวรรค์ มีจำนวนเกษตรกรที่มีหนี้และปริมาณหนี้ต่อหัวเฉลี่ยน้อยกว่าเกษตรกรในอีกสองจังหวัด คิดเป็นร้อยละ 72.4 โดยมีหนี้สินค้างชำระเฉลี่ยอยู่ที่ประมาณ 165,000 บาท ดังแสดงในตารางที่ 4.21

ตารางที่ 4.21 จำนวนและร้อยละของเกษตรกรร้อยละที่มีหนี้สินค้างชำระ

การมีหนี้สินค้างชำระของเกษตรกร	จังหวัด			ภาพรวม (n=230)
	นครสวรรค์ (n=134)	กำแพงเพชร (n=38)	สุโขทัย (n=48)	
เกษตรกรร้อยละที่มีหนี้สินค้างชำระ	97 (72.4)	31 (81.6)	44 (91.7)	172 (78.2)
ปริมาณหนี้สินค้างชำระเฉลี่ย (Median)	165,000	300,000	300,000	200,000

ลักษณะของหนี้สินของเกษตรกรจำนวนกว่าร้อยละ 83.9 เป็นหนี้สินเพื่อใช้ในการลงทุนในกิจกรรมการทำไร่ไถ่เป็นหลัก เพื่อใช้ในการกิจกรรมการปลูก บำรุงรักษา และเก็บเกี่ยวอ้อย ดังแสดงในตารางที่ 4.22

ตารางที่ 4.22 จำนวนและร้อยละของความเกี่ยวข้องของหนี้สินกับการทำไร่ไถ่

ประเภทหนี้สินของเกษตรกร	จังหวัด			ภาพรวม (n=205)
	นครสวรรค์ (n=121)	กำแพงเพชร (n=38)	สุโขทัย (n=46)	
หนี้สินมีความเกี่ยวข้องกับการทำไร่ไถ่	98 (81.0)	31 (81.6)	43 (93.5)	172 (83.9)

ประเภทของหนี้สินของเกษตรกรแบ่งออกเป็นเป็นหนี้ระยะสั้น ที่สามารถชำระได้หมด เมื่อผลผลิตถูกตัดขายให้กับโรงงาน คิดเป็นร้อยละ 43 โดยเป็นการกู้จาก ธกส. และ โรงงาน ที่เกษตรกรสังกัดอยู่ รวมไปถึงหนี้สินระยะยาว ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 74.6 ของจำนวนเกษตรกรทั้งหมด สำหรับการลงทุนเพื่อขยายพื้นที่การผลิต และอุปกรณ์ โดยการกู้เงินระยะยาวกับ ธกส. “โดยจะเอาเงินไปซื้อที่ไว้เยอะๆ เพื่อสร้างความมั่นคงให้กับครอบครัว” ในขณะที่เกษตรกรขนาดกลางและรายใหญ่บางรายหันมาลงทุนในอุปกรณ์การเกษตร และพาหนะในการขนส่ง เช่น รถเก๋ง รถจักรยานยนต์ เป็นต้น โดยเกษตรกรรายหนึ่งให้ความคิดเห็นที่น่าสนใจว่า “พูดกันตามตรงเลยนะ ว่าคนที่ทำไร่รายได้จะไม่เหลือเท่าไรหรอก แต่เราก็ต้องพลิกแพลง ...พวกรถบรรทุก และรับจ้างตัดอ้อย ที่อยู่ได้คือ อาชีพรับจ้างพวกนี้” ดังแสดงในตารางที่ 4.23

ตารางที่ 4.23 จำนวนและร้อยละของประเภทหนี้สินของเกษตรกร

ประเภทหนี้สินของ เกษตรกร	จังหวัด			ภาพรวม (n=193)
	นครสวรรค์ (n=113)	กำแพงเพชร (n=35)	สุโขทัย (n=45)	
เงินกู้ในระบบระยะสั้น	41 (36.3)	13 (37.1)	29** (64.4)	83 (43.0)
เงินกู้ในระบบระยะยาว	93** (82.3)	27** (77.1)	24** (53.3)	144** (74.6)
เงินกู้นอกระบบ	0 (0.0)	0 (0.0)	1 (2.2)	1 (0.5)
บัตรเครดิต	2 (1.8)	0 (0.0)	1 (2.2)	3 (1.6)

จากการสัมภาษณ์พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่มีความมั่นใจในความสามารถชำระหนี้สินได้ตามกำหนดเวลา โดยเกษตรกรให้เหตุผลว่า เงินกู้ส่วนใหญ่นำมาใช้ในกิจการไร่อ้อย เมื่ออ้อยสามารถตัดขายได้ ตนก็จะมีเงินเพื่อนำมาชำระหนี้ และนำไปใช้จ่ายต่อไป และเมื่อถามต่อถึงสภาวะจิตใจหรือความกังวลใจในการะหนี้สิน พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่มีความกังวลใจต่อหนี้สินเหล่านี้ “ชำระหนี้ได้ 100 % (ถ้าน้ำไม่แล้ง ฝนฟ้าไม่แล้ง)” ในขณะที่เกษตรกรอีกท่านหนึ่งจากจังหวัดสุโขทัยกล่าวว่า “...ก็ชำระทุกปีน่าจะ 100% ทุกปีก็ไม่มีติดค้าง โรงงานไม่ให้ติดค้าง ถึงปีเราก็จ้างเสร็จ ขึ้นปีใหม่เราก็ลงทุนใหม่ กู้เค้าต่ออีก” ในขณะที่เกษตรกรรายหนึ่งกล่าวว่า “มาก เพราะส่งทุกปี กู้ คั้น และยืมมาใหม่” ซึ่งเมื่อพิจารณาในจุดนี้พบว่าเกษตรกรมีความคุ้นชินกับการยืมเงินในอนาคตมาใช้ มีความมั่นใจในศักยภาพการทำรายได้จากการทำไร่อ้อยของตนในระดับที่สูง โดยเกษตรกรส่วนใหญ่ให้ความเห็นตรงกันว่าความเสี่ยงเพียงอย่างเดียวที่จะทำให้รายได้ของตนไม่สามารถทำได้ตามเป้าหมายที่วางเอาไว้คือ สภาวะน้ำแล้ง สภาพดินฟ้าอากาศ ซึ่งจะส่งผลโดยตรงต่อปริมาณผลผลิตที่เกิดขึ้น

ตารางที่ 4.24 ความมั่นใจในความสามารถชำระหนี้ของเกษตรกร

หนี้สิน		จังหวัด			ภาพรวม (n=203)
		นครสวรรค์ (n=120)	กำแพงเพชร (n=38)	สุโขทัย (n=45)	
ความมั่นใจในเกษตรกร	ค่าเฉลี่ย	3.97	4.08	4.16	4.03
ความสามารถชำระหนี้สินได้ตามเวลาที่กำหนด	S.D.	.89	.82	.82	.86
	ความหมาย	มาก	มาก	มาก	มาก

อย่างไรก็ดีพบว่าในปีที่ผ่านมาเกษตรกรรายย่อยส่วนใหญ่จะติดหนี้ต่อแหล่งเงินทุนของตน เนื่องจากประสบปัญหาสภาวะภัยแล้งเกิดขึ้น โดยในปีนี้เกษตรกรส่วนใหญ่คาดการณ์ว่าจะมีปริมาณผลผลิตมากกว่าปีที่แล้ว ซึ่งน่าจะทำให้สามารถชำระหนี้ของปีที่ผ่านมา และมีเงินทุนหมุนเวียนเหลือเพื่อการเพาะปลูกในปีต่อไปได้

4.2.5 สถานะทางการเงินของเกษตรกร

เกษตรกรในภาพรวมมีความคิดเห็นต่อสถานะการเงินของตนอยู่ในเกณฑ์ปานกลาง มีรายรับสูงกว่ารายจ่าย คิดเป็นร้อยละ 67.8 ทรัพย์สินส่วนใหญ่ที่มีจะประกอบไปด้วย ที่อยู่อาศัย พาหนะ ที่ดินทำกิน เครื่องมือและอุปกรณ์การเกษตร พาหนะประจำบ้าน เช่น รถกระบะ และรถจักรยานยนต์ เป็นต้น โดยการที่ จะมีทรัพย์สินมากน้อยนั้นขึ้นอยู่กับความสามารถในการหารายได้และความจำเป็นของเกษตรกรแต่ละราย อย่างไรก็ตามพบว่าประเด็นที่น่าสนใจคือปริมาณเงินสดในมือ และสภาพความคล่องตัวของเกษตรกรอยู่ในเกณฑ์ที่ต่ำ โดยมีปริมาณเงินทุนสำรองที่มีอยู่ไม่มากนัก เพียงพอสำหรับการใช้ชีวิตอยู่โดยไม่มีรายได้

ตารางที่ 4.25 จำนวนและร้อยละของสถานะทางการเงินเรื่องผลต่างระหว่างรายรับกับรายจ่าย

สถานะทางการเงิน		จังหวัด			ภาพรวม (n=230)
		นครสวรรค์ (n=142)	กำแพงเพชร (n=37)	สุโขทัย (n=48)	
มีรายรับมากกว่ารายจ่าย	ใช่	105** (73.9)	27** (73.0)	22 (45.8)	154** (67.8)
	ไม่ใช่	35 (24.6)	9 (24.3)	24** (50.0)	68 (30.0)
	พอๆ กัน	2 (1.4)	1 (2.7)	2 (4.2)	5 (2.2)

จากการสำรวจพบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่เกินกว่ากึ่งหนึ่ง หรือคิดเป็นร้อยละ 56.8 มีเงินสำรองฉุกเฉินเพื่อใช้จ่ายไม่เกิน 6 เดือน หรืออาจจะน้อยกว่านั้น ดังคำกล่าวของเกษตรกรท่านหนึ่ง เมื่อพูดถึงการขาดรายได้ว่า “อยู่ไม่ได้เลย ถ้าไม่มีงานไม่ทำงานก็ไม่มีเงินมาใช้ต่อตายไม่มีเงินสำรอง” หรือ “มันก็ไม่มีเลย ก็ได้สักประมาณ 2 เดือนมั้ง บังเอิญแฟนได้เงินเป็นผู้ช่วย” ในขณะที่เกษตรกรอีกท่านกล่าวในทำนองเดียวกันว่า “ประมาณ หนึ่งเดือนก็จะแยแล้วมั้ง” ซึ่งจากข้อมูลเบื้องต้นทำให้เห็นได้ว่า สถานะทางการเงินของเกษตรกรนั้นอยู่ในเกณฑ์ที่มีความเสี่ยง ในขณะที่ตัวเกษตรกรเองนั้นยังขาดความรู้ความเข้าใจในการบริหารจัดการความเสี่ยงในการดำเนินชีวิต ซึ่งเกษตรกรควรที่จะนำเอาปัจจัยความเสี่ยงทั้งภายในและภายนอก อาทิ เช่น เศรษฐกิจ สภาพดินฟ้าอากาศ มาใช้เพื่อประกอบการพิจารณาการวางแผนการเงินภายในครัวเรือน เพื่อให้ความมั่นคงทางการเงินเพิ่มสูงขึ้น ทั้งนี้ความสามารถในการเข้าถึงข้อมูลและความสามารถในการวิเคราะห์ข้อมูลที่มีเพื่อให้เกิดประโยชน์นั้นเป็นสิ่งจำเป็นต่อการยกระดับสถานะทางการเงินของเกษตรกรอย่างยั่งยืน

ตารางที่ 4.26 จำนวนและร้อยละของสถานะทางการเงินเรื่องเงินสำรองฉุกเฉิน

สถานะทางการเงิน		จังหวัด			ภาพรวม (n=222)
		นครสวรรค์ (n=139)	กำแพงเพชร (n=35)	สุโขทัย (n=48)	
เงินสำรองฉุกเฉินเพื่อดำรงชีวิตโดยปราศจากรายได้	ไม่มีเงินเก็บ	1 (0.7)	1 (2.9)	3 (6.3)	5 (2.3)
	ไม่เกิน 3 เดือน	26 (18.7)	10 (28.6)	21** (43.8)	57 (25.7)
	3-6 เดือน	44 (31.7)	10 (28.6)	10 (20.8)	64 (28.8)
	มากกว่า 6 เดือน	68** (48.9)	14** (40.0)	14 (29.2)	96** (43.2)

4.2.6 ทุนทางกายภาพและความสามารถในการใช้ชีวิต

ในภาพรวมเกษตรกรส่วนใหญ่มีความคิดเห็นต่อทุนทางกายภาพและความสามารถในการดำรงชีวิตอยู่ในระดับดีในด้านความสามารถในการเข้าถึงบริการสาธารณะและสิ่งอำนวยความสะดวก ความสามารถในการใช้ระบบสื่อสารโทรคมนาคม ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน และภูมิทัศน์และสุนทรียภาพของชุมชนที่อยู่อาศัย อย่างไรก็ตามพบว่า ความครอบคลุมของพื้นที่การให้บริการอินเทอร์เน็ต ในทั้งภาพรวมและรายจังหวัดมีระดับความพึงพอใจอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งเป็นประเด็นที่น่าสนใจ เนื่องจากประสิทธิภาพการให้บริการอินเทอร์เน็ตและการเข้าถึงนั้นเป็นปัจจัยสำคัญหนึ่งในการพัฒนาเกษตรกรสู่ SMART FARMER และมีความจำเป็นต่อการสื่อสาร เรียนรู้ และแลกเปลี่ยนข้อมูลของเกษตรกรสำหรับโลกในอนาคตที่จะช่วยในการลดต้นทุนและเวลาการดำเนินงาน ยกกระดับประสิทธิภาพของกระบวนการเพื่อเพิ่ม

ผลผลิต มุมมองดังกล่าวของเกษตรกรชาวไร่อ้อยจึงสะท้อนให้เห็นถึงการขาดพร้อมในระดับโครงสร้างพื้นฐาน เพื่อสนับสนุนการพัฒนาอย่างยั่งยืนในอนาคตของเกษตรกรไทย ที่จำเป็นต้องเร่งมือในการพัฒนาแก้ไข

สรุปในภาพรวมจากการศึกษาพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่มีที่อยู่หรือที่ทำกินเป็นของตนเองซึ่งสามารถใช้พื้นที่ดังกล่าวในการสร้างผลผลิตเพื่อหาเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้ สภาพแวดล้อมโดยรอบของถิ่นที่อยู่อาศัยอยู่ในเกณฑ์ที่ดี ยังไม่พบปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อความสามารถในการดำเนินชีวิตไม่ว่าจะเป็น การเข้าถึงบริการสาธารณะและสิ่งอำนวยความสะดวก ความสามารถในการใช้ระบบสื่อสารโทรคมนาคม ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน และภูมิทัศน์และสุนทรียภาพของชุมชนที่อยู่อาศัย ยกเว้นในส่วนของการครอบคลุมของพื้นที่การให้บริการอินเทอร์เน็ตที่เกษตรกรมีระดับความพึงพอใจอยู่ในระดับปานกลาง สะท้อนให้เห็นว่าความพร้อมในระดับโครงสร้างพื้นฐานของพื้นที่ที่ทำการสำรวจ ที่อาจจะกลายเป็นจุดอ่อนสำหรับการพัฒนาการเกษตรของไทยในอนาคตได้

ตารางที่ 4.27 ความคิดเห็นของเกษตรกรไร่อ้อยที่มีต่อทุนทางกายภาพและความสามารถในการดำรงชีวิต

ทุนทางกายภาพและความสามารถในการดำรงชีวิต		จังหวัด			ภาพรวม (n=228)
		นครสวรรค์ (n=142)	กำแพงเพชร (n=38)	สุโขทัย (n=48)	
ความสามารถในการเข้าถึงบริการสาธารณะและสิ่งอำนวยความสะดวก	ค่าเฉลี่ย	3.61	3.66	3.77	3.65
	S.D.	.67	.78	.78	.71
	ความหมาย	ดี	ดี	ดี	ดี
ความสามารถในการใช้ระบบสื่อสารโทรคมนาคม	ค่าเฉลี่ย	3.49	3.71	3.83	3.60
	S.D.	.74	.77	.86	.78
	ความหมาย	ปานกลาง	ดี	ดี	ดี
ความครอบคลุมของพื้นที่การให้บริการอินเทอร์เน็ต	ค่าเฉลี่ย	3.14	3.46	3.42	3.25
	S.D.	.89	.90	.99	.92
	ความหมาย	ปานกลาง	ปานกลาง	ปานกลาง	ปานกลาง
ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน	ค่าเฉลี่ย	3.63	4.08	3.94	3.77
	S.D.	.69	.63	.78	.72
	ความหมาย	ดี	ดี	ดี	ดี
ภูมิทัศน์และสุนทรียภาพของชุมชนที่อยู่อาศัย	ค่าเฉลี่ย	3.80	4.11	3.98	3.89
	S.D.	.69	.76	.44	.67
	ความหมาย	ดี	ดี	ดี	ดี

รายได้ตลอดปีของเกษตรกรชาวไร่อ้อยขึ้นอยู่กับปริมาณผลผลิตอ้อยเป็นหลัก หากปีใดไม่ประสบกับสภาวะภัยแล้ง ปริมาณผลผลิตจะอยู่ในเกณฑ์ที่ดี โดยเฉลี่ยที่ประมาณ 10-12 ตันต่อไร่ ซึ่งถือว่ารายรับค่อนข้างมีความแน่นอนคาดการณ์ได้ อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าเกษตรกรจะดูเหมือนว่ามีรายรับมากกว่ารายจ่าย แต่เงินส่วนต่างที่เกิดขึ้นก็เพียงพอแค่เพียงเป็นเงินที่จะใช้ในการปลูกอ้อยในรอบปีต่อไปเท่านั้น ในบางช่วงเวลาที่ได้รับผลกระทบจากปัจจัยเสี่ยงภายนอกเช่น ภัยแล้ง น้ำท่วม โรคระบาดจึงส่งผลทำให้เงินสะสมที่มีอยู่ไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายเพื่อป้องกัน หรือรับมือกับปัญหาที่เกิดขึ้น ก่อให้เกิดภาระหนี้สินระยะสั้น นอกจากนี้ ในระหว่างฤดูกาลปลูกอ้อย เกษตรกรยังจำเป็นต้องบำรุงรักษาอ้อยเพื่อให้มีผลผลิตเป็นไปตามเป้าหมาย เกษตรกรบางส่วนจำเป็นต้องกู้เงินจากโรงงานเพื่อนำไปใช้ในการซื้อปัจจัยการผลิต เช่น ปุ๋ย และยากำจัดศัตรูพืช สำหรับบำรุงรักษาไร่อ้อยระหว่างรอการเก็บเกี่ยว ในขณะที่หนี้สินของเกษตรกรขนาดกลางและใหญ่ จะเป็นเงินกู้ระยะยาว จาก ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) เพื่อใช้ในการลงทุนในที่ดิน เครื่องจักรและอุปกรณ์การเกษตร เป็นต้น สะท้อนให้เห็นถึงความสามารถในการวางแผนทางการเงินที่มีประสิทธิภาพของเกษตรกรรายกลางและรายใหญ่ที่สูงกว่าเกษตรกรรายย่อย อย่างไรก็ตาม การออมเงินของเกษตรกรส่วนใหญ่เป็นการออมเงินเมื่อมีโอกาส ไม่ได้กำหนดตายตัว ขาดความสม่ำเสมอ หรือเป็นการออมหลังจากหักค่าใช้จ่าย ไม่มีแผนการออมเงินที่ชัดเจน ทำให้ขาดเงินทุนสำรองไว้ในเวลาฉุกเฉิน เป็นความเสี่ยงต่อการประสบปัญหาการขาดสภาพคล่องภายในครัวเรือนในระยะยาวได้ เมื่อปริมาณผลผลิตอ้อยไม่เป็นไปตามเป้าหมายที่วางไว้หลายปีติดต่อกัน เกษตรกรส่วนใหญ่ยังขาดองค์ความรู้ในเรื่องการวางแผนการเงินควบคู่กับบริหารจัดการความเสี่ยง ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการยกระดับฐานะทางเศรษฐกิจของเกษตรกรสู่ระดับที่สูงขึ้นต่อไป

4.3 วิธีชีวิตทางสิ่งแวดล้อมของเกษตรกรชาวไร่อ้อยในภาคเหนือตอนล่าง

มิติสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของเกษตรกรชาวไร่อ้อยจะเกี่ยวข้องกับปัจจัยแวดล้อมที่ใช้ในการปลูกอ้อย ได้แก่ ที่ดิน แหล่งน้ำ สภาพภูมิอากาศ เทคโนโลยีการปลูก เครื่องจักร ในการศึกษาครั้งนี้ได้เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างเกษตรกรไร่อ้อยในพื้นที่ 3 จังหวัด โดยใช้แบบสอบถามและการสัมภาษณ์ แบ่งประเด็นคำถามใน 4 ประเด็น คือ การเข้าถึงทรัพยากรสิ่งแวดล้อม (สภาพพื้นที่ น้ำ และภูมิอากาศ) การใช้ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม (การรักษา-ป้องกัน/ทำลาย-สร้างมลพิษ) ความเสี่ยงจากสิ่งแวดล้อม/ความแปรปรวนในสภาพภูมิอากาศ (ปริมาณน้ำฝน ปริมาณน้ำในเขตชลประทาน อุณหภูมิ ความชื้นสัมพัทธ์ในอากาศ) และการปรับตัวต่อสภาพแวดล้อม (สภาพพื้นที่ น้ำ และภูมิอากาศ) โดยมีผลการศึกษาในแต่ละประเด็นดังนี้

4.3.1 สถิติพื้นที่ปลูกอ้อยและค่าเฉลี่ยผลผลิต

จากการดำเนินงานของสำนักงานคณะกรรมการอ้อยและน้ำตาล (สอน.) พบว่าพื้นที่ปลูกอ้อยปีการผลิต 2558/59 ในพื้นที่ศึกษาทั้ง 3 จังหวัด ได้แก่ นครสวรรค์ กำแพงเพชร และสุโขทัย มีพื้นที่เพาะปลูกอ้อย 739,598 ไร่ 736,884 ไร่ และ 297,308 ไร่ ตามลำดับ ดังแสดงในตารางที่ 4.28 ทั้งนี้ พื้นที่ปลูกอ้อยเพิ่มขึ้นจากปีการผลิต 2557/58 เนื่องจากรัฐบาลผลักดันนโยบายบริหารพื้นที่เกษตรกรรมของพืช (Zoning) โดยเปลี่ยนพื้นที่ปลูกข้าวที่อยู่ในพื้นที่ไม่เหมาะสมไปสู่การปลูกอ้อยโรงงาน มันสำปะหลัง ปาล์มน้ำมัน และข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ โดยจังหวัดนครสวรรค์ และ กำแพงเพชรมีการเปลี่ยนแปลงพื้นที่เพาะปลูกจากเดิมที่เป็นนา

ข้าว มันสำปะหลัง และข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ มาปลูกอ้อย จึงทำให้พื้นที่ปลูกอ้อยเพิ่มสูงขึ้น ดังแสดงในภาพที่ 4.1 โดยเมื่อพิจารณาปริมาณผลผลิตของจังหวัดที่เป็นพื้นที่ศึกษา จังหวัดกำแพงเพชรเป็นจังหวัดที่มีผลผลิตเฉลี่ยสูงสุด คือ 9.56 ตันต่อไร่ รองลงมาได้แก่จังหวัดสุโขทัย 9.15 ตันต่อไร่ และจังหวัดนครสวรรค์ 8.81 ตันต่อไร่ ผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ที่ต่างกันมาจากการเข้าถึงทรัพยากรสิ่งแวดล้อมที่ไม่เท่าเทียมกัน โดยเฉพาะทรัพยากรที่ดิน ทรัพยากรน้ำ คุณภาพท่อนพันธุ์ และการเข้าถึงเทคโนโลยีการปลูก หากมีต้นทุนการผลิตที่ดีแล้วย่อมส่งผลให้ผลผลิตอ้อยสูงขึ้นด้วย นอกจากนี้แล้ว ภายใต้สถานการณ์ความแปรปรวนของสภาพลมฟ้าอากาศ ส่งผลอย่างมากต่อปริมาณน้ำฝนที่ตกไม่สม่ำเสมอซึ่งมีผลโดยตรงต่อผลผลิตอ้อยในพื้นที่ศึกษา

ตารางที่ 4.28 พื้นที่เพาะปลูกและผลผลิตอ้อย ปีการผลิต 2558/2559

จังหวัด	พื้นที่ปลูกอ้อย (ไร่)	ปริมาณอ้อย ทั้งหมด (ตัน)	พื้นที่อ้อยส่ง โรงงาน (ไร่)	ปริมาณอ้อยส่ง เข้าหีบ (ตัน)	ผลผลิตเฉลี่ย (ตัน/ไร่)
แพร่	2,891	25,788	2,799	24,965	8.92
อุตรดิตถ์	107,475	956,528	104,165	927,066	8.90
สุโขทัย	297,308	2,720,368	284,881	2,606,657	9.15
ตาก	12,112	107,312	11,589	102,676	8.86
กำแพงเพชร	736,884	7,044,611	713,451	6,820,592	9.56
นครสวรรค์	739,598	6,515,858	709,053	6,246,753	8.81
พิษณุโลก	136,845	1,219,289	131,262	1,169,542	8.91
พิจิตร	71,592	708,045	68,664	679,086	9.89
เพชรบูรณ์	433,131	3,941,492	418,318	3,806,693	9.10

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการอ้อยและน้ำตาล (สอน.)

4.3.2 การเข้าถึงและการใช้ทรัพยากรที่ดินของเกษตรกรชาวไร่อ้อย

จากการสุ่มตัวอย่างเพื่อสอบถามข้อมูลการเข้าถึงและการใช้ทรัพยากรเพื่อการปลูกอ้อยของเกษตรกรชาวไร่อ้อย โดยถูกไร่อ้อยของโรงงานน้ำตาลเกษตรไทยอินเตอร์ โรงงานน้ำตาลนครเพชร และโรงงานน้ำตาลไทยเอกลักษณ์ จำนวน 11,562 ราย จัดเป็นเกษตรกรขนาดเล็ก (พื้นที่ปลูกน้อยกว่า 59 ไร่) จำนวน 6,642 ราย เกษตรกรขนาดกลาง (พื้นที่ปลูกระหว่าง 60 – 199 ไร่) และเกษตรกรรายใหญ่ (พื้นที่ปลูกมากกว่า 199 ไร่) คิดเป็นร้อยละ 69.01 22.97 และ 8.02 ตามลำดับ จากการสุ่มตัวอย่างแยกตามขนาดของพื้นที่ปลูกจำนวน 231 ตัวอย่าง (มีแบบสอบถามตอบไม่ครบถ้วนจำนวน 6 ชุด ดังนั้นจึงมีกลุ่มตัวอย่างเพียง 225 ชุด) แยกเป็นเกษตรกรขนาดเล็กจำนวน 153 ตัวอย่าง ขนาดกลางจำนวน 58 ตัวอย่าง และขนาดใหญ่จำนวน 20 ตัวอย่าง คิดเป็นร้อยละ 66.23 25.11 และ 8.66 ตามลำดับ เมื่อพิจารณาการเข้าถึงทรัพยากรที่ดินในด้านการมสิทธิ์ในที่ดิน พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีทั้งกลุ่มที่มีที่ดินเป็นของตนเองทั้งหมด กลุ่มที่มีที่ดินเป็นของตนเองบางส่วนและเช่าที่ดินอีกบางส่วน และกลุ่มเกษตรกรที่เช่าที่ดินเพาะปลูกอ้อยทั้งหมด ทั้งนี้กลุ่มที่เช่าที่ดินเพื่อเพาะปลูกทั้งหมดเป็นเกษตรกรขนาดเล็กซึ่งมีเงินทุนต่ำ และอาชีพหลักของกลุ่มตัวอย่างเกษตรกรรายเล็กไม่ใช่เกษตรกรไร่อ้อย

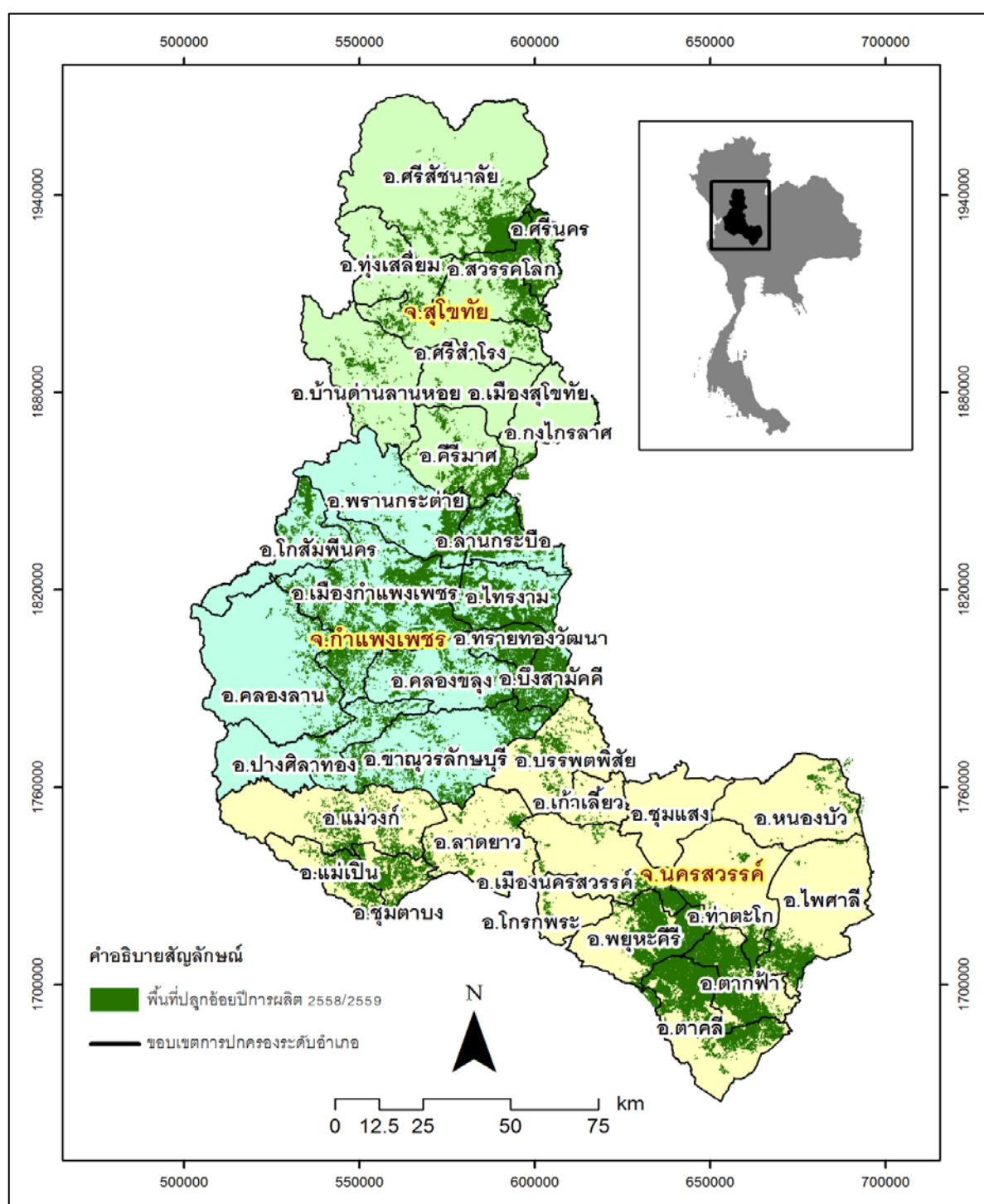
ปัจจุบันเกษตรกรหันมาปลูกอ้อยเพิ่มมากขึ้นเนื่องจากเป็นพืชเศรษฐกิจที่มีการประกันราคาซื้อขาย ส่งผลให้ที่ดินที่มีความเหมาะสมในการเพาะปลูกอ้อยเป็นที่ต้องการอย่างมาก จากภาพที่ 4.2 จะพบว่า ไร่อ้อย ส่วนใหญ่ปลูกที่ระดับความสูง 20-50 เมตร และ 50-100 เมตร และมีพื้นที่บางส่วนปลูกที่ระดับความสูง 100-200 เมตร อย่างไรก็ตาม ในช่วง 2-3 ปีที่ผ่านมา พื้นที่นาข้าวในที่ลุ่มที่มีน้ำท่วมขังถูกเปลี่ยนมาใช้ปลูกอ้อย ซึ่งมีความเสี่ยงที่อ้อยจะถูกน้ำท่วมขัง และผลผลิตลดลง โดยเฉพาะในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งพบว่า มีกลุ่มตัวอย่างจำนวน 29 ตัวอย่าง มีการปลูกอ้อยในที่ลุ่มที่เคยทำนามาก่อน

เมื่อสอบถามกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับลักษณะทางกายภาพ พบว่า พื้นที่ปลูกอ้อยมีทั้งที่เป็นพื้นที่ลุ่มและพื้นที่ดอน โดยกลุ่มตัวอย่างร้อยละ 62.30 ในจังหวัดนครสวรรค์มีพื้นที่ปลูกอ้อยที่เป็นทั้งที่ลุ่มและที่ดอน ในส่วนของปัญหาที่ดินที่มีผลต่อผลผลิตอ้อยได้สอบถามกลุ่มตัวอย่าง พบว่า ร้อยละ 35.6 ของกลุ่มตัวอย่าง ประสบกับปัญหาที่ดินเป็นแอ่งกระทะ ซึ่งจะทำให้เกิดน้ำขังและการไหลสะสมของธาตุอาหารจากปุ๋ย ร้อยละ 82.22 ของกลุ่มตัวอย่างประสบกับปัญหาความอุดมสมบูรณ์ของดินในระดับปานกลาง อันเนื่องมาจากการปลูกพืชเชิงเดี่ยว ร้อยละ 28.89 ของกลุ่มตัวอย่างประสบปัญหาท่อนหินปูนซึ่งจะส่งผลต่อระบบรากของอ้อย ร้อยละ 32.0 ของกลุ่มตัวอย่างประสบปัญหาดินดาน ซึ่งเกิดจากการใช้เครื่องจักรขนาดใหญ่ในกระบวนการปลูกอย่างต่อเนื่อง ร้อยละ 40.0 ของกลุ่มตัวอย่างประสบปัญหาน้ำท่วมขัง ดังรายละเอียดในตารางที่ 4.29

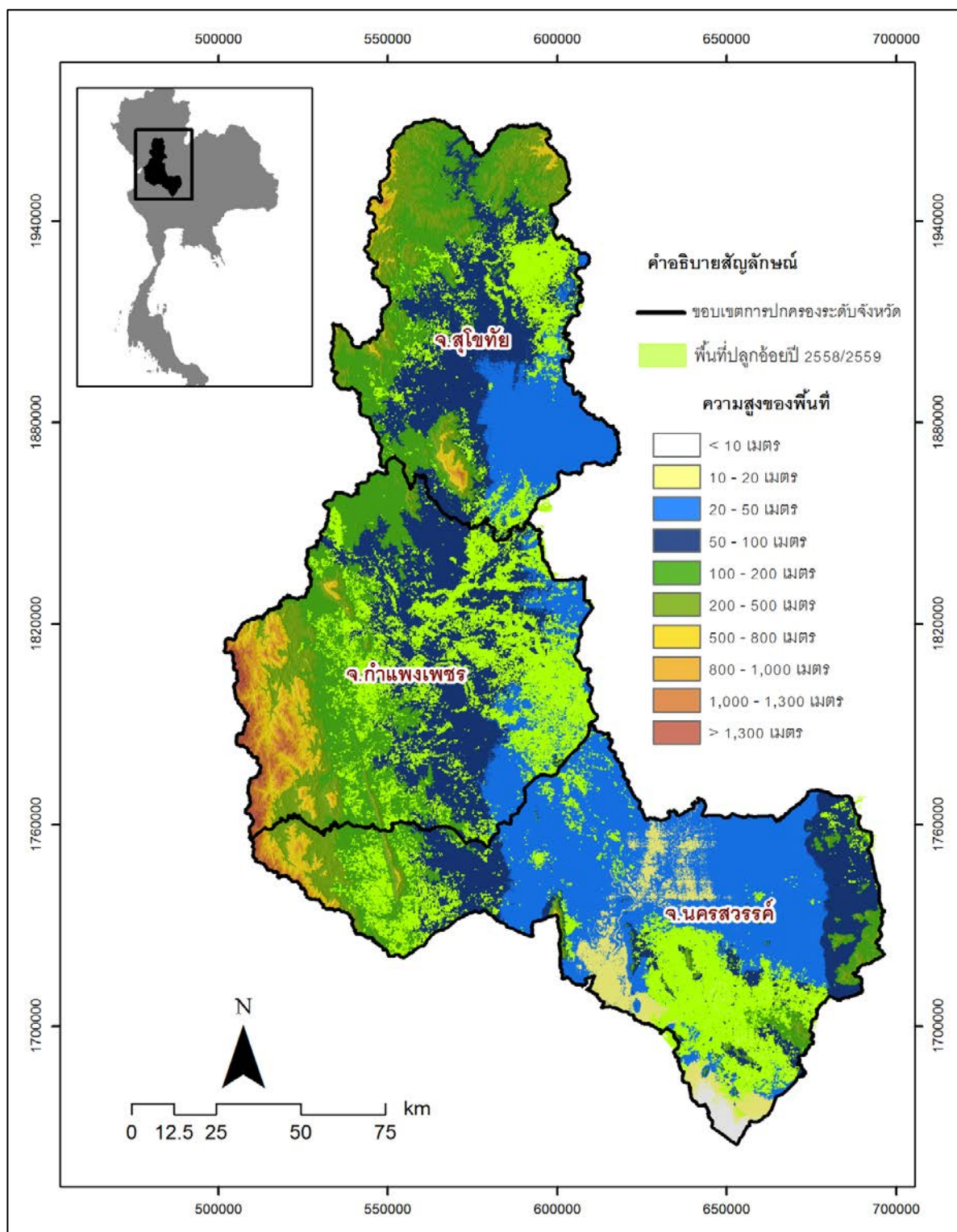
ตารางที่ 4.29 คุณลักษณะของที่ดินปลูกอ้อยของกลุ่มตัวอย่างเกษตรกรชาวไร่อ้อยในพื้นที่ศึกษา

(n = 225)

คุณลักษณะของ ที่ดิน	รูปแบบ	ตัวอย่างเกษตรกรไร่อ้อย			
		กำแพงเพชร	นครสวรรค์	สุโขทัย	รวม
ลักษณะภูมิประเทศ	ที่ลุ่ม	12 (5.33)	7 (3.11)	12 (5.33)	31 (13.78)
	ที่ดอน	3 (1.33)	56 (24.89)	13 (5.78)	72 (32.00)
	มีทั้งสองแบบ	23 (10.22)	76 (33.78)	23 (10.22)	122 (54.22)
ปัญหาที่ดินเป็นแอ่งกระทะ	ที่ราบ	23 (10.22)	70 (31.11)	32 (14.22)	125 (55.56)
	แอ่งกระทะเล็กน้อย	15 (6.67)	51 (22.67)	14 (6.22)	80 (35.6)
	ที่ราบและแอ่งกระทะ	0 (0)	18 (8.00)	2 (0.89)	20 (8.89)
ความอุดมสมบูรณ์ของดิน	ต่ำ	4 (1.78)	3 (1.33)	1 (0.44)	7 (3.11)
	กลาง	28 (12.44)	126 (56.00)	31 (13.78)	185 (82.22)
	สูง	6 (2.67)	13 (5.78)	16 (7.11)	35 (15.56)
ปัญหาน้ำดินตัน	มีปัญหา	4 (1.78)	55 (24.44)	6 (2.67)	65 (28.89)
	ไม่มีปัญหา	31 (13.78)	87 (38.67)	42 (18.67)	160 (71.11)
ปัญหาก่อนหินปูน	มีปัญหา	10 (4.44)	53 (23.56)	2 (0.89)	65 (28.89)
	ไม่มีปัญหา	25 (11.11)	89 (39.56)	46 (20.44)	160 (71.11)
ปัญหาดินดาน	มีปัญหา	19 (8.44)	39 (17.33)	14 (6.22)	72 (32.00)
	ไม่มีปัญหา	16 (7.11)	103 (45.78)	34 (15.11)	153 (68.00)
ปัญหาน้ำท่วมขัง	มีปัญหา	17 (7.56)	49 (21.78)	24 (10.67)	90 (40.00)
	ไม่มีปัญหา	18 (8.00)	93 (41.33)	24 (10.67)	135 (60.00)

ภาพที่ 4.1 แผนที่พื้นที่เพาะปลูกอ้อยในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ กำแพงเพชร และสุโขทัย ปีเพาะปลูก 2558/2559

ภาพที่ 4.2 แผนที่ความสูงต่ำของพื้นที่เพาะปลูกอ้อยในจังหวัดนครศรีธรรมราช กำแพงเพชร และสุโขทัย

4.3.3 การเข้าถึงและการใช้ทรัพยากรน้ำของเกษตรกรชาวไร่อ้อย

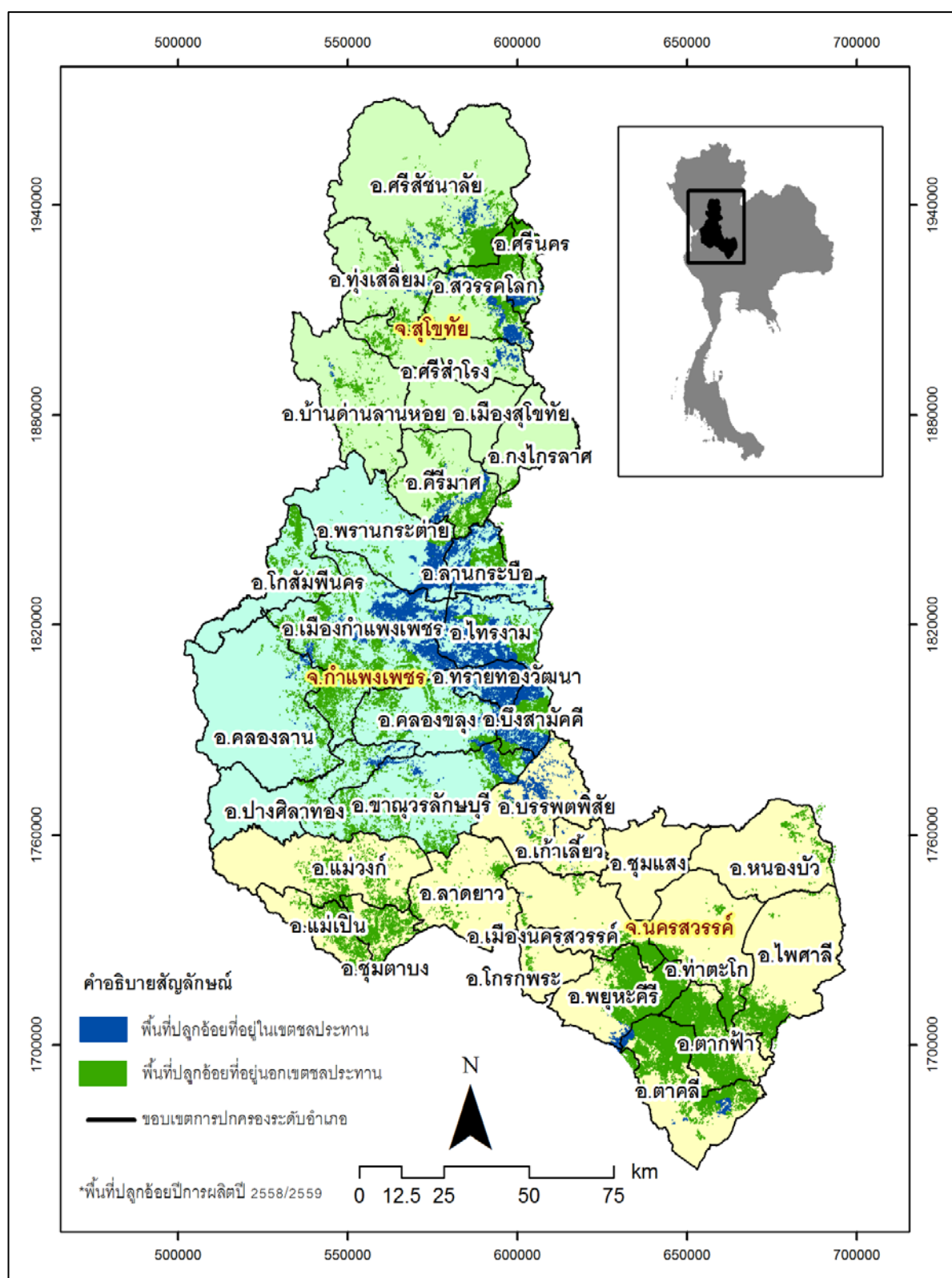
น้ำเป็นต้นทุนการผลิตสำคัญที่มีผลต่อการเพิ่มผลผลิตอ้อย หากอ้อยได้รับน้ำอย่างเพียงพอ ตลอดช่วงการเพาะปลูก ผลผลิตอ้อยจะเพิ่มสูงขึ้น แต่ในปัจจุบัน พบว่า พื้นที่เพาะปลูกอ้อยส่วนใหญ่อยู่นอกเขตชลประทานต้องอาศัยน้ำฝน ในปี 2554 ถึงปี 2558 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ประเทศไทยได้รับอิทธิพลจากปรากฏการณ์ลานีญา ส่งผลให้ประเทศไทยมีปริมาณฝนเพิ่มขึ้นในช่วงเดือนพฤษภาคม ถึง เดือนสิงหาคม อันเป็นช่วงเวลาเจริญเติบโตของอ้อย ทำให้ปริมาณผลผลิตอ้อยในปีนั้นได้ผลผลิตเพิ่มมากขึ้น แต่เมื่อเปรียบเทียบปริมาณน้ำฝนในปีการผลิต 2558/59 พบว่า ปริมาณน้ำฝนในช่วงเวลาดังกล่าวลดลงจากปีที่ผ่านมาเป็นอย่างมาก อันเป็นอิทธิพลจากปรากฏการณ์เอลนีโญ ส่งผลให้ปริมาณผลผลิตอ้อยลดน้อยลงจากเดิม ซึ่งพบว่าสอดคล้องกับการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างในพื้นที่ที่ต่างประสบกับปัญหาผลผลิตตกต่ำจากปัญหาภัยแล้ง ทั้งนี้ อุณหภูมิ และแสงแดด ก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลกระทบต่อผลผลิต คุณภาพ และการเก็บเกี่ยวผลผลิตอ้อย จากปัญหาภัยแล้งที่เกิดขึ้นตั้งแต่ปลายปี 2557 ต่อเนื่องมา จนถึงปี 2558 ส่งผลต่อปริมาณและคุณภาพผลผลิตอ้อย ทำให้ปริมาณอ้อยลดลงต่ำสุดในรอบ 5 ปี โดยผลผลิตอ้อยเข้าหีบลดลงเหลือเพียง 94.05 ล้านตัน ลดลงกว่า 11.91 ล้านตัน หรือคิดเป็นร้อยละ 11.21 เมื่อเทียบกับปีการผลิต 2557/58 ที่มีปริมาณอ้อยเข้าหีบ 105.96 ล้านตัน (สำนักงานคณะกรรมการอ้อยและน้ำตาล, 2559)

ภาพที่ 4.3 แสดงแผนที่พื้นที่ปลูกอ้อยในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ สุโขทัย และกำแพงเพชร ปีการผลิต 2558/2559 โดยอ้างอิงข้อมูลพื้นที่ปลูกจากสำนักงานคณะกรรมการอ้อยและน้ำตาล พบว่า อ้อยในเขตชลประทานพบมากที่สุด ในอำเภอทรายทองวัฒนา อำเภอไทรงาม อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร และบางส่วนในพื้นที่อำเภอสวรรค์โลก อำเภอศรีนคร จังหวัดสุโขทัย ทั้งนี้ พื้นที่ปลูกอ้อยจังหวัดนครสวรรค์เกือบทั้งหมดอยู่นอกเขตชลประทาน จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างเกษตรกรชาวไร่อ้อยในพื้นที่ 3 จังหวัด จำนวน 225 ตัวอย่าง พบว่า พื้นที่ปลูกอ้อยของกลุ่มตัวอย่างตั้งอยู่ในพื้นที่เขตชลประทานเพียงร้อยละ 18.22 อ้อยในพื้นที่เขตชลประทานร้อยละ 75.56 ส่วนที่เหลือเกษตรกรมีทั้งที่ดินปลูกอ้อยที่อยู่ในและนอกเขตชลประทาน แหล่งน้ำที่สำคัญสำหรับกลุ่มตัวอย่างเกษตรกรชาวไร่อ้อยนอกเขตชลประทาน คือ น้ำบาดาล และแหล่งน้ำธรรมชาติ เช่น คลอง บึง คิดเป็นร้อยละ 48.89 และร้อยละ 32.44 ตามลำดับ ทั้งนี้ มีเพียงร้อยละ 38.22 ของกลุ่มตัวอย่างมีพื้นที่ปลูกอ้อยที่อยู่ห่างจากแหล่งน้ำน้อยกว่า 100 เมตร และร้อยละ 34.22 อยู่ห่างจากแหล่งน้ำระหว่าง 100 – 500 เมตร อีกร้อยละ 27.5 ของกลุ่มตัวอย่างมีพื้นที่ปลูกอ้อยอยู่ห่างจากแหล่งน้ำมากกว่า 500 เมตร ซึ่งจะทำให้ต้นทุนการจัดการน้ำเพิ่มสูงขึ้น

ตารางที่ 4.30 คุณลักษณะของกลุ่มตัวอย่างเกษตรกรชาวไร่อ้อยในพื้นที่ศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำ

(n = 225)

การใช้ประโยชน์ จากแหล่งน้ำ	รูปแบบ	ตัวอย่างเกษตรกรไร่อ้อย			รวม
		กำแพงเพชร	นครสวรรค์	สุโขทัย	
อยู่ในเขตพื้นที่ ชลประทาน	ในเขตชลประทาน	25 (11.11)	6 (2.67)	10 (4.44)	41 (18.22)
	นอกเขตชลประทาน	11 (4.89)	128 (56.89)	31 (13.78)	170 (75.56)
	มีทั้งสองแบบ	2 (0.89)	6 (2.67)	6 (2.67)	14 (6.22)
การใช้น้ำบาดาล	ใช้น้ำบาดาล	18 (8.00)	85 (37.78)	7 (3.11)	110 (48.89)
	ไม่ใช้น้ำบาดาล	20 (8.89)	54 (24.00)	41 (18.22)	115 (51.11)
การใช้น้ำจากแหล่ง น้ำธรรมชาติ	มีน้ำใช้	11 (4.89)	41 (18.22)	21 (9.33)	73 (32.44)
	ไม่มีน้ำใช้	27 (12.00)	98 (43.56)	27 (12.00)	152 (67.56)
ระยะห่างจาก แหล่งน้ำที่ใกล้ที่สุด	น้อยกว่า 100 เมตร	17 (7.56)	49 (21.78)	20 (8.89)	86 (38.22)
	100 – 500 เมตร	20 (8.89)	42 (18.67)	15 (6.67)	77 (34.22)
	500 – 1,000 เมตร	1 (0.44)	44 (19.56)	3 (1.33)	48 (21.33)
	มากกว่า 1,000 เมตร	4 (1.78)	6 (2.67)	4 (1.78)	14 (6.22)

ภาพที่ 4.3 แผนที่พื้นที่เพาะปลูกอ้อยในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ กำแพงเพชร และสุโขทัย ปีเพาะปลูก 2558/2559 แยกในเขตและนอกเขตชลประทาน

บทที่ 5

เส้นทางการประกอบอาชีพของเกษตรกรชาวไร่อ้อยในภาคเหนือตอนล่าง

คำว่า “ภาคเหนือตอนล่าง” สำหรับการวิจัยนี้มีขอบเขตศึกษาอยู่ในพื้นที่ 3 จังหวัด คือ จังหวัดนครสวรรค์ จังหวัดกำแพงเพชร และจังหวัดสุโขทัย ซึ่งจากการลงพื้นที่ภาคสนามทำให้พบว่าเส้นทางการประกอบอาชีพของเกษตรกรชาวไร่อ้อยในภาคเหนือตอนล่างนั้นมีลักษณะที่หลากหลาย โดยมีทั้งความเหมือนและความแตกต่างกัน ซึ่งสามารถนำเสนอให้เห็นภาพของเส้นทางการประกอบอาชีพดังกล่าวโดยแบ่งออกได้เป็น 3 มิติ ทั้งในมิติทางด้านสังคม มิติทางด้านเศรษฐกิจ และมิติทางด้านสิ่งแวดล้อม

5.1 เส้นทางการประกอบอาชีพของเกษตรกรชาวไร่อ้อยในมิติทางด้านสังคม

ในการประกอบอาชีพแต่ละอาชีพย่อมมีความเกี่ยวข้องกับบุคคลต่างๆ ในสังคม ซึ่งหากพิจารณาถึงเส้นทางของแต่ละอาชีพก็จะมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างกันไป สำหรับอาชีพการเป็นเกษตรกรชาวไร่อ้อยถือได้ว่าเป็นอาชีพหนึ่งที่มีลักษณะเฉพาะของตน โดยสามารถสะท้อนให้เห็นถึงเส้นทางการประกอบอาชีพในมิติทางด้านสังคมได้อย่างชัดเจน ซึ่งในที่นี้ขอนำเสนอออกเป็น 3 ประเด็นหลัก คือ 1) การก้าวเข้าสู่อาชีพ 2) ขั้นตอนการทำงาน และ 3) เส้นทางการพัฒนาและเป้าหมายของการประกอบอาชีพ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

การก้าวเข้าสู่อาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อยในมิติทางด้านสังคม

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกถึงการเข้าสู่อาชีพปลูกอ้อยของเกษตรกรชาวไร่อ้อย จำนวน 31 คน พบว่าลักษณะของการเข้าสู่อาชีพของเกษตรกรชาวไร่อ้อยประกอบด้วย 3 ลักษณะสำคัญคือ

1. การสืบทอดจากครอบครัว
2. การคิดและเริ่มทำด้วยตนเอง
3. การได้รับคำแนะนำหรือชักชวนจากบุคคลอื่น

ส่วนใหญ่เกษตรกรชาวไร่อ้อยได้เข้าสู่อาชีพในการปลูกอ้อยโดยผ่านการสืบทอดอาชีพมาจากครอบครัว กล่าวคือ มีลักษณะที่บิดามารดาของเกษตรกรชาวไร่อ้อยดำรงชีพด้วยการทำไร่อ้อยมาตั้งแต่ก่อนที่เกษตรกรจะเข้าสู่การทำงานด้วยตนเอง และจากประสบการณ์ที่ได้เห็นการทำไร่อ้อยของบิดามารดาของตน ประกอบกับความพร้อมทางด้านทุนต่างๆ ที่บิดามารดาได้ช่วยวางรากฐานไว้แล้ว ซึ่งได้แก่ การมีที่ดินและเครื่องมือต่างๆ โดยเฉพาะการมีพื้นที่ทำการเกษตรได้เป็นสิ่งสนับสนุนที่สำคัญของการทำให้เกษตรกรชาวไร่อ้อยตัดสินใจสืบทอดอาชีพการทำไร่อ้อยต่อบิดามารดาของตน (ร้อยละ 56.00) ดังตารางที่ 5.1

ตารางที่ 5.1 การเข้าสู่อาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อยจำแนกตามการเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ที่ดินของตนเอง

(n=31)

การเข้าสู่อาชีพ	การเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ที่ดินของตนเอง		ภาพรวม
	มี	ไม่มี	
การสืบทอดจากครอบครัว	14 (56.00)	2 (33.33)	16 (51.61)
การได้รับคำแนะนำหรือชักชวนจากบุคคลอื่น	5 (20.00)	3 (50.00)	8 (25.81)
การคิดและเริ่มทำด้วยตนเอง	6 (24.00)	1 (16.67)	7 (22.58)
รวม (ค่าร้อยละ)	25 (100.00)	6 (100.00)	31 (100.00)

ทั้งนี้ ข้อสังเกตที่พบคือ เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายใหญ่ที่เข้าสู่อาชีพการทำไร่อ้อยมักมีพื้นฐานมาจากครอบครัวเป็นเกษตรกรที่มีที่ดินทำกินเป็นทุนเดิม โดยอาจไม่ได้มีการปลูกอ้อยมาแต่เริ่มแรกก็ได้ และเมื่อครอบครัวของเกษตรกรมองเห็นช่องทางของรายได้จึงหันมาทำอ้อยแทนพืชเดิมและได้ทำอย่างต่อเนื่องเรื่อยมา จนสืบทอดมาสู่ตัวของเกษตรกรชาวไร่อ้อยในปัจจุบัน ดังเสียงสะท้อนของเกษตรกรชาวไร่อ้อยรายใหญ่ที่ว่า

“ทำไร่อ้อย 20 กว่าปีแล้ว...พ่อแม่เขาทำมาก่อน แต่ไม่มีอ้อยนะเป็นข้าวโพด ต่อมาพ่อแม่ก็เริ่มทำอ้อยเมื่อมีโรงงานมา” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายใหญ่ เพศชาย รุ่นเก่า วัย 57 ปี]

ในขณะที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายใหญ่อีกส่วนหนึ่งมีทุนเรื่องของกรรมสิทธิ์ในที่ดินเป็นของตนเอง อันสืบเนื่องจากการรดกที่ได้รับจากบิดามารดาของตน แต่ในส่วนของ การเข้าสู่อาชีพทำไร่อ้อยเริ่มจากการหันมาทำไร่อ้อยด้วยความคิดของตนเอง โดยมองว่าการทำไร่อ้อยมีความมั่นคงกว่าการทำไร่ชนิดอื่น ซึ่งตัวเกษตรกรเคยมีประสบการณ์ทำไร่ชนิดอื่นมาก่อนแล้ว ดังเสียงสะท้อนว่า

“(เข้าสู่การทำไร่อ้อย)...คิดเอง ผมดูว่ามันก็มั่นคงกว่า เพราะเมื่อก่อนมันเป็นถั่ว ฝ้าย ข้าวโพด เป็นพืชล้มลุก ฝนแล้งเราก็จนเลย คนที่เขาทำไร่อ้อยอยู่เขาอยู่ได้ ถึงปีเขามีเงินใช้จ่ายดีกว่าคนทำอาชีพอื่น...เราก็ลองทำดู พอเรามาทำดู มันก็จริง มันทำได้ มันดีขึ้นเมื่อมาทำไร่อ้อย” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายใหญ่ เพศชาย รุ่นเก่า วัย 53 ปี]

“...ป่าทำข้าวโพดและข้าวมาก่อน แต่ไม่ค่อยดี เลยลองหันมาปลูกอ้อยแทน....ป่ามีรายได้ดีขึ้นมากจากเดิม รู้สึกพอใจที่ได้มาทำอ้อย” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายใหญ่ เพศหญิง รุ่นเก่า วัย 58 ปี]

นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาภาพรวมทั้งหมดพบว่า การเข้าสู่อาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อยส่วนใหญ่ร้อยละ 51.61 เป็นลักษณะของการสืบทอดอาชีพมาจากครอบครัวของตนเอง รองลงมาร้อยละ 25.81 คือ การได้รับคำแนะนำหรือชักชวนจากบุคคลอื่น ที่เหลืออีกร้อยละ 22.58 เป็นการคิดและเริ่มทำด้วยตนเอง ซึ่งเมื่อพิจารณาขนาดพื้นที่ที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยครอบครองนั้นยังพบว่า เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายใหญ่ทั้งจังหวัด นครสวรรค์และจังหวัดสุโขทัยต่างเข้าสู่อาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อยด้วยการสืบทอดจากครอบครัวและการคิดเริ่มทำด้วยตนเอง และในขณะที่เกษตรกรรายเล็กกับรายกลางมีลักษณะของการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรชาวไร่

อ้อยในทั้ง 3 ลักษณะ โดยแตกต่างจากเกษตรกรรายใหญ่ตรงที่ว่า การเข้าสู่อาชีพของเกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็กและรายกลางมีลักษณะที่เป็นการถูกชักชวนจากบุคคลอื่นด้วย ซึ่งบุคคลที่มีบทบาทในการชักชวนให้เกษตรกรชาวไร่อ้อยได้เริ่มเข้าสู่การทำอาชีพปลูกอ้อยนั้น ได้แก่ ญาติ/ลูกพี่ลูกน้อง เพื่อน เพื่อนบ้าน โรงงาน/หน่วยส่งเสริมการปลูกอ้อย ดังตารางที่ 5.2

ตารางที่ 5.2 การเข้าสู่อาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อยจำแนกตามจังหวัดและขนาดพื้นที่

(n=31)

การเข้าสู่อาชีพ	เกษตรกร จ.นครสวรรค์			เกษตรกร จ.กำแพงเพชร			เกษตรกร จ.สุโขทัย			ภาพรวม
	เล็ก	กลาง	ใหญ่	เล็ก	กลาง	ใหญ่	เล็ก	กลาง	ใหญ่	
การสืบทอดจากครอบครัว	6 (75.00)	6 (66.67)	1 (50.00)	0 (0.00)	0 (0.00)	0 (0.00)	2 (40.00)	1 (100.00)	0 (0.00)	16 (51.61)
การได้รับคำแนะนำหรือชักชวนจากบุคคลอื่น	2 (25.00)	2 (22.22)	0 (0.00)	1 (33.33)	1 (50.00)	0 (0.00)	2 (40.00)	0 (0.00)	0 (0.00)	8 (25.81)
การคิดและเริ่มทำด้วยตนเอง	0 (0.00)	1 (11.11)	1 (50.00)	2 (66.67)	1 (50.00)	0 (0.00)	1 (20.00)	0 (0.00)	1 (100.00)	7 (22.58)
รวม	8 (100.00)	9 (100.00)	2 (100.00)	3 (100.00)	2 (100.00)	0 (0.00)	5 (100.00)	1 (100.00)	1 (100.00)	31 (100.00)

ยิ่งไปกว่านั้นเมื่อพิจารณาตามช่วงรุ่นอายุของเกษตรกรชาวไร่อ้อย ก็พบว่า เกษตรกรทั้งรุ่นเก่าและรุ่นใหม่ส่วนใหญ่เข้าสู่อาชีพทำไร่อ้อยโดยสืบทอดจากครอบครัวของตนเช่นเดียวกัน แต่ความแตกต่างนั้นอยู่ที่ว่า เกษตรกรชาวไร่อ้อยรุ่นเก่ามีการเข้าสู่อาชีพด้วยการคิดและเริ่มทำด้วยตนเองมากกว่าการถูกชักชวนจากบุคคลอื่น ในขณะที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยรุ่นใหม่มีการเข้าสู่อาชีพด้วยการได้รับการชักชวนจากบุคคลอื่นมากกว่าการคิดและเริ่มทำด้วยตนเอง ดังตารางที่ 5.3

ตารางที่ 5.3 การเข้าสู่อาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อยจำแนกตามช่วงรุ่นของเกษตรกรชาวไร่อ้อย

(n=31)

การเข้าสู่อาชีพ	รุ่นของเกษตรกร	
	รุ่นใหม่ (อายุต่ำกว่า 51 ปี)	รุ่นเก่า (ตั้งแต่อายุ 51 ปีขึ้นไป)
การสืบทอดจากครอบครัว	9 (50.00)	7 (53.85)
การได้รับคำแนะนำหรือชักชวนจากบุคคลอื่น	6 (33.33)	2 (15.38)
การคิดและเริ่มทำด้วยตนเอง	3 (16.67)	4 (30.77)
รวม (ค่าร้อยละ)	18 (100.00)	13 (100.00)

ในกลุ่มเกษตรกรรุ่นใหม่ที่มีอายุต่ำกว่า 40 ปี ได้หันมาทำไร่อ้อยจำนวน 4 คน ซึ่งพบว่า บุคคลรุ่นใหม่ได้เลือกวิถีชีวิตเกษตรกรสืบทอดต่อกันมาตามบรรพบุรุษของตน โดยมีทั้งที่เริ่มจากการทำไร่อ้อยแต่แรกเริ่มและที่ครอบครัวมีการทำนาข้าวโพดมาก่อน ซึ่งสิ่งที่น่าสนใจคือเกษตรกรรุ่นใหม่ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่จบการศึกษาในระดับปริญญาตรี แต่ได้เลือกเข้าสู่การทำเกษตรกรรมตามรอยเท้าบรรพบุรุษของตน เนื่องจาก

ครอบครัวมีพื้นที่ในการทำเกษตรกรรม ดังนั้นจึงกลายเป็นต้นทุนสำคัญแรกเริ่มของเกษตรกรรุ่นใหม่กลุ่มนี้ นอกจากนี้การที่บิดามารดามีการขัดเกลาเกษตรกรตั้งแต่เด็กทั้งด้วยการทำให้เห็นและให้ลองปฏิบัติ ได้กลายเป็นสิ่งหนึ่งที่ทำให้เกษตรกรเรียนรู้และซึมซับเข้ามาในจิตใจของเกษตรกร ดังคำบอกเล่าว่า

“...ผมทำอ้อยตั้งแต่แรกเลย มีการสืบทอดจากครอบครัว จากรุ่นพ่อรุ่นแม่ทำตามกันมา แต่เราก็พัฒนาให้ดีขึ้น...ทุกวันนี้พอใจมากที่มากทำอ้อย...เรามีรายรับเพิ่มและมีความมั่นคงในชีวิตมากขึ้น” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็ก เพศชาย รุ่นใหม่ วัย 36 ปี]

“...ตอนแรกก็ซึมซับจากพ่อแม่ครับ พอทำได้ เราก็เริ่มศึกษาและพัฒนาให้ดีขึ้นจากทักษะที่เรามีเพราะทำมาตั้งแต่เด็ก...เรียกได้ว่าตั้งแต่เรียนจบกลับมาก็ทำไร่อ้อยมาเรื่อยๆ แต่เอาจริงจังก็ประมาณ 10 ปี...พอใจมากกับชีวิตทุกวันนี้” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายกลาง เพศชาย รุ่นใหม่ วัย 31 ปี]

จากคำบอกเล่าข้างต้นสะท้อนได้ว่า การมีครอบครัวเป็นแบบอย่างถือเป็นปัจจัยสำคัญหนึ่งของการตัดสินใจเข้าสู่อาชีพทำไร่อ้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากครอบครัวมีพื้นที่พร้อมสำหรับการทำเกษตรกรรมก็จะยิ่งกลายเป็นการเสริมแรงให้เกษตรกรทำการสืบทอดต่อบิดามารดาของตน แต่ทั้งนี้ก็มีสิ่งจำเป็นอื่นๆ ที่สำคัญต่อการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อยด้วยเช่นกัน ดังคำบอกเล่าข้างต้นที่ได้ชี้ให้เห็นด้วยว่า แม้เกษตรกรชาวไร่อ้อยจะมีประสบการณ์หรือทักษะต่างๆ มาตั้งแต่เด็ก อันเนื่องจากการได้รับการขัดเกลาทั้งทางตรงและทางอ้อมจากครอบครัวแล้วก็ตาม แต่สิ่งจำเป็นที่พึงมีสำหรับเกษตรกรชาวไร่อ้อยเพิ่มเติมก็คือ การต้องรู้จักพัฒนาตนเองให้ดีขึ้นจากเดิม ซึ่งอาจเป็นทั้งด้านความรู้และวิธีการใหม่ๆ ของการปลูกอ้อยเพิ่มเติมจากเดิมเพื่อให้สามารถปรับเปลี่ยนให้เหมาะกับบริบทแวดล้อมหรือสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป โดยไม่ว่าพื้นที่เพาะปลูกจะมากหรือน้อยก็สามารถทำให้ชีวิตเกิดความสุขกับการทำไร่อ้อยได้ หากขาดความคิดในการพัฒนาตนเองจะกลายเป็นอุปสรรคต่อการทำอ้อยในอนาคตได้ ดังกรณีของเกษตรกรบางรายที่มีความพึงพอใจต่อวิถีชีวิตของการเป็นเกษตรกรชาวไร่อ้อยแค่ระดับปานกลางหรือรู้สึกเฉยๆ ซึ่งพบว่าเป็นลักษณะที่เกิดขึ้นกับกลุ่มเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่ได้เข้าสู่อาชีพโดยการสืบทอดจากครอบครัว กับการถูกชักชวนจากบุคคลอื่น ดังตารางที่ 5.4 และสอดคล้องกับเสียงสะท้อนของเกษตรกรชาวไร่อ้อยบางรายที่มีความพึงพอใจในระดับปานกลางหรือรู้สึกเฉยๆ กับอาชีพของตน ดังที่ว่า

“...พี่เรียนจบ ม.3 ได้ที่จากพ่อแม่มา 60 ไร่...เคยทำข้าวโพดมาก่อน แล้วก็เปลี่ยนมาทำไร่อ้อยสัก 15 ปี เพราะหน่วย (หมายถึงหน่วยส่งเสริมฯ จากโรงงานน้ำตาล) แนะนำ...ไม่มีทักษะอะไรที่ต้องการเพิ่มแล้วนะ น่าจะหมดแล้ว...(ความพึงพอใจ) ปานกลาง เฉยๆ ไม่มีอะไรตื่นเต้น บางปีก็ไม่เหลือ ไม่รู้จะไปทำอะไร” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายกลาง เพศชาย รุ่นใหม่ วัย 37 ปี]

เสียงสะท้อนข้างต้นนี้มีความแตกต่างจากเกษตรกรชาวไร่อ้อยรุ่นใหม่ 2 รายที่กล่าวไปก่อนหน้านี้ นั่นคือ เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายนี้ไม่มีความต้องการที่จะพัฒนาตนเองอะไรเพิ่มเติม ด้วยมองว่าตนรู้เกี่ยวกับการทำไร่อ้อยทุกอย่างแล้ว ทำให้เมื่อเผชิญกับปัญหาขึ้นจึงไม่สามารถจัดการกับปัญหาในกระบวนการผลิตอ้อยของ

ตนเองได้ เมื่อเทียบกับเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่รู้จักแสวงหาความรู้และต้องการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นการมีพื้นที่มากหรือน้อยจึงไม่สามารถเป็นตัวตัดสินความสุขของชีวิตเกษตรกรได้ โดยเกษตรกรรายเล็กก็สามารถรู้สึกถึงความสุขในชีวิตการทำงานเป็นเกษตรกรชาวไร่อ้อยของตนเองได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากเกษตรกรชาวไร่อ้อยเป็นผู้เลือกที่จะทำการปลูกอ้อยด้วยตนเอง ก็จะมีแนวโน้มของความรู้สึกพึงพอใจในชีวิตการเป็นชาวไร่อ้อย เพราะเป็นสิ่งที่ตนได้ตัดสินใจเลือกจากการมองเห็นข้อดีของการทำอ้อย ประกอบกับความใฝ่รู้และพัฒนาตนเรื่อยมา ดังกรณีของเกษตรกรชาวไร่อ้อยรายใหญ่ เพศชาย รุ่นเก่า วัย 53 ปี สะท้อนถึงชีวิตของการเป็นชาวไร่อ้อยกว่า 20 ปี ว่า “...เคยทำพวกพืชล้มลุกมาก่อน แล้วเห็นคนอื่นทำไร่อ้อย เขาก็มีอะไรเพิ่มขึ้น มีรถ เราก็ลองมาทำดู มันก็จริง มันทำได้ อย่างที่ดินเราก็กายเพิ่มมากขึ้นได้จากที่มีน้อยก็มีมากขึ้น...เราก็ดอกพัฒนาเรื่อยๆ อย่างเราคิดว่าปีนี้ดี ปีหน้ามันก็ไปอีกอย่างนึงแล้ว มันไม่มีขีดจำกัดต้องพัฒนาไปเรื่อยๆ...เรามีความสุขและพอใจกับชีวิตตอนนี้มากครับ”

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาครั้งนี้พบว่าภาพรวมส่วนใหญ่ของเกษตรกรชาวไร่อ้อยเมื่อก้าวเข้าสู่อาชีพของการทำอ้อยแล้วนั้นมีความพึงพอใจต่อวิถีชีวิตของการเป็นเกษตรกรของตนอยู่ในระดับมากที่สุด และระดับมากเท่ากัน นั่นคือ มีอยู่ร้อยละ 41.94 ดังตารางที่ 5.4

ตารางที่ 5.4 ความพึงพอใจต่อวิถีชีวิตของการเป็นเกษตรกรชาวไร่อ้อยจำแนกตามการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อย

(n=31)

ความพึงพอใจต่อวิถีชีวิต ของการเป็นเกษตรกร ชาวไร่อ้อย	การเข้าสู่อาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อย			ภาพรวม
	การสืบทอดจาก ครอบครัว	การได้รับคำแนะนำหรือ ชักชวนจากบุคคลอื่น	การคิดและเริ่มทำ ด้วยตนเอง	
มากที่สุด	4 (25.00)	3 (37.50)	6 (85.71)	13 (41.94)
มาก	9 (56.25)	3 (37.50)	1 (14.29)	13 (41.94)
เฉยๆ / ปานกลาง	3 (18.75)	2 (25.00)	0 (0.00)	5 (16.12)
น้อย	0 (0.00)	0 (0.00)	0 (0.00)	0 (0.00)
น้อยที่สุด	0 (0.00)	0 (0.00)	0 (0.00)	0 (0.00)
รวม (ค่าร้อยละ)	16 (100.00)	8 (100.00)	7 (100.00)	31 (100.00)

การที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยมีความพึงพอใจต่อชีวิตการทำไร่อ้อยของตนเองข้างต้นนี้ถือเป็นสัญญาณที่ดีของการคงอาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อยให้สืบต่อไปได้ โดยเกษตรกรชาวไร่อ้อย 31 รายนี้จะเป็นตัวช่วยให้เห็นว่า การเข้าสู่อาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อยให้สามารถมีความสุขจากความพึงพอใจในชีวิตที่เกิดขึ้นนั้นมีสิ่งจำเป็นใดบ้างที่ผู้ต้องการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อยควรต้องมีไว้ และสิ่งใดที่ถือเป็นอุปสรรคหรือเป็นปัญหาต่อการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อยบ้าง ซึ่งถือเป็นการถ่ายทอดประสบการณ์ชีวิตที่ผ่านมาให้กับบุคคลรุ่นถัดไปที่มีความคิดหรือความต้องการจะก้าวเข้าสู่อาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อยได้พึงตระหนักเพื่อเตรียมความพร้อมก่อนเข้าสู่อาชีพและป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาซ้ำรอยเกษตรกรชาวไร่อ้อยรุ่นที่ผ่านมา รวมทั้งเกษตรกรชาวไร่อ้อยเองได้เรียนรู้ประสบการณ์ของกันและกันเพื่อนำไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับตนเองต่อไป

สำหรับสิ่งจำเป็นที่พึงมีในการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อยนั้น พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่เห็นพ้องตรงกันว่าการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อยนั้นจำเป็นต้องมีที่ดินในการปลูกอ้อยที่เป็นกรรมสิทธิ์ของตนเองเป็นอันดับแรก (ร้อยละ 32.25) โดยไม่ได้ขึ้นอยู่กับขนาดของพื้นที่ว่าจะน้อยหรือมาก แต่สิ่งสำคัญที่ควรต้องมีที่ดินเป็นของตนเอง นั่นคือ การที่ตัวเกษตรกรได้มีโอกาสลงทำอย่างจริงจังด้วยตนเองเพื่อให้เห็นถึงความเป็นไปได้ในการนำที่ดินมาปลูกอ้อยเพื่อหารายได้เข้าสู่ครอบครัว รวมทั้งยังเป็นการตรวจสอบความเหมาะสมของดินในพื้นที่ของตนว่าสามารถปลูกอ้อยได้ดีหรือไม่ด้วย ดังเสียงสะท้อนที่ว่า

“ก่อนอื่นเราก็ต้องมีที่ดิน แล้วเราก็ต้องเตรียมที่ดินว่าจะทำอ้อยได้มัยด้วย...” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็ก เพศหญิง รุ่นเก่า วัย 53 ปี]

“ถ้าเราไม่มีที่ดิน เราก็ไม่รู้จะไปทำไร่อ้อยตรงไหน เช่าที่ดินก็หายาก ขึ้นแรกต้องมีก่อน อยู่ๆ เราไปเช่าเขาไม่ได้ เราทำของตัวเองก่อน ในที่ตัวเองก่อน ลองทำสัก 20-30 ไร่ เหมือนประสบความสำเร็จเราถึงค่อยๆ ขยับขยายออกไป” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายใหญ่ เพศชาย รุ่นเก่า วัย 53 ปี]

นอกจากนี้ เกษตรกรชาวไร่อ้อยยังได้ชี้ให้เห็นว่าสิ่งจำเป็นที่พึงมีในการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อยรองลงมาในภาพรวมก็คือ การต้องมีความรู้หรือทักษะเกี่ยวกับการทำไร่อ้อย ร่วมกับการมีความสัมพันธ์ทางสังคมกับกลุ่มคนต่างๆ ซึ่งได้แก่ กลุ่มคนในโรงงานน้ำตาล โดยเฉพาะอย่างยิ่งบุคคลที่ทำหน้าที่ในหน่วยส่งเสริมของโรงงานน้ำตาล รวมทั้งกลุ่มชาวไร่อ้อยด้วยกัน เนื่องจากเกษตรกรชาวไร่อ้อยถือเป็นอาชีพหนึ่งที่มีลักษณะของการรวมกลุ่มคอยช่วยเหลือและแลกเปลี่ยนข้อมูลต่างๆ ทั้งในแง่ความรู้และข่าวสาร เพื่อให้ตัวเกษตรกรมีความรู้เท่าทันในเรื่องต่างๆ เช่น วิธีการปลูกอ้อย พันธุ์อ้อย ราคาอ้อย รวมถึงสิทธิประโยชน์และความรู้ต่างๆ ที่จะได้จากทางโรงงานและหรือจากหน่วยงานภาครัฐ ดังนั้นความสัมพันธ์ทางสังคมจึงถือเป็นสิ่งจำเป็นที่พึงมีในการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อยเป็นอันดับสองเท่ากับในเรื่องของการมีความรู้ที่เกี่ยวกับการทำไร่อ้อย (ร้อยละ 16.13) โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่เริ่มเข้าสู่อาชีพจากการคิดและเริ่มทำด้วยตนเองได้มองการมีความสัมพันธ์ทางสังคมกับกลุ่มต่างๆ จำเป็นพอๆ กับการมีที่ดินในการใช้ปลูกอ้อยเป็นของตนเอง ทั้งนี้เนื่องจากเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่เริ่มด้วยตนเองแม้จะมีที่ดินอยู่ แต่หากขาดความสัมพันธ์กับกลุ่มคนต่างๆ ย่อมทำให้เปรียบเหมือนการตัดขาดการได้รับข้อมูลข่าวสารและการสนับสนุน/ช่วยเหลือต่างๆ ได้ เมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มเกษตรกรอีก 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่เข้าสู่อาชีพจากการสืบทอดจากครอบครัว และกลุ่มที่เข้าสู่อาชีพจากการได้รับคำแนะนำ/ชักชวนจากบุคคลอื่น ซึ่งมีนัยของการที่มีความสัมพันธ์กับกลุ่มคนต่างๆ อยู่แล้ว เช่น ครอบครัว ญาติพี่น้อง กลุ่มชาวไร่อ้อย กลุ่มตัด หัวหน้าโควตา ฯลฯ ที่สามารถให้การสนับสนุน/ช่วยเหลือเกษตรกรได้ ดังนั้นเกษตรกรชาวไร่อ้อย 2 กลุ่มดังกล่าวนี้จึงให้ความสำคัญกับการต้องมีความรู้หรือทักษะเกี่ยวกับอาชีพเพื่อเพิ่มพูนความรู้ที่ได้รับสืบทอดหรือบอกกล่าวจากครอบครัวและคนรู้จัก อันนำไปสู่การพัฒนาการทำไร่อ้อยของตนให้เกิดผลผลิตที่ดีต่อไป ดังตารางที่ 5.5

ตารางที่ 5.5 สิ่งจำเป็นที่พึงมีเป็นอันดับแรกในการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อยจำแนกตามการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อย

(n=31)

สิ่งจำเป็นที่พึงมีเป็นอันดับแรกของ การเข้าสู่อาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อย	การเข้าสู่อาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อย			ภาพรวม
	การสืบทอด จากครอบครัว	การได้รับคำแนะนำหรือ ชักชวนจากบุคคลอื่น	การคิดและเริ่มทำ ด้วยตนเอง	
1. ความสัมพันธ์ทางสังคมกับ กลุ่มต่างๆ	2 (12.50)	2 (25.00)	1 (14.29)	5 (16.13)
2. การมีเครือข่าย	0 (0.00)	1 (12.50)	0 (0.00)	1 (3.23)
3. การได้รับการยอมรับและไว้วางใจ	1 (6.25)	1 (12.50)	1 (14.29)	3 (9.67)
4. สิทธิ / ผลประโยชน์ที่ได้รับ	1 (6.25)	1 (12.50)	0 (0.00)	2 (6.45)
5. ภูมิปัญญาท้องถิ่น/ธรรมเนียม ปฏิบัติ	0 (0.00)	0 (0.00)	0 (0.00)	0 (0.00)
6. ความรู้ / ทักษะความสามารถ เกี่ยวกับอาชีพ	3 (18.75)	0 (0.00)	2 (28.57)	5 (16.13)
7. การได้รับการถ่ายทอดความรู้	0 (0.00)	1 (12.50)	0 (0.00)	1 (3.23)
8. การเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในที่ดิน ที่ใช้ปลูกอ้อย	6 (37.50)	2 (25.00)	2 (28.57)	10 (32.25)
9. สุขภาพกาย	2 (12.50)	0 (0.00)	0 (0.00)	2 (6.45)
10. สุขภาพใจ	0 (0.00)	0 (0.00)	0 (0.00)	0 (0.00)
11. การรู้จักปรับตัวต่อการ เปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวข้อง	0 (0.00)	0 (0.00)	0 (0.00)	0 (0.00)
12. อื่นๆ				
12.1 เงินทุน	0 (0.00)	0 (0.00)	1 (14.29)	1 (3.23)
12.2 อุปกรณ์/เครื่องมือ เทคโนโลยี	1 (6.25)	0 (0.00)	0 (0.00)	1 (3.23)
รวม	16 (100.00)	8 (100.00)	7 (100.00)	31 (100.00)

อย่างไรก็ตาม สิ่งที่น่าสนใจเพิ่มเติมที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยบางรายได้สะท้อนออกมาให้ฟังถึงสิ่งจำเป็นอันดับแรกต่อการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อย นั่นคือ เรื่องของการต้องมีเงินทุน ดังเสียงสะท้อนที่ตอบกลับมาทันทีเมื่อได้มีการถามถึงสิ่งจำเป็นที่จะเข้ามาทำอ้อยว่า “จำเป็นที่สุดคือเงินทุนเลยเนี่ย มีไหม” ซึ่งพบในเกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็ก รุ่นใหม่ที่หันมาเข้าสู่อาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อยจากการที่ได้รับการชักชวนจากบุคคลอื่น โดยเกษตรกรยอมรับว่าการทำเกษตรกรรมล้วนต้องใช้เวลาในการซื้อสิ่งจำเป็นต่างๆ เข้ามาสนับสนุนเพื่อให้ผลผลิตของตนเติบโต ไม่ว่าจะเป็นการต้องมีเงินเพื่อซื้อปุ๋ย/ผลิตภัณฑ์บำรุงดินและพืชผลที่ปลูก รวมทั้งเครื่องมือทางการเกษตรต่างๆ ซึ่งหากไม่มีก็ต้องเช่าหรือยืมจากเกษตรกรรายอื่นที่ตนรู้จัก แต่ยอมไม่สะดวกเท่ากับการมีเป็นของตนเอง ด้วยเหตุนี้ เกษตรกรรายใดที่ไม่มีเงินทุนเพียงพอจึงจำเป็นต้องกู้ยืมเงินจากแหล่งเงินต่างๆ ดังที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยหลายรายที่มีหนี้สินจากการกู้ยืมเงินทั้งจากธนาคารเพื่อการเกษตร

และสหกรณ์ (ธกส.) โรงงานน้ำตาล และแหล่งเงินนอกระบบ เพื่อนำเงินไปลงทุนซื้อพันธุ์อ้อย ปุ๋ย หรือที่ดินเพิ่มเติม รวมถึงการซื้อเครื่องจักรที่เป็นเทคโนโลยีทันสมัยเข้ามาช่วยในการเก็บเกี่ยว หรือแม้กระทั่งรถขนส่งอ้อยเป็นของตนเอง ดังที่กล่าวไว้ในมิติทางด้านเศรษฐกิจ ทั้งนี้ แม้ว่าเกษตรกรจะกลายเป็นมีหนี้สิน แต่เกษตรกรได้มองว่าหนี้สินดังกล่าวเป็นการลงทุนเพื่อให้ได้มีทรัพย์สินเป็นของตนเอง และนำไปสู่การสร้างรายได้ให้มากขึ้นได้ ดังนั้น นอกจากเรื่องเงินทุนแล้ว เกษตรกรบางรายจึงได้ให้ความสำคัญกับการต้องมีอุปกรณ์ เครื่องมือ/เทคโนโลยี ว่าเป็นสิ่งจำเป็นที่พึงมีในการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อยด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรกรบางรายที่มีที่ดินเป็นของตนเองและก้าวสู่อาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อยจากการสืบทอดต่อจากครอบครัวของตนได้ให้ความสำคัญกับเรื่องของการมีอุปกรณ์ทางการเกษตรที่เป็นเทคโนโลยีสมัยใหม่ว่าจำเป็นสำหรับผู้ที่เข้าสู่อาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อยเป็นอันดับแรก

ความแตกต่างของการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อยถือเป็นส่วนหนึ่งของการทำให้เกษตรกรแต่ละรายสะท้อนถึงสิ่งจำเป็นที่พึงมีในการเข้าสู่อาชีพต่างกันไป โดยส่วนใหญ่มองถึงความเป็นจริงที่ตนต้องเผชิญในระยะแรกเมื่อครั้งกำลังก้าวเข้าสู่การเป็นเกษตรกรชาวไร่อ้อย ทำให้เกษตรกรบางรายที่เข้ามาโดยมีความพร้อมในเรื่องใดแล้วก็จะมองเห็นถึงความสำคัญในเรื่องอื่นแทน ดังกรณีของเกษตรกรบางรายที่มีพื้นที่ปลูกอ้อยสืบทอดมาจากครอบครัวตั้งแต่ต้นก้าวเข้าสู่อาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อยและพื้นที่ดังกล่าวมีขนาดของพื้นที่มากพอสมควร จึงทำให้เห็นว่าสิ่งจำเป็นเริ่มแรกเมื่อก้าวเข้าสู่อาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อยนั้นคือเรื่องของเครื่องมือทางการเกษตร ในขณะที่เกษตรกรรายเล็กบางรายที่ได้รับพื้นที่จากครอบครัวมาไม่มากนักก็จะมองเห็นว่าการมีเงินทุนเป็นสิ่งจำเป็นที่พึงมีในการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อย เนื่องจากหากต้องการขยายพื้นที่ให้มากขึ้นก็จำเป็นต้องอาศัยเงินทุนในการซื้อที่ดินเพิ่มเติม อย่างไรก็ตาม เกษตรกรชาวไร่อ้อยส่วนใหญ่ไม่ว่าจะก้าวเข้าสู่อาชีพด้วยทางใดก็ตาม มองว่าพื้นฐานสำคัญที่จำเป็นจะต้องพึงมีในการทำเกษตรกรรม นั่นคือการมีพื้นที่เพาะปลูกของตนเอง ดังนั้นเกษตรกรชาวไร่อ้อยส่วนใหญ่แม้จะเป็นผู้ที่ได้ก้าวเข้าสู่อาชีพจากการส่งต่อของครอบครัว ทำให้โชคดีในเรื่องของการมีพื้นที่ในการปลูกอ้อยบ้างแล้ว แต่เกษตรกรเหล่านั้นก็ยังต้องการขยายขยายให้ตนกลายเป็นเกษตรกรที่มีความมั่นคงในอาชีพ หรือขยายฐานะจากเกษตรกรรายเล็กกลายเป็นเกษตรกรรายใหญ่ ด้วยเหตุนี้สิ่งสำคัญที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยส่วนใหญ่มองว่าจำเป็นต่อการก้าวเข้าสู่อาชีพอันดับแรกจึงยังคงเป็นเรื่องของการเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในที่ดินที่ใช้ปลูกอ้อย นั่นเอง

สำหรับประเด็นเรื่อง 1) ภูมิปัญญาท้องถิ่น/ธรรมเนียมปฏิบัติ 2) สุขภาพใจ และ 3) การรู้จักปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวข้อง พบว่า เกษตรกรชาวไร่อ้อยไม่ได้มอง 3 เรื่องดังกล่าวว่าจำเป็นต้องพึงมีเป็นอันดับแรกในการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อย แต่จะเป็นเรื่องที่เกษตรกรมองว่ามีความเกี่ยวข้องกับเกษตรกรหลังจากที่ได้มีการดำเนินการปลูกอ้อยแล้ว โดยเฉพาะในเรื่องของการรู้จักปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวข้องถือเป็นคุณสมบัติสำคัญของเกษตรกรชาวไร่อ้อย เนื่องจากการทำไร่อ้อยได้มีการปรับเปลี่ยนวิธีการทั้งในแง่ของการใช้เทคโนโลยีต่างๆ เข้ามาช่วย มีการปรับปรุงเรื่องพันธุ์อ้อยและเทคนิคการปลูกใหม่ๆ เข้ามาแตกต่างจากสมัยก่อน ดังนั้นการรู้จักปรับตัวของเกษตรกรที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงจึงเป็นสิ่งที่เกษตรกรควรต้องมีอยู่ตลอด ในขณะที่เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือธรรมเนียมปฏิบัติโดยทั่วไปของเกษตรกรชาวไร่อ้อยไม่ได้เป็นเรื่องที่เด่นชัดกับเกษตรกรชาวไร่อ้อยทุกราย โดยส่วนมากเป็นเรื่องเฉพาะบุคคลที่มีความเชื่อของตนเองเปรียบเป็นการสร้างขวัญกำลังใจให้เกิดขึ้นกับตัวของเกษตรกรผู้นั้น ดังที่กล่าวไว้แล้วในบทที่ 4 ซึ่งกล่าวถึงวิถีชีวิตในมิติทางด้านสังคมของเกษตรกรชาวไร่อ้อย

ส่วนเรื่องสุขภาพใจนั้น มีอยู่ 2 นัยคือ 1) เมื่อก้าวเข้าสู่การเป็นเกษตรกรชาวไร่อ้อยแล้ว รู้สึกชอบและรักในอาชีพหรือไม่ ซึ่งเกษตรกรชาวไร่อ้อยส่วนหนึ่งยอมรับว่าการที่ตนทำไร่อ้อยมาจากความรักในอาชีพนี้ เมื่อรักในอาชีพก็ทำให้เกิดความสุขในการทำงาน และ 2) ช่วงเก็บเกี่ยวผลผลิต กล่าวคือ เกษตรกรจะรู้สึกมีความสุขใจที่ดีเมื่อฤดูกาลเก็บเกี่ยวพืชผลของตนได้ปริมาณมากและราคาดี ก็จะทำให้เกษตรกรมีความสุขและกำลังใจในการทำไร่อ้อยต่อไป ดังนั้นเรื่องของสุขภาพใจจึงกลายเป็นเรื่องที่มีบทบาทสำคัญในช่วงของการดำเนินการเพาะปลูกอ้อยมากกว่าที่จะสะท้อนถึงการเป็นสิ่งจำเป็นที่พึงมีในการก้าวเข้าสู่อาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อย

ตารางที่ 5.6 สิ่งที่เป็นปัญหาหรืออุปสรรคอันดับแรกของการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อยจำแนกตามการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อย

(n=31)

สิ่งที่เป็นปัญหาหรืออุปสรรค อันดับแรกของการเข้าสู่อาชีพ เกษตรกรชาวไร่อ้อย	การเข้าสู่อาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อย			ภาพรวม
	การสืบทอด จาก ครอบครัว	การได้รับคำแนะนำ หรือชักชวนจาก บุคคลอื่น	การคิดและ เริ่มทำด้วย ตนเอง	
1. ความสัมพันธ์ทางสังคมกับกลุ่มต่างๆ	0 (0.00)	2 (25.00)	0 (0.00)	2 (6.45)
2. การมีเครือข่าย	0 (0.00)	0 (0.00)	0 (0.00)	0 (0.00)
3. การได้รับการยอมรับและไว้วางใจ	0 (0.00)	0 (0.00)	0 (0.00)	0 (0.00)
4. สิทธิ / ผลประโยชน์ที่ได้รับ	3 (18.75)	1 (12.50)	2 (28.57)	6 (19.35)
5. ภูมิปัญญาท้องถิ่น/ธรรมเนียมปฏิบัติ	0 (0.00)	0 (0.00)	0 (0.00)	0 (0.00)
6. ความรู้ / ทักษะความสามารถ เกี่ยวกับอาชีพ	3 (18.75)	3 (37.50)	2 (28.57)	8 (25.80)
7. การได้รับการถ่ายทอดความรู้	1 (6.25)	0 (0.00)	0 (0.00)	1 (3.23)
8. การเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในที่ดินที่ ใช้ปลูกอ้อย	4 (25.00)	0 (0.00)	1 (14.29)	5 (16.13)
9. สุขภาพกาย	3 (18.75)	2 (25.00)	1 (14.29)	6 (19.35)
10. สุขภาพใจ	0 (0.00)	0 (0.00)	0 (0.00)	0 (0.00)
11. การรู้จักปรับตัวต่อการ เปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวข้อง	0 (0.00)	0 (0.00)	0 (0.00)	0 (0.00)
12. อื่นๆ				
12.1 เงินทุน	0 (0.00)	0 (0.00)	1 (14.29)	1 (3.23)
12.2 สภาพอากาศ	1 (6.25)	0 (0.00)	0 (0.00)	1 (3.23)
12.3 แหล่งน้ำ	1 (6.25)	0 (0.00)	0 (0.00)	1 (3.23)
รวม (ค่าร้อยละ)	16 (100.00)	8 (100.00)	7 (100.00)	31 (100.00)

เส้นทางการประกอบอาชีพของเกษตรกรชาวไร่อ้อยไม่เพียงแต่ประกอบด้วยสิ่งจำเป็นที่พึงมีในการเข้าสู่อาชีพเท่านั้น แต่การที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยกว่าที่จะสามารถยืนหยัดและพัฒนาให้ตนไปสู่การเป็นเกษตรกรที่ทำรายได้เลี้ยงตนเองและครอบครัวด้วยการประกอบอาชีพทำไร่อ้อยเป็นหลักนั้น เกษตรกรชาวไร่อ้อยก็ต้องเผชิญกับปัญหาหรืออุปสรรคต่างๆ สำหรับการเข้าสู่อาชีพการทำไร่อ้อยด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะในปัจจุบันที่สังคมเต็มไปด้วยการแข่งขัน ประกอบกับความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีต่างๆ ได้ทำให้วิทยาการเกี่ยวกับการเพาะปลูกอ้อยมีอะไรที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม โดยมีการพัฒนาเทคนิควิธีการ และสิ่งใหม่ๆ ที่ช่วยสนับสนุนให้การผลิตอ้อยมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากขึ้น ด้วยเหตุนี้เมื่อเกษตรกรชาวไร่อ้อยได้พิจารณาถึงสิ่งที่ปัญหาหรืออุปสรรคต่อการเข้าสู่อาชีพจึงพบว่า เกษตรกรชาวไร่อ้อยไม่ว่าจะเข้าสู่อาชีพอย่างไร โดยภาพรวมส่วนใหญ่ได้มองประเด็นเรื่องของความรู้หรือทักษะความสามารถเกี่ยวกับการเพาะปลูกอ้อยเป็นปัญหาหรืออุปสรรคอันดับแรกต่อการเข้าสู่อาชีพ (ร้อยละ 25.80) รองลงมาที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยเห็นว่าเป็นปัญหาหรืออุปสรรคต่อการเข้าสู่อาชีพในระดับเท่ากัน คือ เรื่องของสิทธิหรือผลประโยชน์ที่ได้รับ และเรื่องของคุณภาพกาย (ร้อยละ 19.35) รายละเอียดดังตารางที่ 5.6 ข้างต้น

จากข้อมูลที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยได้สะท้อนถึงสิ่งที่ปัญหาหรืออุปสรรคต่อการเข้าสู่อาชีพนั้น ได้แบ่งบอกถึงนัยสำคัญ 3 ประการคือ

1) ความรู้ และทักษะความสามารถเกี่ยวกับการทำไร่อ้อย นอกจากจะมีความสำคัญในแง่ที่เป็นสิ่งจำเป็นที่พึงมีในการเข้าสู่อาชีพแล้ว บุคคลที่คิดจะเข้าสู่อาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อยเองก็ต้องตระหนักที่จะรู้จักการพัฒนาตนเอง ด้วยการหาความรู้อย่างต่อเนื่อง อันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทั้งในแง่วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมถึงวิถีกระบวนการต่างๆ เพื่อทำไร่อ้อยมีการพัฒนาเรื่อยมา ดังนั้นตัวเกษตรกรชาวไร่อ้อยส่วนใหญ่จึงทราบดีว่า หากเกษตรกรรายใดเข้ามาสู่อาชีพทำไร่อ้อยแล้ว ไม่รู้จักแสวงหาความรู้เพิ่มเติม จะทำให้ตนเสียเปรียบเกษตรกรรายอื่น อันได้แก่ การได้ผลผลิตน้อย รวมทั้งเมื่อเกิดปัญหาทางการเพาะปลูกอ้อยก็ไม่สามารถจัดการกับปัญหาได้ เช่น การมีโรคพืชใหม่ๆ แพร่ระบาดในไร่อ้อย ปัญหาเรื่องดินหรือพันธุ์อ้อย ฯลฯ ทั้งนี้สืบเนื่องจากการขาดความรู้ที่ทันสมัยกับบริบทปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้เกษตรกรชาวไร่อ้อยส่วนใหญ่จึงตระหนักว่า หากขาดความรู้หรือทักษะความสามารถเกี่ยวกับอาชีพ ย่อมนำมาซึ่งปัญหาหรืออุปสรรคในการทำไร่อ้อยได้ ซึ่งจากการศึกษาครั้งนี้ได้พบลักษณะที่เกื้อหนุนถึงประเด็นนี้อย่างชัดเจน นั่นคือ

1.1) เกษตรกรชาวไร่อ้อยส่วนใหญ่มีความพยายามในการพัฒนาตนเองด้วยการขวนขวายหาความรู้เพิ่มเติม ทั้งจากเพื่อนเกษตรกรด้วยกัน และจากนักวิชาการของโรงงานน้ำตาลหรือของหน่วยงานภาครัฐ ดังที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็ก เพศชาย รุ่นใหม่ วัย 49 ปี กล่าวให้ฟังว่า “อยากทำอะไรให้ดีขึ้นอีก ซึ่งโรงงานก็คอยแนะนำว่าทำนี่นะ เช่น อยากให้อ้อยหวาน ทำยังงัยให้อ้อยหวาน ใส่ปุ๋ยสูตรอะไร”

1.2) เกษตรกรชาวไร่อ้อยที่รู้จักใช้ความรู้ใหม่มาปรับเปลี่ยนกระบวนการที่เป็นวิธีการปลูกอ้อยของตนส่วนใหญ่สามารถทำให้ผลผลิตของตนเป็นไปตามเป้าหมายหรือมากกว่าที่คาดการณ์ไว้ได้ เมื่อเปรียบเทียบกับช่วงแรกที่ยังคงใช้วิธีการแบบเดิมหรือที่ยังไม่มีความรู้ใหม่เข้ามา เช่น การใส่ปุ๋ยแบบหว่านหรือฝังกลบ การทำร่องปลูกอ้อยแบบร่องเดี่ยวหรือร่องคู่ การใช้เครื่องมือสมัยใหม่ ดังตัวอย่างเสียงสะท้อนว่า “...แต่ก่อนลุงใช้หว่านที่หน้าดิน แต่สมัยนี้ฝังกลบ ...ฝังกลบ ปุ๋ยจะไม่ระเหยไปในอากาศ มันจะลงดิน จึงทำ 2

อย่าง ถ้าว่านหน้าดินอย่างเดียว ไม่มีฝน ปุ๋ยก็ไม่ละลาย ก็อยู่แต่หน้าดินและระเหยบนอากาศด้วย” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็ก เพศชาย รุ่นเก่า วัย 69 ปี]

1.3) ในภาคส่วนของโรงงานน้ำตาลได้มีความตระหนักในเรื่องของการให้ความรู้แก่เกษตรกรอย่างสม่ำเสมอ เพราะความรู้ที่เกษตรกรได้รับและนำไปใช้ในการทำไร่อ้อยของตนจะส่งผลไปสู่การได้ผลผลิตอ้อยที่เป็นไปตามความต้องการของโรงงานน้ำตาลเช่นเดียวกัน ซึ่งเกษตรกรชาวไร่อ้อยรุ่นเก่าที่มีการทำไร่อ้อยมานานได้สะท้อนว่าในอดีตมักประสบปัญหาการไม่มีความรู้ในการทำไร่อ้อย โดยมีความแตกต่างจากปัจจุบันที่โรงงานน้ำตาลมีการสนับสนุนเรื่องความรู้กับเกษตรกรชาวไร่อ้อย ดังที่ว่า “...ก็มีกลัวๆ บ้าง คือ เราไม่มีความรู้ โรงงานเขาไม่ค่อยส่งเสริมเราเหมือนเดี๋ยวนี” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็ก เพศชาย รุ่นเก่า วัย 72 ปี]

2) จากการที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยมองว่าเรื่องสิทธิและผลประโยชน์ที่ได้รับ เป็นปัญหาหรืออุปสรรคต่อการเข้าสู่อาชีพอันดับรองลงมาจากรื่องของความรู้นั้นแสดงให้เห็นว่าสิ่งสำคัญของการดึงดูดให้บุคคลหันมาเข้าสู่อาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อยก็คือ เรื่องสิทธิ และผลประโยชน์ที่จะได้รับเมื่อบุคคลเข้าสู่อาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อย ซึ่งเกษตรกรหลายรายที่ตัดสินใจสืบทอดอาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อยจากครอบครัว หรือได้รับการชักชวน หรือคิดตัดสินใจเข้าสู่การเป็นเกษตรกรชาวไร่อ้อยด้วยตนเอง มักมองเห็นประโยชน์หรือข้อดีที่ได้จากการปลูกอ้อยมากกว่าการปลูกพืชชนิดอื่น ดังนั้น หากเมื่อใดที่ราคาอ้อยไม่ดี เกษตรกรชาวไร่อ้อยจะเกิดความรู้สึกถึงความไม่มั่นคงขึ้นได้ ทำให้เรื่องสิทธิและผลประโยชน์ที่เกษตรกรจะได้รับเมื่อทำการปลูกอ้อยจึงกลายเป็นเงื่อนไขอุปสรรคต่อการเข้าสู่อาชีพ หากผลประโยชน์ที่ได้จากการทำไร่อ้อยไม่ดีเท่ากับช่องทางเลือกอื่นๆ ดังเสียงสะท้อนว่า “...รายได้ที่ไม่ค่อยดี จากราคาไม่ดี...คิดนะว่าลงทุนไปแล้ว เราจะได้คุ้มไหม เพราะเราก็ต้องลงทุนเยอะ ค่าแรง ค่าจ้างก็แพง ไหนจะค่าไถไร่...ปัญหาหลักๆ เลยก็คือ เราทำไปแล้ว จะได้คุ้ม” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็ก เพศหญิง รุ่นใหม่ วัย 42 ปี]

3) แม้ว่าในปัจจุบันการทำเกษตรกรรมมีเครื่องมือที่ทันสมัยในการทุ่นแรงให้กับเกษตรกร แต่นั่นไม่ได้หมายความว่าเกษตรกรจะอาศัยเครื่องมือทางการเกษตรเหล่านั้นได้ตลอดกระบวนการผลิต รวมทั้งไม่ใช่เกษตรกรทุกรายที่สามารถเป็นเจ้าของเครื่องมือเหล่านั้น หากต้องเช่าย่อมหมายถึงค่าใช้จ่ายที่ต้องลงทุนเพิ่มเติม ซึ่งหากเกษตรกรไม่มีเงินลงทุนสำหรับการซื้อหรือเช่าเครื่องมือทางการเกษตรเหล่านั้น ย่อมต้องใช้แรงงานเป็นหลัก ดังนั้นเกษตรกรชาวไร่อ้อยจึงหลีกเลี่ยงไม่พ้นเรื่องของการใช้แรงงานของตนร่วมด้วย เพียงแต่อาจจะมากหรือน้อยต่างกันไป ด้วยเหตุนี้เกษตรกรจึงมองเห็นว่าเรื่องสุขภาพกายเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อย เช่นเดียวกับเรื่องของสิทธิและผลประโยชน์ที่ได้รับ โดยหากบุคคลใดมีสภาพร่างกายไม่แข็งแรง การที่ต้องมาทำไร่อ้อยก็จะเกิดความลำบากและปัญหาได้ ดังที่เกษตรกรกล่าวไว้ว่า “...ถ้ามีความรู้ สุขภาพไม่ไหวก็ยังไม่อยู่...อย่างพ่อแม่ตอนนี้ไม่ค่อยไหว เราก็รับช่วงต่อ” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็ก เพศชาย รุ่นใหม่ วัย 31 ปี]

นอกจากนี้ เกษตรกรบางรายได้มีการสะท้อนความเห็นเพิ่มเติมว่า เรื่องเงินทุน สภาพอากาศ และแหล่งน้ำ ก็ถือเป็นปัญหาหรืออุปสรรคต่อการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อย โดยเฉพาะผู้ที่เข้าสู่การเป็นเกษตรกรชาวไร่อ้อยอันสืบเนื่องจากการได้รับถ่ายทอดจากครอบครัว ซึ่งเกษตรกรยอมรับว่าเกษตรกรแต่ละรายอาจมีความโชคลาภต่างกันไป หากที่ดินที่ได้รับสืบทอดจากครอบครัวมีแหล่งน้ำธรรมชาติหรือแม้แต่อยู่ในเขต

ชลประทานก็จะได้เปรียบกว่าเกษตรกรรายที่ไม่มีแหล่งน้ำดังกล่าว เนื่องจากการปลูกอ้อยมีช่วงเวลาที่ต้องการน้ำเหมือนพืชชนิดอื่นๆ ด้วย หากการให้น้ำไม่เหมาะสมก็กระทบต่อคุณภาพของผลผลิต ในขณะเดียวกันเรื่องของสภาพอากาศก็ถือเป็นสิ่งที่ทำให้ผลผลิตมีความผันแปรได้เช่นกัน และมองได้ว่าปัจจุบันเรื่องสภาพอากาศมีการแปรปรวนมากขึ้น มีทั้งการเกิดภาวะน้ำแล้งและน้ำท่วม ซึ่งทำให้กลายเป็นสิ่งที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยบางรายได้เริ่มตระหนักว่าสภาพอากาศที่เกิดขึ้นในสังคมไทยปัจจุบันเป็นสิ่งที่คาดเดายาก และสามารถส่งผลกระทบต่อการเพาะปลูกอ้อยหรือคุณภาพของอ้อยที่เก็บเกี่ยวได้ อันเชื่อมโยงไปสู่การเกิดรายได้มากหรือน้อยจากผลผลิตที่ได้ในแต่ละปี ส่วนเรื่องของเงินทุนอาจนับได้ว่าเป็นอุปสรรคต่อการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อยเช่นกัน โดยเฉพาะกับผู้ที่เข้ามาสู่อาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อยด้วยการคิดและเริ่มทำด้วยตนเอง ซึ่งไม่ได้เป็นผู้ที่มีทุนทรัพย์ใดเป็นทุนเดิม ทำให้การเริ่มต้นต้องมีการใช้เงินลงทุนกับค่าใช้จ่ายต่างๆ มากกว่าผู้ที่มีทุนทรัพย์เดิม ดังนั้นการบุกเบิกเป็นเกษตรกรชาวไร่อ้อยรายใหม่จึงมักพุ่งไปกับการเกิดภาระหนี้สิน ซึ่งในส่วนของโรงงานน้ำตาลก็ได้มีการสนับสนุนในเรื่องของการให้เงินทุนกู้ยืมแก่เกษตรกรชาวไร่อ้อยหรือเกษตรกรบางรายตัดสินใจหาแหล่งเงินทุนจากการกู้เงินกับธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) หรือการกู้เงินนอกระบบ ทั้งนี้เนื่องจากในแต่ละขั้นตอนของการทำงานเพื่อให้ได้ผลผลิตที่มีปริมาณและคุณภาพตามที่คาดหวังไว้ เกษตรกรชาวไร่อ้อยมีความจำเป็นต้องมีเงินทุนสำหรับการเสียค่าใช้จ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานแต่ละขั้นตอน ดังที่จะขอกล่าวให้เห็นถึงขั้นตอนการทำงานของเกษตรกรชาวไร่อ้อยในลำดับต่อไป

ขั้นตอนการทำงานของเกษตรกรชาวไร่อ้อยในมิติทางด้านสังคม

ต้นอ้อยที่ปรากฏอยู่ตามไร่อ้อยของเกษตรกรจะเติบโตสูงใหญ่และมีคุณภาพตามที่ทางเกษตรกรและทางโรงงานน้ำตาลต้องการหรือไม่ ขึ้นอยู่กับการดำเนินการในแต่ละขั้นตอนที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยได้ลงมือปฏิบัติ ซึ่งแต่ละขั้นตอนล้วนมีความสำคัญต่อการทำให้ได้ผลผลิตอ้อยเช่นไร โดยขั้นตอนที่สำคัญสามารถแบ่งออกได้เป็น 5 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นตอนการเตรียมก่อนปลูก 2) ขั้นตอนการปลูก 3) ขั้นตอนการดูแล 4) ขั้นตอนการเก็บเกี่ยว และ 5) ขั้นตอนการขนส่ง ทั้งนี้ในกระบวนการของการทำไร่อ้อย สิ่งหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นในมิติทางด้านสังคมก็คือ ความเกี่ยวข้องกันระหว่างกลุ่มคนต่างๆ โดยไม่ใช่เพียงเฉพาะระหว่างเกษตรกรชาวไร่อ้อยด้วยกันเท่านั้น ซึ่งความเกี่ยวข้องกันนี้ได้ทำให้เห็นลักษณะต่างๆ ในการทำงานร่วมกันของกลุ่มทางสังคม โดยขออธิบายตามขั้นตอนการทำงานของเกษตรกรชาวไร่อ้อย 5 ขั้นตอนคือ

1. ขั้นตอนการเตรียมก่อนปลูก

การเริ่มต้นก่อนลงมือปลูกนั้น เกษตรกรชาวไร่อ้อยต้องมีการเตรียมการอยู่ 2 เรื่องที่สำคัญคือ 1) การเตรียมพื้นที่ปลูก และ 2) การเตรียมพันธุ์

การเตรียมพื้นที่ปลูก คือ การที่เกษตรกรต้องมีการเตรียมเรื่องดินในพื้นที่ปลูก ซึ่งในแต่ละพื้นที่อาจมีสภาพของดินต่างกันไป โดยทั่วไปแล้วเกษตรกรชาวไร่อ้อยจะพิจารณาว่าแปลงที่จะปลูกอ้อยนั้นมีความชื้นมากหรือไม่ หากเห็นว่าที่ดินมีวัชพืชปกคลุมมากก็จำเป็นต้องเอาออก ซึ่งในปัจจุบันเกษตรกรชาวไร่อ้อยได้ใช้รถไถในการไถเพื่อกำจัดวัชพืชออกก่อน หลังจากนั้นจึงทำการเปิดหน้าดินและใช้เครื่องมือในการไถ

ดินที่เรียกว่า “ผาน” เพื่อให้ดินเกิดความร่วนซุย และดินมีความราบเรียบก่อนปลูก ทั้งนี้ เกษตรกรชาวไร่อ้อย แต่ละรายอาจมีเครื่องมือมากหรือน้อยต่างกันไป ซึ่งทำให้เกษตรกรที่มีเครื่องมือหลากหลายก็จะเลือกใช้ให้เหมาะสมกับสิ่งที่จะทำ ส่วนเกษตรกรบางรายที่ไม่มีเครื่องมือเป็นของตนเองก็อาจใช้การเช่าเครื่องมือ หรือจ้างผู้อื่นที่มีเครื่องมือทำการไถดินในพื้นที่ของตน ซึ่งในส่วนของโรงงานน้ำตาลก็มีเครื่องมือ/อุปกรณ์ทางการเกษตรต่างๆ ที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยสามารถติดต่อโรงงานน้ำตาลให้หาและดำเนินการให้ได้ โดยโรงงานน้ำตาลจะทำการหักค่าใช้จ่ายต่างๆ ที่เกิดขึ้นหลังจากที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยได้ผลผลิตแล้ว ดังคำบอกเล่าจากประสบการณ์ของเกษตรกรชาวไร่อ้อยว่า

“...ถ้าวัชพืชราก เราก็กะเอาไปไถให้มันผุพังก่อนที่จะเราจะลงระเบิดดาน พอระเบิดดานเสร็จแล้ว ผมจะใช้ผานสาม...ผานสามคือผานบุกเบิก 3 จาน ไถ 2 ครั้ง แล้วใช้ผาน 7 จาน อีกประมาณ 2 ครั้ง ไถตามกันนะ พอดินมันร่วนซุยก็ใช้ผาน 22 จาน แปรให้ดินมันเรียบ มันจะปนร่วนซุยดี หลังจากนั้นก็ดูพื้นที่มันราบเรียบดีแล้วก็ปลูก...” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายใหญ่ เพศชาย รุ่นเก่า วัย 53 ปี]

“เตรียมที่ปลูก...ถ้าเราไม่มีอุปกรณ์ก็ต้องติดต่อโรงงาน เขา (หมายถึง โรงงานน้ำตาล) ก็จะหามาให้เรา คือรถทุกอย่างที่ทำดินให้เรา...แล้วเขาก็จะมาไถให้...ปีนี้เราได้ผลผลิต เขาก็จะหักออกไป คือ เขามาทำให้เราก่อน ไม่ว่าปุ๋ย ไม่ว่ายา เราก็กะสามารถเอาที่เขาได้หมด...” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็ก เพศหญิง รุ่นเก่า วัย 53 ปี]

ในกรณีที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยไม่ได้ใช้อ้อยต่อเติม ก็จำเป็นต้องทำการไถต่อเติมที่มีอยู่ให้ตายก่อนดำเนินการทำให้ดินร่วนซุย ดังที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายกลาง เพศหญิง รุ่นเก่า วัย 58 ปี เล่าให้ฟังว่า “ก่อนปลูกอ้อยต้องเตรียมดิน ระเบิดดิน ไถแปร...ถ้าไม่ไถต่อแล้วก็ต้องไถต่อให้ตอมันตายก่อน แล้วก็ระเบิดดิน”

อย่างไรก็ตาม ข้อสังเกตจากการศึกษาครั้งนี้พบว่า เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็กส่วนใหญ่ยังคงไม่มีเครื่องจักรทางการเกษตรของตนเอง โดยถ้ามีเป็นของตนเองก็มักเป็นเพียงเครื่องจักรเล็กๆ ที่ยังไม่สามารถครอบคลุมทุกกระบวนการของการทำงานได้ ดังนั้น โดยทั่วไปเกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็กจึงมีค่าใช้จ่ายต่างๆ เกี่ยวกับการจ้างให้ดำเนินการในแต่ละขั้นตอนที่ต้องการใช้เครื่องจักรกลทางการเกษตรเหล่านั้น ในขณะที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายกลางมีเครื่องมือทางการเกษตรในระดับหนึ่งที่มากกว่าเกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็กหรือบางรายก็สามารถมีเครื่องมือทางการเกษตรครบถ้วนสำหรับการดำเนินงานทำไร่อ้อย แต่ทั้งนี้เกษตรกรชาวไร่อ้อยบางรายแม้มีเครื่องมือเป็นของตนเอง แต่ก็ตัดสินใจจ้างบุคคลอื่นมากกว่าลงมือทำด้วยตนเอง เนื่องจากไม่สามารถจัดสรรเวลาได้ทันกับช่วงเวลาที่ต้องดำเนินงาน ดังที่ว่า “...ในขั้นตอนการเตรียมดินก่อนปลูก เราต้องไถก่อน ผานสามก่อน ไถไร่...จริงๆ ผมมีรถ แต่ไม่ได้ทำเอง จ้างโรงงาน คือ พอถึงเวลาไถจะเป็นเวลาเดียวกับตัดอ้อย เราไม่มีเวลาเลย จึงต้องจ้างโรงงาน โรงงานจะถูกกว่าชาวบ้าน” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายกลาง เพศชาย รุ่นใหม่ วัย 37 ปี]

นอกจากนี้ เกษตรกรชาวไร่อ้อยยังต้องมีการเตรียมเรื่องพันธุ์อ้อยก่อนที่จะทำการปลูก ซึ่งในขั้นตอนย่อนี้ถือว่ามีความสำคัญเช่นเดียวกัน เนื่องจากการเลือกพันธุ์อ้อยนั้นจำเป็นต้องให้มีความเหมาะสมกับสภาพดินที่เกษตรกรจะใช้ปลูกด้วย ซึ่งในประเด็นนี้ได้เป็นการย้ำให้เห็นว่าเกษตรกรชาวไร่อ้อยจำเป็นต้องมีเรื่องของ “ความรู้เกี่ยวกับการทำอ้อย” ตั้งแต่ขั้นตอนแรกของกระบวนการที่จะปลูกอ้อย ดังเสียงสะท้อนจากเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่ว่า “การปลูกอ้อยจะปลูกพันธุ์เดียวไม่ได้ ต้องดูดินของแต่ละที่ อย่างลุงเป็นดินดำร่วน ดังนั้นต้องเลือกพันธุ์อ้อยด้วย” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็ก เพศชาย รุ่นเก่า วัย 69 ปี]

การเตรียมพันธุ์อ้อยนั้น เกษตรกรชาวไร่อ้อยจะมีแหล่งความรู้ในเรื่องของพันธุ์อ้อยและหาพันธุ์อ้อยได้จากโรงงานน้ำตาลที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยมีสัญญาอยู่ด้วย ซึ่งทางโรงงานน้ำตาลได้ให้การสนับสนุนในเรื่องของพันธุ์อ้อยแก่เกษตรกรของตนอยู่ตลอดทุกปี เนื่องจากบางครั้งนักวิชาการได้มีการพัฒนาพันธุ์อ้อยใหม่ๆ ที่สามารถเติบโตและให้ผลผลิตที่ดีมากขึ้นจากเดิม ดังนั้นโรงงานน้ำตาลจึงกลายเป็นผู้คอยเผยแพร่ข้อมูลดังกล่าวให้เกษตรกรชาวไร่อ้อยได้เลือกและทำการตัดสินใจที่จะนำพันธุ์อ้อยใดมาปลูกกับพื้นที่ของตนเอง ดังที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยสะท้อนให้ฟังว่า

“...(เตรียมพันธุ์) สั่งมา ตอนแรก 11 ขอนแก่น ตอนนี้อยู่ทอง พันธุ์ใหม่ มันจะมีอายุ 4 ปี...ก็รู้ละ ต้องเปลี่ยนพันธุ์ เปลี่ยนไปเรื่อย อันไหนทนแล้งกว่าก็ใช้อันนั้น...” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายกลาง เพศชาย รุ่นใหม่ วัย 37 ปี]

“พันธุ์ ถ้าเรามีเองเราก็ใช้ของเราเอง แต่ถ้าเราไม่มี เราก็ตัดต่อที่โรงงาน เขา (หมายถึง โรงงานน้ำตาล) ก็มีให้เราอีก หรือของที่แปลงอื่นมี โรงงานเขาก็ไปเอามาให้เราได้...” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็ก เพศหญิง รุ่นเก่า วัย 53 ปี]

ในเรื่องของพันธุ์อ้อยที่เกษตรกรชาวไร่ออยนำมาใช้ในการปลูกสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะคือ 1) พันธุ์ที่ซื้อจากบุคคลอื่น และ 2) พันธุ์ที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยทำการขยายพันธุ์หรือเตรียมพันธุ์อ้อยเอง จึงทำให้ช่วงการดำเนินงานสำหรับเตรียมพันธุ์ของเกษตรกรที่ซื้อพันธุ์จากบุคคลอื่นมีความสะดวกมากกว่าเกษตรกรที่ทำการเตรียมพันธุ์เอง เนื่องจากกลุ่มเกษตรกรที่เป็นแบบลักษณะที่ 2 คือ การขยายพันธุ์เองด้วยการหาพันธุ์มาปลูกนั้น ต้องมีการทำงานเกี่ยวกับการปลูกอ้อยพันธุ์ และดูแลจนอ้อยเติบโตเต็มที่ในช่วงระยะเวลาที่เหมาะสม ถึงทำการตัดอ้อยพันธุ์นั้นเป็นท่อนๆ เพื่อใช้สำหรับการปลูกอ้อยได้ต่อไป ซึ่งเกษตรกรสามารถคาดคะเนช่วงเวลาที่ให้มีความพอดีสำหรับนำมาใช้ในการปลูกได้ ทั้งนี้ แม้ว่าเกษตรกรที่ทำการเตรียมพันธุ์อ้อยเองต้องมีขั้นตอนที่เพิ่มเติมเข้ามามากกว่าเกษตรกรที่เลือกซื้อพันธุ์อ้อยจากบุคคลอื่นก็ตาม แต่เกษตรกรเหล่านั้นต่างเห็นว่า การเตรียมอ้อยพันธุ์และท่อนพันธุ์เองสามารถช่วยในเรื่องของการประหยัดต้นทุนได้ ดังเสียงสะท้อนของเกษตรกรชาวไร่อ้อยเมื่อพูดถึงขั้นตอนการเตรียมพันธุ์ว่า

“นำพันธุ์ที่เก็บไว้มาปลูก ลงพันธุ์เองเพื่อประหยัดต้นทุนที่ราคาแพง โดยใช้แรงงานคน...เราก็ก็นำพันธุ์มาใส่ปุ๋ยให้โตไวๆ พันธุ์ที่ปลูกใช้แรงงาน จ้างคนตัดพันธุ์ แล้วก็นำมาใส่เครื่องปลูก...” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็ก เพศชาย รุ่นเก่า วัย 53 ปี]

“...ช่วงเขาไถ่ที่เราตัดพันธุ์อ้อยเตรียมไว้ออเลย ต้องตัดสดๆ ไม่เกิน 3-4 วันต้องให้ได้ปลูกเลย ถ้าไถนานเป็นอาทิตย์ อ้อยจะไม่ค่อยขึ้น” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็ก เพศชาย รุ่นเก่า วัย 69 ปี]

“เตรียมพันธุ์อ้อยในการปลูก โดยซื้อมาเป็นตัน ต้นละ 2,200 บาท ...1 ไร่ ใช้ประมาณ 1 ตัน” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็ก เพศชาย รุ่นเก่า วัย 72 ปี]

“...ก็ตัดไว้ก่อน เมื่อเตรียมดินเสร็จก็ปลูก ไม่มีปัญหา” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็ก เพศชาย รุ่นใหม่ วัย 42 ปี]

“...เตรียมพันธุ์อ้อยจากแปลงตัวเอง เลือกต้นที่สวย...จะไปซื้อพันธุ์มาปลูกด้วย ประมาณ 10% แต่ส่วนใหญ่จะเอาของตัวเองเพราะลดต้นทุนการผลิต” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายกลาง เพศชาย รุ่นใหม่ วัย 47 ปี]

การเตรียมพันธุ์ในขั้นตอนนี้นี้จึงมักหลีกเลี่ยงไม่พ้นเรื่องของการต้องจ้างคนมาช่วยในการตัดท่อนพันธุ์ ส่วนกรณีของเกษตรกรที่ปลูกด้วยอ้อยต่อก็จำเป็นต้องมีการดูแลรักษาอ้อยต่อไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการตัดแต่งต่อให้แล้วเสร็จภายใน 3 วันนับจากวันเก็บเกี่ยวเสร็จ ซึ่งอาจมีการจ้างคนมาช่วยหรือใช้เครื่องตัดแต่งต่อก็ได้ ด้วยเหตุนี้ทำให้กลายเป็นต้นทุนอีกทางหนึ่งของการทำไร่อ้อยและเป็นการตอกย้ำให้เห็นว่า ทำไมเรื่องของ “เงินทุน” จึงมีเกษตรกรบางรายที่ให้ความสำคัญว่าเป็นสิ่งจำเป็นอันดับแรกของการก้าวเข้าสู่อาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อย และเกษตรกรบางรายได้มองว่าเป็นปัญหาอันดับแรกของการก้าวเข้าสู่อาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อย เนื่องจากถ้าไม่มีเงินทุนก็จะไม่สามารถมีเงินจ้างคนมาช่วยในการดำเนินงานได้ ซึ่งต้องใช้เงินตั้งแต่ในขั้นตอนแรกของการดำเนินการทำไร่อ้อย และนอกจากการที่เกษตรกรต้องมีเงินทุนแล้ว ก็ยังต้องมีความสัมพันธ์ทางสังคมกับกลุ่มคนต่างๆ รวมด้วย อย่างกรณีของขั้นตอนการเตรียมก่อนปลูกนี้ได้สะท้อนให้เห็นว่ากลุ่มทางสังคมที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยจำเป็นต้องมีความสัมพันธ์ที่ดีด้วย ก็คือ ตัวแทนจากโรงงานน้ำตาล โดยเฉพาะบุคคลที่มาจากหน่วยส่งเสริมของโรงงานน้ำตาล และกลุ่มเกษตรกรชาวไร่อ้อยด้วยกัน ดังนั้นจึงไม่แปลกที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยได้ให้ความสำคัญกับเรื่อง “ความสัมพันธ์ทางสังคมกับกลุ่มคนต่างๆ” ว่าเป็นสิ่งจำเป็นที่พึงมีทั้งต่อการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อยและการทำงานในขั้นตอนเตรียมก่อนปลูกอ้อยในลำดับแรกๆ ดังตารางที่ 5.7

ตารางที่ 5.7 สิ่งจำเป็นที่ต้องมีในการทำงานและปัญหาหรืออุปสรรคอันดับแรกในขั้นตอนของการเตรียมก่อนปลูกของเกษตรกรชาวไร่อ้อย

รายการ	การทำงานในขั้นตอนการเตรียมก่อนปลูก	
	สิ่งจำเป็นที่พึงมีอันดับแรก	ปัญหาหรืออุปสรรคอันดับแรก
	(n=31)	(n=25)
1. ความสัมพันธ์ทางสังคมกับกลุ่มต่างๆ	5 (16.13)	6 (24.00)
2. การมีเครือข่าย	1 (3.23)	2 (8.00)
3. การได้รับการยอมรับและไว้วางใจ	1 (3.23)	1 (4.00)
4. สิทธิ / ผลประโยชน์ที่ได้รับ	1 (3.23)	1 (4.00)
5. ภูมิปัญญาท้องถิ่น/ธรรมเนียมปฏิบัติ	3 (9.68)	1 (4.00)
6. ความรู้ / ทักษะความสามารถเกี่ยวกับอาชีพ	11 (35.48)	6 (24.00)
7. การได้รับการถ่ายทอดความรู้	0 (0.00)	0 (0.00)
8. การเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในที่ดินที่ใช้ปลูกอ้อย	4 (12.90)	2 (8.00)
9. สุขภาพกาย	2 (6.45)	2 (8.00)
10. สุขภาพใจ	0 (0.00)	0 (0.00)
11. การรู้จักปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวข้อง	0 (0.00)	1 (4.00)
12. อื่นๆ		
12.1 เงินทุน	3 (9.67)	1 (4.00)
12.2 อุปกรณ์ เครื่องมือ และเทคโนโลยี	0 (0.00)	1 (4.00)
12.3 สภาพอากาศ	0 (0.00)	1 (4.00)
รวม (ค่าร้อยละ)	31 (100.00)	25 (100.00)

จากตารางที่ 5.7 ได้สะท้อนให้เห็นว่า สิ่งจำเป็นที่พึงมีในลำดับแรกสำหรับเกษตรกรที่กำลังทำงานอยู่ในขั้นตอนการเตรียมก่อนปลูก ก็คือ การที่เกษตรกรต้องมีความรู้หรือทักษะเกี่ยวกับการทำสิ่งใดบ้างก่อนการปลูกอ้อย (ร้อยละ 35.48) รองลงมาคือ การต้องมีความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดีกับกลุ่มคนต่างๆ (ร้อยละ 16.13) และการต้องมีที่ดินสำหรับการใช้ปลูกอ้อยเป็นของตนเอง (ร้อยละ 12.90) ตามลำดับ ในขณะที่สิ่งที่ปัญหาหรืออุปสรรคในขั้นตอนของการเตรียมก่อนปลูกอ้อยนั้น เกษตรกรชาวไร่อ้อยส่วนใหญ่ก็ยังคงมองว่าเป็นในเรื่องของความรู้และเรื่องของการความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดีกับกลุ่มคนต่างๆ (ร้อยละ 24.0) ทั้งนี้เนื่องจากเกษตรกรชาวไร่อ้อยมองว่าความรู้ก็มีเกิดขึ้นมาใหม่ๆ อยู่เสมอ แม้ว่าด้วยประสบการณ์ของเกษตรกร โดยเฉพาะเกษตรกรชาวไร่อ้อยรุ่นเก่าย่อมรู้ถึงสิ่งที่ต้องเตรียมก่อนการปลูกอ้อยและวิธีการต่างๆ ว่าต้องทำอะไรบ้างแล้วก็ตาม แต่เกษตรกรยังคงพยายามติดตามข้อมูลที่จะเป็นองค์ความรู้ใหม่ให้กับตนเองเพื่อนำไปสู่การปรับวิธีการที่ตนเคยทำให้ดีขึ้นต่อการจะปลูกอ้อยต่อไป ซึ่งช่องทางของข้อมูลที่เป็นองค์ความรู้ใหม่ให้กับเกษตรกรก็อาจจากกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องกับอาชีพของตน เช่น จากโรงงานน้ำตาล จากกลุ่มเกษตรกรชาวไร่อ้อย จากหน่วยงานภาครัฐ เป็นต้น ดังนั้นหากเกษตรกรชาวไร่อ้อยรายใดไม่มีความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดีกับกลุ่มคนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับอาชีพของตนย่อมเปรียบเหมือนการขาดหูขาดตาที่จะช่วยพัฒนา

ตัวของเกษตรกรให้มีความรู้มากยิ่งขึ้น รวมถึงการช่วยเหลือต่างๆ ที่จะได้รับจากกลุ่มคนเหล่านั้น และที่สำคัญเช่นกันก็คือ ความรู้ของเกษตรกรชาวไร่อ้อยเอง หากเกษตรกรยึดติดกับความรู้เดิมๆ ของตน แต่ความรู้นั้นไม่เหมาะสมกับสภาพบริบทหรือสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ย่อมนำมาซึ่งการเกิดปัญหาต่างๆ ในการเตรียมก่อนปลูกได้ อันนำไปสู่ปัญหาในขั้นตอนการปลูกต่อไปได้ ดังเสียงสะท้อนที่เกษตรกรเล่าให้ฟังว่า

“...ทักษะครับ เราต้องรู้ว่าอันไหนควรทำอะไร เปลี่ยนได้ไหม...หากเราต้องการได้ผลผลิตเพิ่ม นอกจากความรู้ที่นำมาใช้ เราก็ต้องมีที่ดินของเราเองให้มากขึ้น ก็ไม่ต้องเสียค่าเช่าด้วย...”
[เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายกลาง เพศชาย รุ่นใหม่ วัย 31 ปี]

“เราทำอ้อยก็ต้องสัมพันธ์กับพวกหน่วย กลุ่มโรงงาน สมาคม เพื่อรู้ความเคลื่อนไหวของอ้อย รวมทั้งการช่วยหาคนมารับจ้างไถพรวน เตรียมดิน...” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็ก เพศชาย รุ่นเก่า วัย 72 ปี]

2. ขั้นตอนการปลูก

การปลูกอ้อยเป็นขั้นตอนที่เห็นได้ชัดสำหรับเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่ปลูกอ้อยใหม่ ซึ่งในขั้นตอนปลูกอ้อยนี้พบว่ามี 2 รูปแบบที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยได้มีการนำมาใช้ในการปลูกอ้อย นั่นคือ 1) ปลูกและฝังกลบโดยใช้แรงงานคน กับ 2) ปลูกและฝังกลบโดยใช้เครื่องจักรทางการเกษตร ที่เรียกว่า “เครื่องปลูกอ้อย” ดังตารางที่ 5.8

ตารางที่ 5.8 เสียงบอกเล่าประสบการณ์ในขั้นตอนการปลูกอ้อยของเกษตรกรชาวไร่อ้อย

รูปแบบการปลูกอ้อย	เสียงบอกเล่าจากเกษตรกรชาวไร่อ้อย
1. ปลูกและฝังกลบโดยใช้แรงงานคน	- “...ทำเป็นร่องๆ แล้วใช้คนงานฝังและก็กลบ” (เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็ก เพศชาย วัย 69 ปี มีพื้นที่ 55 ไร่) - “...พอเตรียมดินและพันธุ์อ้อยเสร็จ ก็ทำการปลูกเลย...บางคนเขาก็มียาเร่งตาให้ตา ให้ราก มันแตกดี แต่ว่ามันไม่ได้ทำ น้ำใส่แค่ปุ๋ยรองพื้นก่อนปลูก แล้วก็ปลูก” (เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็ก เพศหญิง วัย 49 ปี มีพื้นที่ 45 ไร่) - “...หาพันธุ์อ้อยแล้วก็หาคนมาช่วยปลูก ปลูกเสร็จก็ต้องใส่ปุ๋ย...ตอนแรกเคยใช้เครื่องปลูก แต่พื้นที่เราไม่มาก คิดว่าไม่คุ้ม...” (เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็ก เพศชาย วัย 36 ปี มีพื้นที่ 10 ไร่) - “...ก็ทำเองทุกอย่าง ก็มีจ้างเขาช่วยปลูกบ้าง แล้วเราก็ปล่อยให้มันโต ใส่ปุ๋ยแค่ตอนเราปลูกแค่นั้น” (เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายกลาง เพศหญิง วัย 46 ปี มีพื้นที่ 60 ไร่)

ตารางที่ 5.8 (ต่อ)

รูปแบบการปลูกอ้อย	เสียงบอกเล่าจากเกษตรกรชาวไร่อ้อย
2. ปลูกและฝังกลบ โดยใช้เครื่องจักรทาง การเกษตร	- “...สมัยนี้ใช้เครื่องปลูก หมุนทีเดียวเลย อ้อยก็ถูกกลบไปเดียวนั้น ใส่ปุ๋ยทีเดียวเลย...ก็จะเสร็จเลย” (เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายใหญ่ เพศชาย วัย 57 ปี มีพื้นที่ 200 ไร่) - “...ถึงวันปลูก เราก็ก็นำรถไปปลูก ใส่เครื่องปลูกไป เราก็ก็นำอ้อยทั้งคันขึ้น มีเครื่อง เราก็ก็นำปลูกเป็นร่องๆ ไปเลย ...ใช้เครื่องปลูกวันหนึ่งก็จะปลูกได้ประมาณ 10-15 ไร่ ต่อ 1 เครื่องนะ ถ้าเราปลูก 2 เครื่อง วันหนึ่งก็ 30 ไร่ละ” (เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายใหญ่ เพศชาย วัย 53 ปี มีพื้นที่ 300 ไร่) - “...เตรียมพันธุ์แล้วเราก็ก็นำมาปลูกเอง เช่ารถเอา...ใช้รถปลูกอย่างเดียว” (เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายกลาง เพศชาย วัย 37 ปี มีพื้นที่ 60 ไร่) - “...นำท่อนพันธุ์มาใส่เครื่องปลูก โดยภายในเครื่องปลูกมีถังปุ๋ยอยู่ภายในเรียบร้อย” (เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็ก เพศชาย วัย 53 ปี มีพื้นที่ 55 ไร่)

จากการสัมภาษณ์เกษตรกรชาวไร่อ้อยจำนวน 31 ราย พบว่า ส่วนใหญ่ยอมรับว่าปัจจุบันได้หันมาพึ่งพิงเครื่องปลูกอ้อยในการปลูกอ้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับเกษตรกรที่มีพื้นที่ปลูกอ้อยขนาดกลางขึ้นไป ทั้งนี้เนื่องจากเกษตรกรยอมรับว่าเครื่องจักรทางการเกษตรในปัจจุบันสร้างความสะดวกสบายและความรวดเร็วในการทำงานให้กับตน และเมื่อมีพื้นที่ปลูกจำนวนมากขึ้น เกษตรกรจึงมองเห็นความจำเป็นที่ต้องใช้เครื่องจักรทางการเกษตรเข้ามาช่วยทุ่นแรงและเวลา โดยได้ยอมลงทุนเสียค่าใช้จ่ายในส่วนของการเช่าและการจ้าง ซึ่งปัจจุบันสามารถหาเช่าหรือจ้างได้จากโรงงานน้ำตาลและจากเกษตรกรบางรายที่มีเครื่องจักรทางการเกษตรเป็นของตนเอง จึงทำให้เกษตรกรชาวไร่อ้อยมีทางเลือกในการปลูกอ้อยของตนมากขึ้น ในขณะที่เกษตรกรรายเล็กและรายกลางบางรายที่ยังคงใช้แรงงานคนในการปลูกอ้อย อันเนื่องจากเปรียบเทียบเรื่องของค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นกับพื้นที่ปลูกของตน และที่สำคัญคือการทำพื้นที่ปลูกไม่ได้มีขนาดใหญ่มาก เกษตรกรจึงประเมินว่าตนสามารถทำได้โดยไม่ต้องพึ่งเครื่องจักรทางการเกษตร ซึ่งหากไม่ไหวก็สามารถจ้างแรงงานคนมาช่วยปลูกเพิ่มเติม

นอกจากนี้ หากเกษตรกรชาวไร่อ้อยรายใดประเมินว่าตนสามารถซื้อเครื่องจักรทางการเกษตรมาครอบครองเป็นของตนเองได้ก็จะยอมมีหนี้สินด้วยการกู้เงินเพื่อซื้อเครื่องจักรทางการเกษตรมาใช้ในการทำงานของตน แต่อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันยังคงพบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่ได้มีเครื่องจักรทางการเกษตรเป็นของตนเอง (ร้อยละ 83.87) โดยมีเกษตรกรชาวไร่อ้อยส่วนน้อยเท่านั้นที่มีเครื่องจักรทางการเกษตรเป็นของตนเอง (ร้อยละ 16.13) ดังตารางที่ 5.9

ตารางที่ 5.9 การเป็นเจ้าของเครื่องจักรทางการเกษตรของเกษตรกรชาวไร่อ้อยจำแนกตามขนาดพื้นที่ปลูกอ้อยของเกษตรกรชาวไร่อ้อย

(n=31)

การเป็นเจ้าของเครื่องจักรทางการเกษตร	ขนาดพื้นที่ปลูกอ้อยของเกษตรกรชาวไร่อ้อย			ภาพรวม
	เล็ก (1-59 ไร่)	กลาง (60-199 ไร่)	ใหญ่ (ตั้งแต่ 200 ไร่)	
- มีเครื่องจักรทางการเกษตร	2 (12.50)	2 (16.67)	1 (33.33)	5 (16.13)
- ไม่มีเครื่องจักรทางการเกษตร	14 (87.50)	10 (83.33)	2 (66.67)	26 (83.87)
รวม (ค่าร้อยละ)	16 (100.00)	12 (100.00)	3 (100.00)	31 (100.00)

สำหรับเครื่องจักรทางการเกษตรที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยมีครอบครองนั้น ได้แก่ รถตัดอ้อย รถไถ/รถแทรกเตอร์ เครื่องปลูก รวมถึงรถสิบล้อ/รถบรรทุกสำหรับการขนส่ง โดยเกษตรกรชาวไร่อ้อยส่วนหนึ่งได้มีการนำเครื่องจักรทางการเกษตรประเภทที่ตนมีอยู่มาเป็นช่องทางในการหารายได้รับจ้างเกษตรกรด้วยกันเอง ดังนั้นเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่ยังไม่มีเครื่องจักรทางการเกษตรเป็นของตนเองจึงสามารถหาเครื่องจักรทางการเกษตรจากเพื่อนเกษตรกรมาใช้ปลูกในพื้นที่ของตนได้เช่นกันด้วยการจ้างคนที่มาพร้อมกับเครื่องจักรทางการเกษตรมาช่วยในขั้นตอนของการปลูกอ้อยนี้ ดังนั้นการที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยมี “เครือข่าย” กับเพื่อนเกษตรกรด้วยกันย่อมสร้างความได้เปรียบในแง่ของการช่วยเหลือหรือพึ่งพากัน ทั้งในเรื่องของ “ความรู้” ที่จะได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมกัน และการช่วยในเรื่องของแรงงานหรือเครื่องจักรทางการเกษตรในการปลูกอ้อย โดยภายใต้เครือข่ายที่มีนี้จำเป็นต้องไปด้วยกันกับการสร้าง “ความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดีต่อกัน” เพื่อนำไปสู่ความรู้สึกเต็มใจในการให้ความช่วยเหลือต่อกัน ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบการจ้างหรือให้เปล่าก็ตาม ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งจำเป็นต่อการดำเนินงานในขั้นตอนของการปลูกอ้อย โดยถ้ามีสิ่งจำเป็นที่เพียงพอต่อการใช้ปลูกอ้อยก็จะไม่นำไปสู่การเกิดปัญหาในขั้นตอนการปลูกอ้อย ดังนั้นจากการสัมภาษณ์เกษตรกรชาวไร่อ้อย 30 ราย จึงพบว่า เกษตรกรชาวไร่อ้อยส่วนใหญ่ได้ให้ความสำคัญกับเรื่องของความรู้ว่าเป็นสิ่งจำเป็นลำดับแรกที่มีในการปลูกอ้อย (ร้อยละ 26.67) [“ความรู้ไม่มี ก็ทำไม่ได้”, “ต้องมีความรู้ว่าดินยังขึ้นอยู่ก็ปลูกได้ ดินแห้งปลูกไม่ดี ถ้าดินแห้งแล้วต้องใช้น้ำหยด การจัดการก็จะมาขึ้น คือ มันจะดีถ้าดินขึ้น”] รองลงมา คือ การมีเครือข่ายกับเพื่อนเกษตรกร คนในหน่วยส่งเสริมของโรงงานน้ำตาล และตัวแทนจากภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับอาชีพทำไร่อ้อย (ร้อยละ 13.33) [“...ต้องมีเครือข่ายกับหน่วยงาน โรงงาน”, “...ช่วงปลูกอ้อยก็ใช้แรงงาน มีชุดปลูกที่เป็นเครือข่ายกันอยู่”] และลำดับที่สามประกอบด้วย 3 เรื่อง คือ 1) การเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในที่ดินที่ใช้ปลูกอ้อย 2) ความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดีกับกลุ่มคนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับอาชีพทำไร่อ้อย และ 3) การได้รับการยอมรับและไว้วางใจจากเพื่อนเกษตรกรและคนจากโรงงานน้ำตาล ซึ่งมีอยู่ร้อยละ 10.00 เท่ากัน ดังตารางที่ 5.10

ตารางที่ 5.10 สิ่งจำเป็นที่ต้องมีในการทำงานและปัญหาหรืออุปสรรคอันดับแรกในขั้นตอนการปลูกของเกษตรกรชาวไร่อ้อย

รายการ	การทำงานในขั้นตอนการปลูกอ้อย	
	สิ่งจำเป็นที่พึงมีอันดับแรก ปัญหาหรืออุปสรรคอันดับแรก	
	(n=30)	(n=23)
1. ความสัมพันธ์ทางสังคมกับกลุ่มต่างๆ	3 (10.00)	4 (17.39)
2. การมีเครือข่าย	4 (13.33)	3 (13.04)
3. การได้รับการยอมรับและไว้วางใจ	3 (10.00)	1 (4.35)
4. สิทธิ / ผลประโยชน์ที่ได้รับ	2 (6.67)	0 (0.00)
5. ภูมิปัญญาท้องถิ่น/ธรรมเนียมปฏิบัติ	2 (6.67)	0 (0.00)
6. ความรู้ / ทักษะความสามารถเกี่ยวกับอาชีพ	8 (26.67)	6 (26.09)
7. การได้รับการถ่ายทอดความรู้	1 (3.33)	0 (0.00)
8. การเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในที่ดินที่ใช้ปลูกอ้อย	3 (10.00)	2 (8.69)
9. สุขภาพกาย	1 (3.33)	2 (8.69)
10. สุขภาพใจ	0 (0.00)	0 (0.00)
11. การรู้จักปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวข้อง	0 (0.00)	1 (4.35)
12. อื่นๆ		
12.1 เงินทุน	1 (3.33)	1 (4.35)
12.2 อุปกรณ์ เครื่องมือ และเทคโนโลยี	2 (6.67)	1 (4.35)
12.3 สภาพอากาศ	0 (0.00)	2 (8.69)
รวม (ค่าร้อยละ)	30 (100.00)	23 (100.00)

จากตารางที่ 5.10 ยังได้สะท้อนให้เห็นว่า ปัจจุบันเกษตรกรชาวไร่อ้อยบางรายนอกจากทำการปลูกอ้อยของตนเองแล้ว ยังมีการประกอบอาชีพรับจ้างเป็นอาชีพเสริม ซึ่งการรับจ้างนั้นมีลักษณะอยู่ในแวดวงทางการเกษตรเดียวกัน โดยเฉพาะเกษตรกรที่มีเครื่องจักรทางการเกษตรเป็นของตนเอง ด้วยเหตุนี้การได้รับการยอมรับและไว้วางใจจากเพื่อนเกษตรกรด้วยกันจึงเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกษตรกรได้ถูกเรียกให้มาช่วยทำการปลูกอ้อย ซึ่งนำไปสู่การสร้างรายได้อีกทางหนึ่งให้กับตัวเกษตรกร ดังเสียงสะท้อนจากเกษตรกรชาวไร่อ้อยรายกลาง รุ่นใหม่ที่ว่า “...(ได้ยอมรับ) จากเจ้าของ ถ้าเขาไม่ไว้วางใจ เขาก็ไม่จ้างเรา” แต่ทั้งนี้เรื่องของความไว้วางใจกันยังสะท้อนในแง่ของการช่วยเหลือที่เป็นการให้แรงกัน ซึ่งถึงแม้ว่าจะมีลักษณะของการให้ค่าตอบแทนด้วยการจ้าง แต่การที่เกษตรกรเมื่อตกปากรับคำกับใครว่าจะไปช่วยแรงแล้ว สิ่งที่เกิดขึ้นคือการไม่ผิดคำพูดต่อกัน ทำให้เมื่อถึงวันปลูกอ้อย เกษตรกรชาวไร่อ้อยจึงไม่ประสบปัญหาเรื่องของการแรงงานในการช่วยปลูกอ้อย อันสะท้อนถึงความไว้วางใจที่มีต่อกันของเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่มีความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกันด้วย

ดังนั้นเรื่องของ การได้รับการยอมรับหรือไว้วางใจจึงกลายเป็นอีกเรื่องหนึ่งที่เกษตรกรชาวไร่ อ้อย บางรายในปัจจุบันได้ให้ความสำคัญเป็นอันดับแรกเมื่อเข้าสู่ฤดูกาลปลูกอ้อย และให้ความสำคัญไม่น้อยไปกว่า เรื่องของความสัมพันธ์ทางสังคมกับกลุ่มต่างๆ รวมถึงการเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในที่ดินปลูกอ้อย ซึ่งเกษตรกร ชาวไร่ อ้อยบางรายได้สะท้อนตรงกันถึงความจำเป็นของการมีที่ดินเป็นของตนเองว่า “...การปลูกอ้อย ถ้าเรา เข้าเขา เขาจะเอาคืนตอนไหนก็ได้ สัญญาเดี๋ยวนี้เขาไม่ค่อยทำ เรียกว่าไม่ทำเลย คือ ส่วนมากจะปีต่อปี เขามี สิทธิเอาคืนตอนไหนก็ได้ ไร่เขาไม่ดีแน่” [เกษตรกรชาวไร่ อ้อยรายกลาง เพศชาย รุ่นใหม่ วัย 37 ปี]

นอกจากนี้ เมื่อเกษตรกรชาวไร่ อ้อยพิจารณาว่าอะไรที่จะเป็นปัญหาหรืออุปสรรคสำคัญอันดับ แรกของขั้นการปลูกอ้อยบ้าง จากประสบการณ์การทำงานที่ผ่านมาของเกษตรกรชาวไร่ อ้อยส่วนใหญ่ คือ เรื่องความรู้/ทักษะความสามารถเกี่ยวกับการปลูกอ้อย (ร้อยละ 26.09) [“...ถ้าเราไม่มีความรู้ ก็จะไม่ปลูก ได้จริง”, “แรกๆ ไม่ค่อยรู้อะไรเท่าไร ก็ไปปลูกตอนที่ดินมันยังไม่ดี...”] รองลงมาคือ เรื่องความสัมพันธ์ทาง สังคมกับกลุ่มต่างๆ (ร้อยละ 17.39) และเรื่องการมีเครือข่าย (ร้อยละ 13.04) เนื่องจากปัจจุบันเรื่องของ แรงงานรับจ้างอาจถือได้ว่าเริ่มมีปัญหาขาดแคลนให้เห็นบ้าง จึงทำให้เกษตรกรชาวไร่ อ้อยบางรายหันมาลงทุน ซื้อเครื่องจักรทางการเกษตร แต่ก็ต้องยอมรับว่าไม่ใช่เกษตรกรทุกรายที่สามารถซื้อเครื่องจักรทางการเกษตร ได้ ทำให้เรื่องการมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันระหว่างเกษตรกรและคนในชุมชนจึงเป็นสิ่งสำคัญ มิฉะนั้นอาจ นำมาซึ่งปัญหาดังที่เกษตรกรชาวไร่ อ้อยรายเล็กได้สะท้อนให้ฟังว่า “การปลูกอ้อยสามารถที่จะทำคนเดียวได้ แต่ในปัจจุบันต้องช่วยๆ กัน เพื่อประหยัดเวลาและรวดเร็ว ลดความเหนื่อยของตนเองด้วย หากเราไม่สร้าง ความสัมพันธ์ที่ดี ก็จะไม่หาคนอื่นในชุมชนมาช่วยปลูกอ้อยยาก...” [เกษตรกรชาวไร่ อ้อยรายเล็ก เพศชาย รุ่นเก่า วัย 53 ปี]

สิ่งที่น่าสนใจเพิ่มเติม คือ เกษตรกรชาวไร่ อ้อยบางรายได้มีความตระหนักว่า ปัญหาหนึ่งที่อยู่ นอกเหนือการควบคุมของเกษตรกรชาวไร่ อ้อยและส่งผลต่อการปลูกอ้อยเพื่อนำไปสู่ผลผลิตที่ดีได้หรือไม่ นั่น ก็ คือ เรื่องของสภาพอากาศ ซึ่งส่งผลทำให้การปลูกอ้อยมีความเหมาะสมหรือไม่ โดยเฉพาะหากสภาพอากาศใน ปีใดเกิดสภาวะแล้งมาก หรือการเกิดสภาวะน้ำท่วม ก็นำมาซึ่งปัญหาการปลูกอ้อยได้ และหากเกษตรกรชาวไร่ อ้อยรายใดปลูกอ้อยโดยอาศัยเครื่องปลูกอ้อยของบุคคลอื่นหรือโรงงานน้ำตาล ก็อาจประสบปัญหาได้เช่นกัน ดังประสบการณ์ของเกษตรกรชาวไร่ อ้อยบางรายที่บอกเล่าให้ฟังว่า

“ (ขั้นตอนปลูก) ...ถ้าฝนตกลงมาก็เป็นอุปสรรคนะ หารถไม่ได้ก็เป็นอุปสรรค” [เกษตรกรชาวไร่ อ้อยรายเล็ก เพศหญิง รุ่นใหม่ วัย 49 ปี]

“ในรอบ 10 ปี ประสบภัยแล้วประมาณปี 2557-2558 ซึ่งตอนนั้นประสบปัญหาน้ำท่วม ส่วนปัญหา น้ำท่วมซึ่งเคยมีเฉพาะพื้นที่ที่เป็นปึกหรือแอ่งน้อยๆ อย่างเดียว” [เกษตรกรชาวไร่ อ้อยรายเล็ก เพศชาย รุ่นเก่า วัย 53 ปี]

3. ขั้นตอนการดูแล

หลังจากที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยได้ดำเนินการปลูกอ้อยในแปลงไร่อ้อยของตนเสร็จแล้ว ขั้นตอนการดูแลหรือการบำรุงเพื่อให้อ้อยมีปริมาณและคุณภาพมากที่สุดถือเป็นสิ่งจำเป็นที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยทุกรายคำนึงถึงและดำเนินการเช่นเดียวกัน ซึ่งโดยทั่วไปเกษตรกรชาวไร่อ้อยได้มีการดำเนินการเกี่ยวกับการดูแลเรื่องวัชพืชหรือหญ้า รวมถึงการพรวนดินและใส่ปุ๋ยเพื่อบำรุงรากของอ้อยด้วย ซึ่งกรณีของเกษตรกรชาวไร่อ้อยรายใหญ่จะมีการใช้รถไถพรวนและใส่ปุ๋ย ซึ่งการใช้รถไถมีทั้งรถไถใหญ่และรถไถน้อย โดยเมื่ออ้อยโตขึ้นมากก็จะใช้แค่รถไถน้อยเพื่อไถเข้าร่อง เพื่อเป็นการใส่ปุ๋ยพร้อมที่ไถพรวนในร่อง ดังที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายใหญ่ เพศชาย รุ่นเก่า วัย 53 ปี เล่าให้ฟังว่า “ปลูกได้สัก 1 เดือน เราก็พรวน อ้อยขึ้นดีเราก็พรวน พรวนแล้วก็ใส่ปุ๋ยครึ่งนึง พอได้สัก 3 เดือนใส่ปุ๋ยอีกครั้ง ปุ๋ยนี้อาจจะไร่ละ 2 กระสอบนะที่ผมใส่ ไม่รวมที่รองพื้นนะ รองพื้นตอนปลูกก็จะมีอยู่ หลังจากนั้นพออ้อยเราโตขึ้นมา ถึงเดือนพฤษภาคม มิถุนายนนี้ มันเริ่มขึ้น ตอนนั้นก็ฉีดยาฆ่าหญ้า อ้อยโตขึ้นมาอีก รถไถใหญ่เราเข้าไม่ได้แล้ว ก็ใช้รถไถน้อยไถเข้าร่อง เราสามารถใส่ปุ๋ยอีกพร้อมที่เราไถพรวนในร่อง...”

สำหรับการดูแลเรื่องวัชพืชนั้นสามารถทำได้ 2 รูปแบบ คือ 1) การใช้สารเคมีฉีดพ่นในแปลงอ้อยเพื่อควบคุมวัชพืชหลังจากปลูกเสร็จ เพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้วัชพืชขึ้นมา และ 2) การใช้รถปั่นหญ้าในการจัดการวัชพืช ซึ่งเป็นการจัดการแก้ไขเมื่อวัชพืชหรือหญ้าขึ้น โดยรูปแบบที่สองนี้ทางโรงงานน้ำตาลได้เข้ามามีส่วนช่วยเหลือเกษตรกรชาวไร่อ้อย และเป็นรูปแบบหนึ่งที่ทางโรงงานน้ำตาลพยายามสนับสนุนเกษตรกรชาวไร่อ้อย เนื่องจากโรงงานน้ำตาลต้องการให้มีการใช้สารเคมีน้อยที่สุด จึงเน้นการให้เอาเครื่องมือไปจัดการเพื่อลดปริมาณการใช้สารเคมี อย่างไรก็ตาม เกษตรกรชาวไร่อ้อยส่วนใหญ่ก็มีลักษณะการดูแลเรื่องวัชพืชโดยใช้สารเคมีในการกำจัดวัชพืชมากกว่าการใช้เครื่องมือไปจัดการกับวัชพืช ซึ่งเมื่ออ้อยโตใหญ่แล้ว วัชพืชจะไม่สามารถขึ้นได้แล้ว เนื่องจากแสงแดดส่องไม่ถึงดิน ดังเสียงสะท้อนว่า “...อ้อยใหญ่แล้วคลุมดินหมด หญ้ามันโตไม่ได้ เพราะใบอ้อยมันคลุมหมดแล้ว...หญ้ามันจะมีตามหัวแปลงที่แดดส่องถึงนั่นแหละ ข้างในไม่มีหญ้าขึ้นแล้ว ก็ไม่ต้องใช้สารเคมีแล้ว” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็ก เพศหญิง รุ่นใหม่ วัย 43 ปี]

ทั้งนี้ จากประสบการณ์ของเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่ผ่านมา พบว่า สิ่งจำเป็นที่ต้องมีในการบำรุงดูแลอ้อยที่ปลูกแล้วนั้นก็ยังคงเป็นเรื่องความรู้หรือทักษะความสามารถเกี่ยวกับอาชีพ ซึ่งเกษตรกรชาวไร่อ้อยมองว่าในขั้นตอนต่างๆ กว่าจะได้ผลผลิต ต้องอาศัยความรู้ที่แตกต่างกันไปตามแต่ละขั้นตอน และยิ่งในช่วงของการบำรุงดูแลอ้อย ก็จำเป็นต้องรู้ว่าในแต่ละช่วงอายุของอ้อยต้องทำอะไรบ้างเพื่อดูแลให้อ้อยเจริญเติบโตได้เต็มที่ ซึ่งในประเด็นมิติทางด้านสังคมจึงพบว่า ในขั้นตอนการบำรุงดูแลอ้อยเกษตรกรชาวไร่อ้อยส่วนใหญ่ได้มองเห็นว่า เกษตรกรชาวไร่อ้อยควรต้องมีเรื่องของความรู้หรือทักษะความสามารถเกี่ยวกับการบำรุงดูแลอ้อยเป็นลำดับแรก (ร้อยละ 37.93) รองลงมา คือ ความสัมพันธ์ทางสังคมกับกลุ่มต่างๆ (ร้อยละ 20.69) ส่วนลำดับที่สาม ประกอบด้วย 1) สิทธิ/ผลประโยชน์ที่ได้รับ 2) ภูมิปัญญาท้องถิ่น/ธรรมเนียมปฏิบัติ และ 3) การเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในที่ดินที่ใช้ปลูกอ้อย โดยทั้ง 3 เรื่องดังกล่าวข้างต้นนี้ เกษตรกรชาวไร่อ้อยร้อยละ 10.34 มองว่า เรื่องทั้งสามเป็นเรื่องที่เกษตรกรจำเป็นต้องมีในขั้นตอนการดูแล และในขณะเดียวกันเมื่อพิจารณาถึงปัญหาหรืออุปสรรคในขั้นตอนการดูแล พบว่า เกษตรกรชาวไร่อ้อยส่วนใหญ่ก็ยังคงมองว่า เป็นเรื่องของความรู้หรือทักษะความสามารถเกี่ยวกับการบำรุงดูแลอ้อย (ร้อยละ 45.83) ซึ่งเป็นการตอกย้ำให้เห็น

ว่าเรื่องความรู้เป็นสิ่งจำเป็นที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยควรต้องมี หากขาดความรู้ว่าจะต้องดูแลอ้อยที่ปลูกอย่างไร ย่อมนำมาซึ่งปัญหาได้ ส่วนลำดับรองลงมา คือ เรื่องความสัมพันธ์ทางสังคมกับกลุ่มต่างๆ (ร้อยละ 16.67) และเรื่องการมีเครือข่าย (ร้อยละ 8.33) ตามลำดับ ดังรายละเอียดในตารางที่ 5.11

ตารางที่ 5.11 สิ่งจำเป็นที่ต้องมีในการทำงานและปัญหาหรืออุปสรรคอันดับแรกในขั้นตอนการดูแลของเกษตรกรชาวไร่อ้อย

รายการ	การทำงานในขั้นตอนการดูแลอ้อย	
	สิ่งจำเป็นที่พึงมีอันดับแรก	ปัญหาหรืออุปสรรคอันดับแรก
	(n=29)	(n=24)
1. ความสัมพันธ์ทางสังคมกับกลุ่มต่างๆ	6 (20.69)	4 (16.67)
2. การมีเครือข่าย	0 (0.00)	2 (8.33)
3. การได้รับการยอมรับและไว้วางใจ	1 (3.45)	0 (0.00)
4. สิทธิ / ผลประโยชน์ที่ได้รับ	3 (10.34)	1 (4.17)
5. ภูมิปัญญาท้องถิ่น/ธรรมเนียมปฏิบัติ	3 (10.34)	1 (4.17)
6. ความรู้ / ทักษะความสามารถเกี่ยวกับอาชีพ	11 (37.93)	11 (45.83)
7. การได้รับการถ่ายทอดความรู้	0 (0.00)	1 (4.17)
8. การเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในที่ดินที่ใช้ปลูกอ้อย	3 (10.34)	1 (4.17)
9. สุขภาพกาย	0 (0.00)	0 (0.00)
10. สุขภาพใจ	0 (0.00)	0 (0.00)
11. การรู้จักปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวข้อง	0 (0.00)	1 (4.17)
12. อื่นๆ		
12.1 เงินทุน	1 (3.45)	1 (4.17)
12.2 อุปกรณ์ เครื่องมือ และเทคโนโลยี	1 (3.45)	1 (4.17)
รวม	29 (100.00)	24 (100.00)

ในขั้นของการดูแลอ้อยนี้ ประเด็นหนึ่งที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยมักจะมีความเป็นห่วงก็คือ ความกังวลว่าอ้อยปลูกนั้นสามารถขึ้นได้หรือไม่ ซึ่งเกษตรกรชาวไร่อ้อยจะมีการซ่อมแซมหากพบว่าท่อนพันธุ์อ้อยที่ทำการปลูกนั้นขึ้นไม่หมด ดังเสียงสะท้อนของเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่ว่า “...ส่วนมากจะไม่มีอะไรนะ มีแต่ถ้าอ้อยปลูกก็จะลุ้นว่าขึ้นหรือไม่ขึ้น และก็อย่างอ้อยต่อ ถ้าตัดเสร็จปั๊บ เราให้น้ำเดียวนั้นเลยไม่ได้นะ ตาอ้อยของตนอ้อยจะตายหมดเลย ต้องรอเป็นอาทิตย์ๆ หรือครึ่งเดือน ให้แตกตาก่อน ถ้าตายยังไม่แตก ไปเจอน้ำ ตาที่อยู่ใต้น้ำเลย ต้องรอให้อ้อยปรับตัวก่อน ถึงเอาน้ำใส่ได้ ถึงจะขึ้น” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็ก เพศชาย รุ่นเก่า วัย 69 ปี]

จากเสียงสะท้อนของเกษตรกรชาวไร่อ้อยในขั้นตอนการดูแลอ้อยที่กล่าวมาข้างต้นนั้น มีนัยที่ชี้ให้เห็นว่า เกษตรกรชาวไร่อ้อยแต่ละรายต่างมีองค์ความรู้ในอาชีพเฉพาะของตนเองเป็นอย่างดี ทำให้

สามารถดำเนินการดูแลได้อย่างเป็นขั้นตอนและเหมาะสมกับอายุหรือสภาพของอ้อยที่มีอยู่ในแปลงของตน ดังนั้นเรื่องของความรู้หรือทักษะความสามารถเกี่ยวกับอาชีพจึงกลายเป็นเรื่องจำเป็นที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยส่วนใหญ่ให้ความสำคัญว่าเกษตรกรควรต้องมีความรู้ในการดูแลอ้อยเป็นลำดับแรก ซึ่งหากขาดซึ่งความรู้ที่จะบำรุงดูแลอ้อยของตนให้ถูกต้องและเหมาะสมก็จะนำไปสู่ปัญหาของอ้อยที่ไม่สามารถเติบโตได้ หรือเติบโตอย่างไม่มีคุณภาพ จึงทำให้เรื่องของการขาดความรู้กลายเป็นอุปสรรคต่อการดูแลอ้อยของเกษตรกรชาวไร่อ้อยเป็นลำดับแรกเช่นกัน

ตัวอย่างองค์ความรู้ของเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่มีการนำมาใช้ในขั้นตอนการดูแลอ้อย ได้แก่

“...เมื่อลงปลูกแล้วก็บำรุงอ้อย โดยการใส่ปุ๋ยในถังหยดน้ำ จนกว่าจะโต และหยดน้ำประมาณ 15 วัน” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็ก เพศชาย รุ่นเก่า วัย 53 ปี]

“ในขั้นบำรุงอ้อย ก็ใช้ปุ๋ยน้ำ ปุ๋ยอินทรีย์ ปุ๋ยเคมี ใช้ได้หมด” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็ก เพศหญิง รุ่นเก่า วัย 53 ปี]

“...ดูว่าช่วงไหนพืชต้องการน้ำก็จะหยดน้ำช่วย วันไหนพืชต้องการปุ๋ยก็จะใส่ปุ๋ย” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็ก เพศชาย รุ่นใหม่ วัย 36 ปี]

“(การดูแลอ้อย)...ก็เริ่มจากรองพื้นด้วยปุ๋ย ทั้งไว้ 3 เดือน ฝนตก ก็ให้ปุ๋ยอีกครั้ง” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายกลาง เพศชาย รุ่นใหม่ วัย 31 ปี]

“...ก็พยายามให้น้ำเยอะๆ พอให้น้ำเสร็จก็ใส่ปุ๋ย ฉีดยาไม่ให้วัชพืชขึ้น...ถ้ามีน้ำ จะไม่มีโรค” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายกลาง เพศชาย รุ่นใหม่ วัย 47 ปี]

ความรู้ของเกษตรกรชาวไร่อ้อยดังกล่าวข้างต้นนี้ต่างมีวิธีการหรือเทคนิคของตนเองที่ปรับให้เหมาะสมกับอ้อยและสภาพแวดล้อมของอ้อยในแปลงของตน โดยทั่วไปเกษตรกรจะไม่มีการวิพากษ์วิจารณ์ว่าวิธีของใครดีกว่ากัน แต่เป็นลักษณะของการพิสูจน์ด้วยตนเอง หรือเมื่อเห็นผลดีจากวิธีการที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายอื่นปฏิบัติก็จะมีการขอคำแนะนำ เพื่อแลกเปลี่ยนองค์ความรู้กัน ดังนั้นเรื่องของความสัมพันธ์ทางสังคมกับกลุ่มต่างๆ จึงกลายเป็นสิ่งจำเป็นที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยให้ความสำคัญ โดยถึงแม้ว่ามีความรู้ แต่ความรู้ก็ต้องมีการพัฒนาเพิ่มขึ้น ซึ่งหากเกษตรกรชาวไร่อ้อยมีความสัมพันธ์ที่ดีกับกลุ่มคนต่างๆ ก็จะเป็นช่องทางหนึ่งที่ทำให้ตัวของเกษตรกรได้พัฒนาความรู้ต่อไป ดังที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยกล่าวไว้ว่า “...การที่เรามีความสัมพันธ์ที่ดีกับคนอื่น ส่วนใหญ่ก็เป็นลักษณะของการให้ความรู้กัน ไม่หวงความรู้ คอยให้คำแนะนำกัน” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็ก เพศชาย รุ่นใหม่ วัย 36 ปี] และนอกจากความสัมพันธ์ทางสังคมกับกลุ่มต่างๆ แล้ว เกษตรกรชาวไร่อ้อยเองยังต้องรู้จักการมีเครือข่ายเพื่อที่จะทำให้ตนทราบว่าเมื่อต้องการความช่วยเหลือ หรือจ้างบุคคล ต้องติดต่อใคร อย่างไรได้บ้าง โดยในขั้นตอนการดูแลอ้อยนั้น เกษตรกรบางรายได้มีการจ้างเกี่ยวกับการฉีดยาป้องกันวัชพืชและศัตรูพืช ซึ่งถ้าไม่มีเครือข่ายย่อมเป็นปัญหาต่อตัวเกษตรกรชาวไร่อ้อยเช่นกันที่จะหาบุคคลมาช่วยเหลือตน แต่หากเกษตรกรชาวไร่อ้อยมีทั้งความสัมพันธ์ที่ดีต่อกลุ่มคนต่างๆ

และมีเครือข่ายก็จะทำให้เกษตรกรมีช่องทางหรือวิธีการจัดการกับปัญหาที่ตนเผชิญได้ง่ายขึ้น ดังที่ว่า “ต้องถามกลุ่มชาวไร่นี้แหละ คนที่เคยเป็นมาก่อน ที่ไหนแล้วจะประสบปัญหาก่อน ยาแต่ละที่ก็ไม่เหมือนกัน เราจะได้รู้ว่าต้องใช้ยาอะไรเหมาะ...หากกลุ่มติดกันไม่เป็น ก็ต้องหาคนรับจ้างฉีด ซึ่งโซนนี้ไม่มีคนรับจ้างฉีดอยู่” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายกลาง เพศชาย รุ่นใหม่ วัย 37 ปี]

ดังนั้น เกษตรกรชาวไร่อ้อยจึงไม่ใช่ว่ามีแต่เพียงความรู้ไว้ในขั้นตอนของการดูแลรักษาอ้อยเท่านั้น แต่การทำงานยังต้องมียุทธศาสตร์ประกอบอื่นๆ ที่สำคัญคือ ชาวไร่อ้อย และกลุ่มคนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับอาชีพทำไร่อ้อย ซึ่งเกษตรกรชาวไร่อ้อยต้องรักษาความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันไว้เช่นเดียวกับการรักษาอ้อยของตนให้เติบโตงอกงามต่อไป

4. ขั้นตอนการเก็บเกี่ยว

โดยทั่วไปทางโรงงานน้ำตาลมองว่า อ้อยจะเริ่มเก็บความหวานไว้ที่ลำอ้อยเมื่ออายุประมาณ 10 เดือน ทำให้ทางโรงงานน้ำตาลจึงมีความต้องการอยากให้อ้อยมีอายุครบ 1 ปี จึงค่อยทำการเก็บเกี่ยวอ้อยที่ปลูกได้ ซึ่งเหตุผลของทางโรงงานน้ำตาลจะมุ่งไปที่เรื่องความหวาน และส่งผลดีต่อเกษตรกรชาวไร่อ้อยด้วย เนื่องจากถ้าอ้อยที่เก็บเกี่ยวนั้นจะมีค่าความหวานดี ก็จะมีผลต่อเรื่องราคาอ้อยที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยจะได้รับนั่นเอง ดังที่บุคคลในหน่วยส่งเสริมของโรงงานน้ำตาลได้บอกให้ฟังว่า “...เราอยากให้อ้อยครบขวบ เพราะว่าอ้อยถ้าความหวานดี ก็เปรียบเหมือนเงินที่จะได้ด้วย” อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติของเกษตรกรชาวไร่อ้อย ก็จะเริ่มเก็บเกี่ยวเมื่ออ้อยอายุประมาณ 10 เดือน จนถึง 12 เดือน แต่เกษตรกรบางรายก็มองว่าสามารถทำการเก็บเกี่ยวเมื่ออ้อยอายุประมาณ 8 เดือนขึ้นไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับมุมมองและเหตุผลของเกษตรกรชาวไร่อ้อยแต่ละราย

สำหรับวิธีการเก็บเกี่ยวของเกษตรกรชาวไร่อ้อย พบว่า วิธีการเก็บเกี่ยวสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 วิธีการใหญ่ นั่นคือ 1) วิธีการใช้แรงงานคนตัดอ้อย [“ก็ใช้คนเข้าไปตัดเลยครับ”, “...ก็ใช้คนงานตัดเป็นการตัดสด พอตัดเสร็จก็ใช้คนงานลอกกาบออก”] กับ 2) วิธีการใช้เครื่องตัดอ้อย [“ใช้รถในการเก็บเกี่ยว”, “จ้างโรงงานเก็บเกี่ยว”] ซึ่งภาพรวมส่วนใหญ่เกษตรกรชาวไร่อ้อยไม่ได้ลงมือทำการเก็บเกี่ยวเพียงลำพัง แต่อาศัยการจ้างบุคคลอื่นเข้ามาช่วยเก็บเกี่ยวร่วมด้วย และเกษตรกรบางรายได้ใช้การจ้างบุคคลอื่นเก็บเกี่ยว โดยตนเองไม่ได้ลงมือทำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณีของการจ้างให้เก็บเกี่ยวด้วยการใช้เครื่องตัดอ้อย [“...เก็บเกี่ยวก็จ้างเขาอย่างเดียว”, “เอารถมาเกี่ยว ไม่ต้องทำอะไร”, “จ้างครับ...การตัดจะใช้รถอย่างเดียวเลย”]

ทั้งนี้ การเก็บเกี่ยวอ้อยในปัจจุบันนั้นพบว่ามี 2 รูปแบบ นั่นคือ 1) การตัดสด ซึ่งหมายถึง การตัดอ้อยในสภาพธรรมชาติของอ้อยที่ปลูก ไม่มีการเผาอ้อย และ 2) การตัดอ้อยไฟไหม้ คือ การตัดอ้อยหลังจากที่ได้ทำการเผาอ้อยแล้ว ซึ่งทั้ง 2 รูปแบบนี้เป็นวิธีการเก็บเกี่ยวที่ใช้วิธีการที่ 1 คือ การใช้แรงงานคนตัดอ้อย สำหรับวิธีการที่ 2 ซึ่งเป็นการใช้เครื่องตัดอ้อยนั้น ถือได้ว่ามีลักษณะของรูปแบบที่ 1 คือ การตัดสดเช่นกัน เพียงมีความแตกต่างจากการใช้แรงงานคนในประเด็นวิธีการปลูก กล่าวคือ แปลงอ้อยที่เลือกใช้เครื่องตัดอ้อยนั้น ต้องปลูกร่องให้กว้าง เพื่อให้รถตัดสามารถเข้าไปได้ในขั้นตอนการเก็บเกี่ยวนี้ นั่นเอง ดังนั้นวิธีการ

เก็บเกี่ยวอ้อยจึงต้องสัมพันธ์กับวิธีการปลูกอ้อยด้วย ดังคำพูดที่ว่า “ถ้าการเก็บเกี่ยวแบบไหน ก็ต้องทำการปลูกให้เหมาะสมกับส่วนของการเก็บเกี่ยวด้วย”

ดังนั้น เกษตรกรชาวไร่อ้อยจึงต้องมีความรู้เกี่ยวกับการเก็บเกี่ยวอ้อยให้ถูกต้อง เช่น เก็บเกี่ยวได้เมื่อใด ใช้วิธีการใดที่เหมาะสมกับการปลูกอ้อยของตน เพื่อให้ได้ผลประโยชน์จากผลผลิตที่เก็บเกี่ยวมากที่สุด ในขณะเดียวกันเกษตรกรยังจำเป็นต้องมีเครือข่ายที่ตนมีความสัมพันธ์ที่ดีด้วย เนื่องจากเกษตรกรจำเป็นต้องใช้แรงงานคน หรือการอาศัยรถตัดอ้อยจากเกษตรกรรายอื่นหรือจากโรงงานน้ำตาล ซึ่งผลจากการสัมภาษณ์ที่เป็นเชิงคุณภาพได้สะท้อนให้เห็นถึงความสอดคล้องกับผลเชิงปริมาณ ดังตารางที่ 5.12

ตารางที่ 5.12 สิ่งจำเป็นที่ต้องมีในการทำงานและปัญหาหรืออุปสรรคอันดับแรกในขั้นตอนการเก็บเกี่ยวของเกษตรกรชาวไร่อ้อย

รายการ	การทำงานในขั้นตอนการเก็บเกี่ยวอ้อย	
	สิ่งจำเป็นที่พึงมีอันดับแรก	ปัญหาหรืออุปสรรคอันดับแรก
	(n=29)	(n=24)
1. ความสัมพันธ์ทางสังคมกับกลุ่มต่างๆ	3 (10.34)	4 (16.67)
2. การมีเครือข่าย	5 (17.24)	5 (20.83)
3. การได้รับการยอมรับและไว้วางใจ	1 (3.45)	2 (8.33)
4. สิทธิ / ผลประโยชน์ที่ได้รับ	6 (20.69)	2 (8.33)
5. ภูมิปัญญาท้องถิ่น/ธรรมเนียมปฏิบัติ	0 (0.00)	0 (0.00)
6. ความรู้ / ทักษะความสามารถเกี่ยวกับอาชีพ	6 (20.69)	4 (16.67)
7. การได้รับการถ่ายทอดความรู้	0 (0.00)	0 (0.00)
8. การเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในที่ดินที่ใช้ปลูกอ้อย	2 (6.90)	1 (4.17)
9. สุขภาพกาย	1 (3.45)	1 (4.17)
10. สุขภาพใจ	1 (3.45)	1 (4.17)
11. การรู้จักปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวข้อง	0 (0.00)	1 (4.17)
12. อื่นๆ		
12.1 เงินทุน	2 (6.90)	1 (4.17)
12.2 อุปกรณ์ เครื่องมือ และเทคโนโลยี	2 (6.90)	2 (8.33)
รวม	29 (100.00)	24 (100.00)

จากตารางที่ 5.12 แสดงให้เห็นว่า ในขั้นตอนการเก็บเกี่ยวอ้อย เกษตรกรชาวไร่อ้อยส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับเรื่องของความรู้หรือทักษะความสามารถในการเก็บเกี่ยวอ้อย และเรื่องของสิทธิหรือผลประโยชน์ที่ได้รับ โดยเกษตรกรได้ให้ความสำคัญกับทั้ง 2 เรื่องเป็นลำดับแรกเท่ากัน (ร้อยละ 20.69) รองลงมา คือ เรื่องการมีเครือข่าย (ร้อยละ 17.24) ในขณะเดียวกันเมื่อพิจารณาถึงปัญหาหรืออุปสรรคในขั้นตอนการเก็บเกี่ยวอ้อย ก็พบว่า เกษตรกรชาวไร่อ้อยส่วนใหญ่ก็ยังคงมองว่า เป็นเรื่องของความรู้หรือทักษะ

ความสามารถเกี่ยวกับการเก็บเกี่ยวอ้อย (ร้อยละ 16.67) ซึ่งเป็นการตอกย้ำให้เห็นว่าเรื่องความรู้เป็นสิ่งจำเป็นที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยควรต้องมี หากขาดความรู้จะต้องเก็บเกี่ยวอ้อยเมื่อไหร่และอย่างไร ย่อมส่งผลกระทบต่อผลประโยชน์ที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยจะได้รับจากผลผลิตของตน ส่วนลำดับรองลงมา คือ เรื่องการมีเครือข่าย (ร้อยละ 20.83) และเรื่องความสัมพันธ์ทางสังคมกับกลุ่มต่างๆ (ร้อยละ 16.67) ตามลำดับ ซึ่งหากไม่มีเครือข่ายและความสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลหรือกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องในการที่จะให้มาช่วยเก็บเกี่ยวผลผลิตของเกษตรกร ย่อมถือเป็นปัญหาสำคัญ โดยเฉพาะในปัจจุบันนี้ เกษตรกรชาวไร่อ้อยหลายรายมองเห็นว่าปัญหาที่อาจเจอในขั้นตอนของการเก็บเกี่ยวก็คือ การที่คนงานหายาก ซึ่งกลายเป็นปัญหาขาดแคลนแรงงานคน ดังเสี่ยงสะท้อนที่ว่า

“ปัญหาของการตัดสด คือ คนงานมีหรือไม่ ...เราต้องหาคนงานไว้มาก่อน เตรียมพร้อม หากจากตามบ้านที่รู้จักกัน ให้มาช่วยกันหน่อย แล้วก็จ้างเค้า ก็หาได้” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็ก เพศชาย รุ่นเก่า วัย 69 ปี]

“...ต้องอาศัยความสัมพันธ์จ้างคนมา เพราะเราไม่ได้ใช้เครื่องจักร...” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็ก เพศชาย รุ่นใหม่ วัย 42 ปี]

“...ส่วนมากผมใช้คน อันไหนคนช่วยได้ก็ช่วย อันไหนอ้อยล้มหรืออ้อยไหม้ เราก็ตัด แล้วก็มักมีปัญหาตรงที่คนงานหายากหน่อย” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายใหญ่ เพศชาย รุ่นเก่า วัย 57 ปี]

ข้อสังเกตที่น่าสนใจคือ เกษตรกรชาวไร่อ้อยที่ยังคงใช้วิธีการตัดอ้อยด้วยแรงงานคนมักประสบปัญหาเรื่องของแรงงานมากกว่าเกษตรกรที่หันมาใช้เครื่องตัดอ้อย แต่ทั้งนี้ไม่ใช่ว่าจะสามารถหลีกเลี่ยงการไม่ต้องใช้แรงงานคนเลย เพียงแต่จำนวนแรงงานที่ใช้ไม่มากเท่ากับเกษตรกรที่ตัดอ้อยโดยใช้แรงงานคนอย่างเดียว และถึงแม้ว่าเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่เก็บเกี่ยวอ้อยโดยใช้รถตัดประสบปัญหาด้านแรงงานน้อยกว่าก็ตาม แต่ปัญหาที่มักเผชิญจากการใช้เครื่องจักรทางการเกษตร ก็คือ การไม่มีเครื่องจักรทางการเกษตรมาตัดอ้อยได้ตามวันเวลาที่ต้องการได้เสมอไป เนื่องจากมีเรื่องการต่อคิวของการใช้รถตัด นั่นเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่ไม่ได้มีเครื่องจักรทางการเกษตรเป็นของตนเองย่อมจำเป็นต้องรอคิวจากบุคคลอื่นเท่านั้น ด้วยเหตุนี้จึงไม่แปลกที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยส่วนหนึ่งได้เสนอว่าเรื่องอุปกรณ์ เครื่องมือ และเทคโนโลยีเป็นอุปสรรคที่เกิดขึ้นในขั้นตอนการเก็บเกี่ยว (ร้อยละ 8.33) ดังคำบอกเล่าจากปากเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่ว่า

“...รอรถตัดไม่มาสักที นี่ก็เป็นอุปสรรค” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็ก เพศหญิง รุ่นใหม่ วัย 49 ปี]

“...มีปัญหาตรงทางโรงงานซึ่งเป็นผู้จัดคิวให้ เราต้องรอคิวนานและตามคิว บางวันโรงงานปิด เช่น วันหยุดยาว เราก็ต้องรอในเวลาที่ยืดออกไปอีก ใจเราก็ตึงเครียดเก็บเกี่ยวนี้แหละ” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็ก เพศชาย รุ่นเก่า วัย 53 ปี]

คำบอกเล่าดังกล่าวข้างต้น ยังได้เชื่อมโยงให้เห็นถึงความเกี่ยวพันกับเรื่องสุขภาพใจของเกษตรกรชาวไร่อ้อย โดยจากการสัมภาษณ์ทำให้พบว่า สิ่งที่มีผลกระทบต่อจิตใจของเกษตรกรชาวไร่อ้อยในช่วงการเก็บ

เกี่ยวก็คือ การที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยไม่ได้ผลผลิตตามเป้าหมายที่ตั้งไว้หรือได้น้อยกว่ามาตรฐานที่ควรได้ ซึ่งหมายถึงรายได้ของเกษตรกรที่จะได้จากผลผลิตอ้อยก็น้อยลงตามไปด้วย ด้วยเหตุนี้ระหว่างการรอเก็บเกี่ยวจึงเป็นสิ่งที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยมีความกังวลใจเป็นทุนเดิมอยู่บ้างแล้วว่าผลผลิตของตนจะเป็นเช่นไร และยิ่งหากต้องประสบปัญหาจากการที่เกษตรกรไม่สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ตามวันเวลาที่ตั้งใจไว้ได้ ก็ยิ่งทำให้เกษตรกรมีความไม่สบายใจเกิดขึ้น กลายเป็นปัญหาด้านสุขภาพใจในขั้นตอนการเก็บเกี่ยว (ร้อยละ 4.17) ดังนั้น เกษตรกรชาวไร่อ้อยบางรายจึงได้ให้ความสำคัญกับเรื่องของสุขภาพใจในขั้นตอนการเก็บเกี่ยว (ร้อยละ 3.45) โดยมองว่าเกษตรกรจำเป็นต้องมีความเข้มแข็งและให้กำลังใจกับตนเองด้วย

นอกจากนี้ยังพบว่า ในแง่ของความไว้วางใจต่อกันของเกษตรกรชาวไร่อ้อยเป็นอีกเรื่องหนึ่งที่น่าสนใจ โดยเกษตรกรบางรายได้มองว่าเรื่องความไว้วางใจเป็นเรื่องที่จำเป็นต้องมีในขั้นตอนของการเก็บเกี่ยว (ร้อยละ 3.45) และหากไร้ซึ่งความไว้วางใจต่อกันก็จะกลายเป็นปัญหาในขั้นตอนการเก็บเกี่ยวได้ (ร้อยละ 8.33) เนื่องจากการเก็บเกี่ยวมีเรื่องของการใช้แรงงานคน และในบางครั้งตัวของเกษตรกรที่เป็นเจ้าของแปลงอ้อยไม่สามารถที่จะมาคอยเฝ้าดูการทำงานของกลุ่มบุคคลที่ตนจ้างได้ตลอดเวลา ดังนั้น ความไว้วางใจจึงเป็นสิ่งที่ช่วยให้เกษตรกรสามารถทำงานร่วมกันได้และมีลักษณะของการช่วยซึ่งกันและกันได้ต่อไป ดังเสียงสะท้อนของเกษตรกรชาวไร่อ้อยรายกลาง เพศชาย รุ่นใหม่ วัย 37 ปี ที่ว่า “ถ้าเขาไม่ไว้วางใจ บางทีอย่างเราตัดเขามีกลุ่มตัดกันอยู่ มีไควตากันอยู่...อย่างเราตัดแล้ว ไม่ใช่ว่าเจ้าของจะอยู่ตลอด กลางคืนเขาก็อยู่กับเรา อยู่ในไร่ตลอด เขาอาจลักเราตอนไหนก็ได้...เราก็ต้องไว้วางใจกัน”

5. ขั้นตอนการขนส่ง

การขนส่งในปัจจุบันของเกษตรกรชาวไร่อ้อยเป็นลักษณะของการใช้รถบรรทุกขนส่ง ซึ่งรถบรรทุกที่ใช้ในการขนส่งอาจเล็กหรือใหญ่ต่างกันไปตามปริมาณผลผลิตอ้อยที่เกษตรกรทำได้ แต่โดยภาพส่วนใหญ่เป็นลักษณะของการใช้รถสิบล้อในการบรรทุกอ้อยที่ตัดส่งไปยังโรงงานน้ำตาล ซึ่งรถบรรทุกที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยใช้นั้นอาจเป็นรถบรรทุกของตนเองหรือเป็นของบุคคลอื่นได้ ดังนั้นการขนส่งอ้อยที่เกิดขึ้นจึงสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 รูปแบบ คือ

1) การส่งอ้อยด้วยตัวเองใช้รถบรรทุกของตนเอง ดังเสียงสะท้อนที่ว่า

- เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็ก: “พอตัดเสร็จแล้ว ลุงก็ใช้รถขนมาโรงงาน เขา (หมายถึง คนในโรงงานน้ำตาล) เรียกอีแต๋น ซึ่งเป็นของลุงเอง”

- เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายกลาง: “...ใช้รถบรรทุกของตัวเองในการขนส่ง”

- เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายใหญ่: “ผมใช้รถสิบล้อของผมประมาณ 3 คันนี้แหละขนอ้อยไปที่โรงงาน...เราก้ทำตามที่ถูกกฎหมายกำหนด เพราะว่าถ้าไม่ทำตามกฎหมาย โดนปรับก็ไม่ไหว”

2) การจ้างให้บุคคลอื่นดำเนินการส่งอ้อย โดยแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะย่อยคือ (2.1) ลักษณะของการที่ใช้รถบรรทุกของผู้รับจ้างในการขนส่ง กับ (2.2) ลักษณะที่มีการใช้รถบรรทุกของตัวเองและของผู้อื่นร่วมกันขนส่ง ดังเสียงสะท้อนที่ว่า

- เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็ก: “ตอนส่ง เราก็จ้างหน่วยที่อยู่ในกลุ่มเดียวกัน...เขาตัดเสร็จแล้ว เขาก็ไปส่งให้เราด้วย”

- เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็ก: “ต้องรอคิวรถที่จะขนอ้อยไปโรงงาน”

- เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายกลาง: “หาคนอื่นมาช่วย...ใครมีรถเหลือก็ขอมาช่วยเพิ่มจากของตน”

นอกจากการที่เกษตรกรได้พิจารณาใช้รูปแบบการขนส่งแบบใดแล้วนั้น สิ่งที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยต้องการมากที่สุดหลังจากการเก็บเกี่ยวอ้อยเสร็จ ก็คือ การขนส่งอ้อยที่ตัดไปยังโรงงานน้ำตาลให้ได้เร็วที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณีของอ้อยสด เนื่องจากถ้าปล่อยให้อ้อยที่ถูกตัดแล้วต้องค้างนานและโดนแดดจะส่งผลให้อ้อยแห้งและมีน้ำหนักลดน้อยลง ดังที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยกล่าวไว้ว่า “...ถ้าเป็นอ้อยสด เราก็จ้างไม่ให้ค้างนาน ต้องรีบเข้าโรงงานเลย เพราะมันจะเสียน้ำหนัก มันจะแห้ง ตากแดดนานจะแห้ง” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็ก เพศชาย รุ่นใหม่ วัย 36 ปี] ซึ่งการที่อ้อยมีน้ำหนักน้อยลงได้ทำให้เกษตรกรชาวไร่อ้อยเสียประโยชน์ในแง่ของรายได้จากผลผลิตของตนเมื่อนำไปส่งโรงงานน้ำตาล ดังนั้น เรื่องของคิวรถขนส่งอ้อยและคิวที่เกษตรกรจะได้ส่งอ้อยเข้าโรงงานน้ำตาลจึงกลายเป็นสิ่งที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยให้ความสำคัญสำหรับขั้นตอนการขนส่ง เพราะนั่นคือประโยชน์ที่ตนจะได้รับตามมาจากการส่งอ้อยไปสู่วางงานน้ำตาล ซึ่งพบว่าเกษตรกรชาวไร่อ้อยส่วนใหญ่ถือว่าเรื่องสิทธิหรือผลประโยชน์ที่ตนจะได้รับเป็นสิ่งจำเป็นลำดับแรกที่ต้องมีในขั้นตอนการขนส่ง (ร้อยละ 22.58) รองลงมาคือ เรื่องความสัมพันธ์ทางสังคมกับกลุ่มต่างๆ (ร้อยละ 19.35) และเรื่อง การมีเครือข่าย (ร้อยละ 16.13) ตามลำดับ ดังตารางที่ 5.13

การที่เรื่องสิทธิหรือผลประโยชน์ที่ได้รับเป็นเรื่องที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยให้ความสำคัญเป็นลำดับแรก แต่ในความเป็นจริงกลับพบว่า เกษตรกรชาวไร่อ้อยต้องเผชิญกับปัญหาเรื่องของคิวในการขนส่งอ้อยให้กับโรงงานน้ำตาล [“ปัญหากับทางโรงงาน คิวไม่มีบ้าง”, “เอาไปแล้ว มันเอาลงไม่ได้ โรงงานไม่สะดวก”, “เก็บเกี่ยวช่วงพร้อมกัน จนโรงงานรับไม่ไหว เพราะผลผลิตเยอะ”, “อุปสรรคคือเรื่องคิวนี้นแหละ”] ซึ่งเรื่องของการได้คิวเร็วหรือช้านั้น เกษตรกรส่วนหนึ่งมองว่าขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดีกับกลุ่มต่างๆ ร่วมกับการมีเครือข่ายในการจัดการเรื่องการขนส่ง ได้แก่ กลุ่มตัดที่ดำเนินการทั้งตัดและขนส่งไปด้วยกัน และโรงงานน้ำตาลที่จะเป็นผู้ให้คิวการขนส่ง ด้วยเหตุนี้ทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่ได้มองเช่นกันว่าปัญหาอันดับแรกในขั้นตอนการขนส่ง ก็คือ เรื่องของเครือข่าย (ร้อยละ 26.92) และเรื่องความสัมพันธ์ทางสังคมกับกลุ่มต่างๆ (ร้อยละ 23.08) ตามลำดับ โดยหากจะแก้ไขปัญหาเรื่องสิทธิหรือผลประโยชน์ที่ได้รับ ซึ่งเกษตรกรชาวไร่อ้อยมองว่าเป็นปัญหาที่สำคัญลำดับที่สาม (ร้อยละ 15.38) เกษตรกรจะต้องแก้ปัญหา 2 ลำดับแรกให้ดีขึ้นก่อน ดังเสียงสะท้อนจากเกษตรกรชาวไร่อ้อยว่า

“มันขัดขวางการขนส่งนี้แหละ ทำให้น้ำหนักเราหาย...พีคิดว่าเราต้องมีความสัมพันธ์ที่ดีกับเขา และติดต่อเขาให้เร็ว ถ้าเราติดต่อล่าช้า เวลาขนส่งเราก็เสียเวลาเข้าไปด้วย...ทางโรงงานมีการจัดคิวให้เราว่าอ้อยจะไปเข้าโรงงานแล้วนะ ได้รถคันนี้...” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็ก เพศชาย รุ่นใหม่ วัย 36 ปี]

“การขนส่งก็ต้องหาคนอื่นมาช่วย กลุ่มตัดด้วยกัน ใครรถเหลือมาช่วยหน่อย...แต่ตอนนี้ไม่ค่อยมีแล้ว เป็นคิว” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายกลาง เพศชาย รุ่นใหม่ วัย 37 ปี]

“เราก็ขนส่งไปเอง กับโรงงานที่เราทำสัญญาไว้” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายใหญ่ เพศชาย รุ่นเก่า วัย 57 ปี]

ตารางที่ 5.13 สิ่งจำเป็นที่ต้องมีในการทำงานและปัญหาหรืออุปสรรคอันดับแรกในขั้นตอนการขนส่งของเกษตรกรชาวไร่อ้อย

รายการ	การทำงานในขั้นตอนการขนส่ง	
	สิ่งจำเป็นที่พึงมีอันดับแรก	ปัญหาหรืออุปสรรคอันดับแรก
	(n=31)	(n=26)
1. ความสัมพันธ์ทางสังคมกับกลุ่มต่างๆ	6 (19.35)	6 (23.08)
2. การมีเครือข่าย	5 (16.13)	7 (26.92)
3. การได้รับการยอมรับและไว้วางใจ	3 (9.68)	2 (7.69)
4. สิทธิ / ผลประโยชน์ที่ได้รับ	7 (22.58)	4 (15.38)
5. ภูมิปัญญาท้องถิ่น/ธรรมเนียมปฏิบัติ	0 (0.00)	0 (0.00)
6. ความรู้ / ทักษะความสามารถเกี่ยวกับอาชีพ	3 (9.68)	1 (3.85)
7. การได้รับการถ่ายทอดความรู้	0 (0.00)	0 (0.00)
8. การเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในที่ดินที่ใช้ปลูกอ้อย	1 (3.23)	0 (0.00)
9. สุขภาพกาย	1 (3.23)	0 (0.00)
10. สุขภาพใจ	0 (0.00)	1 (3.85)
11. การรู้จักปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวข้อง	0 (0.00)	1 (3.85)
12. อื่นๆ		
12.1 เงินทุน	2 (6.45)	1 (3.85)
12.2 อุปกรณ์ เครื่องมือ และเทคโนโลยี	1 (3.23)	1 (3.85)
12.3 การขนส่ง / รถขนส่งผลผลิต	2 (6.45)	2 (7.69)
รวม	31 (100.00)	26 (100.00)

ทั้งนี้ จากเสียงสะท้อนข้างต้นมีนัยที่สื่อให้เห็นว่า การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีและการมีเครือข่ายนั้น เป็นลักษณะที่ตัวเกษตรกรชาวไร่อ้อยเองได้ตระหนักถึงการต้องรู้จักปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนใหม่ ได้แก่ ความรวดเร็วในการติดต่อสื่อสารกับทางโรงงานน้ำตาล การเข้าเป็นสมาชิกอยู่ในกลุ่มตัดเพื่อการพึ่งพากันในเรื่องการขนส่ง และการต้องขนส่งอ้อยกับทางโรงงานน้ำตาลที่ตนเป็นคู่สัญญา

นอกจากนี้ ในแง่มุมหนึ่งของทางโรงงานน้ำตาลแห่งหนึ่งได้สะท้อนให้ฟังว่า ในปัจจุบันทางโรงงานน้ำตาลมีเงื่อนไขของการให้อ้อยสะอาดหรืออ้อยสดที่ถูกขนส่งมายังโรงงานน้ำตาลสามารถเข้าลงก่อนอ้อยไฟไหม้ เนื่องจากมีผลเกี่ยวกับปริมาณน้ำตาลต่อตัน ซึ่งทางโรงงานน้ำตาลได้มีการประชาสัมพันธ์ให้กับเกษตรกรชาวไร่อ้อยในคู่สัญญารับทราบในเงื่อนไขดังกล่าว [...เราประชาสัมพันธ์บอกไปว่า ถ้าคุณทำอ้อยสะอาดมาจะได้ลงไว] และจากเงื่อนไขนี้ได้เป็นการบ่งบอกอย่างชัดเจนว่า ปัจจุบันโรงงานน้ำตาลพยายามส่งเสริมให้เกษตรกรชาวไร่อ้อยหันมาเก็บเกี่ยวอ้อยในรูปแบบของการตัดสด นั่นคือ ไม่ให้มีการเผาอ้อยก่อนตัดอ้อยนั่นเอง ด้วยเหตุนี้เกษตรกรชาวไร่อ้อยบางรายที่ได้ใช้รูปแบบของการตัดสดจึงมักพึงพอใจกับคิวที่ตนได้รับการขนส่ง โดยหากไม่มีเกษตรกรรายใดที่มาส่งอ้อยสดก่อนหน้าตน เกษตรกรก็จะสามารถส่งอ้อยให้กับทางโรงงานน้ำตาลได้ทันที ดังที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยที่ส่งอ้อยสะอาดหรืออ้อยสดได้สะท้อนให้ฟังว่า “...ลุงตนเองพอถึงโรงงานก็รับอ้อยเราทันที ชั่ง เอาไปลงเลย...แต่ถ้ามีคนก่อนลุงส่งอ้อยสดเหมือนกัน เราก็ต่อเขา แต่เราจะได้ก่อนอ้อยไฟไหม้” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็ก เพศชาย รุ่นเก่า วัย 69 ปี]

ดังนั้น การขนส่งไปยังโรงงานน้ำตาลในปัจจุบันได้สื่อให้เห็นว่ามีความเกี่ยวพันกับรูปแบบของการเก็บเกี่ยวอ้อยด้วย ซึ่งหากทางโรงงานน้ำตาลสามารถรณรงค์เรื่องของการทำอ้อยสดหรืออ้อยสะอาดได้มากขึ้นย่อมส่งผลต่อสิ่งแวดล้อมที่ดีขึ้นตามมาด้วย แต่ทั้งนี้ก็เป็นสิ่งที่ทางโรงงานน้ำตาลยังควรต้องตระหนักถึงวิธีการจัดการเรื่องของคิวการขนส่งอ้อยมายังโรงงานน้ำตาลว่าควรต้องจัดการเช่นไรเพื่อลดปัญหาที่เกิดขึ้นในขั้นตอนการขนส่งต่อไป

เส้นทางการพัฒนา และเป้าหมายของการประกอบอาชีพ

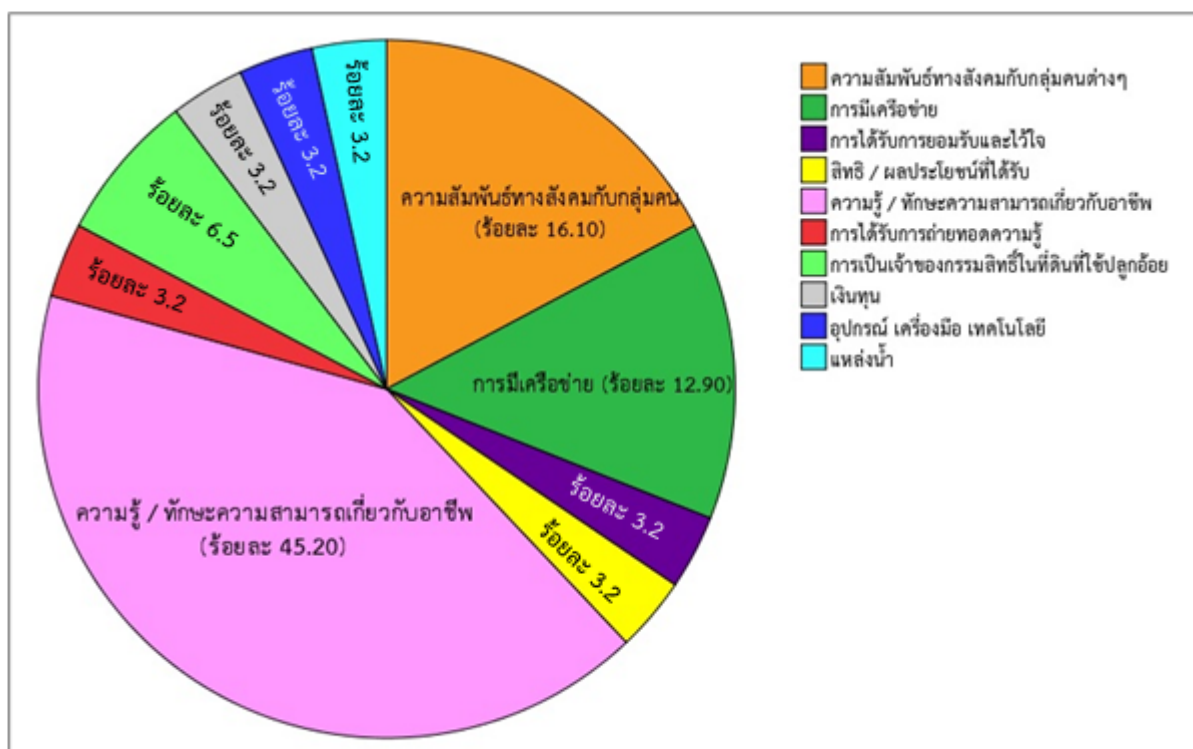
จากการสัมภาษณ์เกษตรกรชาวไร่อ้อยที่มีประสบการณ์ในการทำไร่อ้อย ทั้งที่เป็นเกษตรกรรุ่นเก่า (อายุตั้งแต่ 51 ปีขึ้นไป) และเกษตรกรรุ่นใหม่ (อายุไม่เกิน 50 ปี) จำนวน 31 คน พบว่าในภาพรวมเกษตรกรชาวไร่อ้อยส่วนใหญ่ไม่ว่าจะเป็นรายเล็ก รายกลาง และรายใหญ่ ต่างให้ความสำคัญกับเรื่องของความรู้หรือทักษะความสามารถเกี่ยวกับอาชีพว่าเป็นสิ่งจำเป็นลำดับแรกในการที่จะพัฒนาอาชีพของตนได้ เพียงแต่การมีความรู้นั้นก็จำเป็นต้องมีองค์ประกอบเรื่องอื่นๆ ร่วมด้วย ซึ่งเกษตรกรชาวไร่อ้อยแต่ละรายต่างมีมุมมองของตนเองต่างกันไปตามประสบการณ์ชีวิตการทำงานที่เกิดขึ้นจริงของตัวเกษตรกรเอง ดังตารางที่ 5.14

ตารางที่ 5.14 ตัวอย่างเสียงสะท้อนของเกษตรกรชาวไร่อ้อยถึงสิ่งจำเป็นต่อการพัฒนาอาชีพที่เกษตรกรพึงต้องมีอยู่กับตน

สิ่งจำเป็นต่อการพัฒนาอาชีพ		ตัวอย่างเสียงสะท้อน
ลำดับที่ 1	ลำดับที่ 2-3	
- ความรู้	- เครื่องมือ/เทคโนโลยี	“...ถ้าพื้นที่เท่าเดิม แต่ให้ผลผลิตมากขึ้น ต้องมีความรู้ และก็ต้องมีการใช้เครื่องจักรด้วย” [เกษตรกรชาวไร่อ้อย รายเล็ก เพศชาย รุ่นเก่า วัย 69 ปี]
	- การได้รับการถ่ายทอดความรู้	“...เราต้องมีความรู้ในทุกเรื่องของการทำไร่อ้อยครับ ตั้งแต่การเตรียมดินเลย และถ้าเราไม่รู้ เราก็ต้องได้รับการถ่ายทอดความรู้มาจากคนอื่น ไปรับความรู้ที่เราอยากรู้ รวมถึงต้องสัมพันธ์กับกลุ่มทางโรงงานเขา เพราะโรงงาน จะให้ความรู้แก่เราครับ” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็ก เพศชาย รุ่นใหม่ วัย 49 ปี]
	- ความสัมพันธ์ทางสังคม	
	- สิทธิ/ผลประโยชน์ที่ได้รับ	“...สิ่งจำเป็นคือ ความรู้เป็นอันดับแรกเลย ความรู้ที่เกี่ยวกับการปลูกอ้อยทุกอย่าง รองลงมาคือสิทธิผลประโยชน์ เพราะมันเป็นแรงจูงใจ” [เกษตรกรชาวไร่ อ้อยรายกลาง เพศชาย รุ่นใหม่ วัย 42 ปี]
	- ความสัมพันธ์ทางสังคม	“...ความรู้จำเป็นมากต่อการพัฒนาอาชีพของเราได้ แต่ การทำไร่ก็ต้องมีความสัมพันธ์กับกลุ่มชาวไร่อ้อยด้วยกัน เพราะว่าเขาไปเก็บความรู้อะไรก็จะเอามาคุยกัน เราก็ ได้พัฒนา เมื่อเราได้พูดได้คุยกัน มันก็จะมีความรู้และ เครือข่ายด้วย” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายใหญ่ เพศชาย รุ่นเก่า วัย 53 ปี]
	- เครือข่าย	

การที่ “ความรู้หรือทักษะความสามารถเกี่ยวกับอาชีพ” เป็นสิ่งจำเป็นลำดับแรกที่เกษตรกรชาวไร่ อ้อยให้ความสำคัญว่ามีผลต่อการพัฒนาอาชีพของตนนั้นถือได้ว่ามีความสอดคล้องกับการที่เกษตรกรชาวไร่ อ้อยมองว่า “ความรู้หรือทักษะความสามารถเกี่ยวกับอาชีพ” เป็นสิ่งจำเป็นลำดับแรกต่อการทำงานของ ตน นั่นเอง ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าเกษตรกรชาวไร่อ้อยให้ความสำคัญกับสิ่งที่จะนำไปใช้ในการพัฒนาการทำงาน ของ ตน นั่นคือ การทำไร่อ้อยให้ได้ผลผลิตที่ดีและคุ้มค่าต่อการลงทุน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับเกษตรกรชาวไร่อ้อย รายเล็ก ซึ่งหากมองโดยทั่วไปถือว่าเป็นกลุ่มเกษตรกรที่เสียเปรียบในแง่ของการมีทุนทรัพย์ทั้งในเรื่องของเงิน ลงทุนและที่ดินน้อยกว่ากลุ่มอื่นๆ แต่สามารถมีความสุขกับการทำไร่อ้อยของตนได้ก็เนื่องจากการมีความรู้ที่ ช่วยให้ตนได้ผลผลิตตอบแทนคุ้มค่ากับการลงทุน ยิ่งไปกว่านั้น “ความรู้หรือทักษะความสามารถเกี่ยวกับ อาชีพ” ยังเป็นสิ่งที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยสามารถแสวงหาเพิ่มเติมเพื่อพัฒนาอาชีพของตนเองได้ง่ายที่สุด อัน เนื่องมาจากความรู้ในปัจจุบันเกษตรกรชาวไร่อ้อยสามารถหาได้จากหลายแหล่งโดยที่ไม่ต้องใช้เงินในการลงทุน ใดๆ อีกทั้งเมื่อเกษตรกรมีความรู้ที่สามารถลดต้นทุนต่างๆ ในการทำงานได้ย่อมนำไปสู่การทำให้ผลผลิตของ ตนออกมาดี และได้ผลกำไรมากขึ้น ดังนั้น เมื่อพิจารณาถึงสิ่งที่จำเป็นต่อการพัฒนาอาชีพในมิติทางด้านสังคม

ของเกษตรกรชาวไร่อ้อย ทุนมนุษย์และทุนสังคมเป็นสิ่งที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยได้ให้ความสำคัญว่าจะต้องมีการพัฒนาต่อยอดและสร้างให้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ดังที่ความรู้ได้กลายเป็นสิ่งที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยส่วนใหญ่ให้ความสำคัญเป็นลำดับแรกกว่าจำเป็นต่อการพัฒนาอาชีพการทำไร่อ้อยของตน (ร้อยละ 45.20) รวมถึงในส่วน of ทุนสังคมที่นำไปสู่การช่วยพัฒนาทุนมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการมีความสัมพันธ์ทางสังคมกับกลุ่มคน และการมีเครือข่าย (ร้อยละ 16.10 และร้อยละ 12.90) ซึ่งเกษตรกรชาวไร่อ้อยมองว่าเป็นสิ่งจำเป็นรองลงมา จากเรื่องของการรู้ตนเอง ดังภาพที่ 5.1

ภาพที่ 5.1 สิ่งที่ต้องมีในการพัฒนาอาชีพของเกษตรกรชาวไร่อ้อยลำดับแรก

สำหรับสิ่งที่จำเป็นต้องมีเพื่อนำไปสู่การพัฒนาอาชีพการทำไร่อ้อยของเกษตรกร ในลำดับที่ 2 ถึงลำดับที่ 5 นั้น ทางเกษตรกรชาวไร่อ้อยได้มีมุมมองดังรายละเอียดในตารางที่ 5.15 ซึ่งพบว่า เกษตรกรชาวไร่อ้อยได้ให้ความสำคัญกับเรื่องต่อไปนี้ว่าเป็นสิ่งที่จำเป็นที่ตัวเกษตรกรต้องมี เพื่อทำให้อาชีพการทำไร่อ้อยของตนนั้นเกิดการพัฒนาดำเนินต่อไปคือ

- สิ่งที่ต้องมีในลำดับที่ 2 คือ การได้รับการถ่ายทอดความรู้ (ร้อยละ 21.43) รองลงมาประกอบด้วยเรื่องของ 1) การมีเครือข่าย และ 2) การเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในที่ดินที่ใช้ปลูกอ้อย เท่ากัน (ร้อยละ 17.86)

- สิ่งที่ต้องมีในลำดับที่ 3 คือ การได้รับการยอมรับและไว้วางใจ (ร้อยละ 20.00) รองลงมาประกอบด้วย 5 เรื่อง ได้แก่ 1) ความสัมพันธ์ทางสังคมกับกลุ่มต่างๆ 2) การมีเครือข่าย 3) ความรู้หรือทักษะความสามารถเกี่ยวกับอาชีพ 4) การได้รับการถ่ายทอดความรู้ และ 5) สุขภาพกาย (ร้อยละ 12.00)

- สิ่งที่ต้องมีในลำดับที่ 4 คือ สิทธิหรือผลประโยชน์ที่ได้รับ (ร้อยละ 18.18) รองลงมา ประกอบด้วย 4 เรื่อง ได้แก่ 1) ความสัมพันธ์ทางสังคมกับกลุ่มต่างๆ 2) ความรู้หรือทักษะความสามารถเกี่ยวกับอาชีพ 3) การเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในที่ดินที่ใช้ปลูกอ้อย และ 4) สุขภาพใจ (ร้อยละ 13.64)

- สิ่งที่ต้องมีในลำดับที่ 5 คือ ความสัมพันธ์ทางสังคมกับกลุ่มต่างๆ (ร้อยละ 19.05) รองลงมา ประกอบด้วยเรื่องของ 1) ความรู้หรือทักษะความสามารถเกี่ยวกับอาชีพ และ 2) การเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในที่ดินที่ใช้ปลูกอ้อย เท่ากัน (ร้อยละ 14.29)

ตารางที่ 5.15 จำนวนและร้อยละของลำดับความสำคัญที่เป็นสิ่งจำเป็นต่อการพัฒนาอาชีพของเกษตรกรชาวไร่อ้อย

สิ่งที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยจำเป็นต้องมี เพื่อการพัฒนาอาชีพของตน	ลำดับ 1 (n=31)	ลำดับ 2 (n=31)	ลำดับ 3 (n=25)	ลำดับ 4 (n=22)	ลำดับ 5 (n=21)
1. ความสัมพันธ์ทางสังคมกับกลุ่มต่างๆ	5* (16.10)	2 (7.14)	3* (12.00)	3* (13.64)	4** (19.05)
2. การมีเครือข่าย	4 (12.90)	5* (17.86)	3* (12.00)	2 (9.09)	2 (9.52)
3. การได้รับการยอมรับและไว้วางใจ	1 (3.20)	0 (0.00)	5** (20.00)	1 (4.55)	1 (4.76)
4. สิทธิ / ผลประโยชน์ที่ได้รับ	1 (3.20)	3 (10.71)	1 (4.00)	4** (18.18)	2 (9.52)
5. ภูมิปัญญาท้องถิ่น/ธรรมเนียมปฏิบัติ	0 (0.00)	1 (3.57)	2 (8.00)	1 (4.55)	0 (0.00)
6. ความรู้ / ทักษะความสามารถเกี่ยวกับอาชีพ	14** (45.20)	4 (14.29)	3* (12.00)	3* (13.64)	3* (14.29)
7. การได้รับการถ่ายทอดความรู้	1 (3.20)	6** (21.43)	3* (12.00)	0 (0.00)	0 (0.00)
8. การเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในที่ดินที่ใช้ปลูกอ้อย	2 (6.50)	5* (17.86)	1 (4.00)	3* (13.64)	3* (14.29)
9. สุขภาพกาย	0 (0.00)	1 (3.57)	3* (12.00)	1 (4.55)	2 (9.52)
10. สุขภาพใจ	0 (0.00)	0 (0.00)	0 (0.00)	3* (13.64)	2 (9.52)

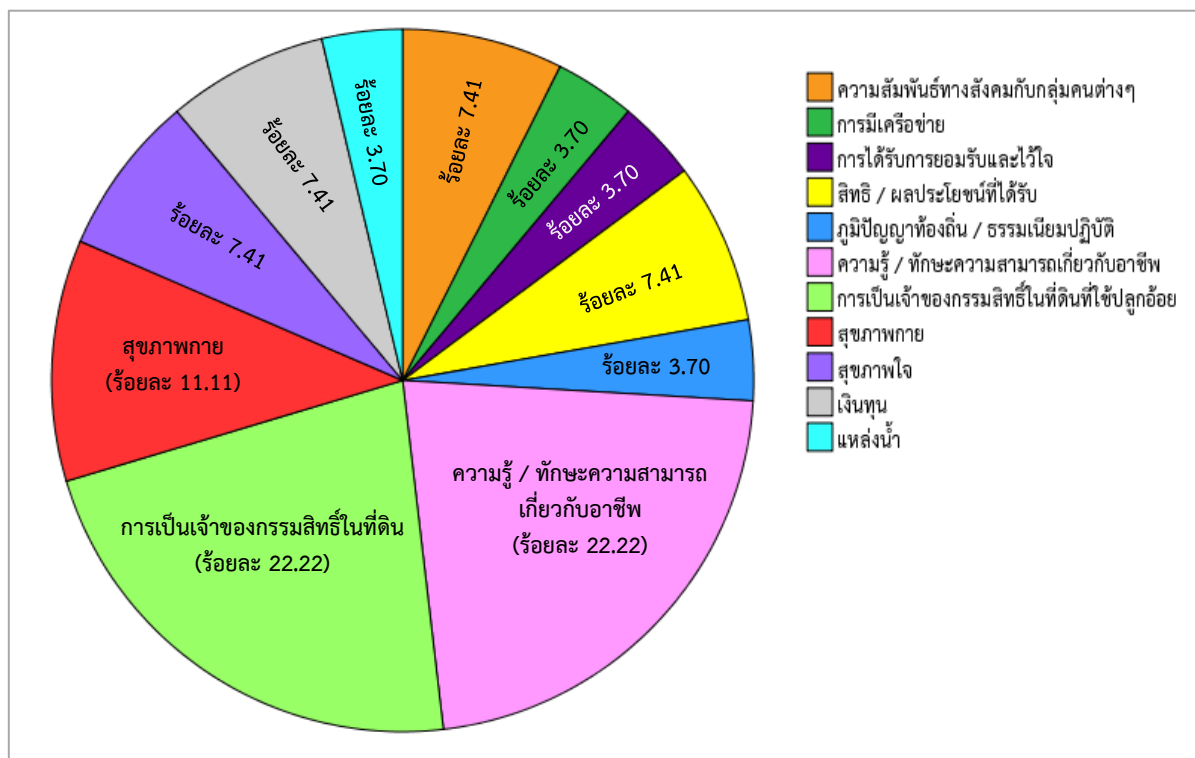
ตารางที่ 5.15 (ต่อ)

สิ่งที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยจำเป็นต้องมี เพื่อการพัฒนาอาชีพของตน	ลำดับ 1 (n=31)	ลำดับ 2 (n=31)	ลำดับ 3 (n=25)	ลำดับ 4 (n=22)	ลำดับ 5 (n=21)
11. การรู้จักปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงที่ เกี่ยวข้อง	0 (0.00)	0 (0.00)	0 (0.00)	1 (4.55)	2 (9.52)
12. อื่นๆ					
12.1 เงินทุน	1 (3.20)	0 (0.00)	0 (0.00)	0 (0.00)	0 (0.00)
12.2 อุปกรณ์ เครื่องมือ และเทคโนโลยี	1 (3.20)	1 (3.57)	1 (4.00)	0 (0.00)	0 (0.00)
12.3 แหล่งน้ำ	1 (3.20)	0 (0.00)	0 (0.00)	0 (0.00)	0 (0.00)

จากตารางที่ 5.15 แสดงให้เห็นถึงข้อสังเกตอย่างหนึ่งว่า เกษตรกรชาวไร่อ้อยในปัจจุบันมีลักษณะของการให้ความสำคัญกับเรื่องของความรู้เป็นหลัก โดยสิ่งจำเป็นที่เพิ่มเติมเข้ามาจะเป็นเรื่องที่มีความเกี่ยวข้องกับกลุ่มคน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของความสัมพันธ์ทางสังคม เรื่องของเครือข่าย และเรื่องของการไว้วางใจที่นำไปสู่การได้มาซึ่งองค์ความรู้ต่างๆ และการช่วยเหลือระหว่างกัน แต่ทั้งนี้ก็ต้องยอมรับว่าการทำเกษตรกรรมสิ่งที่มีความสำคัญควบคู่กันก็คือ กำลังกายที่แข็งแรงในการทำงานและการต้องมีที่ดินเป็นของตนเองด้วยเช่นกัน ซึ่งสิ่งที่พบในการศึกษาครั้งนี้คือ เกษตรกรชาวไร่อ้อยส่วนใหญ่มีอายุตั้งแต่ 50 ปีขึ้นไป ถึงร้อยละ 48.39 ทำให้เกษตรกรหลายรายเริ่มตระหนักถึงสุขภาพกายของตนที่กำลังกายได้มีลดน้อยลง อันนำไปสู่ความตระหนักถึงการสืบทอดอาชีพ โดยเฉพาะการถ่ายทอดความรู้ในอาชีพให้กับบุตรหลานของตนเอง ซึ่งเกษตรกรมองว่าตนได้สร้างฐานของอาชีพให้เป็นทางเลือกหนึ่งกับบุตรหลานและมีความคาดหวังที่จะให้บุตรหลานสืบทอดอาชีพต่อจากตน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเกษตรกรชาวไร่อ้อยรายใหญ่ และสำหรับเกษตรกรชาวไร่อ้อยรายใดที่สามารถประกอบอาชีพทำไร่อ้อยของตนได้อย่างมั่นคงทั้งในเรื่องของความรู้และรายได้จากการทำงานแล้ว เกษตรกรส่วนใหญ่ล้วนต้องการขยายพื้นที่ในการปลูกอ้อยของตนเพิ่มมากขึ้น ดังที่จะกล่าวต่อไปในเรื่องของเป้าหมายและความคาดหวังในอนาคตของเกษตรกรนั่นเอง นอกจากนี้ เรื่องของสิทธิหรือผลประโยชน์ที่ได้รับยังเป็นอีกเรื่องหนึ่งที่เกษตรกรไม่ได้มองข้าม ซึ่งถือเป็นเรื่องปกติของการทำงานที่โดยธรรมชาติของมนุษย์ย่อมต้องการสิทธิหรือประโยชน์ที่พึงได้รับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากต้องการลงทุนด้วยแล้ว ก็ย่อมต้องการผลตอบแทนกลับคืนที่คุ้มค่ากับการลงทุนหรืออย่างน้อยก็ต้องไม่อยู่ในระดับขาดทุน มิฉะนั้นก็จะไร้ซึ่งสิ่งดึงดูดใจในการเข้าสู่อาชีพดังกล่าวได้ ดังเช่นเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่มองเรื่องสิทธิหรือผลประโยชน์ที่ได้รับว่าเปรียบเสมือนยาที่มากอยเยียวยาให้ตนมีกำลังใจในการทำงานต่อไป

อย่างไรก็ตาม จากประสบการณ์การทำงานของเกษตรกรชาวไร่อ้อยได้สะท้อนให้เห็นว่า หากเกษตรกรชาวไร่อ้อยขาดสิ่งที่จำเป็นดังกล่าวข้างต้น ก็จะนำไปสู่การเกิดปัญหาหรืออุปสรรคต่อการพัฒนาอาชีพของตนได้ด้วยเช่นกัน โดยผลจากการศึกษาครั้งนี้พบว่า เกษตรกรชาวไร่อ้อยส่วนใหญ่มองว่าเรื่องที่เป็นปัญหาหรืออุปสรรคต่อการพัฒนาอาชีพในลำดับแรกประกอบด้วย 2 เรื่องที่สำคัญคือ 1) ความรู้หรือทักษะ

ความสามารถเกี่ยวกับอาชีพ (ร้อยละ 22.22) และ 2) การเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในที่ดินที่ใช้ปลูกอ้อย (ร้อยละ 22.22) รองลงมาคือ เรื่องสุขภาพกาย (ร้อยละ 11.11) ดังภาพที่ 5.2

ภาพที่ 5.2 ปัญหาหรืออุปสรรคต่อการพัฒนาอาชีพของเกษตรกรชาวไร่อ้อยในลำดับแรก

ทั้งนี้ ข้อสังเกตที่พบคือ การสะท้อนประเด็นปัญหาหรืออุปสรรคในลำดับแรกที่มีต่อการพัฒนาอาชีพของเกษตรกรชาวไร่อ้อยดังกล่าวข้างต้นมีนัยที่สื่อให้เห็นว่า ปัญหาหรืออุปสรรคที่เกษตรกรสะท้อนนั้นเป็นผลจากประสบการณ์ชีวิตการทำงานที่ผ่านมามีความยากลำบากของเกษตรกร ด้วยเหตุนี้เกษตรกรที่ไม่ได้ประสบกับปัญหาในการทำงานที่ผ่านมา โดยเฉพาะเกษตรกรรายใหญ่ที่ประสบความสำเร็จในอาชีพ ซึ่งถือว่ามียุ่เพียงส่วนน้อยนั้นจึงไม่สามารถชี้ให้เห็นปัญหาหรืออุปสรรคที่มีต่อการพัฒนาอาชีพในปัจจุบันได้ โดยจากการศึกษาเกษตรกรชาวไร่อ้อยจำนวน 31 คน มีเพียง 4 คนเท่านั้น (ร้อยละ 12.90) ที่ไม่สะท้อนถึงสิ่งที่เป็นปัญหาหรืออุปสรรคต่อการพัฒนาอาชีพ ยกเว้นเรื่องของสุขภาพกายที่ต้องยอมรับว่าเป็นเรื่องของการเปลี่ยนแปลงตามวัยของมนุษย์ทุกคน ซึ่งแม้การทำงานไร่อ้อยปัจจุบันมีการใช้เครื่องมือทางการเกษตรเข้าช่วยในการทำงาน แต่ยังคงต้องยอมรับว่าเกษตรกรชาวไร่อ้อยเองก็ยังคงต้องมีการใช้แรงงานของตนเองร่วมด้วย จึงทำให้สุขภาพกายกลายเป็นประเด็นอุปสรรคหนึ่งสำหรับเกษตรกรที่มีอายุมากขึ้น ดังที่ว่า “...ไม่มีอุปสรรคอะไรเลยนะ มีแต่ร่างกาย ถ้าร่างกายยังดีอยู่ก็ทำได้เรื่อย ๆ” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายใหญ่ เพศชาย รุ่นเก่า วัย 53 ปี]

อย่างไรก็ตาม จากปรากฏการณ์ข้างต้นนี้ถือเป็นสิ่งที่ดีกับแวดวงทางการเกษตรที่ยังคงมีเกษตรกรที่มีวิถีชีวิตการทำงานที่สามารถปรับตัวได้โดยไม่รู้สึถึงการมีอุปสรรคในการพัฒนาการทำงานของตน แต่สามารถสะท้อนให้เห็นว่าอะไรเป็นสิ่งที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยต้องให้ความสำคัญเพื่อพัฒนาอาชีพของตนได้บ้าง และกลายเป็นแบบอย่างการทำงานในเส้นทางของการเป็นเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่ดีแก่เกษตรกรรายอื่นๆ

ได้ต่อไป ซึ่งการศึกษาครั้งนี้จึงคาดหวังว่าในอนาคตจะพบเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่สามารถทำงานโดยปราศจากปัญหาหรืออุปสรรคที่ส่งผลต่อการพัฒนาอาชีพในจำนวนที่เพิ่มมากขึ้นได้ แต่ทั้งนี้ ข้อมูลที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยส่วนใหญ่ได้สะท้อนถึงสิ่งที่เป็นปัญหาหรืออุปสรรคต่อการพัฒนาอาชีพก็ถือว่ามิประโยชน์ต่อเกษตรกรชาวไร่อ้อยทุกคนเช่นกัน เพราะนั่นคือบทเรียนที่จะนำไปสู่การป้องกันหรือแก้ไขเพื่อไม่ให้เกิดขึ้นซ้ำรอยเดิม โดยตัวอย่างเสียงสะท้อนถึงสิ่งที่เป็นปัญหาหรืออุปสรรคต่อการพัฒนาอาชีพของเกษตรกรชาวไร่อ้อย ดังเช่น

“...การไม่มีที่ดินทำกิน เพราะว่าจำนวนคนเพิ่มขึ้น แต่ที่ดินเท่าเดิม...ความรู้ก็ส่งผลนะ เคยอยู่ที่ถ้าไม่มีความรู้ แล้วทำมั่วๆ ผลผลิตเราก็ไม่ทันคนอื่น” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายกลาง เพศชาย รุ่นใหม่ วัย 47 ปี]

“...บางครั้งก็เป็นที่ไม่ความไม่เข้าใจกันไปกระทบความสัมพันธ์ คือ เรื่องรดตัด...คนไม่เข้าใจ ก็คิดว่าเราเอาของพี่ของน้องก่อน...จริงๆ มันก็ต้องตามคิว” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายกลาง เพศชาย รุ่นใหม่ วัย 37 ปี]

“...ถ้าไม่มีความรู้ เครื่องมือก็เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาได้...และชาวไร่ข้างเคียงกับโรงงาน เราก็ต้องมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน รวมถึงต้องรู้จักปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงด้วย อย่างมีคนบอกว่าอันนี้ดินนะ เราก็ต้องมองด้วย ลองคิดว่านำมาใช้ยังงัยได้ จริงมั๊ย...” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็ก เพศชาย รุ่นเก่า วัย 69 ปี]

“...การไม่มีกลุ่มเครือข่าย บางครั้งเราก็เสียสิทธิ/ประโยชน์บางอย่างได้ ...ก็ต้องรู้จักรวมกลุ่ม อีกทั้งยังช่วยลดต้นทุนการผลิตด้วย” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็ก เพศชาย รุ่นเก่า วัย 53 ปี]

“...พื้มองเรื่องสุขภาพใจนะ เวลาที่ช่วงปีใดผลผลิตไม่ดี เราก็ไม่มีกำลังใจ...พอไม่มีใจ ก็ทำอะไรไม่ค่อยได้ ต้องพยายามให้กำลังใจกัน” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็ก เพศหญิง รุ่นใหม่ วัย 49 ปี]

จากเสียงสะท้อนข้างต้นถือเป็นบทเรียนหนึ่งที่น่าสนใจในการนำมาช่วยกันคิดถึงการจัดการแก้ไขปัญหาหรือลดอุปสรรคที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยต้องเผชิญ เพื่อให้สามารถพัฒนาอาชีพการทำไร่อ้อยในอนาคตต่อไป และที่สำคัญคือการนำไปสู่การส่งเสริมให้รุ่นใหม่มองเห็นข้อดีของการเป็นเกษตรกรชาวไร่อ้อยจากการที่สามารถลดปัญหาหรืออุปสรรคที่ส่งผลต่อการพัฒนาอาชีพให้น้อยลงได้ ซึ่งนอกจากกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายแล้ว ตัวเกษตรกรชาวไร่อ้อยก็ถือเป็นบุคคลสำคัญที่สุดในการพัฒนาอาชีพของตนให้มีทิศทางเช่นไรต่อไปในอนาคต

นอกจากเรื่องความรู้หรือทักษะความสามารถเกี่ยวกับอาชีพ การเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในที่ดินที่ใช่ปลูกอ้อย และสุขภาพกาย ที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยส่วนใหญ่สะท้อนว่าเป็นปัญหาหรืออุปสรรคที่มีต่อการพัฒนาอาชีพของเกษตรกรชาวไร่อ้อยในลำดับแรกแล้ว ก็ยังมีเกษตรกรบางรายที่มีปัญหาหรืออุปสรรคต่อการพัฒนาอาชีพของตนในประเด็นอื่นๆ เพิ่มเติมอีก ซึ่งการศึกษาวิจัยครั้งนี้จึงได้ให้เกษตรกรชาวไร่อ้อยได้สะท้อนถึงสิ่งที่เป็นปัญหาหรืออุปสรรคในลำดับที่ 2-5 เพิ่มเติม เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความครอบคลุมกับความเป็นจริงมาก

ยิ่งขึ้น ในที่นี้จึงขอนำเสนอรายละเอียดเพิ่มเติมถึงสิ่งที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยได้สะท้อนว่าเป็นปัญหาหรืออุปสรรคต่อการพัฒนาอาชีพการทำไร่อ้อย ดังตารางที่ 5.16

ตารางที่ 5.16 จำนวนและร้อยละของสิ่งที่เป็นปัญหาหรืออุปสรรคต่อการพัฒนาอาชีพของเกษตรกรชาวไร่อ้อยในลำดับความสำคัญที่ 1-5

สิ่งที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยจำเป็นต้องมี เพื่อการพัฒนาอาชีพของตน	ลำดับ 1 (n=27)	ลำดับ 2 (n=23)	ลำดับ 3 (n=22)	ลำดับ 4 (n=17)	ลำดับ 5 (n=16)
1. ความสัมพันธ์ทางสังคมกับกลุ่มต่างๆ	2 (7.41)	0 (0.00)	3* (13.64)	3** (17.65)	3** (18.75)
2. การมีเครือข่าย	1 (3.70)	5** (21.74)	3* (13.64)	3** (17.65)	0 (0.00)
3. การได้รับการยอมรับและไว้วางใจ	1 (3.70)	0 (0.00)	2 (9.09)	0 (0.00)	1 (6.25)
4. สิทธิ / ผลประโยชน์ที่ได้รับ	2 (7.41)	1 (4.35)	4** (18.18)	1 (5.88)	2* (12.50)
5. ภูมิปัญญาท้องถิ่น/ธรรมเนียมปฏิบัติ	1 (3.70)	1 (4.35)	0 (0.00)	1 (5.88)	2* (12.50)
6. ความรู้ / ทักษะความสามารถเกี่ยวกับอาชีพ	6** (22.22)	5** (21.74)	4** (18.18)	2* (11.76)	1 (6.25)
7. การได้รับการถ่ายทอดความรู้	0 (0.00)	2 (8.70)	1 (4.55)	0 (0.00)	1 (6.25)
8. การเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในที่ดินที่ใช้ปลูกอ้อย	6** (22.22)	3 (13.04)	1 (4.55)	1 (5.88)	1 (6.25)
9. สุขภาพกาย	3* (11.11)	4* (17.39)	3* (13.64)	1 (5.88)	3** (18.75)
10. สุขภาพใจ	2 (7.41)	0 (0.00)	0 (0.00)	3** (17.65)	1 (6.25)
11. การรู้จักปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวข้อง	0 (0.00)	0 (0.00)	0 (0.00)	2* (11.76)	1 (6.25)
12. อื่นๆ					
12.1 เงินทุน	2 (7.41)	1 (4.35)	0 (0.00)	0 (0.00)	0 (0.00)
12.2 แหล่งน้ำ	1 (3.70)	0 (0.00)	0 (0.00)	0 (0.00)	0 (0.00)
12.3 ผลผลิตไม่ได้ตามต้องการ	0 (0.00)	1 (4.35)	0 (0.00)	0 (0.00)	0 (0.00)

จากตารางที่ 5.16 จะเห็นได้ว่า ในภาพรวมเรื่องของความรู้หรือทักษะความสามารถเกี่ยวกับอาชีพ และเรื่องของสุขภาพกายเป็นสิ่งที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยมองเห็นว่าเป็นปัญหาหรืออุปสรรคต่อการพัฒนาอาชีพของตน โดยปรากฏให้เห็นอยู่ในเกือบทุกลำดับความสำคัญ โดยเฉพาะในลำดับที่ 1-3 พบว่าเรื่องทั้งสองกลายเป็นสิ่งที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยให้ความสำคัญว่าเป็นปัญหาหรืออุปสรรค และเมื่อพิจารณาจากสิ่งที่เกษตรกรได้สะท้อนถึงสิ่งที่ปัญหาหรืออุปสรรคที่มีต่อการพัฒนาอาชีพนั้น พบว่า ประเด็นทางด้านสังคมที่ยังคงเป็นปัญหาหรืออุปสรรคตามลำดับความสำคัญมีดังนี้

- สิ่งที่เป็นปัญหาหรืออุปสรรคในลำดับที่ 1 ประกอบด้วย 1) เรื่องของความรู้หรือทักษะความสามารถเกี่ยวกับอาชีพ (ร้อยละ 22.22) และ 2) เรื่องการเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในที่ดินที่ใช้ปลูกอ้อย (ร้อยละ 22.22) รองลงมาคือ เรื่องของสุขภาพกาย (ร้อยละ 11.11)

- สิ่งที่เป็นปัญหาหรืออุปสรรคในลำดับที่ 2 ประกอบด้วย 1) เรื่องของการมีเครือข่าย (ร้อยละ 21.74) และ 2) เรื่องของความรู้หรือทักษะความสามารถเกี่ยวกับอาชีพ (ร้อยละ 21.74) รองลงมาคือ เรื่องของสุขภาพกาย (ร้อยละ 17.39)

- สิ่งที่เป็นปัญหาหรืออุปสรรคในลำดับที่ 3 ประกอบด้วย 1) เรื่องของสิทธิหรือผลประโยชน์ที่ได้รับ (ร้อยละ 18.18) และ 2) เรื่องของความรู้หรือทักษะความสามารถเกี่ยวกับอาชีพ (ร้อยละ 18.18) รองลงมา ได้แก่ 1) ความสัมพันธ์ทางสังคมกับกลุ่มต่างๆ 2) การมีเครือข่าย และ 3) สุขภาพกาย ซึ่งมีอยู่ร้อยละ 13.64 เท่ากัน

- สิ่งที่เป็นปัญหาหรืออุปสรรคในลำดับที่ 4 ประกอบด้วย 3 เรื่อง ได้แก่ 1) ความสัมพันธ์ทางสังคมกับกลุ่มต่างๆ 2) การมีเครือข่าย และ 3) สุขภาพใจ ซึ่งมีอยู่ร้อยละ 17.65 เท่ากัน รองลงมาคือ เรื่องความรู้หรือทักษะความสามารถเกี่ยวกับอาชีพ และเรื่องการจัดจักปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีอยู่ร้อยละ 11.76 เท่ากัน

- สิ่งที่เป็นปัญหาหรืออุปสรรคในลำดับที่ 5 คือ เรื่องความสัมพันธ์ทางสังคมกับกลุ่มต่างๆ และเรื่องสุขภาพกาย ซึ่งมีอยู่ร้อยละ 18.75 เท่ากัน รองลงมาคือ เรื่องของ 1) สิทธิหรือผลประโยชน์ที่ได้รับ และ 2) ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือธรรมเนียมปฏิบัติ เท่ากัน ซึ่งมีอยู่ร้อยละ 12.50 เท่ากัน

ประเด็นปัญหาหรืออุปสรรคในมิติด้านสังคมที่มีผลต่อการพัฒนาอาชีพของเกษตรกรชาวไร่อ้อยดังกล่าวข้างต้นถือว่าเป็นข้อมูลที่มีประโยชน์ใน 2 แง่มุมคือ

1. ประโยชน์ต่อตัวเกษตรกรชาวไร่อ้อยรายใหม่หรือบุคคลที่ต้องการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่จะต้องรู้จักการเตรียมความพร้อมและวางแผนในเรื่องใดบ้าง เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาหรืออุปสรรคอย่างที่เกษตรกรรุ่นพี่ได้เคยเผชิญมาก่อน

2. ประโยชน์ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรชาวไร่อ้อย ซึ่งมีความต้องการที่จะส่งเสริมหรือสนับสนุนให้อาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อยยังคงอยู่ในอาชีพต่อไป โดยหน่วยงานดังกล่าวไม่ว่าจะเป็นภาครัฐหรือภาคเอกชนต้องรู้จักการวางแผนหรือกำหนดนโยบายโดยอยู่บนพื้นฐานของข้อมูลที่ได้รับจากเกษตรกรชาวไร่อ้อย ไม่ว่าจะเป็นการมองปัญหาหรืออุปสรรคที่เกษตรกรเผชิญอยู่จริง แล้วนำมาคิดทบทวนถึงวิธีการที่จะเป็นแนวทางส่งเสริม หรือแนวทางแก้ไขในประเด็นที่เกี่ยวข้องต่อไป เพื่อเป็นการสนับสนุนหรือแก้ปัญหาได้ตรงประเด็นอย่างแท้จริง

จากการที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยมีการเผชิญปัญหาหรืออุปสรรคต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทำงานและการพัฒนาอาชีพของตนแล้วนั้น สิ่งที่พบจากการศึกษาครั้งนี้คือ เกษตรกรชาวไร่อ้อยในปัจจุบันได้มีความตื่นตัวที่รู้จักพัฒนาอาชีพของตน โดยส่วนใหญ่ไม่คิดอยู่นิ่งกับที่ แต่เป็นลักษณะของการขวนขวายสิ่งที่จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาตนเองเพื่อการทำงาน รวมถึงเทคนิควิธีการทำงานต่างๆ ซึ่งทำให้มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับบุคคลอื่นๆ มากขึ้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับตัวของเกษตรกรเองที่จะมองว่ามีสิ่งใดบ้างที่ตนยังขาด หรือต้องการข้อมูลที่เป็นองค์ความรู้หรือวิธีการใหม่ๆ ที่มีความทันสมัยเพื่อนำมาปรับใช้กับการทำไร่อ้อยของตน ดังตารางที่ 5.17

ตารางที่ 5.17 การพัฒนาในอาชีพของเกษตรกรชาวไร่อ้อยจำแนกตามจังหวัด

(n=31)

การพัฒนาในอาชีพของ เกษตรกรชาวไร่อ้อย	จังหวัดที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยเป็นสมาชิก			ภาพรวม
	จ.นครสวรรค์	จ.กำแพงเพชร	จ.สุโขทัย	
- มีการพัฒนาในอาชีพ	17 (89.47)	4 (80.00)	6 (85.71)	27 (87.10)
- ไม่มีการพัฒนาในอาชีพ	2 (10.53)	1 (20.00)	1 (14.29)	4 (12.90)
รวม	19 (100.00)	5 (100.00)	7 (100.00)	31 (100.00)

จากตารางที่ 5.17 พบว่า เกษตรกรชาวไร่อ้อยส่วนใหญ่หรือร้อยละ 87.10 ได้มีการพัฒนาในอาชีพของตนเอง โดยมีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่ไม่ได้มีการพัฒนาในอาชีพ คือ มีร้อยละ 12.90 ซึ่งเมื่อพิจารณาแยกตามจังหวัดพบว่า เกษตรกรชาวไร่อ้อยในจังหวัดนครสวรรค์ได้มีการพัฒนาในอาชีพของตนมากถึงร้อยละ 89.47 รองลงมาคือ เกษตรกรชาวไร่อ้อยในจังหวัดสุโขทัย และจังหวัดกำแพงเพชร ซึ่งมีอยู่ร้อยละ 85.71 และ 80.00 ตามลำดับ

ในการพัฒนาอาชีพของเกษตรกรชาวไร่อ้อยนั้น ทางเกษตรกรได้มีการพัฒนาตนเองในหลากหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาโดย 1) ปรับปรุงพฤติกรรมในการทำงานของตนเอง เช่น ให้ความขยัน อดทนในการทำงาน และรู้จักการเลือกใช้ปุ๋ยที่ดี รวมถึงลดการใช้สารเคมีให้น้อยลง และ 2) แสวงหาความรู้เพิ่มเติมให้กับตนเอง เช่น การเข้าไปอบรมดูงานตามที่ต่างๆ ที่มีหน่วยงานจัดอบรมหรือพาไปฝึกประสบการณ์ การสอบถามบุคคลที่รู้จัก การสังเกตชาวไร่อ้อยคนอื่นๆ ที่ได้ผลผลิตดี เป็นต้น ดังเสียงสะท้อนที่ว่า

“...มีไปดุงงานอยู่ เพราะทางหน่วยเขาพาไปดุงงานเรื่อย” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็ก เพศหญิง รุ่นใหม่ วัย 49 ปี]

“...ก็ดูเขา (หมายถึง เกษตรกรชาวไร่อ้อยด้วยกันทั้งที่เป็นเพื่อนบ้านและที่ได้ไปดุงงาน) ไปเรื่อย เขายังยังดี เขาทำดี เราก็กทำตาม” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็ก เพศชาย รุ่นเก่า วัย 58 ปี]

“ก็มีตลอดนะ คือ ผมจะคอยปรับตัวเองให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น วงการเกษตรมันก็ชอบมีอะไรใหม่ๆ เราจะยึดติดกับแนวคิดเดิมๆ สมัยรุ่นพ่อแม่ตลอดไม่ได้หรอกนะ...” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายกลาง เพศชาย รุ่นใหม่ วัย 42 ปี]

“...ก็พัฒนานะ พี่มีไปดุงงาน ตัวไหนดีก็ทำ...ไปหน่วยส่งเสริมอ้อย” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายกลาง เพศชาย รุ่นใหม่ วัย 37 ปี]

“...สำหรับตัวเองก็ไม่รู้ว่าจะพัฒนาอะไร มีแต่ว่าต้องคอยกระตุ้นตัวเองเสมอว่าต้องขยัน อดทนในการทำอะไร ขยันไปดุงแปลงอ้อย มีปัญหาอะไรเราก็กต้องไปดู ก็จะต้องออกไปดูทุกวัน เราจะได้แก้ทันทั่วทั้งที่” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายใหญ่ เพศชาย รุ่นเก่า วัย 53 ปี]

สำหรับการพัฒนาเทคนิค/วิธีการทำงาน ซึ่งเป็นการพัฒนาอาชีพอีกรูปแบบหนึ่งของเกษตรกรชาวไร่อ้อยนั้นพบว่า เกษตรกรชาวไร่อ้อยได้มีการพัฒนาเทคนิคหรือวิธีการทำงาน โดยการปรับปรุงวิธีการทำงานในขั้นตอนต่างๆ ของการทำไร่อ้อยที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมด้วยการหันมาใช้วิธีการใหม่ๆ เช่น การใช้เครื่องมือทางการเกษตรเข้ามาช่วยในการทำงาน ไม่ว่าจะเป็นรถปลูก รถตัด รถใส่ปุ๋ย รถฉีดยา การใช้วิธีน้ำหยด การใช้ปุ๋ยบำรุง การเปลี่ยนพันธุ์อ้อย ซึ่งการพัฒนาเทคนิค/วิธีการทำงานของเกษตรกรชาวไร่อ้อยมักมีความเกี่ยวข้องกับการให้ข้อมูลหรือความรู้จากทางโรงงานน้ำตาลที่ผ่านหน่วยส่งเสริมหรือฝ่ายใดที่มีความใกล้ชิดกับเกษตรกรชาวไร่อ้อย นั่นเอง ดังที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยได้เล่าให้ฟังว่า

“...เปิดรับสิ่งใหม่ๆ พวกเทคนิควิธีการใหม่ๆ แล้วคอยพยายามดูเรื่องพันธุ์อ้อย” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็ก เพศชาย รุ่นเก่า วัย 69 ปี]

“...ผมก็คอยพัฒนาวิธีการทำงานเกี่ยวกับทุกขั้นตอนในแปลงอ้อย เพราะทุกขั้นสำคัญหมด...มันมีอะไรใหม่มาเสมอ” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็ก เพศชาย รุ่นใหม่ วัย 49 ปี]

“...พัฒนาเครื่องมือเครื่องจักรแหละครับ ให้มันง่ายต่อการช่วยลดต้นทุนครับ” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายกลาง เพศชาย รุ่นใหม่ วัย 31 ปี]

“...มีพัฒนาจากใช้คนปลูกมาใช้เครื่องปลูก...ซึ่งเรารู้ได้จากทางโรงงานเขาส่งเสริม” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายใหญ่ เพศชาย รุ่นเก่า วัย 57 ปี]

นอกจากนี้ การพัฒนาในอาชีพของเกษตรกรชาวไร่อ้อยยังมีความเกี่ยวข้องกับบุคคลต่างๆ ที่เกษตรกรได้มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องด้วย ไม่ว่าจะเป็นญาติพี่น้องหรือเพื่อนชาวไร่อ้อยด้วยกัน ฝ่ายไร่จากโรงงานน้ำตาล หรือแม้แต่สมาคมอ้อยและน้ำตาลทราย เนื่องจากบุคคลต่างๆ นี้จะกลายเป็นหูเป็นตาให้กับเกษตรกรในแง่ของการทำให้เกษตรกรมีข้อมูลและความรู้ใหม่ๆ ที่นำมาใช้เป็นประโยชน์กับการทำไร่อ้อยของตน รวมถึงการพูดคุยปรึกษากันและนำไปสู่ความร่วมมือในการช่วยเหลือกันในการทำงานในขั้นตอนต่างๆ ของการทำไร่อ้อย ดังที่ได้มีการกล่าวไว้แล้วข้างต้นที่จะเห็นได้ว่าเกษตรกรชาวไร่อ้อยยังคงมีความจำเป็นที่ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน อาจเปรียบได้กับการแลกเปลี่ยนตอบแทนกัน ที่ฝ่ายหนึ่งช่วยแล้ว อีกฝ่ายก็จะมีผลตอบแทนกลับคืน เป็นลักษณะวงจรที่มีสายสัมพันธ์เชื่อมโยงกันตลอด ซึ่งสอดคล้องกับที่การพัฒนาอาชีพของเกษตรกรชาวไร่อ้อยจำเป็นที่จะต้องมีความสัมพันธ์ทางสังคมกับกลุ่มคนต่างๆ ร่วมด้วยนั่นเอง

จากสิ่งที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยได้ปฏิบัติถือเป็นนัยที่ดีของวงการเกษตรที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยส่วนใหญ่รู้จักการพัฒนาอาชีพของตนเอง ซึ่งนัยดังกล่าวนี้มีความสอดคล้องกับที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยในปัจจุบันส่วนใหญ่มีการตั้งเป้าหมายในการทำงานของตนรวมถึงคาดหวังในสิ่งที่จะทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของตนนั้นดีขึ้น โดยจากการสัมภาษณ์เกษตรกรชาวไร่อ้อยพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่มีเป้าหมายในอาชีพของตนมากกว่าครึ่ง นั่นคือ มีอยู่ร้อยละ 77.42 ดังตารางที่ 5.18

ตารางที่ 5.18 เป้าหมายในอาชีพของเกษตรกรชาวไร่อ้อยจำแนกตามจังหวัด

(n=31)

เป้าหมายในอาชีพของ เกษตรกรชาวไร่อ้อย	จังหวัดที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยเป็นสมาชิก			ภาพรวม
	จ.นครสวรรค์	จ.กำแพงเพชร	จ.สุโขทัย	
- มีเป้าหมายในอาชีพ	13 (68.42)	4 (80.00)	7 (100.00)	24 (77.42)
- ไม่มีเป้าหมายในอาชีพ	6 (31.58)	1 (20.00)	0 (0.00)	7 (22.58)
รวม	19 (100.00)	5 (100.00)	7 (100.00)	31 (100.00)

จากตารางที่ 5.18 จะเห็นได้ว่า เกษตรกรชาวไร่อ้อยทั้งสามจังหวัดส่วนใหญ่มากกว่าครึ่งต่างมีการตั้งเป้าหมายในอาชีพ ซึ่งเป็นการบ่งบอกว่าเกษตรกรชาวไร่อ้อยในยุคปัจจุบันไม่ได้ทำการปลูกอ้อยไปวันๆ โดยไม่มีทิศทางว่าความสำเร็จในการทำงานของตนคืออะไร แต่ในทางกลับกันพบว่า เกษตรกรชาวไร่อ้อยส่วนใหญ่ล้วนมีการวางเป้าหมายในอาชีพจากการทำไร่อ้อย ซึ่งเป้าหมายที่เกษตรกรตั้งไว้เปรียบเสมือนแรงขับเคลื่อนให้เกษตรกรมีความมุ่งมั่นและพยายามที่จะทำไร่อ้อยของตนให้สามารถบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ โดยจากการสัมภาษณ์เกษตรกรชาวไร่อ้อยพบว่า เป้าหมายในอาชีพของเกษตรกรชาวไร่อ้อยสามารถจำแนกได้เป็น 2 ลักษณะใหญ่คือ

1. เป้าหมายในอาชีพทางตรง ได้แก่ เรื่องของผลผลิตอ้อยและรายได้จากผลผลิตที่จะทำให้ดีขึ้นกว่าในปัจจุบัน ดังตัวอย่างเสียงสะท้อนของเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่ว่า

“เป้าหมายคือเราต้องเพิ่มผลผลิตในทุกๆ ปี ดินฟ้าอากาศดีผมว่าต้องทำได้...” [เกษตรกรชาวไร่ อ้อยรายใหญ่ เพศชาย รุ่นเก่า วัย 53 ปี]

“...อยากให้ผลผลิตที่สามารถทำราคาที่เหมาะสมกับต้นทุนที่เราลงไป” [เกษตรกรชาวไร่ อ้อยรายกลาง เพศชาย รุ่นใหม่ วัย 31 ปี]

“...ทำให้ผลผลิตของเราดีขึ้น” [เกษตรกรชาวไร่ อ้อยรายกลาง เพศหญิง รุ่นเก่า วัย 58 ปี]

“ทำยังงัยให้อ้อยได้ดี อย่างปกติทำได้ 10 ตัน ก็มีเป้าหมายว่าปีนี้จะได้อ้อย 20 ตัน ต่อไร่” [เกษตรกรชาวไร่ อ้อยรายเล็ก เพศชาย รุ่นเก่า วัย 69 ปี]

“มีครับ คือการทำให้ผลผลิตหรือน้ำหนักอ้อยสูงขึ้น” [เกษตรกรชาวไร่ อ้อยรายเล็ก เพศชาย รุ่นเก่า วัย 53 ปี]

ทั้งนี้ การบรรลุตามเป้าหมายในเรื่องของผลผลิตหรือไม่ นั้น สิ่งที่เกษตรกรชาวไร่ อ้อยมองว่ามีความสำคัญอย่างมาก นั่นคือ เรื่องของสภาพดินฟ้าอากาศที่แต่ละปีจะมีสภาพเช่นไร โดยแม้ว่าเกษตรกรมีแหล่งน้ำของตนเอง แต่เกษตรกรได้สะท้อนถึงข้อเท็จจริงว่าไม่สามารถพึ่งพิงแหล่งน้ำของตนเพียงอย่างเดียว เพราะนั่นหมายถึงการต้องลงทุนเพิ่มมากขึ้นกว่าการที่มีแหล่งน้ำธรรมชาติจากฝนมาช่วย ดังที่ว่า “...(ผลผลิตเพิ่มได้)...อยู่ที่ดินฟ้าอากาศด้วย เรามีแหล่งน้ำก็จริง แต่เราไม่สามารถสูบเลี้ยงได้ทั้งปี ถ้าเราไม่มีน้ำธรรมชาติช่วยก็ไม่ไหว สู้ไม่ไหวเหมือนกัน ไม่มีทุนที่ไหนให้สูบจริงจิง” [เกษตรกรชาวไร่ อ้อยรายใหญ่ เพศชาย รุ่นเก่า วัย 53 ปี]

2. เป้าหมายในอาชีพทางอ้อม ได้แก่ เรื่องของการมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ทั้งในแง่ของความสัมพันธ์กับผู้อื่น การปลอดจากหนี้สินหรือการมีฐานะที่ดีขึ้น รวมถึงสามารถเลี้ยงดูสมาชิกในครอบครัวได้ ดังที่เกษตรกรชาวไร่ อ้อยได้สะท้อนให้ฟังว่า

“...ผมทำไร่ อ้อยมาสัก 20 กว่าปีแล้ว มีเครื่องมือครบอยู่...ก็ตั้งเป้าไว้ว่าจะต้องปลดหนี้สินต่างๆ ให้หมด ลูกหลานก็จะสบายขึ้นด้วย” [เกษตรกรชาวไร่ อ้อยรายใหญ่ เพศชาย รุ่นเก่า วัย 57 ปี]

“...จริงๆ ก็คือ เราทำไปแล้วสามารถเลี้ยงลูกหลานได้สบาย” [เกษตรกรชาวไร่ อ้อยรายกลาง เพศชาย รุ่นใหม่ วัย 47 ปี]

“...เป้าหมายในอาชีพของผมก็คือ การทำให้ฐานะครอบครัวมีความมั่นคงและสามารถดูแลครอบครัวได้” [เกษตรกรชาวไร่ อ้อยรายเล็ก เพศชาย รุ่นใหม่ วัย 36 ปี]

ทั้งนี้ เกษตรกรชาวไร่ อ้อยบางรายได้ตั้งเป้าหมายในการทำไร่ อ้อยของตนในแง่ของการยึดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการทำงานและการดำเนินชีวิตของตนร่วมด้วย ซึ่งเป็นอีกลักษณะหนึ่งที่ทำให้

เกษตรกรมีความสามารถในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้จากการที่รู้จักเลือกใช้วิธีการที่พอเหมาะกับการกำลังกายและกำลังทรัพย์ของตน โดยรู้ว่าต้องทำอะไรที่ไม่เป็นการเกินตัวและดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข ดังที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยสะท้อนว่า “...ไม่มีอะไรมากมาย เรายึดเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในอาชีพของเรา เราก็สามารถอยู่ได้นะ...เมื่อเรามีเงินมากขึ้นก็ค่อยลงทุนเพิ่มขึ้นหรือทำตามเป้าหมายที่เราตั้งไว้ เช่น ซื้อที่...ไม่ต้องรีบร้อน อยากได้เหมือนคนอื่นเค้า...” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายกลาง เพศหญิง รุ่นใหม่ วัย 41 ปี]

นอกจากเป้าหมายที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยได้ตั้งไว้แล้วนั้น ยังพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ร้อยละ 83.87 ได้มีความคาดหวังในอนาคตของตน ที่เหลือเพียงร้อยละ 16.13 ได้มองว่าตนไม่ได้มีความคาดหวังในอนาคต รายละเอียดดังตารางที่ 5.19

ตารางที่ 5.19 ความคาดหวังในอนาคตของเกษตรกรชาวไร่อ้อยจำแนกตามจังหวัด

(n=31)

ความคาดหวังในอนาคต ของเกษตรกรชาวไร่อ้อย	จังหวัดที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยเป็นสมาชิก			ภาพรวม
	จ.นครสวรรค์	จ.กำแพงเพชร	จ.สุโขทัย	
- มีความคาดหวัง	17 (89.47)	4 (80.00)	5 (71.43)	26 (83.87)
- ไม่มีความคาดหวัง	2 (10.53)	1 (20.00)	2 (28.57)	5 (16.13)
รวม	19 (100.00)	5 (100.00)	7 (100.00)	31 (100.00)

จากการสัมภาษณ์ถึงความคาดหวังของเกษตรกรชาวไร่อ้อย 31 ราย พบว่า ความคาดหวังของเกษตรกรชาวไร่อ้อยส่วนใหญ่เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับอาชีพการทำไร่อ้อยของตน ซึ่งยังเชื่อมโยงไปถึงเรื่องของการทำให้มีชีวิตที่ดีขึ้น รวมถึงการมีลูกหลานรับช่วงอาชีพต่อจากตน ดังนั้นเสียงสะท้อนถึงความคาดหวังในอนาคตของเกษตรกรชาวไร่อ้อยจึงมีทั้งเรื่องของราคาอ้อยและหรือความต้องการให้ผู้สืบทอดอาชีพของตน รวมถึงการมีชีวิตที่ดีขึ้นจากเดิมไม่ว่าจะเป็นเรื่องความเป็นอยู่ การไม่มีหนี้สิน หรือการขยายพื้นที่การผลิตอ้อยให้มากขึ้น ดังที่เกษตรกรได้สะท้อนให้ฟังว่า

“...อยากให้ราคาอ้อยมันดี ดีขึ้นไป” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายใหญ่ เพศชาย รุ่นเก่า วัย 57 ปี]

“...อยากให้ลูกมาทำต่อ และอยากให้อ้อยราคาดีขึ้น” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายกลาง เพศหญิง รุ่นเก่า วัย 58 ปี]

“...ก็อยากให้อ้อยราคาดี และปุ๋ยถูก” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็ก เพศชาย รุ่นใหม่ วัย 42 ปี]

“...ก็หวังว่าจะมีชีวิตที่ดีกว่านี้...หนี้สินลดน้อยลงจนใช้นี้ได้หมด” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็ก เพศหญิง รุ่นใหม่ วัย 49 ปี]

“...คาดหวังว่าเราจะสามารถพึ่งพาตัวเองได้” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็ก เพศชาย รุ่นใหม่ วัย 36 ปี]

“มีครับ...ถ้าได้เงินจากผลผลิตอ้อยเยอะๆ ผมก็คาดหวังว่าจะเอาไปซื้อที่ดินบ้าง” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็ก เพศชาย รุ่นเก่า วัย 58 ปี]

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าเกษตรกรชาวไร่อ้อยบางรายที่ไม่ได้มีการตั้งความคาดหวังในเรื่องใดเรื่องหนึ่งเฉพาะ แต่เมื่อทำการพูดคุยกันลึกๆ แล้วพบว่า เกษตรกรชาวไร่อ้อยกลุ่มดังกล่าวก็มีความคาดหวังแฝงอยู่บ้าง โดยเป็นในลักษณะของความหวังที่จะทำให้ชีวิตและการทำงานของตนดีขึ้นเรื่อยๆ โดยมุ่งเน้นการทำปัจจุบันให้ดี ดังเสียงสะท้อนว่า “...ไม่คิดใรมากครับ ทุกวันนี้ทำให้ดีขึ้นเรื่อยๆ” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายกลาง เพศชาย รุ่นใหม่ วัย 31 ปี]

ความคาดหวังต่างๆ ที่เกษตรกรต้องการนั้น อาจต้องใช้ระยะเวลาในการทำให้ความคาดหวังนั้นเห็นผลความสำเร็จต่างกันไป ซึ่งไม่เพียงแต่ขึ้นอยู่กับตัวของเกษตรกรเท่านั้น แต่ยังขึ้นอยู่กับปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่จะทำให้เกษตรกรชาวไร่อ้อยจะมีรายได้จากอาชีพของตนมากขึ้นเพียงใดด้วย อย่างไรก็ตาม ข้อสังเกตที่พบคือ ตัวเกษตรกรเองได้มีการตั้งเป้าหมายของการที่จะทำให้ความคาดหวังเหล่านั้นของตนประสบความสำเร็จ โดยเมื่อพูดคุยถึงระยะเวลาที่เกษตรกรจะสามารถทำให้ความคาดหวังของตนประสบความสำเร็จนั้น พบว่า เกษตรกรชาวไร่อ้อยมีความมั่นใจว่าสามารถทำให้สำเร็จได้ โดยส่วนใหญ่มองว่าต้องใช้ระยะเวลา 3 ปี ในการทำให้ความคาดหวังประสบความสำเร็จตามที่คิดไว้ ยกเว้นเรื่องของราคาอ้อยหรือปุ๋ย/สารเคมีที่ถือว่าอยู่เหนือการจัดการโดยตรงของเกษตรกรชาวไร่อ้อย ดังตารางที่ 5.20

ตารางที่ 5.20 ระยะเวลาความสำเร็จตามความคาดหวังของเกษตรกรชาวไร่อ้อยจำแนกตามจังหวัด

(n=30)

ระยะเวลาความสำเร็จ ตามความคาดหวัง	จังหวัดที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยเป็นสมาชิก			ภาพรวม
	จ.นครสวรรค์	จ.กำแพงเพชร	จ.สุโขทัย	
- ใช้เวลา 1 ปี	1 (5.56)	2 (40.00)	0 (0.00)	3 (10.00)
- ใช้เวลา 2 ปี	2 (11.11)	0 (0.00)	0 (0.00)	2 (6.67)
- ใช้เวลา 3 ปี	6 (33.33)	2 (40.00)	3 (42.86)	11 (36.67)***
- ใช้เวลา 4 ปี	3 (16.67)	0 (0.00)	4 (57.14)	7 (23.33)**
- ใช้เวลา 5 ปี	3 (16.67)	1 (20.00)	0 (0.00)	4 (13.33)*
- ใช้เวลา 6 ปี	2 (11.11)	0 (0.00)	0 (0.00)	2 (6.67)
- ใช้เวลา 10 ปี	1 (5.56)	0 (0.00)	0 (0.00)	1 (3.33)
รวม	18 (100.00)	5 (100.00)	7 (100.00)	30 (100.00)

จากตารางที่ 5.20 จะเห็นได้ว่า เกษตรกรชาวไร่ร้อยละส่วนใหญ่มองว่าตนสามารถที่จะทำให้ความคาดหวังประสบความสำเร็จได้ โดยใช้ระยะเวลา 3 ปี (ร้อยละ 36.67) รองลงมา คือ ใช้ระยะเวลา 4 ปี (ร้อยละ 23.33) และใช้ระยะเวลา 5 ปี (ร้อยละ 13.33) ตามลำดับ โดยความคาดหวังที่เกษตรกรมีความมั่นใจว่าใช้เวลาเพียงแค่ 1 ปีก็สามารถประสบความสำเร็จได้ นั่นคือ เรื่องของรายได้ที่เพิ่มขึ้นจากการที่ตนสามารถทำผลผลิตอ้อยได้มากขึ้น ทั้งนี้สิ่งที่พบเพิ่มเติมจากการศึกษาครั้งนี้คือ เกษตรกรชาวไร่ร้อยละที่มีความคาดหวังในอนาคตทั้ง 30 คน ล้วนเป็นผู้ที่มีความคิดจะเป็นเกษตรกรชาวไร่ร้อยละต่อไปเรื่อยๆ โดยมีเพียงแค่เกษตรกรจำนวน 1 ราย ที่ไม่คิดอยากจะเป็นเกษตรกรชาวไร่ร้อยละต่อไปในอนาคต นั่นคือ มีแนวโน้มของการเลิกเป็นเกษตรกรชาวไร่ร้อยละในอนาคต ซึ่งทำให้กลายเป็นผู้ที่ไม่มีการกำหนดเป้าหมายของความสำเร็จตามความคาดหวัง เนื่องจากเกษตรกรรายดังกล่าวนี้ในปัจจุบันมีความต้องการเลิกทำไร่ร้อยละ เพียงแต่ยังไม่มีช่องทางในการประกอบอาชีพอะไรแทนการทำไร่ร้อยละ ดังเสียงสะท้อนของเกษตรกรชาวไร่ร้อยละรายเล็ก เพศหญิง รุ่นเก๋าวัย 58 ปี ที่ว่า “อยากเลิก แต่ไม่รู้จะไปทำอะไร”

จากเสียงสะท้อนเล็กๆ ดังกล่าวข้างต้น เป็นสิ่งที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจำเป็นต้องพิจารณามองถึงสาเหตุของการที่ทำให้เกษตรกรชาวไร่ร้อยละไม่อยากทำไร่ร้อยละอีก แม้ว่าการศึกษานี้พบเพียง 1 ราย จากทั้งหมด 31 รายก็ตาม เพราะหากค้นพบสาเหตุที่แท้จริงในสิ่งที่ปัญหาของเกษตรกรชาวไร่ร้อยละ ก็จะสามารถนำไปสู่การอุดช่องโหว่ของการสานต่ออาชีพการทำไร่ร้อยละต่อไปได้ เปรียบเสมือนการปรับแก้ไขแต่ละเรื่องให้ค่อยๆ ดีขึ้นจากเดิม ซึ่งอาจทำให้เกิดภาพของความพึงพอใจในการเป็นเกษตรกรชาวไร่ร้อยละที่เพิ่มมากขึ้นจากการศึกษานี้พบได้ แต่อย่างไรก็ตาม การศึกษานี้ก็ได้พบว่า เกษตรกรชาวไร่ร้อยละในปัจจุบันส่วนใหญ่มองยังมีความคิดที่จะทำไร่ร้อยละต่อไปเรื่อยๆ ดังตารางที่ 5.21

ตารางที่ 5.21 จำนวนและร้อยละของการคงอยู่ในอาชีพเกษตรกรชาวไร่ร้อยละจำแนกตามจังหวัด

(n=31)

การคงอยู่ในอาชีพ เกษตรกรชาวไร่ร้อยละ	จังหวัดที่เกษตรกรชาวไร่ร้อยละเป็นสมาชิก			ภาพรวม
	จ.นครสวรรค์	จ.กำแพงเพชร	จ.สุโขทัย	
- ยังคงเป็นเกษตรกร ชาวไร่ร้อยละต่อไปเรื่อยๆ	18 (94.7)	5 (100.00)	7 (100.00)	30 (96.77)
- เลิกเป็นเกษตรกร ชาวไร่ร้อยละในอนาคต	1 (5.26)	0 (0.00)	0 (0.00)	1 (3.23)
รวม	19 (100.00)	5 (100.00)	7 (100.00)	31 (100.00)

จากตารางที่ 5.21 พบว่า เกษตรกรชาวไร่ร้อยละเกือบทั้งหมดคือ ร้อยละ 96.77 มีความคิดที่จะยังคงอยู่ในอาชีพการทำไร่ร้อยละของตนต่อไปเรื่อยๆ โดยมีเพียงส่วนน้อยคือ ร้อยละ 3.23 ที่มีความคิดจะเลิกเป็นเกษตรกรชาวไร่ร้อยละในอนาคต ซึ่งสำหรับเกษตรกรที่มีความคิดเลิกทำไร่ร้อยละนั้นพบว่า ในเรื่องของการสืบทอดความรู้และการเป็นเกษตรกรสู่ลูกหลานนั้นได้มีลักษณะที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน นั่นคือ เกษตรกรไม่คิดจะสืบทอดความรู้และอาชีพการเป็นเกษตรกรชาวไร่ร้อยละแก่ลูกหลานของตน ดังเสียงสะท้อนว่า

“...ในอนาคตจะเลิกทำ แต่ตอนนี้มันเลิกยังไม่ได้...สำหรับลูกหลานก็อยากส่งให้เขาเรียน มีงานอื่นทำ ไม่อยากให้เขาทำไร่อ้อย มันเหนื่อย ทำแล้วก็ไม่ค่อยได้ดี” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็ก เพศหญิง รุ่นเก่า วัย 58 ปี]

อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ต้องพึงระวังคือ การคงอยู่ในอาชีพของเกษตรกรชาวไร่อ้อยส่วนหนึ่งพบว่ามาจากการที่เกษตรกรมีความคิดว่าตนไม่มีทางเลือกอื่นและไม่รู้จะทำอะไร ดังคำพูดที่ว่า “ไปไหนไม่ได้แล้ว”, “ไม่รู้จะทำอะไร”, “ทำมาแต่เด็ก” ซึ่งมักเกิดขึ้นกับเกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็กที่สะท้อนถึงการคงอยู่ในอาชีพในลักษณะที่ไม่ได้มีความภูมิใจกับอาชีพของการทำไร่อ้อย ด้วยเหตุนี้สิ่งที่เกิดขึ้นตามมาคือ เกษตรกรชาวไร่อ้อยกลุ่มนี้แม้ว่าจะเลือกการทำไร่อ้อยต่อไป แต่เมื่อถามถึงการสืบทอดอาชีพจึงพบว่า เกษตรกรกลุ่มนี้ไม่คิดที่จะสืบทอดการเป็นเกษตรกรชาวไร่อ้อยให้กับลูกหลานต่อไป ดังตารางที่ 5.22

ตารางที่ 5.22 จำนวนและร้อยละของการสืบทอดอาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อยสู่ลูกหลานจำแนกตามจังหวัด (n=31)

การสืบทอดอาชีพ เกษตรกรชาวไร่อ้อย สู่ลูกหลาน	จังหวัดที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยเป็นสมาชิก			ภาพรวม
	จ.นครสวรรค์	จ.กำแพงเพชร	จ.สุโขทัย	
- คิดจะสืบทอดต่อ	15 (78.95)	4 (80.00)	7 (100.00)	26 (83.87)
- ไม่คิดจะสืบทอดต่อ	4 (21.05)	1 (20.00)	0 (0.00)	5 (16.13)
รวม	19 (100.00)	5 (100.00)	7 (100.00)	31 (100.00)

จากตารางที่ 5.22 พบว่า เกษตรกรชาวไร่อ้อยส่วนใหญ่ ซึ่งมีอยู่ร้อยละ 83.87 มีความคิดจะสืบทอดอาชีพการทำไร่อ้อยให้กับลูกหลานของตนต่อไป และที่เหลืออีกร้อยละ 16.13 เป็นเกษตรกรที่ไม่คิดจะสืบทอดอาชีพให้กับลูกหลาน โดยเหตุผลของการที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยจะสืบทอดอาชีพให้กับลูกหลานหรือไม่นั้นพบว่า การสืบทอดอาชีพขึ้นอยู่กับ 2 ประเด็นใหญ่คือ 1) ประสพการณ์และความต้องการของตัวเกษตรกร กับ 2) ความต้องการของลูกหลานเกษตรกร ดังตัวอย่างเสียงสะท้อนที่ว่า

เสียงสะท้อนที่คิดจะสืบทอดอาชีพสู่ลูกหลาน

“เรายึดเป็นอาชีพทางนี้แล้ว เราก้าวมาถึงครึ่งก่อนชีวิต เราไปทำอาชีพใหม่ เราก็ต้องเริ่มต้นใหม่จากศูนย์ แต่อ้อยนี้เราเรียนรู้มา ความรู้มีแล้ว เรายึดอาชีพนี้ไปจนกว่าเราจะทำไม่ไหว ไม่เลิก สืบทอดความรู้ให้ลูกชาย ให้เขาดำเนินการต่อ สืบทอดต่อไป เขาก็ทำจากเราไป เขาก็มีความรู้จากเราแหละ เขาตามไปไรต์ตลอด ต้องสอนต้องบอก สมควรที่จะทำอะไรช่วงนี้ ต้องทำที่มันสำคัญก่อน เป็นลำดับๆ ไป...ทำไม่ไหวเราก็กกรรมสิทธิ์ที่ดินให้ เราเองก็ได้มาจากพ่อแม่ ก็ต้องสืบทอดไป” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายใหญ่ เพศชาย รุ่นเก่า วัย 53 ปี]

“ลูกหลานมันต้องทำ มันทิ้งไม่ได้หรอก...อีกอย่างทำแล้วมันก็นั่นคงนะ” [เกษตรกรชาวไร่อ้อย รายใหญ่ เพศชาย รุ่นเก่า วัย 57 ปี]

“...ถ่ายทอดแน่นอนครับ ให้ลูกๆ หลานๆ ตามที่เราทำมา จะพัฒนาก็แล้วแต่เขา (หมายถึง ลูกหลาน) เหมือนที่เราได้รับตามยุคตามสมัยไป” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายกลาง เพศชาย รุ่นใหม่ วัย 31 ปี]

“สืบ แต่ไม่รู้จะเอาไหม เราบอกวิธีการทำไร่ ชั้บรด อะไรมดทุกอย่างแล้ว” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายกลาง เพศชาย รุ่นใหม่ วัย 37 ปี]

“...ให้ลูก หากว่าเขาไม่เรียนหรืออะไรยังงัย ก็จะทำให้เขากลับมาทำไร่” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็ก เพศหญิง รุ่นใหม่ วัย 49 ปี]

“...คิดจะสืบทอดให้ลูกชาย ให้เขาดูเราทำ ต่อไปเขาก็ต้องทำ ทำแบบแม่...คืออนาคตถ้าเกิดลูก ไม่ได้ทำงานอะไรก็ต้องกลับมาทำไร่อ้อยแบบเรานี้แหละ” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็ก เพศหญิง รุ่นเก่า วัย 53 ปี]

เสียงสะท้อนที่ไม่คิดจะสืบทอดอาชีพผู้ปลูกหลาน

“ไม่สืบแล้ว ไม่ไหวแล้ว รุ่นลูกก็ให้เขาเรียนอย่างเดียว ต่อไปคิดว่าจะเอาที่ให้เขาเข้าไป” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายกลาง เพศหญิง รุ่นใหม่ วัย 41 ปี]

“คิดว่าจะไม่...มันเหนื่อย ลูกมันไม่ถนัดด้วย” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็ก เพศหญิง รุ่นใหม่ วัย 43 ปี]

“ไม่อยากให้เขาทำ ทำแล้วก็ไม่ค่อยได้อะไร” [เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็ก เพศหญิง รุ่นเก่า วัย 58 ปี]

จากเสียงสะท้อนดังกล่าวข้างต้นชี้ให้เห็นว่า สิ่งสำคัญในการคงอยู่ของอาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อยควรต้องเริ่มต้นจากการทำความเข้าใจเส้นทางการทำงานของเกษตรกรชาวไร่อ้อยว่ามีสิ่งใดบ้างที่เป็นปัญหาหรืออุปสรรคต่อการทำไร่อ้อยของเกษตรกร หลังจากนั้นดำเนินการจัดการกับปัญหา/อุปสรรคดังกล่าว รวมทั้งสนับสนุนสิ่งที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยยังขาดและมองว่าเป็นสิ่งจำเป็นต่อการพัฒนาอาชีพ ซึ่งเมื่อใดที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยสามารถสร้างความเข้มแข็งให้กับตนเองได้ ผลที่เกิดขึ้นตามมาคือการกลายเป็นแบบอย่างที่น่าสนใจให้กับบุคคลอื่น ไม่ว่าจะเป็นต่อเพื่อนเกษตรกรชาวไร่อ้อยและบุตรหลานของเกษตรกรเอง ในความต้องการที่จะทำไร่อ้อยเป็นอาชีพของตนได้ นอกจากแบบอย่างความสำเร็จที่ดีในการเป็นเกษตรกรแล้ว อีกสิ่งหนึ่งก็คือการปลูกฝังความคิดที่ดีต่ออาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อย ซึ่งการที่จะกล่าวว่าอาชีพใดดีได้อย่างเต็มปากก็จำเป็นต้องมีตัวอย่างหรือข้อเท็จจริงมาสนับสนุนยืนยันให้เป็นที่ประจักษ์ โดยเฉพาะการสนับสนุนที่ได้รับจาก

ครอบครัวซึ่งมีความใกล้ชิดต่อกันมากที่สุดในการแสดงให้เห็นถึงข้อดีหรือประโยชน์ของการมีอาชีพทำไร่อ้อยที่ไม่แน่นอนไปกว่าอาชีพอื่นๆ ดังนั้นการคงอยู่ในอาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อยจึงไม่เพียงแต่ขึ้นอยู่กับตัวเกษตรกรเท่านั้น แต่ยังต้องขึ้นอยู่กับหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องกับอาชีพทำไร่อ้อยเข้ามาร่วมกันทำความเข้าใจเกษตรกรชาวไร่อ้อยและหาแนวทางการพัฒนาอาชีพของเกษตรกรชาวไร่อ้อยร่วมกัน ดังที่จะกล่าวต่อไปในบทที่ 6

5.2 เส้นทางประกอบอาชีพของเกษตรกรชาวไร่อ้อยในมิติทางด้านเศรษฐกิจ

สำหรับมิติทางด้านเศรษฐกิจ พบว่า กระบวนการทำไร่อ้อยของเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่ทำการศึกษารวบรวมไปด้วย 4 กิจกรรมหลักคือ 1) การเตรียมพื้นที่ปลูก 2) การเตรียมพันธุ์และการปลูกอ้อย 3) การบำรุงรักษาอ้อย และ 4) การเก็บเกี่ยวอ้อยและการขนส่งอ้อยไปยังโรงงาน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้คือ

กระบวนการทำไร่อ้อยในมิติทางด้านเศรษฐกิจ

1. การเตรียมพื้นที่ปลูก

กิจกรรมการเตรียมพื้นที่ปลูกเป็นการเตรียมดินในพื้นที่ที่เหมาะสมกับการปลูกอ้อยจากข้อมูลพบว่าเกษตรกรทำด้วยตัวเองร้อยละ 19.4 ในขณะที่เกษตรกรร้อยละ 45.2 ใช้การจ้างแรงงาน และเกษตรกรร้อยละ 35.5 ใช้การเตรียมปลูกด้วยตนเองรวมกับการจ้างแรงงาน โดยพบว่ามีสมรรถนะในการเตรียมพื้นที่ปลูกเฉลี่ยอยู่ที่ 10 ไร่ต่อวัน

สำหรับค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการเตรียมปลูกจะประกอบไปด้วยต้นทุนคงที่ และต้นทุนแปรผันดังนี้ ต้นทุนคงที่ในกิจกรรมนี้คือค่าเช่าที่ดินประมาณ 2,000 – 3,500 บาทต่อไร่ ขึ้นอยู่กับสภาพของดินในพื้นที่ แหล่งน้ำในบริเวณพื้นที่ และระยะห่างจากโรงงาน โดยการจ่ายค่าเช่าที่ดินของเกษตรกรจะเป็นการจ่ายเป็นเงินก้อนทั้งหมดตั้งแต่ปีแรกที่ทำการเช่าที่ดินโดยที่ส่วนใหญ่จะมีระยะเวลาการเช่าตามรอบของการปลูกอ้อยใหม่ที่ประมาณ 3 ปี ในส่วนของต้นทุนแปรผันในขั้นตอนการเตรียมปลูกนั้นจะประกอบไปด้วยค่าจ้างแรงงานและค่าอุปกรณ์ในการเตรียมดิน ซึ่งโดยส่วนใหญ่เกษตรกรจะใช้วิธีการจ่ายเหมา ประกอบไปด้วย การใช้แทรกเตอร์ลากตอเก่าทิ้ง มีค่าใช้จ่ายที่ 300 บาทต่อไร่ จากนั้นทำการปรับสภาพดินโดยใช้รีเปอร์เปิดดินดานเป็นตาหมากรุก 2 เที้ยว มีค่าใช้จ่ายร้อยละ 400 บาทต่อไร่ ทำทั้งหมด 2 รอบ คิดเป็นเงิน 800 บาทต่อไร่ จากนั้นใช้ไถแปร 20 จานพรวนดิน คิดเป็นเงิน 400 บาทต่อไร่ รวมทั้งสิ้นประมาณ 1500 บาทต่อไร่ สำหรับต้นทุนแปรผันในการเตรียมพื้นที่ในการปลูกอ้อย เมื่อรวมประมาณการต้นทุนทั้งหมดสำหรับการเตรียมพื้นที่ปลูกอ้อยใหม่จะพบว่าเกษตรกรมีต้นทุนรวมโดยประมาณอยู่ที่ 4,000 บาทต่อไร่ ดังแสดงในตารางที่ 5.23

ตารางที่ 5.23 โครงสร้างต้นทุนสำหรับกิจกรรมการเตรียมพื้นที่ปลูกอ้อย

รายการต้นทุนในการเตรียมพื้นที่ปลูก อ้อย	ต้นทุน* (บาทต่อไร่)	ต้นทุนเฉลี่ย (บาทต่อไร่)
ต้นทุนผันแปร	1,500	1,500
ค่าจ้าง	1,500	1,500
ค่าลากตออ้อย/ปรับหน้าดิน	300	300
ค่าปรับสภาพดิน/ระบุดินดาน	800	800
ค่าไถแปร 20 จาน	400	400
ต้นทุนคงที่	2,000 – 3,500	2,750
ค่าเช่าที่ดิน	2,000 – 3,500	2,750
รวม	3,500 – 5,000	4,250

หมายเหตุ: * ข้อมูลประมาณการจากการสัมภาษณ์เกษตรกรในเขตพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ จังหวัดกำแพงเพชร และจังหวัดสุโขทัย

จากการสอบถามถึงความต้องการของเกษตรกรในเรื่องแนวทางในการพัฒนากระบวนการเตรียมพื้นที่ปลูกดังแสดงในตารางที่ 5.24 แสดงให้เห็นว่าชาวไร่อ้อยที่เข้ารับการสัมภาษณ์เชิงลึก 30 คน ส่วนใหญ่ให้ความคิดเห็นต่อลำดับความสำคัญของแนวทางในการส่งเสริมพัฒนาสำหรับขั้นตอนการเตรียมดินก่อนปลูก อันดับที่ 1 คือ การลดต้นทุน จำนวน 20 คน คิดเป็นร้อยละ 66.7 รองลงมาคือ การปรับปรุงคุณภาพ จำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 20 ลำดับที่ 2 คือ การลดเวลาในการทำงาน จำนวน 11 คน คิดเป็นร้อยละ 40.7 รองลงมาคือการปรับปรุงคุณภาพ จำนวน 7 คน คิดเป็นร้อยละ 25.9 ลำดับที่ 3 คือ การปรับปรุงคุณภาพ จำนวน 10 คน คิดเป็นร้อยละ 38.5 รองลงมาคือการลดเวลาในการทำงาน จำนวน 8 คน คิดเป็นร้อยละ 30.8 ลำดับที่ 4 คือ การเพิ่มสมรรถนะในการทำงาน จำนวน 15 คน คิดเป็นร้อยละ 57.7 รองลงมาคือการลดเวลาในการทำงาน จำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 19.2

ตารางที่ 5.24 จำนวนและร้อยละของลำดับความสำคัญแนวทางในการพัฒนากระบวนการของเกษตรกรสำหรับขั้นตอนการเตรียมดินปลูก

(n=31)				
การพัฒนาที่ชาวไร่อ้อยให้ ความสำคัญสำหรับขั้นตอนการ เตรียมดินปลูก	ลดต้นทุน	ลดเวลาในการ ทำงาน	ปรับปรุง คุณภาพ	เพิ่มสมรรถนะ ในการทำงาน
อันดับที่ 1	20** (66.7)	2 (6.7)	6* (20)	2 (6.7)
อันดับที่ 2	4 (14.8)	11** (40.7)	7* (25.9)	5 (18.5)
อันดับที่ 3	3 (11.5)	8* (30.8)	10** (38.5)	5 (19.2)
อันดับที่ 4	2 (7.7)	5* (19.2)	4 (15.4)	15** (57.7)

2. การเตรียมพันธุ์และการปลูกอ้อย

กิจกรรมการเตรียมพันธุ์และการปลูกอ้อย จากข้อมูลพบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่มีการปลูกอ้อยด้วยการจ้างคิดเป็นร้อยละ 60.0 และทำการปลูกอ้อยด้วยการทำเองร่วมกับการจ้างคิดเป็นร้อยละ 40.0 โดยมีสมรรถนะในการปลูกอยู่ที่ประมาณ 8 -10 ไร่ ต่อวัน โดยมีค่าใช้จ่ายในส่วนของการปลูกอ้อยเฉลี่ยอยู่ที่ 1800 บาทต่อตัน หากเป็นพันธุ์รุ่นใหม่จะมีราคาอยู่ที่ 2500 บาทต่อตัน ซึ่งการปลูกอ้อย 1 ไร่ นั้นจะต้องใช้พันธุ์ประมาณ 1.2 - 1.8 ตันต่อไร่ โดยขึ้นอยู่กับลักษณะวิธีการปลูก เมื่อคำนวณออกมาจะพบว่าค่าพันธุ์อ้อยสำหรับการปลูกอ้อยใหม่จะอยู่ที่ประมาณ 2,775 บาทต่อไร่ สำหรับการปลูกอ้อยนั้น หากใช้แรงงานคนมีค่าจ้างแรงงานอยู่วันละ 500 บาทต่อคน หรือคิดเป็นค่าจ้างปลูกประมาณ 600 บาทต่อไร่ แต่หากเกษตรกรใช้เครื่องปลูกจะทำให้มีต้นทุนที่ต่ำลง โดยมีราคาอยู่ที่ 500 บาทต่อไร่ นอกจากนี้ในขั้นตอนการปลูกนั้นเกษตรกรจะมีต้นทุนในการใส่ปุ๋ยรองพื้น 1 ลูกต่อไร่ ซึ่งคิดเป็นเงินประมาณ 650 บาทต่อไร่ จากข้อมูลข้างต้น เมื่อรวมประมาณการต้นทุนทั้งหมดสำหรับการเตรียมพันธุ์และปลูกอ้อยจะพบว่าเกษตรกรมีต้นทุนรวมโดยประมาณอยู่ที่ 4,025 บาทต่อไร่ ดังแสดงในตารางที่ 5.25

ตารางที่ 5.25 โครงสร้างต้นทุนสำหรับกิจกรรมการเตรียมพันธุ์และปลูกอ้อย

รายการต้นทุนในการเตรียมพันธุ์และปลูกอ้อย	ต้นทุน* (บาทต่อไร่)	ต้นทุนเฉลี่ย (บาทต่อไร่)
ต้นทุนผันแปร		
ค่าจ้าง	600	600
ค่าจ้างปลูกอ้อย	600	600
ค่าวัสดุ	2,810 - 5,150	3,980
ค่าพันธุ์อ้อย	2,160 - 4,500	3,330
ค่าปุ๋ย	650	650
รวม	3410 - 5,750	4,580

หมายเหตุ: * ข้อมูลประมาณการจากการสัมภาษณ์เกษตรกรในเขตพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ จังหวัดกำแพงเพชร และจังหวัดสุโขทัย

จากการสอบถามถึงความต้องการของเกษตรกรในเรื่องแนวทางในการพัฒนากระบวนการเตรียมพันธุ์และการปลูก ดังแสดงในตารางที่ 5.26 จะเห็นว่า ในส่วนของขั้นตอนการปลูก ชาวไร่อ้อยส่วนใหญ่ให้ความสำคัญเห็นต่อลำดับความสำคัญสำหรับแนวทางในการปรับปรุงพัฒนา อันดับที่ 1 คือ การลดต้นทุน จำนวน 20 คน คิดเป็นร้อยละ 66.7 รองลงมาคือ การเพิ่มสมรรถนะในการทำงาน จำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 20 ลำดับที่ 2 คือ การลดเวลาในการทำงาน จำนวน 11 คน คิดเป็นร้อยละ 40.7 รองลงมาคือการปรับปรุงคุณภาพ จำนวน 10 คน คิดเป็นร้อยละ 37.0 ลำดับที่ 3 คือ การลดเวลาในการทำงาน จำนวน 8 คน คิดเป็น

ร้อยละ 33.3 รองลงมาคือการปรับปรุงคุณภาพ จำนวน 7 คน คิดเป็นร้อยละ 29.2 ลำดับที่ 4 คือ การเพิ่มสมรรถนะในการทำงาน จำนวน 15 คน คิดเป็นร้อยละ 57.7 รองลงมาคือการปรับปรุงคุณภาพ จำนวน 7 คน คิดเป็นร้อยละ 28.0

ตารางที่ 5.26 จำนวนและร้อยละของลำดับความสำคัญแนวทางในการพัฒนากระบวนการของเกษตรกร สำหรับขั้นตอนการเตรียมพันธุ์และการปลูกอ้อย

(n=31)

การพัฒนาที่ชาวไร่อ้อยให้ ความสำคัญสำหรับขั้นตอนการปลูก	ลดต้นทุน	ลดเวลาในการทำงาน	ปรับปรุง คุณภาพ	เพิ่มสมรรถนะ ในการทำงาน
อันดับที่ 1	20** (66.7)	2 (6.7)	2 (6.7)	6* (20.0)
อันดับที่ 2	3 (11.1)	11** (40.7)	10* (37.0)	3 (11.1)
อันดับที่ 3	3 (12.5)	8** (33.3)	7* (29.2)	6 (25.0)
อันดับที่ 4	3 (12.0)	5 (20.0)	7* (28.0)	10** (40.0)

3. การบำรุงรักษา

สำหรับกิจกรรมบำรุงรักษาจากการสำรวจพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ร้อยละ 55.2 ทำกิจกรรมนี้ด้วยตนเอง ในขณะที่เกษตรกรร้อยละ 13.8 ใช้การว่าจ้างในการดูแลอ้อยระหว่างรอเก็บเกี่ยว และเกษตรกรร้อยละ 29 ใช้การดูแลรักษาด้วยตนเองร่วมกับการจ้างแรงงานเข้ามาช่วยดูแลไร่อ้อย โดยพบว่ามีสมรรถนะในการเตรียมพื้นที่ปลูกเฉลี่ยอยู่ที่ 10 ไร่ต่อวัน

ในส่วนของต้นทุนในการบำรุงรักษาหลังจากที่เกษตรกรได้ทำการปลูกอ้อยแล้ว (ตารางที่ 5.27) ประกอบไปด้วย ต้นทุนในการให้น้ำ ต้นทุนการให้ปุ๋ย และต้นทุนการกำจัดวัชพืชและศัตรูพืช โดยต้นทุนในส่วนนี้จะมีค่าแตกต่างกันไปตามเทคนิคการดูแลรักษาที่เกษตรกรเลือกใช้ตามประสบการณ์และองค์ความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดมา ส่งผลทำให้เกษตรกรอาจจะมีต้นทุนในการบำรุงรักษาที่แตกต่างกันค่อนข้างมาก และเป็นตัวแปรสำคัญในการบริหารจัดการโครงสร้างต้นทุนเพื่อให้เกิดกำไรในอนาคต โดยจากการรวบรวมข้อมูลพบว่า ต้นทุนการบำรุงรักษาของเกษตรกรจะประกอบไปด้วย ต้นทุนการให้น้ำซึ่งหากเกษตรกรใช้การจ้างหยดน้ำให้อ้อยในไร่นั้นจะมีต้นทุนประมาณ 800-1000 บาทต่อไร่ แต่ถ้าเกษตรกรลงทุนติดตั้งระบบน้ำหยดเพื่อใช้ภายในไร่ของตน โดยการลงทุนระบบน้ำหยดนั้นจะใช้เงินลงทุนประมาณ 7,000-10,000 บาทต่อไร่ โดยเป็นการลงทุนใน บัมพ์น้ำ โครงข่ายน้ำ ท่อและสายยาง สามารถใช้ได้นาน 3-5 ปี จะทำให้มีต้นทุนในการหยดน้ำลดลงเหลือประมาณ 150 บาทต่อไร่ จากนั้นเมื่อทำการหยดน้ำแล้วเกษตรกรจะทำการฉีดยาคุมวัชพืชซึ่งจะมีต้นทุนในการฉีดพ่นยาอยู่ที่ประมาณ 200 บาทต่อไร่

ในส่วนของการลงทุนการให้ปุ๋ยนั้นจะขึ้นอยู่กับสูตรของปุ๋ย ปริมาณและความถี่ในการใส่ปุ๋ยของเกษตรกร ซึ่งส่วนใหญ่จะทำการใส่ปุ๋ยประมาณ 2-3 ครั้ง คือหลักจากการใส่ปุ๋ยครั้งแรกในครั้งแรกแล้ว ในช่วงอ้อยมีอายุ ได้ 2-3 เดือนหลังจากการหยดน้ำและฉีดยาคุมวัชพืช โดยจะใช้ปุ๋ยสูตรโดยมีต้นทุนอยู่ที่ประมาณ 700-1000 บาทต่อไร่ สำหรับการใส่ปุ๋ยครั้งที่ 2 และมีค่าแรงในการใส่ปุ๋ยอยู่ที่ 200 บาทต่อไร่ และเกษตรกรบางรายจะใส่ปุ๋ย แต่งหน้าดินอีกครั้งในช่วงที่อ้อยมีอายุ 6 เดือนเพื่อส่งเสริมการสะสมน้ำตาลของอ้อย ทำให้มีต้นทุนค่าปุ๋ย เพิ่มขึ้นอีกประมาณ 750 บาทต่อไร่ นอกจากนั้นเกษตรกรบางรายจะใช้ปุ๋ยอินทรีย์ร่วมกับปุ๋ยเคมี และในบางกรณีเกษตรกรอาจจะจำเป็นต้องฉีดยาคุมวัชพืชมากกว่าหนึ่งครั้งและในบางรายอาจจะจำเป็นต้องใช้ยากำจัด วัชพืชและศัตรูพืชรวมด้วยซึ่งจะทำให้มีต้นทุนที่เพิ่มสูงขึ้นไปตามแต่กรณี โดยอาจจะมิตินทุนสำหรับการพ่นยา กำจัดศัตรูพืชอยู่ที่ประมาณ 200-1000 บาทต่อไร่ นอกจากนั้นจะเป็นค่าน้ำมันเชื้อเพลิงและวัสดุอื่นๆ ประมาณ 200-500 บาทต่อไร่

จากข้อมูลจะเห็นได้ว่า เกษตรกรจำเป็นที่จะต้องมีการวางแผน ทั้งในส่วนของการใช้ปุ๋ย ปริมาณ และ จำนวนครั้งในการใส่ปุ๋ย เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด ลดการสูญเสียปุ๋ย และได้ผลผลิตตามที่ต้องการ ซึ่งหาก เกษตรกรมีการวางแผนที่ดีตั้งแต่ต้น ทั้งในเรื่องของความพร้อมในการบริหารจัดการชลประทานในไร่และการ จัดการดินให้เหมาะสมตามสภาพดินของตนจะส่งผลทำให้อ้อยในไร่ของเกษตรกรมีปริมาณและคุณภาพที่ดีขึ้น ยึดอายุต่อ และเกษตรกรสามารถจัดการต้นทุนการผลิตได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ตารางที่ 5.27 โครงสร้างต้นทุนสำหรับกิจกรรมการบำรุงรักษา

รายการต้นทุนในการบำรุงรักษาอ้อย	ต้นทุน* (บาทต่อไร่)	ต้นทุนเฉลี่ย (บาทต่อไร่)
ต้นทุนผันแปร		
ค่าจ้าง	1,200 – 1,800	1,500
ค่าจ้างหยดน้ำ	800-1000	900
ค่าจ้างใส่ปุ๋ย	200-400	300
ค่าจ้างฉีดยา	200-400	300
ค่าวัสดุ	1,200 – 3,100	2,150
ค่าปุ๋ย	800 - 1600	1,200
ค่ายาคุมวัชพืชและยาปราบ	200 - 1,000	600
ศัตรูพืช		
ค่าน้ำมันเชื้อเพลิงและวัสดุอื่นๆ	200 - 500	350
รวม	2,400 – 4,900	3,150

หมายเหตุ: *ข้อมูลประมาณการจากการสัมภาษณ์เกษตรกรในเขตพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ จังหวัด กำแพงเพชร และจังหวัดสุโขทัย

จากการสอบถามถึงความต้องการของเกษตรกรในเรื่องแนวทางในการพัฒนากระบวนการ การบำรุงรักษา ดังแสดงในตารางที่ 5.28 แสดงให้เห็นว่า ชาวไร่อ้อยส่วนใหญ่ให้ความสำคัญต่อลำดับ

ความสำคัญสำหรับแนวทางในการปรับปรุงพัฒนา อันดับที่ 1 คือ การลดต้นทุน จำนวน 20 คน คิดเป็นร้อยละ 66.7 รองลงมาคือ การปรับปรุงคุณภาพ จำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 20 ลำดับที่ 2 คือ การลดเวลาในการทำงาน จำนวน 11 คน คิดเป็นร้อยละ 40.7 รองลงมาคือการเพิ่มสมรรถนะในการทำงาน จำนวน 7 คน คิดเป็นร้อยละ 25.9 ลำดับที่ 3 คือ การปรับปรุงคุณภาพ จำนวน 10 คน คิดเป็นร้อยละ 40.0 รองลงมาคือ การลดเวลาในการทำงาน และการเพิ่มสมรรถนะในการทำงาน จำนวนด้านละ 7 คน คิดเป็นด้านละร้อยละ 28.0 ลำดับที่ 4 คือ การเพิ่มสมรรถนะในการทำงาน จำนวน 11 คน คิดเป็นร้อยละ 44.0 รองลงมาคือ การปรับปรุงคุณภาพ และการลดเวลาในการทำงาน จำนวนด้านละ 5 คน คิดเป็นด้านละร้อยละ 20.0

ตารางที่ 5.28 จำนวนและร้อยละของลำดับความสำคัญแนวทางในการพัฒนากระบวนการของเกษตรกร สำหรับขั้นตอนการบำรุงรักษา

(n=31)

การพัฒนาที่ชาวไร่ร้อยละให้ ความสำคัญสำหรับขั้นตอนการ บำรุงรักษา	ลดต้นทุน	ลดเวลาในการ ทำงาน	ปรับปรุง คุณภาพ	เพิ่มสมรรถนะ ในการทำงาน
อันดับที่ 1	20** (66.7)	3 (10)	6* (20)	1 (3.2)
อันดับที่ 2	4 (14.8)	11** (40.7)	5 (18.5)	7* (25.9)
อันดับที่ 3	1 (4.0)	7* (28.0)	10** (40.0)	7* (28.0)
อันดับที่ 4	4 (16.0)	5* (20.0)	5* (20.0)	11** (44.0)

4. การเก็บเกี่ยวและการขนส่ง

สำหรับการดำเนินงานกิจกรรมการเก็บเกี่ยวของเกษตรกรพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ใช้การจ้างเพื่อเก็บเกี่ยว คิดเป็นร้อยละ 86.7 มีเพียงเกษตรกรส่วนน้อยที่ดำเนินการเก็บเกี่ยวด้วยตนเองและทำการเก็บเกี่ยวด้วยตัวเองร่วมกับการจ้าง ซึ่งคิดเป็นเพียงร้อยละ 6.7 เท่ากันทั้งสองกรณี โดยเมื่อทำการเก็บเกี่ยวแล้วที่ส่วนใหญ่ร้อยละ 70 จะใช้การขนส่งด้วยรถรับจ้าง โดยมีสมรรถนะในการเก็บเกี่ยวเฉลี่ยอยู่ที่ประมาณ 10 ไร่ต่อวัน ขึ้นอยู่กับวิธีการในการเก็บเกี่ยวที่เกษตรกรเลือกใช้

โครงสร้างต้นทุนในการเก็บเกี่ยวอาหารไม่นับการการเผาอ้อยแล้วใช้คนตัด จะสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 กรณี ตามรูปแบบการตัดอ้อยของเกษตรกร ประกอบไปด้วย (1) การใช้คนตัดอ้อยสด (2) การใช้รถตัดอ้อยสด ดังแสดงในตารางที่ 5.29

การใช้คนในการตัดอ้อยสดนั้นส่วนใหญ่จะเป็นการจ้างแรงงานคนในการตัดอ้อย โดยที่เกษตรกรจะต้องจ่ายค่าแรงสำหรับคนงานในการตัดอ้อยเฉลี่ยประมาณ 150-180 บาทต่อตัน จากนั้นจะมีค่าบรรทุก

เพื่อขนส่งไปยังโรงงานขั้นต่ำที่ 150 บาทต่อตัน ที่ระยะทางการขนส่งไม่เกิน 50 กิโลเมตร โดยอัตราค่าขนส่งจะเพิ่มขึ้นเป็นขั้นบันไดตามระยะห่างระหว่างไร่กับโรงงานปลายทาง อย่างไรก็ตามหากเป็นอ้อยไฟไหม้ที่เกิดจากการเผาก่อนที่จะเก็บเกี่ยวจะมีต้นทุนค่าแรงในการตัดอ้อยที่ถูกลงและสามารถหาแรงงานได้ง่ายกว่า เนื่องจากอ้อยสดนั้นการเอาไปตัดจะใช้เวลาในการทำงานที่มากกว่าและใบอ้อยมีความคม ทำให้แรงงานส่วนใหญ่เลือกที่จะรับจ้างไร่อ้อยที่มีการเผาก่อนที่จะสามารถทำงานได้สะดวกรวดเร็วกว่า

สำหรับในกรณีการใช้รถตัดอ้อยโดยจะเป็นการจ่ายเหมาตั้งแต่การตัดอ้อย ขึ้นอ้อย จนถึงการบรรทุกอ้อยไปส่งยังโรงงาน จะมีค่าใช้จ่ายเหมาอยู่ที่ 330 - 400 บาทต่อตัน โดยสามารถแยกเป็นค่าจ้างรถตัดประมาณ 180 - 200 บาทต่อตัน และค่าขนส่งไปยังโรงงานที่ 150 บาทต่อตัน ที่ระยะทางการขนส่งไม่เกิน 50 กิโลเมตร ซึ่งการตัดด้วยรถตัดนั้นจะทำให้เกิดความสะดวกรวดเร็วในการทำงานที่มากกว่า อย่างไรก็ตามเกษตรกรบางรายให้ความคิดเห็นว่า การตัดด้วยรถตัดส่งผลให้เกิดความเสียหายระหว่างการเก็บเกี่ยวที่มากกว่าและในบางพื้นที่ไม่สามารถใช้รถตัดได้สะดวกเต็มประสิทธิภาพมากนัก

ตารางที่ 5.29 โครงสร้างต้นทุนสำหรับกิจกรรมการเก็บเกี่ยวและขนส่ง

รายการต้นทุนในการเก็บเกี่ยวและขนส่ง	ต้นทุน* (บาทต่อตัน)			
	ใช้แรงงานคนตัดอ้อยสด	เฉลี่ย	ใช้รถตัดอ้อยสด	เฉลี่ย
ต้นทุนผันแปร				
ค่าจ้าง	300 - 380	340	330 - 400	365
ค่าจ้างเหมาตัดอ้อย	150 - 180	165	180 - 200	190
ค่าจ้างขนส่งไปโรงงาน	150-200	175	150 - 200	175
รวม	300 - 380	340	330 - 400	365
ต้นทุนต่อไร่ ที่ค่าเฉลี่ยผลผลิต	2,880 - 3,648	3,264	3,168 - 3,840	3,504
9.60 ต้นต่อไร่**				

หมายเหตุ: * ข้อมูลประมาณการจากการสัมภาษณ์เกษตรกรในเขตพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ จังหวัดกำแพงเพชร และจังหวัดสุโขทัย

** อ้างอิงจากค่าเฉลี่ยผลผลิตต้นต่อไร่ สำหรับภาคเหนือ รายงานพื้นที่ปลูกอ้อยปีการผลิต 2559/60

จากการสอบถามถึงความต้องการของเกษตรกรในเรื่องแนวทางในการพัฒนากระบวนการเก็บเกี่ยว ดังแสดงในตารางที่ 5.30 แสดงให้เห็นว่า ชาวไร่อ้อยส่วนใหญ่ให้ความสำคัญต่อลำดับความสำคัญของแนวทางในการส่งเสริมพัฒนาสำหรับขั้นตอนการเตรียมดินก่อนปลูก อันดับที่ 1 คือ การลดต้นทุน จำนวน 21 คน คิดเป็นร้อยละ 70.0 รองลงมาคือ การปรับปรุงคุณภาพ จำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 13.1 ลำดับที่ 2 คือ การลดเวลาในการทำงาน จำนวน 13 คน คิดเป็นร้อยละ 48.1 รองลงมาคือการปรับปรุงคุณภาพ และการเพิ่ม

สมรรถนะในการทำงาน จำนวนด้านละ 6 คน คิดเป็นด้านละร้อยละ 22.2 ลำดับที่ 3 คือ การเพิ่มสมรรถนะในการทำงาน จำนวน 9 คน คิดเป็นร้อยละ 36.0 รองลงมาคือการลดต้นทุน และการปรับปรุงคุณภาพ จำนวนด้านละ 6 คน โดยแต่ละด้านคิดเป็นร้อยละ 24.0 ลำดับที่ 4 คือ การปรับปรุงคุณภาพ จำนวน 9 คน คิดเป็นร้อยละ 36.0 รองลงมาคือการลดเวลาในการทำงาน และการเพิ่มสมรรถนะในการทำงาน จำนวนด้านละ 6 คน โดยแต่ละด้านคิดเป็นร้อยละ 24.0

ตารางที่ 5.30 จำนวนและร้อยละของลำดับความสำคัญแนวทางในการพัฒนากระบวนการของเกษตรกร สำหรับขั้นตอนการเก็บเกี่ยว

(n=31)

การพัฒนาที่ชาวไร่อ้อยให้ ความสำคัญสำหรับขั้นตอน การเก็บเกี่ยว	ลดต้นทุน	ลดเวลาในการ ทำงาน	ปรับปรุง คุณภาพ	เพิ่มสมรรถนะ ในการทำงาน
อันดับที่ 1	21** (70.0)	2 (6.7)	4* (13.3)	3 (10.0)
อันดับที่ 2	2 (7.4)	13** (48.1)	6* (22.2)	6* (22.2)
อันดับที่ 3	6* (24.0)	4 (16.0)	6* (24.0)	9** (36.0)
อันดับที่ 4	0 (0.0)	8* (32.0)	9** (36.0)	8* (32.0)

ในขณะที่ เมื่อถามเกษตรกรถึงความต้องการของเกษตรกรในเรื่องแนวทางในการพัฒนากระบวนการเก็บเกี่ยว ดังแสดงในตารางที่ 5.31 แสดงให้เห็นว่า ชาวไร่อ้อยส่วนใหญ่ให้ความสำคัญสำหรับแนวทางในการปรับปรุงพัฒนา อันดับที่ 1 คือ การลดต้นทุน จำนวน 21 คน คิดเป็นร้อยละ 70.0 รองลงมาคือ การลดเวลาในการทำงาน จำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 16.7 ลำดับที่ 2 คือ การลดเวลาในการทำงาน จำนวน 14 คน คิดเป็นร้อยละ 51.9 รองลงมาคือ การปรับปรุงคุณภาพ จำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 18.5 ลำดับที่ 3 คือ การปรับปรุงคุณภาพ จำนวน 11 คน คิดเป็นร้อยละ 38.5 รองลงมาคือ การลดเวลาในการทำงาน จำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 30.8 ลำดับที่ 4 คือ การเพิ่มสมรรถนะในการทำงาน จำนวน 15 คน คิดเป็นร้อยละ 60.0 รองลงมาคือ การปรับปรุงคุณภาพ จำนวน 7 คน คิดเป็นร้อยละ 28.0

ตารางที่ 5.31 จำนวนและร้อยละของลำดับความสำคัญแนวทางในการพัฒนากระบวนการของเกษตรกร
สำหรับขั้นตอนการขนส่ง

(n=31)

การพัฒนาที่ชาวไร่อ้อยให้ ความสำคัญสำหรับขั้นตอน การขนส่ง	ลดต้นทุน	ลดเวลาในการ ทำงาน	ปรับปรุง คุณภาพ	เพิ่มสมรรถนะ ในการทำงาน
อันดับที่ 1	21** (70.0)	5* (16.7)	2 (6.7)	2 (6.7)
อันดับที่ 2	4 (14.8)	14** (51.9)	5* (18.5)	4 (14.8)
อันดับที่ 3	3 (11.5)	6* (30.8)	11** (38.5)	5 (19.2)
อันดับที่ 4	1 (4.0)	2 (8.0)	7* (28.0)	15** (60.0)

ตารางที่ 5.32 แสดงให้เห็นว่าการปลูกอ้อยในปีแรกของเกษตรกรเมื่อรวมต้นทุนจากทุกกิจกรรมที่เกี่ยวข้องแล้วจะมีต้นทุนรวมอยู่ที่ประมาณ 12,170 – 19,298 บาทต่อไร่ สำหรับการปลูกอ้อยกรณีที่ใช้แรงงานคนตัดอ้อยสด และมีต้นทุนรวมอยู่ที่ประมาณ 12,748 – 19,490 บาทต่อไร่ สำหรับการปลูกอ้อยกรณีที่ใช้รถตัดอ้อยสด เมื่อนำมาคำนวณหาต้นทุนต่อตัน โดยใช้ค่าเฉลี่ยผลผลิตตันต่อไร่ สำหรับภาคเหนือ ประจำปีการผลิต 2559/60 ที่ 9.6 ตันต่อไร่ จะพบว่า มีเกษตรกรมีต้นทุนการผลิตอ้อยอยู่ที่ 1,270 – 2,010 บาทต่อตัน และ 1,300 – 2,030 บาทต่อตัน สำหรับการปลูกอ้อยกรณีที่ใช้แรงงานคนตัดอ้อยสด และการปลูกอ้อยกรณีที่ใช้รถตัดอ้อยสด ตามลำดับ ซึ่งผลต่างที่เกิดขึ้นของทั้งสองกรณีไม่มีความแตกต่างกันมากนัก เป็นผลมาจากต้นทุนเหมาะสำหรับการเก็บเกี่ยวโดยใช้แรงงานคนกับการใช้รถตัดในปัจจุบันไม่มีความแตกต่างกันมากนัก เนื่องจากในปัจจุบันแรงงานที่รับจ้างตัดอ้อยค่อนข้างหายากและมีราคาสูง

ตารางที่ 5.32 โครงสร้างต้นทุนในภาพรวมสำหรับการปลูกอ้อย

รายการต้นทุนในการปลูกอ้อย	กรณีใช้แรงงานคนตัดอ้อยสด		กรณีใช้รถตัดอ้อยสด	
	ต้นทุน* (บาทต่อไร่)	ต้นทุนเฉลี่ย (บาทต่อไร่)	ต้นทุน* (บาทต่อไร่)	ต้นทุนเฉลี่ย (บาทต่อไร่)
ต้นทุนผันแปร	10,190 – 15,798	12,994	10,478 – 15,990	13,234
ค่าจ้าง	6,180 – 7,548	6,864	6,468 – 7,740	7,104
ค่าจ้างเตรียมพื้นที่	1,500	1,500	1,500	1,500
ค่าจ้างปลูกอ้อย	600	600	600	600
ค่าจ้างหยดน้ำ	800-1,000	900	800-1,000	900
ค่าจ้างใส่ปุ๋ย	200-400	300	200-400	300
ค่าจ้างฉีดยา	200-400	300	200-400	300

ตารางที่ 5.32 (ต่อ)

รายการต้นทุนในการปลูกอ้อย	กรณีใช้แรงงานคนตัดอ้อยสด		กรณีใช้รถตัดอ้อยสด	
	ต้นทุน* (บาทต่อไร่)	ต้นทุนเฉลี่ย (บาทต่อไร่)	ต้นทุน* (บาทต่อไร่)	ต้นทุนเฉลี่ย (บาทต่อไร่)
ค่าจ้างเหมาตัดอ้อย (ผลผลิต 9.6 ตันต่อไร่)**	1,440 – 1,728	1,584	1,728 – 1,920	1,824
ค่าจ้างขนส่งไปโรงงาน (ผลผลิต 9.6 ตันต่อไร่)**	1,440 – 1,920	1,680	1,440 – 1,920	1,680
ค่าวัสดุ	4,010 – 8,250	6,130	4,010 – 8,250	6,130
ค่าพันธุ์อ้อย	2,160 – 4,500	3,330	2,160 – 4,500	3,330
ค่าปุ๋ย	1,450 – 2,250	1,850	1,450 – 2,250	1,850
ค่ายาคุมวัชพืชและยาปราบศัตรูพืช	200 – 1,000	600	200 – 1,000	600
ค่าน้ำมันเชื้อเพลิงและวัสดุอื่นๆ	200 – 500	350	200 – 500	350
ต้นทุนคงที่	2,000 – 3,500	2,750	2,000 – 3,500	2,750
ค่าเช่าที่ดิน	2,000 – 3,500	2,750	2,000 – 3,500	2,750
รวม	12,190 – 19,298	15,744	12,478 – 19,490	15,984
ต้นทุนรวมบาทต่อตัน (ผลผลิตที่ 9.6 ตันต่อไร่)**	1,270 – 2,010	1,640	1,300 – 2,030	1,665

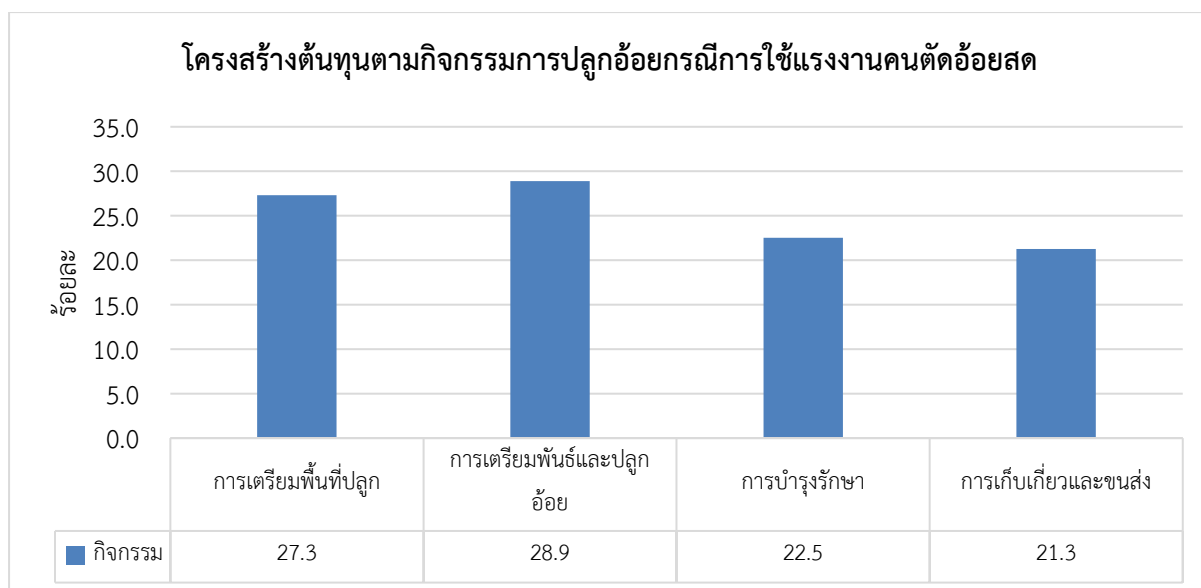
หมายเหตุ:

* ข้อมูลประมาณการจากการสัมภาษณ์เกษตรกรเขตพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ จังหวัดกำแพงเพชร และจังหวัดสุโขทัย

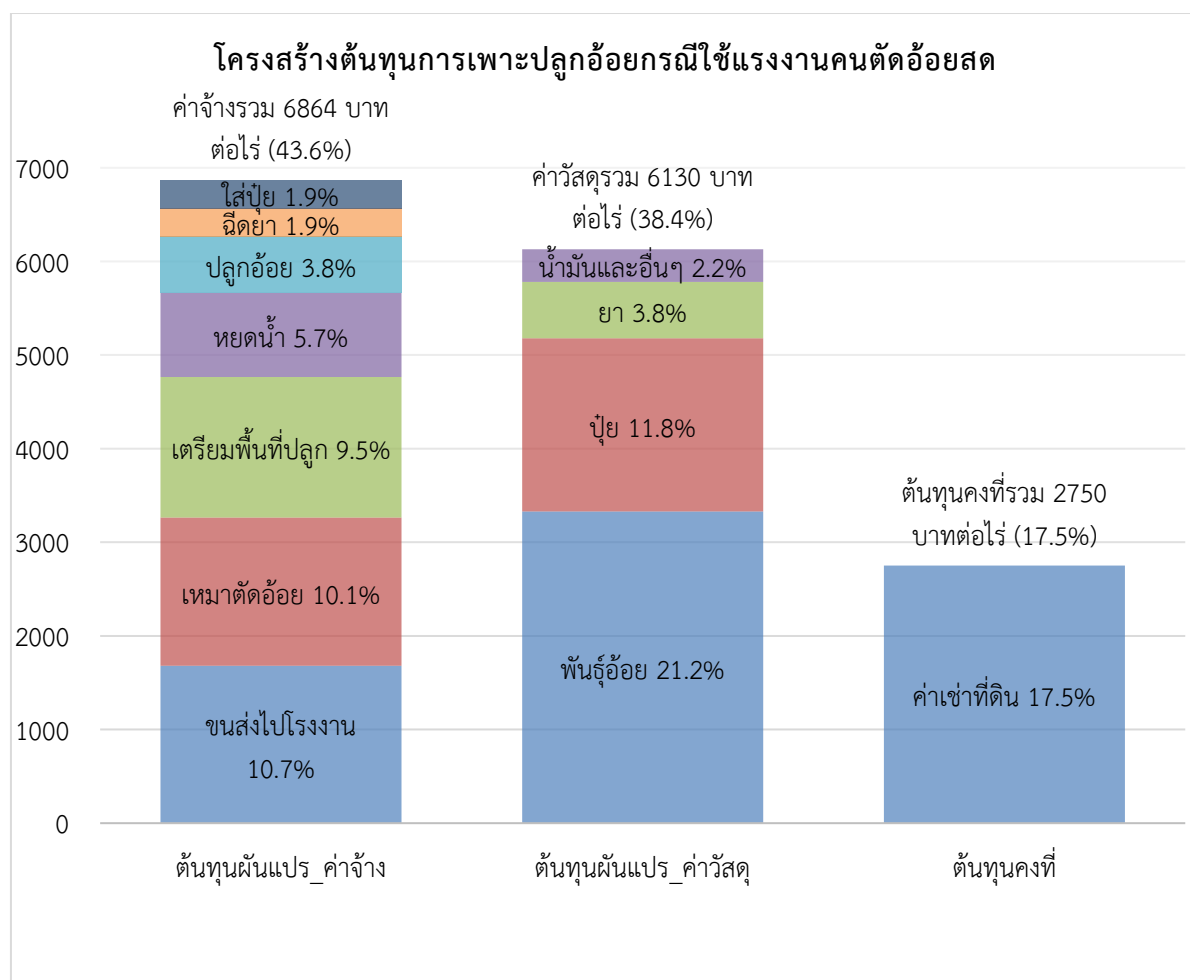
** อ้างอิงจากค่าเฉลี่ยผลผลิตตันต่อไร่ สำหรับภาคเหนือ รายงานพื้นที่ปลูกอ้อยปีการผลิต 2559/60

เมื่อนำต้นทุนในแต่ละกิจกรรมของการปลูกอ้อยทั้งในกรณีของการใช้แรงงานคนตัดอ้อย ตั้งแต่กิจกรรมการเตรียมพื้นที่ปลูกมาเปรียบเทียบกับกันจะพบว่า ต้นทุนของกิจกรรมการเตรียมพื้นที่ปลูกมีสัดส่วนต้นทุนสูงที่สุด คิดเป็นร้อยละ 28.9 โดยมีต้นทุนในส่วนของการเตรียมพื้นที่ปลูกมีสัดส่วนต้นทุนเป็นอันดับรองลงมา ที่ร้อยละ 27.3 ดังแสดงในภาพที่ 5.3 ซึ่งถึงแม้ว่าต้นทุนทั้งสองกิจกรรมนี้รวมกันจะเกินกว่ากึ่งหนึ่งของต้นทุนในการปลูกทั้งหมด ต้นทุนทั้งสองส่วนนี้จะหมดไปในการปลูกอ้อยต่อ เกษตรกรที่มีการวางแผนและดำเนินการในทั้งสองกิจกรรมนี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพจะส่งผลโดยตรงต่อโครงสร้างต้นทุนการผลิตในกิจกรรมการบำรุงรักษาและการเก็บเกี่ยว รวมไปถึงการปลูกอ้อยต่อไปอีกด้วย

สำหรับต้นทุนการเพาะปลูกอ้อยกรณีใช้แรงงานคนตัดอ้อยสด สามารถแสดงรายละเอียดของต้นทุนผันแปรได้สองส่วน ซึ่งประกอบไปด้วย ค่าจ้างและค่าวัสดุ และต้นทุนคงที่ซึ่งในที่นี้คือค่าเช่าที่ดินของเกษตรกร เมื่อพิจารณาในส่วน ค่าจ้างจะพบว่า ต้นทุนที่มีสัดส่วนมากที่สุดคือ ต้นทุนค่าจ้างขนส่งไปโรงงาน คิดเป็นร้อยละ 10.7 ของต้นทุนรวมทั้งหมด อันดับที่ 2 คือ ต้นทุนค่าจ้างเหมาตัดอ้อย คิดเป็นร้อยละ 10.1 และ อันดับที่ 3 คือ ต้นทุนการเตรียมพื้นที่ปลูก คิดเป็นร้อยละ 9.5 ในขณะที่ต้นทุนผันแปรในส่วน ค่าวัสดุนั้น มี ต้นทุนค่าพันธุ์อ้อยเป็นอันดับที่ 1 คิดเป็นร้อยละ 21.2 ต้นทุนค่าปุ๋ยเป็นอันดับที่ 2 คิดเป็นร้อยละ 11.8 และมี ต้นทุนค่ายาคุมวัชพืชและยาปราบศัตรูพืชเป็นอันดับที่ 3 คิดเป็นร้อยละ 5.8 ในส่วนของต้นทุนคงที่นั้น มี องค์ประกอบคือต้นทุนค่าเช่าที่ดิน คิดเป็นร้อยละ 17.5 ดังภาพที่ 5.4

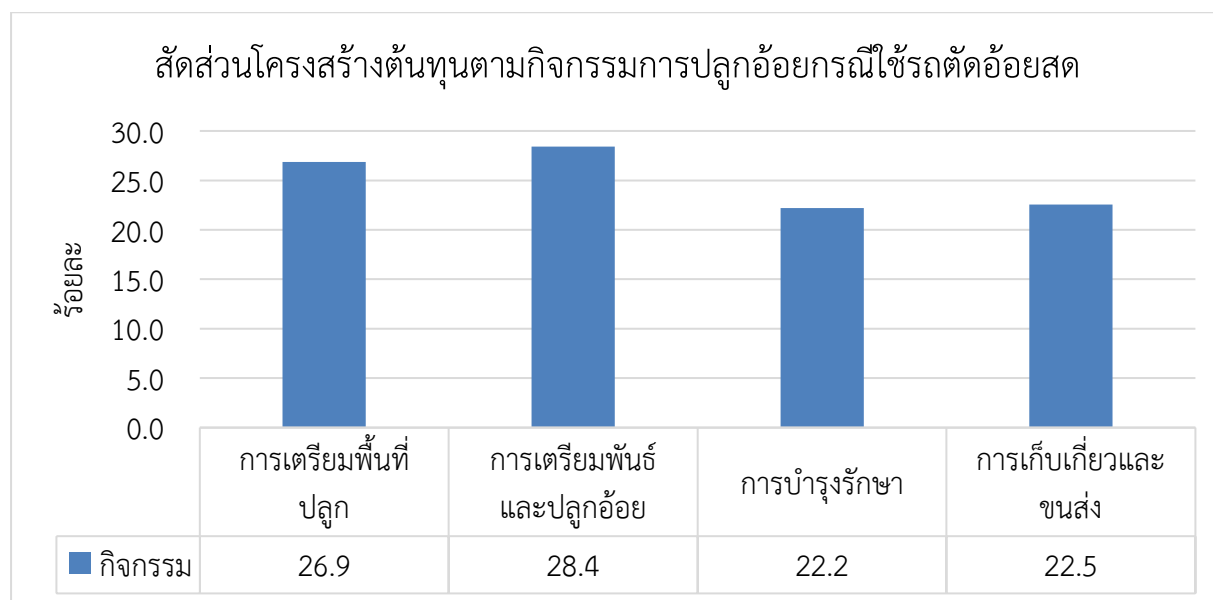

ภาพที่ 5.3 โครงสร้างต้นทุนตามกิจกรรมการปลูกอ้อยกรณีใช้แรงงานคนตัดอ้อยสด

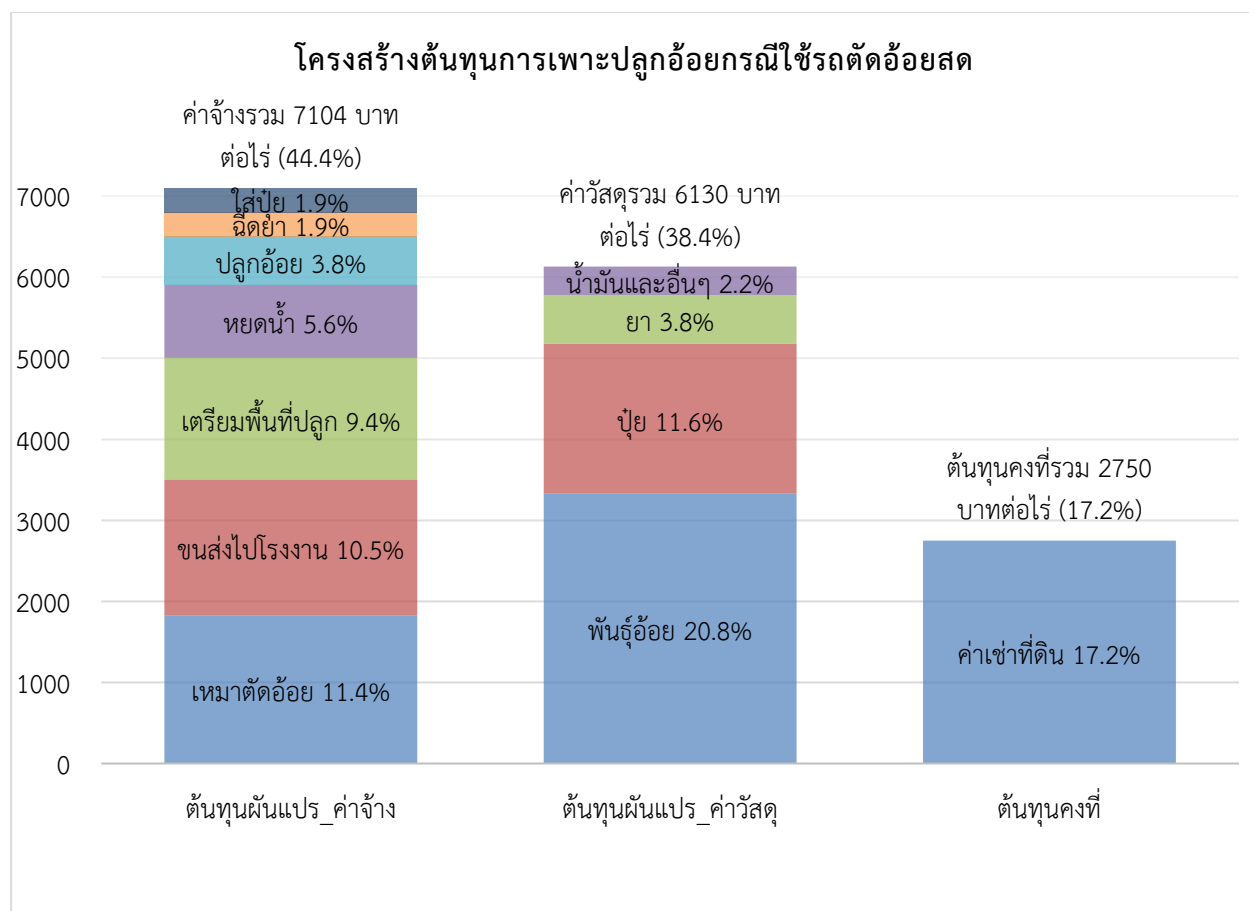
ภาพที่ 5.4 โครงสร้างต้นทุนการเพาะปลูกอ้อยกรณีการใช้แรงงานคนตัดอ้อยสด

สำหรับโครงสร้างต้นทุนตามกิจกรรมการปลูกอ้อยกรณีใช้รถตัดอ้อยสดนั้น พบว่า โครงสร้างต้นทุนมีความคล้ายคลึงไม่แตกต่างจากกรณีการใช้แรงงานคนในการตัดอ้อยสดมากนัก กล่าวคือมีสัดส่วนต้นทุนสูงสุดที่กิจกรรมการเตรียมพื้นที่และปลูกอ้อย คิดเป็นร้อยละ 28.4 และรองลงมาเป็นกิจกรรมการเตรียมปลูก คิดเป็นร้อยละ 26.9 ดังแสดงในภาพที่ 5.5

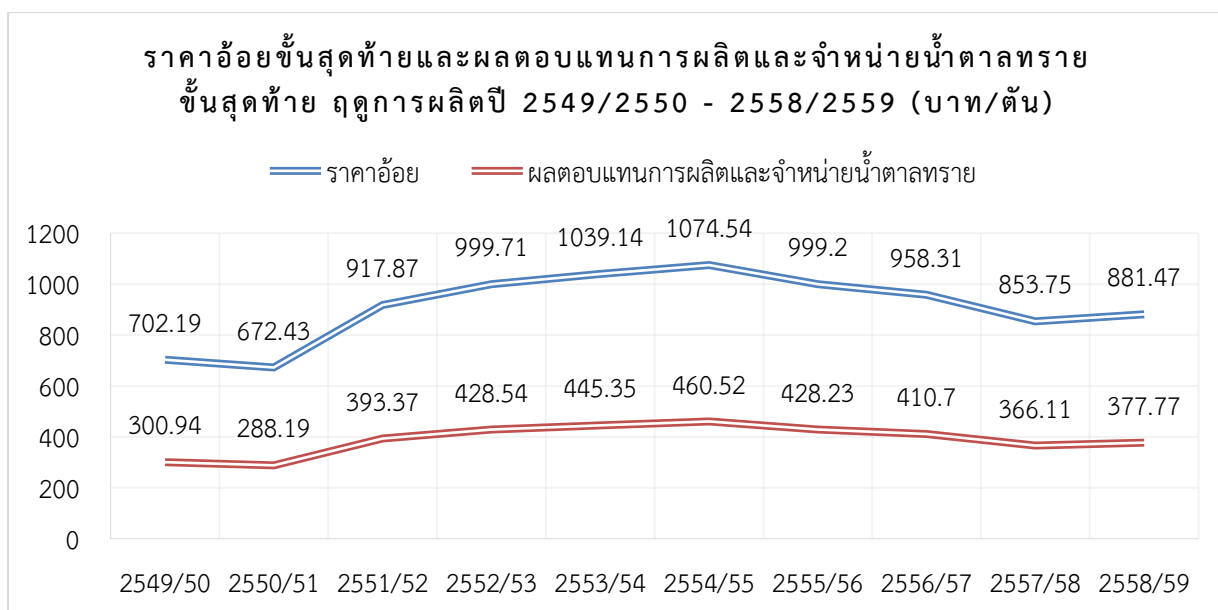
ภาพที่ 5.5 โครงสร้างต้นทุนตามกิจกรรมการปลูกอ้อยกรณีใช้รถตัดอ้อยสด

นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาถึงต้นทุนการเพาะปลูกอ้อยกรณีใช้รถตัดอ้อยสดพบว่า ในภาพรวมโครงสร้างต้นทุนไม่แตกต่างจากการเพาะปลูกอ้อยกรณีใช้แรงงานคนตัดอ้อยสด โดยต้นทุนที่มีสัดส่วนมากที่สุดคือ ต้นทุนค่าจ้างเหมาตัดอ้อย คิดเป็นร้อยละ 11.4 ของต้นทุนรวมทั้งหมด อันดับที่ 2 คือ ต้นทุนค่าจ้างขนส่งไปโรงงาน คิดเป็นร้อยละ 10.5 และอันดับที่ 3 คือ ต้นทุนการเตรียมพื้นที่ปลูก คิดเป็นร้อยละ 9.4 ในขณะที่ต้นทุนผันแปรในส่วนของค่าวัสดุนี้มีต้นทุนค่าพันธุ์อ้อยเป็นอันดับที่ 1 คิดเป็นร้อยละ 20.8 ต้นทุนค่าปุ๋ยเป็นอันดับที่ 2 คิดเป็นร้อยละ 11.6 และมีต้นทุนค่ายาคุมวัชพืชและยาปราบศัตรูพืชเป็นอันดับที่ 3 คิดเป็นร้อยละ 5.8 ในส่วนของต้นทุนคงที่นั้นมีองค์ประกอบคือต้นทุนค่าเช่าที่ดิน คิดเป็นร้อยละ 17.2 ซึ่งจะเป็นได้สำหรับการปลูกอ้อยนั้นเกษตรกรจะมต้นทุนผันแปรในสัดส่วนที่สูงรวมคิดเป็นประมาณร้อยละ 82.4 ดังนั้นถ้าหากเกษตรกรสามารถที่บริหารจัดการเพื่อลดต้นทุนผันแปรลงจะสามารถทำให้เกษตรกรลดต้นทุนในการผลิตลงได้จากที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ดังภาพที่ 5.6

ภาพที่ 5.6 โครงสร้างต้นทุนการเพาะปลูกอ้อยกรณีใช้รถตัดอ้อยสด

ในภาพรวมจะเห็นได้ว่าต้นทุนการปลูกอ้อยในช่วงปีแรกนั้นค่อนข้างสูงอยู่ที่ประมาณ 12,190 – 19,490 บาทต่อไร่ หรือคิดเป็น 1,270 – 2,030 บาทต่อต้น เมื่อเทียบกับราคาอ้อยขั้นสุดท้ายในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา ดังแสดงในภาพที่ 5.7 ซึ่งเมื่อรวมราคาอ้อยกับเงินช่วยเหลือและส่วนเสริมต่างๆที่เกษตรกรจะได้รับจะพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่อาจจะไม่สามารถทำกำไรได้ในปีแรกของการปลูกได้ หากมีผลผลิตต่อไร่ในระดับค่าเฉลี่ยหรือต่ำกว่า ผลตอบแทนที่แท้จริงของเกษตรกรจะเกิดขึ้นในช่วงการปลูกอ้อยต่อในปีที่ 1 เป็นต้นไป ซึ่งกำไรที่เกิดขึ้นนั้นจะมากหรือน้อยนั้นขึ้นอยู่กับผลผลิตต่อไร่ คุณภาพของอ้อย (ค่า C.C.S) และจำนวนปีที่สามารถปลูกอ้อยต่อได้

ภาพที่ 5.7 ราคาอ้อยขั้นสุดท้ายและผลตอบแทนการผลิตและจำหน่ายน้ำตาลทรายขั้นสุดท้าย ฤดูกาลผลิตปี 2549/2550 - 2558/2559 (บาท/ตัน)

เมื่อพิจารณาถึงต้นทุนแปรผันที่เป็นต้นทุนกว่าร้อยละ 82.4 ของต้นทุนทั้งหมด จะพบว่าต้นทุนเหล่านี้เป็นต้นทุนค่าพันธุ์อ้อย ค่าปุ๋ย และ ค่าจ้างในการดำเนินงาน หากไม่นับต้นทุนค่าขนส่งที่เกิดจากปัจจัยภายนอกที่เกษตรกรรายเล็กและกลางควบคุมได้ยากนั้น ต้นทุนผันแปรในส่วนของพันธุ์อ้อยและค่าปุ๋ยค่อนข้างมีความแตกต่างกันกันสูงตามแต่เทคนิค ประสบการณ์ และองค์ความรู้ของเกษตรกร ซึ่งจะเห็นได้จากผลการสอบถามเกษตรกรในเรื่องความต้องการในการพัฒนาสำหรับกิจกรรมต่างๆ จะพบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่มีความต้องการในการที่จะหาวิธีการในการลดต้นทุนเป็นอันดับที่ 1 และการลดเวลาในการทำงานเป็นอันดับที่ 2 ในทุกกิจกรรม ผลที่ได้สะท้อนให้เห็นว่า เกษตรกรรับรู้ถึงปัญหาในด้านต้นทุนและประสิทธิภาพในการทำงานในกิจการของตน และมีความพยายามในการพัฒนาเพื่อแก้ปัญหาเหล่านี้อย่างเต็มความสามารถ

อย่างไรก็ดีจะเห็นได้ว่าต้นทุนในแต่ละส่วนนั้นมีความสัมพันธ์และมีผลกระทบซึ่งกันและกันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ความพยายามของเกษตรกรในการลดต้นทุนในส่วนใดส่วนหนึ่งอาจส่งผลทำให้ต้นทุนในส่วนหนึ่งเพิ่มขึ้น ยกตัวอย่างเช่น การเลือกเช่าที่ดินที่มีราคาถูกที่ไกลจากแหล่งน้ำ โรงงาน หรือเป็นพื้นที่ที่ไม่ค่อยอุดมสมบูรณ์มากนัก ก็จะไปสู่ต้นทุนที่เพิ่มสูงขึ้นในการทำระบบชลประทาน ต้นทุนขนส่งที่สูงขึ้นและ/หรือค่าใช้จ่ายในการปรับสภาพดินและค่าปุ๋ยจำนวนมาก ซึ่งในท้ายที่สุดต้นทุนการผลิตในภาพรวมก็ไม่สามารถลดลงได้อย่างมีประสิทธิภาพตามเป้าหมายที่วางไว้

ด้วยเหตุนี้การส่งเสริมและการเรียนรู้ของเกษตรกรในการวางแผนการการปรับปรุงคุณภาพการปลูกอ้อยในองค์กรรวมทั้งระบบ ตั้งแต่การเตรียมดินจนถึงการเก็บเกี่ยวและขนส่งเข้าสู่โรงงาน มุ่งเน้นให้เกิดกระบวนการพัฒนาคุณภาพอย่างต่อเนื่อง จึงเป็นอย่างยิ่งในการยกระดับการดำเนินงานของเกษตรกรในปัจจุบัน การกำหนดเป้าหมายในการบริหารจัดการที่ชัดเจน การจัดทำบัญชีและวางแผนการเงินที่เหมาะสม ตลอดจนความรู้ความเข้าใจในเรื่องการบำรุงดินให้มีสภาวะที่เหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของอ้อย และการ

บริหารจัดการน้ำในไรให้เหมาะสม การลงทุนหรือการประยุกต์ใช้เครื่องจักรสมัยใหม่เพื่อลดการพึ่งพาแรงงานคน จะทำให้สามารถลดต้นทุนการดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การพัฒนาอาชีพและเป้าหมายในอาชีพ

การพัฒนาอาชีพและเป้าหมายในอาชีพของการศึกษาด้านเศรษฐกิจสำหรับงานวิจัยนี้ จะประกอบไปด้วยการศึกษาเกษตรกรชาวไร้อยู่ในด้านการบริหารจัดการไร การปรับตัวต่อสภาพการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และการได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก

1. การบริหารจัดการไร

เพื่อให้เป็นการเห็นภาพการพัฒนาอาชีพและเป้าหมายในอาชีพของเกษตรกรในด้านการบริหารจัดการไร ทีมผู้วิจัยได้เข้าสัมภาษณ์ตัวแทนเกษตรกรจาก 3 จังหวัดที่ได้รับการคัดเลือกจำนวนรวมทั้งสิ้น 31 ราย ในเรื่องการเปลี่ยนแปลงของในช่วง 12 เดือนที่ผ่านมา แนวทางที่ต้องการในการพัฒนาปรับปรุงที่เกษตรกรให้ความสำคัญ และแผนการดำเนินงานในอนาคตอีก 5 ปีข้างหน้า

ตารางที่ 5.33 จำนวนและร้อยละของการเปลี่ยนแปลงของในรอบ 12 เดือนที่ผ่านมาในการประกอบอาชีพของชาวไร้อยู่

(n=31)	
การเปลี่ยนแปลงในรอบ 12 เดือนที่ผ่านมา	จำนวน (ร้อยละ)
มีการซื้อ/ขายที่ดิน	6 (19.4)
มีการเช่า/เลิกเช่า	14 (45.2)
มีการขยาย/ลด สัญญาผลผลิต	6 (19.4)
มีการลงทุนในสิ่งอำนวยความสะดวก เครื่องจักร และหรืออุปกรณ์	8 (25.8)
มีการลด/เพิ่ม คนงานในไร	4 (12.9)
มีการปรับเปลี่ยนวิธีการทำงานในไร	12 (38.7)
มีการปรับปรุงระบบชลประทานในไร	10 (32.2)
มีการลดค่าใช้จ่าย	13 (42.0)
- ลดต้นทุนปัจจัยนำเข้าสำหรับการปลูกอ้อย	7 (22.6)
- ลดต้นทุนในการดำเนินการ	6 (19.4)

จากข้อมูลพบว่า การเปลี่ยนแปลงในช่วง 12 ที่ผ่านมาของเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่เข้ารับการสัมภาษณ์ เกือบครึ่ง คิดเป็นร้อยละ 45.2 มีการเปลี่ยนแปลงในเรื่องการเช่า/เลิกเช่าที่ดิน ซึ่งจากการสอบถาม ส่วนใหญ่ให้เหตุผลว่าเป็นการเช่าที่ดินเพิ่มเพื่อขยายพื้นที่ทำไร่อ้อย ในขณะเดียวกันเกษตรกรชาวไร่อ้อยร้อยละ 42.0 มีการดำเนินการเพื่อลดค่าใช้จ่าย โดยแบ่งเป็นการลดค่าใช้จ่ายในส่วนของปัจจัยนำเข้าสำหรับการปลูก อ้อย ร้อยละ 22.6 และการลดต้นทุนในการดำเนินงาน ร้อยละ 19.4 นอกจากนี้ยังพบว่า เกษตรกรจำนวน ร้อยละ 38.7 มีการปรับปรุงวิธีการดำเนินงานในไร่ และเกษตรกรร้อยละ 32.2 มีการปรับปรุงระบบชลประทานในไร่ ส่วนในด้านอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็น การซื้อ/ขายที่ดิน การขยาย/ลด สัญญาผลผลิต การลงทุนใน สิ่งอำนวยความสะดวก เครื่องจักร และอุปกรณ์ และการลด/เพิ่มคนงานในไร่ เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก ดังแสดงในตารางที่ 5.33 ผลที่ได้แสดงให้เห็นว่าในช่วงเวลาที่ผ่านมากเกษตรกรส่วนใหญ่ มีการริเริ่มเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น สะท้อนให้เห็นถึงเป้าหมายในการพัฒนาอาชีพในเรื่องของความพยายามในการ แสวงหาวิธีการเพิ่มรายได้จากการทำไร่อ้อยให้เพิ่มสูงขึ้น โดยมีความพยายามในสองด้าน คือ การขยายผลผลิต จากการขยายพื้นที่ในการทำไร่อ้อย และความพยายามในการลดต้นทุน ผ่านการลดต้นทุนปัจจัยนำเข้าในการ ปลูกอ้อยเช่น ปุ๋ย ยา และระบบชลประทาน และทดลองแนวทางในการดำเนินงานใหม่ เช่น การเปลี่ยนวิธีการ ปลูกโดยการทดลองปลูกอ้อยสลับกับการปลูกถั่ว การปลูกข้าวโพดแทรกในไร่อ้อย การปรับปรุงการให้น้ำโดย ระบบน้ำหยด การขยายระยะในไร่อ้อย และการทดลองเครื่องมือใหม่ๆ เพื่อให้การทำงานมีประสิทธิภาพ สูงขึ้น เป็นต้น

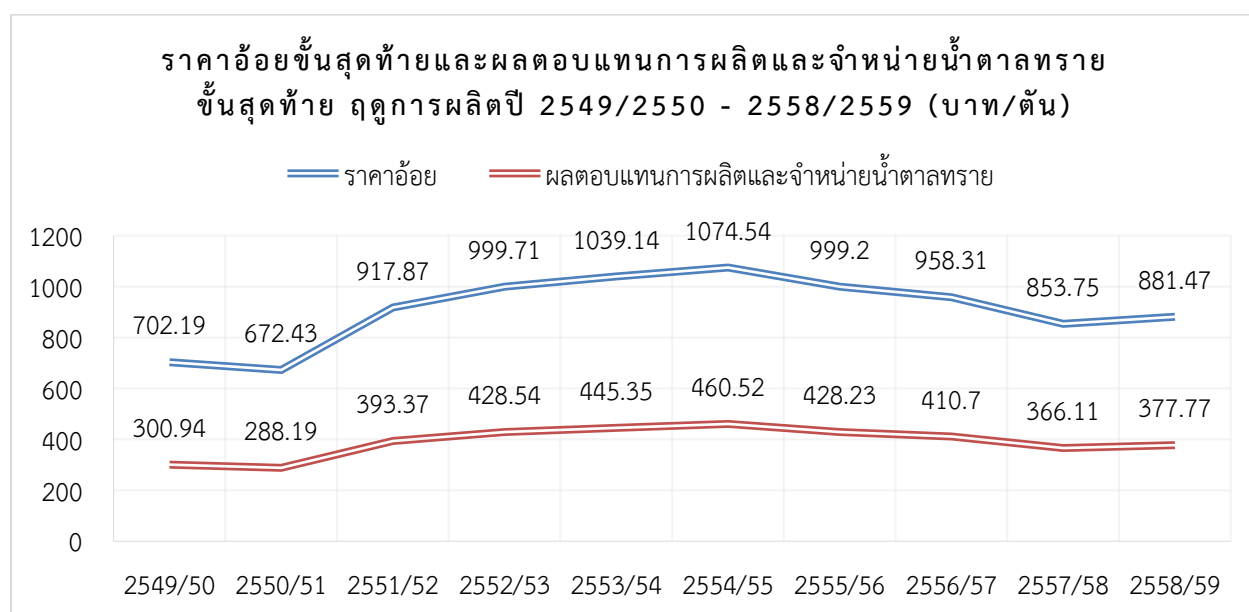
ตารางที่ 5.34 จำนวนและร้อยละของลำดับความสำคัญแนวทางในการปรับปรุงเพื่อพัฒนาอาชีพและ เป้าหมายในอาชีพ

(n=31)					
การปรับปรุงเพื่อพัฒนาอาชีพ และเป้าหมายในอาชีพ	ลดต้นทุน การปลูก และการดูแล รักษา	ปรับลดเวลา ในการ ทำงาน	ปรับปรุง คุณภาพ ผลผลิตอ้อย	ปรับปรุง คุณภาพ พันธุ์และ พื้นที่ปลูก	ปรับปรุง ประสิทธิภาพ เพื่อเพิ่ม ผลผลิตต่อไร่
อันดับที่ 1	15** (50.0)	1 (3.3)	4 (13.3)	4 (13.3)	6* (20.0)
อันดับที่ 2	6 (20.0)	8** (26.7)	7* (23.3)	5 (16.7)	4 (13.3)
อันดับที่ 3	4 (14.8)	4 (14.8)	10** (37.0)	5* (18.5)	4 (14.8)
อันดับที่ 4	1 (4.0)	6* (24.0)	4 (16.0)	10** (40.0)	4 (16.0)

เมื่อพิจารณาข้อมูลที่ได้ในตารางที่ 5.34 พบว่า ชาวไร่อ้อยที่เข้ารับการสัมภาษณ์เชิงลึก ส่วนใหญ่ให้ ความคิดเห็นต่อลำดับความสำคัญของแนวทางในการปรับปรุงเพื่อพัฒนาอาชีพและเป้าหมายในอาชีพ อันดับ

ที่ 1 คือ การลดต้นทุน จำนวน 15 คน คิดเป็นร้อยละ 50.0 รองลงมาคือ การปรับปรุงเพื่อเพิ่มผลผลิตต่อไร่ จำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 20 ลำดับที่ 2 คือ การลดเวลาในการทำงาน จำนวน 8 คน คิดเป็นร้อยละ 26.7 รองลงมาคือการปรับปรุงคุณภาพผลผลิตอ้อย จำนวน 7 คน คิดเป็นร้อยละ 23.3 ลำดับที่ 3 คือ การปรับปรุงคุณภาพผลผลิตอ้อย จำนวน 10 คน คิดเป็นร้อยละ 37.0 รองลงมาคือการปรับปรุงคุณภาพพันธุ์และพื้นที่ปลูก จำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 18.5 และลำดับที่ 4 คือ การปรับปรุงคุณภาพพันธุ์และพื้นที่ปลูกจำนวน 10 คน คิดเป็นร้อยละ 40.0 รองลงมาคือ การลดเวลาในการทำงาน จำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 24.0

จากข้อมูลแสดงให้เห็นว่าเกษตรกรกว่าครึ่งมุ่งเน้นความสำคัญสำหรับแนวทางในการปรับปรุงเพื่อพัฒนาอาชีพไปที่การลดต้นทุนและการดูแลรักษาเป็นหลัก ซึ่งผลที่ได้นั้นสอดคล้องกับข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูลรายรับรายจ่ายที่พบว่าเกษตรกรมีภาระรายจ่ายส่วนใหญ่คือต้นทุนในการทำไร่อ้อยประกอบกับต้นทุนในการดำเนินงานที่เพิ่มสูงขึ้นทั้งในส่วนของปุ๋ยและยาที่ใช้ ในขณะที่ราคาของอ้อยไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนักในช่วงเวลา 10 ปีที่ผ่านมา (ภาพที่ 5.8) ส่งผลทำให้กำไรจากการทำไร่อ้อยค่อนข้างต่ำและมีเหลือเก็บเพื่อการออมน้อย เกษตรกรส่วนใหญ่จึงมีความพยายามที่จะมุ่งเน้นการพัฒนาไปที่การลดต้นทุนในการทำไร่และการบำรุงรักษาอ้อยเป็นหลัก

ภาพที่ 5.8 ราคาอ้อยขั้นสุดท้ายและผลตอบแทนการผลิตและจำหน่ายน้ำตาลทรายขั้นสุดท้าย ฤดูการผลิตปี 2549/2550 - 2558/2559 (บาท/ตัน)

อย่างไรก็ดี เมื่อสอบถามตัวแทนชาวไร่อ้อยในประเด็นเกี่ยวกับการวางแผนการดำเนินงานสำหรับ 5 ปีข้างหน้าพบว่า ชาวไร่อ้อยมีแผนในการขยายกำลังการผลิตอ้อยเพิ่มมากขึ้น คิดเป็นร้อยละ 67.7 ในขณะเดียวกันเกษตรกรก็มีแผนที่จะขยายช่องทางในการหารายได้ผ่านการเพิ่มสัดส่วนรายได้ที่ได้รับจากอาชีพเสริม ร้อยละ 47.2 อย่างไรก็ตามจากข้อมูลพบว่า มีชาวไร่ประมาณหนึ่งในสาม (ร้อยละ 38.7) เท่านั้นที่วางแผน

ปรับปรุงการดำเนินงานจากการใช้แรงงานคนไปสู่การใช้เครื่องจักรเพื่อทดแทน และมีเพียงร้อยละ 6.5 เท่านั้นที่มีแผนในการขายหรือปล่อยที่ดินให้ผู้อื่นเช่า

ผลที่ได้สะท้อนให้เห็นว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ยังคงอยู่ในอาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อย หากแต่เกษตรกรส่วนใหญ่มีความพยายามในการวางแผนเพื่อเพิ่มรายได้รองรับการใช้จ่ายในอนาคต ผ่านการขยายการกำลั การผลิตอ้อย และลดต้นทุนการดำเนินงานจากการสร้างการประหยัดต่อขนาด นอกจากนั้นเกษตรกรเกือบกึ่งหนึ่ง ยังตระหนักถึง แนวโน้มรายได้จากการทำไร่อ้อยที่อาจจะไม่เพียงพอต่อการตอบสนองค่าใช้จ่ายในครัวเรือน จึงมีความพยายามในการวางแผนเพื่อการหารายได้เสริมเพิ่มเติมจากการทำไร่อ้อย

ตารางที่ 5.35 จำนวนและร้อยละของลำดับแผนการดำเนินงานในอีก 5 ปี ข้างหน้า

(n=31)

แผนการดำเนินงานในอีก 5 ปี ข้างหน้า	จำนวน (ร้อยละ)
มีแผนการขายหรือปล่อยที่ดินให้ผู้อื่นเช่า	2 (6.5)
มีแผนการขยายการกำลัการผลิตอ้อย	21 (67.7)
มีแผนปรับปรุงแบบการดำเนินงาน เน้นการใช้เครื่องจักรทดแทนแรงงาน	12 (38.7)
มีแผนเพิ่มสัดส่วนรายได้ที่ได้รับจากอาชีพเสริม	14 (47.2)

ในส่วนของการปรับตัวต่อสภาพการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจนั้นพบว่า เกษตรกรจำนวน 29 คน คิดเป็นร้อยละ 93.5 มีการรับรู้เพื่อติดตามการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ แต่พบว่ามีเกษตรกรเพียง 15 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 48.5 เท่านั้นที่มีการเตรียมการเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจโดยช่องทางที่เกษตรกรใช้ในการรับรู้ข่าวสารเป็นอันดับที่ 1 คือ โทรทัศน์ จำนวน 12 คน คิดเป็นร้อยละ 42.9 อันดับสองคือ วิทยุ จำนวน 7 คน หรือร้อยละ 26.9 ดังแสดงในตารางที่ 5.36 ซึ่งจะเห็นได้ว่าเกษตรกรยังคงอาศัยโทรทัศน์และวิทยุในการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ดังนั้นการรับรู้ข้อมูลข่าวสารส่วนใหญ่ของเกษตรกรจะเป็นข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการพยากรณ์ การเปลี่ยนแปลงของสภาพดิน ฟ้า อากาศ และข่าวการเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวข้องกับสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองทั่วไป ไม่ใช่ข้อมูลเฉพาะที่เกี่ยวข้องโดยตรงต่อการส่งเสริมวิชาชีพชาวไร่อ้อย จากข้อมูลยังแสดงให้เห็นว่า มีเพียงเกษตรกรส่วนน้อยที่ใช้ประโยชน์จากสื่อสมัยใหม่ในการรับรู้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อวิชาชีพการทำไร่อ้อย เช่น การใช้อินเทอร์เน็ต และโซเชียลมีเดีย เกษตรกรส่วนใหญ่ยังไม่สามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูลขนาดใหญ่ที่เป็นประโยชน์และการรับรู้ข้อมูลข่าวสารเชิงลึกที่จำเป็นอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล การส่งเสริมให้เกษตรกร สามารถเข้าถึง และใช้ประโยชน์จากแหล่งข้อมูลเหล่านี้ได้ จะเป็นปัจจัยสำคัญหนึ่งในการยกระดับการพัฒนาองค์ความรู้ของเกษตรกรไทย เพื่อเข้าสู่การเป็น Smart Farmer ที่ยั่งยืนได้ในอนาคต

ตารางที่ 5.36 จำนวนและร้อยละของลำดับความสำคัญแนวทางในการปรับปรุงเพื่อพัฒนาอาชีพและเป้าหมายในอาชีพ

(n=31)

การปรับตัวต่อสภาพการณ์เปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ		จำนวน (ร้อยละ)					
มีการรับรู้เพื่อติดตามการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ		29 (93.5)					
มีการเตรียมการเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ		15 (48.4)					
ช่องทางในการรับรู้ข่าวสาร	หน่วยงานภาครัฐ	วิทยุ	โทรทัศน์	โซเชียลมีเดีย	สืบค้นอินเทอร์เน็ต	เครือข่ายสมาชิก	โรงงาน
อันดับที่ 1	7* (25.0)	0 (0.0)	12** (42.9)	3 (10.7)	1 (3.6)	4 (14.3)	1 (3.6)
อันดับที่ 2	4 (15.4)	7** (26.9)	5 (19.2)	2 (7.7)	2 (7.7)	6* (23.1)	0 (0.0)
อันดับที่ 3	6* (25.0)	7** (29.2)	4 (16.7)	2 (8.3)	3 (12.5)	2 (8.3)	0 (0.0)
อันดับที่ 4	6** (28.6)	4* (16.0)	1 (4.8)	4* (19.0)	2 (9.5)	4* (19.0)	0 (0.0)

เมื่อพิจารณาข้อมูลในตารางที่ 5.37 ถึงการได้รับการสนับสนุนจากภายนอก ประกอบไปด้วย การสนับสนุนจากภาครัฐ โรงงาน และหัวหน้าชาวไร่ร้อยละ 51.6 ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐนั้น เกษตรกรที่เข้ารับการสัมภาษณ์ส่วนใหญ่ จำนวน 16 คน คิดเป็นร้อยละ 51.6 ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ มีเพียงเกษตรกรร้อยละ 35.5 และร้อยละ 25.8 ที่ได้รับการสนับสนุนทางด้านข้อมูลด้านเทคโนโลยีและองค์ความรู้เพื่อการพัฒนาผลผลิต และข้อมูลทั่วไปในการประกอบการ/กฎหมายที่เกี่ยวข้อง ตามลำดับ ในขณะที่การสนับสนุนจากโรงงานที่เกษตรกรได้รับจะเป็นในเรื่อง การสนับสนุนทางการเงิน จำนวน 29 คน คิดเป็นร้อยละ 93.5 การสนับสนุนด้านข้อมูลด้านเทคโนโลยีและองค์ความรู้เพื่อการพัฒนาผลผลิตใหญ่ จำนวน 25 คน คิดเป็นร้อยละ 80.6 และการสนับสนุนเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปในการประกอบการ/กฎหมายที่เกี่ยวข้อง จำนวน 13 คน คิดเป็นร้อยละ 41.9 และท้ายสุด การสนับสนุนจากหัวหน้าชาวไร่ร้อยละ 41.9 เกษตรกรชาวไร่ร้อยละ 41.9 มีความคิดเห็นว่าการได้รับการสนับสนุนมากที่สุดในเรื่อง ข้อมูลด้านเทคโนโลยีและองค์ความรู้เพื่อการพัฒนาผลผลิต จำนวน 9 คิดเป็นร้อยละ 29.0 ในขณะที่ได้รับการสนับสนุนทางการเงิน และข้อมูลทั่วไปในการประกอบการ/กฎหมายที่เกี่ยวข้อง จำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 19.4

ตารางที่ 5.37 จำนวนและร้อยละของลำดับความสำคัญแนวทางในการปรับปรุงเพื่อพัฒนาอาชีพและเป้าหมายในอาชีพ

(n=31)

การได้รับการสนับสนุนจากภายนอก	จำนวน (ร้อยละ)
การสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ	
การสนับสนุนทางการเงิน	16 (51.6)
ข้อมูลทั่วไปในการประกอบการ/กฎหมายที่เกี่ยวข้อง	8 (25.8)
ข้อมูลด้านเทคโนโลยีและองค์ความรู้เพื่อการพัฒนาผลผลิต	11 (35.5)
การสนับสนุนจากโรงงาน	
การสนับสนุนทางการเงิน	29 (93.5)
ข้อมูลทั่วไปในการประกอบการ/กฎหมายที่เกี่ยวข้อง	13 (41.9)
ข้อมูลด้านเทคโนโลยีและองค์ความรู้เพื่อการพัฒนาผลผลิต	25 (80.6)
การสนับสนุนจากหัวหน้าชาวไร่ฮ้อย	
การสนับสนุนทางการเงิน	6 (19.4)
ข้อมูลทั่วไปในการประกอบการ/กฎหมายที่เกี่ยวข้อง	6 (19.4)
ข้อมูลด้านเทคโนโลยีและองค์ความรู้เพื่อการพัฒนาผลผลิต	9 (29.0)

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ได้รับการสนับสนุนในด้านต่างๆ จากโรงงาน โดยเฉพาะในด้านการเงินและเทคโนโลยีและองค์ความรู้เพื่อการพัฒนาผลผลิต โดยมีภาครัฐเป็นส่วนเสริมในการให้การสนับสนุนในด้านต่างๆ อย่างไรก็ตามที่น่าสนใจว่า การสนับสนุนที่เกษตรกรได้รับจากหัวหน้าชาวไร่ฮ้อยค่อนข้างน้อย เมื่อเทียบกับความคิดเห็นของเกษตรกรที่มีต่อโรงงานและภาครัฐ ซึ่งเป็นประเด็นข้อมูลที่น่าสนใจในเรื่องของบทบาทหน้าที่ของหัวหน้าชาวไร่ฮ้อยที่มีต่อการสนับสนุนเกษตรกรที่เปลี่ยนไปจากอดีตในยุคปัจจุบัน

โดยสรุป เกษตรกรชาวไร่ฮ้อยมีทิศทางการวางแผนเป้าหมายในการพัฒนาอาชีพที่ค่อนข้างชัดเจน โดยเป็นการมุ่งเน้นไปที่การเพิ่มรายได้จากการประกอบอาชีพไร่ฮ้อย ผ่านความพยายามในการลดต้นทุน และการหารายได้ใหม่ทั้งจากการขยายพื้นที่การทำให้และจากการประกอบอาชีพเสริม สำหรับการรับรู้การเปลี่ยนแปลงของสถานะเศรษฐกิจนั้น เกษตรกรยังคงรับรู้ผ่านช่องทางวิทยุและโทรทัศน์ ยังขาดการเข้าถึงช่องทางการรับรู้ข่าวสารและข้อมูลใหม่ที่คนในสาขาอาชีพอื่นๆ ใช้กันในปัจจุบัน ส่งผลทำให้ข้อมูลที่ได้รับอาจจะไม่สามารถนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาอาชีพตามความต้องการของเกษตรกรมากนัก การ

ค้นคว้าข้อมูล และการแลกเปลี่ยนความรู้จากแหล่งต่างๆ ที่อยู่ไกลออกไปทั้งในและนอกประเทศยังมีอยู่อย่างจำกัด เป็นอุปสรรคสำคัญในการพัฒนาอาชีพเพื่อความยั่งยืนในอนาคต ประกอบกับการสนับสนุนจากภายนอกส่วนใหญ่ทั้งจากโรงงานและภาครัฐยังเป็นการสนับสนุนในเรื่องการเงินเป็นหลัก ส่งผลทำให้เกษตรกรยังคงใช้เป็นทางออกในการแก้ปัญหาสภาพคล่อง และเงินทุนหมุนเวียน ในการผลิตอ้อย ด้วยเหตุนี้การสนับสนุนส่งเสริมให้เกษตรกรเกิดการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ผ่านการแสวงหาความรู้จากช่องทางการสื่อสารสมัยใหม่ สามารถพัฒนาอาชีพของตนเชิงรุกด้วยตัวเอง มีการบริหารจัดการความรู้ร่วมกันอย่างเป็นระบบ ทั้งในด้านทักษะที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพ การบริหารจัดการบัญชีต้นทุนในการประกอบอาชีพ และการเรียนรู้การใช้เทคนิคและเทคโนโลยีใหม่ๆ จะช่วยให้เกษตรกรสามารถพัฒนาและบรรลุเป้าหมายในอาชีพได้อย่างยั่งยืน

5.3 เส้นทางประกอบอาชีพของเกษตรกรชาวไร่อ้อยในมิติทางด้านสิ่งแวดล้อม

ปัจจัยสิ่งแวดล้อม อันได้แก่ ดิน น้ำ และอากาศมีบทบาทอย่างมากต่อเส้นทางประกอบอาชีพของเกษตรกรชาวไร่อ้อย รวมถึงการคงอยู่ในเส้นทางอาชีพนี้ เนื่องจากปัจจัยดังกล่าวเกษตรกรไม่สามารถควบคุมหรือแก้ไขได้ อีกทั้งภายใต้ความแปรปรวนของสภาพภูมิอากาศมนุษย์เกษตรกรชาวไร่อ้อยต้องเผชิญกับภัยแล้งและน้ำท่วมซึ่งมีผลโดยตรงต่อผลผลิตอ้อย ในบทนี้จะได้อธิบายถึงเส้นทางประกอบอาชีพของเกษตรกรชาวไร่อ้อย ในมิติด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งได้นำเสนอใน 3 ประเด็น คือ การตัดสินใจก้าวเข้าสู่อาชีพเมื่อพิจารณาปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม ขั้นตอนการทำงานในไร่อ้อย และการเกิดปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมของกลุ่มตัวอย่างเกษตรกรชาวไร่อ้อย

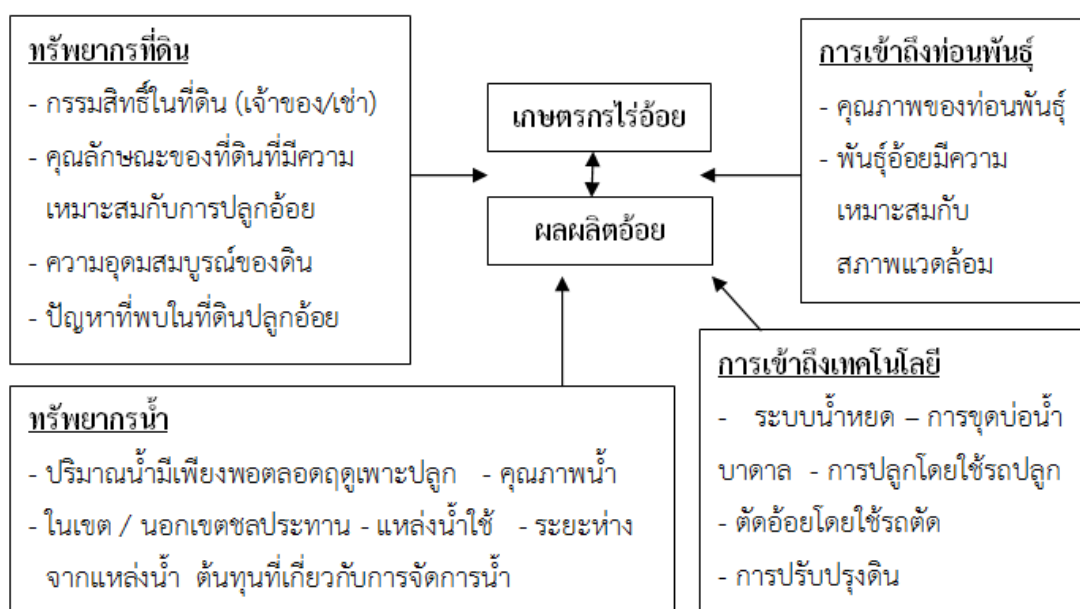
การตัดสินใจก้าวเข้าสู่อาชีพเมื่อพิจารณาปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม

การเข้าถึงปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อมของเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่ส่งผลต่อการผลิตอ้อย มีส่วนอย่างมากต่อการตัดสินใจก้าวเข้าสู่อาชีพของเกษตรกร ได้แก่ คุณภาพของดิน ความเพียงพอของแหล่งน้ำ รวมถึงความแปรปรวนของสภาพภูมิอากาศ ปัญหาภัยพิบัติต่างๆ ซึ่งทั้งหมดนี้มีผลต่อผลผลิตอ้อย อันจะนำมาซึ่งการกำไรหรือขาดทุน ทั้งนี้ การทำไร่อ้อยจำเป็นต้องใช้เงินทุนจำนวนมาก โดยเฉพาะการปลูกอ้อยใหม่ เกษตรกรจึงต้องมีการพิจารณาไตร่ตรอง รวมถึงศึกษาเปรียบเทียบข้อดีข้อด้อยของการปลูกอ้อยเทียบกับการปลูกพืชชนิดอื่นๆ เหตุผลสำคัญของเกษตรกรชาวไร่อ้อยรายใหม่ คือ อ้อยเป็นพืชไร่ชนิดเดียวที่มีการประกันราคา และมีแหล่งรับซื้อที่แน่นอน จึงมีความเสี่ยงน้อยกว่าพืชไร่ชนิดอื่นๆ

กลุ่มเกษตรกรที่ให้ข้อมูลทั้งหมดมีพื้นฐานมาจากครอบครัวที่ยึดอาชีพเกษตรกรรมมาตั้งแต่รุ่นพ่อแม่หรือปู่ย่าตายาย โดยมีการสืบทอดที่ดิน เครื่องจักร เครื่องมือ ตลอดจนความรู้ในการทำเกษตรกรรม ซึ่งถือเป็นข้อได้เปรียบอย่างมาก เมื่อเทียบกับกลุ่มเกษตรกรที่ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเองหรือไม่ได้มีพื้นฐานครอบครัวที่ทำการเกษตรมาก่อน อย่างไรก็ตาม การปลูกอ้อยจำเป็นต้องมีที่ดินที่มีคุณลักษณะที่เหมาะสมด้วย กล่าวคือ ดินต้องมีความอุดมสมบูรณ์พอสมควร ไม่แข็งแน่น ที่ดินไม่เป็นแอ่งกระทะ ถ้าที่ดินได้รับสืบทอดมามีคุณลักษณะที่เหมาะสม การตัดสินใจเข้าสู่อาชีพเกษตรกรไร่อ้อยก็จะตัดสินใจได้ง่ายขึ้น จากนโยบายของรัฐที่ส่งเสริมให้เปลี่ยนพื้นที่นาข้าวมาปลูกอ้อยเนื่องมาจากปัญหาภัยแล้ง ในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์มีเกษตรกรใน

อำเภอตากฟ้า และอำเภอตาคลีเปลี่ยนที่ดินที่ปลูกข้าวมาปลูกอ้อย ที่ดินดังกล่าวเป็นที่ลุ่มมีน้ำแช่ขังในช่วงฝนตก เกษตรกรจำเป็นต้องลงทุนจัดทำคันดินป้องกันน้ำท่วม รวมถึงการติดตั้งเครื่องสูบน้ำ โดยเฉพาะในช่วงที่ประเทศไทยอยู่ในช่วงปรากฏการณ์ลานีญาในปี 2554 และปี 2558 ที่มีฝนตกหนักในพื้นที่ศึกษา กลุ่มตัวอย่างเกษตรกรให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่าการเปลี่ยนมาปลูกอ้อยทำให้ใช้น้ำเพื่อการเพาะปลูกลดลงกว่าครึ่งหนึ่งของที่ใช้ในการทำนา แต่ช่วงเกิดฝนตกหนักและมีน้ำท่วมขังอ้อยได้รับความเสียหายอย่างมาก

นอกจากต้องคำนึงถึงความเหมาะสมของดินแล้ว แหล่งน้ำสำหรับใช้เพาะปลูกอ้อยเป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่มีความสำคัญอย่างมาก แหล่งน้ำที่ใช้สำหรับปลูกอ้อย ได้แก่ คลอง ระบบน้ำชลประทาน สระน้ำ และน้ำใต้ดิน จากการสัมภาษณ์เกษตรกรไร่อ้อยในพื้นที่ 3 จังหวัด พบว่า ผลผลิตอ้อยขึ้นกับปริมาณน้ำฝน หากปริมาณน้ำฝนลดลง ส่งผลให้ผลผลิตลดลง ทั้งนี้ พื้นที่เพาะปลูกอ้อยส่วนใหญ่ในจังหวัดนครสวรรค์ กำแพงเพชร และสุโขทัยอยู่นอกเขตชลประทาน จึงต้องอาศัยน้ำฝน ปัจจุบันพบว่าฝนตกไม่สม่ำเสมอ เกิดฝนทิ้งช่วงเป็นเวลานาน จำเป็นต้องหาแหล่งน้ำเพื่อการเพาะปลูก รวมถึงมีการวางระบบน้ำหยดเพื่อประหยัดน้ำ และชุดบ่อน้ำบาดาลและใช้ระบบน้ำหยดแทนการให้น้ำแบบปล่อยน้ำในร่อง โดยเกษตรกรไร่อ้อยในพื้นที่อำเภอตาคลี ซึ่งนักวิจัยได้ลงสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง พบว่า มีการชุดบ่อน้ำบาดาลลึกถึง 60-70 เมตร ซึ่งมีค่าใช้จ่ายในการชุดบ่อหนึ่งบ่อสูงถึง 1 - 2 แสนบาท อย่างไรก็ตาม ยังมีเกษตรกรอีกบางส่วนโดยเฉพาะในพื้นที่อำเภอเมือง กำแพงเพชร ไม่สามารถชุดบ่อน้ำบาดาล เนื่องจากศักยภาพของน้ำบาดาลที่ต่ำ ซึ่งจะไม่คุ้มกับการลงทุน จำเป็นต้องพึ่งพาน้ำฝนเพียงอย่างเดียว การปลูกอ้อยจึงเป็นการปลูกแบบพึ่งพาธรรมชาติ และพบมากในกลุ่มเกษตรกรรายเล็ก

ภาพที่ 5.9 การเข้าถึงปัจจัยการผลิตด้านสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลต่อการตัดสินใจก้าวเข้าสู่อาชีพของเกษตรกรชาวไร่อ้อย

จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างเกษตรกร (deep interview) และการจัดประชุมกลุ่มย่อย (group discussion) ในพื้นที่ 3 จังหวัด ทำให้ทราบว่าปัญหาสำคัญอีก 2 ข้อของเกษตรกรชาวไร่อ้อย คือ การขาดท่อนพันธุ์ที่มีคุณภาพ และข้อจำกัดในการเข้าถึงการใช้เทคโนโลยี ท่อนพันธุ์ที่มีคุณภาพจะให้ผลผลิตสูงและต้านทานโรคระบาด แต่ปัจจุบันเกษตรกรในพื้นที่ที่ศึกษาใช้พันธุ์อ้อยเพียง 3 – 4 พันธุ์ เช่น LK92-11 ขอนแก่น อุทอง เป็นต้น ซึ่งบางพันธุ์ไม่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของพื้นที่ อีกทั้งตัวเกษตรกรก็ไม่ทราบว่าที่ดินของตนเองควรปลูกอ้อยพันธุ์อะไร ตัวแทนโรงงานน้ำตาลให้ข้อคิดเห็นว่า “การปลูกอ้อยในปัจจุบันเป็นการบริหารจัดการองค์ความรู้และเทคโนโลยี ถ้าเกษตรกรสามารถเข้าถึงการใช้เทคโนโลยี เช่น ระบบน้ำหยด การใช้เครื่องจักรช่วยในการปลูก บำรุง กำจัดวัชพืช และตัดอ้อยแล้ว ผลผลิตต่อไร่จะมีแนวโน้มที่เพิ่มสูงขึ้น” ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าการเข้าถึงทรัพยากรด้านสิ่งแวดล้อมของเกษตรกรชาวไร่อ้อยเป็นหนึ่งในข้อพิจารณาในการก้าวเข้าสู่อาชีพ หรือเปลี่ยนอาชีพไปเพาะปลูกพืชชนิดอื่นแทน

ขั้นตอนการทำงานในไร่อ้อย

ปัจจัยทางสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกันในเกษตรกรแต่ละรายมีบทบาทต่อขั้นตอนการทำงานในไร่อ้อยมีรายละเอียด ดังนี้

1. การบำรุงดินในไร่อ้อยทั้งก่อนปลูกและหลังเก็บผลผลิต

จากการสอบถามกลุ่มตัวอย่างเกษตรกรชาวไร่อ้อย พบว่า มีเพียงร้อยละ 33.78 ที่ปลูกพืชตระกูลถั่วเพื่อไถกลบทำปุ๋ยพืชสดก่อนการปลูกอ้อย เนื่องจากขาดความรู้ รวมถึงต้นทุนการผลิตที่เพิ่มมากขึ้น ร้อยละ 57.78 และร้อยละ 67.67 ของกลุ่มตัวอย่างมีการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ เช่น ขี้หมู ขี้ไก่ ขี้เค็ก ในขั้นตอนการปลูกอ้อย และการบำรุงต่ออ้อย ตามลำดับ โดยให้เหตุผลว่า “การใช้ปุ๋ยเคมีเพียงอย่างเดียวและต่อเนื่อง ทำให้เนื้อดินยัดเกาะกันแน่น เกิดปัญหาดินดาน ดินขาดความอุดมสมบูรณ์” ส่วนกลุ่มตัวอย่างที่ไม่ใช้ปุ๋ยอินทรีย์ให้เหตุผลว่า “ปุ๋ยอินทรีย์เห็นผลช้าเมื่อเทียบกับปุ๋ยเคมี และปุ๋ยอินทรีย์หายาก ต้องใช้ในปริมาณมาก” ในส่วนของน้ำกากส่า (Spent Wash) ซึ่งเป็นของเสียจากกระบวนการผลิตเอทานอล และนิยมนำไปเป็นสารปรับปรุงดินในพื้นที่เกษตรกรรมนั้น ไม่เป็นที่นิยมในพื้นที่ศึกษามีเพียงร้อยละ 13.78 และร้อยละ 8 เท่านั้นที่มีการนำไปใช้ในไร่อ้อย

ตารางที่ 5.38 สัดส่วนของแนวทางบำรุงดินของกลุ่มตัวอย่างเกษตรกรชาวไร่อ้อยในพื้นที่ศึกษา

แนวทางการบำรุงดิน	การเลือกใช้	ตัวอย่างเกษตรกรไร่อ้อย - ราย (ร้อยละ) n = 225			
		กำแพงเพชร	นครสวรรค์	สุโขทัย	รวม
มีการปลูกพืชตระกูลถั่วเพื่อบำรุงดินก่อนปลูก	มี	3 (1.33)	40 (17.78)	33 (14.67)	76 (33.78)
	ไม่มี	35 (15.56)	102 (44.00)	15 (6.67)	152 (66.22)
มีการใช้ปุ๋ยอินทรีย์บำรุงดินก่อนปลูก	มี	12 (5.33)	95 (40.89)	26 (11.56)	133 (57.78)
	ไม่มี	26 (11.56)	47 (20.89)	22 (9.78)	95 (42.22)

ตารางที่ 5.38 (ต่อ)

แนวทางการบำรุงดิน	การเลือกใช้	ตัวอย่างเกษตรกรไร้อ้อย - ราย (ร้อยละ) n = 225			
		กำแพงเพชร	นครสวรรค์	สุโขทัย	รวม
ใช้น้ำกาบสำเพื่อบำรุง ดินก่อนปลูก	มี	1 (0.44)	26 (11.56)	4 (1.78)	31 (13.78)
	ไม่มี	37 (16.44)	116 (50.22)	44 (19.56)	197 (86.22)
มีการไถพรวนดิน ก่อนปลูก	มี	34 (15.11)	97 (41.78)	42 (18.67)	173 (75.56)
	ไม่มี	4 (1.78)	45 (20.00)	6 (2.67)	55 (24.44)
มีการใช้ปุ๋ยอินทรีย์บำรุง ต่ออ้อย	มี	22 (9.78)	101 (43.56)	30 (13.33)	153 (66.67)
	ไม่มี	16 (7.11)	41 (18.22)	18 (8.00)	75 (33.33)
ใช้น้ำกาบสำเพื่อบำรุง ต่ออ้อย	มี	1 (0.44)	15 (6.67)	2 (0.89)	18 (8.00)
	ไม่มี	37 (16.44)	127 (55.11)	46 (20.44)	210 (92.00)
มีการไถพรวนดินก่อน บำรุงต่ออ้อย	มี	27 (12.00)	96 (41.33)	40 (17.78)	163 (71.11)
	ไม่มี	11 (4.89)	46 (20.44)	8 (3.56)	65 (28.89)

2. การเลือกวิธีตัดอ้อยของกลุ่มตัวอย่าง

จากการทำแบบสอบถามและสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มตัวอย่างเกษตรกรในพื้นที่ 3 จังหวัด พบว่า ร้อยละ 68.44 เลือกใช้วิธีตัดอ้อยสด โดยใช้รถตัด ซึ่งปัจจุบันมีเกษตรกรรายใหญ่ในพื้นที่ที่มีเงินลงทุนสูงซื้อรถตัดอ้อยมาให้บริการ โดยเฉพาะในจังหวัดนครสวรรค์ที่กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เลือกใช้รถตัดอ้อย อย่างไรก็ตาม ในพื้นที่บางแห่งที่มีปัญหาแองกระทะ ดินปนก้อนหิน หรือที่ลุ่มที่ดินอ่อนตัว ไม่สามารถตัดอ้อยด้วยรถตัดได้ จำเป็นต้องใช้คนงานตัด ซึ่งส่วนมากจะต้องเผาอ้อยก่อนเพื่อให้ง่ายต่อการตัด โดยร้อยละ 9.33 ตัดอ้อยสดโดยไม่มีเผา ส่วนอีกร้อยละ 22.22 เผาก่อนแล้วจึงตัด ซึ่งก่อให้เกิดฝุ่นละอองจากการเผาไหม้ กลิ่น ก๊าซพิษ กลุ่มตัวอย่างให้ข้อมูลว่า “ไม่อยากให้มีการเผาอ้อย เพราะ โรงงานจะหักเงินค่าอ้อยไหม้ และหากเผาอ้อยแล้วไม่สามารถส่งเข้าโรงงานได้ใน 1-2 วัน จะได้รับความเสียหายเพิ่มมากขึ้น แต่การตัดสินใจเรื่องการเผาอ้อยขึ้นกับผู้รับเหมาและคนงานที่รับจ้างตัดอ้อย” สัดส่วนของวิธีการตัดอ้อยและการจัดการไร้อ้อยของกลุ่มตัวอย่างเกษตรกรชาวไร้อ้อยในพื้นที่ศึกษาแสดงในตารางที่ 5.39

ตารางที่ 5.39 สัดส่วนของวิธีการตัดอ้อยและการจัดการไร่อ้อยของกลุ่มตัวอย่างเกษตรกรชาวไร่อ้อยในพื้นที่ศึกษา

การจัดการไร่อ้อย	วิธีการ	ตัวอย่างเกษตรกรไร่อ้อย - ราย (ร้อยละ) n = 225			
		กำแพงเพชร	นครสวรรค์	สุโขทัย	รวม
วิธีการตัดอ้อย	ตัดอ้อยสดด้วยแรงงาน	7 (3.11)	5 (2.22)	9 (4.00)	21 (9.33)
	ตัดอ้อยด้วยแรงงานโดยมีการเผาก่อน	19 (8.44)	23 (10.22)	8 (3.56)	50 (22.22)
	ตัดอ้อยสดด้วยรถตัด	20 (8.89)	102 (45.33)	32 (14.22)	154 (68.44)
การจัดการเศษวัสดุเหลือทิ้งในไร่อ้อย	เผาในที่โล่ง	19 (8.44)	44 (19.56)	24 (10.67)	87 (38.67)
	ใช้รถไถกลบ	24 (10.67)	73 (32.44)	34 (15.11)	131 (58.22)
	ใช้สารเร่งย่อยสลาย	3 (1.33)	3 (1.33)	1(0.44)	7 (3.11)

3. การจัดการเศษวัสดุเหลือทิ้งจากไร่อ้อย

ตัวอย่างของเกษตรกรชาวไร่อ้อยในพื้นที่ 3 จังหวัดจำนวน 225 ตัวอย่างมีแนวทางในการจัดการเศษวัสดุเหลือทิ้ง 3 แนวทาง ดังแสดงในตารางที่ 5.39

1) ใช้รถสับใบและไถกลบ ปล่อยทิ้งให้ผุสลายเพื่อเป็นปุ๋ยบำรุงดิน โดยไม่มีการใส่จุลินทรีย์เพื่อเร่งการย่อยสลาย ร้อยละ 58.22 ของกลุ่มตัวอย่างเกษตรกรเลือกวิธีนี้ ซึ่งส่วนมากมีรถและอุปกรณ์ในการสับใบและไถกลบเป็นของตนเอง ซึ่งจะช่วยลดต้นทุนการปลูกได้ ตัวอย่างเกษตรกรให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่าชาวไร่อ้อยในพื้นที่อำเภอดาคลี จังหวัดนครสวรรค์ มีทางเลือกในการจัดการเศษวัสดุเหลือทิ้ง คือ ขายให้กับโรงงานเพื่อนำไปใช้ในโรงไฟฟ้าชีวมวล โดยใช้รถม้วนอัดเป็นก้อนและขนเข้าโรงงาน ซึ่งโรงงานรับซื้อในราคาตันละ 800 กว่าบาท โรงงานน้ำตาลนครเพชร จังหวัดกำแพงเพชรอยู่ระหว่างการสร้างโรงไฟฟ้าชีวมวล ซึ่งจะรับซื้อเศษวัสดุเหลือทิ้งจากไร่อ้อย

2) แนวทางที่ 2 ในการจัดการเศษวัสดุเหลือทิ้งจากไร่อ้อย คือ การเผา ซึ่งเป็นวิธีการที่ง่ายที่สุด ไม่มีต้นทุน เกษตรกรเชื่อว่าจะทำให้อ้อยแตกกอได้ดี แต่จะทำให้ดินเสื่อมคุณภาพ ส่วนมากเป็นเกษตรกรรายย่อยที่ไม่มีรถและอุปกรณ์ส่วนมากเลือกใช้การเผาใบและกาบอ้อยในที่โล่งภายหลังการตัดอ้อยมีมากถึงร้อยละ 38.67

3) แนวทางที่ 3 คือการไถกลบและใช้สารเร่งให้เกิดการย่อยสลาย ยังไม่เป็นที่แพร่หลายมีเพียงกลุ่มเกษตรกรเล็กๆ ที่เลือกใช้วิธีนี้

การเกิดปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมของกลุ่มตัวอย่างเกษตรกรชาวไร่อ้อย

ปริมาณก๊าซเรือนกระจกในชั้นบรรยากาศเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง เป็นสาเหตุให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศโลก และเกิดความแปรปรวนของสภาพลมฟ้าอากาศในหลายพื้นที่ของประเทศไทย มีผลให้ฤดูกาลในประเทศไทยเกิดการเปลี่ยนแปลง เกษตรกรชาวไร่อ้อยต้องเลื่อนช่วงเวลาในการเพาะปลูกเนื่องจากน้ำไม่เพียงพอ จำนวนปีของการไว้ต้อ้อยลดลง ระดับความหวานของอ้อยต่ำลงทำให้รายได้ลดลง พบโรคระบาดในอ้อยเพิ่มมากขึ้น เช่น โรคใบขาวในช่วงเกิดภัยแล้ง จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างเกษตรกรชาวไร่อ้อยในพื้นที่ 3 จังหวัด สรุปปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นได้ดังนี้

1. ปัญหาภัยแล้งที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในพื้นที่ศึกษา ตัวอย่างเกษตรกรให้ข้อมูลว่าประสบปัญหาภัยแล้ง 1-2 ปี และ 3-4 ปี ในรอบ 10 ปีที่ผ่านมา คิดเป็นร้อยละ 45.73 และ 47.56 ตามลำดับ โดยเฉพาะระหว่างปี 2555 - 2558 ซึ่งประเทศไทยได้รับอิทธิพลจากปรากฏการณ์เอลนีโญ ส่งผลต่อจำนวนปีของการไว้ต้อ้อย จากเดิมสามารถเก็บต้อ้อยได้ 5-7 ปี ลดเหลือเพียง 2-3 ปี ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อต้นทุนการผลิตอ้อยของเกษตรกร เนื่องจากอ้อยตอคือกำไรของเกษตรกรชาวไร่อ้อย จากการทำแบบสอบถามกลุ่มตัวอย่างจำนวน 225 ตัวอย่าง พบว่า ร้อยละ 59.91 สามารถไว้ต้อ้อยได้ 3 ปี ร้อยละ 21.15 ไว้ต้อ้อยได้ 4 ปี และร้อยละ 5.29 ไว้ต้อ้อยได้เพียง 2 ปี เท่านั้น ทั้งนี้พื้นที่ปลูกอ้อยในจังหวัดนครสวรรค์เกือบทั้งหมดอยู่นอกเขตชลประทาน พื้นที่ปลูกอ้อยในเขตชลประทานพบมากที่สุด ในอำเภอทรายทองวัฒนา อำเภอไทรงาม อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร และบางส่วนในพื้นที่อำเภอสวรรค์โลก อำเภอสรรคบุรี จังหวัดสุโขทัย ตารางที่ 5.40 แสดงให้เห็นว่าร้อยละ 91.11 ของกลุ่มตัวอย่างเกษตรกรที่ให้ข้อมูลประสบกับปัญหาการเกิดน้ำในแหล่งน้ำแห้งขอดมากกว่า 3 ปี ขึ้นไปในรอบ 10 ปี ซึ่งชี้ชัดให้เห็นถึงความสำคัญของแหล่งน้ำเพื่อการปลูกอ้อย ถึงแม้ว่าจะมีพืชไร่ที่ใช้น้ำน้อย แต่ก็จำเป็นต้องมีน้ำที่เพียงพอโดยเฉพาะในช่วง 2-3 เดือนแรกของการปลูก

2. ปัญหาอุทกภัย ตัวอย่างเกษตรกรไร่อ้อยส่วนมากตอบว่าไม่ได้รับผลกระทบ เนื่องจากพื้นที่ปลูกอ้อยส่วนใหญ่เป็นที่ดอน น้ำไม่ท่วมขัง มีเพียงตัวอย่างเกษตรกรชาวไร่อ้อยในจังหวัดนครสวรรค์ที่มีการเปลี่ยนพื้นที่ปลูกข้าวมาทำไร่อ้อยที่ต้องเผชิญกับปัญหาอุทกภัย เกษตรกรกลุ่มนี้จะมีต้นทุนการผลิตอ้อยเพิ่มขึ้นเป็นค่าใช้จ่ายในการผันน้ำออกจากไร่ในช่วงที่เกิดน้ำท่วมขัง รวมถึงค่าจ้างทำแนวคันดิน ตารางที่ 5.40 แสดงให้เห็นว่าร้อยละ 38.67 และ 16.44 ของกลุ่มตัวอย่างเคยประสบกับปัญหาอุทกภัย 1-2 ปี และ 3-4 ปี ตามลำดับ

3. ปัญหาขาดแคลนพื้นที่เพาะปลูก ตัวอย่างเกษตรกรไร่อ้อยรายใหม่ที่เปลี่ยนมาเพาะปลูกอ้อยโดยมีเหตุผลหลัก คือ อ้อยเป็นพืชที่มีการประกันราคา รวมถึงจากนโยบายส่งเสริมของรัฐบาลที่ส่งเสริมให้เปลี่ยนพื้นที่ปลูกข้าวเป็นพืชไร่ ซึ่งในหลายพื้นที่มีสภาพแวดล้อมที่ไม่เหมาะสมสำหรับการปลูกอ้อย เนื่องจากเป็นพื้นที่ลุ่ม ที่มีกบประสบกับปัญหาอุทกภัยเป็นประจำ

4. การระบาดของโรคอ้อยและศัตรูพืชภายใต้ความแปรปรวนของสภาพลมฟ้าอากาศ ตัวอย่างเกษตรกรไร่อ้อยร้อยละ 49.78 ให้ข้อมูลว่าเคยประสบกับปัญหาโรคระบาดและศัตรูพืชในไร่อ้อย ซึ่งจะพบในช่วงที่เกิดภัยแล้ง เช่น โรคใบขาว การระบาดของหนอนกอ เพลี้ยสนิม

5. ปัญหาดินดาน เนื่องจากการปลูกอ้อยต่อเนื่องยาวนาน น้ำหนักกดทับจากการใช้เครื่องจักร รถไถ รถตัดอ้อย รวมถึงการใช้ปุ๋ยเคมีโดยขาดการเติมอินทรีย์วัตถุให้กับดิน

6. ปัญหาการใช้สารกำจัดวัชพืชและแมลง กลุ่มตัวอย่างเกษตรกรส่วนใหญ่มีวิธีในการป้องกันตนเองเป็นอย่างดี ไม่พบว่ามีการเจ็บป่วยจากสารพิษหรือยาฆ่าแมลงที่นำมาใช้ในการทำไร่อ้อย ในขณะที่เกษตรกรบางรายใช้วิธีว่าจ้างแรงงาน มีเพียงร้อยละ 11.40 ของกลุ่มตัวอย่างที่เคยเจ็บป่วย เนื่องจากการรับสารพิษจากสารเคมีกำจัดแมลง วัชพืช

7. ปัญหาโรคระบบหายใจที่เกิดจากการเผาอ้อย กลุ่มตัวอย่างเกษตรกรส่วนใหญ่เลือกใช้การตัดอ้อยสดด้วยรถตัด และจัดการเศษวัสดุเหลือทิ้งโดยการไถกลบ บางรายมีการใช้ พด.3 ช่วยในการย่อยสลาย ส่วนใหญ่ของกลุ่มตัวอย่างไม่มีปัญหาสุขภาพที่เป็นผลจากการเผาอ้อย มีเพียงร้อยละ 23.68 ของกลุ่มตัวอย่างที่มีคนในครอบครัวป่วยเป็นโรคเกี่ยวกับระบบการหายใจ เช่น โรคภูมิแพ้ เนื่องจากใช้แรงงานในไร่อ้อยที่มีการเผาอ้อยก่อนตัด

ตารางที่ 5.40 ความถี่ในการเกิดปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมของกลุ่มตัวอย่างเกษตรกรชาวไร่อ้อย

ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม	ความถี่ในการเกิด	ตัวอย่างเกษตรกรไร่อ้อย - ราย (ร้อยละ) n = 225			
		กำแพงเพชร	นครสวรรค์	สุโขทัย	รวม
ความถี่ในการเกิดภัยแล้งในรอบ 10 ปี	1-2 ครั้ง	16 (7.11)	48 (21.33)	39 (17.33)	103 (45.73)
	3-4 ครั้ง	13 (5.78)	87 (38.67)	7 (3.11)	107 (47.56)
	5-6 ครั้ง	4 (1.78)	1 (0.44)	0 (0.00)	5 (2.22)
	มากกว่า 6 ครั้ง	2 (0.89)	3 (1.33)	1 (0.44)	6 (2.67)
	ไม่เคย	2 (0.89)	2 (0.89)	0 (0.00)	4 (1.78)
ความถี่ในการเกิดน้ำในแหล่งน้ำแห้งขอดในรอบ 10 ปี	1-2 ครั้ง	3 (1.33)	1 (0.44)	1 (0.44)	5 (2.22)
	3-4 ครั้ง	12 (5.33)	53 (23.56)	26 (11.56)	91 (40.44)
	5-6 ครั้ง	11 (4.89)	82 (36.44)	4 (1.78)	97 (43.11)
	มากกว่า 6 ครั้ง	5 (2.22)	3 (1.33)	9 (4.00)	17 (7.56)
	ไม่เคย	6 (2.67)	2 (0.89)	7 (3.11)	15 (6.67)
ความถี่ในการเกิดอุทกภัยในรอบ 10 ปี	1-2 ครั้ง	15 (6.67)	52 (23.11)	20 (8.89)	87 (38.67)
	3-4 ครั้ง	7 (3.11)	24 (10.67)	6 (2.67)	37 (16.44)
	5-6 ครั้ง	5 (2.22)	5 (2.22)	1 (0.44)	11 (4.89)
	มากกว่า 6 ครั้ง	3 (1.33)	2 (0.89)	3 (1.33)	8 (3.56)
	ไม่เคย	18 (8.00)	48 (21.33)	16 (7.11)	82 (36.44)

ตารางที่ 5.40 (ต่อ)

ปัญหาด้าน สิ่งแวดล้อม	ความถี่ในการเกิด	ตัวอย่างเกษตรกรไร่อ้อย - ราย (ร้อยละ) n = 225			
		กำแพงเพชร	นครสวรรค์	สุโขทัย	รวม
ความยาวนานในการ เกิดอุทกภัยแต่ละ ครั้ง	ไม่เกิดอุทกภัย	18 (8.00)	48 (21.33)	16 (7.11)	82 (36.44)
	1-2 วัน	7 (3.11)	5 (2.22)	6 (2.67)	18 (8.00)
	3-7 วัน	19 (8.44)	23 (10.22)	5 (2.22)	47 (20.89)
	14 วัน	3 (1.33)	2 (0.89)	4 (1.78)	9 (4.00)
	มากกว่า 14 วัน	1 (0.44)	51 (22.67)	17 (7.56)	69 (30.67)
การเกิดโรคระบาด ในอ้อยในรอบ 10 ปี	เคย	15 (7.11)	71 (31.56)	25 (11.11)	111 (49.78)
	ไม่เคย	20 (8.89)	70 (31.11)	23 (10.22)	113 (50.22)
การเจ็บป่วย เนื่องจากการรับ สารพิษจากสารเคมี กำจัดแมลง วัชพืช	เคย	4 (1.75)	20 (8.77)	2 (0.88)	26 (11.40)
	ไม่เคย	34 (14.91)	122 (53.51)	46 (20.18)	202 (88.60)
มีปัญหาระบบหายใจ เนื่องจากฝุ่นละออง หรือควันจากการเผา	เคย	6 (2.63)	30 (13.16)	18 (7.89)	54 (23.68)
	ไม่เคย	32 (14.04)	112 (49.12)	30 (13.16)	174 (76.32)

บทที่ 6

แนวทางการพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งในอาชีพ ของเกษตรกรชาวไร่อ้อยในภาคเหนือตอนล่าง

การพัฒนาอาชีพและเสริมสร้างความเข้มแข็งในอาชีพการทำไร่อ้อยของเกษตรกรชาวไร่อ้อยในภาคเหนือตอนล่างนั้น จากการศึกษาครั้งนี้ทำให้มองเห็นได้ว่าการจะพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งในอาชีพให้กับเกษตรกรจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือกันระหว่างฝ่ายต่างๆ ทั้งฝ่ายตัวของเกษตรกรชาวไร่อ้อย ฝ่ายทางโรงงานน้ำตาลและภาคเอกชนที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งฝ่ายภาครัฐ เนื่องจากการทำไร่อ้อยของเกษตรกรมีความสัมพันธ์กับการกระทำหรือการออกกฎ กติกา และนโยบาย จากฝ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยเริ่มตั้งแต่กระบวนการของขั้นตอนการเตรียมก่อนปลูกไปจนถึงขั้นตอนการขนส่งจึงจะเห็นได้จากเส้นทางการประกอบอาชีพของเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่กล่าวไว้แล้วในบทที่ 5 ดังนั้น ในการหาแนวทางการพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งในอาชีพของเกษตรกรชาวไร่อ้อยของการศึกษาครั้งนี้จึงได้ใช้การสนทนากลุ่มระหว่างทั้งสามฝ่ายเพื่อร่วมกันเสนอแนะแนวทางที่จะช่วยพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรชาวไร่อ้อยสามารถอยู่ในอาชีพได้ต่อไป ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

6.1 แนวทางการพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งในมิติทางด้านสังคม

ในการพัฒนาอาชีพการทำไร่อ้อยจะประสบผลสำเร็จหรือไม่นั้น สิ่งสำคัญอยู่ที่ตัวของเกษตรกรชาวไร่อ้อยเองเป็นหลัก ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้จึงได้พยายามให้เกษตรกรชาวไร่อ้อยได้ร่วมกันสะท้อนถึงหน้าตาหรือลักษณะของเกษตรกรชาวไร่อ้อยว่าควรมีลักษณะอย่างไรที่จะสามารถพัฒนาตนเองและคงอยู่ในอาชีพการทำไร่อ้อยได้อย่างมั่นคง ซึ่งเป็นการสะท้อนจากประสบการณ์จริงของเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่สามารถต่อสู้กับอุปสรรคปัญหาต่างๆ จนสามารถคงอยู่ในอาชีพได้อย่างมั่นคงและประสบความสำเร็จจากการทำไร่อ้อยรวมถึงการสะท้อนจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเกษตรกรชาวไร่อ้อย โดยเฉพาะกลุ่มตัวแทนจากโรงงานน้ำตาล ซึ่งได้ผ่านประสบการณ์ในการทำงานร่วมกับเกษตรกรชาวไร่อ้อย อันนำไปสู่การได้เห็นภาพของเกษตรกรที่ดีที่จะช่วยผลักดันให้อาชีพการทำไร่อ้อยนั้นเกิดความเข้มแข็งและพัฒนาได้ต่อไป ซึ่งผลจากการสนทนากลุ่มครั้งนี้พบว่า ลักษณะของการเป็นการเกษตรที่ดีต้องประกอบด้วยอะไรบ้าง และทำอย่างไรที่จะไปสู่การเป็นเกษตรกรที่ดีได้ โดยมีรายละเอียดดังนี้

ลักษณะของเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่ดี

เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายใดที่ถือว่าเป็นเกษตรกรที่ดีนั้น สามารถดูได้จากการแสดงออกทางพฤติกรรมของตัวเกษตรกรชาวไร่อ้อยเอง ซึ่งพฤติกรรมที่บ่งบอกถึงลักษณะของการเป็นเกษตรกรที่ดีอันนำไปสู่ความเข้มแข็งในอาชีพนั้น สามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ลักษณะสำคัญคือ

1. เป็นผู้รู้จักแสวงหาความรู้ หรือประสบการณ์

พบว่า จุดเริ่มต้นในการทำไร้อ้อยของเกษตรกรทุกรายที่สามารถทำไร้อ้อยจนได้ผลผลิตไม่ต่ำกว่าเป้าหมายที่ตั้งไว้ ต่างล้วนผ่านประสบการณ์ของผู้ที่เคยไม่รู้มาก่อน เพียงแต่ความแตกต่างที่เกิดขึ้นคือเกษตรกรชาวไร้อ้อยได้เริ่มต้นรับความรู้จากบุคคลใด ซึ่งอาจเป็นคนในครอบครัว คนจากโรงงานน้ำตาล หรือคนจากหน่วยงานภาครัฐ และเมื่อได้รับความรู้ในเบื้องต้นแล้ว เกษตรกรรู้จักนำไปใช้ประโยชน์อย่างไร รวมถึงมีการพัฒนาต่อยอดความรู้เดิมมาน้อยแค่ไหน ซึ่งลักษณะของการเป็นเกษตรกรที่ดีต้องรู้จักการนำความรู้ที่ได้มาปรับใช้กับการทำไร้อ้อยของตน และแสวงหาความรู้ใหม่ๆ ให้เพิ่มเติมอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคม โดยเฉพาะทางด้านความรู้ในเทคโนโลยีใหม่ๆ ที่ถูกนำมาใช้ในเกษตรกรรมของแปลงอ้อย ดังเสียงสะท้อนจากเกษตรกรชาวไร้อ้อยที่ว่า

“...ต้องไฝรู้ แล้วก็หาประสบการณ์ ต้องคอยดูว่าเขาทำอย่างไรดี”

“...เมื่อได้ความรู้มาก็เก็บความรู้นั้นมาปรับใช้ในไรของเรา”

“...ความรู้ถ้าเราไม่มีหรือไม่พยายามเสาะหา จะทำให้ผลผลิตเราไม่ดีได้เหมือนกัน คือ ลำหลัง”

“...เดิมทีก็ไม่มีความรู้ ดูจากคนอื่นที่เขาทำมาก่อน แล้วเอามาประยุกต์ใช้ ส่วนดีก็เก็บไว้ เราไม่ต้องไปเชื่อทุกอย่าง ศึกษาด้วยตัวเองด้วย แล้วก็ผู้รู้ด้วย”

“...มันเรียนไม่จบหรอก ต้องอาศัยประสบการณ์ไปเรื่อยๆ”

“เรียนรู้ด้วยตัวเอง ลองผิดลองถูก ใช้ประสบการณ์มาช่วยในการเลือกทำ บางทีที่เราฟังมาอาจจะเหมาะแค่ในพื้นที่ของเขา”

สอดคล้องกับความคิดของตัวแทนจากโรงงานน้ำตาลที่ว่า “...ทั้งนี้ ถ้าไม่มีความรู้ ทำไปโดยแบบไร้เป้าหมาย ทำไปแบบโบราณที่ทำกันมา ก็ไม่สามารถพัฒนาได้...”

นอกจากนี้ การแสวงหาความรู้ในปัจจุบันถือว่าเริ่มมีความสะดวกมากขึ้น เนื่องจากความรู้ในปัจจุบันมีการเผยแพร่อย่างกว้างขวาง ซึ่งเกษตรกรชาวไร้อ้อยสามารถค้นคว้าได้จากทางอินเทอร์เน็ต โดยถือได้ว่ามีความเหมาะสมสำหรับเกษตรกรรุ่นใหม่ที่รู้จักวิธีการสืบค้นข้อมูลในช่องทางอินเทอร์เน็ต แต่อย่างไรก็ตาม ช่องทางของความรู้เดิมนั้นคือ ความรู้จากบุคคลที่ถ่ายทอดส่งต่อกันมาก็ยังคงมีอยู่และเป็นหลักสำคัญ โดยเฉพาะจากกลุ่มทางสังคม เช่น โรงงานน้ำตาลที่มีความใกล้ชิดและสามารถเข้าถึงเกษตรกรชาวไร้อ้อยได้อย่างรวดเร็ว นั้น มีบทบาทสำคัญในการช่วยเสริมสร้างเรื่องความรู้ใหม่ให้แก่เกษตรกรได้มีความเข้มแข็งขึ้น ดังที่ตัวแทนจากโรงงานน้ำตาลได้กล่าวให้ฟังว่า “...ความรู้เกี่ยวกับการทำเกษตรกรรมเนี่ยะ ถ้าไม่มีมา ส่วนใหญ่ในโรงงานจะเป็นคนสอนชาวไร่ อย่างพวกผมก็จะไปแนะนำชาวไร่ว่าทำแบบไหน แล้วก็ต้องใส่ปุ๋ยทำแบบ

ไหน ไม่ควรปลูกแบบไหน ใช้พันธุ์อะไร เราก็แนะนำให้ชาวไร่ไปหมด...” “...ด้านโรงงานก็มีนักวิชาการมาคอยสอนชาวไร่...”

ดังนั้น การรู้จักแสวงหาความรู้และประสบการณ์ นั้นมองได้ว่ามี 2 รูปแบบคือ 1) รูปแบบของการที่เกษตรกรชาวไร่่อยแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง โดยการค้นคว้าจากทางอินเทอร์เน็ต หรือจากการสอบถามหรือสังเกตการปฏิบัติของเพื่อนชาวไร่่อยที่เป็นแบบอย่างในการทำไร่่อยที่ดี และ 2) รูปแบบของการที่มีหน่วยงานของโรงงานน้ำตาล ภาครัฐ ภาคเอกชน ดำเนินการจัดอบรมให้แก่เกษตรกรชาวไร่่อย ซึ่งรูปแบบนี้เกษตรกรต้องพยายามจัดสรรสำหรับการขอเข้ารับอบรมความรู้ใหม่ ๆ จากหน่วยงานที่ได้หยิบยื่นโอกาสในการเข้าถึงความรู้ใหม่ๆ ดังกล่าวนั้น ทั้งนี้ เมื่อเกษตรกรชาวไร่่อยได้แสวงหาความรู้และประสบการณ์แล้ว ก็ต้องลงมือปฏิบัติด้วยการนำมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับไร่่อยของตน ไม่ใช่เพียงแค่การแสวงหาความรู้ใส่ตัว โดยไม่รู้จักนำไปพัฒนาอาชีพของตนต่อไป ถ้าเป็นเช่นนั้นยังถือว่าขาดคุณลักษณะของการเป็นเกษตรกรชาวไร่่อยที่ดี ด้วยเหตุนี้ความเข้มแข็งที่มาจากตัวของเกษตรกรเองก็คือ การที่เกษตรกรชาวไร่่อยมีคุณลักษณะของการเป็นเกษตรกรชาวไร่่อยที่ดี โดยไม่เพียงแต่การแสวงหาความรู้หรือประสบการณ์ แต่ต้องรู้จักเลือกและนำไปใช้ที่เหมาะสมกับตนเอง

2. เป็นผู้ที่มีความขยัน และตั้งใจในการทำงาน

พบว่า ความขยันและความตั้งใจ เป็นพฤติกรรมที่นำไปสู่การทำให้ชาวไร่่อยสามารถสร้างผลผลิตในแปลง่อยของตนให้ออกมาได้ดี โดยถือเป็นลักษณะที่ต้องมีอยู่ด้วยกันกับความรู้ เนื่องจากหากมีเฉพาะความรู้ แต่ขาดความขยันและความตั้งใจก็จะนำไปสู่การทำให้การใช้ความรู้ไม่ก่อให้เกิดประสิทธิผลได้อย่างเต็มที่ ดังเสียงของเกษตรกรชาวไร่่อยผู้ประสบความสำเร็จได้สะท้อนให้ฟังว่า

“...การทำเกษตรอย่างอ้อย ผมว่าอยู่ที่ตัวเรา ถ้าขยันก็ได้ผลผลิตดี แต่ก็ต้องควบคู่กับการมีความรู้ ทำเป็นด้วยนะ”

“ความสำเร็จนั้นไม่ได้มาง่ายๆ จากที่เป็นชาวไร่ไม่มีอะไรเลย ปัจจุบันสามารถมีรถ มีอะไรรวมถึงที่ดินเพิ่มขึ้นนั้น...ผมทำไร่่อยนี้ คือตั้งใจทำไร่่อยเลย...ถ้าไปปล่อยละเลย บางทีปลูกแล้ว ไม่เคยออกไปดูอ้อยเลย มันก็ไม่ว่าอ้อยจะเป็นอย่างไร จะขึ้นไหม...มันต้องอาศัยความขยันด้วย”

นอกจากนี้ ลักษณะของความตั้งใจในการทำงานนี้ยังเป็นสิ่งสำคัญที่ทางโรงงานน้ำตาลเองได้มองว่าเป็นลักษณะของการเป็นเกษตรกรที่ดีเช่นกัน ซึ่งทำให้เกษตรกรรายใดที่มีลักษณะของความตั้งใจจะมีแนวโน้มของการได้รับคัดเลือกสำหรับการได้รับความช่วยเหลือจากโรงงานน้ำตาล เพราะนั่นหมายถึงความมุ่งมั่นในการทำไร่่อยอย่างเต็มตัวของเกษตรกรชาวไร่่อยรายนั้นๆ ซึ่งสำหรับโรงงานน้ำตาลจะมีการให้ความช่วยเหลือต่างๆ เช่น เงินลงทุน การเข้าไปดูความเหมาะสมในการปลูกอ้อยของพื้นที่ การอบรมให้ความรู้ ดังที่ตัวแทนจากทางโรงงานน้ำตาลเล่าให้ฟังว่า “...เริ่มตั้งแต่โรงงานเลือกชาวไร่มาว่า ชาวไร่คนไหนเอามาทำอ้อยได้ไหม สมควรจะทำอ้อยได้หรือเปล่า...อันดับแรกก็ดูความตั้งใจ ดูว่าเขาเป็นชาวไร่จริงมั๊ย ไม่ใช่เกษตรกรปลอม

มา จะมาเอาตัวไป ถ้าเห็นว่าเขาตั้งใจและเป็นชาวไร่จริงๆ เราก็รับมาเป็นลูกไร่ และก็ดูด้วยว่าคนนี้ทำเอา
คืนให้เราได้มัยด้วย ไม่ใช่ทำอะไรก็ไม่รู้มัวมา...เมื่อเรามั่นใจ เราก็ใส่ความรู้เข้าไป บอกทำอะไรแค่ไหนก่อน
พอปีหน้าเหลือตัวก็ไป กาลังใจก็มาแล้วครับ จะทำอะไรเพิ่ม เราก็ให้จนกว่าเขาจะพอ แล้วเราก็ดู
ความสามารถว่าคนนี้จะไปได้แค่ไหนด้วย”

อย่างไรก็ตาม ความขยันและตั้งใจในการทำงานจะเกิดขึ้นได้โดยง่ายและไม่ต้องมีกฎเกณฑ์
ข้อบังคับใดๆ หากเป็นการทำงานด้วยใจรัก ซึ่งเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่มีความสุขกับการทำงานของตนเองหนึ่ง
ยอมรับว่ามาจากที่ใจของเกษตรกรเอง ดังนั้นลักษณะของการเป็นเกษตรกรที่ดี จึงมีความเชื่อมโยงกับ
ความรู้สึกทางด้านจิตใจของเกษตรกรชาวไร่อ้อยด้วย ดังที่จะกล่าวต่อไป

3. เป็นผู้ที่มีใจรักในอาชีพทำไร่อ้อย

สิ่งสำคัญสิ่งหนึ่งของการคงอยู่ในอาชีพของเกษตรกรชาวไร่อ้อยขึ้นอยู่กับความสุขที่ได้รับจากการ
ทำงาน ซึ่งโดยทั่วไปพบว่าหมายถึง การที่เกษตรกรสามารถมีผลผลิตออกมาได้มากและราคาอ้อยได้ราคาดี อัน
นำไปสู่การมีรายได้ที่ดีของเกษตรกร แต่ในอีกนัยหนึ่งของความสุขที่พบจากการศึกษาครั้งนี้คือ ความรู้สึกถึง
การมีใจรักในอาชีพการทำไร่อ้อยของเกษตรกรร่วมด้วย โดยพบว่า การมีใจรักในอาชีพของเกษตรกรชาวไร่
อ้อยเปรียบเสมือนเป็นทั้งกำแพงที่คอยขวางกั้นไม่ให้อุปสรรคเข้ามาทำลายความคิดที่จะทำไร่อ้อยของ
เกษตรกร และเป็นแรงขับเคลื่อนที่ช่วยผลักดันให้เกษตรกรชาวไร่อ้อยมีกำลังใจในการทำงานของตน จึงทำให้
แม้ว่าเกษตรกรชาวไร่อ้อยหลายรายเคยผ่านประสบการณ์ที่ล้มลุกคลุกคลานจากการทำไร่อ้อยของตน แต่
สามารถยืนหยัดต่อสู้นำไปสู่การมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นจากเดิมได้ เนื่องจากพฤติกรรมในการทำงานที่
แสดงออกมาจากใจได้บ่งบอกถึงความตั้งใจและความเอาใจใส่ในการทำไร่อ้อยของตนอย่างเต็มที่ ทำให้ปรากฏ
เป็นผลสำเร็จเกิดขึ้นแก่เกษตรกรชาวไร่อ้อย ดังเสียงสะท้อนจากเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่ว่า

“...ถ้าเราทำไร่อ้อยนี้ เราต้องมีใจรัก คือทำอย่างไรก็รักอย่างนั้น ทำอะไรต้องรัก แล้วเราจะ
ประสบความสำเร็จได้อย่างสูง เพราะเมื่อรัก เราจะขวนขวาย ขยัน...”

“...ใจมันต้องชอบด้วยนะ พอจิตใจเรามีความชอบ มีความรัก ก็ทำให้เราทำด้วยความตั้งใจ
ผลผลิตก็จะออกมาดี ...เคยเจอปัญหาเป็นเรื่องธรรมดา ไม่เคยท้อ อาจเพราะเรามีใจกับมัน ใน
ที่สุดก็ผ่านมามีด้วยดี”

ทั้งนี้ ในส่วนของประสบการณ์ที่ภาครัฐพบเห็นเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จในอาชีพการทำไร่
อ้อย ได้ทำให้มีมุมมองที่สอดคล้องกันกับเกษตรกรชาวไร่อ้อยเกี่ยวกับการมีใจรักในอาชีพว่า “...เราต้องสนใจ
ถามว่า ทำไร่มัใจมั คนที่ไม่ไ้ใจ ทำอะไรก็ไม่สำเร็จ ถ้าใจมา เขาสนใจ ผมว่าทำอะไรก็สำเร็จหมด”

ความมีใจรักในอาชีพเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองในตัวของเกษตรกรชาวไร่อ้อย ไม่มีบุคคลใดที่สามารถ
สร้างให้ใครก็ตามมามีใจรักในอาชีพการทำไร่อ้อยได้ ซึ่งจากข้อสังเกตของการศึกษานี้พบว่า เกษตรกร
ชาวไร่อ้อยที่มีการสะท้อนว่าตนมีใจรักในอาชีพนั้น แบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม คือ 1) เป็นเกษตรกรที่เริ่มต้นเข้าสู่

อาชีพด้วยตนเอง กล่าวคือ ตัดสินใจในการทำร้อยละจากความคิดของตนเองและทำการริเริ่มทำร้อยละด้วยตนเอง โดยมีเป้าหมายที่จะทำให้ชีวิตของตนและครอบครัวดีขึ้น ดังนั้นการทำงานด้วยการมีเป้าหมายและทุ่มเทเวลาให้กับการทำร้อยละ ได้สร้างความรู้สึกรักผูกพันในอาชีพให้เกิดขึ้นกับเกษตรกรชาวร้อยละโดยไม่รู้ตัว และเมื่อเกษตรกรชาวร้อยละสามารถทำให้เป้าหมายของตนประสบความสำเร็จจึงได้กลายเป็นสิ่งเสริมความมีใจรักในอาชีพการทำร้อยละเกิดขึ้นกับเกษตรกร แต่ทั้งนี้ลักษณะของการมีใจรักดังกล่าวจะเห็นได้ว่าเป็นการเกิดขึ้นโดยอยู่บนพื้นฐานเงื่อนไขของการที่เกษตรกรชาวร้อยละเองต้องมีความตั้งใจ ขยันทำงานด้วยความรู้ จนนำไปสู่การประสบความสำเร็จในชีวิตการทำงาน และ 2) เป็นเกษตรกรที่เข้าสู่อาชีพโดยได้รับถ่ายทอดจากครอบครัวด้วยความสมัครใจ นั่นคือ เป็นการตัดสินใจเลือกทำอาชีพทำร้อยละด้วยตนเอง เพียงแต่มีข้อได้เปรียบจากกลุ่มแรกตรงที่ว่ามีความรู้ของครอบครัวมาสนับสนุน ซึ่งเกษตรกรชาวร้อยละกลุ่มนี้ถือเป็นกลุ่มที่มีความผูกพันกับอาชีพตั้งแต่เด็ก โดยได้มีประสบการณ์การเรียนรู้ทั้งจากการได้เคยลงทำและสังเกตจากบุคคลในครอบครัว ทำให้เกิดการซึมซับความชอบและรักในอาชีพการทำร้อยละเป็นทุนเดิม และเมื่อเป็นผู้ที่ตัดสินใจเลือกทำอาชีพนี้ด้วยตนเอง ไม่ได้มาจากความจำใจที่ต้องสืบทอดจากครอบครัวด้วยแล้ว ยิ่งเป็นการเสริมทำให้เกษตรกรชาวร้อยละกลุ่มนี้มีความเข้าใจและรักในอาชีพการทำร้อยละของตน

4. เป็นผู้ที่มีวินัยการใช้จ่ายและรู้จักการต่อยอดเงิน

เกษตรกรชาวร้อยละที่ประสบความสำเร็จจากการทำร้อยละ ในที่นี้คือ เกษตรกรชาวร้อยละที่สามารถทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของตนและครอบครัวดีขึ้น มีการขยายพื้นที่ทำกินเพิ่มมากขึ้น และการมีเครื่องมือทางการเกษตรเป็นของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นขนาดเล็กหรือขนาดใหญ่ก็ตาม ความสำเร็จดังกล่าวข้างต้นนี้เกิดขึ้นได้กับเกษตรกรชาวร้อยละที่มีลักษณะสำคัญร่วมกันอยู่ 1 ประการคือ การต้องเป็นผู้มีวินัยในการใช้จ่ายและรู้จักการต่อยอดเงิน โดยจากการสนทนากลุ่มที่ได้จากการจัดเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นนั้น ทั้งตัวเกษตรกรชาวร้อยละที่ประสบความสำเร็จและตัวแทนจากโรงงานน้ำตาลได้มองเห็นตรงกันว่า ความเข้มแข็งของเกษตรกรชาวร้อยละเกิดขึ้นได้กับทุกคน แต่ตัวของเกษตรกรต้องรู้จักสร้างโอกาสให้กับตนเองด้วยการเริ่มจากการรู้จักเก็บหอมรอมริบและอดออม ใช้เงินสิ่งจำเป็นและพอประมาณ รวมถึงการทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายเพื่อให้ตนได้ทราบถึงการใช้จ่ายที่ผ่านมาและทำให้รู้ว่าได้มีการใช้จ่ายอะไรที่ไม่จำเป็นหรือไม่ และรายรับที่ได้เพียงพอหรือไม่ อันนำไปสู่การปรับพฤติกรรมการใช้จ่ายให้ดีขึ้นได้ และยังเป็นแรงผลักดันให้ตนต้องมีความขยันมากขึ้น ดังเสียงสะท้อนที่น่าสนใจว่า

“...เริ่มต้นก็เป็นครับที่จะติดขัด...ผมก็หันมาทำรายรับรายจ่าย มันก็ต้องมีว่าวันนี้ทำอะไร จ่ายไปเท่าไร...มันทำให้เรารู้ว่าวันนี้เราจ่ายอะไรไปบ้าง ปีนี้เราจ่ายไปเท่าไร และเราก็จะอดออม ทำให้การใช้จ่ายที่ผ่านมาก็ราบรื่น ค่าใช้จ่ายก็ไม่ขัดสน เงินทองก็ไม่ขัดสน” (เกษตรกรชาวร้อยละ)

“...ผมเกิดมาในครอบครัวที่มีรากฐานต้นทุนต่ำ เงินทุกบาทที่ผมใช้ เกิดจากแรงงานแลกรับมาครับ แต่พอได้มา ผมต้องใช้ให้มันคุ้มค่า ผมโชคดีตรงที่ว่าเกิดมาจน ผมไม่มีโอกาสเที่ยว ไม่อะไรทั้งนั้น ใช้ชีวิตอยู่กบงาน เก็บเงินก็เอามาลงทุน พอได้เงินก้อนก็ซื้อที่ดิน ซื้อเครื่องจักรกลการเกษตร พุดง่ายๆ ผมไม่ได้ใช้นอกเรื่อง ก็เลยเติบโตได้เรื่อยๆ...” (เกษตรกรชาวร้อยละ)

“...ลุงเค้าไม่ค่อยใช้จ่ายอะไร อันไหนทำไหว ช่วงหลังแกทำเองเกือบหมดไม่ต้องเสียค่าจ้างใครเท่าไรแล้ว เพราะแกมีเครื่องมือและรถของตนเอง” (ตัวแทนจากโรงงานน้ำตาล)

นอกจากการมีวินัยการใช้จ่ายแล้ว หากเกษตรกรชาวไร่อ้อยต้องการเลื่อนฐานะทางเศรษฐกิจของตน สิ่งหนึ่งที่ได้คือการรู้จักต่อยอดเงินของตนด้วยการลงทุนในสิ่งที่พอดีกับความสามารถของตัวเอง ดั่งกรณีที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็กบางราย จากเดิมไม่มีเครื่องมือทางการเกษตรเป็นของตนเอง ในปัจจุบันสามารถมีเครื่องมือฯ ใช้เป็นของตนเอง หรือบางรายสามารถเลื่อนไปสู่การเป็นเกษตรกรชาวไร่อ้อยรายกลาง ด้วยการขยายพื้นที่เป็นของตนเองได้เพิ่มขึ้น ดังคำกล่าวของเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่ว่า “...เมื่ออ้อยผลผลิตดี ก็เอารายได้มาขยายพื้นที่”

อย่างไรก็ตาม ข้อสังเกตที่พบจากการศึกษาครั้งนี้คือ ในการรู้จักต่อยอดเงินของเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่ประสบความสำเร็จจนเกิดความมั่นคงในอาชีพนั้น ได้มีความสอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งหมายความว่าความเข้มแข็งของเกษตรกรชาวไร่อ้อยขึ้นอยู่กับพฤติกรรมของชาวไร่อ้อยที่รู้จักการปฏิบัติที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานเงื่อนไขของหลักความรู้และหลักความพอเพียงในการต่อยอดเงินของตนเองด้วย เพราะหากทำในสิ่งที่เกินตัวจะกลายเป็นโทษเกิดขึ้น นั่นคือ ไม่สามารถใช้หนี้สินที่ได้กู้เงินมาลงทุนได้จนก่อให้เกิดหนี้สินล้นตัว ดังที่เกษตรกรกล่าวไว้ว่า “เราต้องไม่ทำอะไรเกินตัว ก็อยู่ได้แล้วครับ อยู่แบบพอเพียง ทำทุกอย่างเมื่อเราพร้อมแล้ว ไม่ก้าวกระโดด”, “...ปีไหนที่อ้อยราคาดี เงินเยอะ ถ้าไม่สามารถควบคุมระบบการเงินในสิ่งที่เกี่ยวกับอ้อยได้ มัวแต่หลงระเหิง ซื้ออะไรที่มันเป็นปัจจัยฟุ่มเฟือย อันนี้จะเป็นปัญหา...” ทั้งนี้เนื่องจากเกษตรกรชาวไร่อ้อยหลายรายที่ต้องการซื้อเครื่องจักรทางการเกษตร โดยเฉพาะเครื่องจักรที่มีขนาดใหญ่ ราคาแพง มักลงทุนด้วยการกู้เงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ก่อน ซึ่งการกู้ยืมเงินนี้ต้องอาศัยหลักความพอเพียงที่ประมาณตนได้ว่าสามารถใช้หนี้ที่เกิดขึ้นได้จริง หรือแม้แต่การนำรายได้จากผลผลิตมาซื้อที่ดินเพิ่มก็ต้องอาศัยหลักความรู้มาช่วยในการเลือกพื้นที่ที่มีความเหมาะสมกับการปลูกอ้อย และรู้จักการใช้เงินตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ดังที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยเล่าให้ฟังว่า

“...อุปสรรคเริ่มแรกคือ พื้นที่น้อยมีแค่ 10 ไร่...ผมก็อาศัยการเช่าก่อน และพอรายได้ดีก็ค่อยๆ ขยายพื้นที่จนได้ 180 ไร่ในปัจจุบัน...ผมก็ดูพื้นที่ก่อนว่า 1) ติดคลองมัย 2) เหมาะกับทำอ้อยไร่ปาว...ทำอย่างนี้มาตั้งแต่ตอนเช่าครับ”

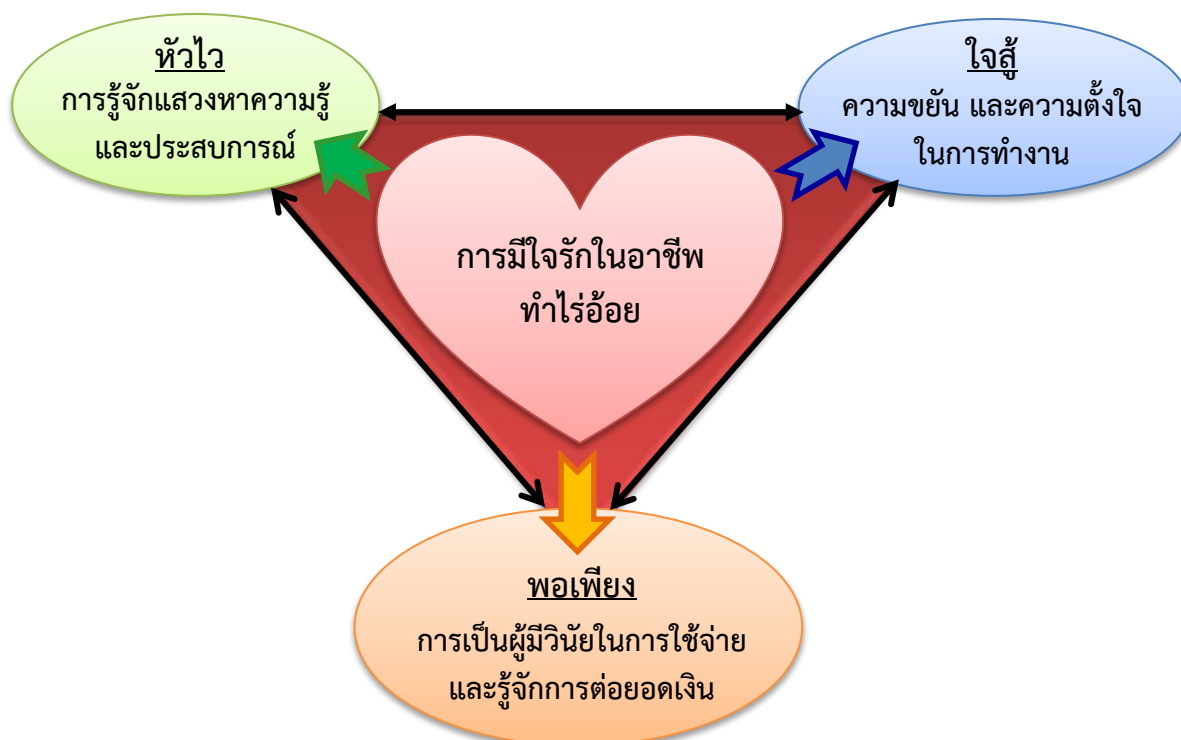
“...ต้องเดินที่ละก้าว ผมเริ่มจาก 10 ไร่ ขยายมา 35 ไร่ แล้วก็ 70 ไร่ จนเป็น 100 ไร่มาเรื่อยๆ ก็ไปทีละขั้น ...เงินกู้ก็ต้องใช้ให้ถูกวัตถุประสงค์ ไม่ใช่โรงงานให้เงินไป แล้วเอามาฉาบฉวยไม่ถูกเรื่อง”

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับเกษตรกรชาวไร่อ้อยในทิศทางที่ดีขึ้นหรือไม่ จึงขึ้นอยู่กับการใช้ชีวิตของเกษตรกรแต่ละรายที่รู้จักการวางแผนทางการเงิน มีวินัย ใช้ตามวัตถุประสงค์ และไม่ก้าวกระโดดจนเกินความพอดี มิฉะนั้นความเข้มแข็งในอาชีพก็ยากที่จะเกิดขึ้นได้ ดังที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยได้มีการเปรียบเทียบโดยเล่าให้เห็นถึงความแตกต่างของการใช้ชีวิตที่สามารถจะสร้างให้เกิดความมั่นคงในชีวิตที่ต่างกันได้ ดังเช่น

“...อย่างน้องผม ลงทุนให้เงินไป เขาก็คิดแค่ว่ามีอ้อย พออยากได้อะไรก็ต้องให้ได้ อยากได้รถก็ซื้อ รถเงินสด ขายอ้อยได้ก็ยืมใช้หนี้ไม่หมด แทนที่จะนำเงินไปใช้หนี้ให้หมด กลับเอาเงินไปดาวน์รถใหม่...นี่คือการใช้เงินไม่ถูกเรื่อง”

“มีหลายราย ณ วันที่ผมปลูกอ้อย 12 ไร่ เขามีพื้นที่อยู่ 30 กว่าไร่ แต่ปัจจุบันนี้ผมปลูกอ้อยมา 17 ปี เขาก็ยังมีอยู่ 30 กว่าไร่ ในขณะที่ผมเริ่มมา 10 กว่าไร่ ไปเป็นหลักร้อย...อย่างที่คุณบอกครับ ขึ้นอยู่กับการใช้ชีวิต”

จะเห็นได้ว่า ลักษณะของการเป็นผู้มีวินัยในการใช้จ่ายและรู้จักการต่อยอดเงินได้ช่วยให้เกษตรกรชาวไร่อ้อยสามารถสร้างความมั่นคงในอาชีพให้กับตนเองได้ แต่ในขณะเดียวกันก็จะเห็นได้ว่าการที่เกษตรกรจะสามารถมีลักษณะในข้อที่ 4 นี้ได้ เกษตรกรต้องมีลักษณะในข้อที่ 1 และ 2 ด้วย นั่นคือ ต้องมีความรู้ มีความขยันและตั้งใจในการทำงาน โดยหากไม่มีในสองลักษณะข้างต้นก็จะไม่สามารถมีรายได้ที่เพิ่มขึ้นจนนำไปสู่การที่จะใช้จ่ายและต่อยอดเงินจากรายได้ได้อย่างไร และที่สำคัญคือเกษตรกรก็ต้องมีใจรักในอาชีพ ซึ่งเป็นลักษณะที่ 3 รวมด้วย เนื่องจากหากเกษตรกรชาวไร่อ้อยรายใดไม่มีใจรักในอาชีพการทำไร่อ้อย ก็จะมีแนวโน้มของการนำรายได้ไปลงทุนในการทำอาชีพอื่นแทนอาชีพการทำไร่อ้อย ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนอาชีพในที่สุดได้ ดังนั้น ลักษณะของการเป็นเกษตรกรที่ดีทั้ง 4 ข้อข้างต้นมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน โดยสามารถสรุปออกมาเป็นแผนภาพได้ดังแผนภาพที่ 6.1

ภาพที่ 6.1 ลักษณะของเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่ดี

อย่างไรก็ตาม ความเข้มแข็งในอาชีพของเกษตรกรชาวไร่อ้อยไม่สามารถเกิดขึ้นเพียงลำพังเฉพาะแค่เกษตรกรจะมีความเป็นเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่ดีอยู่เท่านั้น เนื่องจากรูปแบบของอาชีพการทำไร่อ้อยมีกระบวนการที่เชื่อมโยงกับกลุ่มทางสังคมต่างๆ ดังที่กล่าวไว้แล้วในบทที่ 5 ถึงเส้นทางการประกอบอาชีพของเกษตรกรชาวไร่อ้อย ดังนั้นลักษณะของความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างกลุ่มต่างๆ จึงมีส่วนที่ช่วยเสริมความเข้มแข็งในอาชีพและพัฒนาเกษตรกรชาวไร่อ้อยได้ ดังที่จะกล่าวต่อไป

ลักษณะความสัมพันธ์ที่ดีของกลุ่มทางสังคม

เมื่อพิจารณาถึงความสัมพันธ์ของกลุ่มทางสังคมที่จะมาช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรชาวไร่อ้อยนั้น ผลจากการศึกษาที่พบในงานวิจัยครั้งนี้ส่วนหนึ่งได้สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มทางสังคมต่างๆ กับเกษตรกรชาวไร่อ้อยโดยส่วนใหญ่เป็นในลักษณะเชิงบวกที่เป็นความสัมพันธ์ของการเกื้อหนุน ช่วยเหลือต่อกัน ซึ่งถือเป็นความเข้มแข็งที่ให้เห็นได้ในอาชีพของการทำไร่อ้อยนี้ และจากการสนทนากลุ่มยังได้พบผลที่สอดคล้องกันว่า ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มทางสังคมเปรียบเสมือนสายใยที่เชื่อมโยงกลุ่มทางสังคมให้มีการติดต่อสื่อสารระหว่างกันผ่านการแสดงบทบาทของตน ซึ่งได้ช่วยสร้างความเข้มแข็งในอาชีพให้กับเกษตรกรชาวไร่อ้อยได้เป็นอย่างดี เพียงแต่ลักษณะของความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นนั้นต้องวางอยู่บนพื้นฐานของความถูกต้อง ความเหมาะสม และความเท่าเทียมกัน ดังนั้นในที่นี้จึงขอเสนอลักษณะความสัมพันธ์ของกลุ่มทางสังคมที่ดีที่จะเป็นแนวทางในการช่วยพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งในอาชีพให้กับเกษตรกรชาวไร่อ้อยโดยการแสดงบทบาทของแต่ละกลุ่มทางสังคมดังนี้

1. บทบาทของญาติพี่น้องและเพื่อนเกษตรกรชาวไร่อ้อย

ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่ช่วยพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งในอาชีพให้กับตัวของเกษตรกรคือ การที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยได้แสดงบทบาทของการเป็นพี่เลี้ยงให้ซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เกษตรกรรุ่นพี่ได้มีการแสดงบทบาทในการให้หรือบอกข้อมูล/ความรู้ และทำให้เห็นเป็นแบบอย่างแก่เกษตรกรรุ่นน้องหรือเกษตรกรมือใหม่ ดังที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยได้สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่มีต่อกันระหว่างเพื่อนเกษตรกรชาวไร่อ้อยว่า

“...ถ้าถามว่าความรู้ของเกษตรกรมาจากไหน ขอบอกเลยว่าส่วนหนึ่งคือการที่เราไม่หวงวิชานะ คือ ถ้าใครมาถามเกี่ยวกับการทำไร่อ้อยว่าทำอะไร เรายินดีแนะนำกัน”

“...พอเราผลผลิตดี ทุกคนก็อยากได้เหมือนกัน เราก็บอกว่าทำยังไง บ้างก็มีมาดูเราทำ เราก็ทำให้เห็นเป็นแบบอย่างให้ไป”

“บางทีก็เป็นการคุยกันระหว่างชาวไร่กับชาวไร่ด้วยกันวงเล็กๆ ก็มีการเล่าสู่กันฟัง อันนี้ก็เป็นส่วนหนึ่งที่เขาเรียกปากต่อปาก ปากต่อปากนี้จะจำได้ดี แก่ทำยังไง ทำยังไงดี ปุ๋ยอ้อยทำยังไง ใส่ปุ๋ยสูตรนี้สิ แล้วก็ใส่อุปกรณ์ตรงนี้ อย่างนี้ คือจะเป็นการเลียนแบบกัน ถือว่ามันเป็นส่วนหนึ่งของวิธีการให้ความรู้กัน แล้วก็เพิ่มผลผลิตไปในตัว”

นอกจากการถามและพูดคุยกันโดยตรงแล้ว ยังมีลักษณะของการสังเกตเอาไปปฏิบัติตาม ซึ่งเพื่อนเกษตรกรชาวไร่อ้อยถือว่าเป็นการกระจายความรู้ให้กันอีกรูปแบบหนึ่งและทำให้เกิดการพัฒนาอาชีพได้ ดังคำพูดของเกษตรกรชาวไร่อ้อยท่านหนึ่งที่ว่า “...สังคมไทยนี้ชอบแบบว่ามาฆ่าเลื่องๆ จะเอาไปทำตาม...ชาวไร่อ้อยจะมาถามตรงๆ นั้น ไม่นะ เพียงแต่เดินดู อาจจะโยงไปดูละไประมาณเนี่ย ก็มาดูว่าหลังจากเราอบรมมาแล้ว ใช้เทคโนโลยี วิธีการอะไรใหม่ๆ มาแล้ว ผลผลิตเป็นยังงัย มันจะแตกต่างกับเกษตรกรที่อยู่ข้างๆ มั้ย พอเห็นว่าดี นั้นแหละก็เอาไปเป็นตัวอย่าง แบบว่าแอบดูเสร็จแล้วก็เอาไปทำตาม...”

นอกจากนี้ ในแง่ของการประกอบอาชีพของคนในพื้นที่ละแวกบ้านเดียวกันโดยทั่วไปพบว่า มีการประกอบอาชีพที่เหมือนกัน ดังเช่นในพื้นที่ที่ศึกษาพบว่า คนในหมู่บ้าน/ละแวกบ้านเดียวกันมักทำการปลูกอ้อยเหมือนกัน ดังนั้นลักษณะความสัมพันธ์ของกลุ่มญาติพี่น้องและเพื่อนเกษตรกรชาวไร่อ้อยในชุมชนเดียวกันจึงต้องมีการให้ความสำคัญกับผลประโยชน์ที่มีต่อส่วนรวมเป็นหลัก โดยลักษณะหนึ่งที่พบคือ การบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านที่เกิดขึ้นจากการที่รัฐบาลให้งบประมาณมายังหมู่บ้านแต่ละแห่งของพื้นที่ต่างๆ ซึ่งแต่ละหมู่บ้านมีอิสระในการจัดสรรงบประมาณดังกล่าวเพื่อประโยชน์ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง แต่สำหรับบางพื้นที่พบว่า ได้มีการนำมาใช้ในการลงทุนซื้อเครื่องจักรสำหรับการทำไร่อ้อยโดยถือเป็นทรัพย์สินส่วนกลางของหมู่บ้าน ซึ่งเป็นผลจากการที่สมาชิกในหมู่บ้านส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรชาวไร่อ้อยและประสบปัญหากับการขาดเครื่องมือทางการเกษตรที่จะมาช่วยในการทำไร่อ้อยได้ จึงนำไปสู่การมีมติเห็นชอบร่วมกันในการใช้งบประมาณที่ได้จากภาครัฐบาลมาจัดสรรซื้อเครื่องจักรให้กับลูกบ้านที่เป็นเกษตรกรชาวไร่อ้อยส่วนใหญ่ได้ใช้ประโยชน์ร่วมกัน ดังเสียงสะท้อนของเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่ว่า

“...สำหรับกองทุนหมู่บ้าน โดยปกติคนเดียวจะยืมได้ครั้งเดียว เวียนกันไปเรื่อยๆ แต่เนื่องจากส่วนใหญ่สมาชิกจะเป็นชาวอ้อยด้วยกัน พอจากรัฐบาลมีมาช่วย เราก็มารประชุมกันว่าเราจะเอาไปทำอะไร...สรุปคือ ได้เครื่องจักร 1 ตัว...เราก็กู้เงินมาใช้เครื่องจักร 300 บาทต่อวัน สำหรับไว้เพื่อเป็นค่าซ่อมบำรุงต่อไป”

จากสถานการณ์ที่เกิดขึ้นสะท้อนให้เห็นว่า ความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้านที่เป็นเกษตรกรชาวไร่อ้อยส่วนใหญ่มีลักษณะของการยึดถือประโยชน์ส่วนรวมและมองถึงสิ่งที่จำเป็นร่วมกัน โดยไม่ได้ยึดติดกับประโยชน์ของคนใดคนหนึ่ง ด้วยเหตุนี้จึงทำให้เกษตรกรชาวไร่อ้อยที่เป็นสมาชิกในหมู่บ้านดังกล่าวสามารถลดปัญหาเรื่องการขาดแคลนเครื่องจักรสำหรับการใช้ช่วยงานในไร่อ้อยได้ อันนำไปสู่การช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งในเบื้องต้นให้กับเกษตรกรชาวไร่อ้อยได้เป็นอย่างดี และจะเห็นได้ว่าความเข้มแข็งดังกล่าวจะเกิดขึ้นไม่ได้ ถ้าหากเกษตรกรชาวไร่อ้อยไม่ร่วมกันคิดและตัดสินใจ โดยวางอยู่บนพื้นฐานของความถูกต้อง ความเหมาะสม และความเท่าเทียมกัน ทั้งนี้ต้องยอมรับว่าไม่ใช่ทุกหมู่บ้านที่ได้รับงบประมาณของรัฐบาลมาแล้วจะดำเนินการในสิ่งที่จำเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมอย่างแท้จริง โดยบางหมู่บ้านมีลักษณะของการทำให้แต่ละคนกู้ยืมเงิน ซึ่งภาพที่เห็นก็คือ บางรายสามารถนำเงินต่อยอดในการประกอบอาชีพของตนได้สำเร็จ แต่บางรายกลับต้องมีหนี้สินเพิ่มขึ้น ไม่สามารถจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นได้

ดังนั้นความเข้มแข็งในอาชีพของเกษตรกรชาวไร่อ้อยจะเกิดขึ้นได้ง่ายและรวดเร็วกว่า หากความสัมพันธ์ของกลุ่มมีลักษณะของการร่วมแรงร่วมใจกันพัฒนาอาชีพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อกลุ่มคนใน

ชุมชนเดียวกันที่เปรียบเสมือนญาติพี่น้อง และครอบครัว ได้แสดงบทบาทของการช่วยเหลือกันในสิ่งที่เป็นความถนัด ความเก่งของแต่ละคน และรู้จักการใช้งบประมาณที่ได้สนับสนุนมาให้เกิดประโยชน์ต่อกลุ่มในลักษณะของส่วนรวม

2. บทบาทของโรงงานน้ำตาล

โรงงานน้ำตาลถือเป็นกลุ่มทางสังคมที่มีความสัมพันธ์โดยตรงกับเกษตรกรชาวไร่อ้อย เนื่องจากทั้งทางฝ่ายโรงงานน้ำตาลและฝ่ายเกษตรกรชาวไร่อ้อยต่างต้องมียุทธศาสตร์ของการเกื้อหนุนกัน โดยทางโรงงานน้ำตาลเองก็มีความต้องการผลผลิตจากเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่ได้ปริมาณและมีคุณภาพ ในขณะที่ทางเกษตรกรชาวไร่อ้อยก็ต้องการให้ได้ผลผลิตที่ดีและขายได้ในราคาที่ดี ดังนั้นในความสัมพันธ์ของทั้งสองฝ่ายจึงถือได้ว่ามีลักษณะที่ต้องเกื้อกูลกัน โดยในแง่บทบาทของโรงงานน้ำตาลที่จะมีส่วนช่วยพัฒนาและสร้างความเข้มแข็งในอาชีพให้กับเกษตรกรชาวไร่อ้อยได้นั้น สามารถแสดงบทบาทได้ทั้งการเป็นผู้รับซื้อผลผลิตและการเป็นผู้ช่วยเหลือเกษตรกรชาวไร่อ้อย ซึ่งบทบาททั้งสองถือว่าเป็นพื้นฐานสำคัญที่มีส่วนช่วยให้เกษตรกรชาวไร่อ้อยยังคงอยู่ในอาชีพการทำไร่อ้อยนี้ได้ต่อไป โดยเฉพาะการให้ความช่วยเหลือแก่เกษตรกรชาวไร่อ้อย ซึ่งในปัจจุบันโรงงานน้ำตาลได้มีบทบาทในการพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งในอาชีพให้กับเกษตรกรชาวไร่อ้อยอย่างชัดเจนมากขึ้น โดยแบ่งออกได้เป็น 3 ประเด็นหลักคือ

2.1) บทบาทในการให้ความรู้แก่เกษตรกรชาวไร่อ้อย

จากการศึกษาพบว่า โรงงานน้ำตาลถือเป็นกลุ่มทางสังคมที่สำคัญอีกกลุ่มหนึ่งที่มีบทบาทในการให้ความรู้แก่เกษตรกรชาวไร่อ้อย ซึ่งได้ช่วยในการพัฒนาอาชีพให้กับเกษตรกรในแง่ของการทำให้เกิดการลงทุนในการผลิตของเกษตรกรลงได้ กล่าวคือ ความรู้ที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยได้รับจากทางโรงงานน้ำตาลได้ทำให้เกษตรกรสามารถที่จะเลือกวิธีการและเครื่องมือในการนำมาใช้กับการทำไร่อ้อยของตนให้เหมาะสมได้ ดังเสียงสะท้อนของเกษตรกรชาวไร่อ้อยและตัวแทนจากโรงงานน้ำตาลที่ตรงกันว่า

“...เข้าไปให้ความรู้กับชาวไร่ เข้าไปแนะนำว่าปฏิบัติยังงัย ซึ่งปัจจุบันนี้ชาวไร่ส่วนใหญ่จะครับ เขาก็ทำไร่อ้อยแบบต้นทุนต่ำกันมาก ในส่วนที่เห็นได้ชัดคือ ปุ๋ย การไถพรวนดินพวกนี้ ชาวไร่นำมาใช้แล้วต้นทุนต่ำมากๆ นะครับ” (ตัวแทนจากโรงงานน้ำตาล)

“...ความรู้ในเรื่องเครื่องจักรที่นำมาใช้ก็สำคัญครับ แต่ก่อนเกษตรกรอย่างเราใช้พวกฐาน 3 ฐาน 7 แต่ปัจจุบันได้ใช้ฐาน 22 จานตามี่ฝ่ายไร่เขาเสนอมานะ ซึ่งมันก็ประหยัดน้ำมันและใช้เวลาทำน้อยลง” (เกษตรกรชาวไร่อ้อย)

“...ทางโรงงานเขาก็จะมาแนะนำการทำให้ถูกวิธี ถูกวิธีหมายความว่าปลูกช่วงไหน อะไร ยังงัย ใส่ปุ๋ยอะไร เครื่องไม้เครื่องมือของโรงงานก็เอามาสนับสนุนให้กับพี่น้องชาวไร่อ้อยใช้ แนะนำทุกอย่าง...” (เกษตรกรชาวไร่อ้อย)

ในขณะเดียวกันเมื่อการผลิตอ้อยสามารถใช้ต้นทุนได้ต่ำลงและผลผลิตเพิ่มก็ส่งผลให้กำไรที่เปรียบเสมือนรายได้สุทธิของเกษตรกรเพิ่มมากขึ้น ซึ่งทำให้เกษตรกรมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและเกิดเป็นพลังที่จะทำไร่อ้อยต่อไป อันนำไปสู่ความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นกับการทำอาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อย เนื่องจากเกษตรกรชาวไร่อ้อยสามารถนำรายได้ไปลงทุนหรือต่อยอดเงินตามที่กล่าวไว้ในคุณลักษณะของเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่ดีได้ ดังที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยได้ยอมรับถึงประโยชน์ที่ได้รับจากการที่โรงงานน้ำตาลได้เข้ามามีบทบาทในการให้ความรู้แก่พวกตนว่า

“...เราได้รู้วิธีการปลูกโดยใช้ร่องเดี่ยวแทนร่องคู่จากที่โรงงานเขาแนะนำมา ครั้งแรกก็ไม่มั่นใจ แต่เราก็ลองดู ในที่สุดก็ได้ผลดีกว่าจริง...การไถต่อมันจะยืนยาวกว่านะครับ เราก็มีเงินเหลือค่อนข้างมาก ก็สามารถนำเงินสดที่เหลือไปจัดการซื้อที่ดินปีละเล็กละน้อย ซื้ออุปกรณ์ทางการเกษตรในปัจจุบัน”

จะเห็นได้ว่า โรงงานน้ำตาลสามารถมีส่วนช่วยในการเสริมสร้างความเข้มแข็งในอาชีพให้กับเกษตรกรชาวไร่อ้อยได้ ในฐานะที่เป็นผู้มีความรู้และถ่ายทอดความรู้ทั้งวิธีการและเครื่องมือที่ถูกต้องเหมาะสมแก่เกษตรกรชาวไร่อ้อย แต่ทั้งนี้ทางโรงงานน้ำตาลก็ต้องอาศัยการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีให้เกิดขึ้นกับเกษตรกรชาวไร่อ้อยด้วย เพราะสายสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจะนำไปสู่การที่โรงงานน้ำตาลได้รับการยอมรับและความเชื่อถือจากเกษตรกรชาวไร่อ้อย ซึ่งเมื่อเกษตรกรนำเอาหลักความรู้ที่ได้ไปปฏิบัติอย่างถูกต้องก็จะทำให้ตัวของเกษตรกรเกิดเป็นความมั่นคงในอาชีพได้ต่อไป

2.2) บทบาทในการส่งเสริมด้านเงินทุน

ในบางครั้งเกษตรกรชาวไร่อ้อยบางรายประสบปัญหาเรื่องของเงินลงทุนสำหรับการทำไร่อ้อย ช่องทางหนึ่งที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยจะได้รับความช่วยเหลือ คือ เงินส่งเสริมการปลูกอ้อยจากโรงงานน้ำตาล ซึ่งแม้ว่าไม่ได้เป็นวิธีการที่ดีนัก แต่ก็ต้องยอมรับว่าพื้นฐานทางการเงินของเกษตรกรชาวไร่อ้อยแต่ละรายมีความแตกต่างกัน ซึ่งบางครั้งการช่วยเหลือดังกล่าวถือเป็นจุดเริ่มต้นในการให้โอกาสกับผู้ที่ต้องการทำไร่อ้อย โดยหากเกษตรกรชาวไร่อ้อยสามารถพัฒนาตนเองและสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นได้ ก็ถือเป็นจุดเริ่มต้นนำไปสู่การทำให้อาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อยยังคงมีอยู่ต่อไป หรือแม้แต่กรณีของการที่เกิดประสบปัญหาภัยธรรมชาติ จนทำให้เงินในการลงทุนใหม่มีไม่เพียงพอ ก็พบว่า กลุ่มของทางโรงงานน้ำตาลได้เป็นช่องทางหนึ่งของการช่วยเหลือเกษตรกรชาวไร่อ้อยให้สามารถมีทุนบางส่วนสำหรับการเริ่มปลูกอ้อยใหม่ ซึ่งสิ่งหนึ่งที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยต้องปฏิบัติก็คือ การเลือกใช้วิธีการที่ช่วยให้เกิดต้นทุนต่ำเพื่อให้เงินส่งเสริมที่ได้รับเพียงพอกับการใช้จ่าย ด้วยการใช้วิธีการและเครื่องมือที่ทางโรงงานน้ำตาลให้ความรู้และแนะนำ ดังเสียงสะท้อนที่ว่า

“...มาตรฐานการจ่ายเงินเสริม เราจะเป็นมาตรฐานเดียวกันหมด ในการส่งเสริมของอ้อยปลูก เราจะไม่เกินไร่ละ 2,500 บาทนะครับ 2,500 บาทนี่ก็คือทั้งค่าเช่า ค่าปลูก ค่าไถ ค่าพันธุ์ ค่าบำรุงรักษา ครบคลุมหมดเลย ...ส่วนในอ้อยต่อส่งเสริมไร่ละ 3,800 บาทต่อปี ซึ่งตรงนี้ ถ้ารายที่ทำไร่อ้อยแบบต้นทุนต่ำก็จะเพียงพอ...” (ตัวแทนโรงงานน้ำตาล)

“...เวลาเงินซื้อต แล้วเกิดปัญหาที่เกี่ยวกับการทำอ้อย เช่น ต้องการซื้อเครื่องน้ำหยด ซื้อปุ๋ยอะไรแบบนี้ ก็ยืมเงินจากโรงงานเป็นหลักเลย” (เกษตรกรชาวไร่อ้อย)

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันทางโรงงานน้ำตาลเองได้พยายามคิดหาวิธีการใหม่ๆ ทั้งในเทคนิควิธีการปลูกอ้อยในขั้นตอนต่างๆ และเครื่องจักรใหม่ที่จะช่วยลดต้นทุนการผลิตลง เพื่อให้เกษตรกรสามารถมีรายได้จากการทำอ้อยเหลือมากขึ้นจากในอดีต และมีเงินทุนในการลงทุนหรือต่อยอดเพิ่มเติมสำหรับการทำอ้อยในรอบถัดไป อันนำไปสู่การทำให้เกษตรกรชาวไร่อ้อยมีกำลังใจที่จะทำอ้อยต่อไป ซึ่งนั่นก็คือความเข้มแข็งในอาชีพการทำอ้อยของเกษตรกรที่ดีขึ้น พร้อมกับความอยู่รอดของทางโรงงานน้ำตาลเองที่ยังมีเกษตรกรชาวไร่อ้อยทำหน้าที่ในการป้อนผลผลิตให้กับทางโรงงานน้ำตาลต่อไปเช่นกัน อีกทั้งเรื่องเงินส่งเสริมที่ทางโรงงานน้ำตาลให้กับเกษตรกรชาวไร่อ้อยก็จะมีบทบาทน้อยลงเมื่อเกษตรกรมีรายได้เหลือเพียงพอกับการลงทุนด้วยตนเองในครั้งต่อไป นั่นคือ ความมั่นคงในอาชีพได้เริ่มเกิดขึ้นกับเกษตรกรชาวไร่อ้อยได้อย่างแท้จริง

2.3) บทบาทในการสร้างโอกาสของการเป็นเกษตรกรชาวไร่อ้อย

จากการสนทนากลุ่มทำให้เห็นว่า ทางโรงงานน้ำตาลได้มีแนวคิดในการพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งในอาชีพให้กับเกษตรกรชาวไร่อ้อยในรูปแบบของการพยายามให้มีการสืบทอดทายาทเกษตรกรเกิดขึ้น ซึ่งเริ่มแรกมีลักษณะของการไปค้นหาตามบ้านของเกษตรกรแต่ละรายที่จะมีลูกหลานสนใจ ด้วยการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับอ้อย และแสดงให้เห็นข้อดีของการทำอ้อย โดยก่อนที่จะมีประกาศพระราชบัญญัติอ้อยและน้ำตาลทรายขึ้นนั้น โรงงานน้ำตาลบางแห่งได้เลือกใช้วิธีการประกันราคาอ้อยให้กับผู้ที่มาทำอ้อย จนในที่สุดเมื่อมีกลุ่มที่เข้ามารวมเป็นเกษตรกรชาวไร่อ้อยจากการดำเนินงานของโรงงานน้ำตาลดังกล่าว และสามารถทำอ้อยจนมีรายได้เพียงพอกับการเลี้ยงตนเองและครอบครัว จึงได้นำไปสู่ความไว้วางใจที่จะหันมาสู่อาชีพการเป็นเกษตรกรชาวไร่อ้อยเพิ่มมากขึ้น ดังคำบอกเล่าจากตัวแทนโรงงานน้ำตาลว่า

“...เริ่มตั้งแต่โรงงานเลือกชาวไร่มาว่า ชาวไร่คนไหนเอามาทำอ้อยได้มัย ไปเลือกก่อน เราไม่ได้เอาเงินทองไปทุ่มเลย ต้องดูว่าคนนี้ตั้งใจทำ เป็นลูกเกษตรกรจริงๆ แล้วก็ใส่ความรู้เข้าไป...สมัยก่อนเราต้องไปหาครีบ ผมต้องไปเคาะบ้าน แล้วถาม ซึ่งเขาไม่ค่อยเอา เพราะสมัยนั้นอ้อยมีปัญหา บางคนก็ห้ามเอาอ้อยเข้าที่เลย ที่นี้ทางโรงงานก็ต้องมาทำความเข้าใจใหม่ การประกันราคาขึ้นมา สมัยก่อน พ.ร.บ.ยังไม่มา เราก็ต้องเอาตัวเราไปค้าประกัน ขายได้แน่ ได้ดั่งค์แน่ ...พอเราได้ข่าวไร่ เราก็ต้องสอน พอเขาได้ขึ้นมาเรื่อยๆ ความไว้วางใจมันก็เกิดขึ้น ก็ปล่อยให้เขาขยายไปเรื่อยๆ”

“เราเลือกเกษตรกรที่เคยทำข้าว ทำอะไรมาก็ได้ครับ ไม่เป็นไร แต่เราก็ต้องไปดูพื้นที่เขาว่าจะมาทำอ้อยได้ไหม”

นอกจากนี้ บางโรงงานน้ำตาลได้มีแนวทางเสริมสร้างความเข้มแข็งในอาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อยด้วยการมีแนวคิดสร้างเกษตรกรต้นแบบขึ้นมา หรือบางแห่งมีลักษณะที่เรียกว่า “อุทยานการเรียนรู้” ซึ่งได้เป็นการเปิดโอกาสรับสมัคร เกษตรกรประเภทที่ว่า “หัวไวใจสู้” (คำพูดเรียกของเกษตรกรชาวไร่อ้อย) ทั้ง

รายเล็ก รายกลาง รายใหญ่ ตลอดจนผู้สนใจอยากทำไร่อ้อย โดยบทบาทที่ทางโรงงานน้ำตาลได้แสดงออกมีลักษณะเป็นขั้นตอน คือ 1) การจัดอบรม 2) การจัดแปลงเกษตรกรเป็นแปลงสาธิต แบ่งเป็นแต่ละจุด แต่ละเขต ที่เรียกว่าเป็นโมเดลของรูปแบบการทำไร่อ้อยแบบครบวงจร ซึ่งจะมีการพาเกษตรกรผู้สมัครไปดูงานตามแปลงนั้นๆ ถึงวิธีการต่างๆ ของขั้นตอนการทำไร่อ้อยตั้งแต่การเตรียมดินก่อนปลูกจนถึงฤดูกาลตัด และทำการบำรุงต่ออย่างไร ซึ่งรูปแบบของการเปิดโอกาสที่โรงงานน้ำตาลได้สร้างขึ้นนี้ถือเป็นสิ่งที่น่าสนใจนำไปสู่การเรียนรู้ร่วมกันในลักษณะการจัดกลุ่ม และทำให้เกิดเกษตรกรที่จะเป็นต้นแบบของการทำไร่อ้อยที่ให้ผลผลิตที่ดีได้ต่อไป ดังเสียงสะท้อนจากตัวแทนโรงงานน้ำตาลว่า

“...กระบวนการในอุทยานการเรียนรู้ เราอยากสร้างโมเดลที่เป็นรูปแบบของการทำไร่อ้อยครบวงจรสู่ความยั่งยืนแบบจริงๆ ทำให้เห็นในทุกขั้นตอน เพื่อให้เกิดประโยชน์ โดยกุศโลบายนี้คือใช้ชาวไร่เป็นผู้ดำเนินการ เพราะผลประกอบการชาวไร่จะต้องเป็นคนได้รับ และเมื่อชาวไร่ประสบผลสำเร็จแล้ว ก็จะขยายสู่เกษตรกรรายอื่น โดยวิถีทางของการปฏิบัติจริง เกิดการเรียนรู้แบบต่อเนื่อง แบบชาวไร่สู่ชาวไร่ด้วย”

“...มันไม่ง่ายเพราะมีปัจจัยที่ไม่เหมือนกัน ซึ่งเราก็ต้องเลือกจุดที่เหมาะสมต่อพื้นที่นั้นๆ เช่น ตำบลไหนเป็นพื้นที่ที่เหมือนๆ กัน มีปัจจัยเหมือนกัน ก็สร้างแหล่งเรียนรู้ขึ้นมาโดยอาศัยพื้นฐานของเกษตรกรเป็นผู้ดำเนินการ เพียงแต่โรงงานกับภาครัฐคว้ามืออะไรที่เข้าไปสนับสนุนได้บ้าง... นโยบายก็ให้สอดคล้องกันเข้าไปดำเนินการ ซึ่งวิธีการนี้ทำให้เกิดการเรียนรู้ การตอบสนอง การเลียนแบบกัน มันจะทำได้ไว ถือเป็นวิธีหนึ่งในการถ่ายทอดนั่นเองครับ”

จากความพยายามของทางโรงงานน้ำตาลดังกล่าวข้างต้นได้แสดงให้เห็นว่าแนวทางการพัฒนาและสร้างความเข้มแข็งในอาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อย สามารถทำให้เกิดขึ้นได้จากบทบาทที่โรงงานน้ำตาลแสดงให้เห็น นั่นคือ การสร้างความเข้าใจที่ดีให้เกิดขึ้นกับอาชีพของการเป็นเกษตรกรชาวไร่อ้อย และให้โอกาสกับผู้ที่มีความตั้งใจด้วยการสนับสนุนในเรื่องต่างๆ เช่น การช่วยเหลือในเรื่องของการสำรวจความเหมาะสมของพื้นที่ การให้ความรู้ในขั้นตอนต่างๆ ของการปลูกอ้อย เพื่อนำไปสู่การสร้างเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่เก่ง ดี มีสุข ซึ่งจะกลายเป็นผู้ถ่ายทอดประสบการณ์และเป็นต้นแบบที่ดีให้กับเกษตรกรชาวไร่อ้อยรายอื่นๆ เพิ่มเติมต่อไป อีกทั้งเปรียบเสมือนผู้นำเสนอความเป็นเกษตรกรชาวไร่อ้อยให้มีความน่าสนใจและดึงดูดบุคคลที่จะเข้ามาเป็นเกษตรกรชาวไร่อ้อยรายใหม่เพิ่มมากขึ้นด้วย

นอกจากนี้ การเสริมสร้างความเข้มแข็งในอาชีพให้กับเกษตรกรชาวไร่อ้อยจะสามารถเพิ่มมากยิ่งขึ้น ถ้าหากมีความร่วมมือระหว่างทางโรงงานน้ำตาลกับหน่วยงานที่มีความเกี่ยวข้องกับเกษตรกรชาวไร่อ้อย ซึ่งที่ผ่านมาพบว่าทางโรงงานน้ำตาลได้ทำหน้าที่สร้างโอกาสให้กับเกษตรกรชาวไร่อ้อยด้วยการเป็นผู้ประสานงาน หรือประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารให้กับเกษตรกรชาวไร่อ้อยได้ทราบโดยตรง เช่น การร่วมมือกับสมาคมชาวไร่ฯ และภาครัฐ ในการผลิตทายาทเกษตรกร ซึ่งโรงงานน้ำตาลได้มีบทบาทในการช่วยหาข้อมูลว่าเกษตรกรรายใดมีลูกหลานที่เรียนจบแล้วบ้าง และได้มาช่วยทำไร่อ้อยหรือไม่ อย่างไร รวมทั้งการเป็นผู้ให้ความรู้ในโครงการต่างๆ ของภาครัฐ เพื่อนำไปสู่การชักชวนเข้าโครงการส่งเสริมการเป็นเกษตรกรชาวไร่อ้อยรุ่นใหม่ต่อไป ดังเสียงบอกเล่าจากตัวแทนภาครัฐว่า “...บางที เราไม่รู้ที่บ้านนี้มีลูกที่จบมาแล้ว มาช่วยกันบ้าง

หรือป่าว โรงงานเขาก็เป็นคนสืบ”, “...เปิดเป็นโรงเรียนเกษตรกรให้ชาวไร่อ้อยที่ทำอยู่แล้วหรือสนใจ โดยวิทยากรจากโรงงานน้ำตาลมาให้คำแนะนำหรือสอนให้กับชาวไร่อ้อยทั้งเก่าและใหม่” ดังนั้นความสัมพันธ์ที่มีลักษณะของความร่วมมือระหว่างทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับอาชีพการทำไร่อ้อยถือได้ว่าเป็นการแสดงบทบาทที่สำคัญในการช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับอาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อยได้ยังคงสามารถสืบทอดอาชีพและคงอยู่ต่อไปในสังคมไทย

จากบทบาทของโรงงานน้ำตาลที่กล่าวมาข้างต้นนี้ ได้สะท้อนถึงข้อเท็จจริงอันหนึ่งที่ว่า เสถียรภาพหรือความมั่นคงของอ้อยและน้ำตาลจะเกิดขึ้นได้จำเป็นต้องสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นกับชาวไร่อ้อยไปพร้อมกับโรงงานน้ำตาล เนื่องจากการดำเนินงานของโรงงานน้ำตาลจำเป็นต้องอาศัยวัตถุดิบเป็นหลัก ซึ่งวัตถุดิบก็คือผลผลิตของชาวไร่อ้อยที่จะส่งเข้าสู่โรงงานน้ำตาลนั่นเอง ดังนั้นหากมองถึงความยั่งยืนของอุตสาหกรรมอ้อยและน้ำตาลจึงต้องพ่วงไปกับความยั่งยืนของเกษตรกรชาวไร่อ้อยด้วย และบทบาทต่างๆ ที่โรงงานน้ำตาลแสดงออกต่อชาวไร่อ้อยได้แสดงให้เห็นถึงมุมมองของฝ่ายโรงงานน้ำตาลที่มีต่อชาวไร่อ้อยว่าเป็นบุคคลสำคัญที่โรงงานน้ำตาลไม่อาจขาดได้ ดังคำกล่าวที่ว่า

“...เป้าหมายของฝ่ายไร่คือการให้ไว้วัตถุดิบ ซึ่งการจะทำให้บรรลุเป้าหมายได้ก็ต้องลงมาด้วยวิธีนี้คือ เราเข้าดูแลชาวไร่ โดยให้เขาเห็นว่า เราเข้ามาสนับสนุนเขา ไม่ได้เข้ามาเพื่อมาเอาในแง่ผลประโยชน์อย่างเดียว ทำให้เขาเห็นว่าเรามีผลประโยชน์ร่วมกัน เราอยู่พึ่งพากัน...”

ดังนั้น การแสดงบทบาทของโรงงานน้ำตาลที่มีต่อชาวไร่อ้อยจึงเปรียบเสมือนการสร้าง ความผูกพันให้เกิดขึ้นระหว่างกันที่ยิ่งกว่าการทำสัญญาตกลงในลักษณะเพียงแค่คู่สัญญาซื้อขายผลผลิตเท่านั้น แต่ทั้งนี้ ความสัมพันธ์จะเป็นในลักษณะของความผูกพันที่อยู่ในระดับใดนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับความตระหนักของโรงงานน้ำตาลแต่ละแห่งที่จะมีนโยบายในการสนับสนุนหรือส่งเสริมชาวไร่อ้อยมากน้อยเพียงใด ดังที่ตัวแทนของโรงงานน้ำตาลแห่งหนึ่งได้สะท้อนว่า “...โรงงานเป็นศูนย์กลางของการประสานและการมีบทบาทมากในการช่วยดูแลชาวไร่ ตรงนี้ทำให้เกิดความผูกพันขึ้น เพียงแต่มักน้อยแค่นั้น ก็แล้วแต่สิ่งที่เขา (หมายถึงชาวไร่อ้อย) ได้รับการปฏิบัติจากโรงงาน” ซึ่งเสียงสะท้อนนี้ยังมีนัยสื่อให้เห็นว่าการแสดงบทบาทของแต่ละโรงงานน้ำตาลที่ปฏิบัติต่อชาวไร่อ้อยในความเป็นจริงจะมีความแตกต่างกันไป โดยชาวไร่อ้อยที่ได้รับการดูแลหรือไม่ถูกทอดทิ้งจากโรงงานน้ำตาลที่เป็นคู่สัญญา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยามที่ชาวไร่อ้อยประสบปัญหาจากการทำงานหรือภัยธรรมชาติ การปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวจะช่วยสร้างความผูกพันทางใจให้เกิดขึ้นกับชาวไร่อ้อยต่อโรงงานน้ำตาลดังกล่าว แต่ในทางกลับกันหากโรงงานน้ำตาลไม่ใส่ใจดูแลชาวไร่อ้อยที่เป็นคู่สัญญากับตน โดยมองเพียงผู้ที่ต้องส่งผลผลิตตามสัญญาเท่านั้น กรณีนี้โรงงานน้ำตาลเองอาจต้องประสบปัญหาขาดแคลนผู้ป้อนวัตถุดิบในอนาคต โดยเฉพาะชาวไร่อ้อยรายใหม่ที่ยังขาดประสบการณ์การทำไร่อ้อยและนำไปสู่ความไม่สามารถสร้างผลผลิตตามสัญญาและกลายเป็นหนี้สินหรือต้องยุติการเป็นชาวไร่อ้อยในที่สุด ด้วยเหตุนี้ หากต้องการสร้างความมั่นคงของอ้อยและน้ำตาลให้เกิดขึ้นก็ไม่ควรมองข้ามความสำคัญของชาวไร่อ้อยที่มีต่ออุตสาหกรรมอ้อยและน้ำตาล ด้วยการที่โรงงานน้ำตาลต้องรู้จักการแสดงบทบาทของตนทั้งการส่งเสริม การช่วยเหลือที่ถูกต้องและเหมาะสมกับชาวไร่อ้อยด้วยความเท่าเทียมกันเพื่อช่วยสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นกับเกษตรกรชาวไร่อ้อยและนำไปสู่เสถียรภาพของอุตสาหกรรมอ้อยและน้ำตาล

3. บทบาทของภาครัฐ

หน่วยงานภาครัฐ ไม่ว่าจะเป็นจากส่วนกลางหรือส่วนท้องถิ่นถือว่ามีความสำคัญต่อการช่วยสนับสนุนให้อาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อยมีความเข้มแข็งได้ ทั้งในแง่ของการสนับสนุนหรือแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับเกษตรกรชาวไร่อ้อย ซึ่งบทบาทที่หน่วยงานภาครัฐได้แสดงออกถึงการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพให้กับเกษตรกรชาวไร่อ้อยนั้น ได้แก่ เรื่องของการจัดสรรงบประมาณในการทำไร่อ้อยให้แก่เกษตรกร ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการสนับสนุนพันธุ์อ้อย การให้ปุ๋ย ค่าไถระเบิดดินดาน นอกจากนี้ บทบาทของการให้ความรู้แก่เกษตรกรชาวไร่อ้อย ทางภาครัฐก็ได้มีการจัดโครงการอบรมต่างๆ เพื่อพัฒนาเกษตรกรชาวไร่อ้อยเช่นกัน ดังเสียงสะท้อนจากตัวแทนภาครัฐว่า

“การสนับสนุนตอนนี้ เรามีการสนับสนุนเรื่องของพันธุ์อ้อย ไร่ละ 1,500 กิโล ไร่ละไม่เกิน 15 ไร่ และก็มีให้ปุ๋ยไร่ละ 2 ลูก”

“...มีการให้ค่าไถระเบิดดินดาน 1 ครั้ง เกษตรกรก็ได้รับกันประมาณ 2,000 กว่าไร่ และปีนี้ก็อีก 4,000 กว่าไร่ ที่ได้รับการสนับสนุนด้านนี้ค่ะ...ซึ่งจะมีอบรมวันที่ 26 มิถุนายนให้กับเกษตรกรด้วยนะคะ”

“เกษตรกรที่ได้รับสนับสนุนปัจจัย เราจะต้องให้เข้ารับการอบรมด้วย ในเรื่องของการปลูก การดูแลรักษาอ้อย แล้วก็พวกแมลงศัตรูพืชค่ะ โดยวิทยากรจะมาจากทางพิษณุโลกค่ะ”

สอดคล้องกับที่ทางโรงงานน้ำตาลและทางเกษตรกรชาวไร่อ้อยได้สะท้อนถึงการสนับสนุนช่วยเหลือที่ได้รับจากภาครัฐที่ว่า “...ส่วนราชการมีการแนะนำหลังจากใช้รถตัดแล้ว ต้องใช้เครื่องมืออะไรบ้าง”, “...นักวิชาการของเกษตรอำเภอก็มีทดลองผสมปุ๋ยใช้เอง เพื่อลดต้นทุนการผลิตให้กับชาวไร่ โดยให้ชาวไร่ผสมปุ๋ยใช้เอง เพราะจะได้ธาตุอาหารเต็มสูตรของเขา พอมาทำแล้ว ยอดมาเลยครับ คือมันได้ อ้อยเขตบ้านผมนี้ดีที่สุด”, “...เรามีการจัดการน้ำร่วมกับส่วนของภาครัฐ”

ยิ่งไปกว่านั้น การที่หนึ่งในนโยบายของรัฐบาลเกี่ยวกับระบบส่งเสริมการเกษตรแบบแปลงใหญ่ ที่มุ่งปรับเปลี่ยนระบบการส่งเสริมการเกษตรในพื้นที่ขนาดใหญ่ เพื่อช่วยลดต้นทุนการผลิตของเกษตรกรรายย่อย มาสู่การรวมกลุ่มที่สามารถใช้เครื่องมือ เครื่องจักรกลมาช่วยในการผลิต และเข้าถึงเทคโนโลยีมากขึ้น ที่เรียกกันสั้นๆ ว่า “การเกษตรแปลงใหญ่ประชารัฐ” นั้น ได้ส่งผลให้มีลักษณะของความร่วมมือระหว่างภาครัฐ เอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เกษตรกร และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อผลักดันให้โครงการแปลงใหญ่ประชารัฐ สามารถเป็นฐานการผลิตสินค้าเกษตรที่เข้มแข็งและมั่นคงขึ้น ในปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ภาครัฐท้องถิ่นได้สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของการส่งเสริมให้เกษตรกรที่ปลูกพืชชนิดอื่นหันมาปลูกอ้อย โดยเฉพาะพื้นที่ที่เหมาะสมกับการปลูกอ้อย โดยได้รับความร่วมมือจากกรมพัฒนาที่ดินในการระบุถึงบริเวณพื้นที่ที่เหมาะสม ซึ่งพื้นที่ใดเหมาะสมและเกษตรกรสนใจหันมาทำการปลูกอ้อยแทน ภาครัฐจะดำเนินการสนับสนุนตั้งแต่เรื่องของพันธุ์อ้อย ปุ๋ย ซึ่งช่วยลดต้นทุนค่าใช้จ่ายในสิ่งที่รัฐได้สนับสนุนให้เกษตรกรนั่นเอง ดังเสียงสะท้อนว่า “...เราส่งเสริมให้เป็นพื้นที่อ้อยที่ปลูกใหม่ คือเปลี่ยนจากนา หรือข้าวโพดเลี้ยงสัตว์มาปลูกอ้อย

โดยมีสนับสนุนปุ๋ย พันธุ์อ้อย...ทั้งนี้ เราอ้างอิงจากของกรมพัฒนาที่ดิน เขจะมีระบุว่าพื้นที่ที่ไม่เหมาะสมอยู่ตรงไหน จัดเป็นโซนอยู่ค่ะ เราก็ดูตรงนั้น” ในขณะที่โรงงานน้ำตาลก็ได้เปรียบเสมือนตัวกลางที่คอยประสานสัมพันธ์ข้อมูลของภาครัฐเพื่อให้เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายใหม่เพิ่มเติมจากเดิม ซึ่งจากการสนทนากลุ่มนั้นภาพรวมมองว่าวัตถุประสงค์ของโครงการเกษตรแปลงใหญ่ประชารัฐเป็นเรื่องที่ดี เป็นแนวทางหนึ่งที่สามารถช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นกับอาชีพการเป็นเกษตรกรชาวไร่อ้อยได้ แต่สิ่งที่ได้รับเสียงสะท้อนกลับมาอีกทางหนึ่งก็คือ การสนับสนุนที่ไม่ทั่วถึงหรือซ้ำในบางพื้นที่ทำให้เกษตรกรที่หันมาทำไร่อ้อยจากโครงการดังกล่าวไม่ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ หรือไม่ทันเวลาสำหรับระยะเวลาในการทำไร่อ้อย ดังเสียงสะท้อนจากเกษตรกรชาวไร่อ้อยและตัวแทนจากโรงงานน้ำตาลที่ว่า

“...ได้ยินมาเหมือนกันว่าเขาจะสนับสนุนมาปลูก แต่มันช้ามาก...” (เกษตรกรชาวไร่อ้อย)

“ถ้าเกิดว่าภาครัฐมาช่วยเกษตรกรได้ตามระยะเวลา ก็ถือว่าโครงการนี้ได้ช่วยชาวไร่...คือการสนับสนุนดูแลปัจจัยของภาครัฐต้องดูในเรื่องระยะเวลาความต้องการของชาวไร่เป็นส่วนใหญ่ แต่ที่นี้ปัญหาคือ เวลาที่ได้มา มันไม่ตรงกันกับความต้องการ อย่างปุ๋ยก็มาในช่วงเสร็จหมดเรียบร้อยแล้ว” (ตัวแทนจากโรงงานน้ำตาล)

ดังนั้น ผลจากการสนทนากลุ่มทำให้ได้ข้อสรุปถึงบทบาทในส่วนของภาครัฐที่จะสามารถช่วยพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งในอาชีพให้กับเกษตรกรชาวไร่อ้อยคือ การสนับสนุนที่ภาครัฐจะดำเนินการให้กับเกษตรกรไม่ว่ามาจากโครงการใด นโยบายใด จำเป็นต้องคำนึงถึงการกระจายสิ่งสนับสนุนให้เกิดความเท่าเทียมแก่เกษตรกรชาวไร่อ้อยอย่างทั่วถึง และเหมาะสมกับระยะเวลาการใช้งานจริงของเกษตรกร เพื่อให้การสนับสนุนเกิดประโยชน์สูงสุดและเป็นการสนับสนุนอย่างแท้จริง

นอกจากนี้ บทบาทของภาครัฐที่พบเห็นได้ทั่วไปคือ การออกระเบียบหรือมาตรการเกี่ยวกับอ้อยและน้ำตาล ที่อยู่ภายใต้พระราชบัญญัติอ้อยและน้ำตาลทราย พ.ศ.2527 ซึ่งปัจจุบันกำลังมีความพยายามที่จะปรับแก้พระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวอยู่ก็ตาม แต่ระเบียบหรือมาตรการที่มีการบังคับใช้ในปัจจุบันได้ส่งผลทั้งแง่บวกและแง่ลบกับเกษตรกรชาวไร่อ้อยด้วยมุมมองที่ต่างกันไป เช่น ระเบียบคณะกรรมการอ้อยและน้ำตาลทรายว่าด้วยการตัดและส่งอ้อยให้แก่โรงงาน การตรวจสอบคุณภาพอ้อยและการรับอ้อยจากชาวไร่อ้อย/หัวหน้ากลุ่มชาวไร่อ้อย ซึ่งในระเบียบดังกล่าวได้มีตัวแทนจากโรงงานน้ำตาลและชาวไร่อ้อยบางรายสะท้อนถึงการกำหนดมาตรการตัดราคาอ้อยไฟไหม้ว่าเป็นสิ่งที่ดีเนื่องจากช่วยลดปัญหาในเรื่องคุณภาพอ้อยและดินรวมถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมได้ ซึ่งมีผลดีทั้งต่อชาวไร่อ้อย โรงงานน้ำตาล และสังคม เพียงแต่ในแง่มุมมองด้านหนึ่งที่ต้องคำนึงถึงคือ ปัญหาการขาดแคลนแรงงานซึ่งกลายเป็นปัจจัยหนึ่งของการที่ชาวไร่อ้อยใช้การเผาอ้อยก่อนตัดจึงต้องการให้ภาครัฐหาทางแก้ไขปัญหานี้ ซึ่งหากปัญหาการขาดแคลนแรงงานแก้ไขได้จะส่งผลดีในแง่ของการช่วยลดเรื่องการเผาอ้อยและยังเป็นกำลังแรงงานสำคัญในกระบวนการปลูกอ้อย โดยได้มีข้อสังเกตจากตัวแทนโรงงานน้ำตาลสะท้อนถึงนโยบายของการส่งเสริมให้ชาวไร่อ้อยมีเครื่องจักรโดยให้ดอกเบี้ยต่ำนั้นอาจเป็นเรื่องที่ดีในการช่วยแก้ไขปัญหาล้างแรงงาน แต่ด้วยที่เครื่องจักรมีข้อจำกัดในตัวเองหากสภาพภูมิอากาศมีฝนตกเกิดขึ้นจะไม่สามารถนำเครื่องจักรมาทำงานแทนแรงงานคนได้ ดังเสียงสะท้อนที่ว่า

“...ในช่วงที่ตัดอ้อย ปัญหาที่เกิดขึ้นคือ เรื่องอ้อยไฟไหม้ และปัญหาแรงงานขาดแคลน...โดยแม้จะมีรถตัดแทนแรงงานคน แต่ถ้าฝนตก มันก็ไม่มีสิทธิเอาลงในไรได้ ซึ่งพอมีรถตัดปกติชาวไรก็ไม่คิดเตรียมคนงานไว้ แต่พอฝนตกก็ทำให้ต้องรอประมาณ 10 วันถึงเอารถตัดได้ ในขณะที่ถ้าใช้แรงงานคน 2 วันก็ให้คนลงไปตัดอ้อยได้แล้ว...”

ในขณะเดียวกัน กฎหมายในการจัดระเบียบการจราจรและการขนส่งสินค้าและผลิตผลทางการเกษตรก็ถือเป็นประเด็นที่กลุ่มชาวไร้อ้อยมีการอภิปรายอย่างมาก โดยเฉพาะเรื่องการกำหนดน้ำหนักในการบรรทุกอ้อยส่งเข้าโรงงานน้ำตาล ที่ชาวไร้อ้อยหลายรายได้สะท้อนปัญหาของกฎหมายดังกล่าวที่ไม่สัมพันธ์กับสิ่งที่ชาวไร้อ้อยต้องพยายามรับดำเนินการตัดและขนส่งอ้อย เนื่องจากอ้อยมีข้อจำกัดของระยะเวลาการเก็บเกี่ยวและการส่งผลิตเพื่อรักษาคุณภาพอ้อย ทำให้ตัวแทนชาวไร้อ้อยและตัวแทนโรงงานน้ำตาลบางรายมีความต้องการให้ภาครัฐพิจารณาหลักข้อเท็จจริงของผลิตผลทางการเกษตรแต่ละชนิดในการกำหนดข้อกฎหมาย ดังที่ว่า “...กฎหมายการขนส่งเป็นประเด็นหนัก เพราะข้อจำกัดระยะเวลาเก็บเกี่ยวคือ แค่วันถึงเมษา แล้วเมษาก็แค่ส่งกรานต์เท่านั้นเอง เขาจึงพยายามบรรทุกให้ได้มากเพื่อให้หมดในระยะเวลาเก็บเกี่ยว ถ้าจำกัดเรื่องการบรรทุกมาก แทนที่จะวิ่งได้ 30 ตัน ก็ส่งได้แค่ 20 ตัน เหลืออีก 10 ตัน ก็สะสมไป กว่าจะหมดต้องใช้เวลากี่วัน...จึงเป็นเรื่องที่น่าเห็นใจชาวไร่น่าจะอนุโลม เพียงแต่จะแค่ไหนที่ให้ขนส่งภาคอื่นเขายอมรับ...ถ้าเราชี้แจงภาคอื่นได้ในเรื่องข้อจำกัดของอ้อย ซึ่งจะเสียหายต่อคุณภาพอ้อย และจะลดปริมาณอ้อยไฟไหม้ด้วย ก็น่าจะต้องจำกัดให้เขาหายใจได้บ้างด้วย...ตรงนี้ปัญหากระทบต่อชาวไร่มาก...”

ดังนั้น บทบาทการออกกฎหมายเกี่ยวกับอ้อยและน้ำตาลของภาครัฐจึงอาจต้องมีการทบทวนสถานการณ์จริงที่เกิดขึ้น เพื่อให้กฎหมายที่เป็นระเบียบหรือข้อกำหนดต่างๆ สามารถควบคุมให้ชาวไร้อ้อยและโรงงานน้ำตาลพร้อมใจกันยอมรับและปฏิบัติตามกฎหมายเหล่านั้นได้ด้วยความเต็มใจและกระทำอยู่บนพื้นฐานของความถูกต้อง รวมทั้งทำให้เกิดความสุขในการทำงานภายใต้กฎหมายดังกล่าว ซึ่งหากภาครัฐสามารถสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการทำงานให้เกิดขึ้นกับชาวไร้อ้อยและโรงงานน้ำตาล โดยอยู่บนหลักของข้อเท็จจริงและความถูกต้องแล้ว จะทำให้บรรทัดฐานที่ถูกสร้างขึ้นไม่กลายเป็นเหรียญสองด้านที่ให้ผลทั้งด้านบวกและด้านลบ แต่จะกลายเป็นเหรียญด้านเดียวที่ทุกฝ่ายมีความพึงพอใจร่วมกัน ซึ่งนำไปสู่ความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นกับทั้ง 3 ฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายเกษตรกรชาวไร้อ้อย ฝ่ายโรงงานน้ำตาล และฝ่ายภาครัฐ

จากความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มทางสังคมผ่านการแสดงบทบาทของทั้ง 3 กลุ่ม คือ กลุ่มญาติพี่น้อง/เพื่อนเกษตรกรชาวไร้อ้อย กลุ่มโรงงานน้ำตาล และกลุ่มภาครัฐ ได้ชี้ให้เห็นว่า เมื่อกลุ่มทางสังคมมีรูปแบบความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันโดยได้แสดงออกให้เห็นผ่านการแสดงบทบาทระหว่างกันในลักษณะที่มีความถูกต้องเหมาะสม และเท่าเทียมกัน จะเป็นแนวทางหนึ่งของการช่วยพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับอาชีพเกษตรกรชาวไร้อ้อยได้ แต่ทั้งนี้ต้องยอมรับบริบทพื้นที่ของเกษตรกรชาวไร้อ้อยแต่ละเขตว่ามีความแตกต่างทางด้านสิ่งแวดล้อม จึงทำให้การแสดงบทบาทก็ต้องปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ของเกษตรกรชาวไร้อ้อยแต่ละกลุ่มด้วย เช่น บทบาทของการให้ความรู้ในวิธีการทำไร้อ้อยย่อมมีเทคนิคต่างกันไปตามแต่ละสภาพของดินที่เกษตรกรชาวไร้อ้อยทำการปลูกอ้อย หรือบางพื้นที่อยู่ใกล้แหล่งน้ำ/เขตชลประทานหรือบทบาทของการให้งบประมาณสนับสนุน/แก้ปัญหาในแต่ละพื้นที่ย่อมมีความต้องการที่แตกต่างกันบ้าง เป็นต้น ดังนั้นบทบาทที่กระทำต่อกันของกลุ่มทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มเกษตรกรชาวไร้อ้อย กลุ่มโรงงานน้ำตาล

กลุ่มภาครัฐ หรือที่เรียกว่า “ไตรภาคี” ต้องรู้จักและเข้าใจความแตกต่างที่เกิดขึ้นของบริบทแวดล้อมในแต่ละพื้นที่ที่ทำไร่อ้อย และในขณะเดียวกันต้องรู้จักสร้างและรักษารูปแบบของการปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกันไว้ โดยอาศัยการสื่อสารที่ชัดเจนและทั่วถึงทั้งในเรื่องของข้อมูล ข่าวสาร สิทธิประโยชน์ ความรู้ต่างๆ ที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยทุกรายควรมีอย่างเสมอภาคกัน รวมทั้งในการกำหนดระเบียบหรือข้อบังคับใดๆ ของหน่วยงานภาครัฐเกี่ยวกับการทำไร่อ้อยเป็นสิ่งที่ต้องอาศัยข้อมูลอย่างรอบด้านและต้องคำนึงถึงสถานการณ์หรือข้อเท็จจริงที่เป็นปัจจุบัน เพื่อให้ระเบียบหรือข้อบังคับสามารถนำไปใช้ควบคุมได้อย่างแท้จริง โดยที่ไม่เป็นการสร้างความทุกข์ใจให้กับผู้ที่ต้องปฏิบัติตาม ได้แก่ ชาวไร่อ้อย และโรงงานน้ำตาล ซึ่งจะทำให้ระเบียบหรือข้อบังคับที่กำหนดไว้เป็นบรรทัดฐานที่ทุกฝ่ายยึดถือปฏิบัติในการทำงานร่วมกันได้อย่างมีความสุข

โดยสรุปลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มทางสังคม 3 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มเกษตรกรชาวไร่อ้อย 2) กลุ่มจากโรงงานน้ำตาล และ 3) กลุ่มจากหน่วยงานภาครัฐ สามารถมีส่วนช่วยเสริมสร้างและพัฒนาความเข้มแข็งในอาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อยให้เกิดขึ้นได้ ด้วยการมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันผ่านการแสดงบทบาทหรือความรับผิดชอบในสถานภาพของตน โดยวางอยู่บนพื้นฐานในเรื่องของความถูกต้อง ความเหมาะสม และความเท่าเทียมกัน ทั้งนี้ หากลักษณะความสัมพันธ์ที่ตรึงระหว่างกันนี้สามารถทำให้เกษตรกรชาวไร่อ้อยที่คงอยู่ประสบความสำเร็จ และเกิดเกษตรกรชาวไร่อ้อยรายใหม่เพิ่มเติมขึ้นมา ก็ถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของการช่วยสืบทอดอาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อยให้คงอยู่และกลายเป็นความเข้มแข็งในอาชีพให้ยั่งยืนได้ต่อไป

การสืบทอดอาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อย

ความเข้มแข็งของอาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อยในลักษณะหนึ่งที่มีความชัดเจน นั่นคือ การที่สามารถสืบทอดอาชีพของความเป็นเกษตรกรชาวไร่อ้อยให้คงอยู่ต่อไป ซึ่งการสืบทอดในที่นี้ไม่ได้จำกัดเพียงแค่ต้องเป็นลูกหลานของเกษตรกรชาวไร่อ้อยเท่านั้น แต่รวมถึงบุคคลที่สนใจหันเข้ามาสู่อาชีพทำไร่อ้อยด้วย ซึ่งจากการสนทนากลุ่มร่วมกันระหว่างกลุ่มเกษตรกรชาวไร่อ้อยกับกลุ่มตัวแทนโรงงานน้ำตาลและภาครัฐ-เอกชน ได้พบว่า แนวทางของการที่จะสืบทอดอาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อยสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ส่วนคือ

1. ความสนใจของบุคคลในการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อยรายใหม่

จากประสบการณ์ของเกษตรกรชาวไร่อ้อย รวมถึงผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นตัวแทนจากโรงงานน้ำตาล หน่วยงานภาครัฐ ต่างมองเห็นตรงกันว่า เรื่องใจเป็นเรื่องหนึ่งที่สำคัญต่อการจะก้าวเข้าสู่อาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อยได้ยั่งยืนแค่ไหน เนื่องจากการมีใจให้กับอาชีพเปรียบเสมือนน้ำที่มากอยหล่อเลี้ยงให้เกิดกำลังใจในการทำงานและต่อสู้กับปัญหาอุปสรรคต่างๆ ได้ โดยความมีใจรักนั้นเกิดขึ้นได้ 2 ลักษณะคือ 1) มาจากการทำงานในช่วงระยะเวลาหนึ่งแล้วได้สร้างให้เกิดความผูกพันต่ออาชีพขึ้น และ 2) มาจากความตั้งใจเข้าสู่อาชีพตั้งแต่เริ่มแรก ทำให้เป็นแรงผลักดันให้มีใจสู้ด้วยความขยันและจัดการกับปัญหาต่างๆ ดังที่กล่าวไว้แล้วข้างต้นถึงคุณลักษณะที่ดีของเกษตรกรชาวไร่อ้อย ซึ่งในยุคปัจจุบันสิ่งที่จะมาช่วยเป็นสื่อกลางให้เกิดความสนใจในการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อยได้นั้น จึงต้องขึ้นอยู่กับผู้ที่เป็เกษตรกรชาวไร่อ้อยในปัจจุบันที่ได้แสดงบทบาทให้เห็นเช่นไร รวมถึงภาพลักษณ์ของการทำไร่อ้อยได้ปรากฏออกมาอย่างไรด้วย ดังนั้น การจะหาผู้สืบทอดอาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อยในปัจจุบัน จึงเห็นได้ว่า เกษตรกรชาวไร่อ้อยผู้ที่เป็นพ่อแม่จะไม่ใช้

วิธีการบังคับลูกหลานของตน แต่ใช้วิธีการแสดงบทบาทให้ลูกหลานเห็นถึงสิ่งที่ได้มาจากอาชีพการทำไร่ อ้อย หรือแม้แต่ทางโรงงานน้ำตาลก็ได้ใช้วิธีการเปิดรับสมัครผู้ที่ต้องการหันมาประกอบอาชีพทำไร่ อ้อย

2. การเป็นแบบอย่างความสำเร็จของเกษตรกรชาวไร่ อ้อยในปัจจุบัน

เกษตรกรชาวไร่ อ้อยในปัจจุบันไม่ว่าจะมีลูกหลานหรือไม่ก็ตาม ถือเป็นบุคคลสำคัญที่จะช่วย สร้างแรงจูงใจให้คนรุ่นใหม่มีความต้องการจะเข้าสู่อาชีพหรือไม่ โดยจากประสบการณ์ของผู้ที่มีลูกหลานสืบ ทอดพบว่า การเป็นแบบอย่างความสำเร็จสามารถแสดงบทบาทได้ 2 ลักษณะคือ

2.1) การแสดงบทบาทของการเป็นเกษตรกรชาวไร่ อ้อยให้เห็นเป็นแบบอย่าง เพื่อให้ได้ซึมซับ วิธีชีวิตความเป็นเกษตรกรชาวไร่ อ้อยตั้งแต่เด็ก ดังที่ว่า “...ผมจับลูกผมเข้าไปอยู่กับครอบครัวที่เขาทำอ้อยได้ ดีที่สุด...แล้วเมื่อเขารู้ว่า อันนี้คือเงิน อันนี้คือมันคง เขาก็รู้จักเลือกที่จะทำเอง” หรือกรณีไม่มีลูกหลานก็ได้ แสดงบทบาทให้เห็นถึงวิธีการ/เทคนิคของการทำไร่ อ้อยที่ดีให้คนอื่น ๆ ได้เห็นเป็นต้นแบบเพื่อนำไปสู่ ความสำเร็จในอาชีพ ซึ่งเปรียบเสมือนการได้ถ่ายทอดองค์ความรู้ให้สืบทอดต่อกันไป และเผยแพร่ความสำเร็จ จากการเป็นเกษตรกรชาวไร่ อ้อย

2.2) การทำหน้าที่ปลูกฝังความคิด ด้วยการนำเสนอเรื่องราวและข้อมูลที่ดีที่ได้รับจากการทำไร่ อ้อยให้ลูกหลานฟัง หรือการให้บุคคลทั่วไปได้เห็นประโยชน์ของการทำไร่ อ้อยว่าช่วยเปลี่ยนแปลงชีวิตความ เป็นอยู่ให้ดีขึ้นได้อย่างไร อันเป็นการสะท้อนให้เห็นจากชีวิตจริง ซึ่งสร้างความน่าเชื่อถือและความมั่นใจมาก ขึ้น ดังที่เกษตรกรได้สะท้อนว่า “...ผมสอนลูกตลอดว่าทำไร่ อ้อย เงินเดือนสูงกว่าอาชีพบางคนอีก ผมบอกเลย ...ลูกชายผมเลือกเรียนในสิ่งที่เขาชอบ...พอเค้าจบและทำงาน ผมก็คุยกับเค้าถามว่าคิดว่าเลี้ยงตัวเองได้ไหม ถ้าเลี้ยงไม่ได้ก็กลับมาช่วยป่าแล้วกัน ทำไร่ อ้อย ในที่สุดเขาก็ออกมาช่วย...นั่นคือเราทำให้เขาเห็นว่าสิ่งที่เขา วาดฝันไว้ มันจะสามารถสร้างรายได้เทียบเท่ากับที่เราทำอยู่ได้จริงๆ พอเขารู้ว่ามันไปไม่ได้ เขาก็กลับมาช่วย”

จากบทบาททั้ง 2 ลักษณะข้างต้นได้กลายเป็นสิ่งที่มาเสริมแรงให้กับภาพลักษณ์ของการเป็น เกษตรกรชาวไร่ อ้อยว่า การทำไร่ อ้อยหรือเป็นเกษตรกรชาวไร่ อ้อยไม่ได้เป็นสิ่งที่เลวร้าย แต่สามารถมีชีวิตที่มี ความสุขจากการเป็นเกษตรกรชาวไร่ อ้อยได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งตัวอย่างจากเกษตรกรชาวไร่ อ้อยที่ประสบ ความสำเร็จ ทั้งในแง่ของชีวิตความเป็นอยู่ของครอบครัวที่ดีขึ้น การมีพื้นที่ทำกินเป็นของตนเองเพิ่มมากขึ้นจน สามารถเปลี่ยนสถานภาพของตนจากเกษตรกรชาวไร่ อ้อยรายเล็กไปสู่รายกลาง/รายใหญ่ได้ ซึ่งเป็นสิ่งที่เห็นได้ จริง

3. การสร้างภาพลักษณ์ของการทำไร่ อ้อย

ในปัจจุบันการทำไร่ อ้อยมีเทคโนโลยี เครื่องจักรสมัยใหม่เข้ามาช่วยในการทำงานมากขึ้น อันทำ ให้การทำงานของเกษตรกรชาวไร่ อ้อยไม่ได้ลำบากหรือเหนื่อยเหมือนในอดีต เพียงแต่ภาพลักษณ์ของการเป็น เกษตรกรที่ผ่านมามีการสะท้อนถึงความเหนื่อยยาก ลำบาก และยากจน จึงทำให้คนรุ่นใหม่มองภาพรวมของ การเป็นเกษตรกรที่ไม่ดีไปโดยปริยาย หรือในความรู้สึกของเกษตรกรชาวไร่ อ้อยที่เห็นว่าสังคมมองอาชีพของ

คนที่ไม่ดี ดังที่ว่า “...สังคมมองว่าอาชีพเกษตรกรคืออาชีพที่โดนดูถูก ต่ำที่สุด เหนือกรรมกรนิดเดียวเอง...” ซึ่งเป็นสิ่งที่หลายฝ่ายทั้งกลุ่มเกษตรกรชาวไร่อ้อยในปัจจุบัน กลุ่มโรงงานน้ำตาล และกลุ่มหน่วยงานภาครัฐพยายามคิดร่วมกันปรับเปลี่ยนภาพลักษณ์ของการทำไร่อ้อยให้แตกต่างไปจากเดิม ทั้งในเรื่องของการมีเทคโนโลยีให้อาชีพมีความทันสมัย ทุนแรงได้ หรือในเรื่องของรายได้ที่สามารถทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้นได้ หากรู้จักการใช้วิธีที่ถูกต้องในการปลูกอ้อย อันเป็นการสร้างแรงจูงใจให้เข้าสู่อาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อย ดังเสียงสะท้อนจากเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่ว่า

“...ในปัจจุบัน เราสามารถที่จะให้เด็กรุ่นใหม่มองว่า มัน (หมายถึง อาชีพเกษตรกรทำไร่อ้อย) ไม่ได้ต่ำต้อย มันมีรายได้ ผมสอนลูกตลอด และให้เขาคิดและเลือกจากสิ่งที่เขาเห็น...ในที่สุดเขาก็เลือกมาช่วยเรา เพราะเขาเห็นว่าเป็นเหมือนที่เรารู้”

อย่างไรก็ตาม การสร้างภาพลักษณ์ที่ดีนี้จะเกิดขึ้นได้ง่ายเมื่อสามารถทำให้บุคคลได้เห็นจริงจากตัวของเกษตรกรชาวไร่อ้อยเองโดยตรง ดังนั้นแนวทางหนึ่งที่จะช่วยในการถ่ายทอดได้ก็คือ การใช้กระบวนการชุดেলাทางสังคม ให้บุคคลได้เห็นและรู้จักกับเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่ประสบความสำเร็จ ซึ่งวิธีการที่จะสามารถทำให้บุคคลทั่วไปเข้าถึงได้ก็คือ การจัดอบรมเรียนรู้กับเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่ประสบความสำเร็จ รวมถึงการสอนวิธีการและเทคนิคต่างๆ ในกระบวนการขั้นตอนของการทำไร่อ้อยทั้งหมด โดยมีทางโรงงานน้ำตาลและหน่วยงานภาครัฐเป็นสื่อกลางในการเข้ามาช่วยสนับสนุนการจัดกิจกรรม/โครงการในลักษณะดังกล่าวขึ้น เพื่อเป็นการขยายเครือข่ายหรือหาผู้สนใจในอาชีพการทำไร่อ้อยให้ได้มีโอกาสเรียนรู้และนำไปสู่การต่อยอดในอาชีพได้จริง ดังตัวอย่างความสำเร็จที่ได้มีการดำเนินงานในบางพื้นที่ว่า “ปัจจุบันนี้ ทางสมาคมชาวไร่ ร่วมกับโรงงานในพื้นที่ ผลิตหายาเกษตรกรไป 2 รุ่นแล้ว กำลังจะมีรุ่นที่ 3 โดยเรามีจัดอบรมให้...”

4. การสร้างเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรชาวไร่อ้อยรุ่นใหม่

แนวทางหนึ่งที่จะช่วยในการพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งในอาชีพให้กับเกษตรกรชาวไร่อ้อย คือการมีผู้ที่รับช่วงอาชีพการทำไร่อ้อยต่อไปเรื่อยๆ ซึ่งนั่นก็คือการที่สามารถสร้างเกษตรกรชาวไร่อ้อยรุ่นใหม่ขึ้นมาได้สำเร็จ

อย่างไรก็ตาม เกษตรกรชาวไร่อ้อยรุ่นใหม่ถือว่าเป็นกลุ่มคนที่สามารถเรียนรู้เทคโนโลยี และวิทยาการใหม่ๆ ได้รวดเร็ว ซึ่งถือว่าเป็นผลดีต่อการพัฒนาอาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อยให้เกิดความสำเร็จ และการจะคงรักษาให้เกษตรกรรุ่นใหม่ยังคงอาชีพการทำไร่อ้อยต่อไปก็ถือเป็นสิ่งที่ยังคงต้องประคับประคองให้ยังคงอยู่อย่างต่อเนื่อง ซึ่งผลจากการสนทนากลุ่มได้ร่วมกันเสนอแนะแนวทางของการพัฒนาในประเด็นดังกล่าวให้มีการสร้างเครือข่ายของเกษตรกรชาวไร่อ้อยรุ่นใหม่ขึ้นมา เพื่อนำไปสู่การเป็นกลุ่มแลกเปลี่ยนพูดคุย และช่วยเหลือกัน ในขณะที่ในบางแง่มุมมองในลักษณะของการแข่งขันกันเพื่อให้ได้ผลผลิตอ้อยที่ดีเกิดขึ้น ดังเสียงสะท้อนว่า

“...เมื่อเด็กรุ่นใหม่เข้าไปมีสมาคม มีกลุ่มของเขา...เขาจะแข็งแรงกว่าเรา ผมเชื่อมั่นว่าเทคโนโลยี เก่งกว่าพวกผม อย่างผมก็แค่จดแค่จำ แต่เด็กรุ่นใหม่เมื่อเขารู้ เขาก็จะแข่งขันกัน อย่างลูกผม

ตอนนี้ก็แข่งกันทำไร้อ้อย แข่งกันพาไปดูหาความรู้...เป็นสิ่งที่พ่อแม่ภูมิใจ...เขาบอกว่าชีวิตของเกษตรกรมันแตกต่างจากข้าราชการ เกษตรยังตื่นเช้ายังมีกำไร ยิ่งทำมากยิ่งได้มาก...นั่นคือ ทำอ้อยเป็นของเรา ยิ่งเหนื่อยยิ่งได้ ยิ่งทำยิ่งมา ยิ่งหา ยิ่งเยอะ”

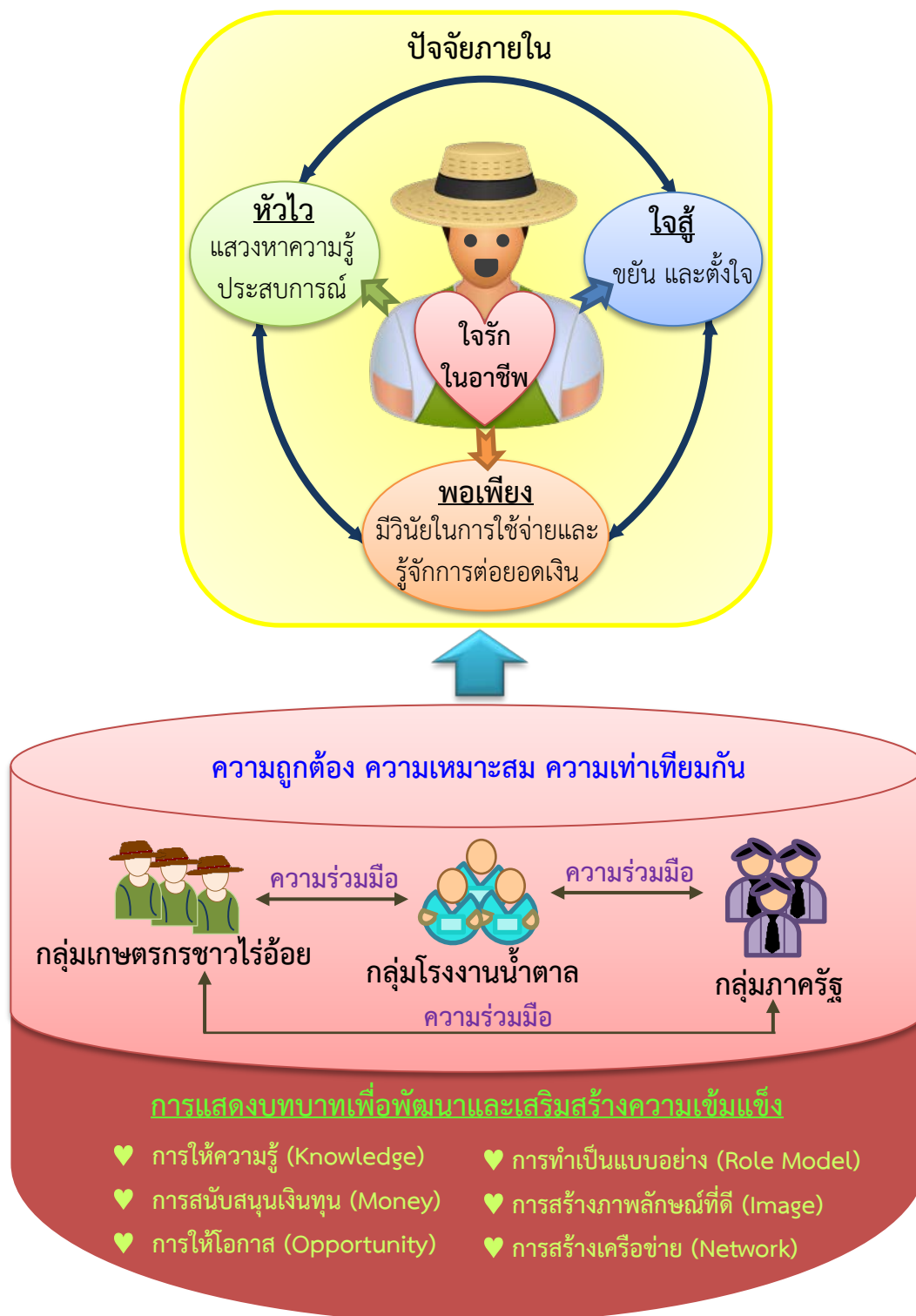
“ที่เห็นคือ ถ้ามีจับกลุ่มกัน เขา (หมายถึงเกษตรกรคนรุ่นใหม่) จะแข่งขันกัน แล้วก็เทคโนโลยีด้วยที่จะแข่งกัน เขาได้ไปดูแปลงอื่น พอเห็นว่าแปลงไหนเป็นของเด็กรุ่นใหม่ ทำได้ผลผลิตดี เขาจะรู้สึกว่ามันน่าเก่งจริงๆ เขาก็จะพยายามเข้าไปเรียนรู้...ถ้ายังยืน ต้องคนรุ่นใหม่เข้ามาทำ แล้วมีครอบครัว มีสมาคม ร่วมมือกัน อย่างลูกผสมสานต่อกี่ภูมิใจครับ”

“...เราให้เขามารู้อ้อยกัน ปัจจุบันนี้มีทายาทคนรุ่นใหม่ เขาจะสื่อสารขอบคุณ เพราะสื่อตอนนี้มันถึงกันหมด โดยเฉพาะ line เขามีอะไรก็แลกเปลี่ยนกัน....ส่วนพวกผมก็อยู่ในสนามอยู่แล้ว คอยสอนคอยอะไรเขาได้ แต่ว่าทางเทคโนโลยี หรือแนวคิด เขาจะเก่งกว่า และปัจจุบันผมมองว่าภาคไร้อ้อยมันก็ต้องเดินไปในเรื่องของการใช้เทคโนโลยี เครื่องจักรอยู่แล้ว”

จะเห็นได้ว่า การสร้างเครือข่ายระหว่างกันเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดการพัฒนาในอาชีพการทำเกษตรกรรมให้แก่เกษตรกรชาวไร้อ้อยได้ ทั้งในเรื่องของการแลกเปลี่ยนความรู้ เทคนิควิธีการ รวมถึงแรงกระตุ้นจากแบบอย่างที่ดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเป็นเครือข่ายระหว่างกลุ่มคนรุ่นเดียวกัน เนื่องจากการสื่อสารเพื่อทำความเข้าใจจะเป็นไปได้ง่ายและรวดเร็ว ทำให้ส่งผลดีต่อการพัฒนาอาชีพให้เกิดขึ้นร่วมกัน

จากประเด็นที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้น ได้แสดงให้เห็นว่าแนวทางการพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งในมิติทางด้านสังคมจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างกันของกลุ่มต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มเกษตรกรชาวไร้อ้อย กลุ่มจากโรงงานน้ำตาล และกลุ่มจากหน่วยงานภาครัฐ ที่จะมาขับเคลื่อนให้เกิดการพัฒนาอาชีพการทำไร้อ้อยให้เข้มแข็งขึ้น ด้วยการแสดงบทบาทและมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเองด้วยความถูกต้อง เหมาะสม และเท่าเทียมกัน ไม่ว่าจะเป็นบทบาทในเรื่องของการให้ความรู้ การสนับสนุนเงินทุน การให้โอกาส การทำเป็นแบบอย่าง การสร้างภาพลักษณ์ที่ดี และการสร้างเครือข่าย ซึ่งทำให้เกิดเป็นความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกันในการช่วยเหลือและแบ่งปันกัน รวมถึงนำไปสู่การช่วยปรับเปลี่ยนความเข้าใจในเชิงลบต่ออาชีพเกษตรกรชาวไร้อ้อย และทำให้ภาพของความเป็นเกษตรกรชาวไร้อ้อยกลับมาเป็นภาพที่ดีสู่สายตาของคนในสังคมรวมถึงตัวของเกษตรกรเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำแบบอย่างหรือความสำเร็จที่เกิดขึ้นกับเกษตรกรชาวไร้อ้อยในปัจจุบันมาแสดงให้เห็นสู่สายตาของคนในสังคมและเกษตรกรด้วยกันก็จะกลายเป็นตัวช่วยขับเคลื่อนในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับอาชีพของเกษตรกรชาวไร้อ้อย รวมทั้งยังเป็นการจูงใจบุคคลให้เกิดความต้องการที่จะเข้าสู่การเป็นเกษตรกรชาวไร้อ้อยรายใหม่ต่อไปได้ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะมีความร่วมมือในการแสดงบทบาทดังกล่าว แต่ถ้าตัวของเกษตรกรชาวไร้อ้อยไม่มีคุณลักษณะของการเป็นเกษตรกรชาวไร้อ้อยที่ดีที่จะนำไปสู่การทำให้ประสบความสำเร็จในอาชีพ ก็จะไม่สามารถพัฒนาและสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นกับเกษตรกรชาวไร้อ้อยได้อย่างยั่งยืน ด้วยเหตุนี้ในท้ายที่สุดแล้ว ถ้าเกษตรกรสามารถดำเนินชีวิตด้วยการประกอบอาชีพทำไร้อ้อยและพึ่งพาตนเองได้ นั่นก็คือ การที่เกษตรกรชาวไร้อ้อยจะมีความมั่นใจในอาชีพของตน เกิดความรู้สึกถึงความมั่นคงที่ได้รับจากการทำงาน อันนำไปสู่กำลังใจที่จะยังคงทำงานต่อไป และในขณะเดียวกันยังสามารถที่จะพัฒนาไปสู่การให้ความพึ่งพาต่อบุคคลอื่นตามมาได้ อันนำไปสู่การ

ค่อยๆ สร้างความเข้มแข็งในอาชีพของการเป็นเกษตรกรชาวไร่อ้อยร่วมกัน และก่อให้เกิดความยั่งยืนตามมา ในที่สุดจึงขอสรุปให้เห็นแนวทางการพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งในมิติทางด้านสังคม ดังแผนภาพที่ 6.2

ภาพที่ 6.2 แนวทางการพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งในมิติทางด้านสังคม

6.2 แนวทางการพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งในมิติทางด้านเศรษฐกิจ

อุตสาหกรรมการผลิตอ้อยและน้ำตาลเป็นอุตสาหกรรมที่มีการควบคุมและมีการกำหนดเป้าหมายปริมาณและคุณภาพของผลผลิตที่ค่อนข้างชัดเจนและแน่นอน โครงสร้างโซ่อุปทานมีความซับซ้อนสูง โดยเฉพาะระบบและกลไกของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งในกระบวนการผลิต และการวางแผนการผลิต โดยมีเกษตรกรชาวไร่อ้อยเป็นกำลังสำคัญในส่วนต้นน้ำของอุตสาหกรรม มีหน้าที่ในการผลิตอ้อยเพื่อป้อนเข้าสู่โรงงานน้ำตาล เกษตรกรเหล่านี้ส่วนใหญ่มีรายได้จากการทำไร่อ้อยถึงแม้ว่าจะมีการทำอาชีพเสริมในช่วงระหว่างการรอเก็บเกี่ยวผลผลิต รายได้ส่วนใหญ่ของเกษตรกรล้วนมาจากการทำไร่อ้อย เนื่องจากอ้อยเป็นพืชไร่ที่เน้นการทำกำไรจากปริมาณผลผลิตจำนวนมากเพื่อให้เกิดการประหยัดต่อขนาด เป้าหมายหลักสำคัญที่นำไปสู่ความสำเร็จอย่างยั่งยืนของเกษตรกรคือการบริหารจัดการต้นทุนการผลิตให้ต่ำลงภายใต้ผลผลิตต่อไร่ที่เพิ่มสูงขึ้น

จากการประชุมกลุ่มย่อยถึงภาพรวมของอุตสาหกรรมอ้อยน้ำตาลในปัจจุบันพบว่า การดำเนินงานปัจจุบันของอุตสาหกรรมที่เป็นอยู่มีข้อดีหรือจุดแข็งคือการมีพระราชบัญญัติอ้อยและน้ำตาลทรายและการช่วยเหลือเกษตรกรที่เป็นระบบกว่าพืชอุตสาหกรรมอื่นๆ ส่วนจุดอ่อนคือ 1. เกษตรกรยังขาดความรู้ในการบริหารจัดการการเงิน 2. การบริหารจัดการแรงงานในฤดูกาลตัดอ้อย 3. การที่เกษตรกรไม่สามารถตั้งราคาขายส่งโรงงานเองได้ ทำให้ขาดความยืดหยุ่นในการจัดการหรือการขยับตัวเพื่อการพัฒนา และ 4. ความสามารถในการจัดการความเสี่ยงเพื่อลดหรือควบคุมผลกระทบจากปัจจัยภายนอก เช่น ปริมาณน้ำตามธรรมชาติ ที่ส่งผลกระทบต่อผลผลิตในแต่ละปีและต้นทุนการดำเนินงานของชาวไร่อ้อยได้ ในขณะที่โอกาสคือ มูลค่าเพิ่มของอ้อยที่เกิดจากการพัฒนาของนวัตกรรมใหม่ๆ ในหลายอุตสาหกรรมที่สามารถนำส่วนต่างๆ ของอ้อยและผลผลิตจากอ้อยไปสร้างคุณค่าทางเศรษฐกิจได้ ส่วนอุปสรรคหลักที่สำคัญในปัจจุบันคือ ความผันผวนของสภาพภูมิอากาศที่เพิ่มสูงขึ้น และความผันผวนของราคาน้ำตาลในตลาดโลก

ในขณะที่ความมุ่งหวังของเกษตรกรที่มีต่ออาชีพชาวไร่อ้อยนั้นพบว่า การทำไร่อ้อยควรจะเป็นอาชีพที่สามารถสร้างรายได้ที่มั่นคง เสริมสร้างความสุข ความสะดวกสบาย และสามารถยกระดับคุณภาพชีวิตของตนเองและครอบครัวได้ อย่างไรก็ตามการปลูกอ้อยในแต่ละรอบปีการผลิตต้องอาศัยระยะเวลาที่นาน โดยสามารถทำได้เพียงปีละ 1 รอบ ประกอบกับการปลูกในปีแรกนั้นโดยปกติแล้วส่วนใหญ่จะไม่ก่อให้เกิดผลกำไร เนื่องจากในปีแรกจะมีต้นทุนค่าพันธุ์อ้อยและต้นทุนในการเตรียมพื้นที่และการปลูกที่ค่อนข้างสูง กำไรผลตอบแทนที่แท้จริงของเกษตรกรจะเกิดขึ้นในช่วงการปลูกอ้อยต่อในปีที่ 1 เป็นต้นไป โดยกำไรที่เกิดขึ้นจะขึ้นอยู่กับผลผลิตต่อไร่ คุณภาพของอ้อย และจำนวนปีที่สามารถปลูกอ้อยต่อได้ นอกจากนั้น เกษตรกรยังต้องรับความเสี่ยงในระหว่างฤดูการผลิตเนื่องจากความแปรปรวนของสภาพภูมิอากาศ การสูญเสียผลผลิตจากโรคพืชและแมลงศัตรูพืช ความผันผวนของราคาปัจจัยการผลิตต่างๆ เช่น ปุ๋ยและยา เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ ผลผลิตอ้อยที่เป็นหลักในการสร้างรายได้ของเกษตรกรจึงมีความแปรปรวนที่สูงทั้งในเชิงคุณภาพและปริมาณ ทำให้ประสิทธิภาพในการทำกำไรจากอาชีพชาวไร่อ้อยของเกษตรกรก็จะอยู่ในระดับต่ำ ไม่สามารถบรรลุตามเป้าหมายของตนที่วางไว้ได้ มีเพียงเกษตรกรบางส่วนที่สามารถปรับตัวได้และประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพ ในขณะที่บางส่วนไม่สามารถปรับตัวได้ต้องออกจากอาชีพไปและบางส่วนปรับตัวไม่ได้แต่ไม่มีทางเลือกจำเป็นต้องวนเวียนอยู่ในวงจรแห่งความล้มเหลวต่อไป ด้วยสภาพการณ์ดังกล่าวมานี้ ส่งผลทำให้มีความ

เป็นไปได้ที่จำนวนผู้ประกอบการชาวไร่อ้อยจะลดจำนวนลงในอนาคต ขาดแคลนทั้งในส่วน of ชาวไร่อ้อยรุ่นใหม่ทั้งจากที่เป็นทายาทชาวไร่อ้อยและผู้ที่ไม่เคยมีประสบการณ์เกี่ยวข้องกับการทำไร่อ้อยมาก่อน

ข้อมูลข้างต้นที่กล่าวมาแสดงให้เห็นถึงช่องว่างในการพัฒนาของอุตสาหกรรมที่จำเป็นต้องได้รับการแก้ไข ทั้งนี้ปัจจัยที่ส่งผลกระทบและก่อให้เกิดความไม่แน่นอนของผลตอบแทนในการประกอบอาชีพของเกษตรกรนั้นเป็นผลมาจาก 2 กลุ่มปัจจัยหลักคือ ปัจจัยภายในที่สามารถพัฒนาได้และปัจจัยภายนอกที่ไม่สามารถควบคุมได้

ปัจจัยภายในที่สามารถพัฒนาได้ที่ส่งผลต่อกิจกรรมการดำเนินงานของเกษตรกรในที่นี่หมายถึง ปัจจัยภายในตัวของเกษตรกรเองที่สัมพันธ์กับขีดความสามารถในการปลูกอ้อยตั้งแต่กิจกรรมการเตรียมดิน การปลูกอ้อย การบำรุงรักษาอ้อย การตัดอ้อยและการขนส่งอ้อยไปยังโรงงาน ปัจจัยเหล่านี้ได้แก่ ความรู้ความสามารถของตัวเกษตรกรในการประกอบอาชีพ ทั้งในด้านเทคนิคในการผลิต ทักษะการบริหารจัดการไร่ และความสามารถในการประยุกต์ใช้องค์ความรู้และเทคโนโลยีสมัยใหม่ เป็นต้น

ความไม่พร้อมในส่วน of ปัจจัยเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาที่เกิดขึ้นกับเกษตรกรมากมายหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็น การขาดสภาพคล่องทางการเงิน ขาดการวางแผนทางการเงินที่ดี มีภาวะหนี้สิน ไม่สามารถพัฒนารายรับไปสู่การออมเงินทุนสำรองไว้ใช้ในเวลาฉุกเฉินและการลงทุนสำหรับเครื่องจักรสมัยใหม่ได้ ความไม่เหมาะสมในการจัดสรรพื้นที่อ้อยปลูกกับอ้อยทำให้ไม่สามารถหมุนเวียนเงินทุนได้อย่างมีประสิทธิภาพ การขาดความเข้าใจในการควบคุมปริมาณปุ๋ย ยา ให้เหมาะสมกับพื้นที่และสถานการณ์ การขาดแหล่งน้ำที่พอเพียงกับความต้องการ เป็นต้น อย่างไรก็ตามความไม่พร้อมในส่วนนี้ในปัจจุบัน เกษตรกรได้รับความช่วยเหลือเป็นอย่างดีจากโรงงานน้ำตาล และภาครัฐในการสนับสนุนข้อมูลข่าวสาร องค์ความรู้ ตลอดจนแหล่งเงินทุนในการกู้ยืมเพื่อใช้ในการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรและเครื่องจักรอุปกรณ์ที่ต้องการ

สำหรับปัจจัยภายนอกที่กระทบต่อการดำเนินงานในที่นี่หมายถึงปัจจัยที่เกษตรกรไม่สามารถควบคุมได้ด้วยตนเองที่ส่งผลต่อการดำเนินงานของเกษตรกร ประกอบไปด้วย สภาพภูมิอากาศ ปริมาณน้ำฝนในแต่ละปี การปรับตัวของราคาและปุ๋ยที่เพิ่มสูงขึ้น ความผันผวนของราคาน้ำตาลในตลาดโลก ดอกเบี้ยเงินกู้เพื่อการเกษตร เป็นต้น ซึ่งปัจจัยเหล่านี้เป็นความเสี่ยงสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพการผลิตอ้อยของเกษตรกรที่ไม่สามารถควบคุมได้ ซึ่งผลกระทบที่เกิดขึ้นมีตั้งแต่ระดับที่สามารถคาดการณ์ได้ในขอบเขตที่จำกัดไปจนถึงที่ไม่สามารถคาดการณ์ได้ที่ส่งผลกระทบในวงกว้าง เกษตรกรและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องมีความจำเป็นจำเป็นต้องร่วมกันในการพัฒนาโลกเพื่อใช้ในการบริหารจัดการบรรเทาและควบคุมผลกระทบจากความเสียหายเหล่านี้

ด้วยเหตุนี้แนวทางในการพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรชาวไร่อ้อยเพื่อการคงอยู่ในอาชีพและมีความพร้อมในการเข้าสู่การเป็นชาวไร่อ้อยในศตวรรษที่ 21 ภายใต้บริบทของสถานการณ์ดังกล่าวข้างต้นทั้งหมดได้นั้น จำเป็นที่จะต้องมุ่งเน้นไปที่การสร้างมาตรฐานและเสถียรภาพในการผลิตอ้อยของเกษตรกร (Standardization and stability) ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญพื้นฐานของการบริหารจัดการกระบวนการผลิตในปัจจุบันโดยวางเป้าหมายดังต่อไปนี้

1. การเสริมสร้างทักษะและเทคนิคในการประกอบอาชีพของเกษตรกรเพื่อพัฒนามาตรฐานการผลิต อ้อยของเกษตรกรให้เหมาะสมตามบริบทของพื้นที่ ผ่านการพัฒนาทักษะในการทำไร่อ้อย ทักษะในการบริหารจัดการไร่ และ การพัฒนานวัตกรรมจากองค์ความรู้และเทคโนโลยีสมัยใหม่

2. การพัฒนาระบบและกลไกที่ช่วยสนับสนุนให้เกษตรกรมีความสามารถในการรองรับและควบคุม ความเสี่ยงในกระบวนการผลิตอ้อยเพื่อเพิ่มเสถียรภาพให้กับกระบวนการผลิตของเกษตรกรให้เป็นไปตาม เป้าหมายที่วางไว้

3. การสร้างความมั่นคงทางการเงินเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตจากการประกอบอาชีพชาวไร่อ้อย

4. การพัฒนาความสามารถของเกษตรกรเพื่อการเรียนรู้และพัฒนาคุณภาพด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง

เพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายการพัฒนาที่เสนอไว้ข้างต้น แนวทางในการพัฒนาและเสริมสร้างความ เข้มแข็งให้กับเกษตรกรชาวไร่อ้อยเพื่อการคงอยู่และมีความพร้อมในการเข้าสู่การเป็นชาวไร่อ้อยในศตวรรษที่ 21 นั้น ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องจำเป็นที่จะต้องเร่งพัฒนาแนวทางและกำหนดผู้รับผิดชอบในการบริหารจัดการ 3 ด้านหลัก ประกอบไปด้วยดังนี้

- 1) การบริหารจัดการความรู้
- 2) การบริหารจัดการต้นทุนการผลิต
- 3) การบริหารจัดการความเสี่ยง

การบริหารจัดการความรู้สำหรับเกษตรกรเพื่อสร้างมาตรฐานการทำไร่ที่มีความชัดเจน มีความ เหมาะสมตามลักษณะของพื้นที่ทำไร่ของเกษตรกรนั้นแบ่งออกได้เป็น 3 ส่วนหลักคือ การพัฒนาองค์ความรู้ สมัยใหม่ให้กับเกษตรกร การสร้างแหล่งการเรียนรู้เพื่อการค้นคว้าพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และรูปแบบวิธีการใน การเรียนรู้และช่องทางในการถ่ายทอดความรู้ให้กับเกษตรกร

การพัฒนาองค์ความรู้สมัยใหม่ให้กับเกษตรกร จะต้องมุ่งเน้นไปที่เพื่อขยายของเขตองค์ความรู้ของ เกษตรกรให้ครอบคลุมศาสตร์ต่างๆที่จำเป็นต่อการประกอบอาชีพให้เพิ่มมากขึ้นภายใต้การเปลี่ยนแปลงต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้าน เศรษฐกิจ สังคม หรือสิ่งแวดล้อม นอกเหนือจากทักษะในการทำไร่ที่เกษตรกรส่วนใหญ่มี ความรู้เป็นพื้นฐานอยู่แล้ว ไม่ว่าจะเป็น ความรู้ในด้านการบริหารจัดการไร่ การจัดการทางการเงิน หลักการ เศรษฐกิจพอเพียง การรับมือกับความเสี่ยงด้านต่างๆ การใช้เครื่องจักรกลสมัยใหม่ การใช้สารสนเทศในการ บริหารจัดการไร่ ไปจนถึงเกษตรแม่นยำสูง (precision agriculture) ซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่สำคัญอย่างมาก สำหรับการทำการเกษตรในอนาคต

การพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ มีวัตถุประสงค์ในการรวบรวมความรู้และข่าวสารที่เกี่ยวข้องเพื่อ เกษตรกรที่ถูกต้องแม่นยำ สามารถเข้ามาสืบค้นได้อย่างอิสระเมื่อต้องการ ซึ่งในปัจจุบันสามารถทำได้ หลากหลายรูปแบบด้วยต้นทุนที่ไม่สูงมากนักดังเช่นในอดีตที่ผ่านมา ไม่ว่าจะเป็นการใช้รูปแบบดั้งเดิมโดยการ

สร้างสถานที่ในลักษณะของอุทยานการเรียนรู้หรือแปลงทดลอง ภายใต้ความร่วมมือระหว่างโรงงานน้ำตาลกับหน่วยงานภาครัฐ หรือจะสร้างแหล่งเรียนรู้ออนไลน์ที่ในปัจจุบันสามารถจัดทำเป็นฐานข้อมูลขนาดใหญ่เพื่อการสืบค้นได้ทั้งที่เป็น ภาพนิ่ง เสียง และภาพเคลื่อนไหว รวมไปถึงการใช้เทคโนโลยีการผสมผสานโลกเสมือนเพิ่มเข้าไปในโลกจริง (Augmented reality; AR) และ การใช้ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence; AI) เพื่อตอบสนองให้ความช่วยเหลือเกษตรกรเมื่อมีความต้องการได้แบบทันที (Real time) และเพื่อให้เกิดความมั่นใจว่าเกษตรกรจะได้รับความรู้ที่ตนต้องการได้อย่างทันทั่วทั้งที่ หน่วยงานภาครัฐและผู้ที่เกี่ยวข้องจำเป็นที่จะต้องออกแบบพัฒนารูปแบบวิธีการในการเรียนรู้และช่องทางในการถ่ายทอดความรู้ให้กับเกษตรกรให้ครอบคลุมและมีสะดวก โดยช่องทางหนึ่งที่เป็นหัวใจสำคัญในการสร้างโอกาสในการเรียนรู้ให้กับเกษตรกรในปัจจุบันคืออินเทอร์เน็ต ซึ่งจากการสำรวจพบว่าเกษตรกรในหลายพื้นที่ยังสามารถเข้าถึงบริการดังกล่าวได้อย่างมีประสิทธิภาพมากนัก ภาครัฐนำโดยรัฐบาลจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเร่งพัฒนาประสิทธิภาพโครงข่ายอินเทอร์เน็ตในเขตพื้นที่นอกเขตเมือง เพื่อเป็นการลดต้นทุนของเกษตรกรในการเข้าถึงแหล่งความรู้

การบริหารจัดการต้นทุน เป็นอีกหนึ่งแนวทางในการพัฒนาที่สำคัญที่จะช่วยให้เกิดความมั่นคงในอาชีพของเกษตรกร การบริหารจัดการต้นทุนที่มีประสิทธิภาพจะช่วยให้เกษตรกรจัดสรรทรัพยากรทางการเงินให้เหมาะสมกับแต่ละกิจกรรมในกระบวนการผลิตอ้อย สามารถใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ได้อย่างเต็มประสิทธิภาพและเหมาะสม ทั้งนี้แนวทางในการบริหารจัดการต้นทุนของเกษตรกรจะประกอบไปด้วย 4 องค์ประกอบคือ 1.การมุ่งเน้นการจัดการต้นทุนที่มีความแม่นยำมากขึ้นในระดับกิจกรรมเพื่อกำจัดต้นทุนที่ไม่ก่อให้เกิดคุณค่า (Non-value added; NVA) และปรับลดต้นทุนในส่วนของกิจกรรมที่ไม่เพิ่มมูลค่าแต่จำเป็น (Necessary but Non Value Added; NNVA) 2. การแสวงหาแนวทางในการปรับลดต้นทุนด้านโลจิสติกส์ 3.การพัฒนากลไกทางการเงินที่เหมาะสมเพื่อสนับสนุนการบริหารจัดการเงินทุนหมุนเวียนของเกษตรกรทั้งในภาวะปกติ และในสถานการณ์ฉุกเฉิน 4.การส่งเสริมเกษตรกรให้รู้จักการวางแผนทางการเงิน และการพัฒนา กลไกเพื่อส่งเสริมให้เกษตรกรสามารถจัดการความเสี่ยงทางการเงิน เช่น การประกันภัยและการประกันสุขภาพ การส่งเสริมให้เกิดการออมอย่างสม่ำเสมอ และการนำเงินออมที่มีมาใช้ในการลงทุนเพื่อต่อยอดให้เกิดรายได้จากการพัฒนาในอาชีพตน

เมื่อเกษตรกรมีมาตรฐานการดำเนินงานที่ดีผ่านการประยุกต์ใช้องค์ความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอด ประกอบกับการจัดการต้นทุนอย่างมีประสิทธิภาพแม่นยำมากขึ้น สิ่งที่สำคัญที่สุดคือความสามารถในการรักษาเสถียรภาพการดำเนินงานให้บรรลุตามเป้าหมายได้รับผลผลิตที่มีคุณภาพในเวลาที่ต้องการ ความเสี่ยงในการดำเนินงานต่างๆ ควรได้รับการประเมินและจัดการอย่างเหมาะสม ด้วยเหตุนี้แนวทางในการบริหารจัดการความเสี่ยงควรที่จะมุ่งเน้น การศึกษารูปแบบ โอกาสของการเกิด ความถี่ และผลกระทบของความเสี่ยง ภายใต้กิจกรรมของการดำเนินการผลิตตลอดทั้งโซ่อุปทาน ตลอดจนการระบุผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อร่วมกันในการวางมาตรการในการป้องกัน ลดความรุนแรงของผลกระทบ หรือมาตรการช่วยเหลือฟื้นฟูที่เหมาะสม และทันทั่วทั้งที่เมื่อเกิดผลกระทบเกิดขึ้น

สุดท้ายนี้ การสร้างมาตรฐานและเสถียรภาพในการผลิตอ้อยของเกษตรกร (Standardization and stability) ตามแนวทางที่กล่าวมาจะเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยให้เกษตรกรชาวไร่อ้อยของไทยสามารถคงอยู่ในอาชีพได้อย่างยั่งยืน เป็นอาชีพที่สามารถเลี้ยงครอบครัวได้อย่างมีคุณภาพ และเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันพื้นฐาน

ให้กับเกษตรกรในการรับมือกับปัญหาและภัยคุกคามจากการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

6.3 แนวทางการพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งในมิติทางด้านสิ่งแวดล้อม

ปัจจุบันการปลูกอ้อยเป็นการผสมผสานของการใช้ความรู้และเทคโนโลยีในการจัดการไร่อ้อยภายใต้ความแปรปรวนของสภาพลมฟ้าอากาศ ดังนั้น การพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรชาวไร่อ้อยเมื่อพิจารณาในมิติของสิ่งแวดล้อม จะต้องสร้างภูมิคุ้มกันให้กับเกษตรกรชาวไร่อ้อยเพื่อให้สามารถรับมือกับผลกระทบ และลดความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นจนส่งผลกระทบต่อผลผลิตอ้อย ในขณะเดียวกันก็เป็นการเพิ่มโอกาสให้กับเกษตรกรในการเพิ่มผลผลิตต่อไร่ อันจะนำมาซึ่งความยั่งยืนของอาชีพชาวไร่อ้อย ในการพัฒนาอาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อยให้เกิดความยั่งยืนจึงต้องเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสภาพลมฟ้าอากาศให้กับเกษตรกรเพื่อให้เรียนรู้ในเรื่องการปรับตัว จัดฝึกอบรมให้ความรู้ในเรื่องการปลูกอ้อยแนวทางใหม่โดยผสมผสานเทคโนโลยีสมัยใหม่ จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (deep interview) การอภิปรายกลุ่มย่อย (group discussion) กลุ่มเกษตรกรที่เป็นตัวแทนของชาวไร่อ้อยในจังหวัดนครสวรรค์ กำแพงเพชร และสุโขทัย สามารถสรุปแนวทางในการพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรชาวไร่อ้อยได้ ดังนี้

แนวทางในการปรับตัวต่อความแปรปรวนของสภาพลมฟ้าอากาศของเกษตรกรชาวไร่อ้อย

กลุ่มตัวอย่างเกษตรกรชาวไร่อ้อยในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์ กำแพงเพชร และสุโขทัย มีแนวทางในการปรับตัวต่อสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงสรุปได้ ดังนี้

1. แนวทางในการปรับตัวเพื่อรับมือกับการเกิดภัยแล้งหรือภาวะฝนทิ้งช่วง

ตัวอย่างเกษตรกรชาวไร่อ้อยมีแนวทางในการปรับตัวเพื่อรับมือกับการเกิดภัยแล้ง โดยเลือกการขุดบ่อน้ำบาดาล และการขุดสระไว้ในไร่ไว้ใช้ในช่วงแล้งโดยเฉพาะเกษตรกรในจังหวัดนครสวรรค์ซึ่งส่วนใหญ่อยู่นอกเขตชลประทานที่ต้องประสบกับภัยแล้งอย่างต่อเนื่อง นอกจากจะจัดหาแหล่งน้ำแล้ว ตัวแทนเกษตรกรไร่อ้อยให้ข้อมูลตรงกันว่ามีการนำระบบน้ำหยดเข้ามาใช้กับไร่อ้อยแทนการให้น้ำแบบปล่อยน้ำในร่อง ซึ่งจะช่วยให้ประหยัดการใช้น้ำได้มากขึ้น แต่เกษตรกรรายเล็กที่มีเงินทุนน้อยไม่สามารถจัดหาเงินทุนมาจัดซื้อระบบน้ำหยด จำเป็นต้องพึ่งพาน้ำฝนเพียงอย่างเดียว ในพื้นที่ศึกษา 3 จังหวัด โดยเฉพาะในจังหวัดนครสวรรค์มีหลายพื้นที่ที่มีศักยภาพของระดับใต้ดินต่ำ และระดับน้ำใต้ดินที่อยู่ลึกมากจึงทำให้มีค่าใช้จ่ายที่สูงมาก

เกษตรกรไร่อ้อยในพื้นที่อำเภอตากาลี ซึ่งนักวิจัยได้ลงสัมภาษณ์ พบว่า มีการขุดบ่อน้ำบาดาลลึกถึง 60-70 เมตร ซึ่งมีค่าใช้จ่ายในการขุด 1-2 แสนบาท อย่างไรก็ตาม ยังมีเกษตรกรอีกบางส่วนโดยเฉพาะในพื้นที่อำเภอเมืองกำแพงเพชร ไม่สามารถขุดบ่อน้ำบาดาล เนื่องจากศักยภาพของน้ำบาดาลที่ต่ำ ซึ่งจะไม่คุ้มกับการลงทุน จำเป็นต้องพึ่งพาน้ำฝนเพียงอย่างเดียว ในขณะที่การขุดบ่อน้ำเพื่อกักเก็บน้ำก็เป็นอีกแนวทางหนึ่งที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยหลายรายเลือกใช้ แต่หลายพื้นที่ไม่สามารถขุดสระน้ำได้เนื่องจากเนื้อดินไม่อุ้มน้ำ ไม่

สามารถกักเก็บน้ำไว้ในฤดูแล้ง และน้ำที่กักเก็บในสระสามารถเก็บไว้ใช้ได้ถึงเดือนมีนาคมเท่านั้น เนื่องจากโครงสร้างการอุ้มน้ำของดิน ร่วมกับสภาพอากาศที่ร้อนทำให้อัตราการคายระเหยของน้ำเพิ่มสูงขึ้น อย่างไรก็ตาม การชลบ่อน้ำบาดาล หรือสระน้ำ และการวางระบบน้ำหยดทำให้ต้นทุนการผลิตอ้อยของเกษตรกรเพิ่มสูงขึ้น โดยเฉพาะกับเกษตรกรรายเล็ก ในบางรายจำเป็นต้องกู้เงินเพิ่มเติมเพื่อเป็นต้นทุนในการผลิตอ้อย และเกษตรกรบางรายจำเป็นต้องเปลี่ยนจากการปลูกอ้อยไปปลูกพืชชนิดอื่นแทนที่ใช้น้ำเพื่อการเพาะปลูกที่น้อยกว่า เช่น ข้าวโพด

อีกหนึ่งแนวทางการปรับตัวของเกษตรกรชาวไร่อ้อย คือ การน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงรัชกาลที่ 9 ตัวอย่างเกษตรกรชาวไร่อ้อยในจังหวัดนครสวรรค์ให้ข้อมูลว่าได้นำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการจัดการพื้นที่ทั้งในส่วนของการจัดเตรียมแหล่งน้ำ และจัดแบ่งพื้นที่เพาะปลูกพืชแบบผสมผสาน เพื่อให้มีรายได้ไว้ใช้จ่ายในครัวเรือนตลอดทั้งปี เช่น การเพาะกล้าต้นไม้ประดับ การปลูกพืชผักสวนครัว การทำสวนผลไม้ รวมถึงช่วยลดความเสี่ยงจากการปลูกอ้อยที่ผลผลิตอาจต่ำเนื่องจากสภาพอากาศที่ไม่เอื้ออำนวย

“ปัจจัยการผลิตทางสิ่งแวดล้อม แบ่งออกเป็น ดิน น้ำ อากาศ เรื่องดินไม่มีปัญหา ดินมีความอุดมสมบูรณ์ดี อากาศเกี่ยวข้องกับ ความชื้น อุณหภูมิ แสงแดด และน้ำเกี่ยวข้องกับปริมาณน้ำฝน และน้ำชลประทาน โดยให้ความเห็นว่าน้ำเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญมากที่สุด” เป็นคำพูดของตัวแทนจากโรงงานน้ำตาลจังหวัดนครสวรรค์ ดังนั้น การบริหารจัดการน้ำจึงเป็นแนวทางที่สำคัญที่จะช่วยลดความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นกับการปลูกอ้อย

2. แนวทางในการปรับตัวเพื่อรับมือกับปัญหาอุทกภัย

กลุ่มตัวอย่างเกษตรกรจังหวัดนครสวรรค์ที่มาร่วมการอภิปรายกลุ่มย่อยซึ่งมีการปลูกข้าวในที่ลุ่มให้ข้อมูลว่า การปลูกอ้อยในพื้นที่นาข้าวเดิมได้รับผลกระทบจากน้ำท่วมขัง ทำให้อ้อยตาย แนวทางในการปรับตัวของเกษตรกร คือ การทำคันดินกั้นน้ำ รวมถึงเร่งระบายน้ำออกจากไร่อ้อยเมื่อน้ำท่วมขัง ทำให้ต้นทุนในการปลูกอ้อยเพิ่มสูงขึ้น แต่ก็ยังดีกว่าปลูกข้าว เนื่องจากอ้อยมีการประกันราคารับซื้อที่ชัดเจน

3. แนวทางในการปรับตัวต่อปัญหาดินเสื่อมคุณภาพ

ตัวอย่างเกษตรกรเลือกแนวทางในการปรับปรุงคุณภาพดิน ได้แก่ เปลี่ยนมาใช้ในการไถกลบเศษวัสดุเหลือทิ้ง มีการพักหน้าดินเปลี่ยนสลับปลูกพืชชนิดอื่น รวมถึงการปลูกพืชตระกูลถั่วเพื่อทำปุ๋ยพืชสด เช่น ปอเทือง เพิ่มการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ การใส่น้ำกากส่า และลดการเผาอ้อย

4. แนวทางในการปรับตัวต่อปัญหาการระบาดของโรคพืชและศัตรูพืช

ลดการใช้สารเคมีกำจัดวัชพืช โดยเปลี่ยนมาใช้ในการไถพรวนดินแทน หรือใช้การฉีดยาคุมวัชพืช ใช้วิธีแบบชีวภาพโดยปล่อยแมลงหางหนีบหรือแตนเบียนเพื่อควบคุมการระบาดของศัตรูพืช

การเสริมสร้างความสามารถของเกษตรกรชาวไร่อ้อยในการปรับตัวต่อความแปรปรวนของสภาพภูมิอากาศ

มนุษย์ไม่สามารถควบคุมความแปรปรวนของสภาพภูมิอากาศที่เกิดขึ้นเป็นบริเวณกว้างได้ ปริมาณน้ำฝนที่มากหรือน้อยเกินไป อุณหภูมิสูงหรือต่ำเกินไป ความชื้นแฉะมากหรือน้อยเกินไป ซึ่งไม่เหมาะสำหรับการปลูกอ้อย อีกทั้งประเทศไทยตั้งอยู่ในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากปรากฏการณ์เอลนีโญ-ลานีญา ซึ่งจะทำให้สภาพลมฟ้าอากาศในพื้นที่ประเทศไทยแปรปรวนกับภัยแล้งและอุทกภัยสลับกันไป ดังนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเสริมสร้างความสามารถของเกษตรกรชาวไร่อ้อยในการปรับตัวต่อความแปรปรวนของสภาพภูมิอากาศ ซึ่งสรุปได้ ดังนี้

(1) ทรัพยากรที่ดินมีอยู่อย่างจำกัดและเสื่อมคุณภาพลง เนื่องจากการขยายตัวของพื้นที่เมือง การเลือกพื้นที่ปลูกอ้อยควรพิจารณาตามศักยภาพของที่ดิน เช่น ที่ลุ่มทำนา ที่ดอนทำไร่ หากพื้นที่บริเวณใดน้ำในแหล่งน้ำแห้งขอดเป็นประจำก็ไม่ควรปลูกอ้อย ให้เปลี่ยนไปปลูกพืชอื่นที่ใช้น้ำน้อยกว่าอ้อย ทั้งนี้ หน่วยงานของประเทศได้จัดทำเขตโซนนิ่งภาคการเกษตรไว้แล้วโดยพิจารณาทั้งปัจจัยทางกายภาพ การตลาด ราคาสินค้า

(2) ภาครัฐและโรงงานน้ำตาลให้การสนับสนุนเกษตรกรปลูกไร่ของโรงงานในการจัดหาแหล่งเงินทุน ดอกเบี้ยต่ำสำหรับจัดเตรียมแหล่งน้ำไว้สำหรับการเพาะปลูกและใช้ในช่วงแล้ง โดยเฉพาะพื้นที่นอกเขตชลประทาน เช่น ในพื้นที่ที่มีศักยภาพน้ำใต้ดินสูง ก็ใช้การขุดบ่อน้ำบาดาล ในพื้นที่ที่ศักยภาพน้ำใต้ดินต่ำอาจพิจารณาขุดสระน้ำไว้ในไร่อ้อย นอกจากนี้ให้ปรับเปลี่ยนวิธีการให้น้ำจากราดฝักรองมาเป็นระบบน้ำหยดเพื่อประหยัดน้ำ

(3) หากจำเป็นต้องปลูกอ้อยในที่ลุ่ม เกษตรกรชาวไร่อ้อยควรทำคันดินป้องกันน้ำ และติดตั้งเครื่องสูบน้ำ อีกทั้งเลือกปลูกอ้อยพันธุ์ที่ทนน้ำท่วมขังได้ดี

(4) ปรับเปลี่ยนวิธีการให้ปุ๋ยเคมีจากการหว่านตามโคนต้นมาเป็นละลายน้ำและให้ผ่านระบบน้ำหยด ซึ่งจะช่วยประหยัดต้นทุนค่าปุ๋ย และช่วยเพิ่มผลผลิต

(5) ส่งเสริมและพัฒนาองค์ความรู้ให้กับเกษตรกรชาวไร่อ้อย โดยจัดให้มีการฝึกอบรมให้ความรู้กับเกษตรกรชาวไร่อ้อยในรูปแบบโรงเรียนเกษตรกรชาวไร่อ้อย เน้นเรื่องการบำรุงดิน การใช้ปุ๋ยอินทรีย์ ลดใช้ปุ๋ยเคมี โดยใช้เทคโนโลยีและการจัดการเพื่อยกระดับประสิทธิภาพ ลดต้นทุน พัฒนาคุณภาพผลผลิต รักษาสิ่งแวดล้อม และสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนอย่างยั่งยืน ทั้งนี้ กลุ่มเป้าหมายในการฝึกอบรม คือ บุตรหลานของชาวไร่อ้อยที่สูงอายุ เพื่อต่อไปจะได้นำความรู้กลับไปปรับใช้กับไร่อ้อยของครอบครัว

(6) ส่งเสริมให้มีการปลูกพืชบำรุงดิน โดยปลูกพืชตระกูลถั่วหมุนเวียน เช่น ถั่วเหลือง ถั่วเขียว ปอเทือง เนื่องจากมีแบคทีเรียไรโซเซียมที่รากที่สามารถตรึงไนโตรเจนในอากาศมาเป็นปุ๋ยในดิน เพิ่มธาตุอาหารให้กับอ้อย ลดการใช้สารเคมี และเป็นการตัดวงจรของโรคราและแมลงศัตรูอ้อยในช่วงระหว่างพักดินอีก

ด้วย อย่างไรก็ตาม จะต้องมีการถ่ายทอดความรู้และตระหนักถึงประโยชน์ที่จะได้รับ เพราะการบำรุงดินด้วยการนี้จะมีต้นทุนในการทำไร่อ้อยที่เพิ่มสูงขึ้น

(7) ภาครัฐและโรงงานน้ำตาลควรร่วมมือทางวิชาการในการปรับปรุงพันธุ์อ้อยให้มีความเหมาะสมกับสภาพดิน น้ำ อากาศของแต่ละพื้นที่ เพื่อให้เพิ่มผลผลิต ปัจจุบันความหลากหลายของพันธุ์อ้อยที่เกษตรกรปลูกในพื้นที่ศึกษา 3 จังหวัดต่ำมาก เช่น อ้อยพันธุ์ขอนแก่น 3 อ้อยพันธุ์อุ้มทอง

(8) ส่งเสริมให้มีการไถไถคลุมดิน การตัดอ้อยสดและปล่อยใบอ้อยไว้คลุมดินจะช่วยรักษาความชื้นไว้ในดิน และคุมวัชพืช จึงลดปริมาณการใช้สารกำจัดวัชพืช ทั้งนี้อาจจะใช้สารเร่งการย่อยสลายใบที่จะเป็นปุ๋ยอินทรีย์ให้กับอ้อยรุ่นต่อไป

(9) จัดสรรพื้นที่เพื่อปลูกพืชเศรษฐกิจหมุนเวียน เช่น ปลูกพืชผัก หรือผลไม้ที่สามารถเก็บดอกผลขายเป็นรายได้รายวัน เพื่อลดความเสี่ยงจากความแปรปรวนของปริมาณผลผลิต และราคาอ้อย โดยน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

(10) การรวมกลุ่มจัดตั้งสหกรณ์ หรือนำแนวทางของการทำเกษตรกรรมแปลงใหญ่ที่รัฐบาลให้การสนับสนุนมาใช้ในการลดต้นทุนในการจัดการไร่อ้อย เช่น การรวมกลุ่มเพื่อจัดหาท่อนพันธุ์คุณภาพสูง การจัดซื้อปุ๋ยในปริมาณมากเพื่อนำมาขายต่อให้สมาชิกในราคาที่ถูกลงกว่าราคาท้องตลาด การซื้อรถตัดอ้อยและรถไถมาให้สมาชิกของกลุ่มเช่าในราคาถูก

(11) ถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการลดใช้สารเคมีในการกำจัดวัชพืช โรคระบาด และแมลงศัตรูอ้อย เพื่อลดความเสี่ยงที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยจะได้รับสารมลพิษและเจ็บป่วยจากการปลูกอ้อย

(12) ลดการเผาอ้อยก่อนตัดซึ่งจะช่วยให้มีจุลินทรีย์ในดินช่วยย่อยเศษวัสดุ

บทที่ 7

สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “แนวทางการพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรชาวไร่อ้อยเพื่อการคงอยู่ในอาชีพได้อย่างยั่งยืนในภาคเหนือตอนล่าง” นั้น ได้สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตและเส้นทางการประกอบอาชีพของการเป็นเกษตรกรชาวไร่อ้อย รวมถึงแนวทางการพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งในอาชีพให้กับเกษตรกรชาวไร่อ้อย ซึ่งผลการวิจัยได้ช่วยให้เกิดความเข้าใจในวิถีชีวิตและการทำงานของเกษตรกรชาวไร่อ้อย และนำไปสู่การร่วมกันสะท้อนคิดถึงแนวทางในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรชาวไร่อ้อยได้สามารถคงอยู่ในอาชีพได้อย่างยั่งยืน ซึ่งสามารถสรุปเป็นภาพรวมได้ออกเป็น 3 มิติ คือ 1) มิติทางด้านสังคม 2) มิติทางด้านเศรษฐกิจ และ 3) มิติทางด้านสิ่งแวดล้อม ดังต่อไปนี้

7.1 ภาพรวมของเกษตรกรชาวไร่อ้อยในมิติทางด้านสังคม

วิถีชีวิตทางสังคมของเกษตรกรชาวไร่อ้อยโดยภาพรวมได้สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะของพฤติกรรมทางสังคมที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยได้ยึดถือและปฏิบัติร่วมกัน ซึ่งพบว่าภาพของวิถีชีวิตเกษตรกรชาวไร่อ้อยในมิติทางด้านสังคมสะท้อนถึง (1) ทุณมนุษย ได้แก่ ความรู้และทักษะความชำนาญ การถ่ายทอดความรู้และกรรมสิทธิ์ความเป็นเจ้าของในทรัพย์สิน สุขภาพทางกายและใจ และ (2) ทุณสังคม ได้แก่ กลุ่มทางสังคม ความสัมพันธ์ทางสังคม วัฒนธรรมที่ยึดถือและปฏิบัติในการทำงาน ดังนี้

1. ความรู้และทักษะความชำนาญ: เกษตรกรชาวไร่อ้อยในภาคเหนือตอนล่างส่วนใหญ่ (ร้อยละ 95.95) ทำไร่อ้อยโดยอาศัยพื้นฐานของความรู้ที่ตนมีอยู่ เพียงแต่แหล่งของความรู้เกี่ยวกับอาชีพมีที่มาแตกต่างกันไป และความรู้เหล่านั้นได้มีผลต่อพฤติกรรมในการทำไร่อ้อยของเกษตรกร สำหรับแหล่งความรู้ของเกษตรกรชาวไร่อ้อยมีอยู่ 2 ทางคือ 1) ครอบครัว ได้แก่ พ่อแม่ ญาติพี่น้อง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรที่มีครอบครัวทำไร่มาก่อน โดยอาจเป็นไร่อ้อยหรือไร่ชนิดอื่น และ 2) บุคคลภายนอกครอบครัว ได้แก่ เพื่อนชาวไร่อ้อย โรงงานน้ำตาล ซึ่งถือเป็นแหล่งความรู้ที่สำคัญต่อเกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเล็กรุ่นใหม่ que เริ่มต้นชีวิตการทำงานด้วยการเป็นเกษตรกรชาวไร่อ้อย และหรือเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่ไม่มีสมาชิกในครอบครัวประกอบอาชีพทำไร่อ้อยมาก่อน นอกจากนี้ยังพบว่าเกษตรกรชาวไร่อ้อยส่วนใหญ่ (ร้อยละ 73.26) มีความต้องการที่จะพัฒนาตนเอง ซึ่งถือเป็นสิ่งที่ดีต่อการพัฒนาอาชีพและช่วยเสริมสร้างความสำเร็จให้แก่ตัวของเกษตรกร

2. การถ่ายทอดความรู้และกรรมสิทธิ์ความเป็นเจ้าของ: การที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยมีครอบครัวที่พ่อแม่เป็นเกษตรกรมาก่อนจะมีความได้เปรียบในแง่ของการมีทรัพย์สินที่เกี่ยวข้องกับอาชีพ เช่น ที่ดิน เครื่องจักร เครื่องมือ รวมทั้งองค์ความรู้ต่างๆ ในการทำการเกษตร และมักเป็นเหตุผลหนึ่งของการเลือกเข้าสู่อาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อย รวมถึงการส่งต่ออาชีพการทำไร่อ้อยให้กับลูกหลานของตนต่อไป โดยพบว่า การที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยมีที่ดินเป็นกรรมสิทธิ์ของตนเองจะมีแนวโน้มความเป็นไปได้ในการถ่ายทอดความรู้เพื่อส่งต่ออาชีพแก่ลูกหลานในสัดส่วนที่สูงกว่าเกษตรกรที่ยังไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง (ร้อยละ 81.36 และร้อยละ 51.28 ตามลำดับ) และในขณะเดียวกัน เกษตรกรชาวไร่อ้อยรุ่นเก่าก็มีแนวโน้มความเป็นไปได้ในการส่งต่อ

อาชีพการทำไร่อ้อยให้กับลูกหลานในสัดส่วนที่สูงกว่าเกษตรกรชาวไร่อ้อยรุ่นใหม่ (ร้อยละ 82.69 และร้อยละ 79.45 ตามลำดับ) แต่ทั้งนี้สิ่งสำคัญขึ้นอยู่กับความรู้สึกและความสนใจของผู้เป็นลูก เนื่องจากสุดท้ายเกษตรกรชาวไร่อ้อยยังคงประเมินถึงความรู้สึกของลูกตนว่าชอบหรือไม่ชอบ นั้นแสดงให้เห็นว่า การคงอยู่ในอาชีพของเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่สำคัญจึงต้องขึ้นอยู่กับ การหาแนวทางที่ทำให้คนรุ่นลูก หรือรุ่นหลานของเกษตรกรชาวไร่อ้อยมีใจที่อยากจะสืบทอดอาชีพของพ่อแม่ตน ดังนั้น วิถีชีวิตการทำงานของเกษตรกรชาวไร่อ้อยในปัจจุบันจึงถือเป็นการปูรากฐานที่เตรียมไว้ให้กับคนในครอบครัว โดยเฉพาะผู้เป็นลูกของตนได้มีอาชีพที่เป็นตัวเลือกเตรียมพร้อมไว้ ซึ่งตัวเกษตรกรชาวไร่อ้อยเองโดยแท้จริงแล้วไม่ได้คาดหวังว่าบุตรของตนจะต้องสืบทอดอาชีพชาวไร่อ้อยต่อไป หากผู้เป็นลูกไม่มีความต้องการก็ไม่คิดที่จะบังคับ เพียงแต่การถ่ายทอดความรู้ในอาชีพของตนเปรียบเสมือนการให้ทุนที่เรียกว่า “ทุนมนุษย์” แก่ผู้เป็นลูก ซึ่งอาจจะมีประโยชน์ในอนาคตได้ โดยลักษณะความคิดดังกล่าวนี้เห็นได้ชัดในกลุ่มเกษตรกรชาวไร่อ้อยรุ่นใหม่ ซึ่งมีอายุอยู่ระหว่าง 30-50 ปี

3. สุขภาพทางกายและใจ: แม้ว่าเกษตรกรชาวไร่อ้อยมีการใช้สารเคมี เช่น ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าหญ้า ยากำจัดแมลงศัตรูพืช ฯลฯ แต่พบว่าเกษตรกรชาวไร่อ้อยเกือบทั้งหมดได้ประเมินตนเองว่าตนมีสุขภาพทางกายที่แข็งแรงถึงร้อยละ 90.83 โดยมีเพียงส่วนน้อยคือ ร้อยละ 9.17 ที่ประเมินตนเองว่ามีสุขภาพที่ไม่แข็งแรง อันเนื่องมาจากความเจ็บป่วยตามวัยที่มากขึ้นและโรคต่างๆ ที่ไม่ได้เกี่ยวข้องมาจากอาชีพ ในขณะที่ทางด้านสุขภาพใจ พบว่า เกษตรกรชาวไร่อ้อยส่วนใหญ่ยังคงมีสัดส่วนของความสุขใจ-สบายใจ ซึ่งสะท้อนถึงสภาวะสุขภาพทางใจที่ดีอยู่ โดยมีถึงร้อยละ 92.48 ในขณะที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยที่มีสภาวะสุขภาพทางใจที่ไม่ดีนั้นมียังมีเพียงร้อยละ 7.52 ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นมาจากความทุกข์ใจที่ผลผลิตไม่ดี หรือรายได้จากการขายผลผลิตไม่พอกับการใช้หนี้ ดังนั้น การมีสุขภาพกายและใจที่ดีถือเป็นทุนสำคัญที่ต้องมีคู่กันไปในการทำงานของเกษตรกร เพื่อให้เกษตรกรมีแรงกายที่สามารถทำงานได้ต่อไป และมีกำลังใจสำหรับการทำงาน นอกจากนี้ สิ่งสำคัญอีกอย่างที่ทำให้เกษตรกรชาวไร่อ้อยยังคงอยู่ในอาชีพต่อไปได้ ก็คือ การมีใจรักต่ออาชีพที่ตนเองทำ และเต็มใจในการทำงานในอาชีพของตน ซึ่งได้ช่วยเสริมความเข้มแข็งให้กับสุขภาพทางใจแก่เกษตรกรชาวไร่อ้อยได้มีความสุขไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าการได้ผลผลิตที่ดีหรือการมีเงินเหลือใช้ และมีพลังที่จะแก้ไขปัญหาใดๆ ที่อาจเกิดขึ้นมาได้

4. กลุ่มทางสังคม: กลุ่มทางสังคมในที่นี้คือ กลุ่มคนที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยได้มีความสัมพันธ์หรือความเกี่ยวข้องด้วย ซึ่งพบว่าประกอบด้วย 3 กลุ่มใหญ่คือ 4.1) กลุ่มอาชีพ ได้แก่ “สมาคมชาวไร่อ้อย” ซึ่งเป็นกลุ่มอาชีพของชาวไร่อ้อยที่เกษตรกรได้มารวมตัวกันสมัครเป็นสมาชิก โดยเป็นกลุ่มที่ช่วยสนับสนุนการทำงานของเกษตรกรเนื่องจากเป็นศูนย์กลางในการประสานงานและแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร รวมถึงส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีในหมู่สมาชิกชาวไร่อ้อย และกับโรงงานน้ำตาลหรือส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งสนับสนุนและช่วยเหลือสมาชิกแก้ไขอุปสรรค ข้อขัดข้องต่างๆ ให้กับเกษตรกรชาวไร่อ้อย โดยเฉพาะในเรื่องของราคาอ้อย ซึ่งบางครั้งยังเป็นตัวกลางในการเจรจาต่อรองให้กับเกษตรกรชาวไร่อ้อย นอกจากนี้ยังมีกลุ่มที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยเรียกว่า “กลุ่มตัด” ซึ่งเป็นกลุ่มทางสังคมที่เกิดขึ้นจากการที่ชาวไร่อ้อยมีการตั้งกลุ่มของตนเองขึ้นมาเพื่อจัดสรรคิวในการตัดอ้อยให้กับชาวไร่อ้อยด้วยกัน โดยเกษตรกรที่เป็นหัวหน้ากลุ่มตัดก็คือผู้ที่มรดตัดอ้อยเป็นของตนเอง และมักเป็นหัวหน้าโควตาที่มีลูกไร่ ซึ่งลูกไร่เหล่านั้นได้เป็นสมาชิกอยู่ในกลุ่มตัดของหัวหน้าโควตาตนเองด้วย กลุ่มตัดนี้มีส่วนช่วยสนับสนุนการทำไร่อ้อยให้กับเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่ยังไม่มีมรดตัดเป็นของตนเอง โดยแม้ว่าทางโรงงานน้ำตาลมีรถตัดบริการให้กับเกษตรกรชาวไร่อ้อยในลักษณะของการจ้าง แต่ก็มีจำนวนไม่เพียงพอกับความต้องการที่พร้อมกันของเกษตรกรชาวไร่อ้อย ทำให้การมีกลุ่มตัดจึงถือ

เป็นแนวทางหนึ่งที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยเลือกใช้สำหรับแก้ปัญหาดังกล่าว 4.2) กลุ่มชุมชน การที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยได้เป็นสมาชิกของกลุ่มชุมชนได้ให้ประโยชน์ทางอ้อมต่อการประกอบอาชีพของชาวไร่อ้อยในลักษณะของการช่วยสนับสนุนการทำไร่อ้อย และแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ โดยเป็นการสนับสนุนที่เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ส่วนตัวที่มีความยินดีและเต็มใจให้กัน ซึ่งยังถือเป็นสิ่งสำคัญมากของการทำไร่อ้อยในปัจจุบัน เพราะในบางขั้นตอนยังคงต้องอาศัยแรงงานคนช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อีกทั้งไม่ใช่ว่าเกษตรกรชาวไร่อ้อยทุกรายจะสามารถเป็นเจ้าของเครื่องมือทางการเกษตรได้ ดังนั้นการสนับสนุนที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยได้รับก็คือ กำลังแรงงาน ที่มาช่วยทำไร่อ้อยทั้งในเชิงของการแลกเปลี่ยนแบบให้เปล่าหรือแบบการจ้าง และกำลังปัญญา ที่มาช่วยแก้ไขปัญหา หรือให้คำแนะนำ ให้คำปรึกษา อันถือเป็นการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกันด้วย 4.3) กลุ่มที่เกี่ยวข้องกับอาชีพ ประกอบด้วย 2 กลุ่มหลักคือ (1) คู่สัญญากับโรงงานน้ำตาล พบว่า เกษตรกรชาวไร่อ้อยส่วนใหญ่จดทะเบียนเป็นคู่สัญญากับโรงงานน้ำตาลเพียงแห่งเดียว โดยพิจารณาเลือกโรงงานน้ำตาลที่มีการจัดสิ่งสนับสนุนให้กับเกษตรกร และมีการปฏิบัติที่ดีต่อเกษตรกร เช่น การรับซื้ออ้อยจากเกษตรกรหมดครบถ้วน โดยไม่มีการปิดหีบก่อน การช่วยเหลือในรูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการให้กู้เงิน การให้ความรู้ การให้คำปรึกษา เป็นต้น ซึ่งความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างเกษตรกรชาวไร่อ้อยกับโรงงานน้ำตาลถือเป็นสิ่งสำคัญที่ยึดเหนี่ยวให้เกษตรกรชาวไร่อ้อยยังคงตัดสินใจอยู่เป็นสมาชิกกับโรงงานน้ำตาลแห่งนั้นต่อไป กับ (2) สมาชิกของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) พบว่า เกษตรกรชาวไร่อ้อยมีวัตถุประสงค์ของการเป็นสมาชิกกับ ธกส. เพื่อการกู้เงินมาใช้ในการทำไร่อ้อยของตน ซึ่งเกษตรกรมองการกู้เงินดังกล่าวว่าเป็นการต่อยอดและพัฒนาอาชีพของตนได้ นั่นคือ การทำให้ตนมีเงินในการซื้อปุ๋ย ซื้อยากำจัดศัตรูพืช รวมทั้งได้มีทรัพย์สินเป็นของตนเอง เช่น การลงทุนซื้อเครื่องจักรและพื้นที่ทำการเกษตรเพิ่มเติม เป็นต้น ดังนั้น เกษตรกรชาวไร่อ้อยส่วนใหญ่ (ร้อยละ 93.75) จึงมองว่าการเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคมเหล่านั้น ทำให้ตนได้รับสิทธิ/ประโยชน์ต่างๆ

5. ความสัมพันธ์ทางสังคม: ภาพรวมของความสัมพันธ์ทางสังคมกับคนในครอบครัว ชุมชน และบุคคลในอาชีพเดียวกันของเกษตรกรชาวไร่อ้อยถือได้ว่าเป็นความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน แม้จะมีเกษตรกรชาวไร่อ้อยบางรายที่ตนเองอาจไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชน หรือคนในอาชีพเดียวกันมากนัก แต่เกษตรกรชาวไร่อ้อยได้มีวิธีการจัดการด้วยการให้สมาชิกในครอบครัวเข้าไปมีส่วนร่วมกับการกิจกรรมต่างๆ แทน ซึ่งถือเป็นรูปแบบหนึ่งของวิถีชีวิตเกษตรกร เนื่องจากการใช้ชีวิตประจำวันโดยทั่วไปของเกษตรกรชาวไร่อ้อยมุ่งไปที่การทำงานในไร่อ้อย หรืองานเสริมอื่นๆ ที่จะนำไปสู่รายได้เพิ่มเติมให้กับครอบครัวที่ตนรับผิดชอบ จึงทำให้เวลาของการเข้าไปร่วมกิจกรรมอื่นๆ มีอยู่อย่างจำกัด การส่งตัวแทนครอบครัวเข้าร่วมจึงถือเป็นการจัดการที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยเลือกใช้ เพื่อให้อย่างน้อยตัวเกษตรกรเองยังสามารถรับรู้ความเคลื่อนไหวภายนอกต่างๆ รวมถึงข้อมูลสำคัญบางอย่างเกี่ยวกับอาชีพจากผู้ที่เป็นตัวแทน

6. วัฒนธรรมที่ยึดถือและปฏิบัติในการทำงาน: วัฒนธรรมของเกษตรกรชาวไร่อ้อยในที่นี้ ได้แก่ ความเชื่อ ธรรมเนียมปฏิบัติ และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ชาวไร่อ้อยมีการยึดถือและนำไปปฏิบัติในการทำงาน ซึ่งจากการศึกษาครั้งนี้พบว่า เกษตรกรชาวไร่อ้อยในปัจจุบันส่วนใหญ่ (ร้อยละ 64.90) มีความเชื่อบางประการและยังคงนำมาปฏิบัติในการทำงานของตน เช่น การถือฤกษ์วันดี วันธงชัยในการปลูกอ้อย การไหว้เจ้าที่ในไร่อ้อยของตน ซึ่งทำในช่วงจะเริ่มปลูกหรือช่วงจะเก็บเกี่ยวผลผลิต หรือการไหว้เจ้าที่กับรถขนส่ง ฯลฯ เนื่องจากเกษตรกรชาวไร่อ้อยรู้สึกว่าได้ผลลัพธ์เมื่อปฏิบัติตามความเชื่อเหล่านี้ หรือบางรายถือว่าการทำตามความเชื่อ

เหล่านี้ช่วยให้คนรู้สึกดี มีขวัญกำลังใจในการทำงาน โดยคาดหวังว่าจะมีผลผลิตที่ดีในอนาคตสำหรับการปลูกอ้อยในรอบปีนั้นๆ ซึ่งข้อสังเกตที่พบคือ ความเชื่อดังกล่าวไม่ใช่ว่าเกิดขึ้นกับเกษตรกรชาวไร่อ้อยรุ่นเก่าที่อายุมากเท่านั้น แต่ยังมีอยู่ในเกษตรกรรุ่นใหม่ด้วย ดังนั้นจึงไม่เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวัย แต่ขึ้นอยู่กับจิตใจและความคิดที่ต่างกันไปของเกษตรกรชาวไร่อ้อยมากกว่า รวมทั้งผลจากการถ่ายทอดให้กันของเกษตรกรชาวไร่อ้อย ซึ่งไม่เพียงแต่จะถ่ายทอดในเรื่องของความรู้ แต่ในบางครั้งได้มีพ่วงในเรื่องของความเชื่อที่นำไปสู่การปฏิบัติเช่นกัน

จากวิถีชีวิตทางสังคมของเกษตรกรชาวไร่อ้อยดังกล่าวข้างต้นได้ทำให้เห็นภาพของพฤติกรรมและเข้าใจถึงการกระทำของเกษตรกรชาวไร่อ้อย ซึ่งจะเห็นได้ว่าในปัจจุบันเกษตรกรชาวไร่อ้อยได้มีความพยายามในการปรับตัวและเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ตามสถานการณ์ทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปเพื่อให้สามารถคงอยู่ในอาชีพได้ต่อไป จึงทำให้เกษตรกรชาวไร่อ้อยส่วนใหญ่ (ร้อยละ 83.88) ยังคงมีความพึงพอใจต่อวิถีชีวิตของการเป็นเกษตรกรชาวไร่อ้อยอยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด

นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาถึงเส้นทางการประกอบอาชีพของเกษตรกรชาวไร่อ้อย พบว่า การเข้าสู่อาชีพของเกษตรกรชาวไร่อ้อยมี 3 ลักษณะสำคัญคือ 1) สืบทอดจากครอบครัว 2) คิดและเริ่มทำด้วยตนเอง และ 3) ได้รับคำแนะนำ/ถูกชักชวนจากบุคคลอื่น โดยเกษตรกรทั้งรุ่นเก่าและรุ่นใหม่ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 53.85 และร้อยละ 50.00) ได้เข้าสู่อาชีพด้วยการสืบทอดอาชีพมาจากครอบครัว นั่นคือ บิดามารดาของเกษตรกรชาวไร่อ้อยดำรงชีพด้วยการทำไร่อ้อยมาตั้งแต่ก่อนที่เกษตรกรจะเข้าสู่การทำงานด้วยตนเอง และจากประสบการณ์ที่ได้เห็นการทำไร่อ้อยของบิดามารดาของตนประกอบกับความพร้อมทางด้านทุนต่างๆ ที่บิดามารดาได้ช่วยวางรากฐานไว้แล้ว ซึ่งได้แก่ การมีที่ดินและเครื่องมือต่างๆ โดยเฉพาะการมีพื้นที่ทำการเกษตรได้เป็นสิ่งสนับสนุนที่สำคัญของการทำให้เกษตรกรชาวไร่อ้อยตัดสินใจสืบทอดอาชีพการทำไร่อ้อยต่อบิดามารดาของตน (ร้อยละ 56.00) แต่ความแตกต่างคือ เกษตรกรชาวไร่อ้อยรุ่นเก่ามีการเข้าสู่อาชีพด้วยการคิดและเริ่มทำด้วยตนเองมากกว่าการถูกชักชวนจากบุคคลอื่น ในขณะที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยรุ่นใหม่มีการเข้าสู่อาชีพด้วยการได้รับการชักชวนจากบุคคลอื่นมากกว่าการคิดและเริ่มทำด้วยตนเอง

สำหรับสิ่งที่จำเป็นที่พึงมีในการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อยนั้นส่วนใหญ่เห็นพ้องตรงกันว่า จำเป็นต้องมีที่ดินในการปลูกอ้อยที่เป็นกรรมสิทธิ์ของตนเองเป็นอันดับแรก (ร้อยละ 32.25) โดยไม่ได้ขึ้นอยู่กับขนาดของพื้นที่ว่าจะน้อยหรือมาก แต่สิ่งสำคัญที่ควรต้องมีที่ดินเป็นของตนเอง นั่นคือ การที่ตัวเกษตรกรได้มีโอกาสลงมือทำอย่างจริงจังด้วยตนเองเพื่อให้เห็นถึงความเป็นไปได้ในการนำที่ดินมาปลูกอ้อยเพื่อหารายได้เข้าสู่ครอบครัว รวมทั้งยังเป็นการตรวจสอบความเหมาะสมของดินในพื้นที่ของตนว่าสามารถปลูกอ้อยได้ดีหรือไม่ด้วย สิ่งที่เป็นรองลงมาคือ การต้องมีความรู้หรือทักษะเกี่ยวกับการทำไร่อ้อย ร่วมกับการมีความสัมพันธ์ทางสังคมกับกลุ่มคนต่างๆ ส่วนสิ่งที่ปัญหาหรืออุปสรรคต่อการเข้าสู่อาชีพพบว่า เกษตรกรชาวไร่อ้อยไม่ว่าจะเข้าสู่อาชีพอย่างไร โดยภาพรวมส่วนใหญ่ได้มองประเด็นเรื่องของความรู้หรือทักษะความสามารถเกี่ยวกับการเพาะปลูกอ้อยเป็นปัญหาหรืออุปสรรคอันดับแรกต่อการเข้าสู่อาชีพ (ร้อยละ 25.80) รองลงมาอยู่ในระดับเท่ากัน คือ เรื่องของสิทธิหรือผลประโยชน์ที่ได้รับ และเรื่องของสุขภาพกาย (ร้อยละ 19.35)

ในกระบวนการของการทำไร่อ้อย สิ่งหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นในมิติทางด้านสังคมก็คือ ความเกี่ยวข้องกันระหว่างกลุ่มคนต่างๆ โดยไม่ใช่เพียงเฉพาะระหว่างเกษตรกรชาวไร่อ้อยด้วยกันเท่านั้น ซึ่งความเกี่ยวข้องกันนี้ได้ทำให้เห็นลักษณะต่างๆ ในการทำงานร่วมกันของกลุ่มทางสังคมผ่านขั้นตอนการทำงานของเกษตรกรชาวไร่อ้อย 5 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นตอนการเตรียมก่อนปลูก ทั้งในเรื่องของการเตรียมดินและเตรียมพันธุ์อ้อย 2) ขั้นตอนการปลูก 3) ขั้นตอนการดูแล 4) ขั้นตอนการเก็บเกี่ยว และ 5) ขั้นตอนการขนส่ง โดยในแต่ละขั้นตอนพบว่า เกษตรกรชาวไร่อ้อยต้องมีการติดต่อสื่อสารกับกลุ่มคนต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์กับกลุ่มของเกษตรกรชาวไร่อ้อยด้วยกันและกลุ่มทางโรงงานน้ำตาล ซึ่งทั้งสองกลุ่มนี้สามารถสนับสนุนในเรื่องของแรงงานและเครื่องจักรให้กับเกษตรกรชาวไร่อ้อยได้ โดยเป็นในรูปแบบของการจ้างและหรือเช่า ทั้งนี้เนื่องจากในปัจจุบันเครื่องจักรทางการเกษตรได้เข้ามามีบทบาทในแต่ละขั้นตอนของการทำไร่อ้อยเป็นอย่างมาก แต่ยังคงพบว่า เกษตรกรชาวไร่อ้อยส่วนใหญ่ (ร้อยละ 83.87) ไม่ได้มีเครื่องจักรทางการเกษตรเป็นของตนเอง ดังนั้นการมีเครือข่ายและความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดีกับกลุ่มคนต่างๆ จึงเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับการทำงานของเกษตรกรชาวไร่อ้อย รวมถึงเรื่องของความรู้ที่ต้องมีในแต่ละขั้นตอน สำหรับเกษตรกรเองได้มองว่าเป็นสิ่งจำเป็นเช่นกันเพื่อให้เข้าไปสู่การได้ผลผลิตที่ดี ซึ่งหากเกษตรกรมีความสัมพันธ์ที่ดีกับกลุ่มคนต่างๆ ก็จะเป็นช่องทางหนึ่งที่ทำให้ตัวของเกษตรกรได้พัฒนาความรู้ที่จะนำไปสู่การให้ตนเกิดพัฒนาอาชีพด้วย ดังที่ความรู้ได้กลายเป็นสิ่งที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยส่วนใหญ่ให้ความสำคัญเป็นลำดับแรกว่าจำเป็นต่อการพัฒนาอาชีพการทำไร่อ้อยของตน (ร้อยละ 45.20) รวมถึงในส่วนของทุนสังคมที่นำไปสู่การช่วยพัฒนาทุนมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการมีความสัมพันธ์ทางสังคมกับกลุ่มคนและการมีเครือข่าย (ร้อยละ 16.10 และร้อยละ 12.90) ซึ่งเกษตรกรชาวไร่อ้อยมองว่าเป็นสิ่งจำเป็นรองลงมาจากเรื่องของความรู้นั่นเอง

นอกจากนี้ เกษตรกรชาวไร่อ้อยในปัจจุบันได้มีความตื่นตัวที่รู้จักพัฒนาอาชีพของตน โดยส่วนใหญ่ (ร้อยละ 87.10) ไม่คิดอยู่นิ่งกับที่ แต่เป็นลักษณะของการชวนขายสิ่งที่จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาตนเองเพื่อการทำงาน รวมถึงเทคนิควิธีการทำงานต่างๆ ซึ่งทำให้มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับบุคคลอื่นๆ มากขึ้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับตัวของเกษตรกรเองที่จะมองว่ามีสิ่งใดบ้างที่ตนยังขาด หรือต้องการข้อมูลที่เป็นองค์ความรู้หรือวิธีการใหม่ๆ ที่มีความทันสมัยใดบ้างเพื่อนำมาปรับใช้กับการทำไร่อ้อยของตน ซึ่งทำให้เกิดการปรับตัวพฤติกรรมในการทำงานและแสวงหาความรู้เพิ่มเติมให้กับตนเอง อันมีนัยที่สอดคล้องกับการที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยในปัจจุบันส่วนใหญ่มีการตั้งเป้าหมายในการทำงานของตน (ร้อยละ 77.42) และมีความคาดหวังในอนาคต (ร้อยละ 83.87) ได้แก่ เรื่องความสำเร็จในการทำไร่อ้อย การมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และการมีลูกหลานรับช่วงอาชีพต่อจากตน ทั้งนี้ เกษตรกรชาวไร่อ้อยเกือบทั้งหมดคือ ร้อยละ 96.77 มีความคิดที่จะยังคงอยู่ในอาชีพการทำไร่อ้อยของตนต่อไปเรื่อยๆ ในขณะที่ความคิดในการจะสืบทอดอาชีพสู่ลูกหลานมีอยู่ร้อยละ 83.87 ซึ่งพบว่า สิ่งที่ทำให้ความคิดในการสืบทอดอาชีพมีจำนวนน้อยกว่าการคงอยู่ในอาชีพของเกษตรกรก็คือ 1) การคงอยู่ในอาชีพของเกษตรกรชาวไร่อ้อยส่วนหนึ่งมาจากการที่เกษตรกรมีความคิดว่าตนไม่มีทางเลือกอื่นและไม่รู้จะทำอะไร อันเนื่องจากการมีประสบการณ์ในการทำไร่อ้อยที่ไม่ประสบความสำเร็จตามที่คาดหวังไว้ จึงไม่ต้องการที่จะสืบทอดการเป็นเกษตรกรชาวไร่อ้อยให้กับลูกหลานต่อไป และ 2) ความต้องการของลูกหลานเกษตรกร ซึ่งลูกหลานของเกษตรกรบางรายไม่ปรารถนาที่จะเข้าสู่อาชีพการทำไร่อ้อยตามรอยของพ่อแม่ตนเอง

ดังนั้น การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรชาวไร่อ้อยจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่ไม่อาจมองข้ามได้ ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ได้พบว่า แนวทางที่จะช่วยพัฒนาและสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรชาวไร่อ้อยสามารถคงอยู่ในอาชีพได้ต่อไปต้องประกอบไปด้วยความร่วมมือระหว่างกันของกลุ่มต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มเกษตรกรชาวไร่อ้อย กลุ่มจากโรงงานน้ำตาล และกลุ่มจากหน่วยงานภาครัฐ ที่จะมาขับเคลื่อนให้เกิดการพัฒนาอาชีพการทำไร่อ้อยให้เข้มแข็งขึ้น ด้วยการแสดงบทบาทและมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนด้วยความถูกต้องเหมาะสม และเท่าเทียมกัน ไม่ว่าจะเป็นบทบาทในเรื่องของการให้ความรู้ การสนับสนุนเงินทุน การให้โอกาสการเป็นแบบอย่าง การสร้างภาพลักษณ์ที่ดี และการสร้างเครือข่าย ซึ่งทำให้เกิดเป็นความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกันในการช่วยเหลือและแบ่งปันกัน รวมถึงการผลักดันให้เกิดมีเกษตรกรชาวไร่อ้อยรุ่นใหม่ รายใหม่เพิ่มเติมขึ้นมา เนื่องจากการแสดงบทบาทเหล่านั้นจะนำไปสู่การช่วยปรับเปลี่ยนความเข้าใจในเชิงลบต่ออาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อย และทำให้ภาพของความเป็นเกษตรกรชาวไร่อ้อยกลับมาเป็นภาพที่ดีในสายตาของคนในสังคมรวมถึงตัวของเกษตรกรเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำแบบอย่างหรือความสำเร็จที่เกิดขึ้นกับเกษตรกรชาวไร่อ้อยในปัจจุบันมาแสดงให้เห็นสู่สายตาของคนในสังคมและเกษตรกรด้วยกันก็จะกลายเป็นตัวช่วยขับเคลื่อนในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับอาชีพของเกษตรกรชาวไร่อ้อย รวมทั้งยังเป็นการจูงใจบุคคลให้เกิดความต้องการที่จะเข้าสู่การเป็นเกษตรกรชาวไร่อ้อยรายใหม่ต่อไปได้ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะมีความร่วมมือในการแสดงบทบาทเพื่อพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นดังกล่าว แต่ถ้าตัวของเกษตรกรชาวไร่อ้อยไม่มีคุณลักษณะของการเป็นเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่ดีที่จะนำไปสู่การทำให้ประสบความสำเร็จในอาชีพ ก็จะไม่สามารถพัฒนาและสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นกับเกษตรกรชาวไร่อ้อยได้อย่างยั่งยืน เพราะการพัฒนาคนได้อย่างยั่งยืนนั้น ก็คือการพัฒนาที่บุคคลสามารถพึ่งพาตนเองได้ แล้วจึงจะสามารถช่วยพัฒนาบุคคลอื่นๆ ได้ต่อไป ซึ่งคุณลักษณะของการเป็นเกษตรกรที่ดีอันนำไปสู่ความเข้มแข็งในอาชีพ ประกอบด้วย 4 ลักษณะสำคัญคือ 1) เป็นผู้รู้จักแสวงหาความรู้หรือประสบการณ์ 2) เป็นผู้ที่มีความขยันและตั้งใจในการทำงาน 3) เป็นผู้มีความรักในอาชีพทำไร่อ้อย และ 4) เป็นผู้ที่มีวินัยการใช้จ่ายและรู้จักการต่อยอดเงิน ด้วยเหตุนี้ในท้ายที่สุดแล้ว ถ้าเกษตรกรชาวไร่อ้อยสามารถดำเนินชีวิตด้วยการประกอบอาชีพทำไร่อ้อยและสามารถพึ่งพาตนเองได้ นั่นก็คือ การที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยจะมีความมั่นใจในอาชีพของตน เกิดความรู้สึกรับรู้ถึงความมั่นคงที่ได้รับจากการทำงาน อันนำไปสู่กำลังใจที่จะยังคงทำงานต่อไป และในขณะเดียวกันยังสามารถที่จะพัฒนาไปสู่การให้ความพึ่งพาต่อบุคคลอื่นตามมาได้ อันนำไปสู่การค่อยๆ สร้างความเข้มแข็งในอาชีพของการเป็นเกษตรกรชาวไร่อ้อยร่วมกัน และก่อให้เกิดความยั่งยืนตามมาในที่สุด

จากผลการศึกษาในมิติทางด้านสังคมดังกล่าวข้างต้นจึงสรุปได้ว่า การเข้าสู่อาชีพของเกษตรกรชาวไร่อ้อยนั้นประกอบด้วยปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกที่เข้ามาสนับสนุนให้ชาวไร่อ้อยสามารถดำรงอยู่ในอาชีพปลูกอ้อยได้อย่างมั่นคง ดังนี้

ปัจจัยภายใน หมายถึง คุณลักษณะของตัวเกษตรกรชาวไร่อ้อย และบริบทภายในที่ตัวเกษตรกรมีอยู่เป็นทุนเดิมและทุนใหม่ของตน อันประกอบด้วย

1. ความรู้และทักษะในอาชีพ แบ่งออกเป็น 1) ความรู้และทักษะที่ได้รับการถ่ายทอดจากครอบครัว
- 2) ความรู้และทักษะที่เกษตรกรได้รับการถ่ายทอดจากบุคคลภายนอกครอบครัว อาจด้วยการแสวงหา

สอบถาม หรือรับเอามาจากบุคคลอื่น และ 3) ความรู้และทักษะจากประสบการณ์การทำงานจริงของตนเอง ซึ่งขึ้นอยู่กับว่าเกษตรกรมีคุณลักษณะของเกษตรกรที่ดี ที่เรียกว่า “หัวใจ” หรือไม่

2. กรรมสิทธิ์ความเป็นเจ้าของในสินทรัพย์ต่างๆ ที่เกี่ยวกับอาชีพ ได้แก่ ที่ดินในการปลูกอ้อย เครื่องมือ/เครื่องจักรทางการเกษตร แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ 1) การได้รับส่งทอดกรรมสิทธิ์จากครอบครัว กับ 2) การขวนขวายหามาด้วยตนเอง ซึ่งขึ้นอยู่กับว่าเกษตรกรรู้จักต่อยอดเงินหรือไม่ ดังที่ในงานวิจัยนี้ได้จัดอยู่ในคุณลักษณะของเกษตรกรที่ดี ที่เรียกว่า “พอเพียง”

3. ความเข้มแข็งของกลุ่มทางสังคม ซึ่งเป็นกลุ่มทางสังคมที่เกษตรกรเป็นสมาชิกอยู่หรือมีความเกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มญาติพี่น้อง/เพื่อนเกษตรกรที่เป็นชาวไร่อ้อย กลุ่มโรงงานน้ำตาล และกลุ่มภาครัฐ/สถาบันการเงิน โดยความเข้มแข็งของกลุ่มสามารถสะท้อนได้จาก 1) ลักษณะของกลุ่มทางสังคม ที่มีทั้งลักษณะกลุ่มปฐมภูมิและกลุ่มทุติยภูมิ 2) ความสัมพันธ์ที่มีระหว่างกันของชาวไร่อ้อยกับกลุ่มทางสังคม

4. สุขภาพของเกษตรกรชาวไร่อ้อย แบ่งออกได้เป็น 1) ความแข็งแรงของสุขภาพกาย นั่นคือ การไม่เป็นโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ กับ 2) ความเข้มแข็งของสุขภาพใจ เช่น การมีใจรักในอาชีพ ความมุ่งมั่นตั้งใจ ความขยันในการทำงาน ซึ่งถือเป็นเป็นคุณลักษณะของการเป็นเกษตรกรที่ดี ที่งานวิจัยนี้เรียกว่า “ใจสู้”

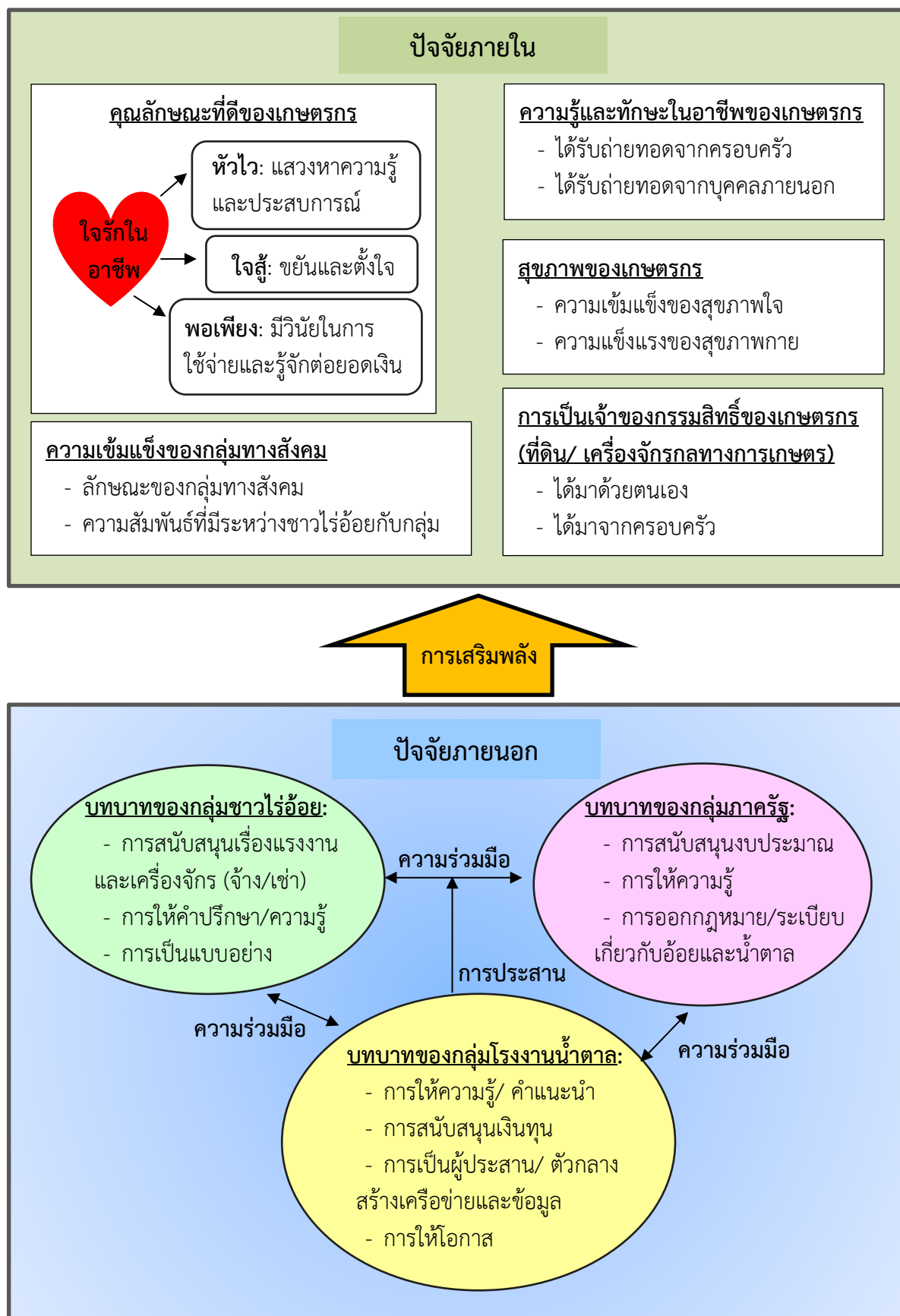
ปัจจัยภายนอก หมายถึง สิ่งแวดล้อมภายนอกของเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่เข้ามาช่วยเสริมพลังหรือควบคุมกระบวนการทำงานของเกษตรกรชาวไร่อ้อย แบ่งออกเป็น 3 กลุ่มสำคัญคือ

1. บทบาทของกลุ่มเกษตรกรชาวไร่อ้อย ได้แก่ การสนับสนุนเรื่องแรงงาน/เครื่องจักร (จ้าง/เช่า) การให้คำปรึกษา/ความรู้เกี่ยวกับการทำอ้อย และการทำตัวเป็นแบบอย่างของการทำไร่อ้อยที่ดีให้เพื่อนเกษตรกรได้เห็นและเข้าใจ

2. บทบาทของกลุ่มโรงงานน้ำตาล ได้แก่ การให้ความรู้ (จัดอบรม/ดูงาน/ผ่านฝ่ายไร่) การสนับสนุนเงินทุน การเป็นผู้ประสาน/ตัวกลางสร้างเครือข่ายระหว่างชาวไร่อ้อยด้วยกันและระหว่างชาวไร่อ้อยกับภาครัฐ รวมทั้งการให้โอกาสแก่ชาวไร่อ้อยทั้งรายเก่าและรายใหม่ ไม่ว่าจะเป็นการให้ความช่วยเหลือแก่เกษตรกรชาวไร่อ้อยยามประสบปัญหาต่างๆ ทั้งเรื่องของโรคพืช ผลผลิต ภัยธรรมชาติ เป็นต้น

3. บทบาทของหน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ การออกนโยบาย/มาตรการในการช่วยเหลือเรื่องเงินทุน การสนับสนุนเรื่องของการความรู้ในการทำไร่อ้อย การออกกฎหมาย/ระเบียบต่างๆ เกี่ยวกับอ้อยและน้ำตาล

หากกลุ่มทางสังคมทั้ง 3 กลุ่มมีลักษณะของการร่วมมือกันทั้งในเชิงของการแลกเปลี่ยนข้อมูลและรับฟังความคิดเห็น ก็จะนำไปสู่การแสดงบทบาทที่ช่วยในการส่งเสริมให้เกษตรกรชาวไร่อ้อยรายเดิมสามารถคงอยู่ในอาชีพของตนได้ต่อไป พร้อมกับการเสริมสร้างให้เกิดเกษตรกรรายใหม่ที่เข้ามาสู่อาชีพปลูกอ้อย แต่ทั้งนี้ตัวเกษตรกรต้องมีคุณลักษณะของการเป็นชาวไร่อ้อยที่ดี และสร้างบริบทภายในของตนให้เข้มแข็งขับเคลื่อนไปพร้อมกับปัจจัยภายนอกที่มาเป็นฐานเสริมความเข้มแข็งให้กับชาวไร่อ้อย โดยสรุปเป็นแผนภาพได้ดังนี้

ภาพที่ 7.1 มิติทางสังคม: ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกที่มีผลต่อการคงอยู่ในอาชีพของเกษตรกรชาวไร่อ้อย

7.2 ภาพรวมเกษตรกรชาวไร่อ้อยในมิติทางด้านเศรษฐกิจ

ภาพรวมในด้านเศรษฐกิจพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่มีที่อยู่หรือที่ทำกินเป็นของตนเองซึ่งสามารถใช้พื้นที่ของตนในการสร้างผลผลิตเพื่อหาเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้ รายได้ตลอดปีของเกษตรกรชาวไร่อ้อยขึ้นอยู่กับปริมาณผลผลิตอ้อยเป็นหลัก สามารถคาดการณ์รายได้ได้ค่อนข้างแน่นอนกว่าการปลูกพืชชนิดอื่น หากปีใดไม่ประสบกับสภาวะภัยแล้ง ปริมาณผลผลิตจะอยู่ในเกณฑ์ที่ดี อย่างไรก็ตามพบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ยังขาดความสามารถในการบริหารจัดการการเงินในครัวเรือน เงินในการทำไร่อ้อยส่วนใหญ่จะพึ่งพาการกู้ยืมเงินจากโรงงานน้ำตาลเป็นหลัก โดยเกษตรกรส่วนใหญ่มีความมั่นใจว่าจะสามารถชำระหนี้ทั้งหมดคืนได้เมื่อนำอ้อยกลับมาขายให้โรงงานในฤดูหีบอ้อย อย่างไรก็ตามพบว่า หนี้สินของเกษตรกรขนาดกลางและใหญ่ จะเป็นเงินกู้ระยะยาวจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) เพื่อใช้ในการลงทุนในที่ดิน เครื่องจักรและอุปกรณ์การเกษตร เป็นต้น สะท้อนให้เห็นถึงความสามารถในการวางแผนทางการเงินที่มีประสิทธิภาพ เกษตรกรส่วนใหญ่มีความถี่ในการออมเงินไม่เกินสองครั้งต่อปี มีรูปแบบการออมเงินที่ไม่แน่นอนและขาดความสม่ำเสมอ เป็นการออมเงินเมื่อมีโอกาส ไม่ได้กำหนดแผนการออมเงินที่ชัดเจน และเป็นการออมที่เกิดขึ้นหลังจากการหักค่าใช้จ่าย ด้วยเหตุนี้เงินออมของเกษตรกร โดยเฉพาะเกษตรกรรายย่อยจึงมีอยู่ในปริมาณที่ไม่สูงมากนัก เกษตรกรส่วนใหญ่เกินกว่ากึ่งหนึ่งมีเงินสำรองฉุกเฉินเพื่อใช้จ่ายไม่เกิน 6 เดือนหรืออาจจะน้อยกว่านั้น ทำให้สถานะทางการเงินของเกษตรกรนั้นอยู่ในเกณฑ์ที่ค่อนข้างมีความเสี่ยง ยิ่งหากได้รับผลกระทบจากปัจจัยเสี่ยงภายนอกเช่น ภัยแล้ง น้ำท่วม โรคระบาด จะทำให้เกษตรกรเกิดภาวะการเป็นหนี้ระยะสั้น รวมไปถึงศักยภาพในการชำระหนี้โรงงานที่ลดต่ำลงไปด้วย ในขณะที่เกษตรกรก็ยังคงขาดความรู้ความเข้าใจในการบริหารจัดการความเสี่ยงในการดำเนินชีวิตด้วย

ในส่วนของสภาพแวดล้อมโดยรอบของถิ่นที่อยู่อาศัยอยู่ในเกณฑ์ที่ดี ไม่พบปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อความสามารถในการดำเนินชีวิตไม่ว่าจะเป็นการเข้าถึงบริการสาธารณะและสิ่งอำนวยความสะดวก ความสามารถในการใช้ระบบสื่อสารโทรคมนาคม ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน และภูมิทัศน์และสุนทรียภาพของชุมชนที่อยู่อาศัย ยกเว้นในส่วนของการครอบคลุมของพื้นที่การให้บริการอินเทอร์เน็ตที่เกษตรกรมีระดับความพึงพอใจอยู่ในระดับปานกลาง สะท้อนให้เห็นถึงความไม่พร้อมในระดับโครงสร้างพื้นฐานของพื้นที่ที่ทำการสำรวจ ที่อาจจะกลายเป็นจุดอ่อนสำหรับการพัฒนาการเกษตรของไทยในอนาคตได้

เมื่อพิจารณาถึงต้นทุนการปลูกอ้อย ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า ต้นทุนการทำไร่อ้อยของเกษตรกรค่อนข้างสูง โดยมีต้นทุนแปรผันที่เป็นต้นทุนหลักกว่าร้อยละ 82.4 ของต้นทุนทั้งหมด ต้นทุนเหล่านี้ค่อนข้างมีความแตกต่างกันสูงตามแต่เทคนิค ประสิทธิภาพ และองค์ความรู้ของเกษตรกร โดยเฉพาะในช่วงปีแรก เกษตรกรส่วนใหญ่อาจจะไม่สามารถทำกำไรได้ในปีแรกของการปลูกได้ หากมีผลผลิตต่อไร่ในระดับค่าเฉลี่ยหรือต่ำกว่า ผลตอบแทนที่แท้จริงของเกษตรกรจะเกิดขึ้นในช่วงการปลูกอ้อยต่อในปีที่ 1 เป็นต้นไป ซึ่งกำไรที่เกิดขึ้นนั้นจะมากหรือน้อยนั้นขึ้นอยู่กับผลผลิตต่อไร่ คุณภาพของอ้อย (ค่า C.C.S) และจำนวนปีที่สามารถปลูกอ้อยต่อได้ อย่างไรก็ตามก็เห็นได้ว่า ต้นทุนในแต่ละส่วนนั้นมีความสัมพันธ์และมีผลกระทบซึ่งกันและกัน อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ความพยายามของเกษตรกรในการลดต้นทุนในส่วนใดส่วนหนึ่งอาจส่งผลทำให้ต้นทุนในอีกส่วนหนึ่งเพิ่มขึ้น ซึ่งในท้ายที่สุดต้นทุนการผลิตในภาพรวมก็ไม่สามารถลดลงได้อย่างมีประสิทธิภาพตามเป้าหมายที่วางไว้

สำหรับการวางแผนเป้าหมายในการพัฒนาอาชีพพบว่า เกษตรกรชาวไร่อ้อยมีทิศทางการวางแผนเป้าหมายที่ค่อนข้างชัดเจนโดยเป็นการมุ่งเน้นไปที่การเพิ่มรายได้จากการประกอบอาชีพไร่อ้อย ผ่านความพยายามในการลดต้นทุน และการหารายได้ใหม่ทั้งจากการขยายพื้นที่การทำไร่และจากการประกอบอาชีพเสริม สำหรับการรับรู้การเปลี่ยนแปลงของสถานะเศรษฐกิจนั้น เกษตรกรยังคงรับรู้ผ่านช่องทางวิทยุและโทรทัศน์ ยังขาดการเข้าถึงช่องทางการรับรู้ข่าวสารและข้อมูลใหม่ที่คนในสาขาอาชีพอื่นๆ ใช้กันในปัจจุบัน ส่งผลทำให้ข้อมูลที่ได้รับอาจจะไม่สามารถนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาอาชีพตามความต้องการของเกษตรกรมากนัก การค้นคว้าข้อมูล และการแลกเปลี่ยนความรู้จากแหล่งต่างๆ ที่อยู่ไกลออกไปทั้งในและนอกประเทศยังมีอยู่อย่างจำกัด เป็นอุปสรรคสำคัญในการพัฒนาอาชีพเพื่อความยั่งยืนในอนาคต ประกอบกับการสนับสนุนจากภายนอกส่วนใหญ่ทั้งจากโรงงานและภาครัฐยังเป็นการสนับสนุนในเรื่องการเงินเป็นหลัก ส่งผลทำให้เกษตรกรยังคงใช้เป็นทางออกในการแก้ปัญหาสภาพคล่อง และเงินทุนหมุนเวียน ในการผลิตอ้อย

ด้วยเหตุนี้ แนวทางในการพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรชาวไร่อ้อยเพื่อการคงอยู่ และมีความพร้อมในการเข้าสู่การเป็นชาวไร่อ้อยในศตวรรษที่ 21 นั้นจำเป็นต้องมุ่งเน้นไปที่การสร้างมาตรฐานและเสถียรภาพในการผลิตอ้อยของเกษตรกร (Standardization and stability) โดยมีเป้าหมายเพื่อ 1. การเสริมสร้างทักษะและเทคนิคในการประกอบอาชีพของเกษตรกรเพื่อพัฒนามาตรฐานการผลิตอ้อยของเกษตรกรให้เหมาะสมตามบริบทของพื้นที่ ผ่านการพัฒนาทักษะในการทำไร่อ้อย ทักษะในการบริหารจัดการไร่ และ การพัฒนานวัตกรรมจากองค์ความรู้และเทคโนโลยีสมัยใหม่ 2. การพัฒนาระบบและกลไกที่ช่วยสนับสนุนให้เกษตรกรมีความสามารถในการรองรับและควบคุมความเสี่ยงในกระบวนการผลิตอ้อยเพื่อเพิ่มเสถียรภาพให้กับกระบวนการผลิตของเกษตรกรให้เป็นไปตามเป้าหมายที่วางไว้ 3. การสร้างความมั่นคงทางการเงินเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตจากการประกอบอาชีพชาวไร่อ้อย และ 4. การพัฒนาความสามารถของเกษตรกรเพื่อการเรียนรู้และพัฒนาคุณภาพด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง นำโดย โรงงานน้ำตาลและหน่วยงานภาครัฐควรที่จะเร่งพัฒนาแนวทางในพัฒนาการบริหารจัดการความรู้ การบริหารจัดการต้นทุนการผลิต และการบริหารจัดการความเสี่ยง ให้กับเกษตรกร

ทั้งนี้การส่งเสริมพัฒนาให้เกษตรกรเกิดการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องผ่าน การแสวงหาความรู้จากช่องทางการสื่อสารสมัยใหม่ สามารถพัฒนาอาชีพของตนเชิงรุกด้วยตัวเอง มีการบริหารจัดการความรู้ร่วมกันอย่างเป็นระบบ การส่งเสริมและการเรียนรู้ของเกษตรกรในการวางแผนการการปรับปรุงคุณภาพการปลูกอ้อยในองค์กรรวมทั้งระบบ ตั้งแต่การเตรียมดินจนถึงการเก็บเกี่ยวและขนส่งเข้าสู่โรงงาน มุ่งเน้นให้เกิดกระบวนการพัฒนาคุณภาพอย่างต่อเนื่อง จึงเป็นอย่างยิ่งในการยกระดับการดำเนินงานของเกษตรกรในปัจจุบัน การกำหนดเป้าหมายในการบริหารจัดการที่ชัดเจน การบริหารความเสี่ยงอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อรองรับเป้าหมายที่กำหนดไว้ การจัดทำบัญชีและวางแผนการเงินที่เหมาะสม การลงทุนหรือการประยุกต์ใช้เครื่องจักรสมัยใหม่เพื่อลดการพึ่งพาแรงงานคน การเรียนรู้การใช้เทคนิคและเทคโนโลยีใหม่ๆ จะทำให้สามารถลดต้นทุนการดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลทำให้เกษตรกรสามารถพัฒนาและบรรลุเป้าหมายในอาชีพได้อย่างยั่งยืน

7.3 ภาพรวมเกษตรกรชาวไร่อ้อยในมิติทางด้านสิ่งแวดล้อม

ในปีเพาะปลูก 2559 – 2560 จังหวัดนครสวรรค์ และจังหวัดกำแพงเพชรมีพื้นที่เพาะปลูกอ้อยเพิ่มขึ้นโดยเปลี่ยนมาจากพื้นที่นาข้าว มันสำปะหลัง และข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ เมื่อพิจารณาปริมาณผลผลิตของจังหวัดในพื้นที่ศึกษา จังหวัดกำแพงเพชรเป็นจังหวัดที่มีผลผลิตเฉลี่ยสูงสุด คือ 9.56 ตันต่อไร่ รองลงมาได้แก่ จังหวัดสุโขทัย 9.15 ตันต่อไร่ และจังหวัดนครสวรรค์ 8.81 ตันต่อไร่ ซึ่งผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ที่ต่างกันมาจากการเข้าถึงทรัพยากรสิ่งแวดล้อมที่ไม่เท่าเทียมกัน โดยเฉพาะทรัพยากรที่ดิน ทรัพยากรน้ำ คุณภาพท่อนพันธุ์ และการเข้าถึงเทคโนโลยีการปลูก หากมีต้นทุนการผลิตที่ดีแล้วย่อมส่งผลให้ผลผลิตอ้อยสูงขึ้นด้วย นอกจากนี้แล้ว ภายใต้สถานการณ์ความแปรปรวนของสภาพลมฟ้าอากาศส่งผลอย่างมากต่อปริมาณน้ำฝนที่ตกไม่สม่ำเสมอซึ่งมีผลโดยตรงต่อผลผลิตอ้อย

การกำหนดแนวทางในการพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรชาวไร่อ้อยเพื่อการคงอยู่ในอาชีพได้อย่างยั่งยืน กรณีสืบศึกษาภาคเหนือตอนล่าง ในมุมมองของมิติสิ่งแวดล้อม ผู้วิจัยได้สรุปปัจจัยทั้งภายในและภายนอก ที่มีผลต่อการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรไร่อ้อย และการคงอยู่ของอาชีพ ซึ่งสามารถสรุปได้ใน 4 ประเด็น คือ การเข้าถึงทรัพยากรสิ่งแวดล้อม (ที่ดิน น้ำ สภาพภูมิอากาศ) การใช้ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม (การรักษา ป้องกัน ทำลาย และสร้างมลพิษ) ความเสี่ยงจากสิ่งแวดล้อมและความแปรปรวนของสภาพภูมิอากาศ (ปริมาณน้ำฝน อุณหภูมิ ความชื้นสัมพัทธ์ พื้นที่ชลประทาน) และการปรับตัวต่อสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ปัจจัยภายในของมิติสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลต่อการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรไร่อ้อย และการดำรงอยู่ในอาชีพ ซึ่งเกี่ยวข้องกับคุณลักษณะของตัวเกษตรกร โดยเฉพาะความสามารถในการเข้าถึงทรัพยากรที่แตกต่างกัน อันนำมาซึ่งปริมาณผลผลิตที่ต่างกัน และส่งผลต่อกำไรที่เกษตรกรจะได้รับ ได้แก่ ทรัพยากรที่ดิน ทรัพยากรน้ำ การเข้าถึงความรู้และเทคโนโลยีในการเพาะปลูกอ้อย

ที่ดินที่มีคุณสมบัติเหมาะสมสำหรับการเพาะปลูกอ้อย มีอยู่อย่างจำกัด เนื่องจากทรัพยากรที่ดินมีการเสื่อมโทรมลง อีกทั้งการขยายตัวของพื้นที่เขตเมือง ทำให้เกิดปัญหาขาดที่ดินเพื่อการปลูกอ้อย และแนวทางในการขยายพื้นที่ปลูกอ้อยเพื่อเพิ่มผลผลิตจึงไม่สามารถดำเนินการได้ พื้นที่ปลูกอ้อยของเกษตรกรมีทั้งที่เป็นพื้นที่ลุ่มและพื้นที่ดอน โดยปัญหาที่ดินที่มีผลต่อผลผลิตอ้อยของเกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 82.22) ก็คือ การประสบกับปัญหาความอุดมสมบูรณ์ของดิน อันเนื่องมาจากการปลูกพืชเชิงเดี่ยว รองลงมาคือ ปัญหาน้ำท่วมขัง (ร้อยละ 40.00) และปัญหาที่ดินเป็นแอ่งกะทะ (ร้อยละ 35.6) ซึ่งทำให้เกิดน้ำขังและการไหลสะสมของธาตุอาหารจากปุ๋ย ทั้งหมดส่งผลให้ผลผลิตอ้อยลดต่ำลง เกษตรกรรายเล็กที่มีพื้นที่เพาะปลูกน้อยมีแนวโน้มสูงมากที่จะเปลี่ยนไปประกอบอาชีพอื่น เนื่องจากต้นทุนการเพาะปลูกที่สูง

การเข้าถึงแหล่งน้ำผิวดินเพื่อการเพาะปลูกเป็นปัจจัยภายในที่สำคัญอีกประการสำหรับเกษตรกรไร่อ้อย พื้นที่ที่มีน้ำผิวดินเพียงพอ เกษตรกรจะได้ผลผลิตที่เพิ่มสูงขึ้น ทั้งนี้ การทำไร่อ้อยจำเป็นต้องใช้เงินทุนจำนวนมาก โดยเฉพาะการปลูกอ้อยใหม่ เกษตรกรจึงมีการพิจารณาไตร่ตรอง รวมถึงศึกษาเปรียบเทียบข้อดีข้อด้อยของการปลูกอ้อยเทียบกับการปลูกพืชชนิดอื่นๆ ซึ่งเหตุผลสำคัญของเกษตรกรชาวไร่อ้อยรายใหม่ คือ อ้อยเป็นพืชไร่ชนิดเดียวที่มีการประกันราคา และมีแหล่งรับซื้อที่แน่นอน จึงมีความเสี่ยงน้อยกว่าพืชไร่ชนิด

อื่นๆ และถ้าที่ดินได้รับสืบทอดมามีคุณลักษณะที่เหมาะสมมีแหล่งน้ำผิวดินที่เพียงพอที่จะส่งผลต่อการตัดสินใจเข้าสู่อาชีพเกษตรกรไร้อ้อยได้ง่ายขึ้น นอกจากนี้แล้วเกษตรกรยุคใหม่มีเฝ้าหาความรู้ และเข้ารับการอบรมเทคโนโลยีการปลูกอ้อยอย่างต่อเนื่องจะเป็นสิ่งที่ช่วยให้อาชีพเกษตรกรชาวไร้อ้อยเกิดความมั่นคง

ปัจจัยภายนอกในมิติสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลต่อการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรไร้อ้อย และการดำรงอยู่ในอาชีพ ซึ่งเกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมโดยเฉพาะสภาพลมฟ้าอากาศที่ส่งผลโดยตรงต่อผลผลิตอ้อย เกิดเป็นความเสี่ยงต่ออาชีพเกษตรกรชาวไร้อ้อย และเกษตรกรไม่สามารถควบคุมได้ ทำได้เพียงลดผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้นได้เท่านั้น ตัวอย่างความแปรปรวนของสภาพลมฟ้าอากาศที่เกี่ยวข้องกับการเพาะปลูกอ้อย ได้แก่ ปริมาณน้ำฝนที่ไม่แน่นอนอันเนื่องมาจากปรากฏการณ์ ENSO ส่งผลให้ปริมาณน้ำผิวดินและน้ำในเขตชลประทานไม่เพียงพอสำหรับการเพาะปลูก ฝนตกผิดฤดูกาลส่งผลต่อการสะสมน้ำตาลของอ้อย อุณหภูมิที่ร้อนจัดส่งผลต่อความชื้นในดินและการเจริญเติบโตของอ้อย สำหรับผลกระทบที่เกษตรกรในพื้นที่ศึกษาประสบ ได้แก่ ปัญหาภัยแล้ง ปัญหาอุทกภัย ปัญหาโรคระบาดและศัตรูพืชในไร้อ้อย ซึ่งจะพบในช่วงที่เกิดภัยแล้ง เช่น โรคใบขาว การระบาดของหนอนกอ เพลี้ยสนิม

แนวทางที่เกษตรกรไร้ออย้นำมาปรับใช้เพื่อลดผลกระทบจากปัจจัยแวดล้อมภายนอก พบว่า เกษตรกรได้ปรับตัวเพื่อรับมือกับภัยแล้ง ด้วยการขุดบ่อน้ำบาดาล และการขุดสระไว้ในไร่ รวมถึงหันมาใช้ระบบน้ำหยดแทนการให้น้ำแบบปล่อยน้ำในร่องมากขึ้น ยกเว้นในบางพื้นที่ไม่สามารถดำเนินการได้เนื่องจากศักยภาพของน้ำบาดาลและเนื้อดินไม่อุ้มน้ำ ทั้งนี้บางรายได้นำหลักของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ในการจัดพื้นที่เพื่อให้มีรายได้ไว้ใช้ตลอดทั้งปี สำหรับเกษตรกรที่ประสบปัญหาอุทกภัยได้ปรับตัวด้วยการการกั้นดินกั้นน้ำ รวมถึงเร่งระบายน้ำออกจากไร่เมื่อเกิดน้ำท่วมขัง ซึ่งแม้จะทำให้ต้นทุนสูงขึ้น แต่เกษตรกรยังมองว่าดีกว่าการปลูกข้าว เนื่องจากอ้อยมีการประกันราคารับซื้อที่ชัดเจน ส่วนแนวทางในการปรับปรุงคุณภาพดินนั้น ทางเกษตรกรได้มีการหันมาใช้ในการไถกลบเศษวัสดุเหลือทิ้ง มีการพักหน้าดินเปลี่ยนสลับปลูกพืชชนิดอื่น รวมถึงการปลูกพืชตระกูลถั่วเพื่อทำปุ๋ยพืชสด เช่น ปอเทือง เพิ่มการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ การใส่ปุ๋ยคอก และลดการเผาอ้อย รวมทั้งได้ปรับตัวต่อปัญหาการระบาดของโรคพืชและศัตรูพืชโดยลดการใช้สารเคมีกำจัดวัชพืช เปลี่ยนมาใช้ในการไถพรวนดินแทน หรือใช้การฉีดยาคุมวัชพืช ใช้วิธีแบบชีวภาพโดยปล่อยแมลงหางหนีบหรือแตนเบียนเพื่อควบคุมการระบาดของศัตรูพืช

7.4 ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยที่ได้กล่าวมาทั้งหมดข้างต้น จึงขอให้ข้อเสนอแนะต่อเกษตรกรชาวไร่อ้อย และต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดังนี้

7.4.1 ข้อเสนอแนะต่อเกษตรกรชาวไร่อ้อย

1) การจะเข้าสู่อาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อยได้อย่างมั่นคงจำเป็นต้องเตรียมความพร้อมในเรื่องของทุน ซึ่งทุนที่สำคัญก็คือ ทุนสังคม ทุนความรู้ ทุนที่ดิน และทุนสุขภาพ และเมื่อมีแล้วจะต้องรู้จักใช้ด้วยการวางแผนและทำความเข้าใจให้ถูกต้องก่อนการปฏิบัติ ซึ่งวิธีการที่ง่ายที่สุดคือ การที่เกษตรกรไม่ว่าจะเป็นรายเก่าหรือรายใหม่ต้องกล้าที่จะขอความรู้และประสบการณ์จากเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จในการทำไร่อ้อย อันนำไปสู่การเรียนรู้จากบทเรียนที่เป็นประสบการณ์จริงของผู้อื่น แต่ทั้งนี้เกษตรกรต้องคำนึงถึงบริบทแวดล้อมหรือเงื่อนไขปัจจัยที่อาจมีความแตกต่างกัน ซึ่งหากมีความแตกต่างกันเกษตรกรต้องรู้จักเลือกทำตามหรือปรับให้เหมาะสมกับของตน โดยหากเป็นไปได้เกษตรกรควรเลือกเรียนรู้จากผู้ที่อยู่ในบริบทเหมือนหรือใกล้เคียงกับตน

2) ถึงแม้ว่าในวงการของการทำไร่อ้อยมีระบบของการให้ความรู้แก่เกษตรกรชาวไร่อ้อย ทำให้เกษตรกรสามารถได้ความรู้ทั้งจากทางโรงงานน้ำตาลและจากทางหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งถือเป็นสิ่งที่ดีแล้วก็ตาม แต่เนื่องจากการคิดค้นวิธีการ/เทคนิค และเทคโนโลยีใหม่ๆ มีขึ้นได้ตลอดเวลา ในขณะที่การจัดอบรมหรือให้ความรู้เหล่านั้นอาจไม่ทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นหรือไม่ทั่วถึงกับเกษตรกรทุกราย ดังนั้น เกษตรกรควรรู้จักศึกษาหาข้อมูล/ความรู้ด้วยตนเองโดยผ่านทางสื่อทางสังคมต่างๆ เช่น สื่อออนไลน์ สื่อทางโทรทัศน์ ซึ่งสามารถเป็นแหล่งที่ให้ความรู้แก่เกษตรกรได้อีกช่องทางหนึ่ง อีกทั้งในปัจจุบันก็สามารถเข้าถึงได้ง่าย มีความทันสมัย และรวดเร็ว

3) เกษตรกรชาวไร่อ้อยควรยึดหลักของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเข้ามาปรับใช้ในการทำงาน และในการดำเนินชีวิต ซึ่งจะช่วยให้เกษตรกรสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ ด้วยการรู้จักเลือกใช้วิธีการที่พอเหมาะกับกำลังกายและกำลังทรัพย์ของตน รวมทั้งการป้องกันกับความเสี่ยงที่ควบคุมไม่ได้ทั้งในเรื่องของภัยธรรมชาติ และราคาอ้อย ซึ่งอยู่เหนือการควบคุมของเกษตรกร แต่เกษตรกรสามารถสร้างภูมิคุ้มกันให้กับตนได้ ซึ่งได้แก่ การรู้จักเลือกพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับการปลูกอ้อย การทำบ่อเก็บน้ำ การปลูกพืชเศรษฐกิจหมุนเวียนนอกเหนือจากอ้อยโดยทำเป็นลักษณะของการเกษตรแบบผสมผสาน การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อผู้อื่นที่เกี่ยวข้องกับตน เช่น สมาชิกในครอบครัว เพื่อนเกษตรกรชาวไร่อ้อย บุคคลจากโรงงานน้ำตาล และบุคคลจากภาครัฐ เป็นต้น รวมทั้งการรู้จักพัฒนาความรู้ของตนเองอย่างต่อเนื่อง และการมีวินัยในการใช้จ่าย ซึ่งช่วยให้เกษตรกรสามารถมีทุนสำรองเก็บไว้ใช้ในยามฉุกเฉินควบคู่กันไปกับการทยอยเงินของตน อันนำไปสู่การเสริมสร้างความเข้มแข็งในการดำเนินชีวิตต่อไป ทั้งนี้ การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ในการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ ทางเกษตรกรควรทำความเข้าใจหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยอาจศึกษาด้วยตนเองจากสื่อต่างๆ ศึกษาผ่านประสบการณ์ของเกษตรกรรายอื่นที่ประสบความสำเร็จจากการประยุกต์ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งจะช่วยให้เกิดความเข้าใจได้ง่ายขึ้น

4) เกษตรกรชาวไร่อ้อยควรตระหนักถึงหลักของการพึ่งพาตนเองเป็นสำคัญ เพราะการช่วยเหลือจากบุคคลภายนอกเป็นสิ่งที่ไม่แน่นอนว่าจะมีให้ตลอดไป ดังนั้น หากได้รับโอกาสถือเป็นสิ่งที่ดีและควรใช้โอกาสที่ได้รับนั้นมาพัฒนาตนเอง ให้กลายเป็นเกษตรกรที่สามารถพึ่งพาตนเองและนำไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายที่คาดหวังไว้ ซึ่งในที่สุดผลก็คือการที่เกษตรกรจะรู้สึกถึงความมั่นใจในอาชีพว่าจะมีความมั่นคงในการเลี้ยงตนเองและครอบครัว และนำมาซึ่งความสุขในการเป็นเกษตรกรชาวไร่อ้อย

5) เกษตรกรชาวไร่อ้อยควรที่จะนำเอาปัจจัยความเสี่ยงทั้งภายในและภายนอก อาทิเช่น เศรษฐกิจ สภาพดินฟ้าอากาศ มาใช้เพื่อประกอบการพิจารณาการวางแผนการเงินเพื่อใช้ภายในครัวเรือน และเพื่อใช้ในการปรับปรุงพัฒนากระบวนการในการทำไร่อ้อยให้มีประสิทธิภาพ นำไปสู่ความมั่นคงทางการเงินเพิ่มสูงขึ้น รวมไปถึงความสามารถในการเข้าถึงข้อมูลและความสามารถในการวิเคราะห์ข้อมูลที่มีเพื่อให้เกิดประโยชน์ ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นต่อการยกระดับสถานะทางการเงินของเกษตรกรได้อย่างยั่งยืน และเป็นปัจจัยสำคัญในการยกระดับฐานะทางเศรษฐกิจของเกษตรกรสู่ระดับที่สูงขึ้นต่อไป

7.4.2 ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

1) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมหรือสนับสนุนอาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อย ควรมีการวางแผนหรือกำหนดนโยบายโดยอยู่บนพื้นฐานของข้อมูลที่ได้รับจากเกษตรกรชาวไร่อ้อย ไม่ว่าจะเป็นการมองถึงสิ่งจำเป็นที่เกษตรกรควรมีในการประกอบอาชีพ ปัญหาหรืออุปสรรคที่เกษตรกรเผชิญอยู่จริง แล้วนำมาคิดทบทวนถึงวิธีการที่จะเป็นแนวทางส่งเสริมหรือแนวทางแก้ไขในประเด็นที่เกี่ยวข้องต่อไป เพื่อเป็นการสนับสนุนหรือแก้ปัญหาได้ตรงประเด็นอย่างแท้จริง ได้แก่ การให้ความรู้ที่สำคัญและจำเป็นในการทำไร่อ้อยแก่เกษตรกร เช่น ความรู้ในเรื่องการบำรุงดินให้มีสภาวะที่เหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของอ้อย การบริหารจัดการน้ำในไรให้เหมาะสม การลงทุนหรือการประยุกต์ใช้เครื่องจักรสมัยใหม่เพื่อลดการพึ่งพาแรงงานคน การเรียนรู้การเลือกใช้เทคนิคและเทคโนโลยีใหม่ๆ เพื่อให้เกิดการลดต้นทุนการดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นต้น

2) ในการสนับสนุนให้เกิดการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อย ควรให้ความสำคัญกับประเด็นเรื่องของที่ดินในการเพาะปลูกอ้อย เช่น ความเหมาะสมของดินกับการปลูกอ้อย จำนวนที่ดินที่เหมาะสมต่อการลงทุนทำไร่อ้อย เพื่อนำไปสู่การได้ผลผลิตที่เพียงพอต่อการเลี้ยงชีพของครอบครัวเกษตรกรชาวไร่อ้อย ซึ่งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรพิจารณาความพร้อมในเรื่องดังกล่าวของเกษตรกรเป็นสำคัญ เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาหลังจากการเข้าสู่อาชีพทำไร่อ้อยแล้ว ดังนั้น โครงการสนับสนุนการทำไร่อ้อยใดๆ ก็ตาม ควรมีทั้งการให้ความรู้และความเข้าใจที่ถูกต้อง เพื่อให้นำไปสู่การตัดสินใจเข้าสู่อาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อยได้อย่างมั่นคง ทั้งนี้ หากมีข้อจำกัดในเรื่องของการขยายพื้นที่ปลูกอ้อย หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมุ่งเน้นเรื่องการเพิ่มผลผลิตต่อพื้นที่ให้มากขึ้น

3) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมหรือสนับสนุนอาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อยควรพิจารณาเรื่องสิทธิหรือผลประโยชน์ที่เกษตรกรชาวไร่อ้อยพึงจะได้รับให้มีความเหมาะสมกับความเป็นจริงและสอดคล้องกับสถานการณ์ในปัจจุบัน เช่น เรื่องของต้นทุนการผลิต เรื่องของการประสพภัยธรรมชาติ เป็นต้น

เพื่อนำไปสู่การกำหนดราคาอ้อย หรือการสนับสนุนงบประมาณช่วยเหลือให้มีความสอดคล้องกับสถานการณ์ที่เกษตรกรเผชิญปัญหาอยู่ ซึ่งจะช่วยให้เกษตรกรชาวไร่อ้อยยังคงอยู่ในอาชีพได้ อีกทั้งการให้สิทธิหรือผลประโยชน์ที่เหมาะสมยังเป็นสิ่งจูงใจที่ช่วยสนับสนุนให้เกิดการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อยรายใหม่เพิ่มขึ้นได้

4) ในส่วนของภาคโรงงานน้ำตาล แม้ว่าจะมีการจัดคิวการตัดอ้อยและการขนส่งอ้อยเข้าสู่โรงงานแล้วก็ตาม แต่ยังมีเกษตรกรชาวไร่อ้อยที่เผชิญกับปัญหาของความล่าช้าของคิวที่ได้รับ ดังนั้นทางโรงงานน้ำตาลควรมีการทบทวนและพัฒนาระบบการจัดคิวดังกล่าวให้สามารถตอบสนองกับความต้องการของเกษตรกรให้ทั่วถึงมากขึ้น ซึ่งเป็นผลดีทั้งต่อเกษตรกรและทางโรงงานน้ำตาล ในการได้อ้อยที่มีคุณภาพมากขึ้น อันเนื่องจากลดความล่าช้าจากคิวการตัดอ้อยและการขนส่งอ้อยเข้าสู่โรงงานได้

5) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมหรือสนับสนุนอาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อยควรสนับสนุนให้เกษตรกรชาวไร่อ้อยได้มีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง โดยให้รู้จักการใช้ช่องทางการสื่อสารสมัยใหม่เข้ามาช่วยเกษตรกรในการพัฒนาอาชีพของตนเชิงรุกด้วยตนเอง ซึ่งหน่วยงานอาจมีการพัฒนาระบบที่เป็นลักษณะของสื่อออนไลน์ที่ประกอบด้วยความรู้ ข้อมูลข่าวสาร เทคโนโลยีต่างๆ ขึ้นมา และคอยปรับปรุงระบบให้มีข้อมูลต่างๆ ที่ทันสมัยอยู่ตลอดเวลา ซึ่งนอกจากจะทำให้เกษตรกรสามารถเข้าถึงได้ทุกคนและมีความต่อเนื่องแล้ว ในระยะยาวยังเป็นการทำให้หน่วยงานสามารถลดค่าใช้จ่ายในการอบรมบางอย่างและยังเป็นการเข้าถึงเกษตรกรได้มากขึ้นด้วย

6) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมหรือสนับสนุนอาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อยยังคงต้องพยายามพัฒนาปรับปรุงพันธุ์อ้อยให้มีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของแต่ละพื้นที่ให้มากขึ้น เนื่องจากความแตกต่างทางกายภาพของพื้นที่ ประกอบกับความแปรปรวนของสภาพภูมิอากาศซึ่งแต่ละพื้นที่เผชิญปัญหาที่ต่างกัน ดังนั้นการศึกษาเพื่อปรับปรุงพันธุ์อ้อยจึงยังควรทำอย่างต่อเนื่องและให้ครอบคลุมเฉพาะลงไปในแต่ละพื้นที่

7) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมหรือสนับสนุนอาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อยควรน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ร่วมกับการทำไร่อ้อย ด้วยการสร้างความรู้และความเข้าใจในหลักของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแก่เกษตรกร เพื่อให้เกษตรกรได้หันมาใช้หลักของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับอาชีพได้อย่างถูกต้อง เช่น การสนับสนุนให้ปลูกพืชเศรษฐกิจหมุนเวียนนอกเหนือจากอ้อย ไม่ว่าจะเป็นการปลูกพืชผัก หรือผลไม้ที่สามารถเก็บดอกผลขายเป็นรายได้รายวัน เพื่อลดความเสี่ยงจากความแปรปรวนของปริมาณผลผลิต และราคาอ้อย รวมทั้งการส่งเสริมให้เกษตรกรได้รู้จักนำมาปรับใช้ในการดำรงชีวิตของตน เพื่อลดปัญหาหนี้สินของเกษตรกร ทั้งนี้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรใช้แบบอย่างเกษตรกรไทยที่มีการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ได้ประสบความสำเร็จมาให้เป็นแบบให้เกษตรกรชาวไร่อ้อยได้เรียนรู้ เพื่อสร้างความเข้าใจที่ง่ายและชัดเจนขึ้น

8) ปัจจัยภายนอกที่มีผลต่อการคงอยู่ของชาวไร่อ้อยที่สำคัญคือ บทบาทต่างๆ ที่นำไปสู่การสร้าง ความผูกพันให้เกิดขึ้นระหว่างกลุ่มชาวไร่อ้อยกับกลุ่มโรงงานน้ำตาล ซึ่งการเกิดความผูกพันจากการได้รับความช่วยเหลือและดูแลจากทางโรงงานน้ำตาลได้เป็นสิ่งหนึ่งช่วยให้เกษตรกรชาวไร่อ้อยยังคงยึดมั่นอยู่ในอาชีพต่อไป ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรสนับสนุนให้มีการทำวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบของการสร้าง ความสัมพันธ์ต่อสังคม ซึ่งสังคมในที่นี้คือชุมชนของเกษตรกรชาวไร่อ้อย ว่าควรมีรูปแบบ ลักษณะเช่นไร ที่ช่วยส่งเสริมให้เกษตรกรชาวไร่อ้อยยังคงมีความต้องการประกอบอาชีพปลูกอ้อยให้กับโรงงานน้ำตาลต่อไป โดยเริ่มต้นด้วยการหาข้อปฏิบัติที่โรงงานน้ำตาลกระทำต่อชาวไร่อ้อย รวมถึงข้อดีและข้อด้อยที่เกิดขึ้นจริง เพื่อเป็นฐานข้อมูลนำไปสู่การหาโมเดลที่เหมาะสมให้แก่โรงงานน้ำตาล เพื่อนำไปสู่การช่วยเสริมสร้างการคงอยู่ในอาชีพของเกษตรกรชาวไร่อ้อยได้ต่อไป

9) การนำผลวิจัยครั้งนี้ไปใช้ประโยชน์ต้องคำนึงถึงข้อจำกัดของการวิจัยที่มีขอบเขตอยู่ที่ภาคเหนือตอนล่าง ซึ่งลักษณะของวิถีชีวิตและเส้นทางการประกอบอาชีพของชาวไร่อ้อยย่อมมีความแตกต่างกันไปตามบริบท ดังนั้นในแนวทางการพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชาวไร่อ้อยจึงต้องคำนึงถึงความแตกต่างของบริบทที่ชาวไร่อ้อยดำรงชีวิตอยู่ร่วมด้วย เนื่องจากแต่ละภูมิภาคมีลักษณะทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกัน จึงควรสนับสนุนการทำวิจัยในบริบทของภูมิภาคอื่นต่อไป

บรรณานุกรม

- กรวิทย์ ตันศรี. ม.ป.ป. **แรงงานกับการเปลี่ยนแปลงของภาคการเกษตรไทย**. ธนาคารแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. (อัดสำเนา).
- กุลสมบัติ หินชู. 2536. **ผลกระทบของการประกอบอาชีพปลูกอ้อยต่อเศรษฐกิจและสังคม: ศึกษากรณีบ้านโนนมะข่า ตำบลหนองหว้า อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี**. ปรินิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ชัยวุฒิ ชัยพันธุ์. 2544. **พัฒนาชนบทยั่งยืน : สำหรับสาขาเศรษฐศาสตร์**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จิตติวรรณ ศรีเจริญ. 2560. **โครงการความเปราะบางของครัวเรือนเกษตรกรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือของไทย**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- दनัยพงศ์ เชษฐโชติศักดิ์, กาญจนา เศรษฐนันท์, อนุรักษ์ ทองสุขวงศ์, พวงทอง ลลิตไพศาล, ชโลธร รุ่งแจ้ง, ประเทือง กล้าฉวี และสุชาติ อินทรโสภณ. 2560. **การบริหารและจัดการอ้อยทั้งระบบโดยใช้เทคโนโลยีสารสนเทศขั้นสูง**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ทองพูล วรรณโพธิ์. 2556ก. “ความสำคัญของอ้อย.” ใน อภิชาติ ศรีสะอาด. (บรรณาธิการ). **แนวคิดและแบบอย่างการเพิ่มผลผลิต อ้อยเงินล้าน...รับตลาด AEC**. กรุงเทพฯ: นาคา อินเตอร์มีเดีย.
- ทองพูล วรรณโพธิ์. 2556ข. “สภาวะการผลิตอ้อยและน้ำตาลทรายจากอดีตถึงปัจจุบัน.” ใน อภิชาติ ศรีสะอาด. (บรรณาธิการ). **แนวคิดและแบบอย่างการเพิ่มผลผลิต อ้อยเงินล้าน...รับตลาด AEC**. กรุงเทพฯ: นาคา อินเตอร์มีเดีย.
- ทตสันต์ชัย ตริสตัย และ จานงค์ จุลเอียด. 2556. “สภาพทางสังคมและเศรษฐกิจ และปัญหาการปลูกอ้อยของเกษตรกร ในอำเภอบัวทอง จังหวัดสุพรรณบุรี.” **วารสารมหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์**. ฉบับพิเศษประจำปี 2556: 28-37.
- ธนาภรณ์ อธิปัญญากุล. 2555. **ปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคม และพฤติกรรมที่มีผลต่อการยอมรับเทคโนโลยีการผลิตฟริกพลอดภัยของเกษตรกรในจังหวัดชัยภูมิ**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ธนาภรณ์ อธิปัญญากุล และ สุรัช จันทรจรัส. 2557. **ระบบการผลิตและการตลาดส้มโอในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนของไทย**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ธนิต โสรัตน์. 2557. **กรอบแนวทางการปฏิรูปการเกษตร ผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูปและการตลาด**. รายงานเสนอต่อคณะอนุกรรมการการเกษตร ผลิตภัณฑ์เกษตรแปรรูปและการตลาด. 19 พฤศจิกายน 2557.
- นิภาพร ศรีวงษ์ และ อุไรวรรณ อินทร์ม่วง. 2556. “ผลกระทบต่อสุขภาพจากการทำไร่อ้อยของเกษตรกรชาวไร่อ้อย ตำบลหนองกุงแก้ว อำเภอศรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู.” **วารสารวิจัยสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น**. 6 (2): 14-22.
- นิโรจน์ สนิมรงค์. 2559. **ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและการปรับตัวที่เหมาะสมของเกษตรกรในตำบลภูฟ้าจังหวัดน่าน**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- พรชัย เหลืองอาภาพงศ์. 2555. “จากไร่อ้อย สู่ววนปาล์มที่เมืองกาญจน์.” **เคหการเกษตร**. 36(7): 214-217.

- พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ (อบอุ่น). 2553. “แนวคิดและพัฒนาการของตัวชี้วัดทางสังคมและการพัฒนา.”
ใน ปรีชาติ วลัยเสถียร. (บรรณาธิการ). **ตัวชี้วัดความสุข: กลยุทธ์การสร้างและการใช้เพื่อชุมชนเป็นสุข**. กรุงเทพฯ: สถาบันเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข.
- พิทักษ์ ศิริวงศ์ และ ประภาภรณ์ พวงเนียม. 2556. “เรื่องเล่าเก้าแ้วไร้อ้อย อำเภอนาทม จังหวัดกาญจนบุรี.” **วารสารมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์**. 30 (1): 51-64.
- พัชรา บำรุง และ นิวัฒน์ มาศวรรณา. 2555. “ความต้องการบริการส่งเสริมการเกษตรของเกษตรกรชาวไร้อ้อยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.” **วารสารแก่นเกษตร**. 40: 119-126.
- สาธิต อติโต, ยุพา หาญบุญทรง และวิรัช กระแสร์ฉัตร. 2560. **การเปรียบเทียบการรับรู้ความเสี่ยงและการจัดการความเสี่ยงของเกษตรกรผู้ปลูกพืชเศรษฐกิจในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สำนักงานความหลากหลายทางชีวภาพ สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. 2552. **อ้อยโรงงาน** (Online). [thai.onep.go.th/chm/data_province/sukothai/images/pdf/ag/1%20\(1\).pdf](http://thai.onep.go.th/chm/data_province/sukothai/images/pdf/ag/1%20(1).pdf), 10 กรกฎาคม 2558
- สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. 2555. **บทสรุปสำหรับผู้บริหาร: ยุทธศาสตร์การวิจัยรายประเด็นด้านอ้อยและน้ำตาลทราย (พ.ศ.2556-2559)** (Online). <http://www.kmutt.ac.th/rippc/nrct59/44s20.pdf>, 6 พฤศจิกายน 2558
- สำนักงานคณะกรรมการอ้อยและน้ำตาลทราย. **คำถาม-คำตอบ: ชาวไร้อ้อย-โรงงาน** (Online). <http://www.ocsb.go.th/th/faq/index.php?gpid=19>, 15 พฤศจิกายน 2558
- สำนักงานคณะกรรมการอ้อยและน้ำตาลทราย. 2558. **รายงานพื้นที่ปลูกอ้อย ปีการผลิต 2557/58**.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร. 2557. **สำรวจภาวะการทำงานของประชากร (รายปี): จำนวนผู้มีงานทำ จำแนกตามอุตสาหกรรม ปี พ.ศ.2550-2557**.
- สำนักนโยบายอุตสาหกรรมอ้อยและน้ำตาลทราย และ สำนักงานคณะกรรมการอ้อยและน้ำตาลทราย. 2551. **ระเบียบวาระอ้อยแห่งชาติ: แผนปฏิบัติการพัฒนาด้านอ้อย** (Online). http://www.ocsb.go.th/upload/contents/12/attachfiles/F6782_CaneSummitAgenda.pdf, 5 พฤศจิกายน 2558
- สำรวย ศิริรัตนพงษ์. 2544. **หนี้สินของชาวไร้อ้อย อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี**. รายงานการศึกษาค้นคว้าอิสระศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา (กลุ่มสังคมศาสตร์), มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- อิษฐ์ อินทรภูมิ. 2553. **ความพึงพอใจของเกษตรกรชาวไร้อ้อยในจังหวัดขอนแก่นที่มีต่อการดำเนินงานและบริการของสมาคมชาวไร้อ้อยอีสานกลาง**. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตร, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- Saman. 2558a. **งานแถลงข่าว การให้ความช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของชาวไร้อ้อยฤดูปีการผลิต 2557/2558** (Online). <http://www.ocsb.go.th/th/cms/detail.php?ID=6954&SystemModuleKey=news>, 11 กรกฎาคม 2558.
- Saman. 2558b. **เกษตรกรชาวไร้อ้อยยื่นขอจดทะเบียนชาวไร้อ้อยและหัวหน้ากลุ่มชาวไร้อ้อยนับหมื่นคน** (Online). <http://www.ocsb.go.th/th/cms/detail.php?ID=6893&SystemModuleKey=news>, 10 กรกฎาคม 2558

The World Bank Group. 2001. **What is Sustainable Development** (Online). <http://www.worldbank.org/depweb/english/modules/envirom/index.html>, 10 กรกฎาคม 2558.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

แบบสอบถามวิถีชีวิตและเส้นทางการประกอบอาชีพของเกษตรกรชาวไร่อ้อย:
กรณีศึกษาพื้นที่ภาคเหนือ จังหวัดนครสวรรค์ กำแพงเพชร สุโขทัย

แบบสอบถาม

วิถีชีวิตและเส้นทางการประกอบอาชีพของเกษตรกรชาวไร่อ้อย:

กรณีศึกษาพื้นที่ภาคเหนือ จังหวัดนครสวรรค์ กำแพงเพชร สุโขทัย

ชื่อผู้สัมภาษณ์..... วัน/เดือน/ปี..... หมายเลขแบบสอบถาม.....

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์..... ☐ 1) หัวหน้าครัวเรือน ☐ 2) คู่สมรส ☐ 3) สมาชิกในบ้าน

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

1	1.1 อายุ	ปี
	1.2 ระยะเวลาในการประกอบอาชีพชาวไร่อ้อย	ปี ☐ อาชีพชาวไร่อ้อยเป็นอาชีพเดียวตั้งแต่เริ่มการทำงาน ☐ เคยประกอบอาชีพอื่นมาก่อน คือ (ทำอยู่ที่ใดมาก่อน)
2	เพศ	☐ 1) ชาย ☐ 2) หญิง
3	สถานภาพสมรส	☐ 1) โสด ☐ 2) สมรส ☐ 3) หม้าย ☐ 4) หย่าร้าง/แยกกันอยู่
4	การศึกษาชั้นสูงสุด	☐ 1) ต่ำกว่าประถม ☐ 2) ประถม ☐ 3) มัธยมต้น ☐ 4) มัธยมปลาย/ปวช. ☐ 5) ปวส./อนุปริญญา ☐ 6)ปริญญาตรี ☐ 7) สูงกว่าปริญญาตรี ☐ 8) อื่นๆ ระบุ
5	5.1 ที่ตั้งของพื้นที่ปลูกอ้อย	☐ 1) ในเขตชลประทาน ☐ 2) นอกเขตชลประทาน ☐ 3) อื่นๆ ระบุ
	5.2 ขนาดพื้นที่ปลูกอ้อย	☐ 1) เล็ก (1-59 ไร่) ☐ 2) กลาง (60-199 ไร่) ☐ 3) ใหญ่ (มากกว่า 200 ไร่)

6	6.1 จำนวนสมาชิกในครัวเรือน	คน (รวมผู้ให้สัมภาษณ์)
	6.2 จำนวนสมาชิกที่พึ่งพารายได้จากการทำไร่อ้อย	คน (รวมผู้ให้สัมภาษณ์)
	6.3 จำนวนสมาชิกที่ทำงานแล้ว	คน (รวมผู้ให้สัมภาษณ์) ☐ 1) ทำงานในภาคเกษตรกรรม คน (เป็นชาวไร่อ้อยหรือไม่? ทำไม?) ☐ 2) ทำงานนอกภาคเกษตรกรรม คน (ทำอาชีพอะไร?)
7	7.1 ครอบครัวย้ายถิ่นมาจากที่อื่นหรือไม่	☐ 1) ไม่ได้ย้าย/อยู่มาตั้งแต่เกิด ☐ 2) ย้ายมาจากตำบลอื่น/อำเภออื่น ☐ 3) ย้ายมาจากจังหวัดอื่น ☐ 4) อื่นๆ ระบุ.....
	7.2 อยู่ที่นี่มานานเพียงใด	 ปี ☐ 99) อยู่ที่นี่มาตั้งแต่เกิด
	7.3 คิดจะย้ายไปอยู่ที่อื่นหรือไม่	☐ 1) คิด ☐ 2) ไม่คิด ☐ 3) ไม่แน่ใจ
	7.4 สถานที่อยู่อาศัยในชีวิตประจำวัน	☐ 1) มีสถานที่อยู่อาศัยนอกพื้นที่ไร่ (พักอาศัยที่ไหน) ☐ 2) มีสถานที่อยู่อาศัยอยู่ในพื้นที่ไร่

ตอนที่ 2 วิธีชีวิตของเกษตรกร

มิติทางเศรษฐกิจ		รหัส
8.รายได้	8.1 รายได้เฉลี่ยส่วนตัว บาท ต่อปี หรือ บาท ต่อเดือน ของท่าน *หมายเหตุ คิตรายได้ตามรอบปีของการผลิตอ้อย คือ พ.ค.2558 - เม.ย.2559	
	8.2 แหล่งที่มาของรายได้ของท่าน ☐ 1) รายได้จากการทำไร่อ้อย คิดเป็นประมาณ.....เปอร์เซ็นต์ของรายได้ทั้งหมด (หากเป็นแหล่งรายได้เดียว 100% ข้ามไปข้อต่อไป) ☐ 2) รายได้จากอาชีพเสริมรวมบาท ต่อปี (ร้อยละ.....ของรายได้ทั้งหมด) อาชีพเสริมของท่านคือ 2.1) อาชีพรายได้บาท ต่อปี (ร้อยละ.....ของรายได้ทั้งหมด) - สถานที่ในการประกอบอาชีพเสริม ☐ 1) ในที่ดินตนเอง ☐ 2) เช่าที่ดิน ☐ 3) สถานที่ของผู้อื่นว่าจ้าง - ช่วงเวลาที่ประกอบอาชีพเสริม ☐ 1) ช่วง ม.ค.-มี.ค. ☐ 2) ช่วง เม.ย.-มิ.ย. ☐ 3) ช่วง ก.ค.-ก.ย. ☐ 4) ช่วง ต.ค.-ธ.ค. 2.2) อาชีพรายได้บาท ต่อปี (ร้อยละ.....ของรายได้ทั้งหมด) - สถานที่ในการประกอบอาชีพเสริม ☐ 1) ในที่ดินตนเอง ☐ 2) เช่าที่ดิน ☐ 3) สถานที่ของผู้อื่นว่าจ้าง - ช่วงเวลาที่ประกอบอาชีพเสริม ☐ 1) ช่วง ม.ค.-มี.ค. ☐ 2) ช่วง เม.ย.-มิ.ย. ☐ 3) ช่วง ก.ค.-ก.ย. ☐ 4) ช่วง ต.ค.-ธ.ค. 2.3) อาชีพรายได้บาท ต่อปี (ร้อยละ.....ของรายได้ทั้งหมด) - สถานที่ในการประกอบอาชีพเสริม ☐ 1) ในที่ดินตนเอง ☐ 2) เช่าที่ดิน ☐ 3) สถานที่ของผู้อื่นว่าจ้าง - ช่วงเวลาที่ประกอบอาชีพเสริม ☐ 1) ช่วง ม.ค.-มี.ค. ☐ 2) ช่วง เม.ย.-มิ.ย. ☐ 3) ช่วง ก.ค.-ก.ย. ☐ 4) ช่วง ต.ค.-ธ.ค. ☐ 3) รายได้จากการลงทุน เงินปันผล หรือสวัสดิการบาท ต่อปี (ร้อยละ.....ของรายได้ทั้งหมด) ☐ 4) รายได้จากแหล่งอื่นๆ คือ.....บาท ต่อปี (ร้อยละ.....ของรายได้ทั้งหมด)	

มิติทางเศรษฐกิจ				รหัส	
	8.3 ความคิดเห็นที่มีต่อการประกอบอาชีพเสริมของท่าน	ประเด็นความคิดเห็น	เห็นด้วย	เห็นด้วยปานกลาง	ไม่เห็นด้วย
		เพื่อสร้างเสริมประสบการณ์ใหม่ในการทำงาน			
		เพื่อการพบปะสังสรรค์กับชุมชน			
		เพื่อเป็นแหล่งรายได้สำรองในยามฉุกเฉิน			
		เพื่อให้ครอบคลุมค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน			
		เพื่อเป็นเงินทุนใช้จ่ายในการทำกิจกรรมช่วงวันหยุด			
		8.4 โดยเฉลี่ยในช่วงใดของปีที่ท่านมีรายได้มากที่สุด (เพราะเหตุใด)	☐ 1) ช่วง ม.ค.-มี.ค. ☐ 2) ช่วง เม.ย.-มิ.ย. ☐ 3) ช่วง ก.ค.-ก.ย. ☐ 4) ช่วง ต.ค.-ธ.ค. ☐ 5) แต่ละปีไม่แน่นอน ☐ 6) รายได้เฉลี่ยใกล้เคียงกันทุกเดือน		
8.5 รายได้เฉลี่ยรวมทั้งครัวเรือน	 บาท ต่อเดือน				
9.รายจ่าย	9.1 ความรับผิดชอบในค่าใช้จ่ายของครัวเรือน	☐ 1) รับผิดชอบ เฉลี่ย.....บาทต่อปี หรือ.....บาทต่อเดือน ☐ 2) ไม่ต้องรับผิดชอบ (เข้าไปตอบข้อ 9.3)			
	9.2 เรื่องที่มีการใช้จ่ายของครัวเรือนที่ท่านรับผิดชอบประกอบด้วย	☐ 1) ค่าอุปโภคบริโภค ☐ 2) ค่าเดินทาง/ค่าน้ำมัน ☐ 3) ค่าสาธารณูปโภค (น้ำ ไฟ โทรศัพท์ ฯลฯ) ☐ 4) ค่าผ่อนบ้าน รถ ☐ 5) ค่าเลี้ยงดูและการศึกษาของบุตร ☐ 6) ค่าเช่าที่ดิน ☐ 7) ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการทำไร่อ้อย (ที่ไม่เกี่ยวกับค่าเช่าที่ดิน) ☐ 8) การท่องเที่ยวและค่าใช้จ่ายเพื่อความบันเทิง ☐ 9) อื่นๆ ระบุ.....			
	9.3 รายจ่ายเฉลี่ยส่วนตัว	 บาท ต่อปี หรือ บาท ต่อเดือน			

มิติทางเศรษฐกิจ			รหัส									
10.การออม	10.1 มีการออมเงินรายได้ จากการทำงาน	☐ 1) มี ☐ 2) ไม่มี										
	10.2 ลักษณะในการออม	☐ 1) จัดสรรเงินออมก่อนการใช้จ่าย ☐ 2) ออมเมื่อมีเงินเหลือจากการใช้จ่าย ☐ 3) ออมเมื่อมีโอกาส ไม่ได้กำหนดตายตัว										
	10.3 ความถี่ในการออมเงิน	 ครั้ง ต่อปี คิดเป็นร้อยละ..... ของรายได้										
11.หนี้สิน *ข้อมูล ณ วัน สัมภาษณ์	11.1 หนี้สินค้างชำระ	☐ 1) มี คิดเป็น บาท ☐ 2) ไม่มี										
	11.2 ประเภทของหนี้	☐ 1) เงินกู้ในระบบระยะสั้น ☐ 2) เงินกู้ในระบบระยะยาว ☐ 3) เงินกู้นอกระบบ ☐ 4) บัตรเครดิต										
	11.3 หนี้สินกับการทำไร้อ้อย	☐ 1) มีความเกี่ยวข้อง โปรดระบุ..... ☐ 2) ไม่มีความเกี่ยวข้อง										
	11.4 ความมั่นใจใน ความสามารถชำระหนี้สิน ได้ตามเวลาที่กำหนด	<table border="1"> <tr> <td>น้อย มาก</td> <td>น้อย</td> <td>ปานกลาง</td> <td>มาก</td> <td>มากที่สุด</td> </tr> <tr> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> </table> เพราะเหตุใด	น้อย มาก	น้อย	ปานกลาง	มาก	มากที่สุด					
น้อย มาก	น้อย	ปานกลาง	มาก	มากที่สุด								
12.ประกัน ชีวิต	12.1 การทำประกันชีวิต และทรัพย์สิน	☐ 1) มี ☐ 2) ไม่มี										
	12.2 ความคิดเห็นที่มีต่อ การทำประกันชีวิตและ ทรัพย์สิน											

มิติทางเศรษฐกิจ							รหัส
13.ทรัพย์สิน	ท่านมีทรัพย์สินใดเป็นของตนเอง	☐ 1) ที่อยู่อาศัย ☐ 2) ที่ดินทำกิน ☐ 3) พาหนะในการเดินทาง คือ ☐ 4) อื่นๆ โปรดระบุ					
14. สถานะทางการเงิน	14.1 ท่านมีรายรับมากกว่ารายจ่าย	☐ 1) ใช่ ☐ 2) ไม่ใช่					
	14.2 สถานะทางการเงินของครัวเรือนอยู่ในระดับใด	☐ 1) ไม่ดีมาก ☐ 2) ไม่ดี ☐ 3) ปานกลาง ☐ 4) ดี ☐ 4) ดีมาก					
	14.3 เงินสำรองฉุกเฉินที่มีใช้ดำรงชีวิตอยู่ได้โดยไม่มีรายได้สูงสุดกี่เดือน	☐ 1) ไม่เกิน 3 เดือน ☐ 2) 3-6 เดือน ☐ 3) มากกว่า 6 เดือน					
15.ทุนทางกายภาพและความสามารถในการใช้ชีวิต	ประเด็นความคิดเห็น	ไม่ดีมาก	ไม่ดี	ปานกลาง	ดี	ดีมาก	
	15.1 ความสามารถในการเข้าถึงบริการสาธารณะและสิ่งอำนวยความสะดวก						
	15.2 ความสามารถในการใช้ระบบสื่อสารโทรคมนาคม						
	15.3 ความครอบคลุมของพื้นที่การให้บริการอินเทอร์เน็ต						
	15.4 ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน						
	15.5 ภูมิทัศน์และสุนทรียภาพของชุมชนที่อยู่อาศัย						

มิติทางสังคม					รหัส
16	การมีส่วนร่วม ในการตัดสินใจ เรื่องต่างๆ	16.1) ของครอบครัว: ☐ 1) ได้มีส่วนร่วม (ตัวอย่างเช่น.....) ☐ 2) ไม่ได้มีส่วนร่วม เพราะ	16.2) ของชุมชน: ☐ 1) ได้มีส่วนร่วม (ตัวอย่างเช่น.....) ☐ 2) ไม่ได้มีส่วนร่วม เพราะ	16.3) ของกลุ่มอาชีพ: ☐ 1) ได้มีส่วนร่วม (ตัวอย่างเช่น.....) ☐ 2) ไม่ได้มีส่วนร่วม เพราะ	
17	17.1 การทำ กิจกรรม ร่วมกับกลุ่ม คนที่เกี่ยวข้อง กับท่าน	คนในครอบครัว ☐ 1) บ่อยครั้ง (ยกตัวอย่าง, กิจกรรมที่ เกี่ยวข้องกับการทำ ไร่อ้อยมีหรือไม่?) ☐ 2) นานๆ ครั้ง (ทำไม?) ☐ 3) ไม่เคย (ทำไม?)	คนในชุมชน ☐ 1) บ่อยครั้ง (ยกตัวอย่าง, กิจกรรมที่ เกี่ยวข้องกับการทำไร่อ้อยมีหรือไม่?) ☐ 2) นานๆ ครั้ง (ทำไม?) ☐ 3) ไม่เคย (ทำไม?)	คนในอาชีพเดียวกัน- ชาวไร่อ้อย ☐ 1) บ่อยครั้ง (ยกตัวอย่าง, กิจกรรมที่ เกี่ยวข้องกับการทำไร่อ้อยมีหรือไม่?) ☐ 2) นานๆ ครั้ง (ทำไม?) ☐ 3) ไม่เคย (ทำไม?)	
	17.2 ลักษณะ ของการร่วมทำ กิจกรรม ดังกล่าวมีความ เกี่ยวข้องกับ อาชีพเกษตรกร ชาวไร่อ้อย อย่างไร	☐ 1) ช่วยสนับสนุน (อย่างไร?) ☐ 2) เป็นอุปสรรค/ปัญหา (อย่างไร?)			
		☐ 1) ต้องการให้คงเดิม (ทำไม, อย่างไร?) ☐ 2) ต้องการให้เปลี่ยนแปลง (ทำไม, อย่างไร?)			
18	การได้รับ ความ ไว้วางใจ/การ ยอมรับ	จากคนในอาชีพเดียวกัน: ☐ 1) มาก (อย่างไร?) ☐ 2) ปานกลาง (อย่างไร?) ☐ 3) น้อย (อย่างไร?)		จากคนที่เกี่ยวข้องกับอาชีพท่าน (เช่น ผู้จัดการโรงงาน, เจ้าหน้าที่ รัฐ, นักวิชาการ) ☐ 1) มาก (อย่างไร?) ☐ 2) ปานกลาง (อย่างไร?) ☐ 3) น้อย (อย่างไร?)	

มิติทางสังคม					รหัส
19	19.1 ความสัมพันธ์กับ กลุ่มคนต่างๆ ที่ เกี่ยวข้องกับท่าน (ความใกล้ชิด/ การพบปะพูดคุย กัน, การใช้เวลา ว่าง, การ ช่วยเหลือกัน)	คนในครอบครัว	คนในชุมชน	คนในอาชีพเดียวกัน	
		☐ 1) ดี (อย่างไร?)	☐ 1) ดี (อย่างไร?)	☐ 1) ดี (อย่างไร?)	
		☐ 2) ปานกลาง (อย่างไร?)	☐ 2) ปานกลาง (อย่างไร?)	☐ 2) ปานกลาง (อย่างไร?)	
	☐ 3) ไม่ดี (อย่างไร?)	☐ 3) ไม่ดี (อย่างไร?)	☐ 3) ไม่ดี (อย่างไร?)		
19.2 ลักษณะ/ รูปแบบ ความสัมพันธ์ ดังกล่าวมีความ เกี่ยวข้องกับอาชีพ เกษตรกรชาวไร่ อ้อยอย่างไร	☐ 1) ช่วยสนับสนุน (อย่างไร?) ☐ 2) เป็นอุปสรรค/ปัญหา (อย่างไร?)				
	☐ 1) ต้องการให้คงเดิม (ทำไม, อย่างไร?) ☐ 2) ต้องการให้เปลี่ยนแปลง (ทำไม, อย่างไร?)				
20	วัฒนธรรมที่ เกี่ยวข้องใน อาชีพ	ความเชื่อ/ ภูมิปัญญาท้องถิ่น:		ประเพณี/ ธรรมเนียมปฏิบัติ:	
		☐ 1) มี คือ ☐ 2) ไม่มี ☐ 3) ไม่ทราบ		☐ 1) มี คือ ☐ 2) ไม่มี ☐ 3) ไม่ทราบ	
		☐ 1) ช่วยสนับสนุน (อย่างไร?) ☐ 2) เป็นอุปสรรค/ปัญหา (อย่างไร?, ต้องการให้เปลี่ยนแปลงหรือไม่ อย่างไร?)			

มิติทางสังคม			รหัส
21	21.1 จำนวน กลุ่มทางสังคมที่ ท่านเป็นสมาชิก หรือเข้าไป เกี่ยวข้อง	☐ 1) 1 กลุ่ม คือ ☐ 2) 2 -3 กลุ่ม ได้แก่ ☐ 3) มากกว่า 3 กลุ่ม ได้แก่	
	21.2 ลักษณะของ กลุ่มทางสังคมที่ ท่านเป็นสมาชิก หรือเข้าไป เกี่ยวข้อง	☐ 1) แต่ละกลุ่มกระจายกระจาย ☐ 2) มีการสร้างเครือข่าย/ความ เชื่อมโยงกัน (อย่างไร?)	☐ 1) ได้ให้สิทธิ/ ประโยชน์กับท่าน คือ ☐ 2) ไม่ได้ให้ประโยชน์ใดๆ เลย
	21.3 ลักษณะของ กลุ่มทางสังคม ดังกล่าวมีความ เกี่ยวข้องกับ อาชีพเกษตรกร ชาวไร่อ้อย อย่างไร	☐ 1) ช่วยสนับสนุน (อย่างไร?) ☐ 2) เป็นอุปสรรค/ปัญหา (อย่างไร?) ☐ 1) ต้องการให้คงเดิม (ทำไม, อย่างไร?) ☐ 2) ต้องการให้เปลี่ยนแปลง (ทำไม, อย่างไร?)	
22	22.1 ความรู้ เกี่ยวกับอาชีพ	☐ 1) มีความรู้ ได้แก่ (ได้รับความรู้จากใคร อย่างไร?) ☐ 2) ไม่มีความรู้ใดเลย (ที่ผ่านมาดำเนินการอย่างไรในการทำไร่อ้อย? ถือ เป็นปัญหาหรือไม่?)	
	22.2 ทักษะ/ ความสามารถที่ ควรมีในอาชีพ	☐ 1) มีทักษะ/ ความสามารถ ในเรื่อง (ได้มาอย่างไร?) ☐ 2) ไม่มีทักษะ/ ความสามารถใด (ถือเป็นปัญหาหรือไม่?)	
	22.3 โอกาสใน การพัฒนาตนเอง ทั้งความรู้ และ ความสามารถ	☐ 1) ได้รับโอกาส ในเรื่อง (ได้จากที่ใด อย่างไร?) ☐ 2) ไม่มีโอกาส (เพราะเหตุใด?)	
		☐ 1) ต้องการพัฒนาในเรื่อง ☐ 2) ไม่ต้องการพัฒนาเพิ่ม (ระบุเหตุผล.....)	

มิติทางสังคม			รหัส
23	23.1 ลักษณะการถือครองที่ดิน ของบ้านที่พักอาศัย	☐ 1) เป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ ☐ 2) เช่าทั้งหมด ☐ 3) เช่าบางส่วน ☐ 4) อื่นๆ ระบุ	
	23.2 ลักษณะการถือครองที่ดิน ของพื้นที่ทำการเกษตร	☐ 1) เป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ ☐ 2) เช่าทั้งหมด ☐ 3) เช่าบางส่วน ☐ 4) อื่นๆ ระบุ	
	23.3 การถ่ายทอดความรู้ และทรัพย์สินเพื่อส่งต่อการทำอาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อย	☐ 1) มีการถ่ายทอด โดย..... ☐ 2) ยังไม่มีการถ่ายทอด แต่ต้องการจะถ่ายทอดต่อไป (ระบุเหตุผล.....) ☐ 3) ไม่คิดจะถ่ายทอดต่อ (ระบุเหตุผล.....)	
24	- ภาวะสุขภาพทางกาย	☐ 1) แข็งแรง ☐ 2) เจ็บป่วย (เป็นอะไร สาเหตุจากอะไร)	
	- ภาวะสุขภาพทางใจ	☐ 1) สบายใจ ☐ 2) ทุกข์ใจ (เรื่องอะไร เพราะเหตุใด)	
	- ภาวะสุขภาพดังกล่าว เกี่ยวข้องกับการคงอยู่ในอาชีพหรือไม่	☐ 1) เกี่ยวข้อง คือ (เป็นปัญหา/อุปสรรคหรือไม่ และมีความต้องการอย่างไรหรือไม่) ☐ 2) ไม่เกี่ยวข้อง	
25	25.1 การดำรงชีวิตเป็นเกษตรกรชาวไร่อ้อยมีวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมหรือไม่	☐ 1) มีการเปลี่ยนแปลง คือ ☐ 2) ไม่มีการเปลี่ยนแปลง	
	25.2 การปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว	☐ 1) มีการปรับตัว คือ ☐ 2) ไม่ต้องทำการปรับตัว (ระบุเหตุผล)	
26	ท่านพึงพอใจต่อวิถีชีวิตของการเป็นเกษตรกรชาวไร่อ้อยมากน้อยเพียงใด	☐ 1) มากที่สุด ☐ 2) มาก ☐ 3) เฉยๆ ☐ 4) น้อย ☐ 5) น้อยที่สุด ☐ 6) ไม่แน่ใจ	

มิติทางสิ่งแวดล้อม			รหัส
27	27.1 ที่ดินปลูกอ้อยของท่านมีทั้งหมด แปลง มีพื้นที่รวม ไร่		
	27.2 ลักษณะที่ดินของท่าน	☐ 1) ที่ลุ่ม ☐ 2) ที่ดอน ☐ 3) มีทั้งสองแบบ	
	27.3 ที่ดินของท่านมีความลาดชันหรือเป็นแอ่งกระทะ หรือไม่	☐ 1) เป็นที่ราบเรียบ ☐ 2) เป็นแอ่งกระทะเล็กน้อย ☐ 3) เป็นแอ่งกระทะจำนวนมาก	
	27.4 เนื้อดินในที่ดินของท่านเป็นแบบใด	☐ 1) ดินร่วน ☐ 2) ดินทราย ☐ 3) ดินเหนียว ☐ 4) อื่นๆ ระบุ	
	27.5 ดินในที่ดินของท่านมีความอุดมสมบูรณ์ระดับใด	☐ 1) ต่ำ ☐ 2) ปานกลาง ☐ 3) สูง ☐ 4) อื่นๆ ระบุ	
	27.6 ที่ดินของท่านมีปัญหาเหล่านี้หรือไม่ (ตอบได้มากกว่า 1 ตัวเลือก)	☐ 1) หน้าดินตื้น ☐ 2) ดินปนก้อนหิน ☐ 3) ดินดาน ☐ 4) น้ำท่วมขัง ☐ 5) อื่นๆ ระบุ	
	27.7 ในการปลูกอ้อยใหม่แต่ละครั้ง ท่านสามารถไถต่อได้กี่ปี	☐ 1) 1 ปี ☐ 2) 2 ปี ☐ 3) 3 ปี ☐ 4) 4 ปี ☐ 5) 5 ปี ☐ 6) มากกว่า 5 ปี (โปรดระบุ ปี)	
	27.8 แหล่งน้ำที่ท่านใช้ในการปลูกอ้อยในช่วงแล้ง	☐ 1) น้ำบาดาล ☐ 2) ลำน้ำธรรมชาติ ☐ 3) คลองชลประทาน ☐ 4) อื่นๆ ระบุ	
	27.9 แหล่งน้ำดังกล่าวห่างจากที่ดินของท่านเป็นระยะทางเท่าไร	☐ 1) น้อยกว่า 100 เมตร ☐ 2) 100 – 500 เมตร ☐ 3) 500 – 1,000 เมตร ☐ 3) มากกว่า 1,000 เมตร	
	27.10 ช่วงเวลาที่สามารถใช้น้ำจากแหล่งน้ำดังกล่าวได้	☐ 1) เฉพาะฤดูฝน ☐ 2) ตลอดปียกเว้นฤดูร้อน ☐ 3) ตลอดทั้งปี ☐ 4) อื่นๆ ระบุ	
28	28.1 ก่อนปลูกอ้อยใหม่ ท่านมีการบำรุงดินอย่างไร (อ้อยปลูก) (ตอบได้มากกว่า 1 ตัวเลือก)	☐ 1) ปลูกพืชตระกูลถั่ว ☐ 2) ใส่ปุ๋ยอินทรีย์ ☐ 3) ใส่ปุ๋ยคอก ☐ 4) ไถพรวนดิน ☐ 5) อื่นๆ ระบุ	
	28.2 หลังจากตัดอ้อยแล้ว ท่านมีการบำรุงดินอย่างไร (อ้อยต่อ) (ตอบได้มากกว่า 1 ตัวเลือก)	☐ 1) ใส่ปุ๋ยอินทรีย์ ☐ 2) ใส่ปุ๋ยคอก ☐ 3) ไถพรวนดิน ☐ 4) อื่นๆ ระบุ	
	28.3 ท่านตัดอ้อยด้วยวิธีใด (ตอบได้มากกว่า 1 ตัวเลือก)	☐ 1) ตัดสดด้วยแรงงาน ☐ 2) ตัดสดด้วยรถตัด ☐ 3) เผลแล้วใช้แรงงานตัด ☐ 4) อื่นๆ ระบุ	

มิติทางสิ่งแวดล้อม		รหัส
	29.7 ท่านหรือคนในครอบครัวของท่านเคยมีปัญหาสุขภาพเกี่ยวกับระบบหายใจ เนื่องจากฝุ่นละอองหรือควันจากการเผาหรือไม่	☐ 1) เคย (ระบุอาการเจ็บป่วย) ☐ 2) ไม่เคย
30	30.1 ท่านมีวิธีรับมือกับภัยแล้ง/ฝนทิ้งช่วงหรือไม่ อย่างไร	☐ 1) มี (ระบุวิธีการ) ☐ 2) ไม่มี
	30.2 ท่านมีการปรับเปลี่ยนวิธีการจัดแมลงศัตรูพืช หรือวัชพืชหรือไม่	☐ 1) มี (ระบุวิธีการ) ☐ 2) ไม่มี
	30.3 ท่านมีการปรับปรุงระบบการให้น้ำ ภายใต้ภาวะภัยแล้งหรือไม่	☐ 1) มี (ระบุวิธีการ) ☐ 2) ไม่มี
	30.4 กรณีท่านเก็บผลผลิตด้วยการเผา ท่านมีความคิดที่จะปรับเปลี่ยนวิธีการหรือไม่ มีข้อจำกัดอะไร	☐ 1) มี (ระบุเหตุผล) ☐ 2) ไม่มี
	30.5 ท่านมีวิธีเพิ่มผลผลิตอย่างไร (ตอบได้มากกว่า 1 ตัวเลือก)	☐ 1) ใส่ปุ๋ยเพิ่ม ☐ 2) จัดการระบบการให้น้ำ ☐ 3) ปรับเปลี่ยนสายพันธุ์ ☐ 4) เปลี่ยนวิธีปลูก ☐ 5) อื่นๆ ระบุ

ตอนที่ 3 เส้นทางการประกอบอาชีพ

มิติทางสังคม: การเข้าสู่อาชีพ			รหัส
31	31.1 ท่านก้าวเข้าสู่การเป็นเกษตรกรชาวไร่อ้อยได้อย่างไร	☐ 1) การสืบทอดจากครอบครัว ☐ 2) การแนะนำจากผู้อื่น คือ..... ☐ 3) การสมัครใจ/ ตัดสินใจเข้าสู่อาชีพด้วยตนเอง (เพราะเหตุใด) ☐ 4) อื่นๆ ระบุ	
	31.2 สิ่งจำเป็นที่พึงมีในการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อย (เรียง 5 ลำดับที่จำเป็นจากมากไปน้อย)	☐ 1) ความสัมพันธ์ทางสังคมกับกลุ่มคนต่างๆ (กลุ่มใด?) ☐ 2) การมีเครือข่าย (กับใคร อย่างไร?) ☐ 3) การได้รับการยอมรับและไว้วางใจ (จากใคร?) ☐ 4) สิทธิ / ผลประโยชน์ที่ได้รับ (ได้แก่อะไรบ้าง?) ☐ 5) ภูมิปัญญาท้องถิ่น / ธรรมเนียมปฏิบัติ (ได้แก่อะไรบ้าง?) ☐ 6) ความรู้ / ทักษะความสามารถเกี่ยวกับอาชีพ ☐ 7) การได้รับการถ่ายทอดความรู้ (ในเรื่องใด?) ☐ 8) การเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในที่ดินที่ใช้ปลูกอ้อย ☐ 9) สุขภาพกาย ☐ 10) สุขภาพใจ ☐ 11) การรู้จักปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวข้อง ☐ 12) อื่นๆ ระบุ	ลำดับ1..... ลำดับ2..... ลำดับ3..... ลำดับ4..... ลำดับ5.....
	31.3 สิ่งที่เป็นปัญหา หรืออุปสรรค ต่อการเข้าสู่อาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อย (เรียง 5 ลำดับที่เป็นปัญหา/อุปสรรคสำคัญจากมากไปน้อย)		ลำดับ1..... ลำดับ2..... ลำดับ3..... ลำดับ4..... ลำดับ5.....

ขั้นตอน/กระบวนการทำงาน:	
32. ท่านมีการดำเนินการในแต่ละขั้นตอนของการปลูกอ้อยอย่างไรบ้าง?	1) ขั้นตอนการเตรียมดินก่อนปลูก (พื้นที่ปลูก) 2) ขั้นตอนการปลูก (เตรียมพันธุ์) 3) ขั้นตอนการบำรุงรักษา (ทั้งอ้อยปลูกและอ้อยต่อ)
33. ในการดำเนินงานแต่ละขั้นตอนประสบปัญหาใดบ้าง?	4) ขั้นตอนการเก็บเกี่ยว 5) ขั้นตอนการขนส่ง

มิติทางสังคม: ขั้นตอน/กระบวนการทำงาน		รหัส
34	34.1 เมื่อได้เป็นเกษตรกรชาวไร่อ้อยแล้ว ท่านคิดว่า<u>สิ่งใด</u> เป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องมี <u>ในการทำงานของท่าน</u> (* ทำไมเรื่องดังกล่าวถือเป็นสิ่งจำเป็น?) (เรียงตามความสำคัญจากมากไปน้อย ใน 5 อันดับแรก) 1) ความสัมพันธ์ทางสังคมกับกลุ่มคนต่างๆ (กลุ่มใดบ้าง?) 2) การมีเครือข่าย (กับใคร อย่างไร?) 3) การได้รับการยอมรับและไว้วางใจ (จากใคร?) 4) สิทธิ / ผลประโยชน์ที่ได้รับ (ได้แก่อะไรบ้าง?) 5) ภูมิปัญญาท้องถิ่น / ธรรมเนียมปฏิบัติ (อะไรบ้าง?) 6) ความรู้ / ทักษะความสามารถเกี่ยวกับอาชีพ (ได้แก่?) 7) การได้รับการถ่ายทอดความรู้ (ในเรื่องใด?) 8) การเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในที่ดินที่ใช้ปลูกอ้อย 9) สุขภาพกาย 10) สุขภาพใจ 11) การรู้จักปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวข้อง (อะไรบ้าง?) 12) อื่นๆ ระบุ	1) ขั้นตอนการเตรียมดินก่อนปลูก ลำดับ 1..... ลำดับ 2..... ลำดับ 3..... ลำดับ 4..... ลำดับ 5..... 2) ขั้นตอนการปลูก ลำดับ 1..... ลำดับ 2..... ลำดับ 3..... ลำดับ 4..... ลำดับ 5..... 3) ขั้นตอนการบำรุงรักษา (ทั้งอ้อยปลูกและอ้อยต่อ) ลำดับ 1..... ลำดับ 2..... ลำดับ 3..... ลำดับ 4..... ลำดับ 5..... 4) ขั้นตอนการเก็บเกี่ยว ลำดับ 1..... ลำดับ 2..... ลำดับ 3..... ลำดับ 4..... ลำดับ 5..... 5) ขั้นตอนการขนส่ง ลำดับ 1..... ลำดับ 2..... ลำดับ 3..... ลำดับ 4..... ลำดับ 5.....
	34.2 เมื่อได้เป็นเกษตรกรชาวไร่อ้อยแล้ว ท่านคิดว่า<u>สิ่งใด</u> เป็น<u>ปัญหา หรืออุปสรรค</u> ในการทำงานของแต่ละ<u>ขั้นตอน</u> (* เพราะเหตุใดถือเป็นปัญหา/อุปสรรค ?) (เรียงตามความสำคัญจากมากไปน้อย ใน 5 อันดับแรก) 1) ความสัมพันธ์ทางสังคมกับกลุ่มคนต่างๆ (กลุ่มใดบ้าง?) 2) การมีเครือข่าย (กับใคร อย่างไร?) 3) การได้รับการยอมรับและไว้วางใจ (จากใคร?) 4) สิทธิ / ผลประโยชน์ที่ได้รับ (ได้แก่อะไรบ้าง?) 5) ภูมิปัญญาท้องถิ่น / ธรรมเนียมปฏิบัติ (อะไรบ้าง?) 6) ความรู้ / ทักษะความสามารถเกี่ยวกับอาชีพ (ได้แก่?) 7) การได้รับการถ่ายทอดความรู้ (ในเรื่องใด?) 8) การเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในที่ดินที่ใช้ปลูกอ้อย 9) สุขภาพกาย 10) สุขภาพใจ 11) การรู้จักปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวข้อง (อะไรบ้าง?) 12) อื่นๆ ระบุ	1) ขั้นตอนการเตรียมดินก่อนปลูก ลำดับ 1..... ลำดับ 2..... ลำดับ 3..... ลำดับ 4..... ลำดับ 5..... 2) ขั้นตอนการปลูก ลำดับ 1..... ลำดับ 2..... ลำดับ 3..... ลำดับ 4..... ลำดับ 5..... 3) ขั้นตอนการบำรุงรักษา (ทั้งอ้อยปลูกและอ้อยต่อ) ลำดับ 1..... ลำดับ 2..... ลำดับ 3..... ลำดับ 4..... ลำดับ 5..... 4) ขั้นตอนการเก็บเกี่ยว ลำดับ 1..... ลำดับ 2..... ลำดับ 3..... ลำดับ 4..... ลำดับ 5..... 5) ขั้นตอนการขนส่ง ลำดับ 1..... ลำดับ 2..... ลำดับ 3..... ลำดับ 4..... ลำดับ 5.....

มิติเศรษฐกิจ: ขั้นตอน/กระบวนการทำงาน		รหัส		
35	แนวทางในการพัฒนาที่ท่านให้ความสำคัญในแต่ละขั้นตอน (เรียงตามความสำคัญจากมากไปน้อย) 1) ลดต้นทุน 2) ลดเวลาในการทำงาน 3) ปรับปรุงคุณภาพ 4) เพิ่มสมรรถนะในการทำงาน	1) ขั้นตอนการเตรียมดินก่อนปลูก ลำดับ 1..... ลำดับ 2..... ลำดับ 3..... ลำดับ 4..... 2) ขั้นตอนการปลูก ลำดับ 1..... ลำดับ 2..... ลำดับ 3..... ลำดับ 4..... 3) ขั้นตอนการบำรุงรักษา (ทั้งอ้อยปลูก และอ้อยต่อ) ลำดับ 1..... ลำดับ 2..... ลำดับ 3..... ลำดับ 4..... 4) ขั้นตอนการเก็บเกี่ยว ลำดับ 1..... ลำดับ 2..... ลำดับ 3..... ลำดับ 4..... 5) ขั้นตอนการขนส่ง ลำดับ 1..... ลำดับ 2..... ลำดับ 3..... ลำดับ 4.....		
การเตรียมพื้นที่ปลูก	แรงงานที่ใช้ ☐ 1) ทำเอง ☐ 2) จ้าง ☐ 3) ทำเอง+จ้าง รวมจำนวน.....คน	สมรรถนะในการทำงาน จำนวน.....ไร่ ต่อวัน	ต้นทุน 1. ค่าแรงเตรียมพื้นที่ (เฉพาะที่จ้าง) 2. ค่าเช่าเครื่องจักร 3. ค่าเช่าที่ดิน 4. ค่าอื่นๆ	จำนวนเงิน บาท/ไร่ บาท/ไร่ บาท/ไร่ บาท/ไร่
การเตรียมพันธุ์	แรงงานที่ใช้ ☐ 1) ทำเอง ☐ 2) จ้าง ☐ 3) ทำเอง+จ้าง รวมจำนวน.....คน	สมรรถนะในการทำงาน จำนวน.....ไร่ ต่อวัน	ต้นทุน 1. ค่าพันธุ์ 2. ค่าแรง (เฉพาะที่จ้าง) 3. ค่าอื่นๆ	จำนวนเงิน บาท/ไร่ บาท/ไร่ บาท/ไร่
การปลูกอ้อย	แรงงานที่ใช้ ☐ 1) ทำเอง ☐ 2) จ้าง ☐ 3) ทำเอง+จ้าง รวมจำนวน.....คน	สมรรถนะในการทำงาน จำนวน.....ไร่ ต่อวัน	ต้นทุน 1. ค่าแรง (เฉพาะที่จ้าง) 2. ค่าเช่าเครื่องจักร 3. ค่าวัสดุปลูก 4. ค่าอื่นๆ	จำนวนเงิน บาท/ไร่ บาท/ไร่ บาท/ไร่ บาท/ไร่

การดูแล รักษาอ้อย	แรงงานที่ใช้	สมรรถนะในการทำงาน	ต้นทุน	จำนวนเงิน
	☐ 1) ทำเอง ☐ 2) จ้าง ☐ 3) ทำเอง+จ้าง รวมจำนวน.....คน	จำนวน.....ไร่ ต่อวัน	1. ค่าแรง (เฉพาะที่จ้าง) 2. ค่าเช่าเครื่องจักร 3. ค่าปุ๋ย 4. ค่ายา 5. ค่าชลประทาน 6. ค่าอื่นๆ	 บาท/ไร่ บาท/ไร่ บาท/ไร่ บาท/ไร่ บาท/ไร่ บาท/ไร่
การเก็บ เกี่ยวอ้อย	แรงงานที่ใช้	สมรรถนะในการทำงาน	ปริมาณผลผลิต	ต้นทุนกับจำนวนเงิน
	☐ 1) ทำเอง ☐ 2) จ้าง ☐ 3) ทำเอง+จ้าง รวมจำนวน.....คน	วิธีการในการตัดอ้อย ☐ 1) ใช้รถตัด ☐ 2) ใช้คนตัด+ขึ้น ☐ 3) ใช้คนตัด+รถคืบ กำลังการตัดอ้อย.....ไร่/วัน กำลังการขึ้นอ้อย.....ไร่/วัน	1. ปริมาณที่ผลิตได้.....ตัน/ไร่ - อ้อยสด.....ตัน (ร้อยละ.....) - อ้อยสดไฟไหม้.....ตัน (ร้อยละ.....) 2. ราคาเฉลี่ยของผลผลิตบาท/ตัน	1. ค่าแรง บาท/ไร่ 2. ค่าเช่า เครื่องจักร บาท/ไร่ 3. ค่าอื่นๆ (.....) บาท/ไร่
	คุณภาพผลผลิต	ค่า CCS เฉลี่ย.....		
การขนส่ง	รถขนส่งที่ใช้	สมรรถนะในการทำงาน	ต้นทุน	จำนวนเงิน
	☐ 1) รถส่วนตัว ☐ 2) รถรับจ้าง	จำนวนเที่ยว.....ต่อวัน ปริมาณขนส่ง.....ตัน/เที่ยว ระยะทาง.....กิโลเมตร ระยะเวลาที่ใช้....ชม/เที่ยว	1. ค่าแรง (เฉพาะที่จ้าง) 2. ค่าเช่ารถ 3. ค่าเชื้อเพลิง 4. ค่าบำรุงรักษา 5. ค่าอื่นๆ.....	 บาทบาท/เที่ยว กม. ต่อลิตร บาท บาท
เครื่องมือที่ มีเป็นของ ตนเองเพื่อ ใช้ในการทำ ไร้อ้อย	การเตรียมพื้นที่ปลูก	การปลูก	การดูแลรักษา(ต่อ)อ้อย	การเก็บเกี่ยว
	☐ 1) รถแทรกเตอร์ ☐ 2) รถไถระเบิดดิน ☐ 3) รถไถพรวน ☐ 4) เครื่องพรวนดิน ☐ 5) อื่นๆ	☐ 1) เครื่องปลูกอ้อย ☐ 2) เครื่องพรวนสันร่อง อ้อย ☐ 3) อื่นๆ	☐ 1) เครื่องพรวนดินใส่ปุ๋ยฝังกลบ ☐ 2) เครื่องพรวนกำจัดวัชพืช ☐ 3) เครื่องใส่ปุ๋ยข้างแถวอ้อย ☐ 4) อื่นๆ	☐ 1) รถตัดอ้อย ☐ 2) เครื่องพรวน สับและคลุกใบอ้อย ☐ 3) อื่นๆ.....
36. ยานพาหนะเพื่อใช้ในการขนส่ง			☐ 1) มี (รถอะไรบ้าง จำนวนกี่คัน) ☐ 2) ไม่มี	
37. การใช้เครื่องมือและยานพาหนะกับเกษตรกรรายอื่น			☐ 1) มี (รูปแบบการใช้อย่างไร) ☐ 2) ไม่มี	
38. รายได้จากการให้บริการเช่า/ยืมอุปกรณ์เครื่องจักรและยานพาหนะ			☐ 1) มี (อัตราค่าบริการ?) ☐ 2) ไม่มี	

มิติทางสังคม: การพัฒนาอาชีพและเป้าหมายในอาชีพ			รหัส
39	39.1 สิ่งที่ต้องมีต่อการพัฒนาอาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อย (* เพราะเหตุใดถือเป็นสิ่งจำเป็นต่อการพัฒนาอาชีพ ?) (เรียงตามความสำคัญจากมากไปน้อย ใน 5 อันดับแรก)	☐ 1) ความสัมพันธ์ทางสังคมกับกลุ่มคนต่างๆ (กลุ่มใดบ้าง?) ☐ 2) การมีเครือข่าย (กับใคร อย่างไร?) ☐ 3) การได้รับการยอมรับและไว้วางใจ (จากใคร?) ☐ 4) สิทธิ / ผลประโยชน์ที่ได้รับ (ได้แก่อะไรบ้าง?) ☐ 5) ภูมิปัญญาท้องถิ่น / ธรรมเนียมปฏิบัติ (ได้แก่อะไรบ้าง?) ☐ 6) ความรู้ / ทักษะความสามารถเกี่ยวกับอาชีพ (ได้แก่?)	ลำดับ1..... ลำดับ2..... ลำดับ3..... ลำดับ4..... ลำดับ5.....
	39.2 สิ่งที่เป็นปัญหาหรืออุปสรรคต่อการพัฒนาอาชีพเกษตรกรชาวไร่อ้อย (* เพราะเหตุใดถือเป็นปัญหา/อุปสรรค ?) (เรียงตามความสำคัญจากมากไปน้อย ใน 5 อันดับแรก)	☐ 7) การได้รับการถ่ายทอดความรู้ (ในเรื่องใด?) ☐ 8) การเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในที่ดินที่ใช้ปลูกอ้อย ☐ 9) สุขภาพกาย ☐ 10) สุขภาพใจ ☐ 11) การรู้จักปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวข้อง ☐ 12) อื่นๆ ระบุ	ลำดับ1..... ลำดับ2..... ลำดับ3..... ลำดับ4..... ลำดับ5.....
	39.3 ท่านได้มีการพัฒนาในอาชีพของท่านหรือไม่	☐ 1) มี ☐ 2) ไม่มี (ข้ามไปข้อ 40)	
	39.4 ท่านได้มีการพัฒนาในอาชีพของท่านอย่างไร	☐ 1) พัฒนาที่ตนเอง โดย ☐ 2) พัฒนารูปแบบ/เทคนิคการทำงาน คือ ☐ 3) พัฒนาความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้อง คือ..... ☐ 4) อื่นๆ ระบุ	
40	40.1 ท่านมีเป้าหมายในอาชีพ/งานของท่านอย่างไรบ้าง	☐ 1) มีเป้าหมาย คือ ☐ 2) ไม่มีเป้าหมายอะไร	
	40.2 ท่านมีความคาดหวังในอนาคตของท่านเช่นไร	☐ 1) มีความคาดหวัง คือ (ภายในกี่ปีที่ท่านจะดำเนินการให้เป็นไปตามความคาดหวัง?.....ปี) (ภายในกี่ปีที่มีความคาดหวังของท่านจะประสบความสำเร็จ?.....ปี) ☐ 2) ไม่มีความคาดหวัง	
	40.3 ท่านคิดจะเป็นเกษตรกรชาวไร่อ้อยต่อไปในอนาคตหรือไม่	☐ 1) คิดเป็นต่อไปเรื่อยๆ (อย่างไร?) ☐ 2) เลิกเป็นในอนาคต (ในอีกกี่ปี?.....ปี ระบุเหตุผล....)	
	40.4 ท่านคิดจะสืบทอดความรู้และการเป็นเกษตรกรแก่ลูกหลานหรือไม่อย่างไร	☐ 1) คิดจะสืบทอดต่อ (ให้ใคร?.....อย่างไร?.....) ☐ 2) ไม่คิดจะสืบทอดต่อ (ระบุเหตุผล.....)	

มิติทางเศรษฐกิจ: การพัฒนาอาชีพและเป้าหมายในอาชีพ			รหัส
41. การบริหารจัดการไร่	41.1 การเปลี่ยนแปลงในรอบ 12 เดือนที่ผ่านมา	☐ 1) ซื้อ / ขาย ที่ดิน จำนวนไร่ ☐ 2) เช่า / เลิกเช่า ที่ดิน จำนวนไร่ ☐ 3) ขยาย / ลด ขนาดสัญญาผลผลิตตัน ☐ 4) ลงทุนในการสิ่งอำนวยความสะดวก เครื่องจักร และ/หรืออุปกรณ์ (อะไรบ้าง?) ☐ 5) ลด / เพิ่ม คนงานในไร่ จำนวน.....คน ☐ 6) เปลี่ยนวิธีการทำงานในไร่ โดย ☐ 7) ปรับปรุงระบบชลประทานในไร่ โดย ☐ 8) ลดค่าใช้จ่าย โดย ☐ ลดต้นทุนปัจจัยนำเข้าสำหรับการปลูกอ้อย ☐ ลดต้นทุนในการดำเนินการ ☐ การแชร์ต้นทุนกับเกษตรกรรายอื่น โดย ☐ 9) อื่นๆ ระบุ	
	41.2 แนวทางในการการปรับปรุง/พัฒนาที่ท่านให้ความสำคัญ (เรียงตามความสำคัญจากมากไปน้อย)	☐ 1) ลดต้นทุนการปลูกและการดูแลรักษา ☐ 2) ปรับลดเวลาในการทำงาน ☐ 3) ปรับปรุงคุณภาพผลผลิตอ้อย ☐ 4) ปรับปรุงคุณภาพพันธุ์และพื้นที่ปลูก ☐ 5) ปรับปรุงประสิทธิภาพเพื่อเพิ่มผลผลิตต่อไร่	ลำดับ1..... ลำดับ2..... ลำดับ3..... ลำดับ4..... ลำดับ5.....
	41.3 แผนการดำเนินงานในอีก 5 ปีข้างหน้า	☐ 1) ขายหรือปล่อยที่ดินให้ผู้อื่นเช่า ☐ 2) ขยายกำลังการผลิตอ้อย ☐ 3) ปรับรูปแบบการดำเนินงาน มุ่งเน้นการใช้เครื่องจักรทดแทนแรงงานคน เพื่อลดภาระและปัญหาที่เกี่ยวข้องกับแรงงาน ☐ 4) เพิ่มสัดส่วนรายได้ที่ได้รับจากอาชีพเสริม	

มิติทางเศรษฐกิจ: การพัฒนาอาชีพและเป้าหมายในอาชีพ			รหัส
42.การปรับตัว ต่อสภาพการ เปลี่ยนแปลง ทางเศรษฐกิจ	42.1 ท่านมีการรับรู้เพื่อ ติดตามการเปลี่ยนแปลง ทางเศรษฐกิจได้อย่างไร บ้าง	☐ 1) มีการรับรู้ คือ ☐ 2) ไม่มีการรับรู้	
	42.2 ช่องทางในการรับรู้ ข่าวสารเพื่อติดตามการ เปลี่ยนแปลงทาง เศรษฐกิจ (เรียงตามลำดับของ ความถี่ของการรับรู้ ข่าวสารจากมากไปน้อย)	☐ 1) เจ้าหน้าที่/ประกาศ ของหน่วยงานภาครัฐ ☐ 2) วิทยู ☐ 3) โทรทัศน์ ☐ 4) โซเชียลเน็ตเวิร์ก ☐ 5) สืบค้นข้อมูลอินเทอร์เน็ต ☐ 6) เครือข่ายสมาชิก	ลำดับ1.....
			ลำดับ2.....
			ลำดับ3.....
			ลำดับ4.....
	ลำดับ5.....		
	42.3. ท่านมีการเตรียม การณ์เพื่อรองรับการ เปลี่ยนแปลงทาง เศรษฐกิจอย่างไร	☐ 1) มีการเตรียมตัว คือ ☐ 2) ไม่มีการเตรียมตัว	
43.การได้รับ การสนับสนุน จากภายนอก	43.1 การสนับสนุนจาก ภาครัฐ (หน่วยงานไหน อย่างไร)	☐ 1) การสนับสนุนทางการเงิน ☐ 2) ข้อมูลทั่วไปในการประกอบการ/กฎหมายที่ เกี่ยวข้อง ☐ 3) ข้อมูลด้านเทคโนโลยีและองค์ความรู้เพื่อการ พัฒนาผลผลิต	
	43.2 การสนับสนุนจาก โรงงาน	☐ 1) การสนับสนุนทางการเงิน ☐ 2) ข้อมูลทั่วไปในการประกอบการ/กฎหมายที่ เกี่ยวข้อง ☐ 3) ข้อมูลด้านเทคโนโลยีและองค์ความรู้เพื่อการ พัฒนาผลผลิต	
	43.3 การสนับสนุนจาก หัวหน้าโควตา	☐ 1) การสนับสนุนทางการเงิน ☐ 2) ข้อมูลทั่วไปในการประกอบการ/กฎหมายที่ เกี่ยวข้อง ☐ 3) ข้อมูลด้านเทคโนโลยีและองค์ความรู้เพื่อการ พัฒนาผลผลิต	

ภาคผนวก ข

ภาพประกอบในการสำรวจข้อมูลภาคสนาม

ภาพที่ 1 การลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามในจังหวัดนครสวรรค์

ภาพที่ 2 การลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามในจังหวัดกำแพงเพชร

ภาพที่ 3 การลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามในจังหวัดสุโขทัย

ภาพที่ 4 การสำรวจบริบทพื้นที่ปลูกอ้อยในจังหวัดนครสวรรค์ กำแพงเพชร และสุโขทัย

ภาพที่ 5 การสำรวจบริบทพื้นที่ด้านเครื่องมือและเทคโนโลยีของโรงงานน้ำตาลไทยเอกลักษณ์ จังหวัดสุโขทัย

ภาพที่ 6 การสำรวจบริบทพื้นที่ด้านเครื่องจักรทางการเกษตรของเกษตรกรชาวไร่อ้อยรายใหญ่ ในจังหวัดสุโขทัย

ภาคผนวก ค

ภาพบรรยากาศการสนทนากลุ่มในการจัดเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

ภาพที่ 1 บรรยากาศการสนทนากลุ่ม ณ สมาคมชาวไร่อ้อย เขต 11 จ.นครสวรรค์

ภาพที่ 2 บรรยายภาคการสนทนากลุ่ม ณ เทศบาลตำบลศรีสัชนาลัย จ.สุโขทัย

ภาพที่ 3 บรรยากาศการสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์เชิงลึก ณ โรงงานน้ำตาลนครเพชร จ.กำแพงเพชร